

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV

2002

ROMÁNIAI MAGYAR ÉVKÖNYV
2002

Szórvány Alapítvány, Temesvár
Polis Könyvkiadó, Kolozsvár
Felelős kiadó: Dávid Gyula
Műszaki szerkesztő: Májericsik István
Borító és kötetterv: Könczey Elemér
Készült a Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpont nyomdájában
Kolozsvár, 2002. augusztus

ISBN 973 8341 12 4

**ROMÁNIAI
MAGYAR
ÉVKÖNYV
2002**

Temesvár – Kolozsvár

Az ÉVKÖNYV kiadását támogatták:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Budapest
Határon Túli Magyarok Hivatala Budapest
Pro Professione Alapítvány Budapest
Határontúli és Nemzetiségi Kapcsolatokért Közalapítvány Szeged

Szerkesztőtanács:

Bakk Miklós, Bodó Barna, Dávid Gyula,
Kötő József, Somai József

Szerkesztette:

Bodó Barna

A szerkesztő munkatársai:

Bakk Miklós, Dávid Gyula, Somai József

Lektorálás:

Albert Ferenc, Bálintfi Ottó, P. Dombi Erzsébet,
Szekernyés János, Veres Valér

Tartalom

Előszó – Prefață – Preface (Bodó Barna) **XI-XVI**

Az év eseménye

Tonk Sándor: Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem első éve **3**

Tánczos Vilmos: Sapientia – Kutatási Programok Intézete **10**

I. A demokrácia útján

Molnár Gusztáv: Erdély mint instrumentum Europae **23**

Bakk Miklós – Szász A. Zoltán: Románia választási földrajza – 1990-2000 **33**

Balogh Márton: Anyanyelvhasználat a közigazgatásban **40**

Szász A. Zoltán: Kisebbségi részvétel a hatalomgyakorlásban **47**

Salat Levente: Közösségi integrációs modell **58**

II. Adatok és folyamatok

Sorbán Angella – Nagy Kata: Elvándorlás és vendégmunka Szalontán **71**

Ercsei Kálmán – Kriza Borbála – Papp Z. Attila: „Tusványos” **88**

Adorján Piroska – Somai József – Szenkovics Dezső: Ösztöndíjrendszerek **97**

Hajdó Csaba: A Székelyföld régió **113**

Benedek József: A faluturizmus **128**

III. Magyar nyelvű oktatás és művelődés

Fóris-Ferenczi Rita: Oktatásfejlesztés **143**

Székely Győző: Kisebbségi tankönyvkiadás **154**

Gazda Árpád: Csángók anyanyelvoktatása **169**

Kovács Kiss Gyöngy: Kárleltár és jövőkép **178**

Balló Áron: A magyar sajtó intézményesülése **183**

Káli-Király István: A könyvszakma **191**

Jakabovits Miklós: A Barabás Miklós Céh **195**

Lászlóffy Zsolt: Erdélyi zenei élet – 2001 **198**

Bodó A. Ottó: Erdélyi magyar színjátszás **204**

Kántor Lajos: Az erdélyi magyar irodalom **209**

Sántha Attila: Irodalmi élet – 2001 **213**

IV. Tanulmányok

A gondoskodó egyház **221**

Fodor Imre: Anyanyelv a közigazgatásban **239**

Váry O. Péter: Előretolt helyőrségek Háromszéken **248**

Bakk Jutas – Kovács Laura – Kovács-Kuruc János Szabolcs: Temesvári diákélet **259**

László László: A kémeriek titka **268**

Garda Dezső: A közbirtokossági erdők **275**

Birtalan Ákos – Bereczki Kinga: A kis- és közepes vállalkozások **288**

Bodó Barna: A hiányzó státusdiskurzus **302**

A státustörvény kronológiája (Bakk Miklós) **322**

V. Kronológiák, dokumentumok

2001 fontos belpolitikai eseményei (Szász Attila) **339**

2001 kisebbségpolitikailag fontos eseményei (Szász Attila és Sepsi Barnabás) **346**

Közéleti krónika 2001 (Udvardy Frigyes) **365**

2001-es jogszabályok (Péter Zsuzsa) **403**

RMDSZ-dokumentumok, üzenetek (Benedek Ildikó) **411**

EU-jelentés Romániáról **424**

Cuprins

Prefață în limbile maghiară, română, engleză (Bodó Barna) **XI-XVI**

Evenimentul anului

Tonk Sándor: Primul an al Universității Maghiare din Transilvania **3**

Tánczos Vilmos: Institutul Programelor de Cercetare – Sapiientia **10**

I. Pe drumul democrației

Molnár Gusztáv: Transilvania ca instrumentum Europae **23**

Bakk Miklós – Szász A. Zoltán: Geografia electorală a României – 1990-2000 **33**

Balogh Márton: Folosirea limbii materne în administrația publică **40**

Szász A. Zoltán: Participare minoritară în exercițiul puterii **47**

Salat Levente: Model de integrare comunitară **58**

II. Date și fenomene

Sorbán Angella – Nagy Kata: Migrație și muncă sezonieră în Salonta **71**

Ercsei Kálmán – Kriza Borbála – Papp Z. Attila: „Tusványos” **88**

Adorján Piroska – Somai József – Szenkovics Dezső: Sisteme de burse **97**

Hajdó Csaba: Regiunea secuilor **113**

Benedek József: Turismul rural **128**

III. Învățământ și cultură în limba maghiară

Fóris-Ferenczi Rita: Dezvoltarea învățământului **143**

Székely Győző: Manuale în limbile minorităților **154**

Gazda Árpád: Învățarea limbii materne la ceangăi **169**

Kovács Kiss Gyöngy: Inventar al pierderilor și viitorul minoritar **178**

Balló Áron: Instituționalizarea presei maghiare **183**

Káli-Király István: Meseria de cărturar **191**

Jakabovits Miklós: Breasla „Barabás Miklós” **195**

Lászlóffy Zsolt: Viața muzicală din Transilvania **198**

Bodó A. Ottó: Teatrul de limbă maghiară din Transilvania **204**

Kántor Lajos: Literatura maghiară din Transilvania **209**

Sántha Attila: Viața literară, 2001 **213**

IV. Studii

Biserica caritativă **221**

Fodor Imre: Limba maternă în administrația publică **239**

Vary O. Péter: Avangarduri în Trei Scaune **248**

Bakk Jutas – Kovács Laura – Kovács-Kuruc János Szabolcs: Viață studentescă în Timișoara **259**

László László: Secretul celor din Camăr **268**

Garda Dezső: Pădurile comunitare **275**

Birtalan Ákos – Bereczki Kinga: Întreprinderile mici și mijlocii **288**

Bodó Barna: Legea statutului și discursul public absent **302**

Cronologia legii statutului (Bakk Miklós) **322**

V. Cronologii, documente

Cronica evenimentelor de politică internă importante (Szász Attila) **339**

Cronica evenimentelor politice importante pentru minoritatea maghiară (Szász Attila și Sepsi Barnabás) **346**

Cronica culturală a anului 2001 (Udvardy Frigyes) **365**

Acte juridice din anul 2001 (Péter Zsuzsa) **403**

Documente UDMR, mesaje (Benedek Ildikó) **411**

Raportul UE privind România **424**

Contents

Preface (Bodó Barna) – in Hungarian, Romanian, English **XI-XVI**

Event of the Year

Tonk Sándor: The First Year of the Transsylvanian Hungarian University **3**

Tánczos Vilmos: Sapientia – Institute for Research Programs **10**

I. On the Pathway of Democracy

Molnár Gusztáv: Transsylvania, Like *instrumentum Europae* **23**

Bakk Miklós – Szász A. Zoltán: Electoral Geography of Romania – 1990-2000 **33**

Balogh Márton: Mother Tongue Use in Public Administration **40**

Szász A. Zoltán: Minority Participation in Power Exerts **47**

Salat Levente: Community Integration Pattern **58**

II. Data and Processes

Sorbán Angella – Nagy Kata: Emigration and Foreign Work at Szalonta **71**

Ercsei Kálmán – Kriza Borbála – Papp Z. Attila: „Tusványos” **88**

Adorján Piroska – Somai József – Szenkovics Dezső: Stipend Systems **97**

Hajdó Csaba: Szekler Region **113**

Benedek József: Rural Tourism **128**

III. Education and Culture in Hungarian Language

Fóris-Ferenczi Rita: Education Development **143**

Székely Győző: Minority Handbook Publishing **154**

Gazda Árpád: Csango’s Mother Tongue Education **169**

Kovács Kiss Gyöngy: Loss Inventory and Future View **178**

Balló Áron: Institutionalisation of Hungarian Press **183**

Káli-Király István: Book Trades **191**

Jakabovits Miklós: The Barabás Miklós Guild **195**

Lászlóffy Zsolt: Transsylvanian Music Life – 2001 **198**

Bodó A. Ottó: Transsylvanian Hungarian Theatre Performance **204**

Kántor Lajos: Transsylvanian Hungarian Literature **209**

Sántha Attila: Literary Life – 2001 **213**

IV. Studies

The Caring Church **221**

Fodor Imre: Mother Tongue in Public Administration **239**

Váry O. Péter: Advanced Guards in Háromszék **248**

Bakk Jutas – Kovács Laura – Kovács-Kuruc János Szabolcs: Student's Life in Temesvár **259**

László László: The Secret of Krémer's Inhabitants **268**

Garda Dezső: The Community Owned Woods **275**

Birtalan Ákos – Bereczki Kinga: Small and Medium Enterprises **288**

Bodó Barna: The Missing Status Discourse **302**

Chronology of Status Law (Bakk Miklós) **322**

V. Chronologies, Documents

Main Inner Politic Events in 2001 (Szász Attila) **339**

Main Minority Politic Events in 2001 (Szász Attila – Sepsi Barnabás) **346**

Chronicle of Public Life in 2001 (Udvardy Frigyes) **365**

Law Settlements in 2001 (Péter Zsuzsa) **403**

RMDSZ Documents, Messages (Benedek Ildikó) **411**

EU-Report on Romania **424**

Az intézményesülés útján

Elérkeztünk harmadik *Évkönyv*ünkig.

Sikerült, bár nem volt könnyű – anyagilag sem, szakmailag sem. Azt hittük, mi szerkesztők, ezt könnyebb lesz el(ö)készíteni. Kérdezhetjük az első Forrás-nemzedék immár irodalomtörténetivé vált kérdésével, hogy: marad a láz? Aligha véletlen, hogy felötlik bennem e kérdés, hiszen rímel az engem foglalkoztatóra: meddig legyen velejárója egy kezdeményezésnek a lelkesedés? Mikor intézményesül olyannyira, hogy egy szakmai-értelmiségi közösség nemcsak tud létezéséről, de számol vele.

A kérdésnek nemcsak indoka, oka is van. A terjesztés azt mutatja: az első kötet iránt nagyobb volt az érdeklődés. Mi lehet ennek az oka? Nem szerkesztő, az első *Évkönyv* kritikus szemű szemlélője állítja, a második jobb, tartalmasabb az elsőnél. Az első érdekes(ebb) volt, újdonságként. Egyetlen év alatt annyit romlott – volna – anyagi helyzetünk, hogy kevesebb jut könyvre? Mert azt bizton állítjuk: a másodikat jobban, körültekintőbben terjesztettük.

Tudom-tudjuk: minden vállalkozás a kezdeti „helykeresés” után valamilyen mederbe terelődik, miként az olvasóban kialakul róla egy általános kép, akként a szerzői gárda is strukturálódik. Van, aki számol az *Évkönyv*vel, bejelentkezik, ajánlja-igényli a benne való szereplést. És van olyan kolléga-munkatárs is, aki nem „látja” a kötet egészét, nem méri fel erejét, és nem illetve nem jól teljesíti a vállalt feladatot. Erre is volt több példa.

A szerkesztők annak mindenképpen örülnek, hogy koncepcionálisan egyértelműbb, világosabb a kép. Sikerült úgy fordulni irodalom, sajtó, művészetek felé, hogy a tavaly már jelzett közpolitikai közelítés jegyében egy-egy létszféra általános mozgásáról hozzunk-kapjunk képet. Nem állítjuk, hogy minden egyes dolgozat szerzője a legteljesebb mértékben teljesítette szerkesztői elvárásainkat. De azt igenis valljuk, hogy a szerzők egyre jobban „érik” az *Évkönyvet* és ha lassan is, de mégis intézményesülünk.

A harmadik kötet összeállításának is voltak külön dilemmái. Az első kérdésünk arra vonatkozik, miként lehetne a természettudományokat, általában a tudományok helyzetét megjeleníteni a többi terület mellett. A tavalyi kolozsvári szakmai-koncepcionális megbeszélésünkön külön foglalkoztunk a kérdéssel, de aligha várható el, hogy a szépírás mesterségét nem gyakorló – mondjuk – matematikus könnyed mondatokkal és tudománypolitikailag beágyazottan legyen képes bemutatni szakterülete helyzetét, a legutóbbi idők mozgásait. Nem találtuk meg a téma kezelésének a módját – továbbra is keressük.

Persze, a jövőre nézve fogódzókat is kaptunk. A Sapientia – Kutatási Programok Intézete által 2002. június 1-jén szervezett, *Tudomány és önismeret Erdélyben (1990–2001)* című kolozsvári konferencia előadásai, az azokat kötetbe foglaló mű korszakos jelentőségű esemény volt az erdélyi tudománytörténet és -politika művelői számára. A konferencia tanulságai és eredményei nyomán megfontolandónak tartjuk, hogy elkövetkezendő köteteinkben nem kellene-e *Tudománypolitikai műhely* cím alatt egy újabb fejezetet nyitnunk, teret biztosítva azoknak a kisebb léptékű kutatástervezési tanulmányoknak, vitáknak, amelyeket ez a konferencia (is) elindított.

Ezzel összefüggésben további izgalmas kérdések is felmerülnek: milyen karrierstratégiával számolhat a pályakezdő diplomás? A családalapítás idejének kitolódása miként hat ki a szakmai pályára? Létező intézményeink mennyire képesek az arra érdemeseknek érvényesülési lehetőséget biztosítani? A fiatal értelmiségiek természetes nemzetközi migrációja mennyire és még meddig lesz szinte kizárólag egyirányú? És a kérdések sora folytatható...

További dilemmánk, hogy olyan témákra, amelyekkel egy korábbi évkönyvben foglalkoztunk, hány év múlva érdemes-indokolt visszatérni? Oktatási vagy művelődési vonatkozásban mikor mondható el egyértelműen, hogy bizonyos részjelenségeken túl indokolt ismét az egészet vizsgálat alá vonni? Jelen *Évkönyvünk* szerkesztése közben is – egy bizonyos – választ kellett adnunk erre a kérdésre.

Egy kisebbségi közösségről szóló évkönyv szerkesztőjének azzal is számolnia kell, hogy a munka iránt előbb-utóbb felébred a többségi érdeklődés. Ennek jeleit máris tapasztaljuk. Kérdés: szakmai szempontból megéri-e, szükséges-e az *Évkönyvben* közölt dolgozatok kivonatait románra/angolra lefordítani, s ha ezt megtennénk, annak milyen következményei volnának a terjesztést illetően?

Dilemmákon innen és túl, pár szót harmadik *Évkönyvünk* szerkesztési elveiről. Újíttunk, új fejezetet indítottunk *Az év eseménye* címmel. Célunk ezzel kettős. Egyrészt jelezni kívánjuk azt a politikai-kulturális-társadalmi eseményt, amely a szerkesztők szerint kiemelkedően jelentős, olyannyira az, hogy külön érdemes foglalkozni vele. Másrészt pedig felkérjük az esemény bemutatására azon felelős személyeket, akik a leghitelesebben, az események folyamatának irányítóiként közszereplésre vállalkoznak, de ritkán van alkalmuk az egészről, a folyamat lényegéről és távlatosságáról megfelelő keretben szólni. 2001 eseményének az Erdélyi Magyar Tudományegyetem megindulását tekintettük, két írásunk foglalkozik a Sapientia megindulásának és intézményesülésének körülményeivel.

Újnak számít, hogy körülményeinket nem közvetlenül, hanem a környezeti feltételek alakulása révén vizsgáljuk: ezt tesszük akkor, amikor Székelyföld 1990 után létesített román érdekeket megjelenítő intézményeit vesszük számba.

Továbbra is jelen van kötetünkben a státustörvény illetve a csángó-kérdés – mindkettő vonatkozásában olyan eseményeknek lehettünk tanúi, hogy a jelenlét indokolt. A kronológiai, dokumentumok fejezetbe viszont szükségesnek éreztük egy újabb összeállítás beiktatását, mégpedig az év legfontosabb belpolitikai eseményeinek krónikáját, amely megfelelő módon egészül ki az év legfontosabb kisebbségpolitikai eseményeivel.

Végül de nem utolsósorban támogatóinknak mondunk köszönetet. A már hagyományos, mert kezdettől az *Évkönyv* megjelenését támogató intézmények – *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* Budapest, *Határon Túli Magyarok Hivatala* Budapest és *Pro Professione Alapítvány* Budapest – mellett támogatta a kötet előkészítő munkálatait Szeged Városa *Határontúli és Nemzetiségi Kapcsolataiért Közalapítvány*. Külön mondunk köszönetet az *ÚJ Kézfogás Közalapítványnak*, ugyanis a tavalyi *Évkönyv* köteteinek intézmények részére történő megvásárlásával nemcsak azt biztosította, hogy munkánk eljutott a legfontosabb közkönyvtárakba, egyetemekre, művelődési intézményekbe, de ezáltal jelen kötetünk kiadási költségeihez is hozzájárult. Támogatóinknak együttesen és külön-külön is köszönjük, hogy ügyünk mellé álltak.

Temesvár, 2002 júliusa.

Bodó Barna

Pe calea instituționalizării

Ne aflăm la a treia ediție al Anuarului nostru.

Am reușit, deși nu a fost ușor nici financiar, nici profesional. Speram, noi redactorii, că această ediție se va realiza mai ușor. Ne punem întrebarea: până când se tot cere din partea redactorilor abnegație și entuziasm pentru a se finaliza o astfel de inițiativă? Când se va ajunge la acel grad de instituționalizare, când pentru cei vizați dincolo de simpla existență de care, poate, iau act, va conta întreprinderea noastră. Când se va trece de constatarea existenței pentru a se ajunge la necesitate?

Întrebarea formulată este motivată. Semnale din zona comercială ne atenționează: primul nostru Anuar a avut mai mare căutare. Cum s-ar explica acest fapt? Nu vreun redactor al anuarului ci un critic afirma, recent, în public, că ediția a doua este mai bună, mai plină de conținut și mai echilibrat tematic, în comparație cu prima. Într-un singur an s-ar fi deteriorat în așa măsură situația noastră financiară, încât se renunță, într-o proporție tot mai mare, la carte? Cert este, al doilea Anuar a fost prezent în mai multe librării, decât primul.

Se știe, orice inițiativă trebuie să parcurgă un anumit traseu până își găsește propriul loc pe piață și în familia cititorilor, respectiv până se structurează cercul colaboratorilor. În privința autorilor nu ne putem plânge, din contră, avem specialiști și oameni publici care, în căutarea unui spațiu de expresie adecvat unor exigențe sporite, ne contactează și ne propun tematici de dezbatere și, respectiv, manuscrise. Totodată, de ce să nu recunoaștem, avem autori care, din dezinteres sau suprasolicitare profesională, nu acordă atenția cuvenită unei astfel de publicații, nereușind realizarea acelei punți spirituale fără de care poți fi colaborator dar nu și coautor la opera numită carte.

Putem afirma acum, că în privința concepției generale al Anuarului situația s-a mai clarificat. Am reușit să abordăm, în volumul actual, teme artistice și literare într-o modalitate ce este în totală concordanță cu cea utilizată la analiza unor fenomene sociale și politice. Este vorba de modul de abordare prin prisma politicilor publice, când sunt puse în evidență aspecte generale, pe domenii și sectoare, căutându-se interdependențele dintre fenomenul politic și diferitele aspecte ale socialului.

Redactarea volumului actual ne-a confruntat cu câteva dileme. Prima noastră întrebare s-a referit la științele naturale, în general la situația lumii științifice, domeniu care nu și-a găsit, cel puțin până în momentul de față, locul între copertele Anuarului. Nu prea putem avea pretenția de la un matematician, spre exemplu, să aibă condeiul format pentru a prezenta într-o formă accesibilă pentru laici situația domeniului său de activitate, să evidențieze mișcărilor ce caracterizează colectivitatea respectivă, pe fundalul contextului larg al situației științei. Se impune o abordare specifică, diferită de cea a altor fenomene: arta și învățământul sunt considerate pe drept probleme generale direct dependente de politic, știința mult mai puțin. Problemele din sfera științei ce se cer analizate se situează în plaja tematică dintre, să zicem, șansele profesionale ale unui tânăr absolvent de facultate și, respectiv, efectul, asupra învățământului universitar, noul obicei conform căruia vârsta întemeierii unei familii se tot amână

în timp. Ce ne va aduce obiceiul cvasigeneral de a continua studiile la universități din țări occidentale, fără intenția clară de a reveni pe plaiurile natale... Șirul întrebărilor poate fi continuat de aproape oricare dintre noi.

Redactorul se simte obligat să-și pună întrebări de genul: când, după cât timp este cazul să se revină cu un nou studiu asupra unor domenii/fenomene abordate într-unul din anuarurile anterioare? Nu este bine să se trateze an de an aceleași subiecte, dar orice domeniu poate suferi transformări profunde în 2-3 ani, fără să fie vorba de tranziție, cazul țării noastre. La o analiză comparată a edițiilor existente ale Anuarului veți găsi, fără doar și poate, răspunsul nostru contextual la această dilemă.

Un anuar ce tratează probleme vitale pentru o comunitate minoritară poate deveni interesant, mai repede sau mai târziu, și pentru comunitatea majoritară, datorită abordărilor generale și generalizante. Ne-am pus întrebarea, ce ar însemna în planul elaborării și al difuzării Anuarului inițiativa de a se traduce, în limbile română și engleză, un rezumat al lucrărilor publicate. Răspunsul nu-l găsiți în carte, nici măcar contextual – încă nu ne-am asumat responsabilitatea vreunui răspuns...

Și acum, câteva referiri la elementele de noutate ale actualului Anuar. *Evenimentul anului* este un capitol prin care se urmărește un scop dublu. Pe de-o parte, se dorește evocarea aceluia eveniment politic-social-cultural care, în opinia echipei redacționale, marchează anul la care ne referim. Pe de-altă parte dorim să oferim posibilitatea și, de ce nu, oportunitatea ca actorii sociali care sunt parte la evenimente și procese importante, să poată veni cu interpretări și analize aprofundate care, poate, nu-și găsesc locul în spectrul editorial actual al comunității. În anul 2001, în opinia noastră, evenimentul cel mai important pentru comunitatea maghiară din România a fost deschiderea Universității Maghiare din Ardeal "Sapientia".

Se înscrie în actualul volum tot ca noutate tematică abordarea problemelor comunității maghiare din România prin analiza cadrului general de existență. În acest context, abordăm în volumul de față tematica instituțiilor culturale românești, fondate de către stat, biserică sau de sectorul civic, în zona secuimii. O altă noutate este completarea capitolului rezervat pentru cronologii și documente cu o nouă cronologie, cea a evenimentelor politice interne de importanță maximă.

Nu am renunțat la abordarea, în actualul Anuar, a unor tematici ce s-au impus cu un an în urmă, dar care au captat interesul general în continuare prin evoluția evenimentelor, și anume problematica legii statutului pentru maghiarii de peste granițele Ungariei și problema ceangăilor.

În fine, ne revine plăcuta obligație de a mulțumi acelor instituții care, prin sprijinul financiar oferit, au făcut posibilă apariția prezentului Anuar: Ministerul Patrimoniului Cultural Național, Oficiul pentru Maghiarii de peste Graniță, Fundația Pro Professione, toate din Budapesta și, față de acești susținători tradiționali ai Anuarului avem unul nou, Fundația pt. relații interetnice și cu comunitățile de peste graniță din orașul Szeged. Le mulțumim tuturor sincer și din adâncul sufletului pentru ajutorul financiar fără de care actualul Anuar nu s-ar fi putut realiza.

Timișoara, iulie 2002.

Barna BODÓ

On the Pathway of Institutionalisation

We arrived to our third *Yearbook*.

We succeed, despite material and professional difficulties. We, redactors, thought that it will be easier to prepare it. I'm interested: till when is associated to an initiative the enthusiasm? When does it institutionalise in such a measure that the professional community not only notice it, but it takes it in consideration.

This question has a motivation. Distribution shows that the first issue incited a bigger interest. From what reasons? Critics pretend that the second tome of the *Yearbook* is better and more consistent than the first one. The first was more interesting, being novelty. Could our material possibilities decrease during only one year in such degree that we have not enough for books? Because I'm sustaining that we distributed in a better and much more carefully way.

I-we know: every enterprise, following the initially searches, takes a certain way, depending on the image created in readers it structures the redaction stuff too. There are some that are counting with the *Yearbook* and register themselves, needing to be present in it. And there are other colleagues, who don't see the entire tome, don't realise its value and cannot perform correctly the assumed duties. We had a few cases like that.

We, redactors are glad that the image is conceptually clearer and more univocal. We manage to turn towards literature, press, arts, in a way that-as we pointed out last year-bring us a public politic approach on processes of different parts of existence. We don't assert that each author fulfilled our expectations. But we assume that our authors are "feeling" better and better the *Yearbook* and, maybe slower, but we are institutionalising.

Elaboration of the third tome had its particular dilemmas too. Our first question is that how could be noticed the status of natural sciences, sciences generally, near the other areas. Last year, at our professional/conceptual preparatory meeting in Cluj we concerned with that, but we cannot hope that a mathematician, who is not familiar with belletristic, will be able to present his professional area's situation and processes in a sociological approach, in a best seller style. We didn't find out the solution for this item, we are still looking for. Although there are exciting inquiries: on what kind of career strategy can count a graduated beginner? How does it influence the postponement of family set up the professional career? In what measure are able our existing institutions to provide possibilities to realise themselves to those who deserve it? Till when will be strictly unidirectional the natural international migration of young intellectuals? And the file of questions can continue.

An other dilemma is that after how many years should we come back on themes analysed in earlier *Yearbook*? When can we be sure in educational or cultural approach that we have to examine, beyond the partial phenomena, the entire process? During the elaboration of present *Yearbook* we had to find some answer to this question.

Redactor of a Yearbook speaking about minority community and community have to pay attention to the fact that the tome will inevitably challenge the majority's interest. We are ascertaining signs of this. It is a question, if professionally it does deserve to translate resumes of studies published in our Yearbook in Romanian/English language, and in what measure this thing could influence distribution?

Beyond dilemmas, let's tell a few words about redaction principles of our third *Yearbook*. We did innovate, inserting a new chapter named *Event of the Year*, with double target. On the one hand, we want to signal that political-cultural-social event that in our opinion has outstanding importance, so outstanding that deserve to concern separately with it. On the other hand, we invite to present event those responsible, who are the most credible, assuming public presence like leaders of processes, but have very rarely the opportunity to speak about the entire, global and continuous process in an adequate frame. We considered as the event of 2001 the start of Transsylvanian Hungarian University of Sciences, two of our studies are dedicated to the start and institutionalisation of Sapientia.

It is a novelty that we analyse our conditions not directly, but by researching the modified circumstances, when we catalogue institutions settled after 1990 in Szekler region in order to realise Romanian interests.

The Status law and the Csango problem continue to be present in our tome, in both of them, we are witnesses of important manifestations.

In chapter of Chronologies, documents it seemed necessary to include a new list, that of the most important inner politic events of the year, completed with the list of main minority politic events of the year.

Last, but not least, we have to thank to our supporters. Near our traditional funders – Ministry of Cultural Heritage of Budapest, Office of Hungarians Outside of Borders and Pro Professione Foundation from Budapest – preparation of the tome was supported by the Foundation for Interethnic Relations from Szeged. We thank to all of them for sustaining our initiative.

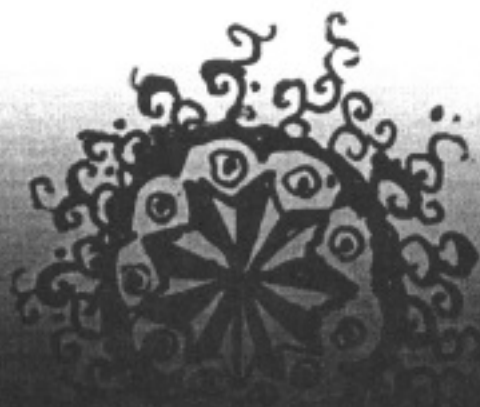
July of 2002, Temesvar

Barna BODÓ

Az év eseménye

2002.

Tonk Sándor

Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem első éve – avagy sikertörténet indult?!

Kérdés: szabad-e egy alig elindított és olyan fontos intézmény, mint az Erdélyi Magyar Tudományegyetem első esztendejéről szólva a „siker” jelzöt bárminő – kérdőjeles, avagy állító – formában használni? Hiszen még nincs meg a szükséges időbeni távlat, még nem bizonyította be létjogosultságát, hasznosságát – mondhatná bárki, és nem is indokolatlanul.

Mégis, vállalva akár a „kérdés” kockázatát is, ezen rövid értékelésben a sikertörténet mellett és ellen szóló tényeket felsorakoztatva az olvasóra bízunk annak az eldöntését, hogy az erdélyi magyar társadalom számára, és általában az egész magyar közösség számára mit adott a nemrég létrejött és állandó változásban, alakulásban lévő intézmény.

Két esztendővel korábban, az egyetemépítés tervezgetésének korában ugyancsak a *Romániai Magyar Évkönyv* hasábjain számoltam be elképzeléseinkről, a Magyar Köztársaság kormányának támogatásával alapítandó magánegyetemet illető terveinkről. Most, újraolvasva a két évvel előbb papírra vetett gondolatokat örömmel állapíthatom meg, hogy az akkori elképzelések és a már megvalósult tervek egyensúlyban vannak.

De lássuk a tényeket:

SAPIENTIA – ERDÉLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM

– KRONOLÓGIA –

2000. március 16.	A Sapientia Alapítvány (SA) hivatalos bejegyzése, kolozsvári székhellyel. Az Alapítványt az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői hozták létre. Az Alapítvány vezető testülete a kilenctagú Kuratórium. A Kuratórium tagjai: Tonk Sándor – elnök, Tánczos Vilmos – alelnök, Marton József – titkár, Birtalan Ákos, Brassai Zoltán, Szilágyi Pál, Tolnay István, Toró Tibor, Tőkés Elek – tagok.
2000. április 14.	A SA Kuratóriumának első ülése. Az ülést követően nyilvánosságra hozzák a Sapientia Alapítvány Kuratóriumának Nyilatkozatát az Erdélyi Magyar Magánegyetem Létrehozásáról.
2000. április	Megszületik a SA és a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) közötti Együttműködési Megállapodás az Erdélyi Magyar Magánegyetem anyagi támogatásáról.
2000. április	A SA és a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) vezetői elvi döntést hoznak arról, hogy a nagyváradi intézmény betagoódik a SA által létrehozandó egyetemi hálózatba.

2000. május	A SA Kuratóriuma elbírálja a szakindításhoz kiírt pályázatokat, és dönt az első szakok akkreditációs iratsomójának összeállításáról.
2000. május	Döntés születik a PKE ingatlan-beruházásainak támogatásáról. A Sapientia Alapítvány finanszírozza a nagyváradi Református Püspöki Palota oktatás céljaira történő átalakítását, valamint az Arany János Kollégium épületének felújítását.
2000. június- július	Az ideiglenes működési engedély megszerzése érdekében a SA benyújtja az első szakok akkreditációs iratsomóit a bukaresti Akkreditációs Bizottságnak. Az kérvényezett szakok a következők: agrárközgazdaság, könyvelés és gazdasági informatika, környezetmérnök, élelmiszeripari mérnök, vidékfejlesztés (Csíkszereda), valamint szociálpedagógia (Marosvásárhely).
2000. július 28.	A SA Kuratóriuma felkéri a New York-i székhelyű Magyar Emberjogi Alapítványt (Hungarian Human Rights Foundation – HHRF), hogy vállalja fel az Alapítvány és az Egyetem külföldi képviselőtét.
2000. október 7.	A SA Kuratóriuma elfogadja a létesítendő Magánegyetem Konceptióját, és eldönti, hogy az intézmény az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) nevet viselje. A Konceptiónak megfelelően az indítandó egyetem négy oktatási helyszínt ölel fel (Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad).
2000. október 7.	A SA Kuratóriuma dönt az Alapítvány csíkszeredai és a marosvásárhelyi fiókjainak létrehozásáról, melyek feladata az oktatási helyszínek előkészítése a 2001 /2002-es egyetemi év elindításához.
2000. december 6.	A SA Kolozsváron létrehozza a Kutatási Programok Intézetét (KPI), mely az Alapítvány fiókszervezeteként működik, és feladata a kutatási tevékenységek finanszírozása és koordinálása.
2000. december	A SA megvásárolja az EMTE Rektori Hivatala számára a kolozsvári Bocskai-házat.
2001. február	Döntés egy, a Marosvásárhely határában található koronkai telek megvásárlásáról egy felépítendő egyetemi campus céljaira.
2001. február	Létrejön a Sapientia Hungariae Alapítvány (SH), az egyetemmel kapcsolatos magyarországi tevékenységek és ügyek vitelére.
2001. március	A SA megvásárolja a csíkszeredai oktatási helyszín részére a volt Hargita Szálló épületét.
2001. március	További szakok akkreditációs iratsomójának benyújtása: informatika, mechatronika, automatizálás és ipari informatika, számítástechnika (Marosvásárhely), továbbá román-angol (Csíkszereda).

2001. április 7.	A Kuratórium határozatot hoz az Erdélyi Magyar Tudományegyetem ideiglenes vezetőségi struktúráját illetően. A Szenátus szerepét az Alapítvány Kuratóriuma látja el, a karok dékánjaival, illetve a PKE rektorával kiegészülve. Az Egyetem megbízott rektora az Alapítvány elnöke.
2001. április	A SA Kuratóriuma kinevezi a Marosvásárhelyi és a Csíkszeredai Kar megbízott dékánjait.
2001. május	A bukaresti Akkreditációs Bizottság megadja az ideiglenes működési engedélyt a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem első szakjai részére.
2001. június 6.	Sor kerül az EMTE Ideiglenes Szenátusának első, alakuló ülésére.
2001. június 6.	A Szenátus határozata szerint az egyetem neve magyarul Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem, románul Univer-sitatea „Sapientia”.
2001. június 6.	A Szenátus elfogadja az EMTE Chartáját, Felvételi Szabályzatát, Ösztöndíj-szabályzatát. Megkezdődik a felvételi előkészítése.
2001. június 6.	Döntés születik egy, az EMTE valamennyi oktatási helyszínét összekötő akadémiai gerinchálózat kiépítéséről.
2001. július 23.	Az első felvételi vizsga. A Csíkszeredai Karon 209 helyre 481, a Marosvásárhelyi Műszaki és Humán Tudományok karon 165 helyre 385 jelentkező volt.
2001. július- augusztus	Az EMTE Szenátusa jóváhagyja az oktatói álláskereteket, és lezajlanak a versenyvizsgák. Az EMTE összesen 57 tanári állást hirdet meg, amelyre 135-en jelentkeznek. A versenyvizsgázott tanárok közül Csíkszeredában 17, Marosvásárhelyen 8 alapállású oktató van.
2001. augusztus	A Szenátus jóváhagyja a versenyvizsgák eredményeit, kinevezi a tanszékve-zetőket, létrehoz 3 szenátusi bizottságot (tanulmányi, kutatási és szociális).
2001. augusztus	Az Alapítvány vezetősége elhatározza egy egyetemi könyvkiadó létrehozá-sát. A KPI bejegyzi a Scientia Kiadót.
2001. szeptember	Létrejönnek a Csíkszeredai Kar és a Marosvásárhelyi Műszaki és Humán Tudományok Kar kari tanácsai. A Szenátus létrehozza a kari kancellári be-osztást, és kinevezi a kari kancellárokat.
2001. október 3.	Ünnepi kuratóriumi ülés Kolozsváron, amely elhatározza az oktatás elindítá-sát a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemen. Az ülésen részt vesznek az alapító egyházak képviselői, a román kormány küldöttje (Vasile Dâncu tájékoztatási miniszter) és a magyar kormány képviselői (Pálinkás Jó-zsef oktatási miniszter, Szabó Tibor, a HTMH elnöke, Misovicz Tibor, a HTMH elnökhelyettese). Az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök, a MTA-t Hámori József képviseli az ünnepségen, Alföldi László, Magyaror-szág főkonzulja felolvassa Mádl Ferenc köztársasági elnök üdvözlését.

2001. október 3.	Évnyitó a marosvásárhelyi Műszaki és Humán Tudományok Karon (helyszín: a Kultúrpalota) a magyar kormány és akadémiai szféra, az RMDSZ, önkormányzati vezetők, a marosvásárhelyi egyetemek rektorainak részvételével.
2001. október 4.	Évnyitó a Partiumi Keresztény Egyetemen Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnöke jelenlétében.
2001. október 5.	Évnyitó a Csíkszeredában (helyszín: Szakszervezetek Művelődési Háza) a magyar oktatási miniszter, Pálincás József, a magyar külügyi államtitkár, Németh Zsolt, a román oktatási miniszter, Ecaterina Andronescu, a román külügyi államtitkár, Sorin Diaconescu, a Román Tudományos Akadémia, az MTA, egyetemek, az RMDSZ és a helyi önkormányzat képviselőinek jelenlétében.
2001. október 8.	Elindul az oktatás a két karon. Csíkszeredában négy szak kezdi el működését – agrárközgazdaság, könyvelés és gazdasági informatika, vidékfejlesztés, román nyelv és irodalom/angol nyelv és irodalom –, Marosvásárhelyt öt: informatika, mechatronika, automatizálás és ipari informatika, számítástechnika, szociálpedagógia.
2001. október 26.	A Szenátus elfogadja az EMTE Kreditrendszerű Tanulmányi és Vizsgaszabályzatát, és kinevezi az egyetemi és kari ösztöndíjtanácsokat. A Szenátus jóváhagyja az ösztöndíjkeretet, illetve az ösztöndíjak mértékét a 2001/2002-es tanévre.
2001. november	A magyar Oktatási Minisztérium hozzáférési lehetőséget adományoz az EMTE számára az Elektronikus Információs Szolgáltatási Programhoz (EISZ).
2002. február	Az első vizsgaidőszak. Ennek eredményei: Marosvásárhelyt a diákok 49%-a, Csíkszeredán pedig 33%-a vizsgázott sikeresen.
2002. február	A kolozsvári oktatási helyszín elindítása érdekében a SA benyújtja az Akkreditációs Bizottsághoz a környezettudomány, illetve az audiovizuális kommunikáció szak iratcsomóját.
2002. február 16.	A Szenátus elhatározza a dékánhelyettesi beosztás létrehozását és pályázati úton történő betöltését.
2002. március 1.	A Magyar Posta négy nagyteljesítményű szervert adományoz az EMTE, valamint a PKE számára, melyek a kiépítés alatt álló gerinchálózat alapegységeit képezik.
2002. március 14.	A Kuratórium elhatározza egy kolozsvári telek megvásárlását az egyetemi campus felépítése céljából.

2002. április	A Román Kormány határozatban hagyja jóvá az Egyetem működését a következő kilenc szakon: <i>agrár- és élelmiszeripari gazdaság, könyvelés és gazdasági informatika, szociológia (vidékfejlesztés szakirány), román nyelv és irodalom – angol nyelv és irodalom</i> (Csíkszeredában), <i>pedagógia (szociálpedagógia szakirány), informatika, mechatronika, számítástechnika, automatizálás</i> (Marosvásárhely).
---------------	--

A jövő: feladatok és kérdések

A fentiekben kivonatossan vázolt munka természetesen tovább halad, az alapítvány, illetve az EMTE tevékenysége folyamatosan bővül. Ami az egyetem által megtett további lépéseket illeti, mindenképp először azt kell kiemelni, hogy jelen pillanatban már folyamatban van újabb szakok engedélyeztetése. Ebben a tekintetben döntő jelentőségük van az eddig háttérbe szorított kolozsvári fejlesztési terveknek. Előterjesztettük két szak – környezet tudomány és audiovizuális kommunikáció – elindítására az ideiglenes működési engedélyezéshez szükséges iratcsomót, tervezzük egy klasszika-filológia szak beindítását is. Ezzel egyidőben, a vállalt kötelezettségek és elvárások jegyében, foglalkozunk a csíkszeredai és marosvásárhelyi fejlesztési tervekkel. Csíkszeredában a közgazdasági képzés további fejlesztése igen fontos feladat, miközben Marosvásárhelyt a bölcsész tudományi szakok megerősítése képezi az egyetem elsődleges és aktuális célkitűzését. És szólni kell a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem sorsáról. Hiszen ez volt az első magyar magán egyetem a változások után, amely ma már életerős intézményként, a Sapientia Alapítvány támogatásával végzi a munkát, és minden okunk megvan azt remélni, hogy a további fejlesztési tervek is megvalósulnak.

Vegyük ezek után a „sikértörténet” árnyoldalait. Súlyos gondot jelent, hogy 2002 április végéig még nem született meg az a Kormányhatározat, amely a beindított kilenc szak működésének a jogi helyzetét teljes mértékben rendezné. Ez ideig Ideiglenes Szenátus, megbízott rektor, megbízott dékánok, esetenként a helyszíneken kinevezett kari tanácsok igyekeztek ellátni az intézmény, az egyetem működésével járó sokrétű feladatokat. A hivatalos elismerés hiánya azonban az egyes testületek jogosítványait és felelősségét is vita tárgyává tette. Alighanem ezzel magyarázható, hogy az egyetemi év megkezdése után gyorsan megalakult diákönkormányzatok nem találták meg igazán helyüket, és nem ismerték fel felelősségüket, illetve kötelezéseiket. Hasonlóképpen nehéz helyzeteket teremt az, hogy mivel az egyetem még nem jogi személy, a teljes pénzügyi ügyintézés a Sapientia Alapítványra nehezedik, mint ahogyan a pénzügyi felelősséget is az Alapítvány, illetve annak Kuratóriuma köteles vállalni.

Sok gondot okoz a megfelelő, az oktatási színhelyeken megtelepedni kívánó oktatók hiánya. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szenátusának arra vonatkozó határozatai és intézkedései, miszerint csökkenteni szeretné a más egyetemeken is oktatók számát, ebből a szempontból kétségtelenül indokolt. Teljes értékű oktatói és tudományos munkát az állandóan „útonlevő” egyetemi tanszemélyzettől nehezen lehet elvárni. Éppen ezért hosszú távú céljaink között elsődleges a saját, az egyes oktatási helyszínekhez szorosan kötődő akadémiai közösség kialakítása. További gondot jelent az EMTE-n az a tény, hogy nem egy esetben esetleges az óraadó oktatók felkérése, s „a szükség törvényt bont” alapon az egyes színhelyek megbízott vezetői révén önkényesen történik. Ez a helyzet a Kuratórium és az ideiglenes Szenátus számára sok fejtörést okozott és okoz mind a mai napig. Megszívlelendők ma-

napság is Apáczai Csere János sorai: „csak nyitnók fel immár álmas szemeinket s állatnánk tudós embereket a scholákba, mert találnánk, ha az irigység meg nem enne bennünket”.

Még mindig általánosan elfogadott, tehát szilárdan tartja magát azon vélemény, miszerint az EMTE csak kiegészítő szerepre vállalkozhat, és számúzni kell a fejlesztési tervéből azon szakokat, melyek már léteznek az állami magyar tannyelvű oktatás keretében. Úgy véljük, hogy józan, a valósággal is számoló indokolt és megalapozott érvek, miszerint kellő számú jól képzett oktató hiányában az újabb szakok beindítása gyöngíténé a már meglévőket, illetve, hogy a román államnak az ország magyar nemzetiségű polgáraival szembeni kötelessége fenntartani a magyar állami egyetemi oktatást. Csakhogy az éremnek van egy másik oldala is. A tudásközpontú társadalomban – amikor nem annyira az egyetemi diploma, hanem az egyetemen szerzett tudásanyag biztosítja fiataljaink számára a megélhetés és az önmegvalósítás lehetőségeit – a színvonalas, a versenyképes oktatás érdekében előbb-utóbb tudomásul kell vennünk, hogy a magyar egyetemi oktatásban is versenyhelyzetet kell kialakítani. Sokszor elhangzik, hogy egyik-másik szakon a magyar diákok szívesebben hallgatnak román nyelvű, a magyarnál minőségileg jobb előadásokat. Van ilyen. De a megoldás nem az, hogy tudomásul vesszük diákjaink elvesztését, hanem az, hogy hosszú távon megteremtjük a magyar diákok számára is a magyar nyelven tanulás alternatíváit. Ha ezt nem tesszük meg, ismét mi magunk hozzuk hátrányos helyzetbe fiataljainkat. Mert jelenleg, ki kell mondani, a BBTE magyar vonalának szakjai monopolhelyzetben vannak, hiszen a magyarul tanulni kívánó fiatalnak valójában nincs választási lehetősége. Kétségtelen, hogy ez a tény nem mindig szolgálja a színvonalas, minőségi oktatás ügyét. Illetve van még egy választási lehetőség, ami aligha jelenti a megoldást: Magyarországon végezni az egyetemi tanulmányokat. Az EMTE „sikertörténete” viszont éppen arról szól, az egyetem létrejötte éppen azt a célt szolgálja, hogy az erdélyi magyar fiatalok idehaza tanulhassanak, itthon részesülhessenek színvonalas, versenyképes felsőfokú oktatásban.

Sokan nem értik – vagy nem akarják megérteni – azt, hogy az Erdélyi Magyar Tudományegyetem nem azért magyar, hogy falai között magyarul hangzik a szó, hanem az teszi magyarrá, hogy a magyar közösség értékeit, érdekeit fölkarolva, öntudatos magyar értelmiségieket nevel. E téren még nagyon sok a teendőnk. Marosvásárhelyi szakjainkon már ebben a tanévben beindítottuk kötelező tárgyként a magyar művelődéstörténeti, illetve magyarságtudományi előadásainkat. Törekvéseink, sajnos, nem találtak mindenütt megértésre.

Az EMTE nem csak erdélyi egyetem. Léte az egész magyar közösséget szolgálja. Úgy gondoljuk, hogy eljött az ideje annak, hogy a magyar tudományosság, a magyar felsőoktatás Trianonban megtört, megszakított egysége helyreállíttassék. Ez a célkitűzés határozza meg munkánkat, ez vezeti a Kutatási Programok Intézetének tevékenységét, s ez határozza meg jövőt illető terveinket is. Az EMTE létjogosultságát az összmagyarságban való gondolkodás kell meghatározza.

Nem könnyű a dolgunk. Semmiből kellett és kell az egyetemet megteremteni. Nem feladatunk itt arról szólni, hogy miként orozták el szellemi kincseinket, nem kell részletezni azt sem, hogy miként semmiztek ki ingatlanjainkból, miként várjuk a jobb belátást és a „restitutiot”. De addig is tenni és építeni kell. Tantermeket, laboratóriumokat, munkahelyeket. Nagyvárad és Csíkszereda az épületek, az oktatási felületek, valamint a felszereltség tekintetében viszonylag elől járnak. Marosvásárhelyt jelenleg a római katolikus Szent János plébánia biztosítja a korszerű tantermeket, és a tervezés szakaszába jutott az új egyetemi campus felépítése. Kolozsvárt az egyetem székhelyéül szolgáló Bocskai-ház mellett egy nagyobb tel-

ket vásárolt meg az Alapítvány, amelyen – reményeink szerint egy-két éven belül – felépül az egyetemi campus, s amely a beindítandó szakok, illetve a Kutatási Programok Intézete számára jelent majd biztos helyet, nyugalmas munkakörülményeket.

Végül az utolsónak hagyott, de nem utolsó kérdés: az erdélyi magyar könyvtárügy. Tény, hogy a korszerű információs lehetőségek mellett is szükség van a hagyományos értelemben vett könyvtárra. Hatékony egyetemi oktatás, kutatás, tudományművelés az emberiség azon nagy szellemi öröksége nélkül, melyet a könyv jelent, ma is elképzelhetetlen. Halaszthatatlan feladat tehát az Erdélyi Magyar Nemzeti Könyvtár létrehozása. Az erdélyi magyar írásos örökség ápolása, begyűjtése elodázhatatlan kötelessége mindazoknak, akik számára a magyar tudomány ügye valóban fontos. Ezt a feladatot azonban Alapítványunk, Egyetemünk önmagában nem tudja föl vállalni. Itt volna szükség ismét az egyetemalapításkor is tapasztalt politikai akaratra és összefogásra. Ugyanis nem csak az erdélyi magyar írásos örökség sorsáról van itt szó, hanem az egész magyar szellemi örökség ápolása a tét.

Mindehhez pénz, anyagi háttér kell. Hiszem, hogy nincs ma olyan politikai erő határon innen és túl, amely ne érzékelné a kérdés jelentőségét. Az Erdélyi Magyar Tudományegyetem nem lehet politikai csatározások játékszere. Az EMTE embert és nemzetet nevelő intézmény. A Magyar Köztársaság mindenkori kormányának, a magyar Országgyűlésnek és, végső soron, a magyar adófizetőknek a támogatására számítunk és méltán számíthatunk is. Mint ahogyan más magyar közösségek is jelezték már segítő szándékukat. Mindez természetesen nem menti fel az erdélyi magyar társadalmat a teherviselés feladata alól. Tudomásul kell vennünk, hogy nekünk is meg kell hoznunk a magunk áldozatát, önmagunk és az egész magyar társadalom érdekében. Minként arról sem mondhatunk és nem is mondunk le, hogy eljön annak is az ideje, amikor a román állam „élni fog” a törvény adta lehetőségével és hozzájárul intézményünk fenntartásához.

Tánczos Vilmos**Egy teljes szerkezetű értelmiségi társadalomért:
Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete****I. Eróziós jelenségek az erdélyi magyar értelmiségi létben****1. Az értelmiségi társadalom elvékonyodása**

Az erdélyi magyar közgondolkodásban régi keletű a felismerés, hogy egy teljes szerkezetű értelmiségi társadalom kialakítása a nemzeti közösség hosszú távú fennmaradásának egyik alapfeltétele. Lélekszámunkat és hagyományainkat tekintve, nem túlzott és nem irreális az igény, hogy – a legfontosabb szakterületek vonatkozásában – teljes szerkezetű értelmiségi társadalmunk legyen.

Az utóbbi évtizedekben egyes, nagy hagyományokkal rendelkező tudományterületeken a magasan képzett magyar értelmiség már-már megsemmisült, illetve ez a réteg erősen elvékonyodott. Ilyen helyzet állt elő például a jogtudomány, a közgazdaságtudomány, az agrártudományok, a klasszika-filológia, a zenetudomány, sőt részben a műszaki tudományok területén is. Vannak olyan tudományterületek is, amelyek a modernitás korában jöttek létre, és amelyeken egyáltalán nem alakult ki magyar értelmiségi képzés Erdélyben (ilyen például a kommunikáció- és médiaszakember-képzés, a környezettudomány, a menedzsment stb.). Ezeket a területeket anyaországi segítség nélkül önerőből már a fiatalok képzését sem tudjuk biztosítani.

2. A szakmai minőség romlása

Az értelmiségi tevékenység számos területén – például a köz- és felsőfokú oktatásban, a tudományos és művészeti életben, a könyvkiadásban, az elektronikus médiában – 1989 után olyan mérvű szakmai erózió figyelhető meg, amely aggasztó a közösség jövőjét illetően. A minőségcsökkenést természetesen hiba volna kizárólag az értelmiségi utánpótlás akadozásának tulajdonítani, de a szakemberhiány vagy az alacsony szakmai színvonal számos területen szembeötlő.

3. Az értelmiség beolvadása és ennek veszélyei**A. Beolvadás a román tudományos életbe**

A magasan képzett értelmiségi rétegek végzetes elvékonyodása és a minőség eróziója mellett az erdélyi magyar tudományos élet helyzetét súlyosbítja az is, hogy bizonyos területeken a létező magyar szakemberek tevékenysége is „beolvad” a román tudományosságba. Egyes tudományterületeken a magyar szakemberek kizárólag román többségű kutatócsoportok

tokban, tanszékeken dolgoznak, tehát erdélyi magyar tudományos eredmények, műhelyek bizonyos szakterületeken voltaképpen nem is léteznek. Sokan egyáltalán nem publikálnak és nem is oktatnak magyarul, következésképpen nem ismerik jól szakterületük magyar terminológiáját sem. Ez a helyzet inkább az ún. „nemzeti önismerettel össze nem függő” tudományterületeken (pl. természettudományok, műszaki tudományok) szokott kialakulni, és ezt sokan – itthon és szerte a nagyvilágban – természetesnek tartják, mondván, hogy az egyetemes tudomány, úgymond, nem szorítható a „partikularitások” nyelvi és intézményi korlátai közé.

Kisebbségi helyzetben a többségi kultúra irányába ható „integrációs” folyamatok törvényszerűen eredményezik az illető kisebbség fizikai kiszorulását a modern élet bizonyos területeiről, és egyszersmind olyan szellemi leépüléssel is járnak, ami az oktatás különböző szintjein és a kulturális élet egészében – például a sajtó, televízió, rádió nyelvében, a nyilvános beszéd fórumain – is megmutatkozik. A szellemi degradálódási folyamatokat szimptomatikusan jelzi például a közösség nyelvének romlása, ami a szaknyelvek szintjén is jelentkezik.

Ennek kapcsán meg kell jegyeznünk azt is, hogy a tudomány „egyetemességének” tulajdonítható természetes folyamatokra, amelyek amúgy is a kisebbség nemzeti nyelvén művelt tudomány elsekélyesedésének irányába hatottak, az elmúlt évtizedek áldatlan történelmi-politikai viszonyai is „rásegítettek”.

B. Beolvadás a magyarországi tudományos életbe

Az erdélyi magyar vezető értelmiség egy jelentős része ma a magyarországi „piacról él”, azaz az ottani tudományos műhelyekbe, kutatási programokba integrálódva próbál jövedelem-kiegészítéshez jutni, illetve így próbálja megteremteni a végzett tudományos kutatói tevékenység anyagi és szellemi hátterét. Ez a jelenség mindenekelőtt a nemzeti kulturális örökséggel összekapcsolható tudományterületeken figyelhető meg, és a tudományművelés romániai lehetőségeit valamint az értelmiség itthoni gazdasági helyzetét tekintve, teljességgel érthető és magyarázható.

C. Nemzetközi tudományos kapcsolatok hiánya

Az erdélyi magyar értelmiségi társadalom jelenlegi helyzetéből következően, jóval kevesebben vannak, akik külföldi, mindenekelőtt nyugat-európai tudományos kutatási programokba is be tudnak kapcsolódni. Mivel ezen – jórészt a természet- és orvos tudományokban megfigyelhető – esetekben olyan kutatásokról van szó, amelyek csak a legszűkebb szakmai körök érdeklődésére tartanak számot, gyakran előfordul, hogy ezekről a programokról nem is értesül az itthoni tudományos-kulturális élet.

A jelzett, három irányba ható integrációs késztetések, a tudományművelés egyetemes jellegéből adódóan, nemcsak természetesek, de szükségszerűek is. Vitathatatlan ugyanis, hogy a tudományos élet egyetemes egészébe való bekapcsolódás és a legújabb eredmények ismerete minden szakmai továbblépés alapfeltétele. Nem kevésbé igaz azonban, hogy az egyetemes teljességre törekvő értelmiségnek, ideértve a legmagasabban képzett értelmiséget is, kulcsszerepe van egy-egy közösség kultúrájának kialakításában, működtetésében és átörökítésében, ami mindig egy adott *intézményi szerkezet* révén valósul meg.

Az erdélyi magyar tudomány beolvadásának jelzett jelenségei közösségileg akkor válnak veszélyessé, amikor a személyre szabott integrációs folyamatok miatt a vezető értelmi-

ség a felsőfokú oktatásban, a tudományos kutatásban és a művelődési életben nem hozza létre a közösségi kultúra életben tartásához és működtetéséhez feltétlenül szükséges intézményeket. Az integráció az egyént illetően eredményezhet kitűnő megoldásokat (pl. kutatócsoportokba való bekapcsolódás, oktatói tevékenység folytatása, publikációs lehetőségek, konferenciák nyilvánossága stb.), de a nyilvánvaló egyéni eredményeknek csak akkor van közösségi hozadékuk, ha a létrehozott szellemi értékek az itthoni intézményi keretekben, azaz a közösségi kultúra életében is meg tudnak jelenődni.

4. Az intézményépítés fontossága

Rendkívül fontos volna tehát, ha az integrációs folyamatokkal párhuzamosan a tudományos és művelődési élet összehangolt, egységesen szervezett intézményrendszere is kialakulna, ugyanis *az erdélyi magyar értelmiségi társadalom szétesettségének egyik fő oka az intézményes keretek hiánya*. Erdély magyar egyetemét 1959-ben megszüntették, az államilag támogatott tudományos műhelyekből (akadémiai intézetek, múzeumok, levéltárak, tudományos szerkesztőségek stb.) csaknem teljesen kiszorultunk, a tudományos eredményeinket megjelenítő saját intézményeink (könyvkiadók, tudományos egyesületek, társaságok) szervezetlenek vagy nem biztosítanak kellő szakmai színvonalat, egységes elektronikus tudományos adatbázisaink még nem készültek el, nincs erdélyi magyar nemzeti könyvtárunk – és így tovább.

Az utóbbi évtizedek történéseit figyelve azt kell látnunk, hogy tudományos életünk egyre inkább széttöredezik, egységes és autonóm erdélyi magyar tudományosságról voltaképpen már nem is beszélhetünk. De ha nem is törekszünk erre, egyidejűleg válunk Bukarest, Budapest és a nagyvilág gyarmatává, anélkül, hogy saját kulturális arculatunkat, értékeinket felmutatnánk és saját problémáink megoldását keressünk.

II. A Sapientia Alapítvány és az Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Két esztendővel ezelőtt, 2000 elején az erdélyi magyar történelmi egyházak nyolc vezetője létrehozta a *Sapientia Alapítványt*, és ennek kinevezett kuratóriumát az erdélyi magyar magánegyetemi hálózat kiépítésével, majd működtetésével bízta meg. Az egyetemépítés elkezdése a magyar kormány kezdeményezésére történt, és a *Sapientia Alapítványt* azóta is a magyar országgyűlés támogatja.

Az egyetemépítés folyamatában az elmúlt, sikeresnek mondható két esztendő az alapozás időszaka volt. Egyfelől távlatok nyíltak, másfelől – a konkrét stratégiai döntések meghozatala által – be is határolódtak a jövő lehetőségei. A legnagyobb eredmény, hogy a *Sapientia – EMTE* marosvásárhelyi és csíkszeredai karain 2001 októberétől összesen kilenc szakon beindult az oktatás, további szakok indítása van folyamatban (a fenti helyszínek mellett Kolozsváron is), és hogy a magánegyetemi hálózatba sikerült integrálni a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemet is. Az alapozás időszakában egyidejűleg és párhuzamosan zajlott az egyetemet működtető adminisztratív szerkezet kiépítése, a belső szabályzatok létrehozása, a szükséges ingatlanvásárlások és egyéb beruházások megvalósítása, az új szakok tartalmi előkészítése, a felvételi vizsgák megszervezése, az oktatói állomány toborzása és felvétele, a kül- és belkapcsolatok kialakítása. A két évre vonatkozó számadás fenti „nagy tettei” lebonthatók, sőt maga a felsorolás is folytatható.

III. A Kutatási Programok Intézete

A kezdeti időszak rendkívül szerteágazó és jobbra gyakorlati jellegű feladatainak megoldása közepette a *Sapientia Alapítvány*, illetve az általa létrehozott *Erdélyi Magyar Tudományegyetem* szellemi erőterében elkezdődtek a tudományos kutatások. Ezek koordinálása céljából az Alapítvány kuratóriuma 2001 elején önálló jogi személyként Kolozsvárott létrehozta a Kutatási Programok Intézetét, melyet a tíz tagból álló Tudományos Tanács irányít. Az Intézet az egyetemi Charta szabályozásai alapján keretet biztosít a magánegyetemi hálózatban zajló tudományos kutatásoknak, bevonva ezen programokba az erdélyi magyar tudományos élet képviselőit és egyes külföldi tudományos műhelyeket is.

1. A tudományos kutatások koordinálása a magánegyetemi hálózatban

A Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem Chartája IX. fejezete 2. pontja értelmében az egyetem keretében végzett tudományos kutatások koordinációját belső pályázati rendszerben a Tudományos Tanács és a Kutatási Programok Intézete látja el. Ennek értelmében 2001. októberében a Tudományos Tanács pályázatot hirdetett a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetemen és a magyar magánegyetemi hálózatba integrálódó Partiumi Keresztény Egyetemen folyó tudományos kutatás támogatására a 2001. november 15.– 2002. szeptember 15. közötti időszakra. Felhívásunkra összesen 17 csoportos és egyéni pályázat érkezett a magánegyetem oktatóitól, amelyek közül a Tudományos Tanács 14-et kedvezően bírált el. A 14 kutatási program keretében 40 oktatónak nyújtunk támogatást, ami a kutatási költségek térítését és kutatási ösztöndíjakat jelent. A magánegyetemi hálózatban a tudományos kutatás infrastrukturális hátterét a karok és tanszékek saját költségvetési kereteik között biztosítják.

2. Az erdélyi magyar tudományos kutatások támogatása

A magyar magánegyetemi hálózat létrehozásával és működési feltételeinek biztosításával megbízott Sapientia Alapítvány tudatában van annak, hogy a magyar magánegyetemen folyó oktatás és tudományos kutatás színvonalát meghatározza az a szellemi környezet, amelyben ez az egyetem létezik. Ezért küldetését tágan értelmezve, a Sapientia nyitott az értelmiségi társadalom egésze felé, és hozzá kíván járulni az erdélyi magyar felsőoktatási hálózatban, egyéb tudományos műhelyekben, egyesületekben, múzeumokban zajló tudományos kutatási tevékenység színvonalának emeléséhez, különös figyelmet fordítva a fiatalok felkarolására, szakmai fejlődésük elősegítésére, ezáltal is megpróbálva megalapozni a jövőben zajló minőségi felsőfokú oktatást és tudományos kutatást.

E célnak jegyében a Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete 2001. február 1-jei leadási határidővel ösztöndíjpályázatot hirdetett tudományos kutatási programok megvalósítására. A pályázati kiírásra 177 pályázat (64 csoportos, 113 egyéni) érkezett. A pályázatokat felkért szakértők értékelték, pontozva a kutatási munkatervet és a pályázók tudományos munkásságát. A szakértői értékeléseken alapuló döntés nyomán végül 39 pályázat részesült pozitív elbírálásban, ebből 22 csoportos és 17 egyéni pályázat volt. A többi beérkezett pályázatot a Tudományos Tanács az elért alacsonyabb pontszám, a negatív szakértői vélemé-

nyezés vagy a formai követelmények be nem tartása miatt az adott költségvetési keretek között kénytelen volt elutasítani. A 2001. március 1–2001. augusztus 31. közötti időszakban lezajlott kutatási programban minden ösztöndíjas (összesen 98 személy) használhatta a Kutatási Programok Intézetének infrastruktúráját (számítógép- és internethasználat, fénymásolási és nyomtatási lehetőség stb.). A program befejeztével az ösztöndíjasok a támogatási időszak alatt végzett munkájukról kutatási beszámolót, kutatásaik eredményeiből pedig kutatási szaktanulmányt készítettek, amelyeket átadtak az Intézetnek. A program eredményének szakmai bírálatára a Tudományos Tanács szaklektorokat jelölt ki, akik értékelték a kutatási beszámolókat, illetve szaktanulmányokat és javaslatot tettek a Tudományos Tanácsnak az anyagok elfogadására és publikálására vonatkozóan. Ha a kutatási beszámolót és szaktanulmányt a szaklektor nem tartotta megfelelőnek, javaslatot tett annak kiegészítésére és módosítására, az Intézet pedig az érintett ösztöndíjast jelentése kiegészítésére hívta fel.

A már kidolgozott és a gyakorlatban is alkalmasnak bizonyult rendszer általános keretei között (ösztöndíj szabályzat, pályázati felhívás, űrlapok, értékelési szempontrendszer, értékelő lapok, kézirat-előkészítő tájékoztató, a KPI Szervezeti Működési Szabályzata, a Tudományos Tanács határozatai stb.) a 2001/2002-es tanévre meghirdetett új kutatási programok is megvalósíthatónak bizonyultak. A tudományos kutatási program lebonyolítási módján azonban – az első pályázati kiírás tanulságait megfontolva – sok lényeges részletkérdésben változtatni kellett. A 2001 őszi pályázati kiírásban szerepeltek már kiemelt kutatási témák is, azaz az Intézet célpályázatokat is meghirdetett. A kiemelt fontosságúnak ítélt tudományos kutatások egyik része az EMTE keretében indítandó szakokhoz volt kapcsolható, másik részének célpályázatként való meghirdetését pedig a sajátos erdélyi helyzet indokolta. Ugyanakkor megtörtént a célcsoportok körének pontosítása is (junior és senior kategóriák).

Az új kiírás során a pályázatok értékelési szempontjait valamelyest ugyancsak módosítani kellett. (Új elem volt például, hogy a pályázók tudományos tevékenységének értékelésekor a szakértők az 1996 utáni tudományos eredményeket vették figyelembe, illetve értékelték a külföldi partner bevonását is a kutatásba.) A kiírásra érkezett 78 pályázat közül a Tudományos Tanács végül 50 pályázatot (30 csoportos, 20 egyéni) bírált el kedvezően, aminek nyomán a 2001. november 15.–2002. szeptember 15. között zajló, tíz hónapos programban összesen 137 személy részesül a Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete támogatásában (kutatási ösztöndíj, számítógép- és internet-használat, fénymásolási és nyomtatási lehetőség).

A Kutatási Programok Intézetének tudománytámogatási rendszeréről, jövőt építő szándékainkról sokat elmond az, hogy *a 137 ösztöndíjasunk közül 87, azaz a programban résztvevőknek mintegy kétharmada, 35 év alatti fiatal, akik mestereik, tanáraik irányítása mellett dolgoznak. A fiatalok többsége doktorandusz vagy magiszteri hallgató, akik közül sokan tanársegédként vagy gyakornokként máris jelen vannak a felsőfokú oktatásban.*

3. Doktori ösztöndíjprogram

Ugyancsak a jövő erdélyi magyar értelmiségi társadalmának kialakítását hivatott segíteni a Tudományos Tanács által koordinált és az Intézet által lebonyolított doktori ösztöndíjprogram, amelynek elsődleges célja a magyar magánegyetemi hálózat (Sapientia – EMTE és PKE) leendő oktatói állományának kialakítása, de a gyakorlati megvalósítás során az Alapítvány Kuratóriuma és Tudományos Tanácsa ezt a célkitűzést sem értelmezi mereven, azaz a

program hozzá kíván járulni az erdélyi magyar értelmiségi társadalom egészének alakításához, a hiányosságok és aránytalanságok megszüntetéséhez.

A 2000/2001-es, tavalyi tanévre szóló kiírásra 91 pályázati kérelem érkezett. A szakértői értékeléseket és a magánegyetemi hálózat igényeinek megfelelően alakuló prioritási elveket figyelembe véve, a Tudományos Tanács végül 49 doktori ösztöndíjpályázatot bírált el kedvezően. A 49 támogatott doktorandusz közül 24-en romániai, 25-en pedig magyarországi felsőfokú intézmények keretében vettek részt doktori képzésben.

A 2001/2002-es tanévben 130 doktorandusz kért ösztöndíjat (közülük 58 Romániában, 70 Magyarországon, 2 más országban folytatja tanulmányait). Az ösztöndíjak odaítélésekor a Tudományos Tanács ugyancsak az EMTE és a PIKE stratégiai prioritásait, valamint a pályázatok szakmai értékét tartotta szem előtt. A testület az előző tanévre megítélt doktori ösztöndíjakat, ha az ösztöndíjas doktorandusz teljesítette a képzés munkatervét, meghosszabbította. Ily módon a *Sapientia Doktori Ösztöndíjjal* rendelkező fiatalok száma 57 főre emelkedett, akik közül 30-an külföldön (mindenekelőtt Magyarországon), 27-en pedig Romániában végzik tanulmányaikat.

4. Intézeti tudományos kiadványok

Az egy évvel ezelőtt létrejött Kutatási Programok Intézete koordinációjával a 2001-es esztendőben máris olyan tudományos kutatások történtek, amelyeknek eredményei a tágabb szakmai nyilvánosság elé kívánkoznak. Ezért a *Scientia Kiadó* (az Intézet saját kiadója) 2002 tavaszán útjára indította a *Sapientia Könyvek* tudományos sorozatot, amelyben a kutatási programok eredményeként létrejött munkákat jelentetjük meg.

Bízunk abban, hogy a Sapientia – EMTE szellemi erőterében a jövőben újabb és újabb számbavehető tudományos eredmények születnek majd, amelyek az elindított sorozatot hosszú életűvé teszik. A sorozat hat szakiránya is (bölcészettudomány, társadalomtudomány, természettudomány, jog- és közgazdaságtudomány, műszaki tudományok, orvostudomány) az egységre és teljességre való törekvés szándékát tükrözi. A bölcészettudományi sorozatban az *Értelmezés és alkalmazás. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai vizsgálódások* (szerk.: Tonk Márton–Veress Károly), a *Képátvitelek. Tanulmányok az intermedialitás tárgyköréből* (szerk.: Pethő Agnes), a *Theátrumi Könyvecske. Színházi zsebkönyvek és szerepük a régió színházi kultúrájában* (szerk.: Egyed Emese), a természettudományi sorozatban a *Numerikus és közelítő módszerek az atomfizikában* (szerző: Nagy László), a jog- és közgazdaságtudományi sorozatban a *Mikroökonomiai kislexikon* (szerzők: Vorzsák Magdolna–Kovács Liciniu Alexandru), a műszaki tudományok sorozatban a *Műszaki szaktanulmányok* (szerk.: Köllő Gábor) című kötetek jelentek meg. További köteteink vannak előkészületben az irodalomtudomány, a szociológia, a szociálpszichológia, a régészet, a történelemtudomány, a természettudományok, a matematika és az orvostudomány területéről.

5. Egyetemi jegyzetek megjelentetésének szakmai koordinálása

A magánegyetemi hálózat egyetemi jegyzeteinek megírását célzó belső pályázat koordinációjával, az elkészült kéziratok szakmai lektorálásával, kiadásra való előkészítésével és megjelentetésével a Sapientia Alapítvány Kuratóriuma a Kutatási Programok Intézetét bízta meg. Ennek értelmében a Tudományos Tanács 2001 októberében az egyetemi oktatók körében

belső pályázatot hirdetett, amelyre 28 pályázat érkezett. A szakértői vélemények alapján a Tudományos Tanács – első körben – 26 egyetemi jegyzet elkészítését és megjelentetését támogatta, de a jegyzetírásra vonatkozó pályázati javaslatok folyamatosan benyújthatók.

Az első elkészült egyetemi jegyzetek, melyek a marosvásárhelyi és csíkszeredai karokon kerülnek használatba, már nyomdában vannak.

6. Vendégtanár-program Kolozsváron

Az Intézet vendégtanár-programjának céljai a következők:

az állami egyetemeken és főiskolákon magyar nyelven nem hallgatható szaktantárgyak tanításának biztosítása és a magyar szakterminológia elsajátítása;

a romániai állami felsőfokú oktatás hiányosságainak pótlása, a hiányzó szakterületek lefedése;

olyan általános érdeklődésre számot tartó előadássorozatok szervezése, amelyek hozzájárulnak az erdélyi magyar értelmiségi elit korszerű, közösségközpontú szemléletének kialakításához.

Az Intézet által szervezett vendégtanár-programokra Kolozsváron került sor. A jobbra Magyarországról érkezett vendégtanárok egy kurzus keretében egy 14 előadásból álló előadássorozatot tartottak. A 2001/2002-es tanévben az alábbi előadássorozatok hangzottak el: *A magyarság története a középkorban, Magyarország újkori története, Az erdélyi magyarság története 1918 után, Magyar társadalomtörténet, A filmtörténet nagy korszakai, Filmtörténet- és filmelemzés, Gazdasági antropológia, Közgazdaságtani előadások (pénz és hitel, menedzsment, makroökonómia stb.), Magyar műszaki terminológia, Orvosi antropológia, Újabb eredmények a fordítástudományokban.*

7. Jogász-közgazdász szakkollégiumi program

A jogász- és közgazdász-képzés támogatása kulcsfontosságú az erdélyi magyar nemzeti közösség szempontjából. Mivel ezeken a szakterületeken alig van magyar értelmiségi, és az állami egyetemeken sem folyik magyar nyelvű oktatás (a BBTE közgazdaságtudományi karának ún. „magyar vonalán” az előadások túlnyomó többsége, a jogtudományi karon pedig minden előadás románul zajlik), szükség van az értelmiségi elitképzés intézményeinek megszervezésére. A Sapientia Alapítvány ezért hozta létre Kolozsvárott a Jogász-Közgazdász Szakkollégiumot, amelynek az első felvételit követően 25 tagja van. A kollégiumi tevékenység a Tudományos Tanács irányításával zajlik, az Intézet jogi és adminisztratív keretei között.

Az egyre határozottabb arcúval zajló program célja keretet teremteni azon egyetemi hallgatók szakmai továbbképzésére, akik az állami egyetemi keretek között megvalósuló képzés mellett még további, magas szintű oktatásra tartanak igényt.

8. Adatbázisok, tudománytörténeti összefoglalók készítése, konferenciaszervezés

Az Intézet keretében munkatársaink elektronikus adatbázisokat állítanak össze az erdélyi magyar tudományos kutatások közelmúltbeli és jelenlegi alakulásáról. Célunk, hogy fokozatosan létrehozzuk az erdélyi magyar tudományosság adatbankját és folyamatosan fejlesszük azt.

Ennek a szintetizáló törekvésnek a jegyében az Intézet kezdeményezte az Erdélyben művelt tudományterületek tudományos kutatásai leltárának elkészítését az 1990-2001-es időszakra. Felkérésünkre 35 szakember vállalta, hogy egy-egy kutatástörténeti tanulmány keretében beszámol a saját tudományterületén a rendszerváltás óta megvalósult eredményekről, és összeállítja a hozzá társuló könyvészetet. Az elkészült tanulmányok két vaskos kötetben (*Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről. I–II. Kolozsvár, Scientia Kiadó*) az Intézet kiadásában rövidesen megjelennek. Ebben a témakörben 2002. június 1-jén egy nagyszabású tudományos konferenciát is szervezünk Kolozsváron az erdélyi és magyarországi szakmai közösség számára.

A kötet és a konferencia célja az, hogy képet alkossunk az erdélyi magyar tudományosság elmúlt tizenkét évének megvalósításairól, a fontosabb kutatásokról és eredményeiről, a körvonalazódó legfontosabb kutatási irányokról, továbbá, hogy mindazokat a tudományos kérdéseket és igényeket összegyűjtsük, amelyek a jelenlegi erdélyi magyar tudományosságot foglalkoztatják.

A KPI kutatási programjait, ezek eredményeit, egyéb tevékenységeit és rendezvényeit a Sapientia Alapítvány honlapján is megjelenítjük.

IV. Elvek, stratégiák, dilemmák

1. A magyar értelmiségi társadalom egysége

Az erdélyi magyar értelmiség jelenlegi helyzetében egy jelentékeny és folyamatos anyaországi támogatással működő magánegyetemi hálózat, illetve ennek tudományos kutatóintézete fontos integráló tényezővé válhat, amely körül az erdélyi magyar tudományos élet egysége újra megvalósulhat. Erdély új magyar egyeteme, miközben saját helyét, szerepét és arculatát keresi egy állandó változásban lévő szellemi és társadalmi erőterben, nyitott a teljes erdélyi magyar szellemi élet felé.

Természetes, hogy a Sapientia-programok egy nagyobb közös egészbe épülnek be. Ezért a Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete által működtetett tudománytámogatási rendszer elvei is (az erdélyi magyar tudományos élet egészéhez való odafordulás, nyílt pályázati rendszer, teljesítményközpontúság, szakértői-lektori véleményezésen alapuló döntések, az eredmények megjelenítésére való törekvés, a hiányterületek kiemelt támogatása, a fiatalok bevonása a tudományos kutatásba stb.) az egység irányába mutatnak.

A célok és feladatok egységben való látásának a magánegyetemi hálózatban máris sok gyakorlati megnyilatkozása van. Mindenekelőtt azt a tényt kell említenünk, hogy noha a Sapientia – EMTE az erdélyi magyar felsőoktatási hálózat kiegészítésének szándékával jött létre, oktatóinak jelentős része más felsőoktatási intézményekben is tevékenykedik. Ugyanígy természetes az is, hogy a Sapientia Alapítvány – Kutatási Programok Intézete által meghirdetett pályázatok, illetve az Intézet által koordinált és támogatott kutatási és didaktikai programok nemcsak a magánegyetemi hálózat oktatóihoz, hanem az erdélyi magyar egyetemi társadalom egészéhez szólnak. A Sapientia Könyvek sorozat hat szakiránya is (bölcseztudomány, társadalomtudomány, természettudomány, jog- és közgazdaságtudomány, műszaki tudomány, orvostudomány) az egységre és teljességre való törekvés szándékát tükrözi.

Mint korábban jeleztük, az elmúlt évtizedben az erdélyi magyar értelmiségnek a tudományos élet egyetlen területén sem (pl. felsőfokú oktatás, tudományos kutatások koordinációja, könyv- és szakfolyóirat-kiadás stb.) sikerült valamiféle egységet megvalósítani és egységes intézményi szerkezetet létrehozni, holott voltak olyan kinyilvánított törekvések, amelyek egyértelműen ezt célozták, és néhány intézményünk több-kevesebb sikerrel tevékenykedett is ebben az irányban. Nagy kérdés természetesen, hogy a továbbra is létező megosztó szándékok, a helyi leszakadási törekvések közepette a Sapientia – EMTE feladata-e az elvetélt egységtörekvéseket megvalósítani, illetve hogy egyáltalán jogos-e egy ilyen igyekezet a Sapientia részéről.

Nos, először is tudatában kell lennünk annak, hogy *már maga a Sapientia névvel fémjelvezhető intézményi szerkezet egésze is az erdélyi magyar társadalom feltételezett egységének jegyében jött létre:*

A Sapientia – EMTE kiegészítése egy már létező szellemi térnek és intézményi szerkezetnek. Jól példázza ezt az, hogy az újonnan indított és ezután indítandó szakok vonatkozásában a komplementaritás elvét a magánegyetemi hálózatban tiszteletben tartják, és ez az elv a stratégiai elképzeléseket illetően is érvényesül.

Az egységes szerkezetű magánegyetemi hálózat kiterjesztése a jelenkori Erdély teljes területére ugyancsak annak jele, hogy a Sapientia – EMTE az erdélyi magyar társadalom egészében keresi saját helyét.

Az a tény, hogy a magyar országgyűlés és a magyar kormány az állami oktatási intézményekben létező „magyar vonal” támogatása helyett jelentős összegű, eddig mintegy 20 millió dollárt kitevő támogatással egy magyar magánegyetemi hálózatot hozott létre Erdélyben, *egy adott helyzetben megtervezett taktikai jellegű politikai döntés volt*, aminek célja a források koncentrált összevonása révén a várt „áttörés” megvalósítása az egyetem kérdésében.

E taktikai döntéssel tehát az anyaország nem adta fel, éppenséggel erősítette a szülőföldön való maradás sokszor hangoztatott stratégiai célkitűzését. A magánegyetemi hálózat létrehozására vonatkozó döntést és ennek gyakorlati megvalósulását tehát hibás úgy értelmezni mint az erdélyi magyar felsőfokú tanintézmények és az erdélyi magyar értelmiség megosztását. A Sapientia-programok irányítóitól joggal várja el mind az adományozó, mind pedig a trianoni határ két oldalán élő magyar társadalom, hogy a céltámogatás felhasználása az adományozó stratégiai döntésének tiszteletben tartása mellett, de egyszersmind az erdélyi magyarság egésze érdekeinek figyelembe vételével történjék.

Illúzió ugyanakkor azt remélni, hogy ez a jelentős összegű céltámogatás kielégítheti mindazokat a felsőoktatással és tudományos kutatásokkal kapcsolatos igényeket, amelyeket az erdélyi magyar kisebbség támaszt – mindenekelőtt nem is az anyaországgal, hanem Romániával szemben. Mégis sokan vannak, akik erre a céltámogatásra – amelynek nagyságrendje mindenekelőtt az anyaország korlátozott lehetőségeihez, nem pedig a Magyarország határain kívül élő magyarok igényeihez igazodik – úgy tekintenek, hogy általa az anyaország és a Sapientia elárulta, magára hagyta stb. az erdélyi értelmiségi társadalom nagyobbik felét.

Erről azonban nincs szó. A Kutatási Programok Intézete által koordinált programok kapcsán előbb adatszerűen is szemléltettük azt, hogy az elmúlt két esztendőben a Sapientia-programok elindítása az erdélyi magyar közös célok és feladatok egységének figyelembe vételével történt. Noha most már teljesen világosan látszanak az anyaországi támogatási keret korlátai, még sincs okunk azt feltételezni, hogy ez a szemlélet a jövőben megváltozik. Akkor is így van ez, ha „belső Sapientia-körökben” – mindenekelőtt a gazdasági behatároltságok felismerésének tulajdoníthatóan – egyesek egyre erőteljesebben fogalmazznak meg

ettől eltérő álláspontokat is. E szűklátókörű vélemények hangoztatói azonban, ha valóban a Sapientia – EMTE érdekeit képviselik, előbb-utóbb be fogják látni, hogy a magyar magán-egyetemi hálózat oktatási és tudományos programjai csak az erdélyi magyar értelmiségi társadalom egészének támogatása által valósulhatnak meg a megfelelő minőségi színvonalon.

2. Programot nem helyezünk ki

Az újonnan létrehozott egyetemnek ugyanakkor meg kell találnia saját arculatát, és egy tágabb szellemi erőterben is érvényt kell szereznie saját intézményi autonómiájának. E törekvések egyik megnyilvánulása az, hogy a Sapientia Alapítvány és a Sapientia – EMTE saját programjait más tudományos műhelyekhez, egyetemekhez, intézetekhez nem helyezi ki. Ez alól természetesen azok a tudományos programok sem kivételek, amelyek a Kutatási Programok Intézete irányításával zajlanak.

Az értelmiségi társadalom egészének bevonása ezekben a programokba azért sem egyszerű feladat, mert a fenti elvek mentén, egyfajta ésszerű és pragmatikus kompromisszum jegyében kialakított tudomány- és oktatástámogatási rendszert mindkét oldal, azaz a Sapientia-szerkezet „belsősei” és az állami egyetemek „külsősei”, egyszerre bírálják, érdekes módon homlokegyenest ellentétes kiindulópontonról és ellentétes alapelvekre hivatkozva.

A „belsősök” érvei („csak a saját tudományos programjainkat kellene támogatni”, „mi közünk hozzájuk?”, „nekünk sem elég ez a pénz”, „a kutatástámogatás extenzív jellege hosszú távon nem fenntartható” stb.) a maguk szűklátókörűségében veszélyesek, a „külsősök” csúsztatásokra építő érvei pedig („versenyhelyzetet teremtetek”, „párhuzamos szerkezeteket hoztok létre”, „gyengítitek a Babeş-Bolyait”, „elviszitek a máshol termelt szellemi tőkét”, „szétveritek a már létező műhelyeket”, „csökkentitek az állami magyar egyetem létrehozásának esélyét” stb.) voltaképpen magának az önálló magyar magánegyetemi hálózatnak a létjogosultságát kérdőjelezik meg, miközben a jövőre vonatkozóan nem fogalmaznak meg elfogadható alternatívát.

3. A magyar magánegyetemi rendszer egysége

A Kutatási Programok Intézete által a gyakorlatban működtetett tudománytámogatási rendszer fenntartását az is nehezíti, hogy hosszú távon magának a létrehozott magánegyetemi szerkezetnek a belső egysége is veszélyeztetett. A négy helyszínnel és sok részprogrammal működő, de még kellőképpen meg nem szilárdult szerkezetben állandó leszakadási törekvésekkel, sőt olykor a még képlékeny struktúra szándékos bomlasztásával is kell számolni.

Ezek a jelenségek aggasztóak, mert nyilvánvaló, hogy a politikai, hatalmi és gazdasági célokat követő dezintegrációs törekvések minőségi romlást, szakszerűtlenséget, provincializmust stb. eredményeznek a felsőfokú oktatás és a tudományos kutatás világában. Márpedig egy egyetemnek, különösképpen egy újonnan létrejött egyetemnek, mindenképp ezen a területen kell minőségi eredményeket felmutatnia, és rendes körülmények között a tudományművelés és az egyetemi oktatás nem válhat másféle célok elérésének ürügyévé.

A Kutatóintézet egyes programjainak megvalósulását illetően az „átpolitizálódás” tendenciái különösen veszélyesek. Nem nehéz ugyanis belátni, hogy például a tudományos kutatások koordinációja, a doktori ösztöndíjrendszer működtetése, az egyetemi jegyzetek szakmai ellenőrzése, az egyetemi kiadványok szerkesztése stb. csak egy egységes szerkezetben és a szigorú igényesség jegyében mehet végbe.

4. Rend, rendszer és nyilvánosság

Mint látjuk, az Intézet által működtetett programokkal kapcsolatban a legkülönbözőbb, sokszor egymással is ellentétes érdekeltségek fogalmazódnak meg. A programokat ebben a bonyolult, szétágazó érdek- és viszonyrendszerben csak úgy lehetett és lehet operatív módon, hatékonyan és célirányosan megvalósítani, ha a kivitelezés módja részletekig menően és szigorúan szabályozott. Ezért az Intézetben minden program vonatkozásában (pl. tudományos kutatások támogatása, doktori ösztöndíjrendszer, szakkollégiumi rendszer működtetése, egyetemi jegyzetkiadás, tudományos kiadványok megjelentetése stb.) szabályzatok kidolgozására és ezek legitimé tételére, majd pedig következetes alkalmazására törekedtünk.

A megalkotott szabályozási rendszerek noha korántsem voltak tökéletesek, hiszen állandó kiegészítésekre, módosításokra szorultak (ezeket a korrekciókat időszakonként a Kura-tórium és a Tudományos Tanács elvégezte), de lehetővé tették a programok elvszerű lebonyolítását, és egyszersmind átláthatóvá valamint ellenőrizhetővé is tették az Intézet működését. Különös hangsúlyt fektettünk arra, hogy szabályaink és testületeink döntései (pl. pályázati feltételek, a pályázatok és a végeredmények értékelési szempontjai, a programok megnevezése és ezek résztvevőinek jegyzéke, az ellenőrzés menete stb.) átláthatóak, nyilvánosak és mindenki számára hozzáférhetőek legyenek, ezért felhasználtuk a sajtó és a világháló (honlap) nyilvánosságát.

Visszatekintve az elmúlt két évre, úgy ítélem meg, hogy *az intézeti programok sikeres kivitelezése jelentős mértékben a megalkotott szabályok elvszerű alkalmazásának volt köszönhető.*

V. Erdélyi jövőkép – a teljesség és az autonómia jegyében

Az egyetemi oktatás, a tudományos kutatás, az eredmények publikussá tétele költségigényes befektetések, melyek a távolabbi jövőben térülnek meg. A Sapientia-programok elindítása olyan kultúrpolitikai döntések nyomán történt, amelyek nem helyi szinten, hanem más-hol – mindenekelőtt Budapesten – születtek. A kialakult helyzet egyik nagy kérdése, hogy egy olyan szellemi vállalkozás, mely kizárólag magyarországi forrásokra támaszkodik, a függőség körülményei közepette megőrizheti-e autonómiáját.

Nos, a Sapientia körül kialakult szellemi mozgások – szakindítások körüli csoportosulások, tudományos kutatás, egyetemi tankönyv- és jegyzetírási pályázatok stb. – meggyőztek minket arról, hogy az erdélyi magyar értelmiségi elit még mindig olyan rejtett energiákkal, forrásokkal rendelkezik, amelyekből egy jól átgondolt, hosszú távú támogatási rendszer következetes fenntartása mellett *újra ki lehet építeni azt a teljes értékű és szerkezetű értelmiségi társadalmat, amellyel ez a közösség egyszer már rendelkezett*, és amely – az ismert okok következtében – 1948 után csonkává és töredezetté vált. Úgy véljük, a teljes értelmiségi társadalom maximalista igénye a modernitás körülményei között és a szétesettség jelenlegi állapotában is több, mint szép illúzió.

Mi, erdélyi magyarok akkor leszünk az anyaország vagy a Nyugat gyarmatává, ha nemcsak anyagiakban, hanem szellemiekben is rászorulunk az adományozókra. A Sapientia – EMTE keretében megvalósuló oktatás, a Kutatási Programok Intézete által kiosztott doktori és tudományos kutatási ösztöndíjak, a tudományos eredményeket megjelentető kiadványok – mind egyetlen távlatosabb célt, a közösség szellemi értékeit őrző erdélyi magyar értelmiség megerősítését hivatottak szolgálni.

A demokrácia útján

I.

Molnár Gusztáv

„Erdély, a mi hazánk...”

Erdély mint *instrumentum Europae*

1. Közép-Európa mozgó határai

Amennyiben a kelet-közép-európai államok EU-csatlakozása a 2004-es európai parlamenti választásokig bekövetkezik, és erre a politikai unió, azaz a közös európai államiság irányába tett nagyszabású intézményi átalakulással egyidejűleg kerül sor¹, feltevődik a kérdés, hogy az EU-tagsággal megváltozik-e a szóban forgó államoknak a nyugat-európai centrumhoz viszonyított periferikus jellege.

A Közép-Európa-definíciók nagy száma, és a fogalom ebből következő rendkívüli képlékenysége² arra enged következtetni, hogy Közép-Európának nincs saját lényege, valamilyen különleges esszenciája. Közép-Európa egyszerűen a Nyugat, pontosabban Nyugat-Európa szélső övezetének középső része. Tehát nem különálló entitás, hanem egy fejlődése végső fázisához közeledő civilizációs tér határvonalán elhelyezkedő *frontier*-övezet, nyersebben szólva: periféria. És még csak nem is *a* periféria, hanem annak csupán egy része, hiszen a szélső övezet, amelyről itt szó van természetszerűleg magában foglalja a déli (mediterrán) és az északi (skandináv) perem-területeket is. Ez a *frontier*-övezet egyidejűleg külső és belső: a nyugati civilizáción belül, de Nyugat-Európán mint történeti és – az Európai Unió létrejötte óta – politikai organizmuson kívül helyezkedik el. Ez az egyszerre külső és belső határterület tehát azokat az országokat és országrészeket foglalja magában, amelyek évszázadok óta részei a nyugati civilizációnak, de történelmük folyamán vagy soha nem tartoztak Nyugat-Európa-hoz mint történeti és politikai organizmushoz, mint például Magyarország és Lengyelország, vagy kívül kerültek azon, mint például Csehország. Kívül voltak, vagy valamilyen oknál fogva kívül kerültek a karoling Európán.

A Karoling Európa, a szorosan vett *Occidens* nem az iskolából jól ismert hármass felosztást jelenti, amely a pusztán kiterjedést veszi alapul, a mai nemzetállami beidegződéseket visszavetítve. Marc Bloch nagyon szépen leírja, hogy a Karoling modell lényege a közhatalom lokalizálódása. A frank birodalom felosztását követően, mint ismeretes az államiság ismérveit hordozó funkciók az egykori birodalmon belül *mindenütt* a több grófságot egyesítő területi fjedelemségekben összpontosultak.³ A mai *meso-government*, az EU-n belüli politikai régiók centrális jelentősége idáig vezethető vissza! A birodalmi dezintegrálódásból fakadó konstruktivitás elve érhető itt tetten, aminek Szűcs Jenő is oly nagy jelentőséget tulajdonított idézett *Vázlatában*, az a „különös dinamika”⁴, amely ma a centralizált nemzetállamokat kezdi ki ellenállhatatlan erővel, ha kell, szétrombolva, s ha van hozzá kellő politikai akarat, akkor egy új, föderális jellegű államszerveződés funkcionális elemeivé szétépítve azokat.⁵ Ez a történeti értelemben Toulouse-tól Brünnig terjedő poszt-karoling világ a mai Nyugat-Európának mint egységes szerkezetű történeti organizmusnak az alapja. És ez az a világ, amelyen Magyaror-

szág és Lengyelország, ez a két *par excellence* közép-európai ország végig kívül maradt. Közép-Európa tehát a nyugati civilizációhoz tartozik – ezer éve –, de nem tartozik Nyugat-Európához mint a karoling minta alapján egységesen szerveződő történeti-politikai *corpushoz*.

A 2004-es csatlakozással tehát, még akkor is, ha az mind a nyolc kelet-közép-európai államra kiterjed (melyeket remélhetőleg minél előbb követni fog Horvátország is a sorban), az EU-bővítés köre még olyan szinten marad, hogy azon belül a föderális (karoling) mag hatalmi értelemben egyértelműen domináns, intézményi értelemben pedig vonzó és elérhető mintaként működhet, nyitva hagyva azt a perspektívát, hogy az EU, valamilyen pán-európai unió helyett, a maga egészében európai föderális állammá váljon.

Miközben a kelet-közép-európai államok, nemzeti érdekeiket, európai elkötelezettségüket és az újbóli marginalizálódástól való félelmüket gondosan mérlegelve eldönthetik, hogy az új Európában milyen szerepet töltsenek be (hogy ti. az Európai Egyesült Államok alkotórészévé óhajtanak-e válni, vagy megmaradnak a nemzetállamok közötti együttműködést preferáló, de a föderális magtól így elkerülhetetlenül leszakadó csoportban), az egykori ortodox civilizációhoz tartozó kelet- és délkelet-európai országok valószínűleg nem lesznek abban a helyzetben, hogy az új Európa felépítésében aktív szerepet vállaljanak. Nem azért, mert a kelet-európai vagy ortodox civilizációhoz tartozva nem lehetnek kompatibilisek a nyugat-európai civilizáció talaján kialakult államszerkezettel, hanem azért, mert a 18. századdal kezdődően egy nagyszabású civilizációs konverzió⁶, civilizációváltáson átesve, a 21. század elejére egy kilátástalan civilizációs zsákutcába, egy „civilizációs katasztrófába”⁷ kerültek.

Nyugati konverziójuk több okból sem lehetett sikeres. Mindenekelőtt strukturális okokból kifolyólag: a váltásra ugyanis a felvilágosodás idején került sor, tehát immár az elvilágiasodás világkorszakában, és így a civilizációs konverzió épp a civilizációs identitás legfontosabb elemét, a vallást nem érintette. A „modern nyugati kultúra utilitárius, világi kivonata” a 17-18. század fordulójával kezdődően komoly hatást gyakorolt ugyan a görög-ortodox keresztényekre, de, mint Toynbee rámutat, ez a hatás a maga egészében mégis felemásnak és kétértelműnek bizonyult.⁸

A másik ok társadalmi természetű: a szóban forgó társadalmak elitjeinek elnyugatosodása nem válhatott társadalmi dimenziójúvá, és teljes társadalmi átalakulás helyett megosztott társadalmak, meghasonlott országok kialakulásához vezetett. Huntington pontosan írja le ezt a folyamatot. „Azok az önhittség vétkébe eső politikusok – állapítja meg a Harvard Egyetem professzora –, akik azt képzelik, hogy alapvetően átalakíthatják társadalmuk kultúráját, kudarcra vannak ítélve. Képesek ugyan bevezetni a nyugati kultúra bizonyos elemeit, de arra sohasem lesz erejük, hogy folyamatosan elnyomják vagy kiiktassák a helyi kultúra lényegi elemeit. Persze, ha a nyugati vírus már befészkelte magát egy társadalomba, akkor nehéz onnan kiirtani. [...] A politikai vezetők történelmet csinálhatnak, de nem menekülhetnek a történelem elől. Meghasonlott országokat hoznak létre, de nem teremtenek nyugati társadalmakat.”⁹ Érdekes, miközben Huntington helyesen látja az ortodox civilizációhoz tartozó országok belső megosztottságát, az ortodox civilizációt – Oroszországgal mint mag-állammal – ma is geopolitikailag releváns kategóriának tekinti. Holott a szó szoros értelmében vett ortodox civilizációról ma már nem beszélhetünk.

Végül a kelet- és délkelet-európai országok civilizációs katasztrófája történeti és geopolitikai okokkal magyarázható. „A latinok és az ortodoxok közötti választóvonal – írja Jacques Lévy francia geográfus – nem a tulajdonképpeni vallási törésvonal kivetülése a külső valóságra, hanem egy komplex történeti-geopolitikai dinamika eredménye.”¹⁰ A Lévy által

említett történeti-geopolitikai dinamikának a természete csak a hosszú időtartamú folyamatokban mutatkozik meg. Hasonló a helyzet a kelet-közép-európai országok Nyugathoz való hasonulásával, nyugati mintakövetésével, amelynek strukturális jellemzőit szintén csak akkor ismerhetjük fel, ha azt mint hosszú időtartamú folyamatot vizsgáljuk.¹¹

A béklyó a kelet-európai „ortodox” országok esetében nem a vallási vagy civilizációs hovatarozás, hanem civilizációs identitásuk bizonytalansága és kétértelmősége. A bizánci, majd posztbizánci civilizáció térségében a 18. század elejétől a 19. század közepéig nagyszabású civilizáció-váltás, civilizációs konverzió ment végbe, amelynek eredményeképpen ma ez a térség a nyugati civilizáció részét alkotja. Lévy szerint az e térséghez tartozó államokkal nem az a baj, hogy ortodoxok, hanem az, hogy túlságosan hosszú ideig (több, mint kétszáz évig) álltak a nomád despotizmus mintájára kialakult orosz és török birodalmi despotizmusok uralma alatt. Nem élhettek a nyugati típusú fejlődés lehetőségével akkor, amikor ez a fejlődés alapvetően módosította a hagyományos mentális struktúrákat és társadalmi viszonyokat. Míg a közép-európai térségben a nyugati befolyásnak elegendő idő állt rendelkezésére, hogy teremtő mutációkhoz (*mutations génératrices*) vezessen, az orosz és török despotizmus hosszan tartó befolyása alatt maradó térség társadalmi értelemben terméketlenné vált, aminek következtében ebben a kelet- és délkelet-európai térségben lényegében megghiúsult – állítja Lévy – „Európa európaizálódása”.¹² A civilizációs zsákutca abban mutatkozik meg, hogy e térség államai nem tudnak a nyugati tömegdemokrácia játékszabályainak megfelelő nemzetállamokat kiépíteni és működtetni. Miközben Európában már a nemzetállam utáni történelmi fázis van napirenden, ez a térség megrekedt a működőképes nemzetállamok kialakulása előtti fázisban. Az Európai Unió „kizsákmányolt vagy magára hagyott perifériáját”¹³ alkotó kelet- és délkelet-európai országok egyfajta „belső ellenzéként” sem képesek az Európa előtt álló nagyszabású intézményi forradalomban részt venni (mint a „nemzetek Európájának” mítoszhoz ragaszkodó európaiak).

Tanulmányunk központi kérdése az, hogy mi lesz azokkal a tartományokkal, azokkal az ún. Közép-Európa-fragmentumokkal¹⁴, amelyek történeti és kulturális értelemben Közép-Európa részét alkotják, (vagyis a Lévy által megállapított kritikus 200 évnél rövidebb ideig álltak török vagy orosz fennhatóság alatt), de az első, illetve a második világháború óta olyan országokhoz tartoznak, amelyek tipológiai értelemben kelet- és délkelet-európai jellegűek, amelyeknek hátrányos geopolitikai helyzetük miatt identitásuk meghatározó jegyivé a kétértelműség és a bizonytalanság vált.

A közép-európaiság térben és időben egyaránt állandó mozgásban lévő természetét szem előtt tartva megállapíthatjuk, hogy a kelet-közép-európai államok EU-csatlakozásával a közép-európaiság szimbolikus geográfiája az Európai Unió új határaitól keletre lép működésbe. Míg az EU-n belül Közép-Európáról mint politikai kategóriáról beszélni anakronizmus, és a közép-európai politika folytatása lényegében a nagy lehetőség – a Karoling Európa történeti-politikai *corpus*ába való szerves beépülés – előli megfutamodással érne fel, az EU új határain *kívül* a közép-európai minőség lesz a Nyugathoz való tartozás legfőbb ismérve. De nem rab nemzetekről van most már szó, mint annak idején Kunderánál, hanem *bizonyos értelemben rab* provinciákról és térségekről. Miközben azok az országok, amelyekhez tartoznak – itt Szerbiáról, Romániáról és Ukrajnáról van szó – civilizációs zsákutcában vergődnek, az ún. Közép-Európa-fragmentumok – Vajdaság, Erdély, Kárpátalja, Galícia és Bukovina – megindulhatnak egy eltérő és Európa-konform intézményesülés útján. Ennek az intézményesülésnek az alapja a lokális többség. Tehát nem az ott élő magyar vagy más kisebbségek „erős

nemzeti identitása”, hanem a szóban forgó tartományokon belül konszenzus. Egy olyan konszenzus-kényszerről van itt szó, amely a szóban forgó provinciáknak mind többségi – szerb, román, ukrán –, mind pedig kisebbségi – alapvetően magyar – lakosságát politikai értelemben el fogja távolítani saját nemzeti centrumaitól, sőt szembe fogja azokkal állítani, *amennyiben* azok saját hűbérbirtokuknak fogják tekinteni az említett tartományokat.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy Szerbia, Románia és Ukrajna kizárólag nemzeti és etatista alapon képes ennek a nagyfontosságú törésvonalnak a kérdéséhez viszonyulni. Magyarországnak ugyanakkor e pillanatban a Közép-Európa-fragmentumokkal kapcsolatban nincs semmiféle érdemleges stratégiája. A jobbközép politikai pártok elsősorban a Magyarországgal közvetlenül szomszédos Közép-Európa-fragmentumokban (a Vajdaságban, Erdélyben és Kárpátalján) élő magyar nemzeti közösségekkel foglalkoznak, rájuk vonatkozóan vannak határozott elképzeléseik, mint amilyen a határmódosítás nélküli nemzeti re-integráció.¹⁵ A baloldali-liberális pártok ugyanakkor mintha nem vennének tudomást arról, hogy az említett tartományok speciális problémát jelentenek, tehát egy adekvát, csak erre a térségre vonatkozó stratégiát kell velük kapcsolatban kidolgozni, amely alternatívája lehet a jobboldal nemzeti re-integrációs stratégiájának. Ahelyett tehát, hogy Magyarország már most a föderális alapokon álló Európai Unió Közép-Európa-fragmentumokkal kapcsolatos politikáját próbálná meg kialakítani és befolyásolni, vagy nemzeti alapon politizál, és az Európai Unió jelentőségét is elsősorban abban látja, hogy az újraegyesülő Európában az anyaországi magyarság és az ún. elszakított magyar nemzetrészek újból egy egységes nemzetet alkothatnak¹⁶, vagy nincs e specifikus térségre vonatkozóan semmiféle politikai elképzelése.

2. Kétfajta liberális hagyomány

Erdély Románia egyik történelmi régiója. Nyilvánvaló, hogy politikai és jogi értelemben vett integrációja nem előzheti meg Románia európai csatlakozását, bár Magyarország néhány éven belül várható EU-tagsága kétségtelenül új helyzetet teremt számára. De ami politikailag ma még távolinak tűnik, szellemi platformként, az erdélyi politikai kultúra radikális reformját szem előtt tartó célkitűzésként megfogalmazható és vállalható: *Erdélynek, megvan rá az esélye, hogy – ha kell, egyszerre két nemzetállami hagyománnyal is szembefordulva – legalább a kulturális és a közéleti diskurzus szintjén belépjen a föderális Európába!* Ez az évekig tartó felkészülési és tanulási időszak nem fog azonnali, látványos következményekkel járni, de arra mindenképpen kínál esélyt, hogy ez a tartomány a régi-új európai keretek között újból kitalálja önmagát.

A hosszú időtartamú folyamatok kutatói szerint kétszáz év az a minimális időszak, amely tipológiai értelemben meghatározhatja egy térség hovatarozását. Ha a már idézett Jacques Lévy francia földrajztudósnak igaza van, amikor azt állítja, hogy több, mint kétszáz éves tatár, orosz és/vagy török uralom elegendő ahhoz, hogy kiölje az érintett térségekből a teremtő mutációkra való képességet, akkor a tétel fordítva is igaz: kétszáz éves nyugati (Karoling) típusú birodalmi hagyomány alkalmassá kell hogy tegyen olyan intézmények megteremtésére, amelyek kompatibilisek „a birodalom” mai állapotával.

A Habsburg fennhatóság alatti Erdély több, mint két évszázadon keresztül egy olyan birodalom része volt, amely a maga avítt, premodern felépítésével bizonyos értelemben közelebb állt a mai posztmodern, vagy ha úgy tetszik, posztvesztfáliai Európához, mint a tegnapi hősei, a nemzetek és a nemzetállamok. A puszta tény, hogy Erdély Habsburg tartomány volt, önmagában nem jelent semmit. Magyarország is az volt, ugyanannyi ideig, de az „eredmény”

csak a különválás iránti elemi igény megerősödésében mutatkozott meg. Ugyanez volt a helyzet Magyarország és Horvátország, illetve Magyarország és Erdély vonatkozásában. De mind Horvátország, mind pedig Erdély (a magyarokat leszámítva) nagyon is pozitívan viszonyult az osztrák birodalmi struktúrákhoz, és ez a pozitív hozzáállás, az a tény, hogy e struktúrák mintául szolgáltak számukra a saját érdekeiket maximálisan kifejezésre juttató speciális intézmények megteremtésében, mindez olyan pozitív és kézzelfogható hagyomány, amelyet érdemes számon tartani. Ausztria 1860 és 1867 között megtette az első alkotmányos lépéseket abba az irányba, hogy a közjogi autonómiák és a szubszidiaritás premodern (tartományi) kereteit a polgári jogrendnek megfelelően a birodalom egész területén, tehát a történelmi Magyarországon is átalakítsa. Ez a kísérlet, akárcsak II. József korábbi reformprogramja, a 19. század hatvanas éveiben is Magyarország ellenállásán bukott meg.

A magyar történettudomány és a magyar közvélemény ezt a kemény obstrukciót és annak sikerét általában a „nemzeti ellenállás” erejének tulajdonítja. Holott nem erről, pontosabban nem *csak* erről volt szó, hanem – tanulmányunk első részében már utaltunk rá – mindezekelőtt a Lajtán inneni magyar (Szent István-i, tipológiai értelemben perem-európai) és a Lajtán túli osztrák (történelmi és tipológiai értelemben a Karoling Európához tartozó) területek strukturális különbségeiről. Az összeegyeztethetlenség azonban nem volt teljes: a Szent István koronájához tartozó országok – Horvátország, Erdély és a szűkebben vett Magyarország – közül ugyanis csak az utóbbi közjoga állt radikálisan szemben az osztrák közjoggal. Mivel Horvátország és Erdély a magyar királyságon belül politikai autonómiával bírt, természetes, hogy lakóik nem magyar többsége az erősödő magyar nemzeti centralizmussal szemben szívesen élt a Bécsből irányított birodalmi reform kínálta lehetőségekkel.

Nemcsak a magyar politika szűklátókörűségével és arroganciájával, hanem strukturális különbséggel is magyarázható, hogy miközben az osztrák birodalom autonóm entitásának tekintett Erdélyben 1863-ban a *román* nemzet és a *román* nyelv teljes egyenjogúságát iktatták törvénybe, Magyarországon még 1917-ben is oláhoztak és a magyar szupremácia sérthetlenségéről beszéltek a magyar politikusok – még azok egy része is, akik egy független, demokratikus Magyarorszáért küzdöttek a „korhadtt” Monarchiával szemben. A Vázsonyi Vilmost, az általános választójogért folytatott küzdelem élharcosát képviselő Vertán Endre például egy kolozsvári népgyűlésen azzal verte vissza az országot az „oláh veszedelem”-től féltő konzervatívok érveit, hogy „ha jönne egy törvényjavaslat, amely veszélyeztetné a magyarság szupremáciáját”, ő lenne az első, aki azzal szembeszállna. Különben is, tette hozzá magabiztosan, „Erdély sorsát a magyar országgyűlés intézi, s így az a néhány bejutó oláh képviselő Erdély sorsát nem dönti el”.¹⁷

Hasonló kettősség figyelhető meg a Magyarországon szocializálódott erdélyi román politikai elit 1918 utáni magatartásában.¹⁸ Ezek a politikusok vakon bíztak abban, hogy az általános választójog romániai bevezetésével „a területileg kiegészült Románia első alkotmányozó nemzetgyűlése le fogja zárni a több mint ötven éve tartó keleti jellegű politikai életet, és megnyitja annak új, nyugati parlamentarizmuson alapuló fejezetét”.¹⁹ Sajnos ezt az új politikai berendezkedést az erdélyi románok nagyon is „magyar”, nem pedig nyugati módon képzelték el. Haladóak voltak, persze, hiszen azt akarták, hogy ne a parlament függjön a mindenkori kormányoktól, hanem fordítva, a kormányok a mindenkori parlamenttől. De azt egészen természetesnek tekintették, hogy „az államhatalom a maga teljességében a román érzés és gondolat szolgálatában kell hogy álljon”.

A román szupremácia elvét – akárcsak pár évvel korábban a „haladó” magyar politikusok esetében láttuk – logikus módon egészítette ki a „teljes, minden tartományi partikularizmustól mentes” egység elve. „Erdély felszabadításának” egyéves évfordulóján tartott nagy beszédében Iuliu Maniu ekként fogalmazott: „Mi örökké tartó és teljes egységet akarunk a Regáttal. Mi bizonyíthatná jobban, hogy Gyulafehérváron ezt akartuk, mint az a tény, hogy nem tartottunk meg semmiféle parlamentet, nem ragaszkodtunk semmiféle törvényhozási joghoz, hanem azt kértük, hogy a bukaresti Alkotmányozó Nemzetgyűlés határozzon az ország alkotmányáról.”²⁰

A „kelet-európai kisállamok nyomorúsága”²¹, mely meghatározta és a mai napig meghatározza mind Magyarország, mind Románia egész modern kori történelmét, egy nagyon fontos és főként hasznosítható tanulsággal szolgál. A Karoling korszak óta egységes történelmi organizmusként viselkedő európai intézményrendszerbe való aktív bekapcsolódás nélkül a közép- és kelet-európai népek nem tudnak megszabadulni saját múltjuktól, amely iszonyatos teherként nehezedik rájuk.

A nemzeti mitológia jegyében alakuló 19-20. századi történéseket szemügyre véve, hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy Erdély kizárólag a francia típusú nemzetállamot utánzó (és azt sok tekintetben el is torzító) két periférikus állam, Magyarország és Románia perifériája volt. Azaz Al. Cistelelecan erdélyi irodalomkritikus revelációként ható esszéjének²² címét és mondanóját a „magyar Erdély”-re is kiterjesztve: kétszeresen is elvetélt tartomány. Pedig van Erdélynek egy másfajta politikai hagyománya is, amely egy távolabbi, és éppen ezért a magyar és a román nemzetállami törekvéseknél nagyvonalúbb és komplexebb, mélyebben európai kötődésű hatalomhoz, a Habsburg birodalomhoz kötődik, és ma különös aktualitással bír. Amikor az 1863. év július 1-ére Nagyszebenbe egybehívott erdélyi országgyűlés az uniót szentesítő magyar ‘48-as törvények helyett „az ország régi alkotmányához” tért vissza, ezt azért tette, hogy a hagyományos erdélyi közjog alapjaira helyezkedve megteremtse annak modern, korszerűsített változatát. A régi alkotmány „egész és teljes terjedelmében való visszaállításának” ugyanis, mint a császári és királyi leirat fogalmazott, „ellene állott ama tény döntő hatalma, mely a néptörzsökök, nyelvek és hitfelekezetek mindenikének érdekét megóvó egyenjogúság elve fölállításával a kor követeléseit visszavonhatatlanul tolmácsolta”.

Itt tehát nem a „korszerű” nemzetállami liberalizmus és egy anakronisztikus, a rendiségre támaszkodó birodalmi logika, hanem kétfajta liberális hagyomány kollíziójának, ütközésének vagyunk tanúi. Amikor a Ferencz József által – három nyelven, saját kezűleg – aláírt leirat megerősíti a „minden lakossági osztály nemzetiség és vallás különbség nélküli [...] polgári és politikai egyenjogúságát”-t, ez nem az egyik nemzet uralmi pozíciójának liberális legitimálását, hanem mind a három erdélyi nemzet, mindegyik erdélyi „vallás” és mind a három „országos nyelv” egyenjogúságának kinyilvánítását jelentette.

A konzociációs liberalizmus erdélyi hagyománya – amelynek valóságos monumentuma a nagyszebeni diétának a budapesti Országos Levéltárban található, 2600 fóliaoldalt kitevő háromnyelvű *Jegyzőkönyve* és ugyancsak háromnyelvű *Iratgyűjteménye* – ma sokkal korszerűbb és izgalmasabb, mint az Erdély és az erdélyi nemzetek különállását el nem ismerő, a magyar vagy a román nemzetállami szupremácia eszközéül szolgáló nemzetállami liberalizmus nagyon is kétértelmű hagyománya. A konzociációs liberalizmus beszédmódja és intézményrendszere, amennyiben azt az erdélyi szellemi és politikai elit többsége elfogadja és helyi szinten érvényre juttatja, olyan módon képes hosszú távra biztosítani Erdély belső békéjét és működőképességét, ami egyúttal e történelmi tartománynak az új európai birodalomba való beilleszkedését is szavatolja.

A belső béke feltétele az Erdélyben élő román és a magyar nemzeti közösség egymáshoz való viszonyának mindkét felet kielégítő rendezése. Különös, hogy az erdélyi román elit általános véleményének hangot adó Alexandru Bohățiel által a fentebb említett nagyszebeni diétán 1863-ban világosan és félreérthetetlenül leszögezett, elementáris erdélyi igazság, hogy ti. az erdélyi román nemzet „soha nem elégedett meg és ma sem elégszik meg a személyek egyenjogúságával”, vagyis az egyéni szabadságjogok rendszerével, ma még mindig vita tárgyát képezi. Az erdélyi románokat nem elégíthették ki a kétségtelenül demokratikus és jogkiterjesztő 1848-as magyar törvények, mert azok a román nemzeti közösség szempontjából nem jelentettek minőségi változást. „A román nemes – hangsúlyozta a román képviselő – ugyanolyan jogokat élvezett, mint a magyar, az egyik királyföldi polgár ugyanolyan jogokat, mint a másik, az erdélyi városok és megyék egyik polgára ugyanolyan jogokat, mint a többi polgár. Nem élvezhették azonban e jogokat nemzetként, anélkül, hogy be ne olvadtak volna a többi nemzetbe. Éppen ezért manapság nem lehetek megelégedve az egyéni egyenjogúsággal, hanem csakis a nemzeti egyenjogúsággal.”²³ Bohățiel okfejtése arra a lényeges dologra világít rá, hogy az Erdélyben a 14. században kikristályosodó, majd ezt követően évszázadokon keresztül fennmaradó rendi struktúrák nem tudtak mit kezdeni az ortodox vallású és bizánci-szláv eredetű lokális intézményekkel rendelkező románsággal. A Nyugatról származó közép-európai és a bizánci eredetű dél-kelet-európai intézményrendszer inkompatibilitása miatt a románokat társadalmi korpuszként egyszerűen nem lehetett integrálni. Középkori értelemben vett *natiót* emiatt nem alkothattak, de egyénileg és elvileg nyitva állt előttük az integrálódás útja.

Erdélynek az osztrák birodalomba való bekebelezésével azonban egy lényegbevágó változás következett be. Bécs számára a románok páratlan *instrumentum regni*nek bizonyultak a magyar rendi *natio* sakkban tartására.²⁴ Ha az osztrák udvar kellő következetességet mutat ebben a kérdésben, és biztosítja a görög katolikus hitre áttért román elit negyedik rendként való elismertetését, az ortodoxia csak nyomokban maradt volna meg Erdélyben. De így is bekövetkezett az elmozdulás a közép-európai típusú politikai-jogi rendszerbe való beilleszkedés irányába. Ennek a beilleszkedésnek, illetve a integrálódási igény jogosultságának az igazolását szolgálta Samuil Micu történelmi értelemben anakronisztikus, de ideológiailag nagyon is korszerű elmélete az erdélyi románok és Töhötöm, a 10. században Erdélybe behatoló magyarok vezére közötti „szerződés”-ről, amely – mint Keith Hitchins Samuil Micu monumentális (és érdekes módon máig kiadatlan) történelmi munkájára hivatkozva írja – „nem rendelte alá a románokat a magyaroknak, hanem, épp ellenkezőleg, az egyenlő felek közötti kondominium rendszerét teremtette meg”.²⁵

Amikor a 19. század harmincas-egyvenes éveiben az európai horizontú nagy magyar liberális nemzedék képviselői kidolgozták a magyar politikai nemzet ideológiáját (Kossuth ennek az ideológiának a szellemében beszélt „tizenötmillió magyarról”)²⁶, a „nyelvileg-etnikailag homogén államnemzet”, az „egységes, központosított állam” eszménye lebegett a szemük előtt. Ebben egyébként egyáltalán nem álltak egyedül, hiszen akkoriban „a liberálisok Európa-szerte abból indultak ki, hogy a közösséghez az egyént az állampolgári tudat kapcsolja, egyedül az állampolgári identitás lehet közösség-szervező erő. Minden más nemzeti-közösségi tudat gyengíti, megosztja ezt az állampolgári tudatot, az egységes nemzetállamhoz fűződő lojalitást”.²⁷

Erdélyben mindenekelőtt azért tudott egy másfajta liberális hagyomány kialakulni, mert itt nemcsak egyetlen rendi nemzet létezett – vagyis a *Natio Hungarica* –, mint a (Horvátország nélküli, tulajdonképpen Magyarországon), hanem három, ráadásul egy – a görög ka-

tolikus románság elitje által alkotott – potenciális negyedik is ott állott „a kapuk előtt”. Egészen természetes fejleménynek tekinthető tehát, hogy ezek a *natiók* (az egy nyelvet beszélő magyarokat és székelyeket leszámítva) külön-külön, vagyis etnikai és nyelvi különállásukat megőrizve óhajtottak a polgárosodás útjára lépni.

E másfajta, nem a centralizmus útját járó, konzociatív polgárosodás kialakulását azonban egy nem kevésbé fontos külső hatalmi tényező – a bécsi udvar – is elősegítette. Ez utóbbi ugyanis nem volt érdekelt abban, hogy az Erdélyben évszázados hagyományokkal bíró megosztott hatalmi struktúrát egyetlen, immár nem rendi, hanem polgári értelemben vett nemzet, a magyar dominanciája váltsa fel.

Nem tagadható, hogy az erdélyi románok 1863-64-ben Bécs szempontjából újból az *instrumentum regni* szerepét játszották. De az a tény, hogy az osztrák birodalmi kormány a szebeni *Landtagot* konjunkturális megfontolásokból hívta össze az 1861. januári szebeni román nemzeti kongresszus által elfogadott választási törvénytervezet – „Erdély első nem feudális választási törvénytervezete” (Kemény G. Gábor) – alapján, hogy tehát a lakossági arányokat jobban tükröző diéta nemzetiségi összetételét (57 román, 54 magyar, 43 szász képviselő) „egyszerű taktikai eszközként használta fel az udvari politika az erdélyi magyarság, helyesebben az uralkodói leiratokkal dacoló Magyarország ellen”²⁸, nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy a következményeket történelmi jelentőségűeknek minősítsük, és a konzociatív liberalizmus összeurópai szinten is figyelemreméltó előképének tekintsük.

Lássunk néhány időtálló, és néhány történelmileg túlhaladott tézist az erdélyi diétán elhangzott felszólalásokból.

Figyelemreméltó például Bohățielnek az a meglátása, hogy a nemzetek egyenrangúsága nem vezethet nemzeti egyeduralmak kialakulásához az országnak azokon a területein, ahol az egyes nemzetek többséget alkotnak. „Mindegyik nemzet – hangoztatta a román képviselő – gyakorolhassa jogait az ország bármely részén. Következésképp én azt akarom, hogy politikai nemzeti jogaimat ugyanúgy gyakorolhassam a szebeni székben, mint a szász, és hasonlóképpen a szász is Kolozs megyében és a naszódi körzetben.”²⁹ Még pontosabban fogalmazott ebben a kérdésben Konrad Schmidt szász képviselő, aki szerint „az új idők vívmányai: az állampolgári jogegyenlőség és a nemzeti egyenjogúság eszméi” eleve kizárják az „exkluzivitás”-nak azt a rendszerét, amely miatt „a szász a magyar nemesek között, a magyar nemes a székelyek között és viszont a székely a szászok között politikai jogokat nem gyakorolhatott”. Sőt, mint mondotta, az ország szellemi és anyagi fejlődése azt is megköveteli, hogy Erdély is a legteljesebb mértékben nyitott legyen. „Különösen szükség van a külföldi tőke beáramlására, mert Erdély köztudomás szerint tőkeszegény ország.”³⁰

Miközben ezek a jogelvek és politikai állásfoglalások a kommunizmus összeomlása utáni időszakban látványos megerősítést nyertek, az erdélyi haza – nem kevésbé rokonszenves és önmagában vége legitim – eszméjén, úgy tűnik, kérlelhetetlenül túllépett a történelem. Erdély ma a román haza része, amelyhez lakóinak többsége mindenképp érzelmileg kötődik, jogi és politikai értelemben pedig minden Erdélyben élő román állampolgár. Másrészt lakóinak egy jelentős része érzelmileg a magyar hazához is kötődik, mint anyaországhoz, amit a sok vitát kiváltott státustörvény vagy más néven kedvezménytörvény bevezetésével – bizonyos határok között – immár kiegészít egy sajátos, az erdélyi magyarokat a magyar állammal összekapcsoló jogviszony.³¹

Nem lehet ma bizonyos meghatottság nélkül olvasni azokat a megnyilatkozásokat, amelyekkel a román nacionalizmus panteonjába került személyiségek 137 évvel ezelőtt hitet tettek az erdélyi haza mellett.

A szavait mindig gondosan mérlegelő Andrei Şaguna báró, Erdély ortodox püspöke például a következőket mondta egyik felszólalásában: „Uraim, valamennyien ugyanannak az anyának, egy hazának a gyermekei vagyunk. [...] Ami engem illet, egyszer s mindenkorra arra kérek mindenkit, hogy ne a nemzetiségem vagy a vallásom szerint ítéljen meg engem, hanem a hazám és a hazafiságom szerint.” Şaguna pontosan tudta, hogy „Erdély, a mi hazánk, eltéphetetlen és oszthatatlan egységet alkot Őfelsége többi tartományaival és országaival”, de „mint erdélyi”, úgy vélte, igazi hazája: Erdély.³²

George Bariţiu, a 19. század második felének talán legnagyobb hatású erdélyi román publicistája pedig nemcsak pozitív, hanem negatív értelemben is meghatározta, mit jelent – azaz: mivel, mikkel áll szemben – az erdélyi hazafiság: „Négy kísértet, négy fekete rém, vagy hogy még keményebben fejezzem ki magam, négy rettentő démon lebeg vagy húsz esztendeje e boldogtalan haza fölött. Négy rossz szellem rohangál, szálldos, jár keresztül-kasul az országban, egyik végétől a másikig és kelt szakadatlan nyugtalanságot és aggodalmat az emberek szívében és lelkében. És mi a neve vajon e négy kísértetnek, ezeknek az ijesztő szellemeknek? Pángermanizmus, magyarizmus, pánszlávizmus és dákoromanizmus – én ezekkel a nevekkel illetem őket.”³³

Az „erdélyi haza” eszméjét a „magyarizmus” és a „dákóromanizmus”, vagy mai szóhasználattal: a magyar és a román nemzetállam egymással rivalizáló és Erdély tekintetében egyformán kizárólagos ideológiái szorították le a 20. századi történelem színpadáról. Az erdélyi haza újjáteremtésének az esélyei csak most kezdenek megmutatkozni, amikor a 21. századba átlépve egyre inkább szemünkbe tűnnek a két rivális „nemzeti” haza egykor sziklaszilárdnak hitt fundamentumaiban sokasodó hajszálrepedések.

Erdélynek a nemzetállamok korában nem volt esélye. Érdekes fordulata volna a történelemnek, ha a sajátos tradícióit újraértelmező Erdély – ezúttal mint *instrumentum Europae* az új, egységesülő Európában – alkotmányos régióvá, azaz a területén élő polgárok és nemzeti közösségek számára egyfajta régió-hazává tudna válni.

¹ Vö. Molnár Gusztáv: *A neokaroling Európa*. Provincia, III. évf. 1. sz., 2002. január

² Timothy Garton Ash a *The Puzzle of Central Europe* c. írásában – Karl A. Sinnhuber nyomán – 16 Közép-Európa definíciót említ. In: *The New York Review of Books*, 1998. márc. 18.

³ Vö. Marc Bloch: *La société féodale* [1939], Paris, 1995, 544.

⁴ Szűcs Jenő: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Budapest, 1983, 20.

⁵ A nemzetállamok gyengüléséről és új területi identitások kialakulásáról lásd Michael Keating műveit: *State and Regional Nationalism. Territorial Politics and the European State*, London: Harvester-Wheatsheaf, 1988; *Nations against the State. The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*, London: Macmillan, 1996; *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*, Aldershot: Edward Elgar, 1998; Keating, Michael and Liesbet Hooghe, *By-Passing the Nation-State? Regions and the EU Policy Process*, in: Jeremy Richardson (ed.), *European Union: Power and Policy*, London: Routledge, 1996.

⁶ Vö. Neagu Djuvara: *Civilisations et lois historiques. Essai d'études comparée des civilisations*. Paris, 1975, 277.

⁷ A kifejezést H.-R. Patapievici román gondolkodótól vettem át. Vö. *Anatomia unei catastrofe*, in: *Politice*, II. kiadás, Bucureşti, 1997, 78.

⁸ Arnold Toynbee: *A Study of History*, VIII pp. 517; 520-521.

- ⁹ Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó. Bpest. 1998, 250-251. A pontatlan és rossz minőségű fordítást az eredeti alapján módosítva.
- ¹⁰ Jacques Lévy: *Europe. Une géographie*. Paris, 1997, 40.
- ¹¹ A kelet-közép-európai országok akkulturációs folyamata során törvényszerűen és ismételten jelentkező intézményi összeomlás jelenségéről és értelmezéséről ld Molnár Gusztáv, „*The vanishing of In-Between Europe*”, in *Regio. Minorities, Politics, Society*, 1/2000, 84-104.
- ¹² J. Lévy, i. m. 40; 48.
- ¹³ J. Lévy, i. m. 247.
- ¹⁴ Az ún. Közép-Európa-fragmentumok kérdéséről lásd: Molnár Gusztáv, *Az erdélyi kérdés*, in: Magyar Kisebbség, III évf. (1997), 3-4. sz., 217-218.
- ¹⁵ Vö. Várhegyi Attila: *Magyar nemzetpolitika*, in: *Magyar Nemzet*, 2001 aug. 28, valamint Németh Zsolt: *Vezérszónoklat a státustörvényről és A státustörvény helye a magyar külpolitikában*, in: Magyar kibontakozás, Válogatás N. Zs. beszédeiből és cikkeiből, Püski, Budapest, 2002, 191-197; 207-213.
- ¹⁶ Lásd Dávid Ibolyának, az MDF elnökének a nyilatkozatát. *Magyar Nemzet*, 2002. márc. 2.
- ¹⁷ *Újság* – Kolozsvár –, 1917. okt. 1.
- ¹⁸ Az erdélyi magyar politikusok 1918 előtti és az erdélyi román politikusok 1918 utáni “szelektív jogérvéről” ld Ágoston Vilmos: *Az erdélyi kettőstudat*, in: *Provincia 2000*, Pro Europa Kiadó, Marosvásárhely. 2001, 37-46.
- ¹⁹ „O nouă eră“, *Patria* – Kolozsvár, 1919. nov. 12.
- ²⁰ *Patria*, 1919. nov. 5.
- ²¹ Vö. Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*, in: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Magvető, Budapest, 1986, II 185-266.
- ²² Al Cistelean *Provincia ratată* (Az elvetélt tartomány) c. esszéje (Altera – Marosvásárhely – , IV évf. – 1998 – 9. sz., 77-85.) azt írja le, hogy a bukaresti elit rendkívül merev, Erdélyt meghódított területnek tekintő mentalitása miatt a két háború közötti korszakban Erdély nem tölthette be azt a kulturális és politikai centrum-szerepet Romániában, amelyre pedig az országnak oly nagy szüksége lett volna.
- ²³ “Dieta Ardealului”. 18. ülés (1863. augusztus 28.), in: Teodor V. Păcățian: *Cartea de aur*, Sibiu. 1905., vol. III 148.
- ²⁴ Mathias Bernath: *Unirea bisericască: românii ca instrumentum regni*, in: *Habsburgii și începuturile formării Națiunii Române*, Cluj, 1994, 73-86.
- ²⁵ Keith Hitchins: *Români din Monarhia Habsburgică*. In: *Români. 1774-1866*, București, 1996, 260.
- ²⁶ Kossuth 1848. március 19-i beszéde, in: Kossuth Lajos, *Írások és beszédek 1848-1849-ből*, Budapest. 1987, 38.
- ²⁷ Fenyő István: *A centralisták. Egy liberális csoport a reformkori Magyarországon*, Budapest, 1997. 248-249. A magyar polgári nacionalizmus kialakulásáról és jellemzőiről vö.: Kosáry Domokos: *A modern nemzettudat születése, valamint: A Pesti Hírlap nacionalizmusa, 1841–1844*, in uő: *Nemzeti fejlődés, művelődés – európai politika*, Budapest, 1989, 9-15., 23-50.
- ²⁸ Kemény G. Gábor: *A magyar nemzetiségi kérdés története*. I. rész. A nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében. 1790–1918. Budapest, 1946, 59.
- ²⁹ Dieta Ardealului. 24. ülés (1863. szeptember 4.), in *Cartea de Aur*, III 241.
- ³⁰ Idézi Mester Miklós, in *Az autonóm Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863-64. évi nagyszabeni országgyűlésen*, Budapest, 1936. 191–192.
- ³¹ Vö. Klara Kingston: *The Hungarian Status Law*. In: *RFE/RL East European Perspectives, Vol. 3. No. 17* Prague, October 3, 2001. Lásd még: Brigid Fowler, *Fuzzing citizenship, nationalising political space: A framework for interpreting the Hungarian ‘status law’ as a new form of kin-state policy in Central and Eastern Europe*. Working Paper 40/42. First published in 2002 by the ESRC „One Europe or Several?” Programme, Sussex European Institute.
- ³² Dieta Ardealului. 7. ülés (1863. július 27.), in *Cartea de Aur*, III 67-69.
- ³³ Dieta Ardealului. 24. ülés (1863. szeptember 4.), in *Cartea de Aur*, III 223.

Bakk Miklós – Szász Alpár Zoltán

Románia választási földrajza –1990-2000*

Előzmények

Választások alapján működő, modern parlamenti demokrácia Romániában 1866 után bontakozott ki. Az 1866-os alkotmány alapján az Ókirályságban (az ún. Regátban) lényegében egy kétpártrendszerű, a Nemzeti Liberális Párt és a Konzervatív Párt hatalmának változására épülő politikai rendszer alakult ki; általános választójog nélkül¹. Az első világháború utáni, Erdéllyel, Bukovinával és Besszarábiával megnövekedett Nagy-Romániában az első választásokat 1919. novemberében tartották, immár az általános választójog érvényesítésével.

Már ezen a választáson kitűnt, hogy az Ókirályságban fél évszázadon át működő rotációt valami más váltja fel. A Regátban váratlanul előretört a Parasztpárt, a Romániához frissen hozzácsatolt területek pedig új pártokat hoztak be a román pártrendszerbe. Erdélyben a Román Nemzeti Párt, Besszarábiában a Besszarábiai Parasztpárt, Bukovinában pedig az Egyesülés Demokratikus Pártja szerezte meg a mandátumok többségét. A nagyromániai választási térkép e kezdeti regionalizációját azonban egy beilleszkedési és tömbösödési folyamat követte. 1923. januárjában a Besszarábiai Parasztpárt és a bukovinai Egyesülés Demokratikus Pártja beolvadt a Nemzeti Liberális Pártba, 1926. októberében pedig az erdélyi Nemzeti Párt összeolvadt a Parasztpárttal, és létrehozta a Nemzeti Parasztpártot. Ezt követően a román pártrendszer és belpolitika egyik meghatározó törésvonalává az ókirálysági gyökerű Nemzeti Liberális Párt és az erdélyi románság monarchiabeli jogkövetelő harcának hagyományát továbbvivő Nemzeti Parasztpárt közötti szembenállás vált.

A királyi diktatúra, a második világháború és a kommunista korszak után következő „visszatérés a demokráciához” azt a választáspolitikai kérdést is felveti, hogy a többé-kevésbé demokratikus választások után eltelt közel ötven év, s az átmenet során kialakult pártrendszer milyen választásföldrajzi törésvonalakat jelenít meg.

Pártrendszer és választási rendszer 1989 után

Az 1989. decemberében a teljes román államhatalmi struktúra összeomlik, mivel a román kommunista rendszeren belül nem alakultak ki az átmenet reformszerű (egyezkedésszerű) folyamatának feltételei. A régi struktúra helyét 1989. december 22-én a Nemzeti Megmentési Front (FSN) veszi át, amely december 26-án a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa elnökévé Ion Iliescut választja meg. Iliescu Petre Romant nevezi ki az ideiglenes kormány elnökévé, egy nappal később rendeleti úton lefekteti az új államhatalmi struktúra intézményi alapjait.

A Samuel P. Huntington által felállított, az átmeneteket tipizáló osztályozást (transformation, transplacement, replacement) alapul véve megállapítható, hogy a román változás a

* Részlet egy nagyobb tanulmányból

szakadás (replacement) kategóriájába sorolható². Nem létezett ugyanis sem a kommunista párton belüli reformcsoport, mint például Magyarországon, sem pedig párton kívüli ellenzék, mint Lengyelországban.

Az ellenzéki csoportosulások hiányában a pártok többsége nem a már létező ellenzéki magok köré szerveződött, mint a környező országokban, s ennek egyik következményeként a pártok és politikai mozgalmak elég nagyfokú belső heterogenitással rendelkeztek. A pártok megalakulása és legalizálása majdhogynem exponenciális ütemben ment végbe. 1990. január 25-ig 19 pártot, 1990. február elsejéig 30 pártot, 1990. február 16-ig 44 pártot, 1990. május 20-ig (az első választásokig) 80 pártot jegyeztettek be.³ Ezt követően a folyamat egy fokkal alacsonyabb ütemben folytatódott: 1994. október elsejéig 161 pártot regisztráltattak. Később, a 3 majd 5 százalékos választási küszöb bevezetése, valamint a szigorú párttörvény elfogadása⁴ jelentősen mérsékelte ezt a pártfragmentációt.

A kialakuló pártrendszer belső tagolódását két alapvető tényező határozta meg: 1. a kommunista pártbeli háttérrel rendelkező aktivistaréteg rendkívül magas – jó néhány formáció esetében: döntő súlyú – jelenléte a pártok szerveződésében és az új elit képződésében (ez a sajátosság elsősorban a FÁK-tagköztársaságokkal rokonítja a román politikát); 2. a rendszerváltás tipikusan új pártjainak (a magyar SZDSZ-hez, FIDESZ-hez, a lengyel Szolidaritáshoz hasonló szerveződések) hiánya.

Az átmenet első évtizedében alapvetően három politikai család alakult ki: 1. a poszt-kommunista pártok csoportja (a FSN és annak utód- valamint szatellit-pártjai); 2. a történelmi pártok koalíciójából létrejött jobbközép politikai család (ezt a Demokrata Konvenció tömörítette); 3. az RMDSZ, mely a romániai magyarság politikai szövetségéeként 1996-97-ig sajátos koalícióként is működött. E három család a 2000. novemberi választásokig egy kétpólusú rendszerben helyezkedett el.

A választási rendszert alapvetően az 1990. tavaszán a FSN és a történelmi pártok között kialakuló kompromisszum szabta meg.⁵ Ennek alapján a parlament mindkét házat arányos választási rendszerben választották meg, a választási körzeteket a megyék alkották.

A képviselőház esetében a töredékszavazatok számára országos kompenzációs kosarat alakítottak ki a mandátumok utólagos területi visszaosztásával. A listaállítás területi és kötött. A parlament két házának megválasztásával egyidőben került sor az államfő megválasztására abszolút többségi, kétfordulós rendszerben (amennyiben az első fordulóban egyetlen jelölt se szerzte meg az összes érvényes szavazatok 50 százalékát, a két legjobb eredményt elérő jelölt egy második fordulóban mérkőzött).

Ez a választási rendszer először 1992-ben módosul⁶, amikor 3 százalékos küszöböt vezetnek be a parlamenti bejutás kritériumaként, majd 2000-ben, amikor a küszöb 5 százalékra emelkedett. A küszöbök bevezetése jelentősen csökkentette a parlamentbe bejutó pártok számát. Ugyancsak 1992-ben bevezették a kompenzációs kosarat a felsőház (szénátus) megválasztásánál is.

Az átmenet választásainak regionális vonatkozásai

Az 1990. május 20-i választásokon a képviselőházba 18 párt jutott be, amelyhez – a választási törvény kisebbségeket pozitív módon diszkrimináló előírásai alapján – kilenc nemzeti kisebbség is szerzett egy-egy mandátumot (az RMDSZ és Német Demokrata Fórum mandátumaihoz versenypártként jutott). A szenátusban 7 párt és egy független jelölt szerzett

mandátumot. A mandátumok jó két harmadát mindkét házban a FSN szerezte meg. Bár az első szabadon választott parlamentre a pártpaletta nagyfokú töredezettsége és a frissen alakult pártok kialakulatlan identitása volt jellemző, a politikai polarizáltság egy sajátos regionalitása már ekkor megfigyelhetővé vált. Miközben a FSN szinte egyetlen pártként uralta a regáti megyéket, a formálódó ellenzék Erdélyben és a Bánságban szerzett pozíciókat. A képviselőházi szavazatok tekintve az ellenzék által elért eredmény az összes regáti megyében (a külön választási körzetet alkotó Bukarest kivételével) 20 százalék alatt maradt, miközben Erdélyben két megye (Hunyad és Fehér) kivételével mindenütt meghaladta ezt.

Hasonló eredmények olvashatók ki az 1990-es elnökválasztás adataiból is. 1990-ben három államfőjelölt indult, akik a következő eredményeket érték el: Ion Iliescu, a FSN jelöltje – 85,1 százalék, Radu Câmpeanu, a Nemzeti Liberális Párt (PNL) jelöltje – 10,6 százalék és Ion Rațiu, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (PNTCD) jelöltje – 4,3 százalék. Azonban Erdélyben és a Bánságban Câmpeanu és Rațiu sokkal magasabb szavazatarányokat értek el. Câmpeanut főleg a magyarok által nagyobb számban lakott megyék támogatták⁷, Rațiu pedig főleg a dél-erdélyi és partiumi megyékben ért el országos eredményénél jóval magasabb szavazatarányt. Ha a két történelmi párt elnökjelöltjére leadott szavazatokot megyénként összehasonlítjuk a posztkommunista FSN jelöltje által elért szavazatokkal, akkor még világosabbá válik a regionális különbség. A regáti megyék közül – Bukarest mellett – mindössze Prahova és Konstanca megyében ért el a két ellenzéki jelölt 10 százalék feletti eredményt, miközben Erdély összes megyéiben ez az eredmény 10 százalék feletti volt.

A következő, 1992. szeptember 27-én megtartott választásokra a 3 százalékos küszöb bevezetésével került sor; ez csökkentette a pártok számát, és egy kétpólusú pártrendszer irányába mutató fejlődést alapozott meg. Az 1992-es választáson a román (polgári, történelmi) középjobb pártok egységesen léptek fel a Demokrata Konvencióba (CDR) tömörülve. A FSN-t a kormányzás két és fél éve megosztotta: a választások előtt fél évvel a FSN-ből kivált az Iliescu vezette Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja (FDSN), amely később a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) nevet vette fel. Az új parlamentben a FSN és a FDSN mellett a Románok Nemzeti Egységpártja (PUNR), a Szocialista Munkapárt (PSM) és a Nagy-Románia Párt (PRM) alkotta a posztkommunista pártcsaládot. Ezzel szemben az RMDSZ és a Demokrata Konvenció juttatott be ellenzéki jelölteket a parlamentbe. Kormányzásra a FDSN kapott megbízást, amely formálisan kisebbségi kormányt alkotott, de élvezte a PUNR, PRM és a PSM támogatását is.

A posztkommunista és a polgári oldal ideológiai szembenállása mellett egy új, ezzel csak részben egyező másik ideológiai törésvonal is megjelent: az átmenet reformjait vállaló („reformista”) és „reformellenes” (konzervatív posztkommunista) erők közt. E törésvonal megjelenése annak eredménye, hogy a Petre Roman vezette FSN – mely később a Demokrata Párt (PD) nevet vette fel – az 1992-96 közötti kormányzati ciklus idején ellenzéki pártként egyre határozottabban a nyugati orientációt kezdte képviselni. Vagyis: a posztkommunista – polgári megosztottság mellett egy azzal csak részben azonos, nyugatbarát – posztkommunista-autochtonista (ideológiai) törésvonal is megjelent.

A kétszeresen is megosztott politikai családok közötti regionális különbségek ekkor még nyilvánvalóbbá váltak.⁸ Az alábbi táblázatban a polgári orientációt a Demokratikus Konvenció és az RMDSZ együttes eredményei (szavazatarányainak összege képviseli), a nyugati orientációt az RMDSZ, a Konvenció és a Petre Roman vezette FSN/PD együttes eredmé-

neyei, a nyugatellenes orientációt pedig a FDSN/PDSR, PUNR, PSM és PRM együttes eredményei⁹ jelenítik meg.

Eredmények	Polgári orientáció	Nyugati orientáció	Nyugatellenes orientáció
Országosan	27,4%	37,7%	42,4%
Erdélyben	41,0%	48,6%	36,7%
Regátban	20,1%	31,6%	45,5%

A nyugati orientációt képviselő pártcsaládban Erdély „többlét” lényegében az RMDSZ adta: 20,7 százaléknyi szavazata hozzáadódott az erdélyi (román) konvenció szavazatok arányszámához (20,3 százalékhoz, amely lényegében a regáti 20,1 százalékkal azonos arányt jelent). Azonban Erdély és Bánság „nyugatiasabb” karakterét mégsem e (nemzetiségi faktorból adódó) többlét adja, hanem a FDSN/PDSR jóval alacsonyabb eredménye – 13 százalék –, amelyet 1992 táján részben a PUNR magas erdélyi eredményei (18,5 százalék) kompenzáltak a „nyugatellenes” pártcsaládon belül.

A PUNR ebben az időszakban kétségtelenül a „legregionálisabb” jellegű párt az RMDSZ mellett. A „román” (nem-RMDSZ) szavazatok százalékos megoszlását vizsgálva egyértelműen kimutatható, hogy erdélyi gyökerű politikai jelenségről van szó¹⁰. Az 1992-es képviselőházi adatokon elvégzett számítás szerint Maros megye vezetett (itt a román szavazatok 62,9 százalékát szerezte meg a PUNR), amelyet Kolozs (40,2 százalék), Szilágy (32,5 százalék), Hargita (30,8 százalék) és Fehér (26,5 százalék) megyék követték. Ebben a sorban az erdélyi megyék – Temes és Krassó-Szörény kivételével – mind az átlag fölött vannak, és egyetlen nem-erdélyi megye sincs ezen átlag fölött. Maros megye „vezető” szerepe minden bizonnyal összefügg azzal, hogy itt alakult meg a PUNR elődszervezete, a Vatra Românească, és a marosvásárhelyi események is itt mélyítették el leginkább a magyarok és románok közti kölcsönös bizalmatlanságot. Ugyanakkor, a PUNR szavazati részesedése Erdélyen belül is egy törésvonalat mutat: e párt elsősorban az észak-erdélyi megyékben erősödött meg, ahol – feltételezhetően – a bécsi döntéssel kapcsolatos történelmi emlékezet politikai értelemben könnyebben mozgósítható volt, s ahol a magyarok egyébként is nagyobb számban vannak jelen¹¹. A PUNR-szavazók közt jelentős arányt képviseltek a mobilisabb, a középosztályosodás útjára lépő erdélyi (román) társadalmi rétegek.

Miközben a PUNR egyértelműen a magyarellenesség és a magyarokkal szemben érzett félelem és frusztráció pártja volt, a Nagy-Románia Párt (PRM) egy egészen másfajta nacionalizmust jelenített meg a román politikai életben. A PRM aktív tagságát legnagyobb részben a volt szekuritáté és a korábbi elnyomó gépezet vezető funkciókat betöltő tagjai alkotják; nacionalizmusa nem frusztráltságot fejez ki, hanem a xenofóbiában és az antiszemitizmusban rejlő összeesküvés-elméletekre építi Románia-képét, amelyet egy erőteljes szociáldemagógiával párosít¹². Támogatottsága nagyjából egyenletes az ország egész területén, de ott erőteljesebb, ahol a lumpen elemek aránya magasabb (Bukarest, Konstanca), illetve ahol a szociáldemagógiának kiszolgáltatottabb munkástömegek élnek (pl. Hunyad megye – a Zsil-völgy).

Az 1996-os választásokra azonban a PUNR szavazótábora jelentősen megfogyatkozott, a középrétegekhez közel álló elemei jelentős mértékben a Konvenció szavazótáborához csatlakoztak. A PDSR támogatottsága is csökkent, azonban választóinak „választásszociológiai profilja” lényegében ugyanaz maradt, mint 1992-93-ban: most is inkább regáti, mint er-

délyi, inkább idős, mint fiatal, inkább falusi, mint városi és inkább képzetlen, mint képzett lakossági rétegek alkották.

Az 1996. november 3-án megtartott választásokon tovább csökkent a parlamentbe bejutó pártok száma; a korábbi parlamenti pártok közül a PSM is elvesztette a bejutáshoz szükséges támogatottságát. Kormányalakítási megbízást a győztes Demokratikus Konvenció kapott, amely a Szociáldemokrata Unióval (a Demokrata Párt és a hagyományos – korábban a DK-tag – Román Szociáldemokrata Párt választási szövetségét) és az RMDSZ-szel alakított közös kabinetet. Az ellenzéket a PDSR, a PRM és a PUNR alkotta.

Az eredmények regionális megoszlása nagyjából az 1992-ben körvonalazódott megoszlást reprodukálta. Azonban a nyugati és az integrációt kevésbé vagy egyáltalán nem támogató politikai családok közti különbség jóval markánsabbá vált¹³:

Eredmények	Nyugatbarát politikai család	Posztkommunista család
Országosan	49,7%	30,3%
Erdélyben	57,8%	23,6%
Regátban	45,3%	34,0%

A különbség 1992-höz képest nem csupán az, hogy a nyugatbarát opció mindkét történeti nagyrégióban megerősödött, és nőtt az arányszámbeli távolság a két ellentétes opció között, hanem az is, hogy a két alapvető opciót a választók is világosabban kezdték érzékelni. Ez az elnökjelöltek versenyének Ion Iliescut és Emil Constantinescut szembeállító második fordulója egyértelműen bizonyítja.

Ugyanakkor az eredmények ismét világosan kirajzolták az Erdély és a Regát közötti különbséget. Ebben különösen a kivételeket alkotó kistrégiók érdekesek. Erdélyben egyedül Hunyad megyében győzött Ion Iliescu, a Regátban pedig Prahova, Galac és Konstanca megyék mellett Bukarest jelentette a kivételt. Sokatmondó az a párhuzam, amely az 1990. májusi elnökválasztás (Iliescu – Rațiu – Câmpeanu) és az 1996-os második forduló (Iliescu – Constantinescu) között megfigyelhető. Mindkét választáson majdnem ugyanazok a regáti megyék fogalmaztak meg határozottabb opciót Ion Iliescu ellenében – azaz Bukarest mellett Prahova és Konstanca megyék. Úgy tűnik, e két utóbbi megye esetében a szocialista iparosítás előtti, az illető régiókat a rurális társadalmi állapotból már korábban kiszakító fejlődéssel kell számolni. Prahova esetében a két világháború közötti kőolaj-kitermelés fejlettsége jelentett egyfajta korábbi – kapitalista – modernizációt, Konstanca esetében pedig a sajátos multikulturális környezet és a kereskedelmi kapcsolatok múltja az, ami e sajátosság magyarázata lehet. Az erdélyi Hunyad megye ehhez képest annyiban ellenpélda, hogy itt a Zsil-völgyi zárt bányásztársadalom (amelynek mai társadalmi összetételét a Ceausescu-korszak fejlesztései szabták meg) olyan kommunista iparosítási képletet jelent, amely opcióival a történelmi Hunyad megyéhez tartozó kistérség történelmével szervezettebben összefüggő opciók fölébe kerekedett.

A 2000. november 26-i parlamenti választásokon a regionális vetülettel is rendelkező, kétpólusú rendszer látszólag megbukott. Ennek két elsődleges oka van: 1) a középjebb rendkívül rossz kormányzati teljesítménye 1996-2000. között; 2) a korábbi 3 helyett az 5 százalékos küszöb bevezetése.

A parlament két házába csupán öt párt jutott be: a nevét a választások után Szociáldemokrata Pártra (PSD) változtató PDSR, az RMDSZ, a Nagy-Románia Párt (PRM), a Nem-

zeti Liberális Párt (PNL) és a Demokrata Párt (PD). Az RMDSZ parlamenti támogatásával kisebbségi kormányzásra vállalkozó, s az európai integrációs folyamatba kormányzati felelősséggel bekapcsolódó PDSR/PSD egy olyan fejlődési pályára lépett, amellyel kiszakad a korábbi kétpólusú pártrendszer posztkommunista tömbjéből. Ennek folytán viszont egy hárompólusú rendszer körvonalazódik, amelynek három – egy szociáldemokrata, egy nacionalista és egy középjobb – tömbje van. E hármás megoszlás alig körvonalazódó perspektíváit visszavetítve Románia a 2000-es választásokon a két történelmi nagyrégióban kialakult eredményekre, a következő különbségek rajzolódnak ki: 1) a szociáldemokrata orientáció országosan közel 50 százalékot szerzett, de erdélyi részesezése mindössze 35 százalék körüli, míg a Regátban meghaladni látszik az 55 százalékot; 2) a nacionalista blokk, melyet a PRM mellett az Erdélyben 1-2 százalékra zsugorodó Román Nemzeti Egységpárt alkot, mindkét történelmi makrorégióban 21 százalék körüli eredményt ért el; 3) az erősen fragmentált jobbközép orientáció – melyet a parlamentben csupán a PNL képvisel – Erdélyben 35 százalék körüli eredményt ért el, a regáti, kb. 20 százalékos teljesítménnyel szemben¹⁴ Bár ezek az adatok csupán közelítő jellegűek¹⁵, világosan jelzik azt, hogy az erdélyi-bánsági történelmi makrorégió eltérő politikai karaktere továbbra is fennmaradt, még annak ellenére is, hogy az inkább regáti háttérű PSD és PRM e régióban is jelentősen előretört. E térnyerés azonban időlegesennek tűnik, ami egyértelműen kitűnik abból, hogy az 5 százalékos küszöb bevezetése nyomán parlamenti képviselést nem kapó szavazatok nagy tömege szintén az erdélyi térségben van.

A küszöb bevezetésével kiszoruló pártok országos szinten a szavazatok 23,2 százalékát szerezték meg. Ezt az arányszámot messze meghaladó választási körzetek listáját öt dél-erdélyi megye vezeti: Szeben – 39,4 százalékkal, Fehér – 34,5 százalékkal, Krassó-Szörény – 31,7 százalékkal; Temes – 31 százalékkal; Brassó – 29,9 százalékkal. E megyékben a választók egyharmadának opcióját egyetlen parlamenti párt sem testesíti meg.

Önkormányzati választások – pillantás a modernizáció történetére

A makrorégiókon belüli (fennebb bemutatott) kivételek azt sugallják, hogy az opciók területi sajátosságai nagymértékben kapcsolódnak ahhoz, hogy a szocialista iparosítást megelőző korszakban végbement-e valamilyen modernizáció az illető térségben, avagy éppen a hetvenes-nyolcvanas évek jelentették azt az első (döntő) korszakot, amely az illető helyi – rurális karakterű – társadalmat elindította a modernizáció útján. E hipotézis létjogosultságát és kidolgozásának szükségességét az önkormányzati választások adatai igazolhatják.

Jó példa erre Kolozsvár esete, Gheorghe Funar újraválasztása: a történelmi textúrákat őrző településrészek és a betelepítésekkel létrejött, a történelmi városmaghoz szervesen kapcsolódó új városnegyedek között ugyanaz a törésvonal jelenik meg, mint a különböző hagyományú régiók közt. A Funar-szavazóról még 1996 előtt elkészült az a szociológiai „fantomkép” (elsőgenerációs kolozsvári lakos, tömbházban lakik, valamelyik – korábban vagy most is állami – nagyvállalat alkalmazottja, netán munkanélkülije), amelyet a 2000. júniusában megtartott önkormányzati választások visszaigazoltak. Azaz: Funart 2000-ben is elsősorban a hetvenes-nyolcvanas évek politikájának eredményeként létrejött lakótelepek szavazói (a Monostori- és Mărăști-negyedbeliek) választották vissza.

További példák során vizsgálható az, hogy amennyiben a modernizációnak a szocialista iparosítás előtti korokra visszanyúló előtörténete van, az mindenképpen növeli a helyi jövőképzés esélyeit, s ezzel a helyi elltek versengését is leszakíthatja a pártok centrális téma-

kínálatáról. Hogy ez valóban így történik-e, azt a helyi szavazások „split vote”-elemzéseiből bizonyíthatnánk. Bár ilyen vizsgálatok nem készültek, néhány empirikus megfigyelés alapján megkockáztatható a feltevés, hogy az erdélyi régióban jóval erőteljesebb a helyi jövőképek versenye¹⁶, mint a regáti makrorégióban. Mindez az erdélyi társadalom mozaik jellegét is az előtérbe állítja, pontosabban azt, hogy – Románián belül – az erdélyi régió sajátosságát épp a mozaikosság erőteljesebb karaktere adja.

¹ Vö.: Ioan Scurtu – Ion Bulei: *Democrația la români 1866-1938*. Humanitas, Buc., 1990.

² Szilágyi Zsolt: *A román pártrendszer kialakulása, elit és törésvonalak a román politikában*. Kézirat

³ Radu, Al. – Radu, Gh.- Porumb, Ioana: *Sistemul politic românesc, un sistem entropic?* Editura Tehnică, București, 1995. 57.

⁴ 1996. márciusában fogadták el, a bejegyzéshez legalább 10.000 alapító tagra van szükség az ország legalább 15 megyéjéből.

⁵ A 92/1990-es számú törvényrendelet a parlament két házának működését valamint a választási rendszert szabályozta.

⁶ A 68/1992-es számú törvény

⁷ Az RMDSZ is a PNL jelöltjét támogatta annak a marosvásárhelyi események idején tanúsított álláspontja eredményeként.

⁸ Alábbi táblázatunk Molnár Gusztáv: *Romániai választási geográfia. Adatok*. (Provincia, 2000. április, 1.sz.) című tanulmánya alapján készült.

⁹ Ez a felosztás lényegében az összes parlamenti pártot tartalmazza, a szavazatszámok összege azonban elmarad 100 százaléktól, mivel nem tartalmazza a parlamentbe be nem jutott számtalan kis párt eredményét, valamint azokat a szavazatokat, amelyekkel a nemzeti kisebbségek juttattak mandátumhoz képviselőket.

¹⁰ Lásd Szilágyi N. Sándor: *Az 1992. szeptember 27-i választások néhány tanulsága*. Magyar Kisebbség, 1996/1-2. (3-4.)

¹¹ Lásd még Szilágyi N. Sándor, i. m.

¹² Szilágyi N. Sándor, i. m.

¹³ Molnár Gusztáv, i. m.

¹⁴ A szociáldemokrata orientációt a 2000-ben győztes PDSR/PSD, a vele szemben ellenzékbe kerülő, de önmagát szintén szociáldemokratáknak meghatározó Demokrata Párt (PD), valamint a parlamentbe be nem jutó Szövetség Romániáért (ApR) képviseli. A nacionalista blokkot a PRM és PUNR alkotja. A jobbközép orientációt a Demokrata Konvenció felbomlása után a Nemzeti Liberális Párt, a Kereszténydemokrata Nemzeti Párt (PNTCD), a Câmpeanu-féle liberális párt, a Jobboldali Erők Szövetsége, az RMDSZ és a Német Demokrata Fórum képviseli.

¹⁵ Az adatokat Molnár Gusztáv *A romániai politikai tömörülések regionális megoszlása* című írásában (Provincia, 2001. január-február) közölte /- szintén közelítő /- adatok alapján számoltuk újra.

¹⁶ Vö.: Bakk Miklós /- Székely István: *Az RMDSZ és az önkormányzati választások*, in: Magyar Kisebbség 2000/3; Papp Z. Attila: *Törésvonalak és a civil társadalom intézményesülése a romániai helyhatósági választásokon*, In: Bárdi Nándor, Lagzi Gábor (szerk.): *Politika és nemzeti identitás Közép-Európában*, Teleki László Alapítvány, Bp., 2001.

Balogh Márton

Kisebbségek anyanyelvhasználata a közigazgatásban

Az 1989-es változásokat követően a romániai magyar kisebbség körében megfogalmazódott követelések között szerepelt az anyanyelv használata a közigazgatásban. Ezen követelés igazolásáért gyakori a hivatkozás a dél-tiroli és a finn példára, az ott élő kisebbségek törvényesen szavatolt jogaira. Mindkét rendszer modell-értékű.

A dolgozat első részében a 2001/215-ös Helyi Közigazgatási Törvényt – a továbbiakban helyhatósági törvény – mutatjuk be, külön figyelmet szentelve a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatával kapcsolatos előírásoknak. A dolgozat második részében bemutatjuk az idevágó finn jogi szabályozást.

Romániai jogi körkép

Természetes a kérdés: a romániai kisebbségek képviselői milyen elv alapján kérték az anyanyelvhasználat jogát a közigazgatásban? A legfontosabb és legismertebb elv, amely értelmében ez a jog létezik, a helyi autonómia elve. A helyi autonómia a helyhatósági törvény szerint „a helyi közigazgatási hatóságok joga és tényleges képessége arra, hogy az általuk képviselt helyi közösségek nevében és érdekében a közügyeket, a törvény előírta feltételek között, megoldják és kezeljék”. A Helyi Önkormányzatok Európai Chartája szerint a közügyek lényegi részének szabályozása a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozik, pontosabban létezik egy minimális követelményrendszer, miszerint bizonyos tárgykörök szabályozását helyi szinten kell tartani. A rendszerváltó folyamat első helyi közigazgatási törvénye (az 1991/69-es törvény) alapelvei között már megtalálható a helyi autonómia, miként az 1991-es Alkotmányban is. Ez az alapelv megtalálható az 1991-es helyhatósági törvényt módosító 1996/24-es törvényben is.

A nemzeti kisebbségek anyanyelvének használata a helyi közigazgatásban egy másik elvre is alapozható, éspedig a nemzeti kisebbségek anyanyelvének a tiszteletére, amit a közel tíz éve elfogadott Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája ír elő. A Chartát 1992. november 5-én fogadták el, Románia az egyezményt 1995. július 15-én írta alá.

Az 1996-os választásokat követően, az RMDSZ kormányzati szerepvállalásával újra napirendre került az anyanyelvhasználat jogának kérdése. Megszületett a Helyi Közigazgatási Törvény (a 69/1991-et közben módosították a 24/1996-os törvénnyel) újabb módosítási javaslata. Ez a javaslat ádáz vitákat szült a Parlamentben. Közben 1997-ben egy sürgősségi rendelet (1997/22-es) módosította a Helyi Közigazgatási Törvényt és a kisebbségek számára kibővítette az anyanyelv használati jogot a helyi közigazgatásban. Ezt a rendeletet viszont az Alkotmánybíróság – hosszú idő elteltével és nem a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó

részek miatt – érvénytelenítette. A törvényt módosító javaslat elfogadására az új ciklusban (2000-2004) került sor. Így született meg a 215/2001-es *Helyi Közigazgatási Törvény*.

Az új *helyhatósági törvény* szükségességét a jogalkotó három fő szemponttal indokolja: 1. Szükséges a törvény és általa a helyi közigazgatás intézményeinek a betagolása az egész országot érintő általános reformfolyamatba. 2. Az 1996-2001-es időszakban több olyan törvény született, amelyek kihatással vannak a helyi közigazgatásra (a koncessziós törvény, a közalkalmazottak jogállása, a köztulajdonjogi törvény, a helyi közpénzügyi törvény, a régiófejlesztési törvény), és ezeket egységes rendszerbe kell építeni. 3. Az adott időszakban Románia több olyan nemzetközi egyezményt, normát fogadott el, amelyek kihatnak a helyi közigazgatásra: a Helyi Autonomia Európai Chartája, a Helyi Közösségek Határmenti Együttműködési konvenciója, a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény.

A nemzeti kisebbségek jogai a közigazgatásban

A továbbiakban az új törvény azon kitételeire fektetünk hangsúlyt, amelyek a nemzeti kisebbségeknek lehetőséget biztosítanak arra, hogy Romániában a helyi közigazgatási intézményekkel való kapcsolatukban anyanyelvüket használhassák.

A régi, 1991/69-es helyhatósági törvény a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatát illetően a következőket írta elő: 1. Azon településeken, ahol a kisebbségek a lakosság jelentős hányadát képezik, a helyi tanács gyűléseinek a napirendjét és határozatait a kisebbségek nyelvén is közzé kell tenni. 2. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek a helyhatósággal való kapcsolatuk során használhatták az anyanyelvüket: írásos beadványaikhoz mellékelni kellett ezek román nyelvű fordítását. Amennyiben a tisztviselők nem ismerték az illető kisebbség nyelvet, fordítót kellett biztosítani. Abban az esetben, ha a kérelmező írásban fordult a közigazgatási egységhez, akkor az anyanyelvén benyújtott kérelemének román nyelvre fordítását is csatolnia kellett (a 69/1991-es Helyi közigazgatási törvény 58. cikkelye). Mivel a törvény ezt külön nem írja elő, szóbeli megkeresés esetében a fordítást a közigazgatási intézménynek kellett volna biztosítania.

A 2001/215-ös törvény ezen kérdésekre más megoldási módot javasol. A törvény 17. cikkelye előírja, hogy a nemzeti kisebbségek használhatják anyanyelvüket a helyi közigazgatásban, amennyiben a helyi lakosság legalább 20 százalékát képezik. Ennek feltételeit a helyhatóságok kötelesek biztosítani tekintettel az alkotmány, és más nemzetközi, Románia által ratifikált egyezmény idevágó tételeire.

Az anyanyelvhasználat jogát tételesen az alábbiak szerint szabályozza a törvény:

1. A törvény 40. és 106. cikkelyeinek értelmében azon községekben, városokban és megyékben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya meghaladja az összlakosság 20%-át, a helyi vagy megyei tanács gyűléseinek a napirendjét az illető kisebbség anyanyelvén is a nyilvánosságra kell hozni. Továbbá azon helyi és megyei tanácsokban (43. illetve 110. cikkely), ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó tanácsosok száma meghaladja a tanács 1/3-át, a gyűléseken használhatják ezek anyanyelvét is. Ez esetben a polgármester hatáskörébe tartozik a román nyelvre való fordítás, viszont a hivatalos okmányok – jegyzőkönyv – nyelve a román.
2. Az 51. cikkely értelmében azokban a közigazgatási egységekben, ahol egy kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya 20 százaléknál nagyobb, a normatív jellegű határozatokat

nyilvánosságra kell hozni ezek anyanyelvén is. A személyre szóló határozatokat, kérésre, a kérelmező anyanyelvén is kell közölni.

3. Újabb kategóriát képeznek a törvény azon előírásai, amelyek a nemzeti kisebbségek számára a közigazgatással való kapcsolatuk során az anyanyelvhasználat jogát szabályozzák. E cikkely, a 90-es a 215/2001-es helyhatósági törvényből, második bekezdésében megtalálható, hogy a helyi összlakosság 20 százalékát meghaladó lélekszámú nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok írásban és szóban is használhatják anyanyelvüket a helyi közigazgatással és ennek a szakosodott intézményeivel való kapcsolatukban, és kerestükre a választ anyanyelvükön kérhetik. Ennek az előírásnak az értelmében az érintett közigazgatási intézmények közönségszolgálati irodáiban dolgozó hivatalnokok között lennie kell olyannak, aki az illető nemzeti kisebbség nyelvét ismeri. E cikkely továbbá előírja: ahol egy nemzeti kisebbség lélekszáma meghaladja a helyi lakosság 20 százalékát, ott a helységnévtáblák valamint a közintézmények feliratozása az illető kisebbség nyelvén is kötelező.

A finnországi modell

A vikingek idején (VI. századtól a X. századig) a mai Finnország területén lakó törzseket mai szóhasználattal finneknek nevezik. Ezek közül a szűkebb értelemben vett finnek dél-keleten, a tavasziánok Dél-Közép-Finnországban, a karélok Finnország keleti részén, a lappok pedig az ország északi részén laktak. A svéd telepések Svédország több tartományából érkeztek és a finn partok déli és nyugati részén telepedtek le.

A mai Finnországban a svédek mellett még más kisebbségek is élnek: romák, zsidók, oroszok és tatárok. Finnország az első világháború és az oroszországi forradalom idején, 1917-ben vált függetlenné. Amikor a független Finnország új alkotmányos alapjait kellett le rakni, rendezni kellett az ország két nagy népcsoportja, a finnek és a svédek jogi státusát. Erre a realitásra alapozva született meg a finn közigazgatási modell, amely példaértékűen rendezi a kisebbségek részvételét és ezek anyanyelvének a használatát a közügyek intézésében.

Finnország azon kevés európai ország egyike, ahol az önkormányzati rendszer egy szintű, a városi helyi önkormányzat alkotja. Tipikus intézménye az önkormányzati társulás, amelyet az érintett helyi önkormányzatok konkrét (közszolgálati) funkciók betöltésére hoznak létre. Ezen társulások a finn közjog értelmében jogi személyek, alapító okirattal és végrehajtó testülettel rendelkeznek. A társulások egyharmadának földrajzi határai egybeesnek a 12 megye határával. A finn megye viszont kizárólag államigazgatási szint, a megyei tanács olyan politikusokból áll, akiket a politikai pártok ajánlatára a kormány nevez ki. Az államigazgatási szintek a finnországi Belügyminisztérium fennhatósága alá tartoznak.

A XX. század harmadik évtizedének a végére megszületett a törvény, miszerint bárki kétnyelvűnek vallhatja magát. Vannak, akik a svéd anyanyelvüket nem tekintik kisebbségeknek, mivel a finn alkotmány a svéd nyelvet a finnel egyenlően hivatalos nyelvnek tekinti. Ennek ellenére minden a finnországi kisebbségek helyzetét tárgyaló tanulmány foglalkozik a svédek helyzetével is, hiszen a svédek rendelkeznek a kisebbségek minden lényeges jellemzőjével. A kisebbségfogalom létező meghatározásai közül egy sem írja elő, hogy a kisebbségeknek a többséghez képest jogi értelemben hátrányos helyzetben kell lennie.

Az 1995-ben módosított finn alkotmány 14. cikkelye kimondja: Finnország hivatalos nemzeti nyelvei a finn és a svéd. Külön törvényben kell biztosítani bárki számára, hogy

anyanyelvét használhassa – legyen az finn vagy svéd – a bíróságok és más hatóságok előtt az őt érintő ügyekben, és hogy a hivatalos iratokat anyanyelvén megkapja. A kormányzatnak azonos alapelvek szerint kell a finn és a svéd lakosság kulturális és szociális jogainak gyakorlását biztosítania.

Egy másik kisebbség jogait a finn törvénykezésben külön tárgyalják, a lappokét. Az 1995-ben módosított finn alkotmány 51. cikkelye szerint: A bennszülött lapp nép számára, nyelvükre és kultúrájukra való tekintettel, a jogszabályok szerint, biztosítani kell a kulturális autonómiát a Lappok Hazájában.

A lapp nyelvtörvény 1992-ben lépett hatályba és alapvetően a Lappok Hazájában kell alkalmazni. A Lappok Hazája Lappföld északi részén található, ahol a legjelentősebb lapp népesség él. A lapp anyanyelvű állampolgár, ügyfélként, mindazon bíróságok és hatóságok előtt használhatja a lapp nyelvet, amelyek illetékességi területe a Lappok Hazája. Lapp nyelven is fordulhat olyan központi állami hatóságokhoz, mint az igazságügy-miniszter vagy az ombudsman. Egy finnországi lapp lakos kérheti anyanyelvének lakossági nyilvántartásba vételét. A kormány vagy más hatóság határozatait, a lappokra vonatkozó törvényeket és rendeleteket le kell fordítani lapp nyelvre. A lapp nyelvtörvény végrehajtása azonban nem zökkenőmentes. A három lapp dialektusra történő fordítás és tolmácsolás költségei nagyok.

A többi Finnországban élő kisebbség esetében Finnország vállalta az 1994-ben ratifikált Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában foglaltak teljesítését.

Települések és az állami közigazgatási körzetek nyelvi státusa

Az anyanyelv használatának joga elsősorban az adott település nyelvi státusától függ. Az állami közigazgatási körzetek nyelvi státusát pedig a hozzá tartozó települések nyelvi státusa határozza meg.

1. *Települések.* Egy település lehet (finn vagy svéd) egynyelvű, finn többségű vagy svéd többségű kétnyelvű. Egy közigazgatási körzet egynyelvű, ha a hozzá tartozó települések nyelve egy és ugyanaz. Egy település kétnyelvűvé válik, ha a lakosság több mint 8%-a, de legalább 3000 lakos a másik nyelvet beszéli, és egynyelvűvé válik, ha a másik nyelvet beszélő lakosok aránya 6% alá, vagy számuk 3000 alá csökken. E kitétel alól vannak kivételek. Az Államtanács – miután kikéri az érintettek véleményét – kétnyelvűvé nyilváníthatja a települést akkor is, ha az egynyelvűség feltételei állnak fenn. Egy kétnyelvű település többségi nyelve a lakosok többsége által beszélt nyelv. A települések nyelvi státusát tíz évenként újra meghatározzák.
2. *Állami közigazgatási körzetek.* Egy közigazgatási körzethez finn vagy svéd egynyelvű, illetve kétnyelvű települések tartoznak. Az állampolgár ugyanolyan nyelvhasználati jogokat élvez az állami közigazgatási körzetek hatóságai előtt, mint azon város hatóságai előtt, ahol él.
3. *A közigazgatási egységek területi határainak megváltoztatása.* A finn alkotmány 50. cikkelyének (3) bekezdése olyan rendelkezést tartalmaz, amely a közigazgatási egységek nyelvi jellemzőinek védelmét szolgálja. Amennyiben valamilyen okból sor kerül a közigazgatási területek határainak a megváltoztatására, kellő körültekintéssel oly módon kell eljárni,

hogy a körülményeknek megfelelően a közigazgatási körzetek nyelvileg minél egységesebbek – akár finn, akár svéd nyelvűek – legyenek, vagyis a közigazgatási egységben a második nyelvet beszélő, kisebbségi csoport a lehető legkisebb legyen. Ezt a rendelkezést mindig figyelembe kell venni, amikor több település egy új, nagyobb településsé egyesül.

Más kisebbségek

1996 elején hozták létre a Lapp Országgyűlést, a lappok legfőbb képviselő testületéülként. Az Országgyűlés az 1973-tól létező Lapp Parlament jogutódja. Hatáskörébe tartozik a lapp közösség számára előirányzott állami költségvetési pénzek felhasználásáról való döntés, ezenkívül javaslatokat tehet és szabályzatokat dolgozhat ki a lapp nyelvet, kultúráját és a lapp közösséget mint őshonos népet érintő kérdésekben.

Az 1960-as évektől kezdve a romák önszerveződése sokkal aktívabbá vált. A Finn Cigány (1990 óta Roma) Szövetséget 1967-ben hozták létre. Egy Cigányügyi (1990 óta Romaügyi) Tanácsadó Testület 1956 óta együttműködik a Szociális és Egészségügyi Minisztériummal, jogszabályi és adminisztratív reformok terén tesz javaslatokat, illetve kezdeményez.

Az 1995-ös finn alkotmány 5., 9., 10. és 10a. cikkelyei rögzítik az egyenlőség és a diszkriminációmentesség elvét, valamint a vallás-, a szólás- és az egyesületi és gyülekezési szabadságot. Az alkotmány ezen szabadságjogokat nem csak a finn állampolgárok, hanem az új emigráns csoportok számára is biztosítja. A finnországi nemzeti kisebbségek érdekeik képviselésére nem hoznak létre politikai szervezeteket. A zsidó, tatár és orosz közösségek főleg vallási alapon szerveződnek. Az oroszajkúak számos szervezetet hoztak létre az első és a második világháború után. A zsidók, az oroszok és a tatárok képviseltetik magukat a Szociális és Egészségügyi Minisztérium által felállított Menekültügyi és Bevándorlási Testületben, amely a közös problémák megvitatására jött létre. Az őshonos kisebbségek azt szeretnék, ha külön tanácsadó testületük lenne, hiszen a bevándorlóknak többnyire egész más problémáik vannak.

A svéd, illetve finn nyelv hivatalos használata

Annak eldöntésére, hogy a finn vagy a svéd nyelvet használják a hivatalos eljárásban, a személyi elv és a területi elv is alkalmazható. A svéd nyelv használatának jogát egyrészt a személy anyanyelve, másrészt a közigazgatási egység hivatalos nyelve határozza meg. A személyi elvet különösen az állami hatóságok előtti eljárásban, míg a területi elvet főképp a települési hatóságok előtti eljárásokban alkalmazzák.

1. *Állami közigazgatási szervek.* A nyelvtörvény 3. cikkelye szerint minden finn állampolgár használhatja anyanyelvét, vagyis a finn vagy a svéd nyelvet, ügyfélként vagy ha meghallgatást kér, a hatóságok vagy az állami közigazgatási szervek előtt. Ez azt jelenti, ha egy svéd anyanyelvű személy egy lappföldi finn városban is kérheti, hogy a rendőrség svéd nyelven hallgassa ki. Hasonló módon egy finn anyanyelvű személy is használhatja anyanyelvét eljárás kezdeményezésekor a svéd nyelvű település igazságszolgáltatási szerve előtt. Ugyanez vonatkozik az Åland-szigetekre is, a terület speciális autonómiája ellené-

re. Az állampolgárnak azonban be kell érnie a hatóságnak a körzet hivatalos nyelvén (az ügyintézés nyelvén) közölt válaszával, ha a körzet egynyelvű. Természetesen anyanyelvén kapja meg a választ, amennyiben a körzet kétnyelvű. Minden más esetben a körzet hivatalos nyelvén kell a hatóságokhoz fordulni. Felsőfokú végzettséget igénylő állás betöltéséhez teljes mértékben birtokolni kell a közigazgatási körzet többségi nyelvét. Ha a körzet kétnyelvű, a köztisztviselőnek bizonyítania kell a másik nyelvben való szóbeli és írásbeli jártasságát. Amennyiben a körzet egynyelvű, a köztisztviselőnek csak értenie kell a másik nyelvet. A bírónak minden esetben beszélnie kell a másik nemzeti nyelvet is, bárhol dolgozzon Finnországban.

2. *Települések.* Egynyelvű településen az állampolgárnak a hatóságok előtt a település nyelvét kell használnia. Anyanyelvét a svéd egynyelvű és kétnyelvű településeken megszorítás nélkül használhatja. Ezt az elvet kell megfelelően alkalmazni a finn anyanyelvűek esetében is. A beadványozónak jogában áll a választ azon a nyelven kérnie, amely nyelven a hatóságokhoz fordult.
3. *Közszolgáltató társaságok.* Az állami tulajdonú közszolgáltatók – mint például a telekommunikáció vagy a vasutak – privatizációja felvetette a svéd nyelvű szolgáltatások biztosításának kérdését. A politikai pártok közötti megállapodás nyomán módosították a nyelvtörvényt, így biztosítva a svéd, illetve finn nyelvű szolgáltatásokat.

A svéd mint belső hivatalos nyelv

A belső hivatalos nyelv az államigazgatás keretében például az ülések és az ülésekről készült jegyzőkönyvek nyelve. Belső nyelv a hatóságok egymás között használt nyelve is. Kétnyelvű körzetek esetében az állam és a település hatósága a többségi nyelvet használja. A központi közigazgatási szervek – pl. a Nemzeti Oktatási Tanács – köztisztviselői azon körzetekben, ahová kétnyelvű, illetve finn és svéd egynyelvű települések is tartoznak, belső tanácskozásaik során a finn és a svéd nyelvet is használhatják. A svéd anyanyelvűeknek jogukban áll az állami szervek előtt a svéd nyelvet használni.

A kormánynak a Parlamenthez benyújtott törvénytervezeteit, illetve a parlament hivatalos közleményeit finn és svéd nyelven kell kiadni (Finn Alkotmány 22. cikkely). A parlamenti ülészak alatt a svéd és a finn nyelvet egyaránt használni lehet (Parlament-törvény 88. cikkely). A parlamenti bizottságok jelentéseit és nyilatkozatait mindkét nyelven meg kell szövegezni. A parlamenti jegyzőkönyveket az elhangzott beszédek eredeti nyelvén kell felvenni. Az Åland-szigetek hatóságai Finnország minden hatóságához fordulhatnak svéd nyelven.

A törvényeket és a rendeleteket mindkét nyelven megjelentetik a Finn Hivatalos Közlönyben. Az Államtanács, a miniszterek és a közigazgatási hatóságoknak az állampolgárokra kötelező általános szabályokat tartalmazó határozatait mindkét nyelven meg kell jelentetni. Az utasításokat mindkét nyelven ki lehet adni, de nem kötelező.

A kétnyelvű településeken és az állami közigazgatási körzetekben a hivatalos kétnyelvűség elvét alkalmazzák. Eszerint az egész lakosságnak szánt közleményeket és hirdetményeket mindkét nyelven közre kell adni. Ez a szabály a jelzőtáblákra is vonatkozik. A kétnyelvű településeken az információkat először a többségi nyelven, majd a kisebbségi nyelven közlik. A magánüzletek tulajdonosai az általuk választott nyelven hirdethetnek, a legtöbb hirdetés azonban finn nyelvű.

Következtetések

A jelenlegi finnországi kisebbségi rendszer sokoldalú garanciákból áll, amelyeket az ország kisebbségi csoportjainak igényei határoznak meg. A rendszert természetesen befolyásolták a különböző történelmi korok, nemzetközi és belföldi politikai folyamatok. A finnországi modell inspirálhatja mindazokat, akik megoldásokat keresnek a kisebbségi kérdésre, bár valószínűleg módosítások nélkül sehol máshol nem alkalmazható. Az első és talán legfontosabb szembeötlő különbség a két közigazgatási rendszer összehasonlításából az, hogy Finnországban a kisebbségek részvételét a közigazgatási folyamatokban az Alkotmány rendezi, miközben Romániában a *Helyi közigazgatási törvény*, vagyis egy alacsonyabb fokú jogszabály keretében történik ugyanez.

A kisebbségek jogainak minél szélesebb körben való elismerésére irányuló törekvések Finnországban több évtizedes múltra néznek vissza, Romániában ezek a törekvések csak az 1990-es változásokat követően jelentek meg, akkor is kisebbségek követeléseként, amelyeket a többség sokáig fölösleges intézkedéseknek tartott. Hosszú, 11 év törekvéseinek eredményeként sikerült hazánkban is elérni a nemzeti kisebbségek anyanyelvének használatát a helyi közigazgatásban. Az új jogi keret segít abban, hogy a helyi közigazgatás közelebb kerüljön az állampolgárokhoz. Lényeges különbség viszont, hogy hazánkban a nemzeti kisebbségek csak a helyi közigazgatásban használhatják anyanyelvüket, miközben Finnországban ez a lehetőség az államigazgatással való kapcsolatban is létezik.

Végző következtetésként elmondhatjuk, hogy bár hazánkban az új Helyi közigazgatási törvénnyel lehetővé vált a kisebbségek anyanyelvhasználata a helyi közigazgatásban, a finnországi modellel való összehasonlítás során észrevehetjük, milyen sok tennivaló van annak érdekében, hogy jogos legyen az állítás, miszerint Romániában a kisebbségek részvétele a helyi közigazgatásban példaértékűen rendezett.

Megjegyzés:

A Finnországgal kapcsolatos információk forrása: <http://www.hhrf.org> internet-oldal.

Szász Alpár Zoltán

A magyar kisebbség részvétele a hatalomgyakorlásban: 1990–2001

Amint a címből is kiderül, ez a tanulmány inkább „évtizedkönyvbe”, mint évkönyvbe illene, viszont a kérdés természetéből adódóan a vizsgálat nem korlátozható egyetlen választási ciklusra, még kevésbé egy esztendőre. A dolgozatban az intézményes hatalom gyakorlásában való részvétel esélyeit és lehetőségeit szeretném kvantifikálni és elemezni a nemzeti kisebbségek vonatkozásában. Mindezt az erdélyi magyar kisebbség, s ennek politikai képviselőt ellátó Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) példáján mutatom be. Tehát más tanulmányoktól eltérően nem célozom a kormányzati szerepvállalás közpolitikai vonatkozásaival meg társadalmi hatásaival foglalkozni, sem a szóban forgó tanulmányok szerzőivel vitába szállni.¹

A nemzeti kisebbségeket nemcsak valamely ország lakosainak, hanem egy adott etnikulturális nemzet részeinek is tekintem, amely nem azonos a szóban forgó ország domináns etnikulturális csoportjával. Következésképpen a nemzeti kisebbségek tagjai olyan sajátos közös identitással rendelkeznek, amely alapja lehet egy, az állampolgárok többi csoportjától (lényegesen) eltérő politikai lojalitásnak. Ez pedig a hatalom gyakorlásának intézményes keretei között mozgósító tényezőként jelentkezhet. Noha néhány etnikai/nemzeti kisebbség lélekszáma alig haladja meg a pár tízezret, léteznek olyanok is, amelyek politikai szempontból igen érdekesek és több százezer főt számlálnak. Ezeket joggal tekinthetjük nagyszámú, képzelt közösségeknek vagy látens csoportoknak.²

A kollektív cselekvésnek a vizsgált csoportok természetéből eredő nehézségei, illetve ezen közösségek többnyire erős azonosságtudata, nagy lélekszáma adnak magyarázatot arra, miért érdemes kutatni az etnonacionális politikai mozgalmak sikerességének feltételeit. Dolgozatom tárgya: e mozgalmak sikerességének operacionalizálása és mérése. Amint a XX. század politikatörténete mutatja, az „etnikai alapú” politikai aktivizmus (*political activism*) túllépi a mozgalmi kereteket, hiszen a szóban forgó közösségek rendszerint pártokat alapítanak. Joggal feltételezhető, hogy az európai országok politikai rendszere és folyamatai – az Egyesült Államokéval ellentétben – az etnonacionális kisebbségeket arra ösztönzik: pártok révén próbálják képviseltetni önmagukat s érdekeiket, továbbá jól meghatározott intézményi keretek között szálljanak versenybe a politikai hatalomban való részvétel jogának megszerzéséért.

Következésképpen a nemzeti kisebbségek alapította pártokat vizsgálom. A jelen tanulmány azt elemzi, hogy a politikai hatalom megosztására vonatkozó alkotmányos és egyéb szabályok miként befolyásolják a nemzeti kisebbségek által országos szinten megszerezhető hatalom mértékét. (Pontosabban fogalmazva a kisebbségek ezt a hatalmat ama párt által – vagy ama pártok által – képesek megszerezni és gyakorolni, amely(ek) a kisebbséget képviseli(k).) A kérdésfelvetés természetéből adódóan a dolgozat összehasonlító politológiai

megközelítésben tárgyalja a problémát – rendszerelméleti és pártelméleti elemzési szempontokat ötvözve. A szakirodalomból levezetett hipotéziseket, amint fentebb jeleztem, az erdélyi magyar kisebbség s az RMDSZ példáján vizsgálja.³

A tanulmány három részre oszlik. Az első elméleti és módszertani kérdéseket tárgyal. Alapvető probléma e téren az *etnikai párt* fogalmának a meghatározása. Annak érdekében, hogy az elemzés általánosítható legyen, s bármikor képesek legyünk meghatározni a vizsgálandó politikai szereplők univerzumát, új definíciót kell kidolgozni. Az értelmezési keret megalkotása azon *rendszerváltozók* azonosítását és ismertetését feltételezi, amelyek – várakozásaim szerint – befolyásolják az etnikai/nemzeti kisebbségek választási sikerét, s végső soron annak is a valószínűségét, hogy pártjaik a kormánykoalíció tagjaiként részt kapjanak a végrehajtó hatalomból.⁴ A második rész az empirikus adatokat és azok feldolgozását tartalmazza, a harmadik pedig megpróbál következtetéseket levonni.

1. Elméleti és módszertani kérdések

1.1. A vizsgált pártcsalád definíciója

A pártok egyik lehetséges osztályozási módszere a jellemzők három csoportját veszi tekintetbe: (i) a pártok *eredetét és keletkezési körülményeit*, azaz a kezdeti mobilizáció történelmi feltételeit meg azokat az érdekeket, amelyek képviselőit a pártok felvállalták; (ii) a pártok *nemzetközi kapcsolatait*, vagyis azt, hogy tagjai-e nemzetközi pártszövetségeknek vagy intézményesült multinacionális politikai csoportosulásoknak, s végül (iii) az általuk szorgalmazott *politikákat*. Ez a szemléletmód a hasonló történelmi gyökerekkel rendelkező, hasonló érdekeket felvállaló és hasonló politikákat hirdető (európai) pártokat *politikai családokra* (vagy *pártcsaládokra*) osztja.⁵

A fogalmat megalkotó teoretikus a „regionális és etnikai pártokat” az általa definiált tíz család egyikének tekinti.⁶ Többnyire hasonló módon az előbb említett igen népszerű brit egyetemi tankönyv szerzői a „regionalista és nacionalista pártokat” reziduális kategóriaként tartják számon.⁷ Ferdinand Müller-Rommel a kis pártok nyolc családját határozza meg, amelyek között ott találjuk a különböző kisebbségi csoportok érdekeit védő „regionalista és nacionalista” pártokat.⁸ Továbbá Daniel-Louis Seiler az „autonomista pártokról” írt monográfiáját.⁹ Ennél teljesebb művében a francia politikatudós az előbbi elnevezés szinonimájaként az „etnonacionalista és regionalista” pártok, illetve a periféria-védő pártok (*partide „periferiste”*) elnevezéseket használja.¹⁰ Egy utóbb megjelent gyűjteményes kötet¹¹ szerzői az átfogóbb „etnoregionalista pártok” szakkifejezést használják előszeretettel, amelyet ezúttal szívesen átveszek.

Mi sem bizonyítja jobban az (etno)regionalista jelenségek megtévesztő sokféleségét, mint a bőségnek a szakkifejezések területén tapasztalt zavara, s a pontos definíció meg elnevezés szükséges volta. Ezzel az állapottal szembesülve Derek Urwin amellet foglal állást, hogy áldozzuk fel a fogalmi pontosságot, s törekedjünk a kimerítő leírásra még akkor is, ha az eklektikusra sikerül. A pártelmélet területén nemrégiben még uralkodó felfogás szellemében arra összpontosított, hogy meghatározza és megmagyarázza a választási eredmények regionális mintáit.¹² Ebben a megközelítésben elégséges volt a vizsgálat tárgyát képező szereplők univerzumát a (pártok által érzékelt) regionális támogatottságra építő választási stratégiák alapján behatárolni anélkül, hogy a pártcsaládokra vonatkozó definíciós kérdésekre figyelni kellett volna. Szerintem azonban különbséget kellene tenni a *regionális*, azaz a regionálisan

koncentrált választói bázissal rendelkező, de semmilyen sajátos etnikai vagy regionális identitást mozgósítani nem szándékozó pártok, és a ténylegesen *etnoregionalista*, azaz etnoregionális szavazóbázist etnoregionalista – etnikai és/vagy regionalista – követelések hangoztatása által megszólító pártok között.

Ferdinand Müller-Rommel szerint a két legsürgetőbb feladat az etnoregionalista pártok tanulmányozása terén az empirikus definíció, valamint az elemzési-értelmezési keret kidolgozása.¹³ A definíciós gondokat három kérdés súlyosbítja. Először is néhány regionálisan koncentrált szervezet inkább nyomásgyakorló csoportként viselkedik, vagy – noha pártként definiálja önmagát – nem vesz részt a választásokon, s ezzel is tiltakozik az általa illegitimnek tartott uralom ellen. Viszont létezik számos szervezet, amely jelölteket állít az országos, a regionális, a helyi vagy éppenséggel az EU-választások alkalmával abból a célból, hogy részt vehessen a hatalom gyakorlásában, s így megvalósíthassa politikai céljait. Ezek igen hullámzó eredményeket érnek el, sőt az is megtörténik, hogy minden szinten (s egyes esetekben minden alkalommal) sikertelenül szerepelnek. Másodszor léteznek olyan pártok, amelyek potenciális támogatóik érdekeit úgy védik, hogy számukra az államtól bizonyos forrásokat követelnek, továbbá vannak olyanok is, amelyek szerint más („nemzetidegeneknek” tartott) csoportokat kellene megakadályozni abban, hogy bizonyos jogokat élvezzenek és forrásokhoz jussanak. Végül pedig az etnikai meg a regionalista követelések – a nyíltan hirdetett elszakadás is ide tartozik – gyakran vegyülnek bizonyos szociál- és gazdaságpolitikai követelésekkel. Emiatt igen nehéz eldönteni, melyek az elsődleges céljai egy ilyen pártnak (amelyek alapján kellene végső soron a besorolásnak megtörténnie), illetve melyek a másodlagosak.¹⁴

A fogalmi pontosság célját – minden oda tartozó elem bevétele, minden más kiszűrése – leginkább az *etnikai és regionalista pártok minimáldefiníciója*¹⁵ szolgálja. A meghatározásnak minimálisnak kell lennie az *etnoregionalista* és a *pártjelleg* tekintetében is. Azt, hogy valamely szervezet jelöltjei bekerülnek-e vagy sem a képviselői testületekbe, nem a *pártjelleg* („pártság”) kritériumaként, hanem a választási siker mutatójaként értelmezem. A *pártjelleg* egyetlen kritériuma emiatt a szervezet abbéli hajlandósága, hogy részt vegyen a választásokon, hiszen ez a közhivatali pozíciók, valamint a politikaformálásban (*policy-making*) való részvétel joga megszerzésének demokratikus útja.¹⁶ Továbbá az *etnoregionalista jelleg* úgy határozom meg mint valamely kisebbségi csoport sajátos kulturális identitásának s ebből eredően sajátos érdekeinek is a kifejezésére, elismertetésére meg védelmezésére irányuló politikai törekvést. Tehát a csoport periferikus helyzetét és egy adott térségbe való összpontosulását változóknak, nem definíciós kritériumoknak tekintem, még akkor is ha az effajta pártok által képviselt kisebbségek esetében rendszerint mindkét jellemzővel találkozunk. A meghatározást e tekintetben azért fontos az elengedhetetlenül szükséges ismérvekre korlátozni, mert a kisebbségi csoportok regionális koncentrációja jelentős mennyiségi eltéréseket mutat(hat), s ennek következtében igen valószínű, hogy mint magyarázó változó hatással lehet a választási sikerre. Fontos hangsúlyoznom végül azt is, hogy a szervezet hivatalos nevét nem tekintem az etnoregionalista jelleg mutatójának.¹⁷ A név ugyanis megtévesztő lehet: léteznek olyan pártok amelyek, nevük ellenére nem törnek lándzsát etnoregionális érdekek és politikák mellett.

1.2. Elemzési-értelmezési keret

A jelen dolgozat az intézményi hatalomnak csupán egy formáját – a törvényhozó hatalmat – veszi tekintetbe, s azt vizsgálja: melyek a feltételei annak, hogy a nemzeti/etnikai ki-

sebbségek részt vehessenek gyakorlásában. *Ceteris paribus*, a legfontosabb rendszerváltozók, amelyek valamely etnikai/nemzeti kisebbség pártjának választási sikerét befolyásolják a *politikai rendszer konszenzusorientáltságának a mértéke* és a *választási rendszer típusa*¹⁸. A *ceteris paribus* arra vonatkozik, hogy a törvényhozó testületbe való bejutás az etnikai párt és az általa képviselt csoport szempontjából intrinszek tényezőkön s bizonyos nemzetközi politikai hatásokon kívül a politikai rendszer két jellemzőjétől függ: a *pártrendszer formátumától* – amelyet a legalkalmasabb a *pártok tényleges számának*¹⁹ segítségével operacionalizálni – meg a *választási rendszer természetétől*. Ahhoz, hogy rávilágítsak e két változó, valamint a függő változó – az *etnoregionalista párt által megszerzett parlamenti mandátumok százalékaránya* – közötti összefüggésre, három megjegyzést kell közbevetnem. Először is, mivel az etnoregionalista pártok a konvencionális definíció értelmében kis pártoknak minősülnek, választási esélyeik várhatóan annál jobbak, mennél fragmentáltabb a pártrendszer.²⁰ Ennek ellenére a legfontosabb intézményi elemnek, amely általában meghatározza a pártok választási sikerességét, maga a választási rendszer tűnik. Tehát másodsorban – megint csak az etnoregionalista pártok kis párti jellegéből kiindulva – az mondható el, hogy valószínűleg az arányosabb választási rendszerekben fognak jobb eredményeket elérni. De nem szabad megfeledkeznünk a választási rendszer és pártrendszer közötti meglehetősen szoros összefüggésről sem. Végző soron kölcsönösen hatnak egymásra, de megjegyzendő, hogy a választási rendszer hatása a pártrendszerre erősebb a fordított hatásnál a stabil, régebb kialakult demokráciák esetében, viszont a fiatal demokráciákban a pártrendszer hat erősebben a választási rendszerre, mint fordítva.²¹

Ezek alapján az első hipotézis (H1) a következő: *Az etnoregionalista pártok választási sikerére valószínűbb arányos választási rendszerek és fragmentált pártrendszerek esetén.*

Az előző bekezdésben említett független változók (s a háttérben meghúzódó fogalmak) központi szerepet kapnak Arend Lijphart úttörő jellegű elméleti munkáiban, amelyek a hatalomnak a politikai és pártrendszerekben megfigyelhető megoszlását tárgyalják. Ebből kifolyólag dolgozatomban mérési célokra ugyanazokat a mutatókat fogom használni, amelyeket a neves holland politikatudós ajánl empirikus demokráciaelméleti műveiben.²² Lijphartnak a választási rendszerekről szóló monográfiája ezeket két, egyenként négy jellemzőből álló változócsoporthoz rendeli. Az *elsődleges változók* a *matematikai formulák*, a *választási küszöbök*, a *kerületnagyság* és a *törvényhozó testület létszáma*. A másodlagos változók csoportjába a *szavazólap szerkezete*, a *malapportionment*, az *apparentement* (listakapcsolás) meg a *prezidencializmus* tartozik.²³ A jellemzők független változókként jelentkeznek a választási rendszerek elemzésében, s hatásaik vizsgálatára különböző mutatókat használunk. A választási rendszer tulajdonságait a legszintetikusabban ötvöző s empirikus elemzésekben jól használható mutató – amely a dolgozatomban megfogalmazandó hipotézisek tesztelésére is alkalmas – Michael Gallagher *négyzetes aránytalansági indexe*.²⁴ Alkalmazását három tény indokolja. Először, igen hűen tükrözi a matematikai formulát, a választási rendszer leglényegesebb dimenzióját, hiszen jól diszkriminál az arányos és a többségi rendszerek között.²⁵ Másodsorban, egyéb rendszerdimenziók is hathatnak valamilyen mértékben, közvetlen módon, a pártok választási eredményeire. Itt először a *törvényes* és a *tényleges küszöbre*, a *törvényhozó testület létszámára*, illetve a *(tényleges) kerületnagyságra*²⁶ gondolok. Az első kettő „belépési küszöbként” értelmezhető, hiszen akadályozza az etnoregionalista pártokat a törvényhozói hatalom megszerzésében. Az utóbbiak növelése azonban javítja esélyeiket, ugyanis ezáltal arányosabb lesz a választási rendszer. Pontosan szintetikus jellegének köszönhetően mindezek a leírt hatások beépülnek Gallagher arányta-

lansági indexébe.²⁷ Végül éppen ezért az index befolyásolja a legnagyobb mértékben az etnoregionalista pártok választási eredményeit.

Lijphart két dimenzió segítségével írja le, milyen a demokratikus rendszereknek a hatalommegosztással kapcsolatos berendezkedése (*power-sharing arrangements*) vagyis azt, hogy ezek többségi vagy konszenzusos jellegűek-e. Az alábbiakban a két dimenziót, valamint az ezeket alkotó öt-öt változót, a szerzőnek idevágó munkái alapján az újabb eredmények függvényében az 1. sz. táblázatban foglalom össze.

1. sz. táblázat: Konszenzusos vs többségi kormányzati rendszerek²⁸

	A Westminster modell	A konszenzusorientált modell
Kabinet (a hatalom koncentrációja vagy megosztottsága)	Egypárti többségi kabinet vagy minimális többségű koalíció	A végrehajtó hatalom megosztása (túlméretezett vagy nagykoalíció – „nemzeti egységkormány”)
A végrehajtó és a törvényhozó hatalom viszonya	A két hatalmi ág fúziója és a kabinet dominanciája	A hatalmi ágak szétválasztása és egyensúlya
Pártrendszer	Kétpártrendszer	Többpártrendszer
Érdekcsoportrendszer	Pluralista (versengő)	Korporatista
Választási rendszer	Aránytalan mandátumeloszlást eredményező – rendszerint egyszerű többségi – választási rendszer	Arányos
Államszerkezet	Egységes és központosított	Szövetségi és decentralizált
A törvényhozó hatalom szerkezete	Egykamarás vagy aszimmetrikus kétkamarás.	Szimmetrikus kétkamarás, s biztosított a kisebbségek képviselete.
Alkotmány	Íratlan és/vagy könnyen módosítható.	Írott és merev, azaz csak „szupertöbbséggel” módosítható, így ezt a kisebbség „megvétőzhatja”).
Alkotmányos ellenőrzés	Nincs, azaz parlamenti szuverenitás uralkodik.	Erős alkotmánybíróság gyakorol alkotmányossági felügyeletet.
Központi bank	Kormányellenőrzés alatt áll.	Független és erős.

Valószínűsíthető, hogy a rendszerváltozók, amelyek révén az ország demokratikus rendszerének természete vagy mintázata (*pattern*) befolyásolja az etnikai pártoknak a törvényhozói hatalomban való részvételi esélyeit az alábbiak: a kabinet, a végrehajtó és a törvényhozó hatalom viszonya, a pártrendszer, valamint a választási rendszer *a hatalommegosztás-pártok dimenzióban*-, illetve *a (szövetségi versus egységes) államszerkezet dimenziójában* maga az államszerkezet meg a parlament szerkezete, az alkotmány jellege. Tanulmányomban nem foglalkozom a második dimenzióval, ugyanis az említett változók tekintetében nem történt semmilyen módosulás a rendszerváltás óta.

Második hitotézisem (H2) a következő: *Az etnoregionalista pártok választási sikere akkor valószínűbb, ha a választási és a pártrendszeren kívül a politikai rendszer a kabinet, valamint a törvényhozó és végrehajtó hatalom viszonyának tekintetében is konszenzusos jelleget mutat.*

A politikai rendszer konszenzusorientáltságát befolyásoló újabb változókat – a kabinet jellegét és a végrehajtó meg a törvényhozó hatalom viszonyának a jellegét – is a Lijphart által javasolt módon operacionalizálom. Azaz *a kabinet többségi vagy konszenzusos jellegét* az egypárti többségi kormányok s a minimális többségű koalíciók által hivatalban töltött idő segítségével mérem²⁹, *a végrehajtó és a törvényhozó hatalom viszonyát* pedig a *kabinet dominanciája* nevű változó révén operacionalizálom, melynek mutatója a „kabinet élettartama” – vagyis az egyes kormányok által hivatalban töltött idő³⁰.

Az alábbi elemzést, amely az etnoregionalista pártok *választási sikerét* a rendszerjellemzők függvényében vizsgálja egyaránt el kell végezni „az időben” (*in time*) – az ország politikai rendszeréről készült „pillanatsfelvételek” segítségével, ami a további *longitudinális elemzés/diakronikus összehasonlítás* alapja lehet – és „az idő folyamán” (*over time*) – azaz az általános trendet megfigyelendő a „pillanatsfelvételek” átlagolása útján.³¹ Ez a kombinált megközelítésmód, érvényességet kölcsönöz a további *szinkronikus/transzverzális összehasonlításnak*, s igen hasznos lehet, mert számos érdekes megfigyelésre adhat lehetőséget a kutatás következő fázisában, amikor a közép-kelet- és délkelet-európai „bicegő” vagy fokozatosan megszilárduló demokráciákat egymással összehasonlítjuk. A módszer másik fontos előnye a megfigyelések megsokszorozása, ami megkönnyíti a statisztikai elemzést.

2. Az adatok, az adatfeldolgozási eljárás és az eredmények áttekintése

1989 óta négy általános választást tartottak Romániában: 1990-ben, 1992-ben, 1996-ban és 2000-ben. Tehát az ország politikai rendszerére vonatkozó adatállományt négy „pillanatsfelvétel” és három átlag alkotja feltéve, hogy az első (kétéves) időszak adatait nem tekintem önmaguk átlagának, s nem veszem tekintetbe két alkalommal a feldolgozás során. Az elemzéshez szükséges statisztikai mutatókat és mérőszámokat hivatalos választási eredmények, s két referenciakötet adatai alapján számítottam ki, majd összeállítottam a 2. sz. táblázatot, amely a változók dinamikáját szemlélteti. (Az átlagokat félkövér betűkkel szedtem.) A megfigyelési pontok kis száma szigorú értelemben csak táblázatos és diagramos statisztikai elemzést tesz lehetővé. Ennek ellenére az adatokat idősoros regresszióelemzés segítségével is feldolgoztam azért, hogy megerősítsem a vizuális adatelemzésből adódó következtetéseket.

2. sz. táblázat. Az empirikus adatok áttekintése³²

	1990-1992	1992-1996	1990-1996	1996-2000	1990-2000	2000 után	ÁTLAG
Aránytalansági index (LSIG) ^{a)}	1,00	7,12	4,06	6,19	4,77	9,17	5,87
A pártok tényleges száma ^{b)}	2,20	4,42	3,31	3,94	3,52	3,18	3,44
Minimális többségű koalíciók (a hivatalban töltött idő százalékos aránya)	54,35	0	20,40	100	51,20	0	48,32
Egypárti többségi kormányok (a hivatalban töltött idő százalékos aránya)	54,35	0	20,40	0	12,51	0	11,81

A többségi jelleg mutatója (%)	54,35	0	20,40	50	31,85	0	30,07
A kormány élettartamának mutatója I (év)	1,20	1,32	1,27	4,02	1,73	0,59	1,57
A kormány élettartamának mutatója II (év)	1,20	1,32	1,27	1,34	1,30	0,59	1,23
A kabinet dominanciájának mutatója (év)	1,20	1,32	1,27	2,68	1,51	0,59	1,40
Az RMDSZ alsóházi mandátumainak aránya (%) ^{b)}	7,32	8,23	7,78	7,62	7,73	8,26	7,86

a) Csak az alsóházba bekerült pártokat vettem figyelembe, s – az első választások kivételével – eltekintettem a pozitív diszkrimináció eredményeképpen bekerült nemzeti kisebbségektől.

b) A mandátumok százalékarányának és a pártok tényleges számának meghatározásakor eltekintettem az előbb említett nemzeti kisebbségektől, ugyanis így realisabb képet kapunk, mintha azt feltételeznénk, hogy a többihez hasonlóan, egységes szereplőként vesznek részt a pártversenyben.

A táblázat és a függelék ábrái alapján a hipotéziseket illetően az alábbi észrevételek fogalmazhatók meg:

- 1) az RMDSZ általában akkor szerzett több mandátumot, amikor a román pártrendszer fragmentáltabb volt, bár ezek aránya akkor volt a legmagasabb, amikor a választási rendszer a legaránytalanabb eloszlást eredményezte;
- 2) a törvényhozó hatalom-pártok dimenzióban a *kabinet többségi jellege* erős negatív hatást gyakorol a független változóra, azaz a többségi jelleg hátrányos a magyar kisebbség pártjára nézve.

Végezetül azt kellene megjegyezni, hogy a regresszióelemzés igazolja az első észrevételt. A választási rendszer arányos volta látszólag az RMDSZ előnyére szolgál, de ez az összefüggés már nem áll fenn, ha a pártrendszer fragmentáltságát kifejező változót is figyelembe vesszük. Pontosabban az összefüggés iránya megváltozik. Ez azzal magyarázható, amit korábban a két változónak az új demokráciákban észlelt kapcsolatáról elmondtam: a pártrendszer ilyenkor a választási rendszertől többnyire függetlenül alakul. Ebben az esetben a pártrendszer az 1992. évi választások után kiegyensúlyozottabbá vált, s ez a helyzet az RMDSZ-nek kedvezett, mert – legalábbis a román pártrendszer viszonylatában – megszüntette kispartii jellegét. Ami a második észrevételt illeti, a regresszióelemzés nem segít: a változók nagy és az esetek kis száma túldetermináltságot eredményez.³³

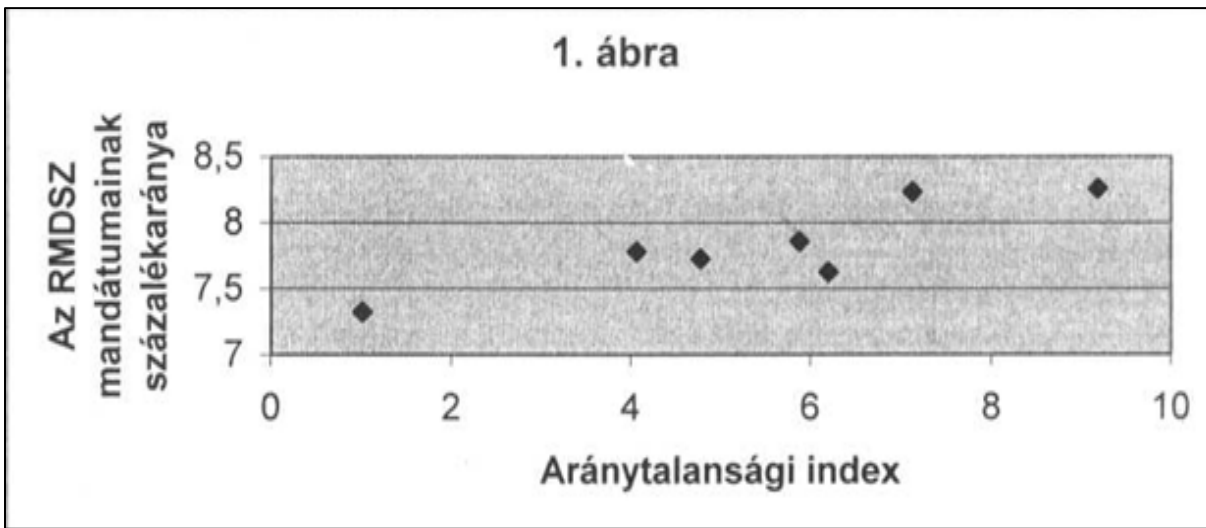
3. Következtetések

Az elméleti szempontból igen érdekes következtetés az, hogy az etnikai pártok *viszonylag/ komparatív jelentősek* lehetnek, s a nemzeti/etnikai kisebbségek igen fontos hatalmi erőforrásokat ellenőrizhetnek. *Vagyis a mi esetünkben, a román pártrendszer belső erőviszonyait tekintve, az RMDSZ nem minősül kis pártnak.* Az a megállapítás, hogy a pártcsalád, amelybe tartozik inkább a konszenzusorientált, mintsem a többségi rendszerek esetében számíthat sikerre korántsem meglepő. (Tulajdonképpen a trivialitás határát súrolja.)

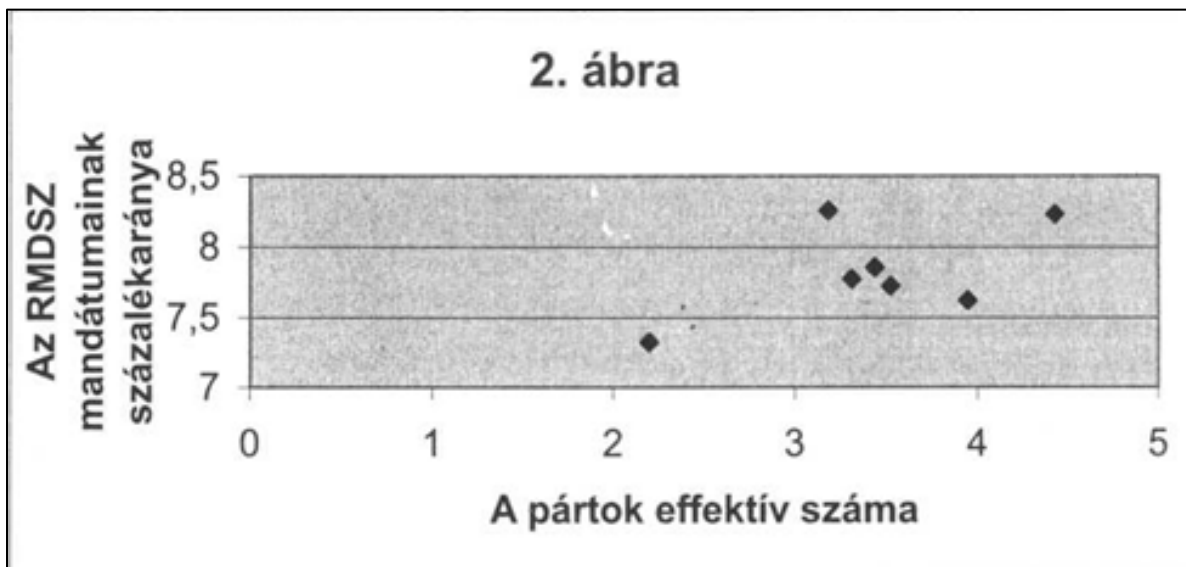
Az előző bekezdés elméleti eredményeinek felmutatásán kívül a dolgozat politikai relevanciával is bír, hiszen az alkotmányok megszövegezőinek, a politikaformálóknek és az etnoregionalista pártoknak meg azok vezetőinek ad(hat) eligazítást. Először is – abból a meg-

győződésből kiindulva, hogy a nemzeti kisebbségek inklúziója segíti a rendszerváltó országok demokratizálódását – a dolgozat az alkotmányos berendezkedés azon elemeit próbálja meg azonosítani, amelyek növelik a kisebbségek esélyeit a hatalom gyakorlásában való részvételre. Ezeket az információkat alkotmányok és törvények kidolgozásakor lehetne felhasználni. Másodsorban útmutatóként szolgálhat az etnoregionalista pártoknak meg vezetőiknek, hogy miként használják ki az alkotmányos keretek adta lehetőségeket vagy küzdjék le az alkotmányos rendelkezések emelte akadályokat.

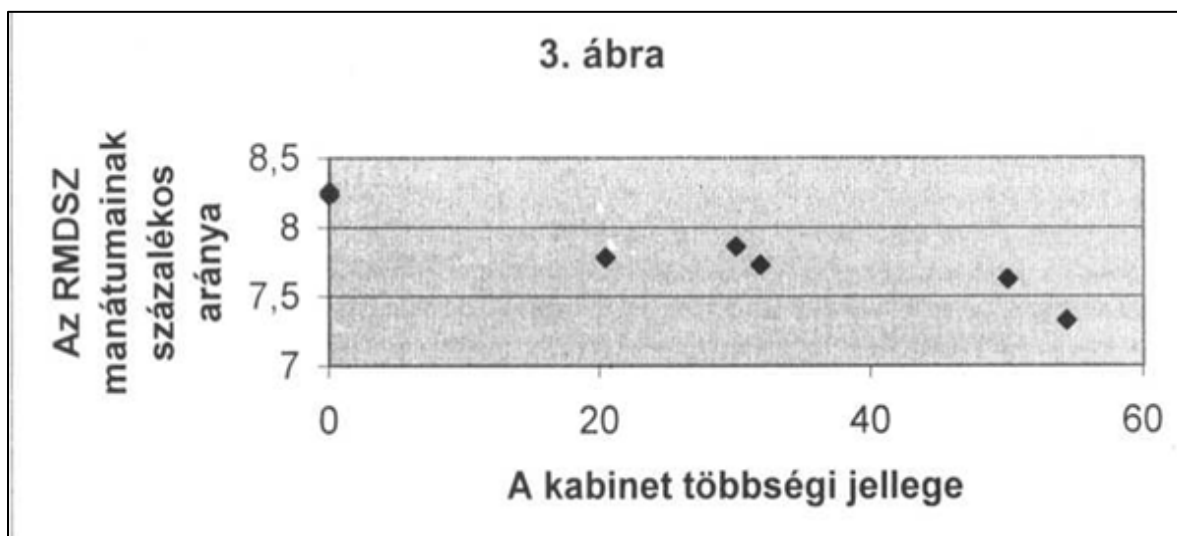
Függelék 1

Függelék 2

Függelék 3

¹ Itt KÁNTOR ZOLTÁNNak és BÁRDI NÁNDORNak az RMDSZ-ről, valamint SZARKA LÁSZLÓnak az MKP-ről szóló írásaira gondolok. Lásd BÁRDI NÁNDOR–KÁNTOR ZOLTÁN: AZ RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 11. évf. (2000) 4. sz. 150–186.; KÁNTOR ZOLTÁN–BÁRDI NÁNDOR: AZ RMDSZ és a kormánykoalíció. In BODÓ BARNA (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv. 2001.* 26–48. és SZARKA LÁSZLÓ: A szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának kormányzati szerepvállalásáról. *Regio*, 11. évf. (2000) 4. sz. 122–149.

² Vö. BENEDICT ANDERSON: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* 2nd rev. ed. London–New York, 1991, Verso. 6. és MANCUR OLSON: *A kollektív cselekvés logikája. Közjavak és csoportelmélet.* Budapest, 1997, Osiris Kiadó. /Osiris könyvtár – Közgazdaságtan./ 54.

³ Ez az elemzés az első lépése annak az átfogó kutatásnak, amely hat volt szocialista országra – Horvátországra, Romániára, Szerbia és Montenegró Szövetségére, Szlovákiára, Szlovéniára és Ukrajnára –, s az ott élő magyar kisebbségekre terjed majd ki. (Ausztria eltérő második világháború utáni története, valamint az ausztriai magyarság csekély száma meg az ausztriai magyar párt hiánya indokolja ennek az országnak a mellőzését.)

⁴ Az etnoregionalista pártok sikerességének három válfaját különböztethetjük meg: a választási sikerességet (*policy success*), a „tárcabirtoklási” sikerességet (*office-holding success*), illetve a (köz)politikai sikerességet (*policy success*). Dolgozatom az elsővel foglalkozik csupán. A másik kettő további vizsgálódások tárgya lehet. Lásd LIEVEN DE WINTER: Conclusion. A comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In LIEVEN DE WINTER–HURI TÜRSAN (eds.) *Regionalist Parties in Western Europe.* London–New York, 1998, Routledge. /Routledge-ECPR Studies in European Political Science./ 204–247.

⁵ TOM GALLAGHER–MICHAEL LAVER–PETER MAIR: *Representative Government in Modern Europe.* New York, 1995, McGraw–Hill. 181. Vö. ENYEDI ZSOLT–KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Pártok és pártrendszerek.* Budapest, 2001, Osiris. /Osiris tankönyvek./ 75.

⁶ Lásd KLAUS VON BEYME: *Parteien in Westlichen Demokratien.* 2. überarb. Aufl. München, 1984, Piper Verlag. /Serie Piper. Band 245./ 160–174. vagy *Political Parties in Western Democracies.* Aldershot, 1985, Gower Publishing Company. 115–125.

⁷ TOM GALLAGHER–MICHAEL LAVER–PETER MAIR i. m. 182.

- ⁸ FERDINAND MÜLLER–ROMMEL: Small Parties in Comparative Perspective. The State of the Art. In FERDINAND MÜLLER–ROMMEL, GEOFFREY PRIDHAM (eds.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. London, 1991, Sage Publications. /SAGE Modern Politics Series Volume 27./ 1–22.
- ⁹ DANIEL-LOUIS SEILER: *Les partis autonomistes*. Paris, 1994, Presses Universitaires de France.
- ¹⁰ DANIEL L[OUI]S SEILER: *Partidele politice din Europa*, Iași, 1999, Institutul European. /Politologie – Colecția ABC. 3./ 20., 91–102.
- ¹¹ LIEVEN DE WINTER–HURI TÜRSAN i. m.
- ¹² DEREK URWIN: Harbinger, Fossil or Fleabite? ‘Regionalism’ and the West European Party Mosaic. In HANS DAALDER–PETER MAIR (eds.): *Western European Party Systems. Continuity and Change*. London, 1983, Sage Publications. 221–256. Vö. DEREK HEARL–IAN BUDGE–BERNARD PEARSON: Distinctiveness of regional voting. A comparative analysis across the European Community countries (1979–1993). *Electoral Studies*, vol. 15 (1996) no. 2, 167–182.
- ¹³ FERDINAND MÜLLER–ROMMEL: Ethnoregionalist parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis. In LIEVEN DE WINTER–HURI TÜRSAN i. m. 18.
- ¹⁴ Az utóbbi két problémát röviden FERDINAND MÜLLER–ROMMEL is említi. Lásd uo. 19.
- ¹⁵ Valamely fogalom meghatározása *minimáldefiníció*nak minősül, ha csak az entitás meghatározásához föltétlenül szükséges ismérvekre összpontosít, a többi jellemzőt pedig hipotetikusnak, változónak tekinti. Az ilyen meghatározás egyértelműen szétválasztja a definíciós elemeket – amelyekről kijelenti, hogy igazak – meg az empirikus elemeket – amelyeket a vizsgálat hatáskörébe utal. Lásd GIOVANNI SARTORI: *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Vol. I. Cambridge, 1976, Cambridge University Press. 61–63.
- ¹⁶ Amint e sorokból kiténik átírtam SARTORI minimáldefiníciójának rövidített változatát. Vö. uo. 64.
- ¹⁷ Vö. MÜLLER–ROMMEL i. m. 18–19. és JAN ERIK LANE–SVANTE ERSSON: *Politics and Society in Western Europe*. London, 1994, Sage Publications. 104.
- ¹⁸ Dolgozatomban összehasonlíthatósági okokból választási rendszer alatt a nemzeti parlamentek alsóházának (vagy egyetlen kamarájának) megválasztására vonatkozó rendszereket értem. (Vö. LUPHART *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty–Seven Democracies 1945–1990*. Oxford, 1994, Oxford University Press. /Comparative European Politics./ 3.)
- ¹⁹ A *formátum* SARTORI értelmezésében nem más, mint a rendszert alkotó pártok – aritmetikai értelemben vett – száma. (Lásd SARTORI i. m. 327.) A hozzárendelt empirikus mutató tulajdonképpen a hatalom koncentrációját méri a pártrendszeren belül. Értéke az alábbi képlet segítségével számítható ki:

$$e \frac{1}{\sum_{i=1}^N p_i^2}$$

ahol

N a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma,

p_i az i párt által megszerzett parlamenti mandátumok (vagy elnyert szavazatok) százalékaránya.

Lásd REIN TAAGEPERA–MATTHEW SOBERG SHUGART: *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*. New Haven–CT, 1989, Yale University Press. 79. és AREND LIJPHART: *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*. Iași: Polirom, 2000. / Științe politice – Opus./ 79.

- ²⁰ Vö. MAIR, PETER: The Electoral Universe of Small Parties in Postwar Western Europe. In FERDINAND MÜLLER–ROMMEL–GEOFFREY PRIDHAM (eds.): *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspectives*. London, 1991, Sage Publications. /SAGE Modern Politics Series Volume 27./ 44., 46–48.
- ²¹ A demokratizálódási folyamat során ugyanis az intézmények a pártverseny eredményeképpen s annak hatására alakulnak ki. Vö. HERBERT KITSCHALT: The Formation of Party Systems in East Central Europe. *Politics and Society*, vol. 20 (March 1992) no. 1, 9.
- ²² AREND LIJPHART i. m. és uő: *Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty–Seven Democracies 1945–1990*. Oxford, 1994, Oxford University Press. /Comparative European Politics./
- ²³ A nem egyértelmű változók magyarázata:

- A *(matematikai) formula* határozza meg a mandátumok eloszlását a voksok eloszlásának alapján. Két fő típusa a *többségi* és az *arányos*.
- A *kerületnagyság* (vagy *kerületi magnitúdó*) a valamely választókerületben megválasztott képviselők száma.
- A *választási küszöb* a bejutáshoz szükséges minimális szavazatszám vagy -arány. Ez lehet a választási törvényben *rögzített törvényes* küszöb vagy a kerületnagyság és a pártverseny determinálta *tényleges küszöb*.
- A *szavazócédula szerkezete* lehet *kategoriális* vagy *ordinális*. Az első esetben a választó pusztán megjelöli azt a pártot/jelöltet, amelyikre szavaz; a másodikban viszont a pártokat/jelölteket preferenciáinak megfelelően sorrendbe állítja, megszámozza.
- A *malapportionement* egyes vidékek felül-, s más vidékek alulreprezentáltságát jelenti amiatt, hogy a kerületnagyságok nem arányosak a választókerületek lélekszámával.
- *Prezidencializmusról* akkor beszélünk, ha a közvetlenül, s egyszerű többséggel választott elnököt egyidőben választják meg a parlamenttel.

(Lásd uo. 10–12., 14–15.)

²⁴ Az index az alábbi képlet segítségével számítható ki:

$$LSI_G = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^N (v_i - s_i)^2}$$

ahol

N a rendszert alkotó pártok aritmetikai értelemben vett száma,

v_i az i párt által vagy elnyert szavazatok százalékaránya,

s_i az i párt által megszerzett parlamenti mandátumok százalékaránya.

Lásd AREND LIJPHART: *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*. Iași: Polirom, 2000. / *Științe politice – Opus.*/ 153–154.

²⁵ Vö. uo. 158.

²⁶ Átlagos kerületnagyság: a törvényhozó testület létszámának és a választókerületek számának a hányadosa.

²⁷ Továbbá a választási rendszer másodlagos változói is számításba jöhetnek, például a *szavazócédula szerkezete*, az *apparentement* (listakapcsolás) különböző változatai, valamint a *prezidencializmus*.

²⁸ Forrás: AREND LIJPHART i. m. 26–27., 35.; uő: *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven–CT, 1984, Yale University Press. 6., 8. és uő: *From the Politics of Accommodation to Adversarial Politics in the Netherlands. A Reassessment. West European Politics*, vol. 12 (1989) no. 1, 143–144.

²⁹ Vö. AREND LIJPHART: *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*. Iași: Polirom, 2000. / *Științe politice – Opus.*/ 109–110., 114.

³⁰ Vö. uo. 129–133.

³¹ A pillanatnyi állapot és trend közötti különbségtételre használt kifejezéseket SARTORI-tól kölcsönzöm. Lásd GIOVANNI SARTORI i. m. 347.

³² Forrás: Saját számítások STAN STOICA: *Mic dicționar al partidelor politice din România (1989–2000)*. București, 2000, Editura Meronia. 103–118.; uő *Dicționarul partidelor politice din România (1989–2001)*. Ed. a II-a. București, 2001, Editura Meronia. 164., 166., 168., 177–189. és Alegeri parlamentare și prezidențiale (26 noiembrie și 10 decembrie 2000). Alegerea Camerei Deputaților – 26-Nov-2000 – Mandate pe partide și pe județe., [http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf/All/Electorale], 2000. december. (Az adatfelvétel időpontja: 2001. augusztus eleje.)

³³ A regresszióelemzés pontos eredményeinek közlése nem sok relevanciával bír, ugyanis amint ilyenkor szokott lenni, a regressziós együtthatók értéke alulbecsült, a statisztikai szignifikanciaszintek pedig irreálisan túlbecsültek. Vö. JAROL B. MANHEIM–RICHARD C. RICH: *Empirical Political Analysis. Research Methods in Political Science*. 4th. ed. White Plains–NY, 1995, Longman Publishers. 334.

Salat Levente

A romániai magyarság közösségi integrációjának háromszintű modellje¹

Bevezető

A romániai magyar kisebbségi társadalom és azon belül az RMDSZ közelebbi és távolabbi jövőjének latolgatásakor megítélésem szerint két fontos körülményből kell kiindulni: egyrészt abból, hogy a romániai magyarság politikai érdekképviseletét felvállaló szervezet a román politikai színtéren tekintélyes, bizonyos vonatkozásokban megkerülhetetlen tényezővé küzdötte fel magát, másrészt abból, hogy ez a teljesítmény sokba került: a belső, szervezeti demokrácia sérülésének és a választópolgároktól, a kisebbségi társadalomtól mint közösségtől való egyre fokozottabb elszakadásának az árát kellett megfizetnie.

Noha a prioritások megosztó kérdése elvileg sokesélyessé teszi az eddigi teljesítmény mérlegelését megcélzó próbálkozásokat, azt nemigen lehet kétségbe vonni, hogy az RMDSZ csúcsvezetése egyre látványosabb eredményeket tud fölmutatni a kisebbségi érdekvégyesítés terén, egyre hatékonyabbnak tűnik a *fölvállalt* célok elérésének a tekintetében. Rövid időre – és csak kiindulásképpen – zárójelbe téve a hatékonyság felróható velejáróinak a bonyolult kérdését, el kell ismernünk, hogy az a pozíció, amelyet az RMDSZ csúcsvezetése a hatalmon lévő kormánypárt számára megkerülhetetlen tényezőként tudhat magáénak, mind belpolitikai, mind külpolitikai jelentőségét tekintve aligha alábecsülhető. Jelentős teljesítménynek könyvelhető el ugyanakkor az a mód, ahogyan a magyar kedvezménytörvény bonyolult kérdésének a viszonylatában az RMDSZ a román és a magyar kormányok közötti megegyezést előkészítő, majd lehetővé tevő közvetítés feladatát magára vállalta és ellátta.

A teljesítmények értékelésén túl a pártatlan szemlélőnek ugyanakkor az sem kerülheti el a figyelmét, hogy a demokratikus akaratképzés és a közösségi érdekartikuláció szempontjából az RMDSZ-nek mint érdekképviseleti szervezetnek a teljesítménye nem kevés kívánnivalót hagy maga után. A szigorúan szervezeti belügynek tekinthető szervezési kérdéseken túl (amelyekhez kellő tárgyismeret és tájékozottság hiányában nem szívesen szólok hozzá), a jövő kilátásait latolgató próbálkozások keretében aligha lehet szőnyeg alá söpörni a csúcsvezetés kamarilla-szerű működésének, a belső választások *sine die* elodázott aktualitásának, az SZKT legitimitásának a belső demokráciával, pontosabban annak hiányával összefüggő kérdéseit. Nem lehet nem fölfigyelni továbbá arra, hogy az RMDSZ egyre kevésbé van jelen eligazító üzenetekkel, a tájékozódást segítő állásfoglalásokkal a romániai magyar közéletben, ami a romániai magyarság további és egyre fokozódó atomizálódását segíti elő. Mind a középtávú, mind a hosszabb távú perspektívák szempontjából súlyos következményekkel járó mulasztás továbbá, hogy az RMDSZ nem képviselteti magát – súlyának, jelentőségének megfelelő módon – a kisebbségi jogoknak mint az egyetemes emberi jogok sajátos kategóriájának az érvényesítéséért folytatott nemzetközi mozgalomban. Végül – de nem utolsó sorban –,

nem elhanyagolható következménye az RMDSZ csúcsvezetése által elkönyvelt politikai sikereknek, hogy egyre több demokratikus érzelmű és kifejezetten kisebbségbarát román értelmiségi – akik korábban a kisebbségi jogharc nehéz pillanataiban álltak ki a romániai magyarság mellett és biztosították szolidaritásukról annak vezetőit –, úgy látja, hogy az RMDSZ fokozatosan az autoriter reflexekről egyre sűrűbben tanúbizonyságot tevő kormánypárt eszközévé válik, olyan kompromisszumokra mutatván hajlandóságot, amelyek a kisebbségi érdekérvényesítés rövid távú céljainak rendelik alá a demokrácia konszolidációjával és a szabadságjogok intézményesítésével kapcsolatos osztársadalmi érdekeket.

Az ekképpen fölfogott helyzetértékelésből kiindulva, a „hogyan tovább” kérdéséhez három probléma kapcsán kívánok rövid megjegyzéseket fűzni: (1) a nemzeti integráció, (2) demokratikus akaratérvényesítés és a közösségszervezés, és (3) a kisebbségi jogharc nemzetközi dimenzióinak a kérdéseire. Javaslatomat rövid elméleti bevezetővel támasztom alá.

Elvi megfontolások

A romániai magyarság jövőjének, közösségként való fennmaradásának a perspektíváit vizsgálva megítélésem szerint három fontos körülményre kell tekintettel lenni. Elsősorban arra, hogy a nemzetközi szakirodalom egyre több tekintélyes szerzőjének a szaporodó állásfoglalásai szerint a többségelvű képviseleti demokrácia önmagában véve nem alkalmas keret arra, hogy az intézményi szempontból teljesnek tekinthető kisebbségi társadalmak számára megfelelő védelmet biztosítson. A képviseleti demokrácia elveire alapozott – akár jogállami – kereteket az ún. „tituláris nemzet” (a nyelvi és kulturális értelemben vett többség) rendszerint saját érdekeinek megfelelően használja fel és ki, ami a kisebbségi közösségek kultúrájának a nyilvánosságból való kiszorulását eredményezi. Ez a marginalizáció a kisebbségi kultúrákra asszimilációs nyomásként nehezedik, azok fokozatos felszámolódását vetíti előre, ami a közösségi jövő veszélyeztetettségének az okán veszélyes konfliktusforrássá fajulhat. Fontos megjegyezni, hogy a kérdésnek ezek a vetületei az 1989-es fordulatot követően, a „demokratizálódás harmadik hullámának” (S. P. Huntington) a keretében kerültek a nemzetközi figyelem előterébe, amikor is a képviseleti demokrácia mint hatalom-megszervezési elv behatolt a világ olyan térségeibe, amelyeket az etnikai és kulturális megosztottság magas foka jellemez, és amelyekben évszázadokra visszamenően csak diktatórikus, autarchikus módszerekkel lehetett fenntartani a rendet és biztosítani a stabilitást. Az illető térségekben a demokrácia meghonosítására tett kísérletek a kisebbségi közösségek politikai mobilizációját eredményezték, amelyek a politikai verseny aktív szereplőiként remélik a közösségeik jövője szempontjából életőnek vélt kérdések békés, parlamentáris úton való rendezését. A tapasztalatok azt látszanak alátámasztani, hogy a többségi elv érvényesülése kizárólag a többségek akaratérvényesítését teszi lehetővé, és hogy az etnikulturális szempontból megosztott társadalmak esetében a belső demokrácia szavatolása, az *együttélés politikai intézményeinek* a létrehozása továbbra is olyan feladat, amely komoly kihívásként tornyosul az államok nemzetközi közössége előtt.²

A második körülmény, amelyet a kisebbségi jogharc stratégiai újragondolásának a kontextusában megítélésem szerint figyelembe kell venni azzal függ össze, hogy a szakértők bizonyos, egyre táguló körének a megítélése szerint az egyetemes emberi jogok maguk sem képesek biztosítani a különböző kisebbségekhez tartozó egyének szabadságjogainak és esélyegyenlőségének a maradéktalan érvényesülését. Az egyetemes emberi jogok ugyanis, amelyeket nem valamely semleges, nemzetek fölötti instancia, hanem az egyes államok konkrét,

etnokulturális szempontból semlegesnek *nem* tekinthető intézményei szavatolnak, maguk is a többségi, domináns kultúrához tartozó állampolgárokat részesítik előnyben, a kisebbségi közösségek tagjaiktól pedig, akik hűek kívánnak maradni nyelvi és más természetű hagyományaikhoz, *kétszer* akkora erőfeszítést követelnek meg, amennyiben mind a domináns kultúra, mind a kisebbségi kultúra nyilvánosságában el kívánnak igazodni. Ennek az esélyegyenlőségnek hosszútávon ugyancsak asszimilációs következményei vannak, amit csak speciális jogosítványok biztosításával lehet ellensúlyozni. A kérdéssel foglalkozó szakemberek közül egyre többen hangoztatják: ahhoz, hogy az egyetemes emberi jogoknak ugyanolyan hatálya legyen egy többségi és egy kisebbségi kultúrához tartozó állampolgár esetében, arra van szükség, hogy az egyénre összpontosító egyetemes emberi jogok körét kiegészítsük a közösségek igényeire tekintettel levő jogok egy új generációjával, a kisebbségi jogokkal.³

A harmadik körülmény azzal függ össze, hogy Közép-Kelet-Európában a beteljesületlen és rivalizáló nemzetállami ambíciók, valamint az általuk szított kölcsönös bizalmatlanság nem tette lehetővé és mind a mai napig akadályozza az etnikumok- és kultúrák közötti *együttélés politikai intézményeinek* a létrejöttét. Ebben a térségben az egymást váltó főhatalmak a kiszorítás logikáját próbálták fölváltva alkalmazni, ami csak a sérelem alapú politizálás újabb és újabb hullámainak az elkövetkeztét eredményezte, újratermelvén mindahányszor az elszenvedett igazságtalanságok és a kölcsönös bizalmatlanság érvrendszerét az egymást követő generációkban. Tartani lehet tőle, hogy amennyiben a kollektív öngerjesztésnek ezt az ördögi körét nem lehet keresztülvágni, a térség a nemzetállami ambíciók beteljesedése fele fog sodródni, a fokozatos homogenizáció, a többé vagy kevésbé békés eszközökkel keresztülvitt, szándékos vagy járulékos következményként adódó etnikai tisztogatások és asszimiláció révén.

Noha közel sem tekinthető a térség egyetlen jobb sorsra érdemes, helyzetének méltányosabb rendezésében reménykedő provizóriumának, különösképpen érvényesek a fenti megállapítások Erdély vonatkozásában, ahol az *együttélés* helyett az *egymás mellett élés* mentális szerkezetei és intézményes keretei jöttek létre és termelődnek fokozatosan újra azt követően, hogy a 19. századi nemzetállami törekvések az etnikai törésvonalak mentén két külön társadalmat eredményeztek, amelyek értelemszerű és föloldhatatlannak tűnő konfliktusban vannak a főhatalmat éppen megtestesítő – pontosabban az egyik nemzet érdekei szerint kisajátító – nemzetállami törekvésekkel és központokkal: 1918-ig az erdélyi románság viszonya volt konfliktusos a nagymagyar állameszmével és Budapesttel, Trianont követően pedig az erdélyi magyarság került hasonló helyzetbe a nagyromán állameszméhez és Bukaresthez képest.⁴ Az 1989-es fordulatot követően elvileg megteremtődött ugyan a lehetősége annak, hogy a hitelesnek remélt román demokrácia kereteinek a fokozatos kiépülése alkalmat kínáljon Erdélyben az együttélés politikai intézményeinek a kikísérletezésére is, fölszámolván mintegy a dualizmus korabeli magyar és az 1918–1940 majd az 1959–1989 közötti román kormányok nemzetiségpolitikájának az áldatlan örökségét, az elmúlt tizenkét esztendő eseményei alapján azonban arra kell következtetnünk, hogy ebben sem a román, sem a magyar fél nem volt kelőképp érdekelt. Úgy tűnik, az elmúlt bő évtized alatt mind román, mind magyar vonatkozásban azok voltak többségben, akiknek – a történelmi különállás híveiként – a nemzeti-közösségi célok közötti összebékíthetetlen ellentmondás tézisének a terjesztéséhez fűződtek alapvetően az érdekei. A kölcsönös bizalmatlanságnak eme különös hatékonysággal fenntartott légköre maga is a kivándorlási kedvet illetve az asszimilációs hajlandóságot fokozta a romániai magyarság körében.⁵

A fentiekből adódik egy további, fölöttébb lényeges elvi kérdés. A számba vett megfontolások hívei mellett nem kevesen vannak olyanok is, akik a távolabbi múlt és a jelenkortörténet megannyi példájára – hogy csak a leglátványosabbakat említsük: Dél-Tirol, Észak-Írország vagy a palesztin autonómia eseteire – hivatkozva azt vallják: a közösségi szabadság kivívását a történelem tanúsága szerint csak vér- és emberáldozatok árán lehet biztosítani. Ennek az álláspontnak a meglehetősen széles skálán szórt, többé vagy kevésbé szélsőséges hívei úgy gondolják, hogy sem a képviseleti demokrácia intézményi keretének a feszegetése, sem a kisebbségi jogharc, sem a kollektív mentalitás fokozatos megváltoztatását célzó próbálkozások nem eredményezhetik a többségek és kisebbségek közötti vitás kérdések hathatós rendezését: eredményt csak a következetesen végigvitt, áldozatoktól sem visszariadó *egyoldalú* akaratérvényesítő megoldások hozhatnak. S noha ennek az opciónak az elvi megalapozottságát nehéz volna akár cáfolni, akár igazolni, számolni kell azzal, hogy a parlamentáris eszközökkel lefolytatott jogharc viszonylagos eredménytelensége a hagyományos, „westminsteri” többségelvű képviseleti demokrácia körülményei között növelheti az ilyen vagy hasonló nézetek híveinek a számát az etnopolitikai provizóriumok körülményei között élő közösségek tagjainak a körében.⁶

Fontosnak tartom előrebocsátani, hogy a soron következő megfontolások a gyökerelesen ellentétes, a *kölcsönös bizalomra* alapozott paradigma érvrendszerére építenek. Ezt azért is lényeges külön hangsúlyozni, mert az alábbiak mérlegelésekor szem előtt kell tartani, hogy a bizalom kialakítására és huzamos fenntartására törekvő érdekképviseleti stratégia csak akkor lehet hosszú távon eredményes, ha a minden várható konzekvenciáiban végiggondolt opció mellett következetesen kitart, és a menetközben adódó nehézségek hatására nem bírálja fölül az egyoldalú megoldások elutasítására alapozott beállítódását.

1. A nemzeti integráció kérdése

A romániai magyarság politikusainak, szellemi vezetőinek a viselkedését és állásfoglalásait jó ideje érzékelhetően befolyásolja az a körülmény, hogy a hazai magyar nyilvánosságban mind ez idáig nem zajlott le a megfelelő színvonalú szakértői vita a nemzeti integráció kérdéseiről. Anélkül, hogy ennek az előbb-utóbb lefolytatandó vitának a kimenetelét próbálnám meg előrevetíteni, szerintem a probléma lehetséges tematizációinak legalább három vonatkozását kell érinteniük: a román államhoz való viszonyunk kérdését, a magyar államhoz fűződő kapcsolatunkat és a kisebbségi társadalom közösségi integrációjának a problémáit.

1.1. A román államhoz fűződő viszony kérdése

Tekintettel arra, hogy a halmozódó tapasztalat szerint felelőtlen illúzió abban a hitben ringatnunk magunkat, hogy amennyiben közösségként meg kívánunk maradni a szülőföldünkön, ezt a *román állam akarata ellenében* is el tudjuk érni, halaszthatatlannak látszik az erdélyi magyarság román államhoz fűződő viszonyának a felelős végiggondolása.

Kiindulásképpen számolni kell azzal, hogy a mind ez idáig ügyetlenül és felelőtlenül kezelt autonómia-kérdés azt eredményezte, hogy a romániai magyarság *politikai közösségként* való elismertetése a román állam által rövidtávon kivihetetlennek ígérkezik. Az autonómia kivívásához fűzött korai remények, majd utóbb a kérdés lebegtetése azzal a következménnyel is jártak, hogy a politikai érdekképviselet nem ismerte fel azokat a kihasználatlan lehetőségeket,

amelyek a romániai magyaroknak a román társadalomba *egyénenként* való integrációjának a politikai programjából származtak volna.

A román államhoz fűződő viszonyunkkal kapcsolatos kérdés összefüggésében tehát mindenekelőtt arra vonatkozóan kell minél szélesebb körű konszenzusra alapozott választ találnunk, hogy kívának-e a romániai magyarok élni azokkal a jogokkal, amelyek a román társadalom egy jelentős hányadát kitevő rétegeként illetnék meg őket az állami intézményekben való képviseltség tekintetében. Amennyiben igen, akkor az Európai Unió normák biztosította lehetőséggel élve⁷ kell igényelni az arányos képviseletet az állam valamennyi intézményében, központi és helyi szinten, a rendőrséget, a tisztikart, a törvényszékek személyi állományát, a diplomáciai testületet vagy akár az Akadémiát is beleértve, amelyeket az 1989 utáni román demokrácia etnikai szempontból gyakorlatilag „megtisztított” állapotban örökölt a megbuktatott diktatúrától.

Ahhoz, hogy egy ilyen horderejű kérdésnek esélye legyen a szélesebb körű támogatottságra, nem kevesebbre van szükség, mint a *történelmi különállás* lopakodó tézisével való nyílt leszámolásra, amely kimondatlanul bár, de fölöttébb szívósan ott munkál az együttélés kapcsolatos valamennyi állásfoglalásunk alakításában. Az ezzel a kérdéssel kapcsolatosan esedékes szakértői vitának markánsan artikulálódó üzeneteket kellene megfogalmaznia mind a magyar, mind a román kormányok fele egyrészt arra vonatkozóan, hogy lehet-e a kulturális értelemben vett magyar nemzet *több központú* abban az értelemben, hogy intézményi szempontból teljesnek tekinthető, bizonyos határok között öntörvényű regionális társadalmakból felépülőként gondolja el magát, másrészt azt illetően, hogy a romániai magyarságban van-e hajlandóság arra, hogy tulajdon közösségi jövőjét a román demokrácia *keretei között* vélje kibontakoztathatónak, és – amennyiben igen –, hogy cselekvő módon vegye ki a részét e keretek megfelelő alakításából. Mindaddig, amíg ezekre a többszörösen megkerült – gyakran: módszeresen elkent – kérdésekre nincsenek világos, széles körű konszenzusra alapozott és a politikai csúcsvezetés által fenntartások nélkül föl vállalt válaszok, tartani kell tőle, hogy a romániai magyar kisebbség sorsát nem az öntörvényű, legitim akaratérvényesítés, hanem a közösség érdekeivel ellenkező, annak fölszámolására törő politikai akarat fogja döntő módon meghatározni.

Az RMDSZ szerepvállalása az elmúlt két esztendő során – és talán nem szentségtörés az egyébként fölöttébb koncepciótlan 1996–2000 közötti kormányzati szerepvállalást is megemlíteni ebben az összefüggésben – bizonyos mértékig bizonyítékként fogható fel az egyéni integrációt megcélzó politikai programnak a várható eredményeit illetően. Ha a romániai magyarság képviselőinek jelenléte magától értetődővé tehető az államapparátus különböző szintjein, akkor talán nem csupán a diszkrimináció rejtett és nyílt formái, valamint a fokozott gazdasági elesélytelenedés ellen lehet majd hatékonyabban föllépni, hanem az együttélés politikai intézményeiről is több eséllyel lehet őszinte és távlatosabb vitát kezdeményezni a román féllel. Egy ilyen opciónak nem elhanyagolható előnye volna továbbá, hogy konkrét finalitást biztosíthatna a romániai magyar felsőoktatás több olyan ágazatának, amely egyelőre teljesen kilátástalanul – illetve legjobb esetben exportra – képezi a kisebbségi szakembereket.

1.2. Az anyaországhoz fűződő viszonyunk kérdése

A nemzeti integrációval összefüggő kérdések végiggondolatlanságának következményei a magyar kedvezménytörvénnyel kapcsolatos állásfoglalásokban és vitákban is megmu-

tatkoztak. Noha a magyar parlament elsőprő többsége által megszavazott törvény szimbolikus jelentőségét bizonyára hiba volna alábecsülni, annak következményei, kihatása a nemzeti integrációra egyelőre kiszámíthatatlanok. Az utókor a törvény kezdeményezőinek maradandó érdekéért fogja számon tartani minden bizonnyal azt a körülményt, hogy – Trianon óta először – úgy sikerült a kulturális értelemben vett magyar nemzet egységének a kérdését az európai politika napirendjére tűzniük, hogy az nem vonta maga után az anyaország megbélyegzését és elszigetelődését a nemzetközi államközösségen belül. Az már kevésbé vehető bizonyosra, hogy a törvény alkalmazásának a várható következményeit illetően az előterjesztőknek lesz igazuk, akik a magyarság-tudat felértékelődését várják az utódállamok magyarsága számára alanyi jogon biztosított kedvezményektől, vagy azoknak, akik a kisebbségi közösségek további atomizálására, szülőföldjükön való boldogulásukhoz fűzött reményeiknek a fokozatos feladására számítanak a státustörvény alkalmazásra kerülteként a következtében.

Az RMDSZ nincs könnyű helyzetben ezzel a dilemmával kapcsolatosan. Miután fenntartások nélkül támogatta a státustörvény Románia magyar nemzetiségű polgáraitra vonatkozó alkalmazásának a lehetővé tételét, és bábáskodott annak a román-magyar kormányközi egyezménynek a létrehozatalában, amely elismeri a romániai magyarság és az anyanemzet közötti jogi természetű kapcsolatok legitimitását, most, amennyiben tartja magát tulajdon *raison d'être*-jéhez, arra kell figyelmeztetnie, hogy a kedvezménytörvény valóban a romániai magyarság identitásának a szülőföldön való felértékelődését szolgálja-e, nem degradálódik-e fokozatosan a kiűrés rafinált eszközévé. Ezzel kapcsolatban nem kerülheti el az illetékesek figyelmét, hogy az alanyi jogon biztosított kedvezmények koncepciójában magában is nemzetállami logika munkál, és hogy a törvény szellemében megnyilvánuló egyoldalúság és diszkrimináció nem kedvez az együttélés politikai intézményeit létrehozni és legitimálni próbáló törekvéseknek.

Attól, hogy ebben a bonyolult kérdésben az RMDSZ-nek milyen viszonyt sikerül fenntartania egyrészt az anyaország mindenkorai kormányával, másrészt a román kormánnyal, és hogy ezekről a kérdésekről mennyire széles körű konszenzust sikerül kialakítania a választóinak körében, igen nagy mértékben függhet a szervezet hosszú távú legitimitása.

1.3. A közösségi integráció kérdése

Miközben a romániai magyar kisebbség tagjainak a lelkéért két egymásnak feszülő nemzetállami eszme is viaskodik, a tulajdonképpeni kérdés az, hogy az itteni magyarság önérdeke megköveteli-e a közösség belső integrációjának a politikai célként való megfogalmazását, illetve hogy adottnak tekinthető-e az a létalap, amelyre a teljes értékű kisebbségi társadalom fogalmával operáló politikai programok hivatkoznak.

Tekintettel arra, hogy az ilyen horderejű kérdéseket nem döntheti el, illetve nem tekintheti *ab ovo* megválaszoltaknak a politikai akarnokság, a kérdésben való tisztánlátáshoz egyrészt rigurózusabb és tárgyyszerűbb ismeretekre van szükség a kisebbségi közösség állapotára, tartálékaira és erőforrásaira vonatkozóan, másrészt arra, hogy hatékonyabban működjének a demokratikus akaratképzés és -érvényesítés mechanizmusai.

2. A demokratikus akaratképzés és a közösség-szervezés kérdései

A közelmúlt történései azt látszanak igazolni, hogy miközben az RMDSZ egyre jobban teljesít a román politikai mezőnyben, ezzel egyidőben egyre távolabb kerül a képviseltek

tömegeitől, azok mindennapos gondjaitól. Az RMDSZ és a romániai magyar közvélemény közötti kommunikáció akadozik, az erdélyi magyarságból az együvé tartozás érzése elszivárgóban van. (Innen nézve, az, ahogyan az RMDSZ „kiszolgálta” a státustörvény Romániai alkalmazására irányuló törekvéseket, saját céljait, tulajdon létlényegét tekintve akár kontraproduktívnak is minősíthető.) Az RMDSZ tevékenységének e két ága között tapasztalható arányvesztés megítélésem szerint megúszhatatlan következménye annak az eddig többé-kevésbé szándékosan elködösített tisztázatlanságnak, hogy a szervezet politikai párt-e vagy érdekvédelmi ernyőszervezet. Ha az ezzel kapcsolatos vitának a kibontakozását a bizonyos mértékig indokoltnak tekinthető politikai opportunizmus akadályozta meg mind ez idáig, most talán már ott tartunk, hogy további elodázásával többet lehet veszíteni, mint nyerni a zavaros viszonyok fenntartására irányuló törekvésekkel.

A felgyült tapasztalatok alapján ma már tudni lehet, hogy a két fő tevékenységi ág teljesítményének az összemérhetetlensége abból is adódik, hogy más és más természetű kompetenciákra, a kollektív akaratképzés demokratikus jellegét szavatoló eltérő kritériumokra van szükség a párttevékenység és a társadalomnyi közösség megszervezésének a tekintetében. Ugyanazok az emberek, egyidőben, mindkettőt aligha csinálhatják jól, eredményesen. Szükségesnek látszik mindebből fakadóan fontolóra venni az RMDSZ két alapvető hatáskörének a szétválasztását. Egy, a román politikai életbe betagozódott, megfelelő tekintélynek örvendő kisebbségi *párt* hatékonyabban tudná képviselni a romániai magyarság érdekeit azokban az állami keretekben, amelyek között élünk adatott, a társadalmi önszerveződés feladatait magára vállaló és a mozgósítható erőforrások fölött szuverén módon rendelkező *ernyőszervezet* pedig elkezdhetné végre azt a főleg Erdélyre koncentráló munkát, amelyre az RMDSZ-nek mind ez idáig nem volt érkezése.

2.1. A demokratikus akaratképzés és akaratérvényesítés

A hatáskörök ilyen értelmű szétválasztása megoldaná egyben a nemzeti és közösségi integráció valamint a szervezeti demokrácia-deficit több dilemmatikus kérdését is. A politikai érdekképviselő és a parlamentáris eszközökkel folytatott, a törvényes keretek megfelelő átalakítását célzó kisebbségi jogharc mellett a román politikai színtéren szerepet vállaló magyar párt egyik további fontos funkciója volna, hogy az eddigiekben megszerzett pozíció előnyeit tovább kamatoztatva egyengesse az utat annak a képviselőnek a számára, amely a romániai magyarságot arányainak megfelelő módon megilleti a román állam intézményeiben. Az a pártpolitikai szinten megjelenített igény, hogy a romániai magyarság egyéneként igényli a román társadalomba való integrálódását, és jogot formál az ebből fakadó pozíciókra, ha rövid távon heves ellenkezéseket válthat is ki, az uralkodó európai normák szellemében fölöttébb nehezen visszautasítható elvárás, hosszabb távon pedig komoly szerepet játszhat a bizalom légkörének a kialakításában és fenntartásában, amely lehetővé teheti ilyenként a kisebbségi társadalom önszerveződésének a háborítatlan kibontakoztatását.⁸

A funkcióit, hatásköreit a fentiek szellemében újragondoló kisebbségi párt fokozott hatékonysággal kezelhetné továbbá a belső demokrácia kérdéseit (amelyek a kisebbségi társadalom reprezentáltságának az önszerveződés feladatival megbízott ernyőszervezet hatáskörébe átutalt vonatkozásairól leválasztott formában lényegesen egyszerűbb alakot öltene, és bizonyos lényeges aspektusaikban a pártfegyelem kérdéseivé egyszerűsödve tennék lehetővé a fokozottabb szervezeti hatékonyságot), a belső választások problémáját, és több olyan

egyéb aspektust, amelyeket a hatáskörök folyamatos összekeverése – magyarul: a kisebbségi társadalomra rátelepedett *egypártrendszer* – kezelhetetlenné bonyolított az eddigiekben.

Egy megfelelően flexibilis, kellő professzionalizmussal adminisztrált pártstruktúra lehetővé tenné ugyanakkor, hogy a politikai programot színvonalas, az közösségszervezéssel megbízott ernyőszervezet eredményeit is hasznosító szakértői részvétel alakítsa, aktualizálja és biztosítsa annak elszámoltathatóságát a választók fele, illetve azt, hogy az alapvetően etnikai jellegű érdekképviselőtől föl vállaló párt folyamatosan egyeztessen a román politikai színtér minden fontos szereplőjével, annak elejét veendő, hogy a kisebbségpolitikai célok konjunkturálisan szembeállíthatókká váljanak a demokrácia általánosabb célkitűzéseivel. A politikai játékszabályok által rögzített körülmények között áttekinthetőbbé válhatnak azok a kapcsolatok is, amelyeket a szervezetet az anyaországi hatóságokkal épít ki és tart fenn, ami elesélyteleníthetné azokat a törekvéseket, amelyek az RMDSZ-t ezeknek a kapcsolatoknak az ürügyén próbálják meg diszkreditálni a romániai nyilvánosság előtt.

2.2. A közösségszervezés

A munkáját eredményesen végző kisebbségpolitikai érdekképviselő által (is) folyamatosan tárgított jogi keretek között valamint a kialakított és fenntartott bizalmi légkörben lehetőség nyílna a főként Erdély egyes térségeire összpontosító közösségi önszerveződési munka kibontakoztatására, módszeresebb megszervezésére is. Abból kiindulva, hogy az erdélyi magyarságnak a román állam általi, politikai közösségként való elismertetésének az esélyei ez idő szerint elenyészően csekélyek, az önszerveződés hatásköreivel felruházott ernyőszervezetnek voltaképpen – és anélkül, hogy ezt úton-útfélen hangoztatnánk – a *perszonális autonómia* intézményrendszerét kellene fokozatosan kiépítenie. Ehhez nincs szükség a román parlament által hivatalosan delegált hatáskörökre, az önszerveződésnek ezt a formáját a Romániában jelenleg érvényes törvények elvileg lehetővé teszik. Amennyiben az öntevékenységnek erre a formájára volna hajlandóság, tettrekészség és megfelelő szervezőerő a romániai magyarságban, lehetőség nyílna végre a forrásképzés és -elosztás eredményesebb, megszervezésére, és – ennek következtében – azoknak a közösségi programoknak a hatékonyabb működtetésére, amelyeknek ez idő szerint sem a magyar, sem a román állam nem szentel kellő figyelmet. A forrásaival felelősen gazdálkodó közösség nem csupán a közösségi programok és célkitűzések gyakorlatiasabbá, szükséglet-orientáltabbá tételének az irányába mozdulhatna el a döntő módon szimbolikus célok által meghatározott alap-beállítottságából, hanem az elszámoltathatóság kultúrájának a meghonosítása fele is tehetne fontos lépéseket, és elkezdhetné végre föl számolni az *összeférhetetlenség* méltánytalan, a kisebbségi politikai kultúrával ez idő szerint még szorosan összefonódó megrögzöttségeit, amelyek többek között azt a veszélyt is hordozzák, hogy az anyaországi alkotmány által lehetővé tett és költségvetési forrásokból folyósított támogatási rendszert súlyosan kompromittálhatják az Európai Unió illetékeseinek a szemében.

A romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének a javasolt megreformálását (pontosabban: *megalkotását*), az ezzel kapcsolatos és nélkülözhetetlen nyilvános szakértői vitákat legközvetlenebbül, legrövidebb távon az RMDSZ kezdeményezhetné.⁹ Amennyiben a szervezet jelenlegi csúcsvezetésében volna politikai akarat arra nézvést, hogy ezen az úton elinduljon, a romániai magyarságnak – a *közösségi* jövőt közép és hosszú távon konszolidáló – *háromszintű integrációját* intézményesíthetné: az arányos képviselet elvének jogán egyrészt a román állam intézményes kereteibe, a kedvezménytörvény révén a kulturális értelem-

ben vett magyar nemzetbe, harmadrészt pedig egy fokozatosan öntörvényűvé váló, önmagát megszervező és bizonyos vonatkozásokban adminisztráló kvázi-politikai közösségbe.

Az RMDSZ jelenlegi hatásköreinek javasolt szétválasztásának a foratókönyvét természetesen komoly szakérői munkának kellene előkészítenie. S noha nem volna bölcs dolog megpróbálni megelőlegezni ennek a munkának a várható eredményeit, két lényeges vonatkozásnak minden bizonnyal szerepelnie kellene a kérdéssel kapcsolatos tematizációkban. A kezdeményezés sikeréhez elengedhetetlen, hogy az illetékesek haladéktalanul, minden vonatkozásában nyilvánossá, áttekinthetővé, és elszámoltathatóvá tegyék a közösségszervezés céljaira igénybe vehető források és támogatások rendszerét. A másik fontos feltétel egy átfogó és alapos kutatás eredményeként összeállított probléma-katalógus elkészítése, amely leltárba venné a különböző méretű – a szórványokra jellemző legkisebbektől a Székelyföld hagyományos tájegységeit magába foglaló, tömbszerű legnagyobbakig terjedő – *helyi közösségek* megoldásra váró gondjait, amely alapján elkészíthetővé válna az a közösségi önszerveződési *program*, amelyben az erdélyi magyarság lényegesen nagyobb hányada látná tükröződni saját égető problémáit.

Egy ilyen program előnye nem csupán abban mutatkoznának meg, hogy több eséllyel volna operacionalizálható és kivitelezhető, illetve hogy könnyebb volna vele kapcsolatosan elszámolni a közösség tagjai előtt, hanem abban is, hogy nagyobb valószínűséggel alapozhatná meg azt a már tartaléklángon is alig pislákoló közösségi szolidaritást, amelyet az egyre gyöngülő hangerővel hangoztatott egységideológia már rég nem képes pótolni. Megítélésem szerint a fentiek szellemében – vagy egy ahhoz hasonló módon – újragondolt kisebbségpolitikai stratégia tartogat még némi esélyt a romániai magyarság tagjaira nehezedő, a bevezetőben taglalt, több összetevőjű kivándorlási kényszer és asszimilációs nyomás ellensúlyozására, amire a közelmúltban nyilvánosságra hozott 2002-es népszámlálási adatok tükrében fölötébb sürgősen szükség volna.

3. A kisebbségi jogharc nemzetközi dimenziói

Az utolsó (?) totalitárius világrendszer összeomlását követően a demokráciának mint hatalomgyakorlási elvnek újabb esély adatott meg arra nézvést, hogy egyedüli legitim kormányzási formaként terjedjen el világszerte. Az 1989-es fordulat azonban váratlan nehézségekkel is szembesítette a diktatúrák alól felszabadul térségekben a demokrácia meggyökeresítésével foglalatostkodókat. Kiderült, a liberális demokráciák ahhoz, hogy hatékonyaknak bizonyuljanak, etnokulturális szempontból homogén társadalmakat feltételeznek, és ahol ez nem adott, a képviseleti demokrácia komoly, akár a stabilitást is veszélyeztetni képes deficitjével kell számolni. Nyilvánvalóvá vált továbbá, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára alapozó védelmi rendszer részrehajló, és hátrányosan különbözteti meg a különböző államok különböző kisebbségeihez tartozó állampolgárait. A diktatúrák alól felszabadult térségekben több helyütt virulens nemzetállami törekvések ütötték fel a fejüket ugyanakkor, amelyek a deklarált képviseleti demokrácia intézményrendszerét rövid távon etnokratikus színezetűvé alakították.

A jelzett kihívások komoly szellemi és intézményi potenciálok mozgósítását eredményezték világszerte. Manapság megannyi nemzetközi – kormányközi és nemkormányzati – szervezet keretében folyik színvonalas munka a nemzeti önrendelkezés, a kisebbségi jogok, az együttélés politikai intézményeinek, az állampolgárság által intézményesített kizáró kon-

zekvenciák vagy a kormányzás minőségének (*good governance*) a kérdéseit illetően az etnikailag megosztott társadalmakban, amelyektől a céljait komolyan vevő, és Európa ez idő szerint még egyik legnagyobb kisebbségét képviselő szervezet nem maradhat távol.¹⁰ Az RMDSZ megfelelően felkészült képviselőinek az aktív szereplése ezeken a fórumokon nemcsak a romániai magyarság ügyének-opciójának a megjelenítését tenné lehetővé egy befolyásos nemzetközi szakértői réteg számára hozzáférhető módon, hanem az ott szerzett tapasztalatok révén a hazai politikai mezőnyben folytatott jogharc eszközeinek a tökéletesítését, hatékonyabbá tételét is eredményezhetné.

Epilógus

E sorok íróját több vonatkozásban is lehet naivitással vádolni. Egy lényeges vonatkozásban nincsenek illúziói mindazonáltal: tudni véli, hogy mennyire komolyan vehető esélyei vannak egy ilyen horderejű intézményi reform keresztülvitelének. A javasoltaknak az illetékesek által való komolyan vétele pozíciók feladását, hatáskörök átcsoportosítását, fontos erőforrások fölött gyakorolt kizárólagos ellenőrzés megosztását, újabb és újabb emberek pozícióba hozását feltételezné, amire *észérvekre* alapozó fejtegetések nyomán nemigen szokott sor kerülni.

A romániai magyarság képviseletében felelős beosztást vállaló és köztisztviselőként álló személyeknek mindenesetre tudniuk kell, hogy előbb-utóbb nem térhetnek ki a választás elől: vagy megpróbálják keresni a kisebbségi társadalom hatékonyabb integrálásának a lehetséges útjait, vagy számolniuk kell azzal, hogy úgy vonulnak be a történelembe, mint akik a nemzetállami eszmék kiszolgálóiként asszisztáltak egy kisebb társadalomnyi, ezeréves hagyományokkal rendelkező nemzeti közösség önfelszámolásához.

¹ Az RMDSZ Liberális Platformjának felkérésére készült vitairat kibővített, átdolgozott változata.

² Erről, valamint az egyetemes emberi jogok kisebbségvédelmi korlátainak a kérdésköréről lásd bővebben Salat Levente: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig*, Marosvásárhely, Mentor, 2001.

³ A "harmadik generációs" jogok fogalmának megjelenéséről lásd J. Donnelly: "Third Generation Rights", in: Catherin Brölmann–René Lefebvre–Marjoleine Zieck (ed.): *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht–Boston–London, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, 119-150.

⁴ Lásd erről Bárdi Nándor: "Nemzetiségpolitikai látószögek és társadalomtörténeti folyamatok (Előszó az erdélyi kiadáshoz)", in: Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*, Csík-szereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2002, 5-10.

⁵ A kölcsönös bizalmatlanságnak az állampolitika és az államközi kapcsolatok szintjén egy, a romániai magyarságra nézvést viszonylag kedvezőnek tekintett évtizedben (!) kirajzolódó dimenzióit illetően lásd az Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed.): *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955)*, Cluj, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2002 című dokumentumgyűjteményt.

⁶ Ennek a kérdésnek fölöttébb érdekes vonatkozására hívta fel a figyelmet a közelmúltban Will Kymlicka, a kisebbségi jogok kérdéskörének elismert kanadai szakértője. Egy, a közelmúltban közreadott (Magda Opalskival közösen szerkesztett) könyvében, amelyben annak próbál utána járni, hogy a nyugati liberális demokráciák kisebbségpolitikai tapasztalatait és gyakorlatát milyen eséllyel lehet a poszt-kommunista országokban meghonosítani, arra a megállapításra jut, hogy az EBESZ biztonságpolitikai irányultsága kétszeresen is *perverz következményeket* eredményez. Egyrészt arra sarkallja a gyanakvó többségeket, hogy fölnagyítsák a kisebbségi jogkövetelések ürügyén fölfakadó konfliktusok jelentőségét, annak érdekében, hogy – biztonsági

megfontolásokra hivatkozva – elutasítható a kisebbségi jogok intézményesítését, mint az állam stabilitására nézve veszélyes alternatívát. Másrészt arról győzi meg a kisebbségeket, hogy jogharcuk eredményessége csak erőszakos módszerekkel biztosítható, hiszen egyetlen céljaiért törvényes úton sikraszálló kisebbséget sem vesz komolyan egyetlen nemzetközi szervezet sem mindaddig, amíg emberáldozatokat követelő atrocitásokra sor nem kerül. Az EBESZ teljesítménye fölöttébb elvszerűtlen és ellentmondásos ebből a szempontból: a területi autonómia vagy a kisebbség nyelvét használó állami egyetem kérdését látványos következetlenséggel kezelte az elmúlt évtized során annak függvényében, hogy a követelést békés vagy a fegyveres harctól sem visszariadó kisebbség tűzte napirendre. Ha a kisebbség békés eszközökkel, törvényes úton próbált érvényt szerezni követeléseinek (mint a balti államok orosz kisebbségei, a szlovákiai vagy erdélyi magyarság), akkor az EBESZ az anyanyelvű oktatás, az autonómia illetve a kisebbség nyelvén oktató állami egyetem célkitűzéseinek kivihetlenségéről próbálja meggyőzni az illető kisebbségeket. Ezzel szemben ha az erőszaktól sem visszariadó kisebbségekről van szó (mint Abkházia és Osszétia, Nagorno-Karabakh, Gagauzia, a krími tatárok, macedóniai albánok vagy Koszovó esetében), akkor mind a területi autonómia, mind a kisebbség nyelvén oktató állami egyetem engedélyezése szerepel az EBESZ ajánlásai között. Vö: Will Kymlicka: “Reply and Conclusion”, in: Will Kymlicka–Magda Opalski (ed.): *Can Liberal Pluralism be Exported?*, Oxford, Oxford University Press, 2001, 378-381.

- ⁷ Például az EBESZ Kisebbségügyi Főbiztosának a Lund-i Ajánlásaira hivatkozva. Lásd erről: OSCE–HCNM: Lund Recommendation on Effective Participation of Minorities in Public Life, 1999.
- ⁸ Az RMDSZ csúcsvezetésének számolnia kell mindenestre azzal, hogy amennyiben nem kezdeményezi az ezzel kapcsolatos szakértői vitát, illetve nem vállalja fel a vita konklúziói alapján a rá háruló feladatokat, ez azzal a politikai üzenettel leend egyenértékű, hogy a romániai magyarság legitimnek tekintett érdekképviselői szerve a képviselt közösség jövőjének legalapvetőbb kérdéseit a romániai állapotoktól *függetlenül*, azokról mintegy leválaszthatóan látja megválaszolhatóknak. Ennek az alternatívának természetesen megvan a maga logikája és létjogosultsága, de csak akkor, ha nyíltan, annak minden konzekvenciáját vállalva, és nem az elmentéses alternatíva leple alatt kerül kivitelezésre.
- ⁹ Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a romániai magyar nyilvánosság szerkezete – és általában véve az egész szellemi élet – a leépülésnek és a dezintegrációnak azon a szintjén tart, hogy az ilyen horderejű kezdeményezésnek valóban nincs alternatívája: nincs az a szakértői tekintély, intézmény vagy informális csoportosulás Erdélyben, amelyet egy ehhez hasonló fővállalt szerepkörben bárki komolyan venne manapság, amennyiben nem a megfelelő szintű politikai felkérésre jár el. Ez a sajnálatos körülmény is nyilvánvalóvá teszi, mekkora felelősség nehezedik ez idő szerint az RMDSZ csúcsvezetésére.
- ¹⁰ Noha a dolgok még messze tartanak attól, hogy széleskörű nemzetközi konszenzus alapján lehessen megvonni a kisebbségi jogok minimumát, amelyet minden euroatlanti integrációra aspiráló tagjelölt államnak teljesítenie kell, Will Kymlicka szerint a világban ez idő szerint föllelhető esetek összehasonlító tanulmányozása alapján nehéz dolog részrehajlás nélkül az *ellen* érvelni, hogy a területileg koncentrált nemzeti kisebbségeknek joguk van a területi autonómia valamilyen, a körülményekhez tárgyalásos úton igazított formájához, széleskörű nyelvi jogokhoz, anyanyelvű felsőoktatási intézményekhez és konszociális berendezkedéshez illetve vétőjoghhoz minden olyan kérdésben, amely az illető nemzeti közösség fennmaradásával kapcsolatos aspektussal függ össze. Soká lesz még azonban, amíg ezt az elméleti szakemberek által egyre szélesebb körben osztott evidenciát az érintett országok közvéleménye és politikusai is készek lesznek elfogadni. Ez idő szerint Közép-Kelet-Európa uralkodó politikai elitjei még úgy gondolják, hogy a normális demokratikus állam egy olyan nemzetállam, amelyben egy hegemónikus, a játékszabályokat előíró nemzeti többség és egy vagy több, marginalizált helyzetű, politikailag gyenge nemzeti kisebbség él együtt, amelyekre előbb-utóbb a fölszámolás sorsa vár, az asszimiláció vagy az anyaország elszívó hatására bekövetkező kivándorlásnak köszönhetően. A széles körű politikai konszenzus hiánya és a kettős mércék alkalmazása az EU tagországok, illetve a felvételeire aspiráló államok esetében azt a fonák helyzetet eredményezik gyakorta, hívja föl a figyelmet Kymlicka a korábbiakban már hivatkozott írásában, hogy a többségek olyan várakozásokkal néznek az EU integráció elébe, hogy azt követően Franciaország és Görögország példáját követve áll majd jogukban magukat egységes, centralizált és homogén nemzetállamként tételezni, a megfelelő kisebbségek pedig arra számítanak, hogy a felvételt követően olyan elbánásban lesz majd részük, mint a katalánoknak, skótoknak, flamandoknak, frízeknek, dél-tiroliaknak. Vö.: Kymlicka: *I. m.* 382-385.

Adatok és folyamatok

II.

Sorbán Angella – Nagy Kata

Elvándorlás és vendégmunka a határmenti Nagyszalontán*

Bevezetés

A jelen tanulmány hiányt pótol, ugyanis a határmenti településeken az elmúlt tíz esztendőben lezajlott gazdasági és népességmozgási folyamatokról és trendekről, ezek összefüggéseiről, valamint társadalmi kihatásairól, a határmenti térségek legújabb kori társadalomrajzáról kevés társadalomtudományi elemzés született¹. Bár a változások után a Partiumban is számos helytörténettel foglalkozó tanulmány és kötetek sorozata látott napvilágot², ezek főleg történelmi, néprajzi, illetve művelődés történeti szempontból szolgálnak adatokkal, kevésbé vagy csak érintőlegesen tárgyalják az említett régió aktuális problémáit.

A migrációs folyamatok természetrajza, hullámai, regionális és a különböző társadalmi csoportokra jellemző sajátos jegyei újra és újra felvetődő, folyamatosan aktualitást hordozó kérdések a társadalomkutatók számára. Melyek a vándorlás és a vendégmunka sajátos jellemzői kelet-európai és ugyanakkor kisebbségi nézőpontból a határmenti térségekben? Milyen hatással vannak ezek a folyamatok a helyi közösségekre a határ egyik illetve másik oldalán? Elszívó, vagy inkább dinamizáló hatást gyakorol-e egy-egy település társadalmára, fejlődésére a határ közelsége Románia nyugati határvidékén? Van-e a határmenti vándorlásnak olyan lényeges eltérést mutató, specifikus jellege, amely az Erdély belsőbb régióira jellemző vándorlás jegyeitől?

Tanulmányunkban a felvázolt kérdéseket vizsgáljuk egy empirikus kutatás eredményei alapján, amelyet 2001 májusában végeztünk Nagyszalontán. Kutatásunkat alapvetően azzal a céllal terveztük meg, hogy elsősorban a magyarországi vendégmunka-folyamatra nyerjünk rálátást, arra, hogy a határmentéről milyen társadalmi csoportok vállalnak Magyarországon munkát, milyen hatással van a magyarországi vendégmunka a kisváros társadalmára, milyen típusokba sorolható a vendégmunkából származó jövedelmek felhasználása illetve, hogy a magyarországi munkavállalás hogyan hat az elvándorlás folyamatára.

A vendégmunka-folyamat mértéke, az átjárás gyakorisága, a megszerzett jövedelmek felhasználásának módjai, a külföldön megtapasztalt életszervezési/életmódbeli modellek helyi alkalmazásai meghatározó jellegűek lehetnek mind az egyén, mind pedig a közösség számára. Következésképpen a vendégmunka különféle tendenciákat erősíthet fel egy település

* A tanulmány a Teleki László Intézet felkérésére, a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával készült, a *Kisebbségek régi és új szerveződése* c. projekten belül a *Helyi társadalom és vendégmunka* altéma keretében. A kutatás során készült interjúk elektronikus és nyomtatott formában a Teleki László Intézet Dokumentációs Könyvtárában kutatók számára másodelemzésre hozzáférhetők. A kutatás teljes dokumentációja (kutatási terv, interjúvezetők, hanganyagok és ezek szöveghű legépelt formája, statisztikai táblázatok, mellékletek) megtalálható a Trend Társadalomkutató Műhely könyvtárában.

életében: elősegítheti a helyi társadalom gazdasági dinamikáját, de lehet az elvándorlás egyik ösztönzője is.

A kutatás eredményei alapján a Szalontára vonatkozó esettanulmányunkban az elvándorlás kérdésköre kap nagyobb hangsúlyt. Ennek oka, hogy a kutatás időpontjában a helyi társadalom szempontjából ez volt a jellemzőbb és meghatározóbb, nem pedig a vendégmunka. Az elvándorlás/munkaerővándorlás vizsgálatok Nagyszalontán alapvetőnek az a kérdés mutatkozott, hogy a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek első felében lezajlott tömeges elvándorlási hullám miként határozza meg ma a városban élő magyar közösség tagjainak életszervezési stratégiáit és jövőképeit.

Az elmondottak alapján tanulmányunk az alábbi témaköröket foglalja magába:

- a település gazdasági, demográfiai és munkaerőpiaci helyzete, rövid történelmi visszatekintés és az 1989 utáni változások;
- az elvándorlás folyamata; emigrációs hullámok – visszatekintés a XX. századra, a kilencvenes évek migrációs folyamatainak általános jellemzése; emigrációs potenciál;
- a magyarországi vendégmunka jellemzése;
- az elvándorlás és a vendégmunka hatása a helyi társadalomra.

Módszertani összegzés

A kutatást úgy terveztük meg, hogy különféle nézőpontokból kapjunk rálátást a várost jellemző gazdasági és népességmozgási folyamatokra. Ennek megfelelően statisztikai adatokat gyűjtöttünk a város történetéről, gazdasági jellemzőiről, a kilencvenes évek demográfiai trendjeiről. A vizsgált jelenségekre vonatkozóan a számadatokat és a statisztikákat a Polgármesteri Hivataltól, illetve a Református Lelkeszi Hivataltól kaptuk.

A nagyszalontai munkaerőpiaci helyzetkép megismeréséhez elkészítettük a *Bihari Napló*ban, valamint a *Szalontai Napló*ban megjelent álláshirdetések statisztikáját a kutatást megelőző két hónapra visszamenőleg. Ez arra szolgált, hogy képet alkothassunk arról: milyen munkalehetőségeket kínálnak a munkaadók helyben vagy a határ túloldalán, illetve hogy a külföldi munkalehetőségek közvetítésében milyen szerepe van a sajtónak.

Interjúkat készítettünk³ (1.) a város önkormányzati és egyházi vezetőivel, helytörténettel foglalkozó, illetve a civil szférában szerepet vállaló értelmiségiekkel, helyi vállalkozókkal, valamint (2.) vendégmunkásokkal és ezek családtagjaival, ismerőseivel, illetve még ebben az évben Magyarországra áttelepülni szándékozó lakosokkal. A kutatás során összesen 14 hangszalagra rögzített mélyinterjú és 8 esetleírás⁴ készült.

Az interjúalanyokat hólabda módszerrel⁵ választottuk ki, vagyis minden megkérdezett interjúalanytól ajánlást kértünk a következő megkérdendő interjúalanyra. Megjegyezzük, hogy míg az elvándorlással, az elvándorlókkal kapcsolatosan problémamentesen gördült a minta, a vendégmunkások csoportjában már kevésbé.

A vendégmunkát egyfajta „tabu-témaként” kezelték az interjúalanyok, abban az esetben is, ha jellemezték a folyamatot és abban az esetben is, ha ajánlást kértünk további megkérdendő alanyra. Ez a tereptapasztalat a vendégmunka-folyamat sajátos jellemzőire figyelmeztet egy olyan városban, amely közúti határátkelővel rendelkezik és mindössze 13 km-re van a román-magyar határtól, s ilyen értelemben figyelemreméltó eltéréseket mutat az Erdély belsőbb településeire jellemző vendégmunka sajátosságaitól⁶.

Ily módon a kutatás lényegében arról nyújt leírást, hogy az elvándorlásnak és vendégmunkának milyen trendjei körvonalazhatóak 2001 májusában Nagyszalontán.

Rövid gazdaságtörténet és munkaerőpiaci helyzet

Nagyszalonta tipikus alföldi kisváros, gazdasága alapjaiban a múltban is a mezőgazdasághoz kötődött. A középkorban jelentéktelen és jellegtelen kis település volt, a központ Kölesér, Szalonta csupán a Toldiak birtoka: a birtokos és az ott dolgozó jobbágyok települése. Szalonta „születési éve” a történészek szerint 1606, amikor Bocskai István fejedelem Kölesérré telepített 300 hajdút, azzal a céllal, hogy Erdély határait védjék a betörő törökökkel szemben. A hajdúk bérbe veszik Toldi Györgytől a szalontai birtokot, majd később megvásárolják és letelepednek: így lett Szalonta hajdúváros. A hajdúk megvásárolják az orosi pusztát, ezzel lehetővé válik az állattenyésztés, következésképpen a mezőgazdaság válik a város fejlődésének alapjává. Az 1880-as évektől kezdődik el a polgárosodás a parasztvárosban, akkor, amikor közigazgatási- és iskolaközponttá válik. Megjelenik a kisipar, s bár kezdetben a kisiparosokra a kétlaki életmód jellemző, 1889-től már külön ipartestületet alakítanak (csizmadiák, szabók, vasasok). A gyáripar megjelenését Kemény Simon cégének megalapításától datálják. A Kemény testvérek cége – amely élelmiszer-feldolgozással foglalkozott – volt az egyetlen jelentékeny ipari jellegű vállalkozás Nagyszalontán az 1940-es évekig. (Dánielisz 1994).

A szocialista időszak elején, az 1950-es évektől kezdődően a kisiparosokat közös termelőegységekbe tömörítik, így születik meg az asztalos-szövetkezet, a cipészek, a szabók, illetve a vasasok szövetkezete. Ezekből nő ki – természetesen a szocialista iparosítás ideológiája és gyakorlata szerint – az 1970-es, 1980-as évekre a helyi fémipari vállalat, a bútorgyár, a textilgyár, és a nyolcvanas évek végére az aktív keresők közel 40 százaléka már az iparban dolgozik. Ugyanakkor Nagyszalontán a mezőgazdaság a szocializmus éveiben is meghatározó szerepet játszott, az aktív lakosságnak több mint felét ez a gazdasági ág foglalkoztatta. A „híres szalontai téesz” mintegy 6000 hektáron gazdálkodott, és a szocialista Romániában mintagazdaságnak számított. Szalontán különben a mezőgazdaság a gabonatermesztésre, a zöldségtermesztésre valamint az állattenyésztésre szakosodott, ezekre épült rá az élelmiszeripari ágazat: a malom- és sütőipar, valamint a húsfeldolgozás. A város lakosságának életmódjára vonatkozóan emellett továbbra is meghatározó maradt – és jellemző a mai napig – a régi szé-rűskertek helyén kialakított háztájikban és szőlőskertekben a hagyományos önellátó mezőgazdasági termelés.

Az 1989-es változások következtében az addigi viszonylag stabil gazdaságszerkezet megbomlott, illetve átrendeződött. Megszűnt a téesz, az állami gazdaságot felszámolták, a mezőgazdaságra támaszkodó feldolgozóiparban a munkahelyek több mint háromnegyede megszűnt. A többi ipari ágazat is jelentősen leépült. A kilencvenes évek elején Nagyszalontán 8500 munkakönyves alkalmazott volt (köztük 500-600 téesz-alkalmazott), a számuk 2001-re 3800-ra csökkent.⁷

A kilencvenes évek elején a gazdasági szerkezetváltással nagyon sok munkahely megszűnt, és erre az időszakra esik egy tömeges elvándorlási hullám Szalontáról: a munka nélkül maradtak jelentős része Magyarországon keresett megélhetést, de létezett egy belső vándorlási folyamat is a nagyvárosok, illetve a környező falvak felé.

1989 után elindulnak a magánvállalkozások, megalakul egy fémipari magáncég (Tulvan SRL), a téesz helyén Románia egyik legnagyobb mezőgazdasági profilú magántársulása (Agrinsal) szerveződik, ezek 50, illetve 137 állandó alkalmazottat foglalkoztatnak. Jelenleg Nagyszalontán 606 magánvállalkozás van bejegyezve, amiből körülbelül 50 foglalkozik ter-

meléssel, a többi kereskedelemmel és különféle szolgáltatásokkal. A vállalkozások természetrajzához a szóban forgó településen azonban hozzátartozik, hogy nem jelent egyértelműen előnyt a határ közelsége. Ez egyrészt abból adódik, hogy – 13 km-re a magyar határtól – konkurencia nemcsak Romániában van, hanem a határ túloldalán is, mégpedig egy előnyösebb, strukturáltabb és biztonságosabb gazdasági környezetben, másrészt pedig abból, hogy a munkaerőt nehezebb Szalontán tartani, hiszen a munkavállaló „ismeri, hogy ezért a munkáért mennyit keres 20 km-rel odébb” (VM01). A kereskedelmi profilú vállalkozások – ezek vannak túlsúlyban – árpolitikájukat is kénytelenek a határ túloldalán, a Romániához képest nagyobb vásárlóerővel rendelkező környezethez igazítani. Ehhez még hozzáadódik a határmenti „kereskedelem” – csencselés⁸ –, és ezáltal egyfajta „bűvös körbe” kerül a szalontai vállalkozó, csakúgy mint a munkavállaló: „Épp láttam, hogy az egyik cég előtt kipakol egy fiatal ember, kipakol a kocsijának a tetejére, és akkor – jött délben a váltás – bevásároltak tőle. Nem az üzletből. A kisvállalkozó nem tudja fenntartani a vállalkozását, mert a nem lojális konkurencia megfojtja őt. S akkor kénytelen ő is feketézni, s akkor a munkását is feketén alkalmazza, s akkor annak nem jár munkakönyv, s akkor ez megelégszi, s egyszer s mindenkorra rendezni kell a sorsát, s akkor azt választja, hogy el kell innen menni, mert itt minden kilátástalan”. (VM05)

1996-ban megnyitották a közúti határátkelőt, ami azonban egyelőre nem váltotta be a gazdaság fellendülését illetően hozzá fűzött reményeket, csupán megkönnyítette a határátkelést, annak – a város szempontjából – pozitív és negatív következményeivel együtt. Jelentősebb külföldi befektetésként ma Nagyszalontán egy-két olasz vállalkozás érdemel említést. Az olasz vállalkozók megvásárolták az egykori papucs- és nőcipő-gyárat, és több mint 100 dolgozóval cipőket gyártanak.

A külföldi befektetések hiányát – bár előnyt jelenthetne a határ közelsége – több tényezővel magyarázzák a helyi vállalkozók. Egyrészt, paradox módon a határmenti térség, bár nagyon közel van Magyarországhoz, mégis a „senki földje”, viszonylag elszigetelt hely, aki befektetni akar, az bennebb megy Erdélybe, Romániába. „Ide még az Új Kézfogás Alapítvány se jön, átnyúl Szalontán és Csíkszeredában fog kezét. Ha Budapestről elindulnak, itt senki nem áll meg, visszafelé ugyanez a helyzet, ez itt a senki földje. Budapestig nem állnak meg, s akkor Szalonta úgy kiesik mindenből”. (VM01) Másodsorban a helyi vállalkozók és vezetők a nagyobb befektetések elmaradását azzal indokolják, hogy Erdély belsőbb térségeiben könnyebb olcsóbb munkaerőt találni, hiszen Szalontán a munkavállalók nagyon gyakran átjárnak Magyarországra és tájékozottabbak mind a bérekről, mind pedig a munkalehetőségekről, mint Erdély belsőbb régióiban: „A komolyabb vállalkozók ismerik, hogy a munkaerő itt pretenciósabb, és hát nem tudja lesrófolni az árakat, mert itt van egy vonatkoztatási alap. Akkor egy vállalkozó inkább reszkíroz bemenni 100 km-rel arrább, mert olyan mindegy neki, ha fele áron meg tudja a munkaerőt vásárolni. „ (VM11)

1996-ban a lakosság 44,56% volt aktív, 55,44%-a inaktív. Az aktív lakosság 92,82%-a volt alkalmazásban, a munkanélküliség aránya pedig 7,18% volt⁹. 2000-re – a Polgármesteri Hivatal tájékoztatása szerint – az 1996-os adatokhoz képest az inaktív lakosság (főleg az öregek, nyugdíjasok) száma növekedett,¹⁰ a munkakönyves foglalkoztatottak száma pedig csökkent (jelenleg körülbelül 3800-an vannak), a hivatalos munkanélküliség pedig 5,6%, ami jóval az országos átlag alatt marad (9,3%)¹¹. A tényleges munkanélküliség azonban helyi becslések szerint az említett arálynak akár kétszerese is lehet, mivel csak azokat tartják nyilván, akik munkanélküli segélyben részesülnek azok, akik arra már nem jogosultak, vagy nem is jelentkeztek, nem kerülnek be a statisztikákba. A hivatalos számadatok és a tényleges munkanélküliség közötti eltérésre a *Mercury Marketing and Research Consultants* tanácsadó cég felmérése is

felhívja a figyelmet, amelynek eredményei megerősítik, hogy Romániában a valós munkanélküliség közel kétszerese a hivatalosan regisztrálnak¹².

Megjegyezzük, hogy Nagyszalontán nemcsak munkanélküliség van, hanem munkaerőhiány is, főként azokban az ágazatokban, amelyekből erőteljes volt az elvándorlás az elmúlt tíz évben: kereslet fémipari és könnyűipari szakmunkások, informatikusok, pedagógusok, orvosok és orvosi középkezelők iránt van. Ezt megerősítik a helyi vállalkozók – például a fémiparban –, de egyfajta rálátást kapunk a munkahelykínálatra, amennyiben a helyi lapban megjelent állásajánlatokat elemezzük. 2001 áprilisában és májusában 47 álláshirdetés jelent meg a *Szalontai Napló*ban, ebből: 27 fémipari, építőipari és könnyűipari szakmunkás, illetve közép-szintű vezető (technikus, mérnök)¹³.

Demográfiai trendek és elvándorlási hullámok

Az 1919-es határváltozás utáni első elvándorlási hullámmal Szalontáról elment a tisztviselői réteg és az értelmiség jelentős része. Az 1940-es határváltozásnak – bár Észak-Erdélyt visszacsatolta Magyarországhoz –, bizonyos mértékig kedvezőtlen következményei is voltak helyiek számára, hiszen Szalontától 1 km-re húzták meg az Észak-Erdély és Dél-Erdély közötti határt, ami hátrányosan érintette a várost, mivel a kisiparosok jó részét a határ elvágtá kialakult gazdasági környezetétől, minek okán egy részük áttelepült Magyarországra. Az 1944-es határmódosítás idején Szalonta város háromszor is gazdát cserélt, és a lakosság jelentős része az orosz bejövétel után elmenekült.¹⁴ „A város természetes szaporulata a két világháború és az azokat követő áttelepülések során elenyészik, s bár a távozók helyébe a környező falvakból románság áramlik be, a beköltözés demográfiai hatása csak 1985-ben jelentkezik hangsúlyozottan, amikor Szalonta – történelme folyamán – a legnagyobb népességét éri el.” (Dánielisz 1999)

A nagyobb népességmozgásokat illetően a XX. században két meghatározó folyamatot kell megemlíteni Szalonta vonatkozásában: egyfelől a határmódosításokkal együtt járó nagy elvándorlási hullámokat – majd a kilencvenes években több szakaszban felcsapó újabb és legújabb elvándorlási hullámot –, másfelől pedig a szocialista iparosítás következtében a román lakosság beáramlását a környező falvakból.

A város gazdasági fejlődése szempontjából – mint már utaltunk rá – igen lényegesek voltak a határmódosítások, Nagyszalontát elvágták a Magyarországhoz került járásközponttól (Sarkad); történelmileg kialakult gazdasági útvonalai „zsáktak” lettek. „*A mi vasútvonalunk Gyulára ment volna, egyszerűen elvágtak bennünket a köldöksinórtól. A keleti részben maradt települések egy kivételével mind román falvak*” (VM05).

1. sz. táblázat: Nagyszalonta lakosságának dinamikája XX. században

Év	A lakosság száma
1910	15 943
1941	15 249
1959	16 291
1975	18 702
1987	22 175
1992	20 660
2000	19 997

Forrás: Nagyszalonta Polgármesteri Hivatalának statisztikája

A fenti táblázat a város lakosságának számbeli alakulását mutatja (XX. század).

A táblázat szemlélteti, hogy a város lakossága az ötvenes évektől kezd emelkedni, ami a szocialista iparosítás következtében betelepülő falusi, főleg román nemzetiségű népesség beáramlásából is táplálkozik. A század elején a várost túlnyomó többségében magyar nemzetiségűek lakják, a század utolsó évtizedének elejére viszont (1992) arányuk 61,1%-ra esik vissza (2. táblázat). Helyi önkormányzati és egyházi vezetők becslése szerint jelen pillanatban a magyar lakosság aránya Szalontán 50-55% közé tehető.

2. sz. táblázat: Nagyszalonta lakosságának nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlása az 1992-es népszámlálási adatok alapján

1992	összesen	román	%	magyar	%	egyéb	%
nemzetiség szerint	20 660	7660	37,10	12 660	61,09	340	1,81
anyanyelv szerint	20 660	7706	37,30	12 693	61,44	261	1,26

Forrás: Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, II. kötet, Pro Print, Csíkszereda, 1999

3. sz. táblázat: Nagyszalonta lakosságának felekezeti hovatartozás szerinti megoszlása az 1992-es népszámlálási adatok alapján

1992	összes	ortodox	görög katól.	római katól.	református	evangélikus	unitárius	izraelita	egyéb
lélekszám	20660	7009	86	1729	11 053	39	24	8	722
%	100	33,92	0,42	8,37	53,49	0,19	0,12	0,04	3,45

Forrás: Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, II. kötet, Pro Print, Csíkszereda, 1999

Az 1. sz. táblázat mutatja, hogy míg 1987-ben a lakosság száma 22 175 volt, 1992-re ez 20 660, 2000-re pedig 19 997-re esett vissza. A népesség ilyen mérvű csökkenését Nagyszalontán három meghatározó demográfiai folyamat idézte elő: a lakosság természetes fogyása, a belső vándorlás, valamint a tömeges elvándorlás a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején.

A születések és az elhalálozások különbözetét véve alapul megállapítható, hogy Szalonta lakossága 1993–2000 között mindegy 600 fővel csökkent a természetes fogyás következtében. A népességcsökkenés azonban alapvetően a magyar nemzetiségű lakosságot jellemzi: az alábbi táblázat adatai azt mutatják, hogy a magyar lakosság száma a szóban forgó időszakban 784 fővel csökkent, a román, valamint az egyéb nemzetiségű lakosság pedig kis mértékben ugyan, de növekedett (a román lakosság 141 fővel, az egyéb nemzetiségűek száma 42 fővel).

A magyar lakosság természetes szaporulatának ilyen mértékű csökkenése értelemszerűen összefüggésben van a nyolcvanas évek végén elkezdődött tömeges elvándorlási hullámmal. Becslések¹⁵ szerint a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek első felében 1500-2000 közé tehető azoknak – főleg fiataloknak – a száma, akik áttelepültek Magyarországra, és akiknek a gyermekei már Magyarországon születtek. A fiatalok tömeges elvándorlásának mértékére újabb adattal szolgál a Caritas Catolica nagyváradi alapítvány felmérése¹⁶, amely 1998-ban készült az idősek szociális helyzetéről Szalontán. A felmérés során 1766 idős polgárt számláltak meg (ebből 1170 református és 179 katolikus, tehát magyar nemzetiségű volt)

és írták le szociális helyzetüket. Ebből 524 idősnek (29,6%) élnek más városban vagy külföldön a gyermekei.

A születések és az elhalálozások számát 1993–2000 között nemzetiség szerinti bontásban az alábbi táblázatban mutatjuk be:

4. sz. táblázat: Nagyszalonta lakosságának dinamikája 1993 és 2000 között

Év	született összes	román	magyar	egyéb	meghalt összes	román	magyar	egyéb
1993	155	64	75	16	254	54	197	3
1994	156	65	80	11	234	38	185	11
1995	136	54	76	6	220	37	178	5
1996	168	63	99	6	265	66	196	3
1997	154	69	78	7	233	52	178	3
1998	168	81	81	6	209	41	165	3
1999	188	87	87	14	225	63	161	1
2000	144	59	78	7	230	50	178	2
Összes	1269	542	654	73	1870	401	1438	31

Forrás: Nagyszalonta Polgármesteri Hivatalának statisztikája

Nyilvánvaló, hogy a város lakosságának csökkenéséhez hozzájárult a belső elvándorlás is, nevezetesen az, hogy az 1989-es gazdasági változások után a munkahelyek megszűnése következtében jelentős számban költöztek el Szalontáról a környező falvakba, vagy közeli nagyvárosokban próbáltak meg munkalehetőséget találni. A belső vándorlás mértékéről nem rendelkezünk pontos adatokkal. A Református Lelkészi Hivatal azonban a református közösségre vonatkozóan rendelkezik egy kimutatással¹⁷, amely nyilvántartja azoknak az új lakhelyét, akik 1992 és 1998 között elköltöztek a nagyszalontai református egyházközségből. Ez a kimutatás 156 nevet tartalmaz, ebből 91-en (58,30%) Magyarországra települtek át, 3-an Németországba, 8-an Nagyváradra, 24-en Kolozsvárra (15,30%), a fennmaradó rész pedig (19,2%) a környező falvakba költözött.

A nyolcvanas évek második felében elindult és a kilencvenes éveket jellemző elvándorlási folyamatot Nagyszalontáról érdemes részletesebben bemutatni. Ez a legújabb kori elvándorlási hullám, mind az összegyűjtött adatok tükrében, mind pedig a helyi értékelések szerint három szakaszra tagolható: az 1988-89-es időszak; ezt követte egy tömeges hullám 1990–1995 között; majd egy újabb 1998-tól, amely mára folyamatos átszivárgássá alakult.

1. Az 1988–89-es áttelepülések kapcsán a város földrajzi helyzetéből, a „határ közelségéből” adódó sajátosságokat érdemes kiemelni. Ilyen sajátosságot jelentett a nagyszalontaiak számára a kishatárléptű, ami lehetővé tette, hogy évi 12 alkalommal átmelessenek Magyarországra, és tájékozódjanak, illetve személyes kapcsolati hálókat alakítsanak ki. Másik sajátosság volt a terepismeret, ami megkönnyítette a „zöldhatáron való átkelést”. Bár Szalonta lakossága 1989 előtt a többi romániai településhez képest viszonylag jólétben élt, elindult a „politikai menekültek” hulláma. A kialakult személyes kapcsolatok, valamint a Magyarországon kapott támogatás segítséget jelentettek a menekültek számára a letelepedéshez. Ebben az időszakban – egybehangzó helyi értékelések szerint – 300-500 közé tehető azoknak a száma, akik Szalontáról a kishatáron és a „zöldhatáron” mentek át, s főként a határ túloldalán, a kishatárforgalom zónájában telepedtek le: Gyula, Sarkad és Békéscsaba környékén. Ezek a menekültek az 1989-es változások után már nem jöttek vissza Szalontára.

2. A tömeges elvándorlás Szalontáról az 1990–1995 közötti időszakra tehető, amikor körülbelül ezerre becsülik a Magyarországra áttelepültek számát. Ez az időszak Romániában a gazdasági és politikai bizonytalanság időszaka volt, és a tömeges elvándorlást Szalonta vonatkozásában nagyban elősegítette a határ túloldalán már kialakult és egyre sűrűbb szövésű családi, rokoni, baráti kapcsolati háló. Megjegyezzük, hogy a „családegyesítés” címén ezekben az években áttelepülő szalontaiak jó része már személyes szálakon „megtalált”, az itthoni kilátásokhoz képest ígéretesebb kereseti lehetőséget biztosító munkahelyekre ment. *„A gyulai fürdő háromszáz alkalmazottja közül több mint kétszáz szalontai”* (VM09) *„Ha elmész Gyulára vagy Sarkadra, nem mész úgy végig az utcán, hogy ne találkoznál 5-6-10 szalontaival. Csak a gyulai kórházban dolgoznak valami ötven valahányan. Orvosok meg asszisztensek.”* (VM11). Ebben az időszakban alakultak ki a „szalontai szigetek” közvetlenül a határ túlsó oldalán lévő településeken – Gyula, Sarkad, Békés környéke.

3. A harmadik elvándorlási hullám egyik fontos csoportját az idősebbek képviselik, akik már áttelepült gyermekeiket követik nyugdíjazásuk után. Erre a várható folyamatra több elemzés is felhívta a figyelmet a kilencvenes években¹⁸. Az idősebb korcsoport kivándorlását csak részben indokolja a „családegyesítés”, van azonban két másik meghatározó tényező, ami ezt a folyamatot felerősíti. Az áttelepedést a nyugdíjasok részéről anyagi megfontolások is motiválják, másik sajátos mozgatója pedig, hogy az idősebbek itthoni generációs, baráti, szomszédai kapcsolatai beszűkültek, mert ebből a korosztályból is egyre többen települnek át a gyermekeikhez. *„Az utcából ez is elment, az is elment, nincs kívül szóba állni”* (VM06). *„Ott van Cs. doktor. A két gyermeke odaát van. A felesége tornatanárnő volt, mondja a tegnap, hogy kerítsünk már vevőt a házra. Mindenki elment, mennek ők is. Nem a gyermekeket hozzák haza, hanem ők is elmennek.”* (VM05).

Ez utóbbi hullámhoz sorolható azonban a középiskolások és a továbbtanulni szándékozó fiatalok csoportja, közvetve pedig ezek szüleié. Szalontáról egyre több középiskolás tanul a gyulai, sarkadi vagy más magyarországi gimnáziumokban. Egy helyi pedagógus szerint (aki maga is jövő tanévtől egy magyarországi gimnáziumban fog dolgozni) 2000 szeptemberében 50 szalontai magyar középiskolás diák kezdte a tanévet Magyarországon. Az is egyre gyakoribb, hogy a szalontai román nemzetiségűek is a gyulai román tannyelvű gimnáziumba íratják gyermekeiket. A középiskolás diákok Magyarországon való taníttatásának több oka is van: a szülők indoklása szerint a magyarországi oktatás lazább, mégis igényesebb, jobban felszerelt infrastruktúrával rendelkeznek az iskolák, ugyanakkor a szülők úgy látják, hogy Magyarország kedvezőbb szocializációs környezetet jelent gyermekeik számára. *„Ott könnyebb a tanulás, mert könnyebb a tanterv. Ugyanakkor ambicionálják őket, mert olyanok a pedagógusok. Szívesebben járnak oda tanulni, ahol felszereltebb az iskola és egészen más. Azt mondják, olyanok a gyermekek, mintha kicserélték volna”.*(VM07). A középiskolások, a továbbtanulni szándékozó fiatalok Magyarországon való taníttatása a határmenti településeken valószínűleg hangsúlyosabb, mint más régiókban – Szalonta esetében ezt nagyban megkönnyíti a határ közelsége és a közúti határátkelő, a diákok jó része hetente ingázik –, ám beilleszkedik abba a tendenciába, amire a hazai statisztikák is felhívják a figyelmet: az RMDSZ Oktatási Főosztályának adatai szerint a 2000/2001-es tanévben körülbelül 3000 erdélyi középiskolás tanult magyarországi gimnáziumokban, és közel 2000 erdélyi fiatal tanult magyarországi felsőoktatási intézményekben (ez utóbbiak 90%-a költségtérítéssel). A középiskolások fokozódó kiáramlásának külső impulzusai is vannak: nagymértékben befolyásolja ezt a magyarországi középiskolák diáktoborzása, illetve a magyar állami oktatás-finanszírozási rendszer is: *„Itt ült valamelyik nap a sarkadi iskola*

igazgatója. Azt mondta, hogy fejkvótát kapnak diákonként, és minél több a diák, annál jobb nekik. Oda jutottunk, hogy osztálynyi diák kezdi Magyarországon a kilencediket, egész szalontai osztályok kerülnek ki, és akik ott érettségiznek, nem fognak visszajönni”.(VM05)

A fiatalok kivándorlásához – amelynek egyik, mára már bejáratott csatornája a Magyarországon való tanulás/továbbtanulás – adalékként: 2001 márciusában végeztünk egy kutatást¹⁹ azoknak a határon túli magyar fiataloknak az életútjáról, akik Magyarországon ösztöndíjjal tanultak és az 1997–1998-as, illetve az 1998–1999-es tanévekben fejezték be egyetemi/főiskolai tanulmányaikat. Az említett két évben végzetteknek – felmérés adatai szerint – csupán 12, 7%-a tért haza szülőföldjére.

Bár a szülők elmondása alapján a magyarországi taníttatás nagyobb anyagi megterhelés a családoknak, mint ha valamelyik romániai nagyváros színvonalasabb középiskolájába járatnák gyermeküket, mégis a magyarországi oktatási intézményeket választják, mert azok, megítélésük szerint, vonzóbb jövőképet ígérnek gyermekeiknek. A szülők pedig, akik amellet döntöttek, hogy Magyarországra adják középiskolába, felsőoktatási intézménybe a gyermekeiket, jövedelemforrások után néznek a határ túloldalán a taníttatás költségeinek előteremtése érdekében. Ez számos esetben egy kezdeti vendégmunka-időszak után azt eredményezi, hogy a szülők „gyermekük jövőjét előkészítendő” maguk is áttelepülnek Magyarországra.

A vendégmunka jellemzése

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a határmenti településekre általában jellemző a munkaerő-vándorlás, Nagyszalonta esetében is ennek a folyamatnak az erőteljes megnyilvánulása lenne várható. A nyugati országhatár közelsége a szalontaiak számára a város gazdasági és kulturális életét dinamizáló helyzetelőnyt kellene hogy jelentsen, ami ugyanakkor meglátászik az emberek életmódjában, mentalitásában csakúgy, mint általában a városképen. Szalonta azonban jelenleg e tekintetben mást mutat.

Mint már utaltunk arra, az 1990 óta nyitott határok igen masszív kivándorló tömeget vonzottak/engedtek át Magyarországra a kilencvenes években. Az interjúalanyok egybehangzó véleménye, hogy akik ebben az első időszakban mentek át, véglegesen hagyták el Nagyszalontát, nem pedig ideiglenes, átmeneti munkalehetőségeket keresve. *„A kik áttelepültek, azoknak a legtöbbször nem úgy kezdte, hogy átment előbb dolgozni, hanem eldöntötte, hogy megyek, aztán majd lelek munkát, vagy lelek, amit lelek, de megyek. De így ment át a legtöbbször, nem az volt a legfőbb motivációja, hogy előbb átment munkára, keressen egy kis plusz pénzt, a fő motiváció az volt, itthon elhatározta, hogy megy. Ez egy kicsit módi is lett, mert nagyon soknak, akik áttelepültek, nem volt gazdaságilag semmi oka, hogy átmenjen. „ (VM01)*

A határ közelsége, a gyakori Magyarországra való átjárás, a családi, rokoni, baráti látogatások tapasztalata nem ösztönözte a vendégmunka elterjedését Nagyszalontán abban a formában, hogy az tartós és viszonylag biztos bevételi forrás legyen, s egy olyan életstratégia részévé váljon, ami a szülőföldön való megmaradást és gyarapodást segíti elő. Ellenkezőleg, a határ túloldalán a munkalehetőségek, valamint a két ország közötti növekvő jövedelemkülönbség²⁰ tendenciájukat tekintve nem abba az irányba hatnak jelenleg sem, hogy a vendégmunkával szereshető jövedelemtöbblettel itthon jobb egzisztenciát lehet teremteni – esetleg vállalkozásokat elindítani –, hanem inkább az elvándorlás irányába befolyásolja ma is a potenciális vendégmunkásokat. A kilencvenes évek első felére vonatkozóan elmondható, hogy nem egy erőteljes vendégmunka-folyamat volt jellemző Szalontára, hanem inkább a ha-

tármenti kereskedelem mint megélhetési, kereseti forrás vagy jövedelem-kiegészítés. Ebben az időszakban menetrendszerinti buszokkal (naponta 3-4 busz) körülbelül 100-150 alkalmi kereskedő járt át a határ túoldalára, akik olcsó használati cikkeket, ruhaneműt, tartós élelmiszereket vagy háztartási gépeket hoztak-vittek. A kilencvenes évek végére a „csencselésnek” is letisztultak a mechanizmusai, kialakult egy egyensúly a kereslet és a kínálat között, illetve stabilizálódott azok száma (jelenleg naponta körülbelül 30-50 személy), akik ezzel foglalkoznak. Ma többnyire személyes kapcsolatokon – rendelésre – szállítanak árut, illetve a heti piacon kínálják ezeket a határ mindkét oldalán. Ehhez a letisztulási folyamathoz hozzájárult az, hogy 1996-tól könnyebbé vált a határátkelés, a bevásárlási céllal való átjárás a lakosság körében. *„Most kisautókra specializálódnak, tehát hárman-négyen összefognak és beülnek egy személygépkocsiba, félóra alatt Békéscsabán vannak és bevásárolnak, és nincsenek köve a többiekhez, nem látják a többiek, hogy milyen üzletet bonyolítanak”.*(VMK05)

A határmenti kereskedelem másik változata az úgynevezett „benzinelés” (az olcsóbb romániai üzemanyaggal való illegális kereskedelem és ennek helyileg kialakított különféle technikái) is sokaknak jelentett/jelent jó kereseti lehetőséget. Azoknak a számát véve alapul, akik Magyarországról szerzik vagy egészítik ki jövedelmüket, összegezve elmondható, hogy továbbra is a határmenti (többnyire fekete) kereskedelem a jellemzőbb, nem pedig az, hogy munkát vállalnak, hazajárnak és keresetüket itthon befektetik.

Becslések²¹ szerint azok száma, aki abból élnek, hogy vendégmunkásként dolgoznak Magyarországon és rendszeresen hazajárnak 100 körül van. Ez hozzávetőleges szám, mert megfigyeléseink és a kutatás eredményei alapján Szalontán a vendégmunka „rejtett vendégmunka” – s így nem igazán kitapintható. A vendégmunkások jelentős része feketén dolgozik Magyarországon (nem szívesen vállalja a vendégmunkás besorolást), másrészt számos esetben a magyarországi munkavállalás egyfajta tájékozódási lehetőség („egyelőre ott dolgozik”), ami távlatilag jobbra az áttelepülést hordozza magában. A szalontai vendégmunkások heterogén csoportot alkotnak mind iskolai végzettség és életkor tekintetében, mind pedig abból a szempontból, hogy a magyarországi munkavállalás milyen életszervezési stratégia része, milyen személyes és családi jövőképebe illeszkedik.

Van egy olyan csoport – ezek többnyire fiatalok és magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők –, akik munkavállalási engedéllyel dolgoznak Magyarországon, ám ezekben az esetekben a vendégmunka jobbra az áttelepedés előkészítő szakaszaként jelenik meg. Jellemző ezekre az esetekre, hogy többnyire a szakmájukban, vagy olyan szakmákban sikerül elhelyezkedniük, amelyek Magyarországon kevésbé jól fizetettek (napközis tanár, körzeti orvos, egészségügyi asszisztens stb.), esetleg az itthoninál alacsonyabb társadalmi státuszt biztosítanak, azonban a munkahellyel járó kedvezmények – mint például szolgálati lakás – vonzóvá teszik a szalontaiak számára ezeket a munkahelyeket és megkönnyítik az áttelepedést.

Más csoportot képeznek a szakmunkások – kőművesek, asztalosok, festők, fémipari munkások –, ezek inkább a középkorúak, akik itthon saját lakással rendelkeznek, itthon él a családjuk és nem tervezik az áttelepedést – ők inkább feketén vagy félig legálisan vállalnak munkát, esetükben a magyarországi munkavállalást a jobb kereseti lehetőség motiválja, az, hogy a Magyarországon szerzett jövedelemmel az itthoninál magasabb életszínvonalat tudnak biztosítani a család számára, mintha itthon dolgoznának.

A harmadik csoportba a szezonmunkások sorolhatók, akik munkavállalási engedély nélkül a közeli határmenti településekre (például Méhkerékre) járnak át kertészeti idénymunkára, ez csak némi jövedelem-kiegészítést jelent/jelentett számukra. Ennek a munkalehető-

ségnek azonban egyre inkább korlátokat szabnak a magyarországi hatóságok egyre szigorodó ellenőrzései.

A magyarországi munkalehetőségekről leggyakrabban személyes kapcsolati szálakon terjednek az információk, de a határ mindkét oldalán megjelenő helyi lapok is hirdetnek magyarországi munkalehetőségeket. *„Van az a változat, hogy például az osztálytársam B. A. ír egy levelet V. Cs.-nek, aki Veszprémben dolgozik 70 000 forintos fizetésért, aki elment a kilencvenes évek elején, ingázik valami közeli településre, de egy megbecsült mérnökember, hogy érdekelne egy munkahely, mert nem tudok megélni a másfélmillió fizetéséből s akkor V. Cs. keres neki egy munkát. De van az a változat is, hogy a sógorom, aki most Hódmezővásárhelyen dolgozik egy Bihari Naplós hirdetésben talál rá az állásra és akkor jelentkezik. Először hazajön a keresetével, s akkor a felesége avval fogadja, hogy a benzin ára, fűtés, gyerekek, el kell dönteni, hogy milyen iskolába járjon. Hazajönnek s találkoznak a gazdasági nehézségekkel, meg az ilyen hírekkel, ilyen érzelmi hozzáállásokkal, hogy a státustörvénynek a fogadtatása és akkor azt mondja, kész nem csinálom tovább, a gyermekemnek jövőt kell biztosítsak”.* (VM05)

A *Bihari Napló* áprilisi és májusi számaiban összesen 637 álláshirdetés jelent meg amelyből 106 külföldi munkaajánlat (96 Magyarországon – ebből 49 építőipari szakképzett és szakképzetlen munkás).

Kutatásunk eredményei alapján Nagyszalontán a vendégmunka-vállalás két típusa mondható jellemzőnek aszerint, hogy ez a fajta munkavállalás a „menni” vagy a „maradni” életstratégia részét képezi. Fontos megjegyeznünk azonban, hogy mára az elvándorlás és szülőföldön maradás retorika jobbra kiürült, a jelenlegi helyzetben mindkét stratégia követése gazdasági indíttatásúnak mondható a munkavállalók részéről.

Vendégmunka mint az áttelepedés előkészítő fázisa

A Szalontáról Magyarországon munkát vállalók között a népesebb csoportot azok alkotják, akiknél a külföldi munkavállalás olyan időszakként definiálható, amely előkészíti az áttelepedést. Bár számos esetben az eredeti szándék egy magasabb életszínvonal biztosításához, vagy a gyermek(ek) Magyarországon való taníttatásához az (esetleg véletlenszerűen) adódó jobb kereseti lehetőség, a magyarországi munkavállalás tapasztalatai, az ezzel együtt járó családi gondok, a gazdasági/anyagi megfontolások mégis inkább az elvándorlás irányába hatnak. Hasonlóképpen az elvándorlás irányába hat a migrációs burok (a személyes kapcsolati háló a határ túloldalán), a magasabb életszínvonal ígérete Magyarországon, csakúgy, mint a kilátástalannak ítélt jövő a szülőföldön.

- 45 éves fizika szakos tanár, családos, három gyermek. Számítógépes szakkört vezet a helyi iskolában. 2001 áprilisában a sarkadi iskola igazgatója felajánlott egy állást, amit elvállalt. Hét közben ott dolgozik, hétvégeken vezeti még a szakkört. Szeptembertől átmegey a pápai gimnáziumba, ahol a feleségének is lesz állása – egy 10 éve áttelepült szalontai pedagógus ajánlotta nekik. Az egyik fia már két éve Magyarországon dolgozik és a Kereskedelmi Főiskolára jár. Még az idén áttelepülnek Pápára (VM12).
- 48 éves elektromérnök, családos, egy gyermek. A helyi textilgyárban dolgozott 1992-ig. 1992-ben munkanélküli lett. A kilencvenes években több munkahelye is volt: Zilahon, Nagyváradon, később a helyi iskolában talált munkát. 2001-ben adódott egy állás a sarkadi iskolánál. A fiát beíratta ugyanabba az iskolába informatika szakra. Mind a ketten Sarkadon vannak hét közben, az iskola kollégiumában lagnak. Szalontán eladták a házat és az árából ott másikat vásároltak. A felesége még itthon van, neki még nem sikerült állást találni, de ebben az évben áttelepülnek Sarkadra (VM13).

- 23 éves asszisztensnő, hajadon. Az általános iskolát Szalontán végezte, a középiskolát azonban már Gyulán. A középiskola befejezése után fel sem merült, hogy itthon keresen munkát, hiszen Gyulán több állásajánlatot is kapott. Célja, hogy tovább tanuljon Budapesten, tisztiorvos szeretne lenni. Az AMTSZ (Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat) ösztöndíjat ajánlott neki a tovább tanuláshoz, azzal a feltétellel, hogy ott fog elhelyezkedni. Gyakran jár haza a szüleihez, de valószínűleg nem fog visszajönni, már csak azért sem, mert az udvarlója gyulai (VM17).
- 35 éves hentes, családos, egy gyermek. 1998-ban elment Németországba dolgozni. Fél-évenként jár haza. Az elején volt szó arról, hogy a lakást bővítik, felújítják, de ma már arról történik döntés, hogy visszajön Magyarországra és Tiszakécskén telepednek le. Segítenek ebben az ott élő rokonok (VM16).
- 35 év alatti pedagógusok. A helyi iskolában tanítottak, bábszínjászó kört vezettek, lelkes mozgatói voltak a helyi közösségi-kulturális életnek. 1999-ben szerveztek egy turnét a bábszínjászó csoporttal Budapestre. Az ottani vendéglátók állást ajánlottak nekik és az itteni fizetés négy-ötszörösét. Most készítik elő a letelepedést Budapesten (VM20-21).
- 25 éves tanítónő, hajadon. Az általános és a középiskolát Szalontán végezte, a matematika tanárít Kolozsváron a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Mikor végzett, nem tudott elhelyezkedni, bár lett volna egy állás román tagozaton, de ezt nem vállalta. Érdeklődött munkalehetőségek után, nem volt szándékában elmenni. 2000-ben összefutott valakivel, aki mondta, hogy van egy tanítói állás az egyik iskolában. Elvállalta, átment dolgozni, időnként hazajár, de be vannak adva a papírok a letelepedéshez (VM 18).

A magyarországi munkavállalás tapasztalatai különféle szempontok mentén befolyásolják az elvándorlást: a Magyarországon megteremthető magasabb életszínvonal, továbbképzési lehetőségek vagy a gyermekek jövője. Ezek a tapasztalatok apránként beépülnek az életmódba, és a vendégmunka-időszak során átalakul az életszemlélet, megváltoznak a prioritások, az eredeti tervek és a jövőképek.

„Közben belekóstoltunk a normálisabb helyzetbe, tanfolyamokra lehet járni, végre, 20 év után. És azt mondtuk, próbáljuk meg mi is, hogy a család, mert az, hogy a férjem ott, mi itt, ez nem megy. Hát most már, hogy arról a munkáról lemondjon, meg arról a plusz jövedelemről is, azt már nem tudjuk elképzelni. „(VM12)

„A fiunkért megyünk. Végül is a gyermek jövőjéről van szó, egy gyerek van, s ő nagyon ügyes, szóval itt is nagyon jól tanult, mindig első volt, s gondolkoztunk, hova adjuk gimnáziumba, sajnos a szalontai nagyon le van gyengülve. „(VM13)

Érdemes a felvázolt esetek és a szóban forgó „vendégmunka mint az áttelepedés előkészítő fázisa” modell kapcsán újólág a már hivatkozott, a migráció tárgykörében végzett felmérés adatait megemlíteni, amely felmérés a határon túli magyar közösségek elvándorlási hajlandóságáról készült 1997-ben Kárpát-medencei összehasonlító keretben. Eszerint a felmérés időpontjában „Erdélyben a megkérdezett vendégmunkások 58,7%-a foglalkozott az áttelepülés gondolatával vagy már eldöntötte, hogy áttelepül. Ez arra hívja fel a figyelmet – s ezt a jelen kutatás is megerősíti –, hogy a kilencvenes évek elejére jellemző vendégmunkás-magatartás, miszerint a vendégmunkát vállalók a külföldön megszerzett pénzzel szülőföldjükön próbálták meg magasabb életszínvonalra kerülni, esetleg vállalkozni, az évtized végére úgy tűnik, vesztett vonzásából, és a vendégmunkások többsége számára az áttelepülés nagyobb biztonságot nyújtó alternatívaként jelentkezik.” (Sorbán 1999).

A vendégmunka mint megélhetési forrás és többletkereseti lehetőség

Ebbe a csoportba azok sorolhatók, akik azért mennek el Magyarországra munkát vállalni, mert itthon megszűnt a munkahelyük, az itthoni keresetükből nem tudják családjukat fenntartani, vagy a magasabb jövedelemszerzés motiválja őket. Ezek közé – mint már említettük – általában a szakmunkások (kőművesek, asztalosok, segédmunkások, időszakos alkalmi munkavállalók), az alacsonyabb iskolai végzettségűek, valamint a középkorúak sorolhatók. Az itthon már meglévő anyagi háttérrel nem kívánják feladni vagy azért, mert nem szeretnének Magyarországra áttelepülni, vagy mert nem tartják valószínűnek, hogy Magyarországon ebből a munkából hasonló életkörülményeket tudnak maguknak újra megteremteni. Ez a fajta vendégmunka számos esetben fekete vagy csak félig legális munka; elmondásuk alapján a fekete munka jobb kereseti lehetőség, mint a legális, ami abból adódik, hogy a vendégmunkás-foglalkoztatás félhivatalos gyakorlata mára a magyarországi munkaerőpiac „szürke-gazdasági” ágazatává vált.

Figyelmet érdemel az a jelenség is, hogy ezt a fajta vendégmunkát a határ két oldalát összekötő kapcsolati háló tartja életben és mozgatja: személyes szálakon adódnak az információk a munkalehetőségekről, gyakorta pedig Szalontáról áttelepült (al)vállalkozó foglalkoztatja őket. A határ két oldalát átszövő személyes szálak azonban bizonyos mértékig elfedik és rejtve tartják ennek a fajta munkavállalásnak a valós mértékét.

- 38 éves kovács, családos, 2 gyermek. Szakiskolát végzett. 1989 előtt és a kilencvenes évek első felében is a Metalul fémipari vállalatnál dolgozott. 1997-ben a jobb kereset miatt elment Budapestre dolgozni egy építőtelepre. Az elején csak rövid időszakokra és a szabadságok ideje alatt ment ki dolgozni, mint vasbetonszerelő. Jelenleg munkavállalási engedéllyel dolgozik, havonta jár haza. Nem szándékszik áttelepülni, még egy ideig vállalja ezt a munkát a jobb kereset miatt, a feleségének itthon van munkahelye. A gyermekek Szalontán járnak általános iskolába, de tervezik, hogy középiskolába már Magyarországra viszik őket.(VM07).
- 25 éves szobafestő-mázoló, nőtlen. Szakiskolát végzett, azután érettségizett. Kisiparos Nagyszalontán. Alkalmi munkát vállal feketén – festés, mázolás – Budapesten. A munkalehetőségeket az ott élő rokonok és ismerősök ajánlják. Ha van munka, akkor meghatározott időre kimegy Magyarországra dolgozni (VM02).
- 46 éves munkás, családos, két gyermek. 8 általánost végzett. 1989 előtt a szövőgyárban dolgozott, majd 15 évig az olajkútfürő vállalatnál. Nem szűnt meg a munkahelye, egyik ismerőse ajánlott munkalehetőséget Budapesten és elvállalta. 1993-tól 2001-ig egy budapesti beton-telepen dolgozott, az első években feketén, utána munkavállalási engedéllyel. Általában havonta járt haza. Két hónapja felmondott, nem akar többet kint dolgozni, Szalontán egy hasonló vállalkozást próbál elindítani (VM14).

Ezt a fajta vendégmunkát – mint már említettük – alapvetően a többletjövedelem motiválja. A vendégmunkával megszerzett többletjövedelem egy része azonban elvész a kétlaki életmóddal és az esetek többségében nem tesz lehetővé lényegesebb anyagi gyarapodást. Az elbeszélések szerint a vendégmunka hozadéka az, hogy a külföldön megszerzett jövedelem az átlagosnál magasabb életszínvonalat biztosít, nincsenek alapvető megélhetési gondok, telik tartós használati cikkekre, lakásfelújításra, de nem mondható jellemzőnek a nagyobb mértékű megtakarítás.

A Magyarországon szerzett jövedelmeket illetően a megkérdezettek eltérően ítélik meg azt, hogy mennyit lehet havonta megtakarítani, illetve, hogy mennyiért érdemes vállalni a magyarországi munkával járó nehézségeket. Egybehangzó vélemény azonban, hogy bár a romániai vendégmunkások olcsóbban dolgoznak, mint a magyarországiak, a két országban a jövedelemszint közötti különbség miatt mégis megéri munkát vállalni Magyarországon.

„Hát mi 3 év alatt összespóroltunk, hogy most mi építkezünk, szóval 3 év alatt jutottunk oda, hogy megint rendbe tudunk tenni egy szobát a házunkban. Építkezni kezdtünk ezelőtt 15 évvel, akkor ez bizonyos fokig felépítettük a házat, volt benne egy szoba-konyhánk, amit laktunk. Most jutottunk oda, hogy megint tudunk mozdulni egy kicsit. Ha a férjem itt dolgozna, nem jutna rá. Amit ott megkeres, erre fog elmenni, hogy a házat rendbe rakjuk. Ebből is látszik, hogy nem fogunk elmenni. „(VM07)

„Kis felújítások a lakásban, de így, hogy félrerakjak arra nem telik. Egy ideig én is azt csináltam, tömbházban laktunk, felújítottuk. Már húsz éve házas vagyok s a bútorokat lecseréltük. Van két gyermek: az egy nagy befektetés.”(VM14)

Az elbeszélésekből azonban az is kiderül, hogy a vendégmunkások keresetük egy részét Magyarországon hagyják: ott ebből élnek, ott vásárolnak tartós használati cikket, anyagokat a ház felújításához, berendezési tárgyakat és élelmiszereket. Megpróbálják életmódjukat a magyarországi modellhez igazítani, ám ez a fajta modellkövetés nem a város gazdasági életét pezsdíti, hanem a határ túloldalán lévő vásárlóerőt gyarapítja.

Következtetések: az elvándorlás és a vendégmunka hatása a helyi társadalomra

A bemutatott kép alapján több kérdés is fölmerül: milyen külső és belső tényezők motiválnak ilyen mértékű elvándorlást egy olyan városból, amelyik előnyé konvertálhatná földrajzi fekvését és gazdasági hagyományait? Miért van az, hogy a vendégmunka az esetek nagyobb részében az áttelepülés előkészítő fázisaként definiálható, és miért van az, hogy a folyamatos átjárás, ennek a lehetőségei, nem azt eredményezik, hogy a nyugati/magyarországi gazdasági modell kerül át Nagyszalontára, hanem fordítva: Nagyszalonta megy Magyarországra? Van-e a városnak tartalék ereje, amelynek révén megállítható/mérsékelhető lenne az elvándorlás?

Kutatásunk alapján elmondhatjuk, hogy az elvándorlásnak és a vendégmunkának a határmenti térségekben más a természetrajza, mint Erdély belsőbb régióiban. A határ közelsége és a közúti határátkelő – Nagyszalonta vonatkozásában – számos előnnyel jár: könnyebb mozgásra ad módot, s ez széleskörű gazdasági és kulturális, személyes kapcsolatok megteremtésének valamint kamatoztatásának lehetőségeit hordozza magában. A jelen helyzetben azonban éppen ez teszi lehetővé Magyarország elszívó hatásának erőteljes érvényesülését. Az elszívó hatást fokozza a „határközeliség” mint szocializációs környezet, amely Magyarországon jó tájékozódást és eligazodást tesz lehetővé, a két ország fejlettségi szintje között meglévő különbség, a jövedelemkülönbség, valamint annak a lehetősége – illetve az attól való félelem –, hogy Magyarország EU-csatlakozása után nem lesz a megszokott módon átjárható a határ. Magyarország földrajzi/fizikai közelsége, valamint az egyre ritkább itthoni, a másik oldalon pedig gyarapodó kapcsolati hálók adataink szerint az elmozdulást elősegítő meghatározó tényezők.

Az elmúlt tíz év tömeges elvándorlásának hatása számos területen megmutatkozik a város életében: a születések számának az alakulásában, az aktív lakosság csökkenésében és abban, hogy az elvándorlás kérdése – Ki ment el? Ki dolgozik kint? Ki megy el? – mindennapi beszéldesemény a város hétköznapjaiban, hangulatában.

A kutatás egyik konkrét célja volt, hogy rálátást nyerjünk – Szalontáról elsősorban – milyen társadalmi csoportok vállalnak Magyarországon munkát és mire fordítják a megszerzett jövedelmüket. A fentebb leírt két vendégmunkás típus – bár két eltérő stratégia részeként jelenik meg az élettervekben – abban mégis hasonlóságot mutat, hogy Magyarországon marad a megszerzett jövedelmének nagyobb hányada. Akik áttelepülésüket készítik elő, itthon maradt házaikat eladják és ennek az árát hozzátevé az ott megszerzett jövedelemhez új egzisztenciát teremtenek, magukkal viszik javaikat, tudásukat, gyermekeiket. Akik pedig hazajárnak és nem szándékoznak áttelepülni, azok is – mint a beszélgetésekből kiderül – jövedelmük jó részét Magyarországon költik el.

Szalonta tartalékát a megújuláshoz talán a gazdasági hagyományokhoz való visszatérés megerősödése jelentheti: a mezőgazdasági és élelmiszeripari magánvállalkozások számának gyarapodása, az ezen a területen történő nagyobb tőkebefektetések. Ezek – megítélésünk szerint – belülről tudnák a város gazdasági erejét felszínre hozni, a város lakosságát pedig a szülőföldön megtartani azáltal, hogy vonzó megélhetést és pozitív jövőképet kínálnak – itthon.

Felhasznált irodalom:

Bihari Napló, 2001 április – május.

Bíró A. Zoltán: *Migrációs folyamatok a Székelyföldön*. Csíkszereda, 1998.

Borsos Endre: *Az utolsó utáni nemzedék*. Kézirat, 1995.

Dánielisz Endre: *Nagyszalonta*. Nagyvárad, 1999. *Partiumi füzetek*.

Dánielisz Endre: *A Szepességől Szalontáig*. Nagyvárad, 1994.

Erdélyi Napló, 2001 április – május.

Hajdú-Moharos József: *Partium*. Nagyvárad, 1997.

Sík Endre (szerk.): *Jönnek? Mennek? Maradnak?* Budapest, 1994.

Sorbán Angella–Formanek Ferenc: Kelet-európai kisebbségi kényszerpálya – Erdélyi emigrációs potenciál 1994-ben. In: *Magyarság és Európa*, 1994/10.

Sorbán Angella: Emigrációs potenciál a határontúli magyar közösségek körében. In: *Magyar Kisebbség*, 1999/2-3.

Szalontai Napló, 2001. április – május.

Sorbán Angella – Nagy Kata: *Vendégmunka Széken*, Trend TM 2001, kézirat.

Sorbán Angella – Nagy Kata: Hazajöttem Magyarországról. In: *Romániai Magyar Évkönyv* – 2001.

Tánczos Vilmos: Kitértorgott... Magyarországra. In: *Korunk* 1992/9.

Jegyzetek

¹ Azok az empirikus kutatások, amelyek az erdélyi magyarság körében készültek a kilencvenes években, csupán részleges adatokkal szolgálnak a Partiumról mint régióról. Vö. a Balázs Ferenc Intézet keretében készült, Erdélyre vonatkozó felmérések (értékrend, identitás, elvándorlás, asszimiláció), CCRIT közvélemény-kutatások, Kovács Éva – Misovicz Tibor – Bárdi Nándor: Politikai attitűdök, nemzet önképek az erdélyi magyarság körében. In *Regio* 1998/3.

² Vö. *Partiumi Füzetek* sorozat (szerk. Dukrét Géza). A sorozat 1998-ban indult, eddig 17 füzet jelent meg, ezek között megemlítjük: Borbély-Csernák: a: *Bihar*, Danielisz Endre: *Nagyszalonta*, Benedek Zoltán: *Nagykároly*, Bessenyei István: *Sarmaság*, Dukrét Géza (szerk.): *Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők*. Major Miklós: *Szilágyság*. Az *Otthonom Szatmár megye* sorozat 1993-ban indult, 12 kötete jelent meg, köztük: Csirák Csaba (szerk.) *Szatmár megye legjelentősebb településeinek rövid története*, Muhi Sándor: *Szatmár megyei arcképek*, Muhi Sándor: *A régi Szatmárnémeti*, Kónya László: *Szatmár megye magyar népi építésze*, Tempfli Imre: *Kaplony*, Jeney György: *A szatmári civis emlékiratai*, Csirák Csaba: *Szatmári zsidó emlékek*.

³ Az alábbi személyekkel/ről készültek interjúk, illetve esetleírások:

interjú	az interjúalany foglalkozása/beosztása
VM01	vállalkozó, volt RMDSZ elnök
VM02	alkalmi vendégmunkás, szobafestő
VM03	helytörténész, nyugalmazott tanár
VM04	vállalkozó, volt állami vállalatigazgató
VM05	alpolgármester, MIDESZ elnök
VM06	muzeológus, pedagógus
VM07	újságíró, férje magyarországi vendégmunkás
VM08	„csencselő”, nyugalmazott kereskedelmi alkalmazott
VM09	református lelkész
VM10	vállalkozó, a mezőgazdasági társulás elnöke
VM11	polgármester
VM12	tanár, férje magyarországi vendégmunkás
VM13	vegyésszermérnök, férje magyarországi vendégmunkás
VM14	betonszerelő, vendégmunkás
VM15	számítógépes üzemmérnök, vendégmunkás
VM16	hentes, vendégmunkás Németországban
VM17	egészségügyi asszisztens, letelepedését készíti elő
VM18	matematikatanár, letelepedését készíti elő
VM19	fémipari szakmunkás, vendégmunkás
VM20	pedagógus, letelepedését készíti elő
VM21	pedagógus, letelepedését készíti elő
VM22	nyugdíjas orvos, letelepedését készíti elő

⁴ Esetleírás: konkrét történetek, amelyeket a megkérdezettek mondanak el vendégmunkás családtagjaikról, rokonaikról, ismerőseikről és arról számolnak be, hogy a vendégmunka hogyan hatott a illető személy vagy család életének alakulására. Ezekről kézírásos jegyzetek készültek.

⁵ A hólabda módszer alkalmazását több tényező is indokolta: a „vendégmunkások”, „elvándorlók” stb. nem szerepelnek nyilvántartásokban, a nagyobb lélekszámú településeken csakis személyes szálakon lehet eljutni hozzájuk, és a vizsgált kérdéskörök – tapasztalataink is mutatják – egyfajta bizalmi légkört is feltételeznek a beszélgetések során. A személyes szálak ugyanakkor több kiscsoportot rajzolnak meg, amelyek lehetővé teszik a kutatás eredményeinek kontextuális elemzését is.

⁶ A székelyföldi településeken a vendégmunka jellemzőiről a csíkszeredai KAM számos elemzést készített. Továbbá vö. Sorbán–Nagy–Tőkés: *Kolozs megye munkaerőpiaci helyzete*, Trend TM, 2001, kézirat, ill. Sorbán–Nagy: *A vendégmunka Széken*, Trend TM, 2001 kézirat.

⁷ A Polgármesteri Hivatal tájékoztatása alapján.

⁸ A csencselésnek – a kutatás adatai szerint – nincs a helyi ellátáson túlmutató jelentősége. Az áruk, amivel csencselnek – ruhaneműk, kozmetikumok, italok, gyógyszerek, cipőfélék, faáru.

⁹ Dánielisz Endre: *Nagyszalonta. Partiumi füzetek*. 4., Nagyvárad, 1999.

¹⁰ 2000-ben 9000 volt azoknak a száma, akik nyugdíjat, illetményt, betegnyugdíjat, segélyt kaptak.

¹¹ 2001 májusi adat. Forrás: Országos Statisztikai Hivatal honlapja: www.insse.ro

¹² 2000 őszén a *Mercury Marketing and Research Consultants* tanácsadó cég felmérést végzett a romániai feketemunkáról. A felmérést 1 598-as elemszámú reprezentatív mintán végezték, a 15 évnél idősebb lakosság körében. A kutatás adatai jelentős eltéréseket mutatnak a munkanélküliek arányára vonatkozóan a Munkaügyi Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal adataihoz képest. Bár a Munkaügyi Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal 8,4%-os munkanélküli arányt mutatott ki ebben az időszakban, a felmérés szerint ez az arány 15,0% az aktív lakosok körében. Ez a különbség megerősíti a gazdasági elemzők azon feltevését, miszerint a munkanélküliség valós értéke Romániában magasabb, mint amit hivatalosan regisztrálnak. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a munkanélkülieknek jó része nem regisztráltatja magát hivatalosan, mert valószínűleg nem fűződik érdekük hozzá. A válaszolók 5,0%-a beismerte, hogy feketén dolgozik, további 5,0% azt válaszolta, hogy bedolgozói szerződés alapján dolgozik. A 892 potenciálisan aktív megkérdezett 64,0%-a válaszolta azt, hogy munkakönyves alkalmazott. A megkérdezetteknek csak 57,0%-át zavarná, ha illegálisan kellene dolgoznia. 26,0%-át nem zavarná az illegális munkavégzés, 17,0% nem tudja, hogy hogyan viszonyulna ehhez a helyzethez.

¹³ *Szalontai Napló*: 2001. március 20 – május 29.

¹⁴ Dánielisz Endre: *A Szepességől Szalontáig*, Nagyvárad, 1994.

¹⁵ A Polgármesteri Hivatal tájékoztatása szerint az áttelepültek száma 1500–2000 közé tehető, számukról nincs hivatalos kimutatás. „Szalonta lakossága jelenleg 20 000 alatt van. Létezik természetes fogyás is, de 1500–2000-en biztosan elmentek. Na most ez hozzávetőleges szám, mert nagyon sokan nem mondtak le a román állampolgárságukról és megjelennek a választói listákon (VM11).

¹⁶ Nagyszalonta időseinek szociális helyzete – Caritas Catolica 1998, kimutatás. Nagyszalonta Polgármesteri Hivatala.

¹⁷ Kimutatás a nagyszalontai református egyházközségből elköltözöttekről. A Református Lelkeszi Hivatal statisztikája.

¹⁸ Vö. Sorbán A. – Formanek F.: Kelet-európai kisebbségi kényszerpálya. In: *Magyarság és Európa*, 1994/10, Sorbán Angella: Emigrációs potenciál a határon túli magyar közösségek körében. In: *Magyar Kisebbség*, 1999/2.

¹⁹ Vö. Sorbán Angella – Nagy Kata: Hazajöttem Magyarországról. In: *Romániai Magyar Évkönyv – 2001*.

²⁰ Romániában az átlagfizetés 2000-ben körülbelül 2 millió lej volt = 21–22 ezer forint. Forrás: Országos Statisztikai Hivatal honlapja: www.insse.ro

²¹ Önkormányzati vezetők egybehangozó becslése.

Ercsei Kálmán – Kriza Borbála – Papp Z. Attila

Számokba fojtva: „Tusványos”

Évek óta a nyári politikai uborkaszezont Romániában és Magyarországon felrzza a kilencvenes évtized elején Bálványosfördön, majd pedig Tusnádfördön, rendszerint július végére időzített szabadegyetem. A „tusványosi napok”, vagy a „bálványosi folyamat” megszokott szófordulatokká váltak. Az 1998-as magyarországi választások után pedig a tábor léte még inkább politikai súlyt kapott az új magyar kormány tagjainak jelenléte miatt. Noha a szabadegyetem a román-magyar politikai párbeszéd felvállalását hirdeti, a helyszínen eddig egyetlen évben sem jött létre kormányfői szintű párbeszéd. A tusnádi eseményeknek mindkét országban vannak bírálói, Magyarországon gyakran az orbáni politika szimbolikus nemzetépítése részeként értelmezik, Romániában egyrészt a Reform Tömörülésnek az RMDSZ-szel szembeni térhódításaként, másrészt pedig a magyar(országi) politika Romániát mellőző attitűdjének konkretizálását, illetve egyfajta „kis magyar világ” megteremtését látják.

Jelen írás nem ezekről az értelmezésekről szól. Az előbbi bevezetőt pusztán azért tartottuk fontosnak, hogy az alábbiakban közlendő adatok értelmezésébe az olvasó „egyénilag” is bekapcsolódhasson.

Írásunk alapját a tavalyi (2001 évi) nyári egyetemen résztvevő romániai magyar fiatalok körében készített kérdőíves szociológiai felmérésünk képezi. A budapesti Teleki László Intézet és az Oktatókutató Intézet támogatásával készült kérdőíves vizsgálat során kérdezőbiztosaink¹ 300 főt kérdeztek meg², a célcsoport behatárolásakor szándékosan kihagytuk a magyarországiakat és a táborban jelen lévő román fiatalokat (előbbieket azért, mert tudjuk, hogy a magyarországi fiatalokról rendszeresen készülnek adatfelvételek, utóbbiakat pedig azért, mert a táboron belüli részarányuk becsülhetően alacsony).

A kutatás során a táborlakók szociális, anyagi és más természetű hátterére, illetve az általuk vallott értékekre voltunk kíváncsiak. Röviden az érdekelt bennünket: kik és miért járnak a Tusványosi Szabadegyetemre?

Megkérdezetteink 51 százaléka férfi, 49 százaléka nő. A rendezvényt inkább a fiúk látogatják, a kolozsvári egyetemi hallgatók populációját³ a lányok magas aránya jellemzi a fiúk arányához képest. Az átlagéletkor 22 év, az életkor szórása 3,52⁴, felekezetük szerint 44 százalék római katolikus, 50 százalék református. A résztvevők 71 százaléka főiskolás vagy egyetemista, 9 százalék középiskolás, 14 százalék dolgozik, a többi a munkanélküli vagy az egyéb kategóriát választotta. Arra a kérdésre, hogy honnan, melyik megyéből, illetve településről érkeztek az *1. táblázat*ba foglalt adatsorokat kaptuk.

Látható, hogy a látogatók elsősorban (mintegy fele) a környékbeli magyar többségű megyékből (Hargita, Kovászna), több mint egyharmada Maros, Szatmár, Kolozs és Bihar megyékből, a többiek pedig más – jobbra erdélyi – megyékből, illetve Bukarestből érkezett. Település szerinti bontásban mintánk megoszlása a *2. táblázat* szerint alakult.

1. tábla: A rendezvényen résztvevők megye szerinti eloszlása

Megye	Szám szerint	Százalékban
Kovászna	79	26,3
Hargita	74	24,8
Maros	36	12,0
Szatmár	28	9,4
Kolozs	25	8,3
Bihar	24	8,0
Arad	9	3,0
Brassó	8	2,7
Szilágy	8	2,7
Máramaros	3	1,0
Bakó	1	0,3
Beszterce-Naszód	1	0,3
Bukarest	1	0,3
Fehér	1	0,3
Hunyad	1	0,3
Temes	1	0,3
<i>Összesen</i>	<i>300</i>	<i>100,0</i>

2. tábla: A rendezvényen résztvevők település szerinti eloszlása

Település	Szám szerint	Százalék
Sepsiszentgyörgy	39	13
Csíksereda	33	11
Marosvásárhely	29	9,7
Kolozsvár	22	7,3
Székelyudvarhely	20	6,7
Kézdivásárhely	19	6,3
Szatmárnémeti	18	6
Nagyvárad	17	5,7
Arad	7	2,3
Gyergyószentmiklós	7	2,3
Kovászna	7	2,3
Zilah	7	2,3
Brassó	6	2
Egyéb település	69	23
<i>Összesen</i>	<i>300</i>	<i>100,0</i>

Érdemes itt továbbá megjegyezni, hogy a résztvevők város/falu szerinti megoszlása 90/10 százalékos arányt mutat. Mivel a résztvevők zöme főiskolás vagy egyetemista, nézzük meg mit mondanak adataink e csoportról.

A felsőoktatásban résztvevő diákok 61,6 százaléka magyarul, 32,7 százaléka románul és 5,7 százaléka más nyelven folytatja tanulmányait. (Érdemes itt összehasonlításképpen megjegyezni, hogy az 1999/2000-es tanévben a romániai magyar hallgatóknak mindössze 28

százaléka tanult magyar nyelven. Eszerint a táborlakók sokkal nagyobb valószínűséggel kerülnek ki a magyar nyelven tanulók sorából, mint a más nyelveken tanulók közül). Legtöbben, közel kétharmadnyian Kolozsváron, körülbelül 6 százalék magyarországi intézményben, 4-6 százalékos arányban pedig Marosvásárhelyen, Nagyváradon és Temesváron, ám kisebb arányban Szebenben, Lugoson is tanulnak.

3. tábla: A rendezvényen résztvevők egyetemi szakterületek szerinti eloszlása

Szakterületek	Szám szerint	Százalék
Társadalomtudományok	57	26,9
Filológia (nyelvek, néprajz, újságírói)	31	14,6
Természettudományok	30	14,2
Műszaki	27	12,7
Közgazdaság, közigazgatás	23	10,8
Orvosi	18	8,5
Jogi	12	5,7
Művészeti	11	5,2
Sport	3	1,4
<i>Összesen</i>	<i>212</i>	<i>100,0</i>

A legtöbben társadalomtudományi területeken tanulnak (ide soroltuk a történelem, szociológia, filozófia, szociális munkás, politológia, EU-tanulmányok szakokat is), zömében pedig első-, másod- és harmadévesek, a nagyobb évfolyamokról kisebb arányban vannak jelen. Saját bevallásuk szerint a résztvevők a táborba elsősorban kikapcsolódni, szórakozni és a barátokért jönnek (45,3%), másodsorban a tábor előadásain felmerülő témák érdeklik őket (20%). Fontos motivációs tényezőként merült fel a továbbiakban az ismerkedés és a környezet is. A tábor hangulatát jellemző informális szervezést, szerveződést támassza alá az is, hogy a résztvevők nagy része barátaitól szerzett tudomást a táborról, 72 százaléka barátaival is érkezett, és több mint felük egész héten ott tölti az idejét.

Az évek során a tábor résztvevői folyamatosan cserélődnek, megkérdezetteink fele ugyanis először volt jelen a táborban. Azok között, akik nem először jártak e célból Tusványoson, több mint 85 százalékuk egy vagy két alkalommal vett részt a szabadegyetemen. Ezek az adatok is azt sugallják, hogy a tábor potenciális résztvevői legfeljebb harmadéves egyetemi hallgatók.

A résztvevők szociális háttérének vizsgálatakor rákérdeztünk a szülők iskolai végzettségére. Itt azt a szembetűnő adatot kaptuk, hogy a szülők 62,6 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel (45,5 százalékban az apa és az anya is, 17,1 százalékban csak az egyik szülő szerzett felsőfokú diplomát). Az adatok szembetűnők, mert a romániai magyarok körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya jóval alacsonyabb⁵.

Hasonlóképpen nagy eltéréseket tapasztaltunk az anyagi javakkal való ellátottság terén is, amit a jobb áttekinthetőség és összehasonlíthatóság kedvéért a 4. táblázatban közlünk. Továbbá rákérdeztünk a rendezvényen résztvevők anyagi háttérére. A legtöbb megkérdezett 1 millió lej alatti pénzüsséggel gazdálkodott, de ettől nem maradt el sokkal az 1 és 1,5 millió, illetve 1,5 és 2,5 millió közötti összeggel gazdálkodók aránya. E két utóbbi kategória a populáció mintegy felét teszi ki. A megkérdezettek 48,5 százalékának 1 és 2,5 millió közötti összeg

áll rendelkezésére egy hónapban, továbbá 20,3 százalék, a populáció majdnem egynegyede 2,5 millió lej feletti összeggel rendelkezik.

4. tábla: Tartós fogyasztási javakkal való ellátottság

Van-e az Önök (Tusnádfürdő esetében: szüleid) tulajdonában...?	2001 Tusnádfürdő	1997-es adatok (erdélyi magyarok)
Saját autó	69	39
Személyi számítógép	23	10
Videó-magnó	33	25
Mikrohullámú sütő	40	9
Automata mosógép	81	31
Fagyasztóláda	74	60
Színes tévé	77	69
Nyaráló	30	6

A BBTE-n tanuló diákok 16,6 százaléka 1 millió alatti, 65,44 százaléka 1 és 2 millió közötti, 18,3 százaléka 2 millió feletti összeggel rendelkezik. A fenti különbségek tehát nem mutatkoznak meg ilyen értelemben a két populáció összehasonlításakor.⁶

5. tábla: Nettó, kézbe kapott pénzösszeg

Kategóriák	Szám szerint	Százalék
1 000 000 lej alatt	92	31,2
1 000 001 – 1 500 000	71	24,1
1 500 001 – 2 500 000	72	24,4
2 500 001 – 3 500 000	28	9,5
3 500 001 – 5 000 000	20	6,8
5 000 000 felett	12	4,1
Összesen	295	100,0

Adatsorainkat összesítve kijelenthetjük, hogy a táborlakó egyetemi hallgatók zöme valószínűsíthetően a romániai magyar értelmiségi réteg, illetve – ha megnézzük anyagi javakkal való ellátottságukat és lakóhelyük típusát – az erdélyi városi magyar középosztály gyerekei.

A résztvevők a magyar nyelven kívül leginkább románul beszélnek (67 százalékban felsőfokú szinten), majd kisebb mértékben angolul (23%), németül (11%) és franciául (3%). A kérdőíves vizsgálat során (Bogardus-skála segítségével) feltérképeztük a társadalmi távolságok mikéntjét is. Adataink szerint a táborlakók a romákkal szemben a legelutasítóbbak, akiket teljesen kizárnának intim szférájukból. A románokkal szemben valamivel toleránsabbak, a többségi nemzet tagjait inkább csak barátként fogadnák el.⁷

A résztvevők jövőképeinek elemzését az alábbi táblázatba foglaltuk össze. A kapott adatok korrelációjának vizsgálata során kiderül, hogy a tábor résztvevőinek optimista jövőképe elsősorban Magyarország megítélésének tulajdonítható, míg a romániai magyarság pesszimista látószöge elsősorban a romániai helyzetnek tulajdonítható. A saját ország (Románia) és a kisebbség helyzetének negatív megítélése lecsapódik a kivándorlás lehetőségének fenntartá-

sában is. Megkérdezetteink 31 százaléka állította határozottan, hogy szándékában áll külföldre kitelepedni, és 32 százalék nem döntött még erről a kérdéstről. A kivándorlási hajlam és a jövőképek összevetése során kimutatható, hogy az előbbit a saját közegtől (Romániától, kisebbségi léttől) való menekülés táplálja és nem a célország vonzása, és – érthető módon – a tábor kontextusában idősebbeknek számító személyek körében markánsabban jelentkezik.

6. tábla: Jövőkép

Hogyan látod...?	Inkább optimistán (%)	Inkább pesszimistán (%)
Magyarország jövőjét	92	8
Románia jövőjét	27	73
A romániai magyarság jövőjét	49,7	50,3
Saját jövődet	79	21

A tábor „szakmai szerkezetéhez” tartozik a nagysátor és a különböző, diákok által szervezett szaksátrak működtetése. Adataink szerint a nagysátor előadásait a résztvevők mintegy háromnegyede (73%) látogatja, de többnyire csak egy-két előadást hallgatnak meg (az esetek 85 százalékában). A sátor programjának kínálatából a státustörvény, a schengeni kérdés és a Sapientia Egyetem ügye volt a legnépszerűbb, legkevésbé pedig a decentralizáció és az egyházi ingatlanok sorsa érdekelte a résztvevőket. A szaksátrak vonzása valamivel alacsonyabb a nagysátoréhoz képest (65%), ám a részvétel intenzívebb, ezen belül pedig a politológia, szociológia sátor előadásait jelölték meg a legtöbben, mint célprogramokat.

Mivel a Szabadegyetem deklaráltan politikai rendezvény, a résztvevők politikai véleménye, esetleges elköteleződése mindenképpen figyelmet érdemel. Sokszor felmerül a kérdés, az erdélyi magyarok politikai figyelme milyen mértékben irányul a saját ország, illetve az anyaország felé. Ebben az összefüggésben figyelemre méltó, hogy a romániai magyar fiatalok inkább magyarországi pártokkal szimpatizálnak, mint romániaiakkal. A megkérdezettek csupán 34 százaléka mondta, hogy szimpatikus számára valamelyik romániai párt vagy szervezet, ezzel szemben 40 százalékuk rendelkezik magyarországi pártpreferenciával.⁸ A romániai pártok közül a tusnádi táborlakók – érthető módon – elsősorban az RMDSZ-t kedvelik: a valamilyen szimpatikus pártot megnevezők közül 80 százalék ezt a pártot említette. Az RMDSZ-t a Demokrata Párt (PD) és a Nemzeti Liberális Párt (PNL) követi 5-5 százalékkal, a válaszadók 2 százaléka a PDSR-t, 1 százaléka pedig a Nagy-Románia Pártot (PRM) jelölte meg.

A magyarországi favoritpártok sorrendjében a Szabadegyetem szervezését kezdeményező Fidesz áll az első helyen: a pártválasztók 77 százaléka ezt a pártot nevezte meg mint számára szimpatikus pártot. Ezt követi a legkisebb magyarországi parlamenti párt, a MIÉP (12 százalék), majd az MDF (6 százalék) és végül az SZDSZ (3 százalék). Ezzel szemben a legnagyobb magyar ellenzéki pártot, az MSZP-t csak 1 válaszadó nevezte meg, hasonlóan a Független Kisgazdapárthoz, amely szintén csak 1 megkérdezett számára volt szimpatikus.

A megkérdezett fiatalok többsége (64 százaléka) azt állítja magáról, hogy érdekli a politika. Sőt, a táborozók nagy része meglehetősen aktív a politikai közéletben, ha figyelembe vesszük, hogy közülük majdnem a fele (40 százalék) részt vett az elmúlt év folyamán valamilyen politikai rendezvényen, illetve 13 százalékuk aktív szerepet is vállalt valamilyen politikai szervezetben.

7. tábla: Melyik alábbi kijelentés illik rád a leginkább?

Kijelentések	Szám szerint	Százalék
Nem érdekel a politika, ezért szavazni sem megyek el	11	3,68
Nem érdekel különösebben a politika, de azért elmegyek szavazni	112	37,46
Érdekel a politika, de csak szavazni megyek el	127	42,47
Elmegyek szavazni és gyűléseken is részt veszek	13	4,35
Már vettem részt tüntetésen és/vagy plakátragasztásban és/vagy aláírásgyűjtésben	22	7,36
Szerveztem politikai gyűlést, tüntetést is	3	1,00
Aktívan részt veszek a politikában, de tisztséget nem viselek	9	3,01
Tisztségem is van, vezetője vagyok politikai szervezetnek	2	0,67
<i>Összesen</i>	<i>299</i>	<i>100,00</i>

A Szabadegyetem résztvevőinek aktív politikai részvételét volt hívatott lemérni egy további mutató. E szerint a populáció 16,4 százaléka nemcsak a szavazáson vesz részt, hanem ennél nagyobb fokú politikai involváltság jellemzi. További 80 százalék csak szavazni megy el. A fennmaradó 3,6 a szavazáson sem vesz részt⁹.

A politikai aktivitás tetten érhető a 2000 évi parlamenti és elnökválasztáson való részvételben is. Az általunk megvizsgált táborlakók túlnyomó része (81 százalék) elment szavazni, míg a többiek egy része (11 százalék) még nem volt nagykorú, ezért nem vehetett részt a választásokon. A választók elsöprő többsége (95 százalék) az RMDSZ-re, míg a CDR 2000-re (Demokratikus Konvencióra) 2 százaléuk szavazott. 1-1 százalék választott 2000-ben más román pártot, nevezetesen a PDSR-t és a PNL-t. Az elnökjelöltek közül Frundára 71 százalék, Isărescúra 20 százalék, Stolojanra 5 százalék szavazott az első fordulóban. A második fordulóban, amelyre a válaszadók 74 százaléka ment el, csupán három megkérdezett adta a voksát Tudorra, míg a többiek Ilescúra szavaztak.

A választásokon való részvételi hajlandóság nem csökkent számottevően a tavalyelőtti választások óta. Továbbra is 79 százalék mondja azt, ha most vasárnap lennének a választások, akkor elmenne szavazni, és közülük 85 százalék – tehát kevesebben, mint 2000-ben – szavazna az RMDSZ-re. 3 százalék a Nemzeti Liberális Pártot választaná, és csupán 6 százalék bizonytalan abban, melyik pártra adná a voksát.¹⁰

Ez a fajta politikai aktivitás érthető, amennyiben a tusnádfürdői tábor politikai jellegét nézzük, amely nem tér el nagymértékben a diákokra jellemző politikai involváltság fokától. Tovább lépve megfigyelhető, hogy a résztvevők politikai aktivitása nem mindig jár együtt a politikai informáltsággal. A fiatalok majdnem fele (40 százalék) nem tudja, hogy Romániában a pártok számára a parlamentbe való bejutás küszöbe 5 százalék, csupán 38 százaléka tudja, hogy az államfő egyben a hadsereg parancsnoka is, és a válaszadóknak alig fele van tisztában azzal, hogy hazánkban a kisebbségek alanyi jogon képviselve vannak a Parlamentben. Az RMDSZ-szel kapcsolatosan a fiatalok 63 százaléka egy RMDSZ-en belüli platformot sem tudott megnevezni. (A legismertebb és legnépszerűbb RMDSZ-platform a Reform Tömörülés, a megkérdezettek 20 százaléka szimpatizál vele.)

Hasonló bizonytalansággal találkoztunk akkor, amikor a magyarországi politikai viszonyok ismeretét próbáltuk feltérképezni. A megkérdezettek csupán 33 százaléka tudott egy magyarországi ellenzéki politikust megnevezni, közülük is legtöbben (a valamilyen politikust megnevezők harmada) a magyarországi politikai élet szélsőségesnek tartott politikusát, Csurka István nevét említették meg, aki pártjával az esetek többségében a Fidesz-kormánnyal együtt szavazott a Magyar Parlamentben. A válaszadók által megnevezett magyarországi ellenzéki politikusok között a második helyen a kormányzó Fidesz koalíciós partnere, a Független Kisgazdapárt elnöke, Torgyán József szerepel, aki 2001-ben ugyan a független képviselők soraiban ült, ám deklaráltan a kormányt támogatta.

Ez az alultájékozottság azért is érdekes, mert a fiatalok sok szállal kötődnek Magyarországhoz. Többségük rendszeresen jár Magyarországra: 92 százalékuk az elmúlt 5 évben turistaként vagy diákként hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon tartózkodott, sőt, ahogy fennebb láttuk, már magyarországi pártot is választott magának.

Az elmúlt időszak egyik aktuális témája a státustörvény. Felmérésünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy a fiatalok mennyire ismerik a törvényt, igényelni fogják-e a magyar igazolványt. Felmerül továbbra is a kérdés, hogy a Szabadegyetem résztvevőinek valamelyest az átlagnál magasabb politikai aktivitása és a Státustörvény iránti érdeklődés mértéke összefügg-e?

A törvényről szinte mindenki hallott, szövegét a megkérdezettek egyharmada (32,6%) olvasta, a legtöbben (75,1%) a médiából szereztek a törvényre vonatkozó információt”.

8. tábla: Milyen forrásból szerezte információt a Státustörvényről?

Információforrások	Szám szerint	Százalék
A médiából (TV, rádió, újság, világháló)	224	75,1
Baráti körből, ismerősöktől, rokonoktól	27	9,1
Előadáson, megbeszélésen vettem részt	41	13,8
Más forrásból	6	2,0
<i>Összesen</i>	<i>298</i>	<i>100,0</i>

Mint említettük, a törvény szövegét a válaszadók egyharmada ismeri, mégis a megkérdezettek közel 85 százaléka úgy gondolja, hogy az elkövetkezőkben fog élni a törvény által biztosított kedvezményekkel.¹²

9. tábla: Mit gondolsz, a jövőben fogsz-e élni a törvény kínálta lehetőségekkel?

	Szám szerint	Százalék
Igen	247	84,9
Nem	44	15,1
<i>Összesen</i>	<i>291</i>	<i>100,0</i>

A szabadegyetemi táborozók több mint fele (57%) nem olvasta a törvény szövegét, de úgy gondolja, hogy fog élni a törvénybe foglalt lehetőségekkel. Azoknak, akik olvasták a törvény szövegét közel 88 százaléka úgy gondolja, hogy igénybe veszi a törvény által nyújtott kedvezményeket, de 83,4 százalék azok aránya is, akik nem olvasták a törvényt. Azok kéthar-

mada, akik úgy gondolják, hogy igénybe veszik a törvénybe foglalt kedvezményeket, nem olvasták a törvényt. (Az arányok érvényesek azokra nézve is, akik úgy látják, hogy nem fogják igénybe venni a státustörvény által felkínált jogokat.)¹³

A megkérdezettek 67 százaléka meg is tudta nevezni, hogy milyen kedvezményt kíván igénybe venni: 44 százalék az utazási, 31 százalék az oktatási, 16 százalék a munkavállalási kedvezménnyel élne. Érdemes megjegyezni, hogy az oktatási kedvezmények között továbbtanulási, külföldi képzési lehetőségek, ösztöndíjak szerzése szerepelt. Ebben az esetben a valóságos lehetőségek és a vágyálmok nyilvánvalóan szembekerülnek egymással, hiszen a Státustörvény közvetlenül nem kínál a Magyarország határain túl élők számára olyan oktatási kedvezményeket, amelyeket válaszadóink feltüntettek.

A megkérdezettek közel fele úgy tudta, hogy a Státustörvényt a Magyar Parlament egyhangúlag elfogadta. Továbbá a fiatalok 62,7%-a számára nem volt világos, hogy kikre terjed ki a státustörvény hatálya. A populáció nagy része (88,6%) viszont helyesen ismerte a törvény életbelépésének időpontját. Mindhárom kijelentés igazságértékével a fiatalok egyötöde volt tisztában, a kérdezettek 43,5 százaléka, tehát közel fele két kijelentést ismert helyesen, 35 százalék csak az egyik kijelentéssel volt tisztában, a fennmaradó 2,4 százalék számára egyik kijelentés sem volt ismert. E három kijelentés értékelése arra mutat rá, hogy a Státustörvényt tekintve a tucsoni fiatalok ismeretei hiányosak.¹⁴

Rövid összegzésként hangsúlyoznánk hogy, A tusványosi folyamat „fogyasztói” jórészt Kolozsváron magyarul tanuló magyar egyetemi hallgatók, akiknek családi háttere az erdélyi városi középosztályban keresendő. Noha a tábor deklarált célja szabadegyetemi előadások megtartása, a résztvevők elsősorban kikapcsolódni érkeznek, ám „a kellemest a hasznossal való összekapcsolása” is érvényesül, hiszen a táborban politikai, szakmai előadásokba lehet „belehallgatni”, illetve kapcsolatokat lehet ápolni és építeni.

A tábor politikai jellege így elsősorban a résztvevők politikai, szervezeti aktivitásában érhető tetten, ez az aktivitás azonban nem minden esetben jár együtt politikai informáltsággal. A tábor, mint szabadegyetem nyilván hozzájárulhat az alulinformáltság felszámolásához, azonban kérdés, hogy egyrészt a román partnereknek a tábor iránti enyhe érdeklődése, másrészt pedig a magyarországi meghívottak politikai kötődései lehetővé teszik-e a bármilyen jellegű *Universitashoz* hozzátartozó kiegyensúlyozott vitakultúra kialakulását.

¹ A kérdezőbiztosok, valamint a kutatás társszervezői a kolozsvári BBTE hallgatói voltak (társszervező Geambaşu Réka, kérdezőbiztosok: Bakk Zsuzsa, Benedek Eleonóra Matilda, Gergely Orsolya, Glatz Beáta, Imecs Ágnes, Nagy Krisztina, Pándi Boglárka, Ravasz Katalin, Rózsa Annamária, Ruszuly Emese). Külön köszönet nekik.

² Mint minden szociológiai felmérés során, itt is reprezentativitásra kellett törekednünk, ám kezdeti alapadatok hiányában nyilván nem jelenthetjük ki, hogy az összeállt minta reprezentatív lenne. Némi reprezentatív kapaszkodót a nemi és a vallási megoszlás ad. A mintavétel során igyekeztünk a tábor összes helyszínét és mindegyik napot, napszakot lefedni.

³ Jelen írásban a BBTE-n tanuló magyar nyelvű hallgatók körében, 2001 őszén lebonyolított felmérés adatait használjuk viszonyítási pontként.

⁴ A BBTE diákjai körében a szórás kisebb. A különbség azzal magyarázható, hogy a tucsoni minta egy szegmensét, ahogy a következőkből kitűnik, már iskolát végzett, dolgozó fiatalok teszik ki.

⁵ Pontosan nem tudjuk, jelenleg mennyi a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, ám az összevetés érdekében három adatot megadhatunk. Az 1992-es népszámlálás adatai szerint a 12 éves és annál idősebb magyar

lakosok körében 3,6 százalék rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Egy 1997-es szociológiai felmérés során a felnőtt korú erdélyi magyarok körében ez az arány 19 százalék volt (Vö. Székelyi M. – Csepeli Gy. – Örkény A. – Csere G. 1988: „Dunának, Otnak egy a hangja?” Román és magyar nemzeti látószögek Erdélyben. In: Limes 1998/4.I. szám). A BBTE-n tanuló diákok szüleinek 37,9 százaléka rendelkezik felsőfokú iskolai végzettséggel (18,2 százalékban mindkét szülő, 19,7 százalékban pedig az egyik szülő rendelkezik felsőfokú iskolai végzettséggel).

⁶ Mindezen adatok mellett azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk a két adatfelvétel időpontja és helye közötti különbséget. Először a rendezvényen résztvevők nyári vakációs időszakban kevesebbet költenek, másodsor számolnunk kell az inflációval.

⁷ A tusnádi fiatalok és a kolozsvári diákok egyaránt közel 80 százalékban befogadnának egy románt intim szférájukba.: az előbbieket 50,7 százalékban, az utóbbiak pedig 31,7 százalékban. Ilyen szempontból a tusnádi fiatalok tehát toleránsabbnak mutatkoznak a BBTE-n tanuló diákoknál.

⁸ A romániai, illetve a magyarországi pártok iránti érdeklődés aránya a tusnádi mintában számottevőbb. Ez a tény megerősíti azt a hipotézist, hogy a rendezvényen résztvevők inkább érdeklődnek a politika iránt, mint azok, akik nem.

⁹ A BBTE-n tanuló diákok és a tusnádi fiatalok politikai involváltsági foka nem mutat nagy eltérést. A BBTE-n tanuló diákok körében nagyobb azok aránya, akik nem mennek el szavazni (6,8%), valamint azok aránya, kik csak szavazni mennek el (86,6%). A politikailag ennél aktívabbak aránya 6,6 százalék.

¹⁰ A 2000 évi romániai parlamenti választásokon hozzávetőleg egyforma arányban vettek részt a tusnádi fiatalok, illetve a BBTE diákjai. Ez a hasonlóság a részvételi hajlandóságot tekintve is változatlan.

¹¹ A BBTE-n tanuló diákok a szabadegyetemi diákokhoz hasonlóan leginkább a médiából ismerik a törvényt. A tusnádiak esetében magasabb azok aránya, akik a törvényről szóló előadáson vettek részt, ugyanis a Szabadegyetem egyik fő témája a státustörvény volt

¹² A két populáció egyformán úgy gondolja, hogy igénybe fogja venni a törvénybe foglalt kedvezményeket.

¹³ A szabadegyetemi résztvevők és a kolozsvári diákok arányai ilyen szempontból nagyjából megegyeznek.

¹⁴ A BBTE-n tanuló diákok ismeretei hasonlóan hiányosak.

Adorján Piroska – Somai József – Szenkovics Dezső

Ösztöndíjrendszerek Romániában a 2001/2002-es tanévben

A romániai magyar közösség itthonmaradási stratégiája elképzelhetetlen az ifjúság számára olyan átlátható és tetten érhető támogatási feltételrendszer nélkül, amely biztosítja a versenyképességet, a jó közérzet kialakításához szükséges jólétet, a jövőbe vetett bizalmat és a saját erőbe vetett hitet. A szülőföldön maradás elősegítése érdekében, az osztársadalmi felemelkedés alapfeltétele mellett egyik legfontosabb stratégiai tevékenység az ifjúság minőségi képzése. A nevelés-oktatás ügyében nem mondható el, hogy az átlagos európai trendeknek megfelel a létező rendszer, és hogy általa a támasztott igényekre pozitív válasz adható.

I. Középiskolások támogatása

Ami a közoktatást illeti, a szűkös költségvetésnek tulajdoníthatóan, valamint a romániai magyarság anyagi helyzete okán, tanulóink hátrányos helyzetben vannak a többségi lakossággal szemben. Az oktatás minőségének az emelése támogatási rendszerhez kötött. Az anyagi nehézségekkel küszködő családok gyerekei különösen szörványvidéken, ahol a tanuló más helységben kénytelen folytatni a tanulást, a képzés lehetősége támogatás nélkül ellehetleneedik, ami azt jelenti, hogy vagy román nyelven folytatja, vagy abbahagyja tanulmányait.

A középiskolai ösztöndíjazási rendszer vizsgálata érdekében kérdőívet küldtünk 129 iskolának, amelyre 83 választ kaptunk. Ezek közül választottuk ki azokat a középiskolákat, amelyek pontos adatokat közöltek, és amely adatok garantálják, hogy hiteles következtetéseket lehessen levonni a továbbiakban az alább bemutatott táblázatok és ábrák segítségével.

A beérkezett – a 2001/2002-es tanévre vonatkozó – adatok alapján megvizsgáltuk az *állami ösztöndíjakat*, a *külföldről érkező támogatásokat* (külön tárgyaljuk az Apáczai hallgatói ösztöndíjat), illetve a *magán és közhasznú szervezetek, intézmények által nyújtott ösztöndíjakat*.

Az *állami ösztöndíjak* keretében a következő típusú ösztöndíjak léteznek:

1. Szociális ösztöndíj, amelyre az árvák, félárva, a társadalmilag veszélyeztetett betegségekben (TBC, AIDS, stb.) szenvedők, a decemberi forradalom hőseinek és harcosainak gyerekei, illetve a más helységből ingázók jogosultak.
2. Érdemi ösztöndíj, amelyre a 9,80-nál nagyobb átlagot elért diákok, élsportolók, illetve az országos és nemzetközi olimpiákon helyezéseket elért tanulók tarthatnak igényt. Fontos megjegyezni, hogy ehhez az ösztöndíjhoz a feltételeket teljesítő tanulók összlétszámának mindössze 1%-a juthat hozzá.
3. Tanulmányi ösztöndíj, amelyre a 9,00-nál magasabb átlaggal rendelkező tanulók jogosultak. Ebben az esetben is a követelményeknek eleget tevő tanulók mindössze 1,5%-a juthat hozzá.

4. Időleges ösztöndíj-támogatás, amelyet különleges esetekben lehet igényelni.

Az *állami ösztöndíjak* esetében 47 iskolát vizsgáltunk meg (33 tiszta magyar és 14 vegyes iskolát). A mellékletként bemutatott 1a. és 1b. táblázatok a vizsgált iskolák adatait tartalmazzák. Ezekből a táblázatokból az tűnik ki, hogy a középiskolai állami ösztöndíj-támogatás nagyon kevés iskolást érint.

A 2.a. és 2.b. táblázatok illetve az 1.a. és 1.b. ábrák szerint a vizsgált 47 iskolából az összdíáklétszám 28.364 diák, a magyar diákok létszáma 22.494. A 28.364 diákból állami ösztöndíjba részesül 1.843 diák, ami mindössze az összdíáklétszám 6,53%-át jelenti. Ugyanez az arány a magyar iskolákban, illetve a vegyes iskolák magyar tagozatain tanuló diákok esetében 6,65%, ami 1496 állami ösztöndíjban részesülő diákot jelent a 22.494 magyar anyanyelvű diák közül. Ez az arány a vegyes tannyelvű iskolák esetében 5,16%, míg a magyar tannyelvű iskolák esetében 7,02%.

Fontos megjegyezni, hogy az ösztöndíjak száma a vizsgált 47 iskola közül mindössze 11-ben haladja meg a diáklétszám 10%-os arányát, a maradék 36-ban pedig ez az arány a diáklétszám 10%-a alatt marad. A legalacsonyabb az állami ösztöndíjak száma a székelyudvarhelyi Református Gimnáziumban: 115 diák közül mindössze 1 diák részesül ösztöndíjban (összdíáklétszám 0,87 %-a). Ellenpéldaként a gyulafehérvári Gróf Majláth G. Károly Líceumi Szeminárium hozható fel, ahol a 103 diák közül 39 részesül állami ösztöndíjban, ami az összdíáklétszám 37,86 %-át jelenti. Ez a két példa jelzi, hogy igen nagy a különbség az iskolák által nyújtott állami ösztöndíjak számaránya között, tekintettel arra, hogy az ösztöndíj nagyságrendjét a biztosított összeg sajátos módon történő felosztása befolyásolja. A kiosztható ösztöndíjak nagyságrendjét a megyei tanfelügyelőség szabja meg, a leosztott állami költségvetés arányában.

A felmérés idején a kolozsvári tanfelügyelőség például a következőképpen határozta meg a 2001-2002-es tanév január-július periódusára az összegeket (Kolozs Megye Tanfelügyelősége 207/16.01.2002 átirata):

- szociális ösztöndíj: 75.000 lej/hó
- érdemi ösztöndíj: 75.000 lej/hó
- tanulmányi ösztöndíj: 70.000 lej/hó

2. a. táblázat. Középiskolai állami ösztöndíjak megoszlása a román-magyar vegyes iskolákban

Ssz.	Iskola	1	2	3	4	5	6	7
1.	Pop de Băsești Iskolacsoport, Szilágycseh	489	213	43.56	86	29	17.59	13.62
2.	Gheorghe Șincai Tanítóképző, Zilah	893	190	21.28	93	24	10.41	12.63
3.	Mihai Eminescu Tanítóképző, Marosvásárhely	565	198	35.04	75	20	13.27	10.10
4.	Elektromaros Líceum, Marosvásárhely	811	214	26.39	45	20	5.55	9.35
5.	Octavian Goga Elméleti Líceum, Bánffyhunrad	560	87	15.54	30	7	5.36	8.05
6.	Iosif Vulcan Pedagógiai Líceum, Nagyvárad	1300	150	11.54	32	10	2.46	6.67
7.	Puskás T. Szaklíceum, Sepsiszentgyörgy	625	502	80.32	41	31	6.56	6.18

8.	Faipari Iskolaközpont, Szováta	497	427	85.92	22	21	4.43	4.92
9.	Művészeti Líceum, Sepsiszentgyörgy	642	434	67.60	23	16	3.58	3.69
10.	Marosvásárhelyi Sportiskola	697	289	41.46	24	10	3.44	3.46
11.	O. Goga Iskolaközpont, Margitta	1178	274	23.26	46	9	3.90	3.28
12.	Mircea Eliade Líceum, Segesvár	523	183	34.99	23	6	4.40	3.28
13.	Fémipari Iskolaközpont, Gyergyószentmiklós	548	457	83.39	11	10	2.01	2.19
14.	Petőfi Sándor Líceum, Székelyhid	963	803	83.39	23	15	2.39	1.87
	Összesen	10291	4421	42.96	574	228	5.58	5.16

Jelmagyarázat:

- 1 – Összdiáklétszám
- 2 – Magyar diáklétszám
- 3 – Magyar diákok %-os aránya
- 4 – Ösztöndíjasok száma
- 5 – Ösztöndíjas magyar diákok száma
- 6 – Ösztöndíjasok %-os aránya
- 7 – Ösztöndíjas magyar diákok %-os aránya

2.b. táblázat: Középszintű állami ösztöndíjak megoszlása
a magyar tannyelvű iskolákban

Ssz.	Iskola	Diák- létszám	Ösztön- díjak száma	Ösztön- díjas – %
1.	Gróf Majláth G. Károly Líceumi Szeminárium, Gyulafehérvár	103	39	37.86
2.	Csiky Gergely Iskolacsoport, Arad	488	172	35.25
3.	Unitárius Gimnázium, Székelykeresztúr	112	29	25.89
4.	Református Líceum, Zilah	246	51	20.73
5.	Orbán Balázs Gimnázium, Székelykeresztúr	344	49	14.24
6.	Baróti Szabó Dávid Iskolaközpont, Barót	567	79	13.93
7.	Sövény Elek Szakközépiskola, Gyergyóalfalu	486	59	12.14
8.	Puskás Tivadar Iskolaközpont, Gyergyóditró	215	25	11.63
9.	Lórántffy Zs. Református Gimnázium, Nagyvárad	207	19	9.18
10.	Ady Endre Líceum, Nagyvárad	805	67	8.32
11.	Márton Áron Elméleti Líceum, Csíkszereda	675	52	7.70
12.	Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár	662	46	6.95
13.	Benedek Elek Tanítóképző, Székelyudvarhely	637	44	6.91
14.	Németh László Elméleti Líceum, Nagybánya	476	32	6.72
15.	Salamon Ernő Líceum, Gyergyószentmiklós	1280	80	6.25

16.	Református Teológiai Líceum, Szatmárnémeti	294	18	6.12
17.	Kölcsey Ferenc Kollégium, Szatmárnémeti	718	38	5.29
18.	Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár	570	30	5.26
19.	Báthory István Elméleti Líceum, Kolozsvár	1141	59	5.17
20.	Mikes Kelemen Líceum, Sepsiszentgyörgy	1354	67	4.95
21.	Segítő Mária Római Katolikus Teológiai Líceum, Csíkszereda	232	11	4.74
22.	Nagy István Művészeti Szaklíceum, Csíkszereda	660	30	4.55
23.	Nagy Mózes Elméleti Líceum, Kézdivásárhely	873	39	4.47
24.	Tivai Nagy Imre Líceum, Csíkszentmárton	150	6	4.00
25.	Eötvös József Mezőgazdasági Szakközépiskola, Székelyudvarhely	744	29	3.90
26.	Kalazanci Szent József Római Katolikus Iskolaközpont, Nagykároly	207	8	3.86
27.	Kós Károly Szakközépiskola, Székelyudvarhely	633	21	3.32
28.	Tamási Áron Gimnázium, Székelyudvarhely	999	31	3.10
29.	Petőfi Sándor Iskolaközpont, Csíkdánfalva	342	9	2.63
30.	Palló Imre Képzőművészeti Szakközépiskola, Székelyudvarhely	498	10	2.01
31.	Dr. Bányai János Műszaki Kollégium, Székelyudvarhely	1150	18	1.52
32.	Dr. P. Boros Fortunát Középiskola, Zetelaka	90	1	1.11
33.	Református Gimnázium, Székelyudvarhely	115	1	0.87
	Összesen	18073	1269	7.02

Külön kutatás tárgyát képezhetné az ösztöndíjasok iskolánkénti arányában megmutató különbségek, ugyanis elvben semmiképpen sem igazolható az 1-40 százalékgig terjedő „sáv”. A szubsztantív demokrácia kérdéséig elvezető társadalmi méltányosság elve végül is megkövetelné, hogy a tanuló ifjúság mindenütt közel azonos feltételek mellett juthasson állami – bárkit megillető – támogatáshoz.

A fenti táblázatok által bemutatott helyzet annyira változatos, hogy sem településtípusok – megyeszékhely és „vidék” –, sem pedig iskolatípusok – egyházi illetve világi –, sem tájegységek szerint nem állapítható meg általános szabály.

Tekintettel az ösztöndíjakra szánt állami költségvetés szűkösségére, az általános szegénységre, a külföldi támogatások, illetve a magánszemélyek és közintézmények ösztöndíj támogatási rendszere jelenthetik a forrásterületek bővítési lehetőségét. Ennek érdekében szükséges a közoktatásban dolgozók, tisztséget betöltők igyekezete, kapcsolat-építési képessége, illetve hogy kihasználják és gyümölcsösíteni tudják személyes és társadalmi kapcsolataikat.

A középiskolás diákok számára külföldről érkező ösztöndíj-támogatások számszerűségét nézve megállapíthatjuk, hogy akárcsak az állami ösztöndíjak esetében, ez is igen szerény, kevés diákot érint, ami alábbi 3. táblázatból egyértelműen kitűnik. A megvizsgált 47 iskolából mindössze 16 iskola tanulói részesülnek külföldi támogatásban. Az esetek nagy többségében a külföldről nyert ösztöndíjak a személyes és a civilszervezeti kapcsolatok következményei (elszármazottak, karitatív szervezetek, testvériskolai és testvérvárosi kapcsolatok, személyiségek).

A külföldi támogatás általában és elsősorban az egykori diákok kötődését jelzi valamilyen iskolájukhoz és városukhoz. De ennek a kapcsolatnak komoly személyi előfeltétele olyan mai tanárok-iskolai vezetők megléte, akik módszeresen és folyamatosan képesek és hajlandók ezeket a kapcsolatokat „működtetni”, ugyanis a folyamatosság biztosítása ezen ösztöndíj-forma esetében a legnehezebb. Vagyis az alábbi táblázat komoly információt hoz egyes iskolák közösségépítő potenciáljáról.

Az alábbi adatok nem foglalják magukba az Apáczai hallgatói ösztöndíjat, amely külön elemzés tárgya.

3. táblázat: Közéiskolai ösztöndíj-támogatás külföldről

Ssz.	Iskola	Ösztöndíjak száma	Ösztöndíjas – %
1.	Csiky Gergely Iskolacsoport, Arad	48	9.84
2.	Puskás Tivadar Iskolaközpont, Gyergyóditró	17	7.91
3.	Református Gimnázium, Székelyudvarhely	8	6.96
4.	Református Teológiai Líceum, Szatmárnémeti	14	4.76
5.	Tamási Áron Gimnázium, Székelyudvarhely	33	3.30
6.	Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár	21	3.17
7.	Báthory István Elméleti Líceum, Kolozsvár	33	2.89
8.	Eötvös József Mezőgazdasági Szaklíceum, Udvarhely	19	2.55
9.	Puskás Tivadar Szakközépiskola, Sepsiszentgyörgy	12	2.39
10.	Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár	12	2.11
11.	Ady Endre Líceum, Nagyvárad	16	1.99
12.	Benedek Elek Tanítóképző, Székelyudvarhely	12	1.88
13.	Kós Károly Szakközépiskola, Székelyudvarhely	10	1.58
14.	Kölcsey Ferenc Nemzeti Kollégium, Szatmárnémeti	7	0.97
15.	Lórántffy Zs. Református Gimnázium, Nagyvárad	2	0.97
16.	Nagy Mózes Elméleti Líceum, Kézdivásárhely	8	0.92
	Összesen	272	

A továbbiakban a közintézményi és a magánösztöndíjak helyzetét vizsgáljuk meg. Ez a típus a helyi társadalom iskolapártoló és tehetségápoló hajlandóságáról hoz figyelemre méltó információt. Mivel a rendszerváltás mindig anyagi szempontból is rendkívüli módon megterheli a társadalmat, ami azt jelenti, hogy a hajlandóság mellett külön kell szólni a helyi gazdasági potenciálról. Tömbmagyar vidéken, ahol több iskola támogatása merül fel, az ösztöndíjak számában megmutatkozik az iskola presztízse is.

4. táblázat: Közintézményi- és magánösztöndíjak megoszlása

Ssz.	Iskola	Város	Ösztöndíjak száma	Ösztöndíjas százalékban
1.	Lórántffy Zs. Református Gimnázium	Nagyvárad	31	14.98
2.	Mircea Eliade Elméleti Líceum	Segesvár	25	13.66
3.	Márton Áron Elméleti Líceum	Csíkszereda	46	6.81

4.	Református Teológiai Líceum	Szatmárnémeti	14	4.76
5.	Református Gimnázium	Székelyudvarhely	5	4.35
6.	Csiky Gergely Iskolacsoport	Arad	21	4.30
7.	Római Katolikus Teológiai Líceum	Csíksereda	9	3.88
8.	Bartók Béla Elméleti Líceum	Temesvár	15	2.63
9.	Nagy István Művészeti Líceum	Csíksereda	9	1.36
10.	Apáczai Csere János Elméleti Líceum	Kolozsvár	6	0.91
11.	Kölcsey Ferenc Nemzeti Kollégium	Szatmárnémeti	5	0.69
12.	Mezőgazdasági Szakközépiskola	Székelyudvarhely	5	0.67
13.	Mikes Kelemen Elméleti Líceum	Sepsiszentgyörgy	6	0.44
14.	Tamási Áron Gimnázium	Székelyudvarhely	4	0.40
15.	Művészeti Líceum	Sepsiszentgyörgy	1	0.23
	Összesen		202	

A 4. táblázatból egyértelműen az tűnik ki, hogy a közintézményi és magánösztöndíjak kevés diákot érintenek. A feltérképezett 47 iskolából mindössze 15 iskolában létezik ez a támogatási forma. Bár ebből az ösztöndíjból kevés diák részesül, fontos megjegyezni, hogy értékük, akárcsak a külföldieké jóval meghaladja az állami ösztöndíjakét.

Az Apáczai hallgatói ösztöndíj a 2001-2002-es évben is kiosztásra került, sőt némi növekedésnek lehettünk tanúi a szakoktatásban és a felsőoktatásban is. Ez a tavalyi évhez képest a szakiskolások esetében 13,76%-os növekedést jelentett (lásd 5. táblázat).

Ebben az iskolai évben is a 199 nyertes szakiskolás tanuló, a múlt évhez hasonlóan 30-30 ezer forintot kapnak két részletben, amelynek a kifizetése megtörtént. Azonban ha figyelmesen megnézzük a 6. táblázatot, láthatjuk, hogy a iskolánként a tanulók igen kis százaléka jutott ösztöndíjhoz. Ennek, a valóban érdemösztöndíjnak is nevezhető támogatás százalékaránya, iskolánkénti leosztásban 0,14 és 3,68% között mozog. Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy a táblázatban nem szereplő további 28 iskolából pályázó tanulók közül senki sem tudta teljesíteni az ösztöndíj elnyeréséhez szükséges pontszámot.

5. táblázat. Adatok a 2000-2001. és a 2001-2002-es tanévi Apáczai hallgatói ösztöndíjakról

Ssz.	Megnevezés	Egyetemi hallgatók		Szakiskolások	
		2000-2001	2001-2002	2000-2001	2001-2002
1.	Benyújtott pályázatok száma	2701	2214	731	526
2.	Nyertes pályázatok száma	550	622	176	199
3.	Nyertes/benyújtott arány (%)	20,36	28,09	24,07	37,83
4.	Legalacsonyabb tanulmányi átlag – különleges teljesítmény vagy szociális helyzet hiányában	9,48	9,69	8,98	8,76
5.	Legalacsonyabb tanulmányi átlag – különleges teljesítmény vagy szociális helyzet esetében	8,98	8,84	8,13	8,07

Az Apáczai hallgatói ösztöndíj iránti érdeklődés nagy, de vitákat szül, hogy még nem történt meg a szakoktatás területének pontos körülhatárolása. Az is vita tárgya, hogy az ösz-

töndíj elnyerésében más feltételek mellett a tanuló szociális helyzete nem kap kellő hangsúlyt a pontozásnál.

6. táblázat: Az Apáczai hallgatói ösztöndíj iskolánkénti megoszlása

Ssz.	Iskola	Diák- létszám	Magyar- diák- létszám	Ösztön- díjak száma	Ösztön- díjas – %
1.	Gábor Áron Szakliceum Kézdivásárhely	1235	n.a.	23	n.a.
2.	Eötvös József Mezőgazdasági Szakközépiskola Udvarhely	744	744	20	2.69
3.	Bartók Béla Elméleti Líceum Temesvár	570	570	14	2.46
4.	Közgazdasági és Közigazgatási Szakközépiskola, Sepsiszentgyörgy	n.a.	n.a.	14	n.a.
5.	Építészeti Szakközépiskola és Szakmunkásképző, Csíkszereda	548	532	13	2.44
6.	Baróti Szabó Dávid Katolikus Iskolaközpont, Udvarhely	n.a.	n.a.	9	n.a.
7.	Gépgyártóipari Iskolaközpont, Gyergyószentmiklós	548	457	9	1.97
8.	Baróti Szabó Dávid Iskolaközpont, Barót	567	567	8	1.41
9.	Constantin Brancusi Iskolaközpont, Marosvásárhely	567	190	7	3.68
10.	Sigismund Toduta Zenelíceum, Kolozsvár	525	195	7	3.59
11.	Puskás Tivadar Szakközépiskola, Sepsiszentgyörgy	625	502	6	1.20
12.	Tamási Áron Gimnázium, Székelyudvarhely	999	999	6	0,60
13.	Művészeti Líceum, Sepsiszentgyörgy	642	434	5	1.15
14.	Gábor Áron Szakliceum, Szentegyháza	459	459	5	1.09
15.	Apor Péter Iskolaközpont, Kézdivásárhely	n.a.	n.a.	5	n.a.
16.	Kós Károly Szakközépiskola, Udvarhely	633	633	5	0.79
17.	Nagy István Művészeti Szakközépiskola, Csíkszereda	660	660	4	0.61
18.	Orbán Balázs Gimnázium, Székelykeresztúr	344	344	4	1.16
19.	Iuliu Maniu Szakközépiskola, Szilágysomlyó	724	n.a.	3	n.a.
20.	Áprily Lajos Elméleti Líceum, Brassó	n.a.	n.a.	2	n.a.
21.	Bányai János Műszaki Kollégium, Székelyudvarhely	1150	1150	2	0.17
22.	Ion Vlasiu Iskolaközpont, Marosvásárhely	n.a.	n.a.	2	n.a.
23.	Kájoni János Gazdasági Szakközépiskola, Csíkszereda	n.a.	n.a.	2	n.a.
24.	Mezőgazdasági Iskolacsoport, Érmihályfalva	n.a.	n.a.	2	n.a.
25.	Nyárádszeredai Iskolaközpont	319	n.a.	2	n.a.
26.	Ovidiu Densusianu Iskolaközpont, Pustakalán	n.a.	n.a.	2	n.a.

27.	Sövény Elek Szakközépiskola, Gyergyószentmiklós	486	486	2	0.41
28.	Spiru Haret Iskolaközpont, Udvarhely	n.a.	n.a.	2	n.a.
29.	I. Maniu Szakközépiskola, Nagykároly	800	185	2	1.08
30.	Apáczai Csere János Elméleti Líceum, Kolozsvár	662	662	1	0.15
31.	Batthyányi Ignác Szakközépiskola, Gyergyószentmiklós	n.a.	n.a.	1	n.a.
32.	Energetikai Szakközépiskola, Brassó	688	76	1	1.32
33.	Kölcsey Ferenc Kollégium, Szatmár	718	718	1	0.14
34.	Korondi Szakközépiskola, Korond	n.a.	n.a.	1	n.a.
35.	Palló Imre Képzőművészeti Szakközépiskola, Udvarhely	498	498	1	0.20
36.	St. O. Iosif Iskolaközpont, Kőhalom		59	1	1.69
37.	Vencel József Faipari Szakközépiskola, Csíkszereda	745	n.a.	1	n.a.
38.	Művészeti Líceum, Nagybánya	n.a.	n.a.	1	n.a.
39.	Művészeti Líceum, Marosvásárhely	678	347	1	0.29
	Összesen			197	

II. Egyetemi hallgatók ösztöndíj-támogatása

Jelenleg Romániában több mint 20.000 magyar diák tanul a felsőoktatásban. A legtöbb nappali tagozaton tanuló magyar diák (6.157 diák) a Babeş-Bolyai Tudományegyetem hallgatója, a többi az ország más egyetemén, néhány helyen magyarul, de a nagyobb része továbbra is román nyelven végzi tanulmányait. Valójában a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen tanuló 6.157 magyar hallgató közül 4.435, azaz az itt tanuló magyar anyanyelvű hallgatók 72,03%-a tanul magyarul.

A felsőoktatásban tanuló magyar diákok ösztöndíj-támogatásának elemzésére a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar vonalát elemeztük, amelynek létszáma több mint 20%-a a romániai összmagyar diáklétszámnak. Ez alól kivételt képez az Apáczai Hallgatói Ösztöndíj, amelyről országos adatokkal rendelkezünk és külön alap fedezi a támogatást, ezért külön is elemezzük.

Amint a 7. táblázat mutatja, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar vonalán tanuló állami ösztöndíjas diákok százalékaránya (21,17%) nagyobb mint az egyetem átlaga (19,19%), amelyhez a magyar vonalon még hozzáadódik az Apáczai Hallgatói Ösztöndíj is (3,96%). Ez a magyar vonal számára kedvező helyzet, megítélésünk szerint abból a tényből adódik, hogy a magyar diákok létszáma országos viszonylatban alig haladja meg a 4%-ot és így egy erősebb szelekciónak vannak kitéve, aminek egyenes következménye az, hogy a legjobbak nyernek felvételt a felsőoktatási intézményekbe. Természetesen, országos viszonylatban ezek az arányok változhatnak, azonban a gyakorlat azt bizonyítja, hogy a nem magyar anyanyelven tanuló magyar nemzetiségű diákok nagyobb erőfeszítésre, nagyobb megerőltetésre kényszerülnek ahhoz, hogy román anyanyelvű kollégáikkal a szintet, a versenyt tartani tudják a szakmában és így az ösztöndíjak arányos részesedésében is.

7. táblázat. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem ösztöndíjasainak karonkénti megoszlása a 2001-2002-es tanévben

Kar	Diák- létszám	Magyar diáklét- szám	Ösztön- díjas összesen	Ösztön- díjas – %	Magyar ösztön- díjas	Magyar ösztön- díjas – %
Bölcsész	2546	359	541	21.25	107	29.81
Római Katolikus Teológia	182	182	51	28.02	51	28.02
Református Teológia	254	254	71	27.95	71	27.95
Kémia és Vegyészmérnöki	1166	158	293	25.13	42	26.58
Fizika	817	119	210	25.70	31	26.05
Biológia és Geológia	981	265	263	26.81	69	26.04
Matematika – Informatika	1752	402	363	20.72	98	24.38
Közgazdaság	3442	193	620	18.01	38	19.69
Történelem és Filozófia	1595	419	333	20.88	77	18.38
Pszichológia és Neveléstudományok	2515	888	438	17.42	160	18.02
Testnevelés	974	128	138	14.17	23	17.97
Földrajz	2333	367	409	17.53	63	17.17
Szociológia és Szociális Munkás	897	267	139	15.50	43	16.10
Politikatudományok	1838	310	250	13.60	48	15.48
Business	644	124	101	15.68	18	14.52
Összesen	21936	4435	4209	19.19	939	21.17

A táblázatból az is megtudható, hogy az egyetemi hallgatók 21,17 százaléka kap valamilyen állami ösztöndíjat, ami a mai – nehéz anyagi – körülmények között alacsonynak mondható. Bár az egyetemi tanulmányok anyagi terhe jóval meghaladja a középfokú oktatását, azt is érdemes észrevenni, hogy líceumi szinten jóval alacsonyabb, az egyetemi értéknek mintegy harmadát teszi ki az ösztöndíjasok aránya.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem úgynevezett magyar vonalán kiosztott ösztöndíjak elemzéséből (8. táblázat) kitűnik, hogy a megítélt támogatások közül első helyen a tanulmányi ösztöndíj áll, a kiosztott ösztöndíjak 72,84 százalékát teszi ki, majd ezt követi a szociális ösztöndíj 17,68 százalékkal és végül pedig az érdemi ösztöndíjak 9,48 százalékkal, vagyis a tanulmányi eredmények alapján az összdiákság 82,32 százaléka jut ösztöndíjhoz.

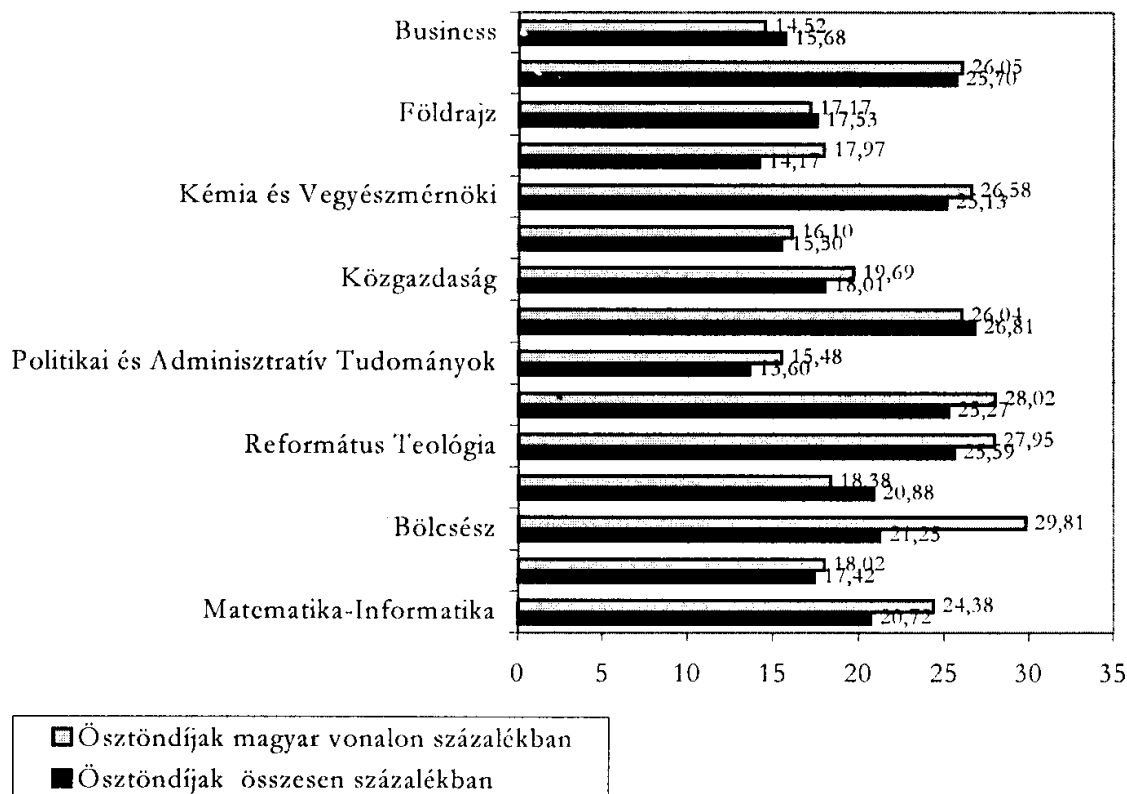
8. táblázat: Az ösztöndíjak típusok szerinti megoszlása a BBTE magyar „vonalain”

Kar	Magyar diák- létszám	Állami ösztöndíjak száma			
		Összes	Érdem	Tanulmányi	Szociális
Pszichológia és Neveléstudományok	888	160	20	121	19

Bölcsész	359	107	11	77	19
Matematika-Informatika	402	98	11	58	29
Történelem és Filozófia	419	77	12	48	17
Református Teológia	254	71	1	56	14
Biológia és Geológia	265	69	7	55	7
Földrajz	367	63	4	55	4
Római Katolikus Teológia	182	51	1	36	14
Politikatudomány	310	48	7	29	12
Szociológia és Szociális Munkás	267	43	6	31	6
Kémia és Vegyészmérnöki	158	42	5	32	5
Közgazdaság	193	38	0	31	7
Fizika	119	31	4	23	4
Jog	0	33	0	8	25
Testnevelés és Sport	128	23	0	18	5
Business	124	18	0	14	4
Európai Tanulmányok	0	n.a.	n.a.	n.a.	n. a.
Görög-Katolikus Teológia	0	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Összesen	4435	939	89	684	166
Összesen %	-	100	9.48	72.84	17.68

Megjegyzés: a táblázatban helyet kapott a Jog, Európai Tanulmányok és a Görög-Katolikus Teológia, ahol ugyan magyar vonal nem működik, de vannak magyar hallgatók.

1. ábra: A Babeş-Bolyai Tudományegyetem ösztöndíjainak karonkénti megoszlása a magyar és román „vonalon” 2001-2002-es tanévben

Az egyes karokon megmutatkozó különbségek az ösztöndíjak számát illetően több okra is visszavezethetőek és csak az egyik ezek közül a diákság teljesítménye. Nagyon sok függ a kari vezetéstől, a mai anyagi helyzetben mely kar vezetése képes jelentősebb összeget „kiszakítani” a szűkös közösből.

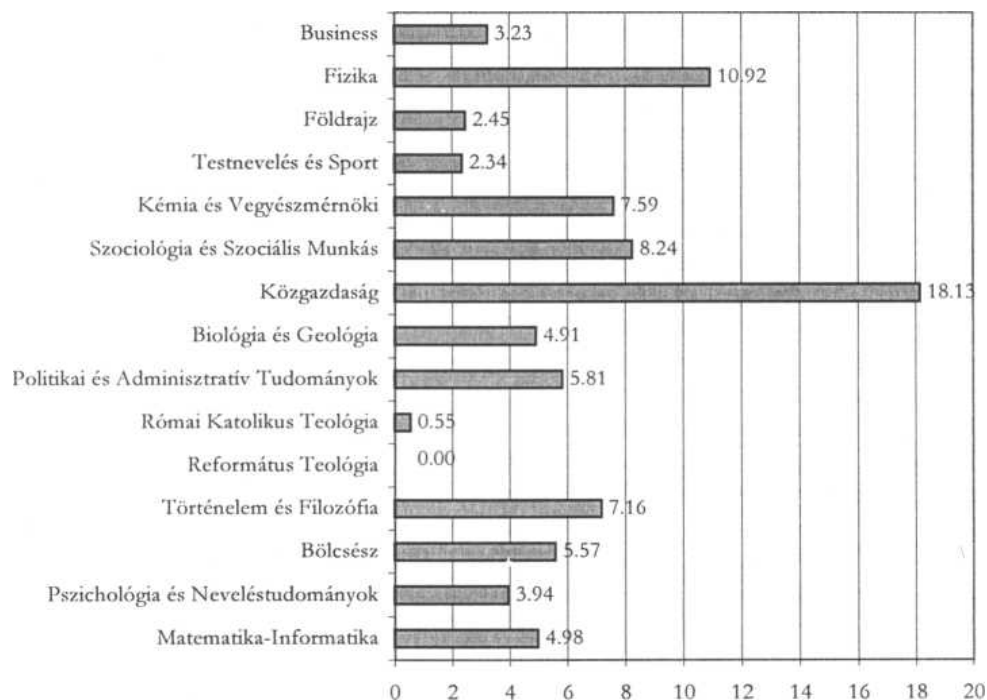
Az Apáczai hallgatói ösztöndíj a felsőoktatásban is az érdemi ösztöndíjak kategóriájába tartozik. Az 5. táblázatból látható, hogy a 2001-2002-es tanévben 622 egyetemi hallgató kapta meg ezt az ösztöndíjat, ami az elmúlt tanévhez viszonyítva 11,58 százalékos növekedést jelent. Az Apáczai-ösztöndíjasok részaránya a nappali tagozat hallgatóinak 4 százaléka körül mozog. Erre a célra az idei tanévben az Iskola Alapítvány, mint az Apáczai Közalapítvány megbízottja és az Apáczai Hallgatói Ösztöndíj-program romániai lebonyolítója, 43,5 millió forintot osztott ki. A 10. táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy az egyetemi hallgatók elég kis száma kapott ösztöndíjat, sőt az Iskola Alapítvány nyilvántartása szerint a pályázó egyetemek közül 16 egyetem diákjai egyáltalán nem jutottak ösztöndíjhoz, mivel egyetlen pályázó sem érte el az elnyeréshez szükséges pontszámot.

Az ösztöndíjak 37,78 százalékát a Babeş-Bolyai TE diákjai kapták. A BBTE viszonylatában vizsgálva az Apáczai hallgatói ösztöndíj helyzetét (9. táblázat), kitűnik hogy a Református Teológia Karon kívül a magyar vonal minden karán részesültek ösztöndíjban. Létszámukhoz viszonyítva a legkevesebbet a Római Katolikus Teológia kapott (0,56%), a legtöbb ösztöndíjat pedig, a magyar vonal hiányában is, a jogászok tudhatják magukénak (9,26%).

9. táblázat: Apáczai-ösztöndíjak megoszlása a BBTE magyar „vonalain”

Kar	Magyar „vonal”diáklétszám	Magyar diákok összesen	Apáczai ösztöndíjak száma	Apáczai ösztöndíjas - %
Matematika-Informatika	402	492	20	4.07
Pszichológia és Neveléstudományok	888	918	35	3.81
Bölcsész	359	571	20	3.50
Történelem és Filozófia	419	467	30	6.42
Református Teológia	254	254	0	0.00
Római Katolikus Teológia	182	180	1	0.56
Politikatudományok	310	357	18	5.04
Biológia és Geológia	265	331	13	3.93
Közgazdaság	193	456	35	7.68
Szociológia és Szociális Munkás	267	277	22	7.94
Kémia és Vegyészmérnöki	158	243	12	4.94
Testnevelés és Sport	128	200	3	1.50
Földrajz	367	764	9	1.18
Fizika	119	159	13	8.18
Business	124	215	4	1.86
Jog	0	162	15	9.26
Európai Tanulmányok	0	103	4	3.88
Görög-Katolikus Teológia	0	8	0	0.00
Összesen	4435	6157	235	3.82

2. ábra: Az Apáczai hallgatói ösztöndíjak százalékos megoszlása a BBTE magyar „vonalain”

Tekintettel arra, hogy az Apáczai ösztöndíjrendszer is tanulmányi-érdemi típusú, összeegyeztethető más ösztöndíjakkal, ebből kifolyólag a legtöbb hallgató jó tanulmányi eredményei és hallgatói tevékenysége alapján jut hozzá, ami nem feltétlenül növeli az ösztöndíjban részesülők számát, sok esetben ösztöndíjhalmozáshoz vezet. Sajnos a két ösztöndíjtípus (állami és Apáczai hallgatói ösztöndíj) közötti korrelálás hiánya miatt a legtöbb Apáczai hallgatói ösztöndíjban részesülő hallgatót nem arányos halmozott támogatáshoz juttat, sok más kategóriához viszonyítva.

10. táblázat. Az Apáczai hallgató ösztöndíjak megoszlása a magyar diákok által leginkább látogatott egyetemeken

Ssz.	Egyetem	Diák-létszám	Magyar diák létszám	Magyar diákok -%	Apáczai ösztöndíjas diákok- N	Apáczai ösztöndíjas diákok - %
1.	Képzőművészeti Akadémia, Kolozsvár	672	108	16.07	18	16.67
2.	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, Marosvásárhely	2257	1026	45.46	148	14.42
3.	Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár	219	219	100.00	16	7.31

4.	Babeş-Bolyai TE, Kolozsvár	21936	6157	28.07	255	4.14
5.	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, Kolozsvár	3081	100	3.25	4	4.00
6.	Műszaki Egyetem, Kolozsvár	9508	1051	11.05	33	3.14
7.	Nyugati Egyetem, Temesvár	18000	600	3.33	16	2.67
8.	Agrártudományi és Állatorvosi Egyetem, Temesvár	3012	253	8.40	3	1.19

Az Apáczai hallgatói ösztöndíjak megoszlása (10. táblázat) a magyar diákok által leginkább látogatott egyetemeken azt mutatja, hogy a magyar anyanyelvű diákok a legjobb eredményeket a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen (14,42 %) és a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémián érték el, míg a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen a másik végletet jelenti, ahol a magyar diákoknak csupán 3,96 százaléka jutott ehhez az ösztöndíjhoz.

11. táblázat. Az Apáczai-ösztöndíjat nyert egyetemek és az elnyert ösztöndíjak száma

Ssz.	Egyetem	Ösztöndíjak száma
1.	Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Kolozsvár	255
2.	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem – Marosvásárhely	148
3.	Nagyváradai Egyetem	50
4.	Gh. Dima Zeneakadémia – Kolozsvár	35
5.	Műszaki Egyetem – Kolozsvár	33
6.	Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia – Kolozsvár	18
7.	Nyugati Egyetem – Temesvár	16
8.	Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet – Kolozsvár	16
9.	Transilvania Egyetem – Brassó	9
10.	Agrártudományi és Állatorvosi Egyetem – Kolozsvár	8
11.	Petru Maior Tudományegyetem – Marosvásárhely	7
12.	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem – Kolozsvár	4
13.	Agrártudományi és Állatorvosi Egyetem – Temesvár	3
14.	George Enescu Képzőművészeti Egyetem – Bukarest	3
15.	Színművészeti Egyetem – Marosvásárhely	3
16.	Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem – Temesvár	2
17.	Közgazdasági Egyetem – Bukarest	2
18.	Lucian Blaga Egyetem – Szeben	2
19.	Petrozsényi Egyetem	2
20.	Bogdan Voda Tudományegyetem – Kolozsvár	1
21.	Bukaresti Egyetem	1
22.	Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola	1
23.	Színművészeti és Filmművészeti Egyetem – Bukarest	1
24.	Partium Keresztény Egyetem – Nagyvárad	1
25.	Tibiscus Egyetem – Temesvár	1
	Összesen	622

A fentiek mellett a felsőoktatásban számolnunk kell még az Iskola Alapítvány szociális ösztöndíjával is, mely szerint pályázati úton támogatást nyerhetnek az állami vagy magán felsőoktatási intézményben tanuló árva vagy félárva hallgatók, vagy azok a diákok akiknek családjában az egy főre eső jövedelem nagyon alacsony. Ebből az ösztöndíjből az idei tanévben 200 hallgató részesül. Népszerűsége igen nagy a szegény kategóriájú hallgatók körében, azonban a rászorultak nagyságrendje sokkal nagyobb, mint amit alapítványunk saját forrásból fedezni tud, sőt az Iskola Alapítvány által nyújtott összeg is szerény (3-4.000.000 lej/fő/év).

Hasonlóan nagyfokú népszerűségnek örvend az Iskola Alapítvány kutatási-tanulmányi pályázati kiírása is, amelyből a 2001-2002-es iskolai tanévben 83 pályázatra 88.580.000 lej osztott ki a kuratórium. Ehhez az ösztöndíjhoz azok a hallgatók juthatnak hozzá, akik tudományos kutatómunkát végeznek, konferenciákon, szakmai előadásokon szerepelnek, kutatási programokban vagy tanulmányúton vesznek részt. Ebben a támogatási rendszerben a pályázók, érdemeikhez, teljesítményükhöz mérten 500.000 és 2.500.000 lej közötti pénzüsszegeben részesülhetnek.

III. Következtetések

Ha a fenti támogatások változatos típusaihoz még figyelembe vesszük a teológiák és a csángók számára juttatott külföldi támogatásokat, valamint a kollégiumok helyi és külhoni támogatásait, megállapítható, hogy az itthonmaradás anyagi háttérének kecsegtető jeleit fedezhetjük fel. Megnyugtató jelenség, hogy a szorgalmas tanulmányi előremenetel meghozhatja a várt eredményt, azonban a szociális ösztöndíjak nagyságrendje még mindig igen alacsony. Szerintünk ebben a vonatkozásban komoly nyitást és nagy lehetőséget jelenthetne a diákhitel intézményének a bevezetése, figyelembe véve azt a tényt is, hogy sok szegény sorsú, jó képességű gyerek, a kilátástalan jövő miatt, meg sem próbál egyetemre felvételizni. Egy diákhitel rendszer számukra újabb bátorítást és segítséget jelentene a továbbtanulással járó terhek vállalásában.

A tanulni vágyók anyagi támogatása a romániai magyar közösség egyik központi kérdése kell hogy legyen, egyfelől az itthonmaradás anyagi feltételrendszerének kialakítása érdekében, másfelől a kor szintjén álló értelmiség jövőt kondicionáló mivoltából fakadóan.

A fent közölt táblázatok és ábrák elemzését tudatosan csak részlegesen végeztük el. Úgy gondoljuk, hogy összeállításunk – lévén úttörő vállalkozás – közelről sem tartalmazza mindazon adatokat, amelyek lehetővé teszik a teljeskörű elemzést, de arra mindenképpen megfelelnek az itt közölt adatok, hogy a kérdés rendkívüli társadalmi fontosságára irányítsák a közfigyelmet. Ugyanakkor a kolozsvári Iskola Alapítvány kollektívája a támogatási politikák helyes képének feltárása érdekében tovább dolgozik.

Forrásanyag:

1. A középiskoláktól beérkezett kérdőívek
2. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem 2001 -2002-es tanévi statisztikái (Buletin Statistic, Nr. 9, an universitar 2001-2002)
3. Az Iskola Alapítvány éves beszámolója

1.a. táblázat: A vizsgált magyar iskolák adatai

Ssz.	Iskola	Város	Diákok száma	AHÖ-k száma	AHÖ-k %-ban	Állami ösztöndíj összesen	Állami ösztöndíj összes %	Közintézm. és magán-öszt.díjak	Közintézm. és magán-öszt.díjak %	Külföldi öszt.díjak száma	Külföldi öszt.díjak %-ban
1	Mezőgazdasági Szakközépiskola	Sz.udvarhely	744	20	2.69	29	3.90	5	0.67	19	2.55
2	Bartók Béla Elméleti Líceum	Temesvár	570	14	2.46	30	5.26	15	2.63	12	2.11
3	Baróti Szabó Dávid Iskolaközpont	Barót	567	8	1.41	79	13.93	0	0.00	0	0.00
4	Kós Károly Szakközépiskola	Sz.udvarhely	633	5	0.79	21	3.32	0	0.00	10	1.58
5	Nagy István Művészeti Líceum	Csikszereda	660	4	0.61	30	4.55	9	1.36	0	0.00
6	Orbán Balázs Gimnázium	Sz.keresztúr	344	4	1.16	49	14.24	0	0.00	0	0.00
7	Bányai János Műszaki Kollégium	Sz.udvarhely	1150	2	0.17	18	1.52	0	0.00	0	0.00
8	Sövény Elek Szakközépiskola	Gy.szentmiklós	486	2	0.41	59	12.14	0	0.00	0	0.00
9	Apáczai Csere János Elméleti Líceum	Kolozsvár	662	1	0.15	46	6.95	6	0.91	21	3.17
10	Kölcsy Ferenc Nemzeti Kollégium	Szatmárnémeti	718	1	0.14	38	5.29	5	0.69	7	0.97
11	Palló Imre Képzőművészeti Líceum	Sz. udvarhely	498	1	0.20	10	2.01	0	0.00	0	0.00
12	Puskás Tivadar Iskolaközpont	Gyergyóditró	215	0	0.00	25	11.63	0	0.00	17	7.91
13	Római Katolikus Iskolaközpont	Nagykároly	207	0	0.00	8	3.86	0	0.00	0	0.00
14	Ady Endre Líceum	Nagyvárad	805	0	0.00	67	8.32	0	0.00	16	1.99
15	Segítő Mária Rom. Kat. Teológiai Líceum	Csikszereda	232	0	0.00	11	4.74	9	3.88	0	0.00
16	Református Gimnázium	Sz.udvarhely	115	0	0.00	1	0.87	5	4.35	8	6.96
17	Tamási Áron Gimnázium	Sz.udvarhely	999	6	0.60	31	3.10	4	0.40	33	3.30
18	Gr. Majláth K. Líceumu Szeminárium	Gyulafehérvár	103	0	0.00	39	37.86	0	0.00	0	0.00
19	Csiki Gergely Iskolacsoport	Arad	488	0	0.00	172	35.25	21	4.30	48	9.84
20	Lórántffy Zsuzsanna Ref. Gimnázium	Nagyvárad	207	0	0.00	19	9.18	31	14.98	2	0.97
21	Nagy Mózes Elméleti Líceum	Kézdivásárhely	873	0	0.00	39	4.47	0	0.00	8	0.92
22	Salamon Ernő Elméleti Líceum	Gy.szentmiklós	1280	0	0.00	80	6.25	0	0.00	0	0.00
23	Tivai Nagy Imre Líceum	Cs.szentmárton	150	0	0.00	6	4.00	0	0.00	0	0.00
24	Petőfi Sándor Iskolaközpont	Csikdánfalva	342	0	0.00	9	2.63	0	0.00	0	0.00
25	Márton Áron Elméleti Líceum	Csikszereda	675	0	0.00	52	7.70	46	6.81	0	0.00
26	Benedek Elek Tanítóképző	Sz.udvarhely	637	0	0.00	44	6.91	0	0.00	12	1.88
27	Németh László Elméleti Líceum	Nagybánya	476	0	0.00	32	6.72	0	0.00	0	0.00
28	Református Líceum	Zilah	246	0	0.00	51	20.73	0	0.00	0	0.00
29	Unitárius Teológiai Gimnázium	Sz.keresztúr	112	0	0.00	29	25.89	0	0.00	0	0.00
30	Mikes Kelemen Elméleti Líceum	S.szentgyörgy	1354	0	0.00	67	4.95	0	0.44	0	0.00
31	Református Teológiai Líceum	Szatmárnémeti	294	0	0.00	18	6.12	14	4.76	14	4.76
32	Dr. P. Boros Fortunát Középiskola	Zetelaka	90	0	0.00	1	1.11	0	0.00	0	0.00
33	Báthory István Elméleti Líceum	Kolozsvár	1141	0	0.00	59	5.17	0	0.00	33	2.89

1.b. táblázat: A vizsgált román-magyar vegyes tannyelvű iskolák adatai

Ssz.	Iskola	Város	Össz- diák lét- szám	Magyar diákok lét- száma	Magyar diákok létszám %-ában	AHÖ száma	AHÖ %-ban	Állami ösztön- díj összes	Állami ösztön- díjas magyar diákok	Állami ösztön- díjas %-ban	Állami ösztön- díj magyar %-ban	Közin- tézsm. és magán- ösztöndíj szám	Közin- tézsm. és magán- ösztöndíj %-ban	Külföldi ösztön- díjak magyar diákok	Külföldi ösztön- díjak %-ban
1	Gépgyártóipari Iskolaközpont	Gyergyó- sz.miklós	548	457	83.39	9	1.97	11	10	2.01	2.19	0	0.00	0	0.00
2	Művészeti Líceum	Sepsi- sz.györgy	642	434	67.60	5	1.15	23	16	3.58	3.69	1	0.23	0	0.00
3	Puskás Tivadar Szakközépiskola	Sepsi- sz.györgy	625	502	80.32	6	1.20	41	31	6.56	6.18	0	0.00	12	2.39
4	Mihai Eminescu Tanítóképző	Maros- vásárhely	565	198	35.04	0	0.00	75	20	13.27	10.10	0	0.00	0	0.00
5	Gheorghe Sincai Tanítóképző	Zilah	893	190	21.28	0	0.00	93	24	10.41	12.63	0	0.00	0	0.00
6	Elektromaros Líceum	Maros- vásárhely	811	214	26.39	0	0.00	45	20	5.55	9.35	0	0.00	0	0.00
7	Petőfi Sándor Líceum	Nagyvárad	963	803	83.39	0	0.00	23	15	2.39	1.87	0	0.00	0	0.00
8	Pop de Basesti Iskolacsoport	Szilágycseh	489	213	43.56	0	0.00	86	29	17.59	13.62	0	0.00	0	0.00
9	Mircea Eliade Elméleti Líceum	Segesvár	523	183	34.99	0	0.00	23	6	4.40	3.28	25	13.66	0	0.00
10	Marosvásárhelyi Sportiskola	Maros- vásárhely	697	289	41.46	0	0.00	24	10	3.44	3.46	0	0.00	0	0.00
11	Octavian Goga Iskolaközpont	Margita	1178	274	23.26	0	0.00	46	9	3.90	3.28	0	0.00	0	0.00
12	Faipari Iskolaközpont	Szováta	497	427	85.92	0	0.00	22	21	4.43	4.92	0	0.00	0	0.00
13	Octavian Goga Elméleti Líceum	Bánffy- hunyad	560	87	15.54	0	0.00	30	7	5.36	8.05	0	0.00	0	0.00
14	Iosif Vulcan Pedagógiai L.	Nagyvárad	1300	150	11.54	0	0.00	32	10	2.46	6.67	0	0.00	0	0.00
	Összesen		10291	4421	42.96	20	0.45	574	228	5.58	5.16	26	0.25	12	0.27

Hajdó Csaba

A Székelyföld régió és az európai regionális fejlesztési rendszer

Bevezetés

A tanulmány célja körvonalazni a Székelyföld, mint természetes régió hosszú távú fejlesztési lehetőségeit meghatározó lehetséges politikai opciókat. Mivel hosszú távú és fenntartható célok eléréséről van szó, ezeket az opciókat elsősorban a vonatkozó román politika és jogszabályrendszer, illetve az európai regionális politika és régiófejlesztési rendszer (acquis communautaire 21-es fejezete) határozza meg. A politikai opciók megfogalmazása előtt azt kell megnéznünk elsősorban, hogy a Maros, Hargita és Kovászna megyék alkotta Székelyföld régió mennyiben felel meg az európai régiókat jellemző belső (kohéziós) és külső kapcsolati (a környezethez való illeszkedés) jellemzőknek, illetve mennyire illeszkedik az európai régiókat szabályzó NUTS 2-es „szabványokhoz”. E kérdés tisztázása elengedhetetlen a hosszú távú stratégiai célok meghatározásánál és az esélyek felmérésénél.

Az 1990-től 2002-ig eltelt 12 évben, a Székelyföldet illetően nem készültek igazán használható fejlesztési tanulmányok, a három megye egyenként sem rendelkezik megalapozott, integrált fejlesztési stratégiával.

Jelen tanulmány a Budapesti Új Kézfogás Közalapítvány és a Magyar Tudományos Akadémia – Regionális Kutatások Központja által kezdeményezett és koordinált Székelyföld Fejlesztési ösztöndíjprogram részeként készülő kutatás egyik fejezetének előtanulmánya. A 12 székelyföldi kutató részvételével bonyolított program végeredményeként 2002 őszére készül el egy átfogó Székelyföld monográfia.

A Székelyföld stratégiai fejlesztési elemeinek a meghatározásánál a következő elvekre, adottságokra kell alapozni:

- Székelyföld földrajzi behatárolása sok vita tárgyát képezi, főleg ami Maros megye egészének a hovatartozását illeti. Jelen tanulmányban a Székelyföldet az 1960-1961. évi közigazgatási reformmal felosztatott Maros-Magyar Autonóm Tartomány (1961 - 1968) helyén létrejött három megye (Hargita, Kovászna, Maros) által alkotott természetes régióként határozzuk meg.
- Az elsődleges környezeti tényező az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat, illetve Románia elkötelezettsége az európai integráció mellett. A fejlesztési stratégiának mindenben, ahol ez lehetséges, meg kell felelnie a vonatkozó európai normáknak és gyakorlatnak, a decentralizáció és a szubszidiaritás szellemében.
- Annak ellenére, hogy több (legtöbbször egymással párhuzamos tevékenységű) a Székelyföld regionális fejlesztését célzó intézmény jött létre civil vagy önkormányzati kezdeményezésre, nem létezik olyan intézmény a Székelyföldön, amely mindenki ál-

tal elfogadott és elismert letéteményese lenne a regionális programozás és fejlesztés összehangolásának, koordinálásának.

- A stratégia végrehajtási sikerének alapfeltétele, hogy ahol szükséges, törekedjen azon legkisebb közös többszörös megtalálására, amely már lehetővé teszi az önálló programozást a három megye alkotta régió szintjén, de még elfogadható a román hatalmi tényezők részére.
- A Székelyföld régiófejlesztési tervénél alapvetően a tárgyalt térre kell alapozni, a lakosság etnikai összetételét adottságként kezelve. Hosszú távon nem tartható fenn a ma még alapvetően meghatározó etnikai törésvonalak mentén elkülönülő tervezés, amely oda vezet, hogy a területfejlesztéssel foglalkozó román vagy magyar szervezetek bizonyos elemek vonatkozásában egymással ütköző stratégiákban gondolkodnak. A programozást és a területfejlesztést közösen létrehozott és mindenki által elfogadott intézményes keretek közé kell helyezni.
- A fejlesztési stratégia elkészítésének valamint végrehajtásának során ki kell építeni a megfelelő kommunikációs csatornákat, és meg kell teremteni az együttműködés kereteit elsősorban a romániai régiófejlesztésért felelős intézményekkel, ugyanakkor kihasználva a magyarországi hasonló intézményekkel létező jó kapcsolatokat, fel kell használni a magyar regionális programozás tapasztalatait.
- Figyelembe kell venni, hogy a stratégiai tervezés és a programozás alapját képező statisztikai adatrendszerek ma nagyon sok esetben pontatlanok, nem megbízhatóak, illetve egyes esetekben teljességgel hiányoznak. Éppen ezért törekedni kell az adatok minél jobb leellenőrzésére, illetve ahol ez lehetséges, önálló felmérések, feldolgozások készítésére. A programozási/stratégiakészítési folyamatot a 2002-es népszámlálás adatainak hozzáférhetővé válása után kell elindítani.
- Mindenekelőtt az 1992-es és a 2002-es népszámlálás adatainak alapján kell meghatározni a Székelyföld lakosságának dinamikáját, illetve ezekből az adatokból lehet következtetéseket levonni olyan trendekre vonatkozóan, amelyek ismerete meghatározó a stratégiai tervezésben.
- A stratégiakészítés, a programozás elsőrendű törekvése a létező területi és szektorális fejlesztési stratégiák figyelembevételével a többirányú összhang megteremtése kell hogy legyen.
- A három megyét érintő, minisztérium vagy állami hivatal által készített szektorális tanulmányok kiindulópontot képezhetnek a stratégia elkészítésében.

Az Országos Régiófejlesztési Konceptiót és azt figyelembe véve, hogy Romániának még nincs kiforrott régiófejlesztési politikája, illetve hogy még előttünk áll a Székelyföld régió formális defíneálása és a regionális politika fő irányultságainak meghatározása, a területfejlesztési stratégiát a hosszú távú hazai fejlődési irányban bízva vázoltuk fel:

- amelyben a gazdaság stabil fejlődésére, az Európai Unióhoz való mielőbbi csatlakozásra, a regionális területfejlesztési intézményrendszer létrejöttére számítva feltételezhető, hogy Magyarország uniós csatlakozása után a Székelyföld a kibővülő EU „kapu-szerepet” betöltő, annak előnyeit kihasználó régiójává válik;

- amelyben a gazdasági szerkezetváltás, a gyorsuló innovációterjedés, a területi fejlődés jelenleginél enyhébb térbeli koncentrációja, a három megye önkormányzatainak szoros együttműködése, a közlekedéshálózat fejlődése reális célkitűzéssé teszi, hogy a Székelyföld – kölcsönös együttműködés révén alakuló integrált településhálózatra építve – a régiószervezés egyik romániai modelljévé váljon;
- amelyben a régióval, mint önálló forrásokkal és döntéshozattal rendelkező, az EU megfelelő forrásainak fogadására is alkalmas területfejlesztési szereplővel lehet számolni, s így valós értelmet kaphat a közös problémák, a belső területi egyenlőtlenségek szolidaritáson alapuló kezelésének kívánalma.

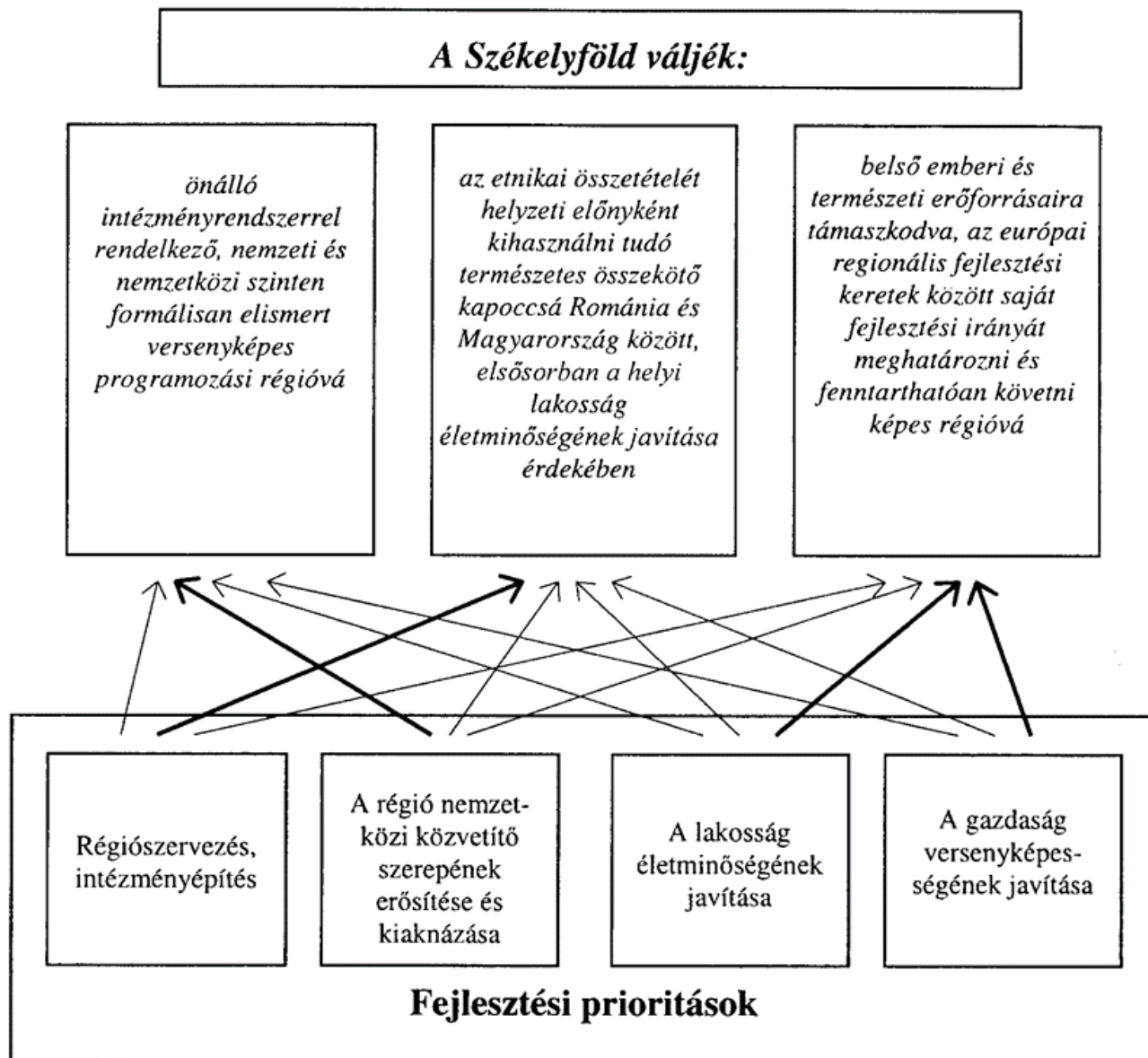
Számolni kell azzal, hogy a regionális fejlődést meghatározó legfontosabb tényezők az átmenet időszakában a regionális szint intézményi, pénzügyi kereteinek átalakítását, az Európai Unióhoz való csatlakozást követően lényeges változásokon mehetnek át. Ezért a területi tervezésnek folyamatos tevékenységet kell jelentenie. Nem elég elkészíteni a stratégiát, rendszeresen ellenőrizni kell az ebben foglalt célok megvalósulását, a rövid- (2 év), közép- (3-6 év) és hosszú távú (7-15 év) programok, a várható társadalmi, gazdasági, környezeti hatások alakulását, a változó körülményekhez igazodóan korrigálva a feladatokat. A Székelyföld sikeres fejlesztéséhez azonban mindenekelőtt egy olyan regionális területfejlesztési koncepció megalkotására és felvállalására van szükség, amely társadalmi vitában érlelődik és széleskörű konszenzus eredménye.

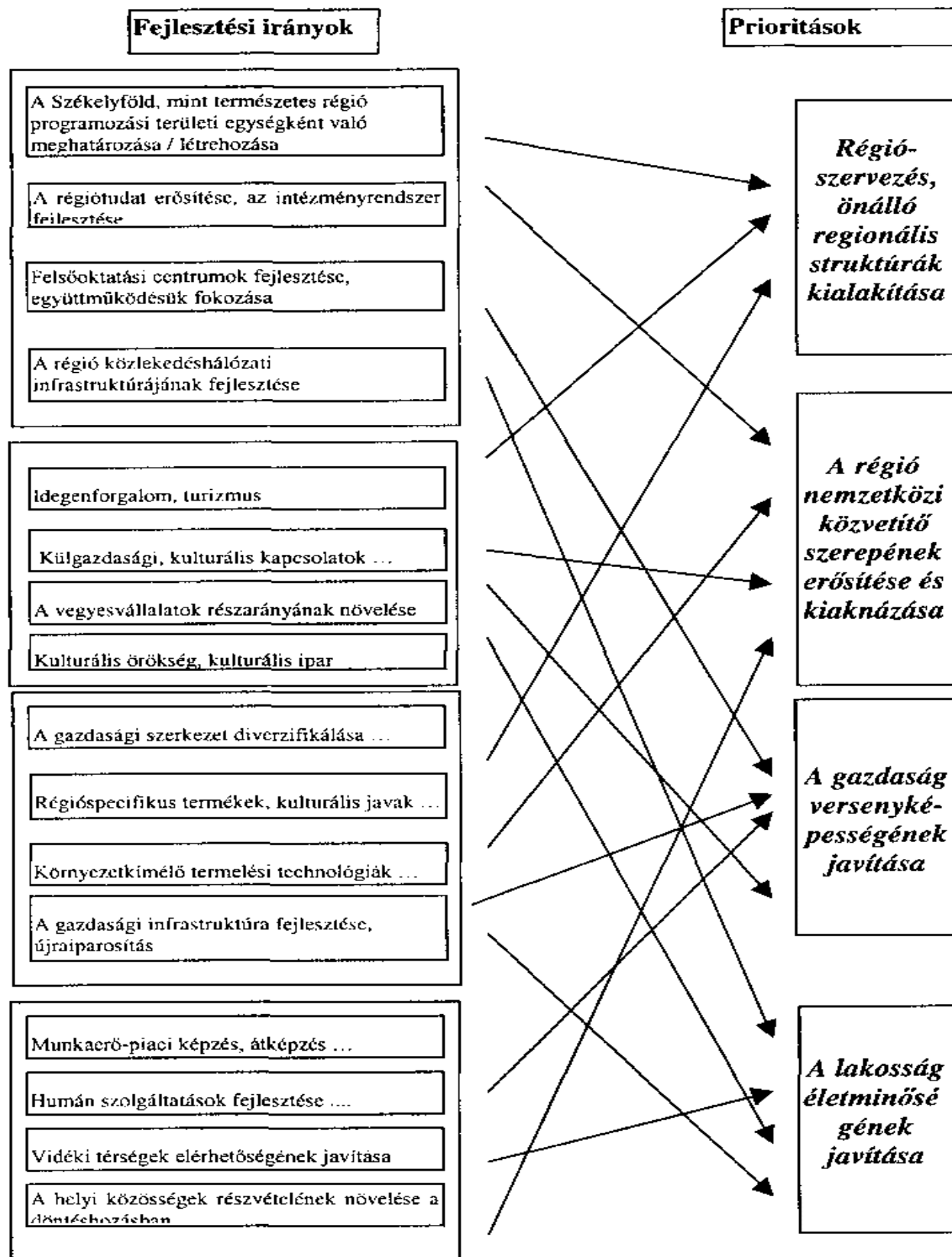
I. Stratégiai célok a Székelyföld fejlesztésére

Egy konkrét tervdokumentum készítésénél abból kell kiindulni, hogy az adott (területi) szinten, az adott programozási (tervezési) időszakban melyek az aktuális célok és prioritások. Ezt követően meg kell határozni, hogy milyen komplex/integrált (stratégiai) programok megvalósításával lehetséges és kívánatos az adott célok elérése, majd ez milyen akciók (operatív programok) sorozatával valósítható meg. Eszerint a stratégiai programok többsége komplex ágazatközi program, amely a végrehajtáskor (operatív programok vagy azok alprogramjai szintjén) válik esetenként ágazatává.¹

A területfejlesztés átfogó, minden alrendszerét érintő tervezése-irányítása, a **programozás** megteremti az ágazatiság és területiség egységét. (Faragó L.) Ennek az eljárásnak a kritikus pontja az **egyeztetés** és a **döntéshozatal**, ehhez kíván a jelen tanulmány kiindulópontot nyújtani.

Az alábbiakban táblázat formájában próbálkozást teszek egy lehetséges Székelyföld fejlesztési stratégia vázlat megfogalmazására, kiemelve azokat az elemeket, amelyek a ma még nem intézményesült régióidentitás kialakulását elősegíthetik. A stratégiai célokból következő fejlesztési prioritások és az ezek mellé rendelt programelemek alkotják egy átfogó régiófejlesztési tervdokumentum vázát. Az ma még kérdéses, hogy miként fog egy ilyen stratégiai tervdokumentum elkészülni, véleményem szerint ma a kezdeményezés elsősorban az érintett megyei tanácsok kezében van.

II. Székelyföld és az európai regionális fejlesztési rendszer

Amint a bevezetőben is említettem, a tanulmány célja rávilágítani, hogy a Maros, Hargita és Kovászna megyék alkotta Székelyföld régió mennyiben felel meg az európai régiókat jellemző belső (kohéziós) és külső kapcsolati (a környezethez való illeszkedés) jellemzőknek, illetve mennyire illeszkedik az európai régiókat szabályzó NUTS 2-es „szabványokhoz”. A kérdés tisztázása elengedhetetlen a hosszú távú stratégiai célok meghatározásánál és az esélyek felmérésénél. Fontosságát az is alátámasztja, hogy az Európai Bizottság által a NUTS rendszer jogállását szabályozni hivatott, 2001 februárjában beterjesztett javaslat² értelmező memorandumának³ 2-es pontja egyik céljaként a következőket jelöli meg: „Objektív kritériumrendszert kell meghatározni a régiók definiálása szempontjából, hogy a csatlakozni kívánó országok konkrét irányadó rendszerrel rendelkezzenek az illető ország regionális felosztásához. Ez a célkitűzés kiemelkedő fontossággal bír a folyamatban lévő csatlakozási tárgyalások szempontjából.”

II.1. A NUTS rendszer és Székelyföld

A NUTS (Nomenclator of Statistical Teritorial Units – statisztikai területi egységek jegyzéke), az Európai Unió statisztikai intézete az Eurostat által a nemzeti kormányokkal egyetértésben definiált regionális statisztikai rendszer, amelyen az Európai Unió tervezésének, politikáinak, intézkedéseinek széles skálája nyugszik. 2001-ben elkezdődött ennek a statisztikai rendszernek a jogi kodifikációja, ez a közeljövőben az európai regionális politika sarkköve lehet. Erre alapozva, ezt a keretet fejlesztve lehetőség nyílik a régiók, a nemzeti kormányok és az uniós intézmények viszonyának újradefiniálására, olyformán, hogy a régiók autonómiája, önálló közigazgatási, gazdasági hatásköre növekedjen.

A NUTS rendszer a területi egységeket öt szintre bontja. Ez a lebontás Románia esetében a következőket jelenti: NUTS 1 – az ország teljes területe, NUTS 2 – a 8 fejlesztési makrorégió, átlag 2,8 millió lakossal (részletezve a következő fejezetben), NUTS 3 – a megyék, NUTS 4 – nem defineált, NUTS 5 – városok és a községek (több falut magába foglaló, átlag 5000 lakosú vidéki kistérség).

Az összehasonlító elemzésnek arra a kérdésre kell választ adnia, hogy a Székelyföld milyen mértékben tesz eleget azoknak a kritériumoknak, amelyeknek a vonatkozó európai szabályzás értelmében egy NUTS 2-es régióknak meg kell felelnie.

Főbb NUTS 2-es kritériumok a Európai Bizottság által beterjesztett a NUTS rendszer jogállást szabályozni hivatott javaslat szerint	A Székelyföld régió megfelelése ezeknek a kritériumoknak
Létező közigazgatási egység (art. 3/1)	A Székelyföld régió három megyéje ma nem alkot együttesen közigazgatási egységet. Aláhúzandó, hogy 1952 és 1960 között létezett olyan közigazgatási egység, amely nagyrészt fedte a három megye mai területet. (Magyar Autonóm Tartomány)

Lakosság 800.000 – 3.000.000 fő között (art. 3/2)	A Székelyföld régió lakossága az 1992-es népszámlálás adatai szerint 1.191.644 fő. Ez a három megye között a következőképpen oszlik meg: 233.256 Kovászna, 348.335 Hargita, 610.053 Maros.
Kisebb adminisztratív egységekből is formálható NUTS, amennyiben nem létezik a demográfiai kritériumnak megfelelő területi egység. Ebben az esetben a NUTS létrehozásánál figyelembe kell venni a következő szempontokat: - földrajzi egység - társadalmi, gazdasági kohézió - történelmi és kulturális jellemzők (art. 3/2)	Székelyföld természetes régió mind földrajzi szempontból, mind a társadalmi, gazdasági kohézió vagy a történelmi és kulturális jellemzők szempontjából.

Ma az Európai Unióban 206 NUTS 2-es szintű régió létezik.

III. A Székelyföld régió esélyei a romániai régiófejlesztési rendszerben

A fejezet céljai:

- Bemutatni a regionális fejlesztést szabályozó román jogszabályokat és a régiófejlesztés intézményes kereteit.
- Röviden bemutatni a román térség- és vidékfejlesztési stratégiát (elvek, célok).
- Megvizsgálni, a jelenleg hatályban lévő jogszabályok milyen lehetőséget kínálnak a Székelyföld NUTS 2-es régióvá való válásához, illetve milyen változások várhatók a jogi normák szintjén, és ezek milyen hatással lehetnek magára a folyamatra.
- Érveteket szolgáltatni a Székelyföld mint NUTS 2-es régió létrehozására irányuló politikai és szakmai törekvéseknek.

III.1. A régiófejlesztés jogi és intézményes keretei Romániában

1997-ben a román kormány elfogadta **Románia Régiófejlesztési Zöld Chartáját**, 1998-1999 között pedig megalkották a fejlesztési stratégiák végrehajtásához szükséges intézményes és jogi keretet. A 2000-es választásokat követően hivatalba lépett kormány több helyen módosította a régiófejlesztés jogi kereteit, illetve az intézményrendszer felépítésében is több módosítást eszközölt.

Az *acquis communautaire* 21-es (a regionális politikára és a strukturális alapok koordinációjára vonatkozó) fejezetéhez kidolgozott román álláspont⁴ szerint az *acquis* végrehajtásához szükséges intézményes keretek kialakításának folyamatát a kormány a csatlakozás évében kívánja lezárni, ehhez munkahipotézisként 2007-et jelöli meg.

Az 1998/151 sz. törvény 4. cikkelye szabályozza a *fejlesztési régiók* létrehozásának módját. Eszerint a megyei tanácsok, valamint Bukarest municipium (megyei jogú város) Tanácsa – az illetékes helyi tanácsok beleegyezésével – határoznak arról, hogy a kérdéses megyék, illetve Bukarest megyei jogú város területe fejlesztési régióvá nyilváníttassék. Amennyiben valamely megye tanácsa egy adott régióhoz történő csatlakozás mellett dönt, a megye részt vehet a Regionális Fejlesztési Alapból finanszírozott programokban.

A fejlesztési régiók nem önálló területi struktúrák. Így a regionalizmus elve Romániában csupán *a megyék közötti együttműködésben* nyilvánul meg. A fejlesztési régiók *nem közigazgatási egységek, s nem is jogi személyek*. Következésképpen nem módosítják a román állam közigazgatási berendezkedését, melyről egyébként a még hatályos 1968/2. sz. törvény rendelkezik. Különbösen ahhoz, hogy a régiók közigazgatási egységekké alakulhassanak az Alkotmány ilyen irányú módosítására lett volna szükség.

Az államigazgatási hierarchia szempontjából a megyék szintjénél magasabb szinten – ezek társulásával – kialakuló funkcionális egységek (vagyis a fejlesztési régiók) léte kizárja a helyi közösségek (községek és városok) társulását, továbbá azt is, hogy valamely régióhoz egy megyének csupán egy adott része csatlakozzék.

A törvény nem tér ki a régiók megszüntetésének módozatára (ha történetesen a társult megyék efelől döntenének) s arra sem, hogy valamely megye miként léphet ki egy adott régióból. Az első esetben a *contrarius actus* elv értelmében az érdekelt tanácsoknak kellene erről megállapodás formájában rendelkezniük. A második esetben csupán a kilépni szándékozó tanács határozata szükségeltetik, melyet a régió többi tanácsának is tudomására kell hoznia.⁵

Intézményes keret. Románia területén 8 (NUTS 2-es szintű) régió létezik. Ezek szabadon létrejött, nem közigazgatási-területi egységek. A nyolc térség képezi a térségfejlesztési politika végrehajtási és értékelési keretét.

Döntéshozó szervek

- Országos Régiófejlesztési Tanács: elnöke a mindenkori miniszterelnök, tagjai a kormány és a fejlesztési régiók képviselői.
- Régiófejlesztési Tanácsok: régióként alakulnak, tagjai a megyei és helyi hatóságok képviselői.

Végrehajtó szervek

- Előrejelzési és Fejlesztési Minisztérium: olyan kormány szerv, amely a miniszterelnök vezetésével a régiófejlesztés folyamatát koordinálja.
- Régiófejlesztési Ügynökségek: minden régió szintjén megalakul egy Régiófejlesztési Ügynökség. Ezek olyan szervezetek, amelyek végrehajtási szerepkörrel bírnak és technikai segítségnyújtást biztosítanak.

Pénzügyi eszközök

- Országos Régiófejlesztési Alap: az Előrejelzési és Fejlesztési Minisztérium felügyelete alatt működik.
- Régiófejlesztési Alapok: a 8 régió szintjén alakulnak a Régiófejlesztési Ügynökségek felügyelete alatt.

A régiófejlesztés intézményes kereteihez hozzátartozik az a két határ-regió, amelyet a Magyarországgal és a Bulgáriával határos területen alakítottak ki 4 illetve 7 megyéből. Ez a két régió a határmenti együttműködési programok megtervezése és lebonyolítása céljából jött létre (cross-border regions), területileg nem esnek egybe a NUTS 2-es fejlesztési régiókkal.

A már említett az „acquis communautaire” regionális politikára és a strukturális alapok koordinációjára vonatkozó fejezetéhez kidolgozott román álláspont megállapítja, hogy bár a Strukturális és Kohéziós Alapok törvényi szabályozása még nem történt meg, az Előcsatlakozási Alapok felhasználására létrehozott mechanizmusok kialakításával megvannak a Strukturális és Kohéziós Alapok végrehajtását majdan szolgálni hivatott intézmény és normarendszer alapjai.

Tervezik az 1998/151-es törvény 2003 utolsó harmadában bekövetkező módosítását, mint a Strukturális és Kohéziós Alapok lehívásához szükséges törvényi keret kialakításának egyik első mozzanatát, a kormány vállalása szerint a folyamat lezárása 2005 végére várható.

Régiók	Hozzá tartozó megyék	Lakosság (% Romániából)
1 – Észak-keleti	Bákó, Botoşani, Iaşi, Neamţ, Suceava, Vaslui	16,8
2 – Dél-keleti	Brăila, Buzău, Constanţa, Galaţi, Tulcea, Vrancea	13
3 – Déli	Argeş, Călăraşi, Dâmboviţa, Giurgiu, Ialomiţa, Prahova, Teleorman	15,5
4 – Dél-nyugati	Dolj, Gorj, Mehedinţi, Olt, Vâlcea	10,7
5 – Nyugati	Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Temes	9,2
6 – Észak-nyugati	Bihar, Kolozs, Szilágy, Szatmár, Beszterce-Naszód, Maramaros	12,8
7 – Központi	Fehér, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Szeben	11,8
8 – Bukarest	Ilfov, Bukarest	10,2

A romániai makrorégiók határai követik a történelmi nagyprovinciák (Erdély, Moldva, Havasalföld) természetes határait. *Forrás:* A Központi régió fejlesztési terve.

III.3. A regionális fejlesztési politika célkitűzései

A törvény értelmében, a *regionális fejlesztési politika célkitűzései* az alábbiak:

- az egyes régiók fejlettségi szintjei közötti különbségek csökkentése
 - az egyenletes fejlődés biztosítása, továbbá
 - a fejletlenebb régiók történelmi, földrajzi, gazdasági, társadalmi és politikai sajátosságai eredményezte elmaradottság gyors felszámolása útján;

valamint:

- az újabb fejlődésbeli egyenlőtlenségek kialakulásának a megelőzése,
- az intézményes keretek átalakítása abból a célból, hogy megfeleljenek az Európai Unióba történő integráció kritériumainak, illetve a Strukturális Alapokból meg a Kohéziós Alapból folyósított támogatások pályázati feltételeinek,
- a kormány által jóváhagyott ágazati politikáknak és tevékenységeknek a régiók szintjén végzett összehangolása, hogy a helyi és regionális kezdeményezések ösztönzése, valamint a helyi erőforrások kiaknázása révén biztosítani lehessen a térségek fenn tartható gazdasági-társadalmi s kulturális fejlődését,
- a régiók közötti – belső, nemzetközi és határmenti – együttműködés ösztönzése, beleértve az eurorégiók keretében történőt is,

továbbá:

- a fejlesztési régióknak az olyan európai struktúrákban és szervezetekben való részvétele, amelyek a gazdasági és intézményi fejlesztés érdekében tevékenykednek (hiszen a régiók így, a Románia által ratifikált nemzetközi egyezmények értelmében, közérdekű programokat valósíthatnak meg).

A törvényhozó testület elmulasztotta meghatározni a *regionális fejlesztés* fogalmát és tisztázni annak tartalmi vonatkozásait. A kormány által jóváhagyott végrehajtási szabályzat kiküszöböli ezt a hiányosságot, ugyanis leszögezi, hogy „a regionális fejlesztés tárgykörébe tartozik a központi és helyi közigazgatási hatóságok minden olyan politikája, amelynek célja a fejlesztési régiókba szerveződött földrajzi egységek gazdasági teljesítményének a növelése”. Továbbá a szabályzat azt is kimondja, hogy ezek a politikák élvezik a kormány, az EU és egyéb, a regionális fejlesztésben érdekelt, hazai és nemzetközi hatóságok támogatását.

A csatlakozás pillanatában mind a 8 romániai NUTS 2-es régió a Strukturális Alapok *1-es célterületének* hatálya alá kerül (objective 1). Az 1. célterület csoportját az uniós átlagtól elmaradott NUTS 2-es térségek alkotják, amelyekben az egy főre jutó GDP a közösségi átlag 75%-a alatt van. Ma ezen a célterületen él a Közösség népességének 22,2%-a. A csatlakozást követően Románia részt kíván venni a Közösség szociális és gazdasági kohéziós politikájában és maximálisan ki szándékszik használni a Strukturális és Kohéziós Alapok által nyújtott lehetőségeket, ugyanolyan feltételek mellett mint a mai tagállamok.

IV. Székelyföld közép- és hosszú távú lehetőségei az európai regionális fejlesztési rendszerben – a politikai opciók kérdése

Megállapítható, hogy ma az alapvető politikai opció kérdése még az, hogy szükséges és lehetséges-e a három tárgyalt megye szintjén közösen tervezni, ha igen ennek milyen gyakorlati megvalósítási lehetőségei vannak. Ennek alternatívája a mai állapot, amikor a három megye egymástól függetlenül gondolkodik fejlesztési stratégiákban, csak nagyon ritkán valósítva meg (és akkor is csak pontszerű) együttműködést egymással.

A területfejlesztés két fő politikai opciója a Székelyföld esetében:

I. Önálló, jól körvonalazott fejlesztési stratégia és intézményrendszer az alább megfogalmazott két opció valamelyikének mentén:

1. Fejlesztési lehetőségek és stratégiák amennyiben sikerül elérni, hogy a Székelyföld adminisztratív és jogi értelemben is önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon.
2. Fejlesztési lehetőségek és stratégiák abban az esetben, ha NEM sikerül elérni, hogy a Székelyföld önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon, és a fejlesztési törekvéseket egy adminisztratív szempontból nem létező, de erős belső kohézióval rendelkező természetes régióra kell alapozni.

Minél előbb szükséges egy összehasonlító elemzés elkészítése azzal a céllal, hogy képet kaphassunk arról, hogy a fentebb megfogalmazott két irány közül az egyik vagy a másik megvalósulása milyen hatással van a Székelyföld fejlesztési lehetőségeire.

II. A Székelyföld fejlesztésének kérdése kizárólag a mindenkori román kormány regionális politikáját irányító és megtestesítő intézmények hatáskörébe tartozik, a politikai érdekképviselőt alkalmi politikai alkui egyezségei segítségével lehet pontszerű eredményeket elérni (a mai állapot).

A két opció közti különbség egyértelmű. Székelyföld mai viszonyai (általában a romániai régiók) jól mutatják, hogy mit jelent egy önálló, jól körvonalazott fejlesztési stratégia és intézményrendszer hiánya. Hozzá kell tenni, hogy a folyamat beindítása nincs elkésve, tekintve, hogy a román régiófejlesztési politikát csak 1998-ban határozták meg jogi norma szintjén, az első használható NUTS 2-es régió szintű regionális fejlesztési stratégiák csak 1999-ben készültek el, illetve a stratégia végrehajtásáért felelős intézményrendszer, vagy intézményközi együttműködés a mai napig nem jött létre. Természetesen ez nem lehet különösképpen megnyugtató a Székelyföld régió fejlesztésén ügyködők számára, hiszen önmagában elgondolkozató az a tény, hogy 2002-ben, 12 évvel a rendszerváltás után jutottunk el oda, hogy egyáltalán körvonalazzuk a Székelyföld fejlesztésére vonatkozó fő politikai opciókat, alternatívákat. *A nagy kérdés az hogy milyen intézmény, szervezet, szakmai csoportosulás vállalhatja fel hitelesen az opciók felvázolását és a döntéshozási folyamat menedzselését.* A döntéshozási folyamatot illetően, véleményem szerint (a regionális fejlesztésére vonatkozó 1998/151-es törvényben foglaltak alapján is) a kezdeményezésnek a Megyei Tanácsok irányából kell jönnie.

Ahhoz, hogy a folyamat beinduljon, mindhárom Megyei Tanácsnak sorrendben a következő döntéseket kell meghoznia, megfelelő előkészítést követően:

- kíván-e a másik két megyével szoros együttműködésben formális régiót alkotni és ennek érdekében intézményesen együttműködni

A folyamat magától értetődően akkor folytatódik, ha erre a kérdésre mindhárom Megyei Tanács válasza igen. Ebben az esetben a következő lépés azt eldönteni, hogy

- igényli-e azt, hogy a Székelyföld adminisztratív és jogi értelemben is önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon, vagy egy adminisztratív szempontból nem létező, de erős belső kohézióval rendelkező természetes régióra alapozva, a Központi régió keretében valósít meg önálló stratégiát

Gyakorlatilag ez a döntés meghatározza a Székelyföld területfejlesztési politikájának keretrendszerét. Amennyiben a három megye közgyűlése igényli, hogy a Székelyföld adminisztratív és jogi értelemben is önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon, a döntést mélyreható egyeztetési folyamatnak kell megelőznie egyrészt az érintett megyék települési önkormányzataival, másrészt a központi kormányzattal. Abban az esetben, ha a döntés az, hogy a három megye együtt a Központi régió keretében kíván megvalósítani önálló stratégiát, elengedhetetlenül fontos az ezt lehetővé tevő közös fejlesztési intézmény és a közös fejlesztési konzultatív testület létrehozása.

IV.1. Székelyföld mint önálló NUTS 2-es régió fejlesztési lehetőségei

Szükséges meghatározni azt a minőségi különbséget, amely a fejlesztés terén elérhető abban az esetben, ha sikerül elérni, hogy a Székelyföld adminisztratív és jogi értelemben is önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon. A viszonyítás a mai keretek adta lehetőségekhez történik, építve az előző fejezetekben megfogalmazott megállapításokra.

A regionális fejlesztés európai kontextusában egyértelműen megfogalmazható, hogy a Székelyföld fejlesztésnek hosszú távú stratégiai céljai szempontjából az uniós régiófejlesztési rendszer, illetve terület felosztási rendszer az irányadó. A strukturálisan már kialakított, de még be nem járatott román régiófejlesztési rendszer, és a frissen létrehozott NUTS 2-es területi felosztási rendszer a csatlakozási tárgyalások folyamán változhat az alulról jövő regionális érdekek erősödése, illetve a külső politikai ráhatások, konjunktúrák következtében. Nagyon csekély viszont annak az esélye, hogy ez a regionális felosztás a csatlakozás bekövetkezése után változzon, tekintve a technikai kivitelezhetőség nehézségeit, főleg a magas költségeket. Tehát a román régiófejlesztést szabályzó jogi és intézményes keretek módosítására vonatkozó politikai törekvés *azonnali feladat*.

Következtetésképpen, ha a Székelyföld fejlesztése szempontjából a legjobb lehetőségeket kínáló 1/ 1-es opció megvalósítására egyáltalán kísérlet történik, a felelős politikai képviselő azonnali feladatként a következőket fogalmazhatjuk meg.

Sürgősen ki kell dolgozni azokat a román régiófejlesztést szabályzó jogi és intézményes keretek módosítására vonatkozó javaslatokat, amelyek megnyitják az utat a Székelyföld önálló NUTS 2-es régióvá válása irányába. Továbbá meg kell nevezni a folyamat kezdeményezését és végrehajtását menedzselni képes intézményeket.

IV.2. Székelyföld fejlesztési lehetőségei a Központi régió kereteiben

Fejlesztési lehetőségek és stratégiák abban az esetben, ha *nem* sikerül elérni, hogy a Székelyföld önálló, NUTS 2-es szintű régióvá váljon, és a fejlesztési törekvéseket egy adminisztratív szempontból nem létező, de erős belső kohézióval rendelkező természetes régióra kell alapozni.

Ez a változat is nagyon sok lehetőséget rejt magában a közös programozás és fejlesztés szempontjából, viszont az önálló NUTS 2-es régió változathoz képest teljesen más alapelveken nyugszik:

- A három megye önkéntes, célirányos, sem romániai, sem európai jogi normák által nem szabályozott együttműködésén alapszik;
- Az együttműködés kereteit teljességgel a közös programozási és fejlesztési tevékenységben résztvevő intézmények határozzák meg
- A régió érdekérvényesítési lehetősége a közös álláspont kialakításának és képviselésének képességében rejlik.
- A három megye szintjén történő programozási tevékenységnek, illetve a régió fejlesztési stratégiájának alkalmazkodnia kell a Központi régió fejlesztési stratégiájában foglaltakhoz.
- A megyei tanácsok és a területfejlesztés más regionális szereplői (a települési önkormányzatok, a civil és a gazdasági szektor képviselői), létre kell hozzanak egy tág körű támogatottsággal bíró „Székelyföld fejlesztési konzorciumot” és egy, a programozás technikai és menedzsment háttérét biztosító regionális fejlesztési ügynökséget.

Feltevődik a kérdés, hogy eddig miért nem történtek konkrét lépések a három megye együttműködési kereteinek a létrehozására, hiszen ez a lehetőség elvileg a megyei tanácsok intézményrendszerének 1992-es létrehozásától eltelt 10 évben folyamatosan rendelkezésre állt. Nehéz erre a kérdésre választ adni, hiszen a székelyföldi „területi autonómia”, mint a székelyföldi magyarság egyik legfontosabb politikai célkitűzése éveken keresztül a közéleti viták középpontját képezte. Több okot meg lehet nevezni, a teljesség igénye nélkül felsorolok néhányat ezek közül:

- A területi stratégiákban való gondolkodás etnikai kizárólagossága: ebből kifolyólag soha nem sikerült a kezdeményezést fenntarthatóan bevinni a közigazgatási intézményekbe;
- Az etnikai fragmentáció: párhuzamos és ellentmondó magyar és román Székelyföld stratégiák (fontos megjegyezni, hogy ezek elsősorban „nemzeti” és nem területfejlesztési stratégiák);
- A magyar közegen belüli éles politikai fragmentáció;
- A közös területfejlesztési politika, programozás szükségességének és jelentőségének fel nem ismerése;
- A felkészült területfejlesztési szakemberek hiánya;
- Az intézményes kezdeményezés hiánya.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Romániában ma létező regionális fejlesztési rendszer keretein belül is lehetséges a Székelyföldet alkotó három megye esetében a közös programozás: egy jól körvonalazott és összehangolt stratégia mentén ezen keretek között is lehetséges minőségi előrelépések elérése a területfejlesztés terén.

Következtetések

A jelen dolgozatban bemutatott rövid eszmefuttatás (inkább problémafelvető eszmefuttatásnak nevezném mint tanulmánynak, hiszen egy tudományos értékű tanulmány mé-

lyebb elemzést kíván), leglényegesebb következtetéseit pontszerűen az alábbiakban fogalmazhatjuk meg:

- Ma a román régiófejlesztési rendszer keretei és a három székelyföldi megye fejlődési potenciálja sokkal tágabb lehetőségeket kínál annál, amit a politikai és a közigazgatási elit képes kihasználni, sem a többségi magyar lakosságot képviselő RMDSZ, sem más helyi politikai, civil vagy közigazgatási szervezet nem rendelkezik semmiféle kézzelfogható programmal/stratégiával ezen a téren.
- Az előző pontban említett probléma okaként elsősorban a szakemberek hiánya nevezhető meg, hozzátéve azt, hogy az a néhány szakember, aki az elmúlt években valamilyen formában megszerezte a területi programozáshoz szükséges tudást és tapasztalatot sem került döntésközelbe.
- A székelyföldi területi autonómia pontosan soha nem definiált politikai passzusát fel kell váltania/meg kell töltenie tartalommal egy a régió integrált fejlődését célzó közös programozási rendszernek, amelyet elsősorban a három megyei közigazgatási intézményeinek strukturált együttműködésére kell alapozni (ezek közül is kiemelve a megyei tanácsok szerepét).

Irodalom:

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of Territorial Units for statistics (NUTS), 2001/0046

Vincze Mária 2000: *Dezvoltare regională și rurală*. Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană.

A Központi Régió Fejlesztési terve – 1999, készítette a Központi Régiófejlesztési Ügynökség

De la Sărăcie la Dezvoltare Rurală (A szegénységtől a vidékfejlesztésig) – 1998, készítette a Világbank és a Román Statisztikai Hivatal

Románia Nemzeti Fejlesztési Terve 2000-2002-re – 1999 – készítette a Nemzeti Régiófejlesztési Ügynökség

Ghiolțan, C. – Balogh M. – Hosu, I. – Dragoș, D. 2001: *Dezvoltare regională și locală*, Cluj-Napoca, Editura Gewalt.

Az 1998/151 sz. – a romániai regionális fejlesztésről szóló – törvény. *Románia Hivatalos Közlönye I. rész.* (1998. július 16.) 256. sz.

Az 1998/24 sz. – a hátrányos helyzetű térségek jogállását szabályozó – sürgősségi kormányrendelet. *Románia Hivatalos Közlönye. I. rész.* (1999. november 8.) 545. sz.

Az 1998/634 sz. – az 1998/151. sz., a romániai regionális fejlesztési törvény végrehajtási útmutatójának, valamint a Regionális fejlesztési tanácsok megszervezése és működtetése keretszabályzatának elfogadására vonatkozó – kormányhatározat. *Románia Hivatalos Közlönye. I. rész.* (1998. febr. 10.) 379. sz.

A 2000/75 sz. sürgősségi kormányrendelet. *Románia Hivatalos Közlönye. I. rész.* (2000. június 22.) 282. sz.

A 2000/268 sz. sürgősségi kormányrendelet. *Románia Hivatalos Közlöny. I. rész.* (2000. dec. 15.) 662. sz.

A 2001/2. sz. – egyes minisztériumok, központi közigazgatási szakhatóságok és közintézmények létrehozására, meg- illetve átszervezésére, valamint működésére vonatkozó – sürgősségi kormányrendelet. *Románia Hivatalos Közlöny. I. rész.* (2001. január 9.) 10. sz.

A 2001/16. sz. – a Gazdasági Előrejelzési és Fejlesztési Minisztérium létrehozására és működésére – vonatkozó kormányhatározat. *Románia Hivatalos Közlönye I. rész.* (2001. január 10.) 13. sz.

Apostol, Tofan Dana: *Considerații în legătură cu legea privind dezvoltarea regională în România. Dreptul,* 1999. nr. 5.

Popa, Eugen 1999: *Autonomia locală în România*, București, Editura All-Beck.

Popescu, Corneliu Liviul 1999: *Autonomia locală și integrarea europeană*, București, Editura All-Beck.

- Dr. Tímár Judit, Velkey Gábor: *A Dél-Alföldi Régió Területfejlesztési Konceptiója – a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Békéscsaba – Kecskemét – Szeged, 1999. szeptember*
- Rechnitzer János 1998: *Területi Stratégiák*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó
- Commission Guidelines for Regional Development Programmes 2000 – 2006*, Brussels 1999, Commission of the European Communities
- Horváth Gyula 2001: *Az Európai Unió Strukturális és Kohéziós Politikájának Szabályozása*, Pécs, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja.
- Romania's Position paper on Chapter 21 – *Regional Policy and Coordination of Structural Instruments*, Brussels 14 December 2001
- Faragó László 2000: *A (terület fejlesztés irányítási algoritmus) a programozás*, In: Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón, szerkesztette: Horváth Gy. – Rechnitzer J., Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.
- Horváth Gyula 2001: *Európai Regionális Politika*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

¹ Faragó László – *A (terület)fejlesztés irányítási algoritmus) a programozás*, Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón, Pécs, MTA RKK 2000

² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the establishment of a common classification of Territorial Units for statistics (NUTS), 2001/0046 (COD)

³ Explanatory Memorandum of the Proposal 2001/0046 (COD)

⁴ Romania's position paper – Chapter 21 – Regional Policy and Coordination of Structural Instruments – elfogadva a kormány 2001 december 14-i ülésén

⁵ Dacian-Cosmin Dragoş: *Cadrul Legal privind Dezvoltarea Regională*, in: *Dezvoltare și Cercetare Regională*. Kolozsvár, 2002, Civitas Alapítvány.

Benedek József

A faluturizmus és a bánffyhunyadi kistérség*

1. Bevezetés

A területfejlesztés és regionális fejlődés problémaköre és módszertana jelentős változásokon ment át az 1989-es politikai hatalomváltást követően. Az erősen centralizált, erőforrás-hiányos, helyi- és regionális elvárásoknak nem megfelelő, népesség- és településkonzentráció stratégiájára épülő területfejlesztést (köznap i nyelven „szisztematizálás”) felváltotta egy flexibilisebb rendszer, amelynek alappillérei, az 1998-as regionális fejlesztési törvény értelmében, elvileg a fejlesztési régiók lennének. Anélkül, hogy részletekbe mennénk, jelezzük a jelenlegi területfejlesztés egyik alapvető fogyatékoságát: a különböző behatárolási kritériumokon alapuló, kistérségek szintjére épülő fejlesztési koncepciók és konkrét fejlesztési tervek teljes hiányát. Egyes megyékben ezt a hiányt a megyei önkormányzatok pótolták (Hargita megye), míg másokban (Kolozs megyében) az ilyen irányú kezdeményezést a profitmentes civil szervezetek, kisebb mértékben a formális, területfejlesztéssel foglalkozó szervezetek vállalták fel. Az utóbbiak csoportjába tartoznak a turisztikai szervezetek különböző formái is.

Bánffyhunjad és környéke Erdély egyik jellegzetes kistérsége, Kalotaszeg része, amely a várhatóan uniós elveket figyelembe vevő területfejlesztés egyik célrégióját alkotja majd. Határai a rendszerint formális-normatív jellegű területfejlesztési egységek határaitól eltérően kulturális és földrajzi jellegűek; a térségben a magyar kultúra jegyei aktív alkotótényezői a jelenkori táj struktúrájának, ezzel pedig egyértelműen eltér a szomszédos kistérségek jellegétől (Nyugati-Szigethegység, Szamosmenti-dombvidék). A megvizsgált kistérség funkcionális jellegű: vonzasközpontja Bánffyhunjad, határát három kritérium segítségével határoztuk meg:

- a közvetlen vonzaskörzethez tartozó települések betájolása (város-falu kapcsolatok gyakorisága és intenzitása);
- normatív-adminisztratív beosztás betartása;
- a funkciók kiegyensúlyozott területi megoszlása.

Ezek alapján, a már említett vonzasközponton kívül, a kistérséghez soroltuk a következő községeket: Körösfő, Kalotaszentkirály, Kissebes, Székelyjő, Meregyő, Kiskalota és Magyargyerőmonostor. A felsorolt közigazgatási egységekhez 39 település tartozik 29 479 lakossal (1992-es népszámlálási adat).

Az így behatárolt kistérségre vonatkozó tanulmány alapvető célja a *faluturizmus jellegzetességeinek vizsgálata*, ismelve a tanulmányozott kistérség elsősorban agrár jellegű térstruktúráját, illetve a rurális térségekben az utolsó évtizedben tapasztalható agrarizáció (a terciarizáció ellentétes folyamata) és pauperizáció általános folyamatait. Jogosan tevődik fel a kérdés, hogy a rendszerváltó periódus új gazdasági, társadalmi és politikai környezetében *milyen válaszok, alternatívák alakultak ki a változásra lokális vagy regionális szinten* és ezek a lehetőségek a területfejlesztés számára hogyan hasznosíthatók. Ismert tény, hogy a mezőgazdaság, pontosabban az

önellátó mezőgazdaság mellett, vidéken kereseti alternatívát kínálhat egy sor egyéb tevékenység is: kézművesség, turizmus, magyarországi vendégmunka, erdőgazdálkodás, különböző szolgáltatások stb. A kutatás ezek közül csupán a turizmussal, és elsősorban annak egyik formájával, a faluturizmussal foglalkozik. A témát a hazai szakirodalomban többnyire érzélgősen kezelik, olyan szempontok alapján, mint: a természet végtelen, óriási turisztikai potenciállal rendelkezik; a hazai vendégszeretet határtalan, stb., de rendszerint figyelmen kívül hagyják a tényleges – helyenként és regionálisan nagyon eltérő – turisztikai potenciált, valamint azt a tényt, hogy a turisztikai erőforrások és azok hasznosítása között rendszerint jelentős eltérések mutatkoznak. Ennek megfelelően hiányzanak az idevágó fejlesztési stratégiák, vagy ha léteznek, alig ismertek a szakirodalomban. Éppen ezért szeretnénk tudományos objektivitással megvizsgálni a Bánffyhunyadi kistérség helyi közösségeinek erre a területre vonatkozó, utolsó tíz évi teljesítményeit, valamint azt, hogy a teljesítmények mennyire és milyen okokból maradtak el a lehetőségek mögött.

2. Kutatásmódszertan

A kutatás kétlépcsős kutatási stratégiát alkalmaz, amelynek első lépése egy helyzetfelmérés. Ennek során megvizsgáljuk a turisztikai kínálat különböző elemeit (erő-források, infrastruktúra). A következő fázisban kérdőíves eljárással megvizsgáljuk a faluturizmusban tevékenykedő háztartásokat, majd a helyzetfelmérés és a kérdőíves felmérés adatainak és információinak tükrében feltárjuk azokat az erős és gyenge pontokat, amelyek egy fejlesztési stratégiát befolyásolnak.

A kutatás mindkét fázisa során a dokumentumanalízis módszerével különböző statisztikai források adatait értékeljük ki: ANTREC (Agenția Națională de Turism Rural, Ecologic și Cultural), OVR (Operation Village Roumaine), Statisztikai Igazgatóság, Urbanisztikai és Területrendezési Igazgatóság stb. Az így nyert adatokat az anket (kérdőíves) adataival korreláljuk, a minél valóságosabb kép kialakítása végett. Az elemzés során meghatározzuk: a régióban előforduló turisztikai erőforrásokat; a települések turisztikai potenciálját; az infrastruktúra fejlettségi szintjét; a települések elérhetőségi indexét és ellátottsági indexét; illetve az idegenforgalom alapvető adatait (turisztikai forgalom intenzitása, turisták származási helye stb.).

Eredetileg tervbe vettem a direkt megfigyelés módszerének alkalmazását egyrészt kiegészítő szándékkal (például a települések funkciókatalógusának elkészítése céljával), másrészt a tájban észlelhető, turizmussal magyarázható változások feltérképezése céljából. A terpmunka során kiderült, a másodlagos lakhelyek elterjedése jelentéktelen (Nagysebesen 30 magánvilla), tehát erre a munkára már nem került sor. Végül megjegyezzük, hogy a tulajdonképpeni elemzésnek Bánffyhunyadi nem lenne része, mivel a téma (faluturizmus) csak a falut érinti, de tekintettel a város erős kistérségi horizontális kapcsolataira, illetve a városhierarchiában elfoglalt alacsony pozíciójára, a vizsgálat kiterjed a kistérség városi központjára is.

3. A turisztikai potenciál és a turisztikai erőforrások

A turisztikai potenciál és a turisztikai erőforrások elemzése két alapkategorizációra lebontva történt: természeti erőforrások (adottságok, potenciál) és kulturális erőforrások (adottságok, potenciál). Bár nehezen számszerűsíthetők, igyekeztünk mindkettőt mennyiségi-
leg is kifejezni.

3.1. Természetföldrajzi adottságok

A kistérség természetföldrajzi adottságai és ezek mennyiségi megfelelője, a természetföldrajzi potenciál jelenléte, illetve az utóbbi esetben magas értéke, elengedhetetlen előfeltétele az idegenforgalom kialakulásának. A természetföldrajzi potenciált a következő elemek vizsgálatával számítottuk ki: morfológia, klimatikus index, vízhálózat és vegetáció. A kiértékelés közszépszinten történt, három minőségi kategória megkülönböztetésével: elégtelen, megfelelő, kiváló. Ha minden kategóriához egy indexpontszámot sorolunk, akkor kvantifikálhatjuk a természeti potenciált. Ennek megfelelően a fenti három minőségi kategóriához a következő indexpontokat kapcsoltuk: 0, 1, 2. Tehát egy község maximum 8 pontot gyűjthet össze, ami azt fejezi ki, hogy regionális viszonylatban a természetföldrajzi jellegű turisztikai erőforrásai változatosak és legjobb minőségűek. A vizsgálat eredményeként egyértelműen elkülöníthetünk három párhuzamos, délről északra húzódó övezetet:

Az első övezetet Kissebes, Székelyjő és Meregyó községek alkotják, a természetföldrajzi potenciál legmagasabb értékeivel (8 az első kettő, 7 az utóbbi esetében). A magas értéket a Kalotahegy hatásaival magyarázzuk; a községek területe a Kalotahegyen, illetve az ezt körülhatároló völgyszakaszokon (Sebeskőrös és Henc) fekszik, kivéve Meregyó három települését, melyek a Bánffyhunyadi Medence dél-nyugati, hegyvidéket övező részén fekszenek.

A második övezetet Magyargyerőmonostor és Kiskalota községek alkotják (4, illetve 3 ponttal), mindkettő a Bánffyhunyadi Medence déli és dél-keleti peremén, aránylag magas arányú erdős területekkel, míg a többi kritérium esetében elért értékek alacsonyak.

A harmadik övezet a kistérség északi részét foglalja el (Kalotaszentkirály, Kőrösfő, Bánffyhunyadi), alacsony értékekkel mindegyik kritérium esetében (összpontszám 2).

3.2. Kulturális-turisztikai adottságok

A kulturális-turisztikai adottságok fontos vonzóerőt gyakorolnak az idegen forgalomra, de csak a természeti és gazdasági adottságokkal összefüggésben válnak turisztikailag is jelentőssé. Ezek a megvizsgált régióban jórészt a magyar népi kultúra képződményei: anyagi kultúra alkotásai (templomok, erődtemplomok), illetve a szellemi kultúra alkotásai (hagyományok, szokások). Ezek kvantifikálása az előbbi esethöz jóval nehezebb feladat, mivel a szerzők értékítéletei erőteljesen befolyásolhatják az indexek összeállítását. A következő kulturális-turisztikai erőforrásokat pontoztuk: református templomok (Bánffyhunyadi, Magyarbikal, Kalotadámos, Kalotaszentkirály, Magyarókeréke, Magyarvalkó, Kőrösfő, Magyargyerőmonostor), népművészeti központok (Bánffyhunyadi, Kalotaszentkirály, Sárvasár, Kőrösfő), görögkeleti templomok (Bedecs, Románánadas, Meregyó), és várak (Sebesvár). A kvantifikálás ugyanolyan algoritmust követ, mint az előbbi esetben: a fenti minőségi kategóriákhoz sorolunk nullától kettőig terjedő indexértékeket. Érdekes módon a kulturális-turisztikai potenciál értékei sokkal homogénebbek mint a természetföldrajzi potenciál értékei. A legnagyobb értékekkel Kőrösfő és Bánffyhunyadi rendelkezik (öt-öt pont), őket követik szorosan Kalotaszentkirály (4 pont) és Magyargyerőmonostor (3 pont). Egyébként ezeken a településeken találhatóak a leglátogatottabb kulturális objektumok is, míg a népművészeti alkotásait Kőrösfő értékesíti a leggazdaságosabban. A legalacsonyabb pontszámmal Kiskalota, Kissebes (2-2 pont), Meregyó és Székelyjő (1-1 pont) rendelkezik, objektumaik közül csupán a Kiskalotá-

hoz tartozó magyarvalkói református templom és a sebesvári vár vonzanak jelentősebb számú turistát.

3.3. Az általános turisztikai potenciál

Az általános turisztikai potenciált a természeti turisztikai potenciál és a kulturális turisztikai potenciál értékeinek összeadásával számoljuk ki. Ezek térbeli kivetítése majdnem ugyanazt a megoszlást mutatja, mint a természeti potenciál értékeinek megoszlása. A legmagasabb értékekkel két hegyvidéki község rendelkezik (Kissebes és Székelyjő), de a továbbiakban látni fogjuk, hogy a kihasználtság területén jelentősen potenciáljuk mögött maradnak. Közepes értékekkel rendelkezik a községek többsége (Meregyó, Kőrösfő, Magyargyerőmonostor) és Bánffyhunяд, míg Kalotaszentkirály és Kiskalota értékei a legalacsonyabbak. Megjegyezzük, hogy az általános turisztikai potenciál a turisztikai kínálat egyik alapkomponense, az idegen forgalom kialakulásának fontos feltétele, de – miként látni fogjuk a továbbiakban – megfelelő gazdasági-technikai adottságok nélkül alacsony szinten hasznosítható.

4. A turisztikai infrastruktúra fejlettségi foka

A turisztikai infrastruktúra a turisztikai kínálat másik alapvető eleme (a turisztikai erőforrások mellett) és léte, fejlettségi mértéke döntően befolyásolja különböző térségek idegenforgalmi értékesítésének színvonalát és területi megoszlását. A turisztikai infrastruktúra meghatározó elemei az elszállásolási infrastruktúra és a közlekedési hálózat.

4.1. Az elszállásolási infrastruktúra

Az elszállásolási infrastruktúra alapvető jellemvonása a megvizsgált kistérségben a faluturizmus által nyújtott szálláshelyek domináns pozíciója: hivatalosan 52 vendégfogadó háztartás (agropanzió) szerepel a faluturizmus nyilvántartásában, 220 szálláshellyel. A háztartások kezdetben az ANTREC turisztikai szervezethez tartoztak, az utolsó két évben viszont erős önállósulási tendenciák mutatkoztak, aminek következtében a kalotaszentkirályi panziók kiléptek a szervezetből. Ezzel a Kolozs megyei ANTREC szervezet jelentősen meggyengült, hisz a legjelentősebb falusi idegenforgalom Kalotaszentkirályon alakult ki. Legtöbb bejegyzett és faluturizmusra hitelesített vendégfogadó háztartás Kalotaszentkirályon működik (30 háztartás), ezt követik Meregyó (11 háztartás), Kissebes (5 háztartás), Sebesvár (4 háztartás) és Nagysebes (2 háztartás). A Hunyad-Kőrösfő mikrorégió integrált gazdasági-társadalmi fejlesztése területfejlesztési projekt keretében, a szerzők (Rajka Péter Vállalkozói Egyesület és a Román Falvak és Bizottságok Nemzeti Egyesülete (Asociația Națională a Comitetelor și Satelor Românești OVR-RO) katalógus formájában bemutatnak nem hitelesített, potenciálisan vendégfogadó háztartásokat is: 16 Székelyjőn, 5 Havasrogozon, 21 Kiskalotán, 10 Kőrösfőn. Ezek a háztartások alkotják azt a potenciális vendéglátócsoportot, amely valószínűen bekapcsolódik a faluturizmus hálózatába. Mivel ezek még nem fejtettek ki turisztikai tevékenységet, a tanulmány nem foglalkozik velük.

Az agropanziók kategóriáját követi a motelek, fogadók és panziók kategóriája, amelyek az átmenő jellegű turizmust szolgálják és forgalmas közlekedési útvonalak mentén helyezkednek el: Montana motel Bánffyhunядon (24 hely), Kőrösfői fogadó (25 hely) és a Romanța

panzió Sebesváron (14 hely), összesen 63 szálláshellyel. Az utóbbi, annak ellenére, hogy panzióként tartják nyilván és a faluturizmus megszervezésének céljával indították be, jelenleg motel-rendszerben dolgozik, azaz turistái kevés, rendszerint egy vendégéjszakát töltenek el.

A harmadik kategóriát a menedékházak alkotják, amelyeket egyetlen egység képvisel az elemzett kistérségben: a kalotahegyi menedékház 1340 m-en épült a Vigyázón és csupán 30 szálláshellyel rendelkezik, alacsonyabb minőségi feltételek között mint az előző kategóriák.

Külön kategóriát képvisel a Rehoboth ház (konferencia központ) Nagysebesen, amely lényegében egy turisztikai komplexum, több eltérő típusú elszállásolási egységgel: 2 villa 50 ágygal, kemping 13 sátorral és 182 ágygal. Mindez az jelenti, hogy összesen 232 szálláshellyel a Rehoboth ház a legnagyobb a bánffyhunyadi kistérségben.

A kistérség fogadóképessége 545 hely, amelyből egyedül Kalotaszentkirály 130 hellyel rendelkezik. Ez a nyár folyamán még kibővül a helyi iskola kollégiumában 45 hellyel. A nagysebesi turisztikai komplexummal Kissebes megelőzi Kalotaszentkirályt: mint már láttuk, 232 szálláshelyet biztosít, ehhez adódnak még a faluturizmus egységei, összesen 50 hely. A többi község közül csupán Meregyó (40 hely) és Körösfő (25 hely) rendelkezik hivatalosan is minősített szálláshelyekkel, míg Székelyjő, Kiskalota és Magyargyerőmonostor községek, azaz a kistérség periférikus, nehezen megközelíthető övezetei nem rendelkeznek elszállásolási infrastruktúrával.

1. táblázat: A bánffyhunyadi kistérség elszállásolási infrastruktúrája

Elszállásolási kategória	Települések	Egységek száma	Kapacitás (helyek száma)	Forgalom (elszállások, 2001)
Agropanzió	Kalotaszentkirály, Meregyó, Kissebes, Sebesvár, Nagysebes	52	220	2500
Motel, fogadó, panzió	Bánffyhunyadi, Körösfő, Sebesvár	3	63	400
Menedékház	Székelyjő (Kalotahegy)	1	30	4500
Turisztikai komplexum (villa és kemping)	Nagysebes	1	232	7500
Összesen		57	545	14900

4.2. A közlekedési hálózat

A közlekedési hálózat szoros kapcsolatban áll a régió gazdasági fejlettségi szintjével és kizárólag a szárazföldi szállítási hálózatokból épül fel. Ezek közül a vasúti hálózat szerepe a községek többségében minimális, ugyanis közvetlen vasúti kapcsolat-

tal csupán Kissebes község rendelkezik. Keskeny nyomtávú vasútvonal működött Bánffyhunad és Nagykalota között, amelyet esetleg turisztikai-szórakoztatási céllal újból működésbe lehetne helyezni.

A községek közúti hálózata területileg lefedi a kistérség összes turisztikai objektumát és települését, viszont az utak minősége kevés kivétellel rossz. Még az E 60-as európai műút minősége is – a Bánffyhunad-Kolozsvár szakaszon – gyenge. Ehhez adódik a modernizált utak teljes hiánya fontos turisztikai útvonalakon, éspedig: a Valkóhoz vezető bekötőt, Sebesvár-Szkrind szakasz, a Kalotahavasra felvezető útvonalak, illetve a mellékutak nagy többsége. Mivel a régióba irányuló turistaforgalom nagy része közúti utakon történik, ezek alacsony modernizációs szintje fékezi az idegenforgalom fejlődését.

4.3. A másodlagos turisztikai kínálat

Az elszállásolási infrastruktúra és a közlekedési hálózat elemzése alapján meghatároztuk a másodlagos turisztikai kínálat értékét, mégpedig úgy, hogy a községben előforduló elszállásolási helyek értékét csoportosító kategóriákat indexpontszámmal láttuk el. Mivel az értékek ebben az esetben nagyobb szórást mutatnak, megnöveltük az egyes kategóriáknak megfelelő pontszámot is: 5, 3, 1 és 0. Ugyanez az eljárás érvényesült a közlekedési infrastruktúra esetében is. Ennek megfelelően a legmagasabb értékekkel azok a települések rendelkeznek, amelyek elszállásolási kapacitása nagy és ugyanakkor modernizált közúti hálózattal vagy/és vasúti hálózattal rendelkeznek: Kissebes (8), Bánffyhunad (8), Kalotaszentkirály (6). A községek jelentős része viszont alacsony pontszámokat ért el: Meregyó (2), Kőrösfő (2), Kiskalota és Magyargyerőmonostor (1-1 pont), a legkedvezőtlenebb helyzetű Székelyjő (0).

4. A turisztikai kínálat indexe

Az általános turisztikai potenciál és a másodlagos turisztikai kínálat alkotják a turisztikai kínálat indexét, ezek értékeit egyszerűen összevontuk területi egységek szerint.

A legmagasabb értékkel Kissebes rendelkezik (18 pont), ami nem meglepő az eddig tárgyaltak alapján, hisz a község a legmagasabb általános turisztikai potenciállal és a legfejlettebb elszállásolási- és közlekedési hálózattal rendelkezik. A magas általános turisztikai potenciál elsősorban a természeti adottságoknak köszönhető, míg a kulturális adottságok a sebesvári vár romjaira korlátozódnak. Kissebest követik: Bánffyhunad (15 pont), magasabb fejlettségű közlekedési hálózatának köszönhetően, amihez hozzáadódnak kulturális adottságai; Kalotaszentkirály (12 pont) kiegyensúlyozott struktúrával rendelkezik, de mégis van egy meghatározó eleme: az elszállásolási kapacitás, amely szerencsés módon kiegészül a közlekedési hálózattal és a kulturális adottságokkal, míg természeti adottságai kevésbé jelentősek; Meregyó (10 pont) kiváló természeti adottságokkal rendelkezik; Kőrösfő (9 pont) esetében a kulturális adottságok teszik ki a pontszámok nagy részét, míg Székelyjő (9 pont) kizárólagosan az általános turisztikai potenciál révén pontozott; Magyargyerőmonostor (8 pont) és Kiskalota (6 pont) zárják a sort, helyük a gazdasági-közlekedési adottságaik alacsony fejlettségi szintjével magyarázható.

5. Turisztikai vállalkozások és az idegenforgalom jellegzetességei

A régióban három turisztikai vállalkozás, illetve egy nagy turisztikai szervezet (ANTREC) tevékenykedik, kínálatuk majdnem kizárólag a faluturizmusra szorítkozik.

A Romanța panzió 1997-ben alakult, a V.S. Banciu és Fia Impex Kft. keretében. A turisztikai (szállásolási és étkeztetési) tevékenységet folytató céget 1991-ben jegyezték be. Földrajzi fekvése kiváló az átmenő turizmus szempontjából: a panzió Sebesvár (Bologa) faluban, az E 60-as európai főútvonal mellett, Kolozsvár és Nagyvárad között szinte félúton működik. A panzió tulajdonosai 1994-ben egy PHARE program keretében Agroturisztikai Információs és Promóciós Központot (Centru de Informare și Promovare a Agroturismului) hoztak létre elsősorban a régióbeli munkanélküliség csökkentésére. Egy agroturisztikai hálózatot szerettek volna létrehozni és lerakták a bánffyhungyadi kistérség faluturizmusának egyik alapkövét. A panzió létrehozása a projekt második fázisának tekinthető. A promóciós program eredményeként létrejött egy hálózat, melynek legerősebb láncszeme Kalotaszentkirály. Jogos a kérdés, hogy miért nem talált nagyobb visszhangra a faluturizmus által nyújtotta jövedelemszerzési lehetőség más falvakban is? A kérdésre a gazdák rendszerint a következő okokat sorolták fel: idős kor, vakációzó gyerekek/látogató rokonaik lekötik nyáron szabadidejüket, nem teljesítik a minimális lakásminőségi standardokat, nem érnek rá a mezei munkák miatt, nem elégedettek a fizetett árakkal, nem ismerik a tevékenység jelentéstartalmát, nem tudják hogyan kell viszonyulni a turistákhoz, melyek ezek elvárásai.

A Központ minősítéssel is foglalkozott, minek során 1997-ben 38 háztartást (140 szálláshellyel) a Turisztikai Minisztérium (OACT – Oficiul de Autorizare și Control în Turism) minősített: 30-at Kalotaszentkirályon, 4-et Nagysebesen, 2-öt Sebesváron, 1-1-et Csúcsán és Kissebesen. A Romanța panzió 1998-ig egy regionális turistaelosztó központ szerepét is betöltötte, ami bizonyos mértékig monopólium-helyzetbe juttatta. A turisták a panzió előjegyeztették magukat, innen irányították őket szinte kizárólag Kalotaszentkirályra. Az utóbbi 1998-as „kiugrása” és önállósulása egybeesik a Romanța ügynökség – magas adók és alacsony jövedelmezőség miatti – bezárásával. A panzió turisztikai forgalma az indulás évében, 1997-ben nulla volt, az második évben (1998) 93 turistát regisztrált. Nyilván a forgalom értéke nagyon alacsony, amihez két további negatív jelenség társul: az erős szezonális – a turisták kizárólag május-augusztus periódusban érkeztek –, illetve a turisták által eltöltött éjszakák alacsony száma: 43 átmenő turista (csupán egy éjszakát töltött a panzióban), 42 hétvégi turista (1-3 éjszaka), csak 5 turista töltött 4 napnál többet. A turisták származását illetően domináns a nemzetközi turizmus 61 turistával (túlnyomóan Magyarországról). Az elmúlt években a panzió szálláskapacitásának kihasználtsági foka 2% volt – ami megkérdőjelezi a panzió létét.

Az ANTREC országos szervezet, az európai faluturizmus szervezeteit összefogó EUROGITÉS tagja. Saját becslései szerint kb. 2250 falusi vendéglátó háztartást csoportosít Romániában. Ehhez még hozzá kell adnunk, hogy az utolsó években számos háztartás nem fizeti a tagságdíjat, bár még szerepel az ANTREC-nyilvántartásban, már nem aktív tagja a szervezetnek. Az elégedetlenség fő oka a rendszertelen fizetési-rendszerhez kapcsolódik: a turisták a szervezet megyei képviselőihez fizették be a szolgáltatások díját, amelyet – bizonyos részesedés visszatartása után – az ANTREC pár hónapos késéssel utalt át a vendéglátóknak. Ehhez adódik a turisták önkényes regionális szétosztása, amelynek haszonélvezője a Töröcsvári térség (Brassó megye) volt. Az általános trend eredményeként a szerve-

zet regionális szerepe nagyot esett: egyre kisebb számú turistát juttat a régióba, illetve számos háztartás kilépett a hálózathoz, annak ellenére, hogy még szerepel az ANTREC-katalógusban. Az utóbbira példa a kalotaszentkirályi hálózat.

Egyes települések még tagjai az ANTREC-nek, de ezeknek turistákat a Romanța panzió is juttat, nyilván csak azokban a helyzetekben, mikor elszállásolási kapacitása teljesen le van foglalva. Ebben a helyzetben vannak a Sebesvár hitelesített panziói: a négy közül eddig csupán kettő kapott és szállásolt turistákat, számuk 1997-ben 29, 1998-ban 22. A negatív jelenségek a már említettek: a szezonális, az eltöltött éjszakák alacsony száma, alacsony turistaforgalom, de a belföldi turisták aránya nagyobb, illetve a nemzetközi turistaforgalom nem szorítkozik a magyar kibocsátó piacra, hanem kiterjed Franciaországra, Németországra, Hollandiára, Lengyelországra.

Spontán turistaforgalmat más településeken is regisztráltak, alacsony értékekkel: Havasrogon az ortodox lelkész rendezte be házat panzióknak (nincs hitelesítve), de mindeddig kevés turistát szállásolt. Székelyjón kisszámú gazda spontánul jutott turistákhoz (német, holland, skót és új-zélandiak), akik egyszerűen bekopogtak és azóta évente vissza-visszatérnek. Szintén Székelyjón a gazdák belföldi turistákat látnak vendégül, rendszerint egy éjszakára és szintén spontán módon. 2001-ben az Erdélyi Kárpát-Egyesület X. jubileumi Országos Vándortáborra juttatta váratlan jövedelmekhez a székelyjói önkormányzatot (telkek bérlése 500 sátor felállítására), a helyi vállalkozókat és a helyi gazdákat (a turisták kisebb része házakban is megszállt).

Akárcsak a Romanța panzió, a körösfői székhelyű Green Mountain Holidays vegyes tulajdonú, belga-román turisztikai ügynökség is kitűnő földrajzi pozícióval rendelkezik. Erős horizontális kapcsolatokat alakított ki a kalotaszentkirályi hálózattal, amelynek elszállásolási kapacitását felhasználja saját turisztikai kínálatában. A vállalkozás lényegében a faluturizmus klasszikus variánsát ötvözi az aktív turizmus különböző formáival: barlangászat, hegymászás, túrázás (gyalogtúra, kerékpártúra stb.).

A Rehoboth ház Nagysebesen működik, 1996-ban privatizálták. Addig a Transilvania turisztikai állami vállalat tulajdona volt, az agroturisztikai panziók és a motelek megjelenéséig a vidék legfontosabb szállásolási kapacitásával rendelkezett, úgynevezett turisztikai komplexumként működött. Az új tulajdonos – az Emanuel Alapítvány – pünkösdista konferencia-hellyé alakította át a komplexumot, de nem zárkoznak el a laikus publikum elől sem, bizonyos vallási normáknak megfelelő korlátozásokkal (alkoholfogyasztás és dohányzás). Az Alapítvány teljesen felújította a komplexumot, sportpályákat létesített, illetve egy új konferenciaközpontot épít. Legkésőbb 2002-ben kívánják minősíteni a komplexumot. A Rehoboth Ház tevékenységét 1999-ben indította be és azóta évente átlagosan 1500 turistát szállásolt el, 5 napos átlagtartózkodási periódussal, ami összesen 7500 vendégéjszakást jelent. Ez legalább kétszerese a bánffyhungyadi kistérségben működő összes többi vállalkozó forgalmának. Ez egyelőre nem jelent komoly konkurrenciát, hisz a Rehoboth eddig többnyire zárt körben működött (a turisták túlnyomó része pünkösdista), de a jövőre nézve az egység minősítése valószínűleg nagy kihívást jelent majd a többi turisztikai szolgáltató számára. Ezt alátámasztja árpolitikájuk is, hisz a vidéken az egyedüli vállalkozás, amely eltérő árakat kér a turisták származási helye szerint.

Nagysebesen a holland tőkével épülő Bonds-Kamping kemping építkezési munkálatai jól haladnak, a közeljövőben várhatóan megnyitják.

A kalotaszentkirályi turisztikai hálózat

E megnevezés alatt a 30 Kalotaszentkirályon működő minősített agropanziót értjük, amelyek aktívan részt vesznek a faluturizmusban. A kezdetek az 1991-től évente megszervezett Népzene és Néptánc-táborhoz fűződnek, amelyen átlagban évente 400-500-an vesznek részt. Ekkora szállásolási kapacitással a település nem rendelkezik (130 szálláshely), a táborban résztvevők nagy része sátorban vendégéjszakázik. Ez a kulturális esemény egyike azoknak az alaptényezőknek, amelyek a faluturizmus megszervezését lehetővé tették, hisz ezzel az alkalommal szállásoltak el először turistákat a falusi gazdák. A faluturizmus megszervezésében főszerepe van az önkormányzatnak is. A kalotaszentkirályi polgármesteri hivatal az egyedüli a kistérségben, amely a 145/1993-as törvény értelmében, minden megkötés nélkül, a törvényes kereteket betartva, kiadta az agropanziók működési engedélyét, ezzel elősegítve a faluturizmus fejlődését.

A turisztikai kínálat reklámozásának és a turisták megszerzésének csatornáit és eszközeit Kalotaszentkirályon a legváltozatosabbak: az internet kivételével minden eszközt felhasználnak a turisztikai termék eladására, például: részvétel turisztikai vásárokon, volt turisták általi információtovábbadás következtében szerzett turisták, szórólapok, stb. A turisták számára változatos pihenési/üdülési lehetőséget biztosítanak: kirándulások a jósikafalvi gyűjtőtóhoz, a valkói református műemléktemplomhoz és a rekicelei vízeséshez. A turisták számáról nincsenek pontos kimutatások, az utóbbi három év során átlagban 2000-2500 elszállásolást regisztráltak az egész hálózatban. Ezzel a mutatóval Kalotaszentkirály a nagysebesi Rehoboth Ház után következik, messze megelőzve a régió többi egységének turisztikai forgalmát. Ugyanakkor a kalotaszentkirályi hálózat az egyetlen, amely a fogalom eredeti értelme szerinti faluturizmust folytat: a turisták hagyományos környezetben pihennek/üdülnék a tartózkodás ideje alatt. A Románia panzió lényegében motelnek megfelelő tevékenységet folytat, autós turisták útutazását szolgálja, a Rehoboth egyelőre zárt rendszerben dolgozik és aligha fogja agropanzióként folytatni tevékenységét.

A vendégforgalom legnagyobb gondja a rövid tartózkodási periódus, átlagban 1-2 turistaéjszaka. A turisták majdnem kizárólagosan külföldiek, ezek közül Magyarország a legfontosabb turistapiac. Következnek nagy távolságra Finnország, Dánia, Ausztria, Németország, Hollandia, Anglia, Csehország, Lengyelország, Kanada, AEÁ és Japán. Különösen érdekes a japán turisták valamint a cseh és lengyel csoportok 2001-ben történt megjelenése a térségben, amelyet egy országos szintű keretfeltétel-megteremtéssel lehet magyarázni: a vízumkötelezettség eltörlése, politikai stabilitás, az ország imázsának viszonylagos javulása, a nemzetközi turisztikai piac telítettsége és a turisták új, eddig még ismeretlen célországok iránti érdeklődése.

A magyarországi szervezett turistacsoportok rendszerint hosszabb túrakismeretű kirándulásokra érkeznek Erdélybe: Kalotaszentkirály egy állomás Székelyföld irányában, vagy onnan hazafelé. További állomások már a Székelyföldön működnek: Farkaslaka, Zetelaka, Csíkrákos, Gelence, vagy az északi variáns esetében a Nagybánya melletti Koltó, illetve a déli variáns esetében a Déva melletti (szintén magyarul) Csernakeresztúr.

A faluturizmus hatása a háztartások jövedelmére Kalotaszentkirályon a legnyilvánvalóbb. Bár ezzel a tevékenységgel többnyire még másodállásban foglalkoznak, a falusi vendéglátás havi átlag 1,6 millió lejes nettó jövedelme egy havi átlagfizetésnek felel meg.

7. Aktív vendéglátó háztartások elemzése és jellemzése

Huszoney kalotaszentkirályi háztartás megkérdezésén alapszik elemzésünk. A falusi vendéglátás két korkategória által végzett jellegzetes női munka: fiatal korosztály (26-39 év) és idősebb (50 év feletti) korosztály. A munka női jellege elsősorban azzal magyarázható, hogy a vendéglátók rendszerint az alapszolgáltatásokat biztosítják: elszállásolás és étkezés. A tradicionális vidéki társadalmakban ezek női munkák. A fiatalabb korosztály képviselői középfokú végzettségű háziasszonyi státussal rendelkező, azaz munkahely nélküli nők, akik ezzel a háztartás számára rendkívül fontos jövedelemkiegészítő jellegű falusi vendéglátással foglalkoznak. Egyetlen esetben volt az alany magasfokú végzettségű értelmiségi. Ugyanez jellemző az idősebb korosztályra is, csak itt az alacsony végzettségűek aránya nagyobb. A turistaforgalma alacsony: főidényben egy kivétellel heti egy-két elszállásolás. Ez a település szintjén évi átlagban 1500 elszállásolást jelent.¹ 2001 augusztus második felében már 1500 elszállásolásnál tartottak, ami az idegenforgalom intenzitásának növekedésére utal. A jövedelemszerzés szempontjából a háztartások fele 150 DM (négy havi téesz-nyugdij) éves jövedelmet regisztrál, egyharmada ennek kétszeresét, a csak néhányan érik el a 400-700 DM közötti jövedelmet.² Reálisabbnak tűnik azt feltételezni, hogy a jövedelem az összbevétel maximum 25%-át biztosítja, ami egyértelműen azt bizonyítja, hogy a faluturizmus lokális és regionális jelentősége ellenére a legtöbb esetben másodlagos, tőkefelhalmozódást nem biztosító jövedelemforrás.

8. Lehetőségek, kihasználási fok, jövőbeli tervek

Mint láttuk, a bánffyhungyadi kistérségben három övezet különül el a turisztikai adottságok vonatkozásában. A térség északi, közép-északi övezetében (Kalotaszentkirály, Kissebes, Bánffyhungyad, Kőrösfő) a legalacsonyabb az adottságok/hasznosítás közötti eltérés, itt sikerült a leginkább kialakítani turisztikai hálózatokat, beindítani egy jelentős intenzitású idegenforgalmat. A Sebeskőrös völgyében, az E 60-as főútvonal mentén, a Kalota mentén Kalotaszentkirályon, illetve a Sebes völgyén Nagysebesen és Sebes-váron a legnagyobb a forgalom, ami jobb hasznosítási feltételeket biztosít. A térség déli, dél-nyugati övezetében a rossz minőségű infrastruktúra gátolja az idegenforgalom kibontakozását, de már működnek kezdetleges turisztikai pontok Székelyjón és Meregnyón. A természetföldrajzi adottságok rendkívül magas potenciálértékei következtében az adottságok/hasznosítás közötti különbség rendkívül nagy. Végül a kistérség központi, dél-keleti és keleti övezete idegenforgalmilag teljesen kihasználatlan.

Ami a faluturizmus, általában az idegenforgalom kistérség-fejlesztési szerepét illeti, meg kell jegyeznünk, hogy a turizmus általánosan a térségi válságkezelés eszköze, elősegíti a települések fejlődését direkt és indirekt módon egyaránt (sokszorozó hatás). Pozitív hatásai közül megemlíthjük:

- a falusi életforma ápolása;
- népességmegtartás;
- a vidék eltartóképességének növelése, a jövedelemtermelő-képesség és a jövedelmek növekedése (lásd Kalotaszentkirály), bár az esetek nagy többségében jövedelemkiegészítő funkciója van;

- a foglalkoztatás növelése, a foglalkozási-szerkezet diverzifikálása, ami elsősorban a munkaerőpiacon hátrányos helyzetűeket érint: nyugdíjasok, eltartottak;
- az életminőség javítása;
- identitás- és felelősségérzet növelése, kistérségi együttműködés kialakítása.

A bánffyahunyadi kistérségben az idegen forgalom gyenge pontjai a következők:

- a szezonális jelensége, az elszállásolási kapacitások időszakosan kihasználatlanok;
- krízisérzékenység: politikai viszonyok, biztonság, ellátás helyzete erőteljesen hat kistérségi szinten is;
- hiányos vagy teljesen hiányzó vállalkozói/szervezeti háttér, Kalotaszentkirály, Sebesvár és Nagysebes kivételével;
- elmaradott szállítási infrastruktúra;
- anyagi eszközök hiánya a fejlesztési és marketingtevékenységekhez;
- a térség természetföldrajzi potenciáljának kihasználatlansága: a Kalotahegy (Vigyázó), ahol a hótakaró 4-5 hónapig marad meg évente, nem építették ki a téli sportok üzésére alkalmas infrastruktúrát (sípályák, sífelvonók stb.), vagy a nyári túrák, kirándulások szervezésére és lebonyolítására alkalmas gazdasági-technikai infrastruktúra a vigyázói menedékházra szorítkozik.

A fentiekből következnek az alapvető fejlesztési stratégiák. Az egyik a szórakozási, sportolási és egyéb szabadidő-töltési lehetőségek létesítményi fejlesztésére vonatkozik: vízi sportok, horgászat, vadászat, téli sportok, lovasiskolák, szabadtéri színpadok és mozik, szórakozóhelyek. A turisztikai alapszolgáltatások (elszállásolás, étkezés) mellett időtöltésre alkalmas programkínálatra is szükség volna: a turisták aktív elfoglalása, a természet-közelség kihasználása, agrár-zöld-sport-hobbyturizmus kialakítása. Kalotaszentkirályon lovasturizmust kívánnak beindítani (olasz befektetővel). A jobb program-kínálat jegyében alakult ki az úgynevezett „kulcsos ház”-stratégia is. A „kulcsos házak” a vendéglátó házától különálló elszállásolási egységek, ahol a turisták a házigazdától függetlenül szervezhetik szabadidejüket, elkészíthetik ételüket, nagyobb az intimitás és a csend. Ezzel növelhető az átlagos tartózkodási idő. Jelenleg két „kulcsos ház” működik Kalotaszentkirályon, de mivel a turistaforgalmat reálisan növelték, várható számuk növekedése.

További fejlesztési lehetőségek a kistérség, bizonyos települések internetes reklámja, további turisztikai vásárokon való részvétel. Mindez már szerepel a kalotaszentkirályi hálózat jövőbeli tervei között. A vásárokon történő részvételt közösen tervezik székelyföldi, koltói és csernakeresztúri kollégákkal, ami növelheti a magyarországi turisták hálózat-rendszer jellegű idegenforgalmát, amiből minden résztvevő hasznot hajt, bár az egy településen eltöltött átlagos tartózkodási periódust csökkentené.

Egyéb fejlesztési prioritások:

- a szálláshelyek számának növelése – léteznek konkrét tervek Magyarókeréke a kalotaszentkirályi hálózatnak alárendelt bekapcsolódására, ennek kiegészítéseként, de a meglévő hálózatok a jelenlegi forgalom mellett igyekeznek megtartani vezető pozíciójukat, ami a hálózatok más településekre történő területi terjeszkedését gátolja;
- a szálláshelyek minőségének javítása;
- szaktanácsadó-hálózat kiépítése, tanácsadó-támogató-szervező lánc kiépítése;
- tanfolyami képzés, tájékoztató konferenciák szervezése;

- tanulmányutak szervezése külföldi tapasztalatok szerzésére;
- nyelvi ismeretek elsajátítása;
- kedvezménynyújtás a turisztikai vállalkozóknak: kamattámogatás (1,5-5%) és vissza nem térítendő támogatás formájában. A falusi tőkészegénységéből kiindulva indokolt a közvetlen vállalkozói támogatás („gyutacspénz”);
- szállítási és közművesítési infrastruktúra fejlesztése;
- megfelelő idegenforgalmi árszint a belföldi turistáknak: Kalotaszentkirályon a kereslet szinte kizárólag (bukaresti csoportok) nemzetközi jellegű. Nyilván ebben nem csupán a belső piachoz képest magas árszintek játszanak szerepet, hanem a potenciális kolozsvári piac térbeli orientációja is: Kis-Szamos, Meleg-Szamos, Hidég-Szamos, Jára-völgy, Kisbánya térségekben erőteljesen elszaporodtak a villák, ami a faluturizmusban érdekelt rétegeket tartja távol más térségektől.

A jövőben alapvető problémát jelent a bánffyahunyadi kistérség számára a szomszédos kistérségek turisztikai kínálatának konkurrenciális jellege. Csucsai idegenforgalmi vállalkozásai (a Route 60 panzió és az Ardeleana szálloda), Gyalu ugyanilyen jellegű létesítményei (Motel, szálloda, az El Dorado kemping, Millennium turisztikai komplexum), a jegenyői fogadó különösen az átutazó turizmus szemszögéből, központibb földrajzi fekvésükből kiindulva jelentenek komoly konkurrenciát. Ezekhez adódnak a Jád-völgyi és Kis-Szamos völgyi hétvégi házak nagyrészt informális jellegű turisztikai tevékenységei.

A konkurrenciára hatékony ellensúlyozási stratégiája lenne az együttműködésen alapuló kistérségi-területi munkamegosztás, amelynek alapkomponensei lehetnének: nagysebességi konferenciaturizmus (Rehoboth komplexum), a Dregán-völgyi hétvégi turizmus, alpinizmus-túrázás-tájfutás (Green Mountains Holidays), faluturizmus (Kalotaszentkirály) és a nagysebességi átutazó turizmus (Romanța).

Irodalom

- BARTKE István (szerk.) 1995: *Területfejlesztés*. Budapest, ELTE Kiadó.
- Benedek József 2000: Analiza audit a turismului din județul Mureș, în perspectiva dezvoltării teritoriale. *Studia UBB*, Seria Geographia, 2. 175-189.
- BODNÁR László 2000: *A turizmus földrajzi alapjai*. Eger-Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BURTON, R. 1995: *Travel Geography*. Harlow, Longman.
- FUNDAȚIA Friedrich Ebert 2000a: *Calea Fierului din Banat. Un proiect de dezvoltare regională pe baza turismului industrial*. Reșița, Ed. Intergraf.
- FUNDAȚIA FRIEDRICH Ebert 2000b: *Turism integrat Banat și Maramureș*. Reșița, Ed. Intergraf.
- HERCZEG Ágnes (szerk.) 2001: *Térségfejlesztés*, Csíkszereda, Csíki Természetjáró és Természetvédő Egyesület.
- KOVÁCS Teréz (szerk.) 1995: *A mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig*, Pécs, MTA RKK.
- LENGYEL I. 2000: Porter-rombusz: a regionális gazdaság-fejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és társadalom*, 4. 39-87.
- LOVÁSZ, Gy., SZABÓ, G. (szerk.) 2000: *Területfejlesztés-regionális kutatások*. Pécs, Bornus Nyomda.
- INSKEEP, E. 1991: *Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach*. New York, John Wiley.
- KEUNE, Maarten, NEMES NAGY József (szerk.) 2001: *Helyi Fejlődés, Intézmények és Konfliktusok a Magyarországi Átmenetben*. Budapest, ELTE, Regionális Földrajzi Tanszék.

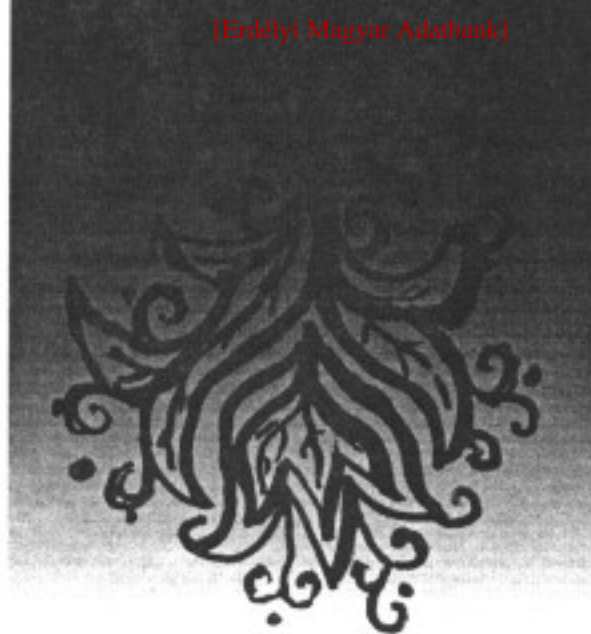
- MONTANARI, A., WILLIAMS, A. M. (szerk.) 1995: *European Tourism. Regions, Spaces and Restructuring*. Chichester, Wiley.
- PETCU, Nicoleta 2000: *Statistică în turism. Teorie și aplicații*. Cluj, Ed. Albatra.
- SMITH, S. L. J. 1995: *Tourism Analysis. A Handbook*. Harlow, Longman.
- SÜLI-ZAKAR István (szerk.) 1996: *Az Erdőspuszták Kistérség Terület- és Település-fejlesztésének Stratégiai Alapjai*. Debrecen, MTA Regionális Kutatások Központja.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI Irén 1997: Egy kistérség sikerének titka – avagy tettek és tervek a Nyugati-Kapu térségfejlesztési társulás „házatáján”. *Tér és Társadalom*, 4.
- URECHE, Cornelia (szerk.) 2000: *Monografie turistică Izvoarele Crișului Repede*. Cluj.
- VINCZE Mária 2000: *Régió- és vidékfejlesztés*. Cluj, Presa Universitară Clujeană.
- WORLD TOURISM ORGANISATION 1994: *National and Regional Tourism Planning*. London, International Thomson Business Press.

* A kutatás és a dolgozat a Sapientia Kutatási Programok Intézete támogatásával készült.

¹ A lekérdezés 2000-ben történt.

² A regisztrált bevételek minden bizonnyal kisebbek a valósánál.

Magyar nyelvű oktatás és művelődés III.

Fóris-Ferenczi Rita

Rövid metszetek a romániai oktatásfejlesztés történetéből

A kérdésfelvetés módja

A romániai oktatásfejlesztés eredményeinek valós és kimerítő értékeléséhez kevés az időbeli távlat. Ha mégis próbálkozunk a részeredmények nyomon követésével, nélkülözhetetlen a folyamatban történő láttatás, hisz a különböző állapotok lényegi jellemzőinek a megértésével válnak láthatóvá azok a lehetőségek és megvalósulások, amelyek összevetésében tetten érhető maga a változás. A fentiekben vázolt megközelítés két szempontból is indokolt: egyrészt nem függetleníti az oktatásfejlesztés kérdését attól az élettértől, amelyben éppen történik, azaz figyelembe veszi ennek a folyamatnak a történelmi, társadalmi meghatározottságából adódó jellemzőit, másrészt a magyar oktatás sajátos kérdéseit a romániai oktatásfejlesztés egészében láttatva közelíti meg.

Ez a tanulmány nem kritikai szándékkal készült, inkább helyzetelemzés kíván lenni, és annyit vállal(hat) fel, hogy a történések elemzésével kiemeli azokat a mozzanatokat, amelyek az oktatásfejlesztés tartalmi vonatkozásai szempontjából relevánsak az oktatásszabályozás, a tantervfejlesztés, valamint a vizsgarendszer terén. Ugyanakkor hangsúlyozza az alapvető szemléleti változásokat, illetve azokat a kérdéseket, amelyek sajátosan a magyar oktatás helyzetét érintik (annak tudatában, hogy a tartalmi kérdések nem választhatók el mereven a rendszer egészének fejlesztésétől). Mindezt teszi úgy, hogy a deklaratív síkon megnyilvánuló szándékok és eredmények mögöttesének megértéséhez is közelíteni próbálja az olvasót.

A reformról nagyon sok minden elhangzott már, és ami elhangzott, az esetek többségében – főként a megvalósítást és annak körülményeit tekintve – többnyire negatív értékítélet. Nem újdonság, hogy a román oktatáspolitikának nem szívügye a magyar oktatás fejlesztése. Ebben a tanulmányban azonban nem a jelzett, ismertebb problémák elemzésére vállalkozom, hanem egy kevésbé megszokott megközelítésmódot ajánlanék: a gátló tényezők ismeretében arra is rákérdezni, hogy melyek voltak a folyamat belső buktatói, miképpen viszonyultunk mi az oktatási reformhoz? A problémafelvetésben az oktatási reformhoz való viszonyulás magához a koncepcióhoz való viszonyulást jelenti, így a „mi” jelentéstartalma is kitágul: vonatkozik mindazokra, akik valamilyen formában érintettek a kérdésben.

Az oktatásfejlesztés folyamatának követéséhez három állapotleírás kínálhat termékeny szempontot: az egyik az 1989 előtti oktatás, amely jól beolajozott gépezetként hosszú ideig változás nélkül újratermelte önmagát. Ehhez a mozdulatlan állapothoz viszonyítva mutatkozik meg a reformkoncepció radikális újszerűsége, amely újszerűségében is figyelembe vette és mérlegelte az addigi örökséget, mint a lehetséges akadályok forrását. Csak ezt követően beszélhetünk a mai helyzetről, amelyet akár a gyors visszarendeződés időszakának is nevezhetnénk. Viszont, ha van némi elképzelésünk arról, hogy általában milyen lefolyásúak az átfogó

oktatási reformok, akkor a jelenlegi időszak a megelőzők természetes következménye: néhány vonatkozásban gyors visszarendeződés, más vonatkozásban folyamatos korrekció, avagy lassú megerősödés.

Oktatásfejlesztési szándék és gyakorlat

Minden lényegi változásra irányuló oktatási reform eleve magában hordozza a megváltoztatni kívánt állapotból fakadó belső buktatókat is. Ezeknek természetesen sokrétűek az okai, a mi esetünkben azonban a meglévő állapot, a gyakorlat és a szándék, a koncepcióból fakadó célrendszer közötti távolság a leglényegesebb.

A cél és a gyakorlat általános viszonyáról mint lehetséges feszültségforrásról Szabó László Tamás a következőképpen ír: „Bármely elkötelezett oktatáspolitikai [...] arra törekszik, hogy megpróbálja kiépíteni azt a nevelési intézményrendszert (s abban működtetni egy olyan gyakorlatot), amelyik elképzelése szerint a leginkább megfelelő saját céljainak elérése (megközelítése) szempontjából. A működőképes rendszer kiépítése azonban hosszú folyamat; s amikor valamilyen nevelési célrendszerrel nagyjából-egészéből adekvátnak mondható intézményrendszer (illetve gyakorlat) megteremtődik, akkor a társadalom – önnön változásának, újonnan kitermelődő szükségleteinek és igényeinek oldaláról – már újabb elvárásokat fogalmaz meg az iskolarendszerrel szemben. Ezek kielégítéséről azonban a kiépült rendszer – soktényezős jellegéből fakadó nagyfokú tehetetlensége miatt – nem képes kellően gondoskodni. Az elmondottakból következően törvényszerűségnek tekinthető, hogy bármely iskolarendszer adott időben jószerével csak a társadalom egy korábbi fejlődési szintjén megfogalmazott elvárásokat, nevelési célokat képes igazán felvállalni a siker valamelyes reményében”.¹

Ha a fenti gondolatmenetet, – amely általában vonatkozik a cél és gyakorlat közötti viszonyra, mint állandó feszültségforásra, – a romániai oktatás helyzetére és annak megújítására vonatkoztatjuk, olyan felismerésekhez jutunk, amelyek nemcsak arra adnak választ, hogy minden radikalitásuk ellenére miért voltak olyan óvatosak a reformtörekvések a nemzetközi oktatási modellekhez viszonyítva, hanem a jelenlegi helyzet megértéséhez is közelebb visznek, hisz nemcsak azt a szakadékot teszik láthatóvá, amelyet át kellett volna hidalnia a reformnak, hanem azon buktatókat is, amelyek következményét leginkább ma érzékeljük.

Ebben a megközelítésben azt kell elsősorban figyelembe vennünk, hogy az 1989 előtti oktatás mind tartalmilag (a tantervek, tankönyvek), mind működési rendjét (szabályozás, irányítás, ellenőrzés) tekintve teljesen zárt és merev rendszerként működött. Ezt a rendszert a kizárólagos és szigorúan szabályozott, ellenőrzött központi irányítás jellemezte. Ugyanakkor ennek a rendszernek a működési „rendjére” kellő ideig és következetes szankciókkal „nevelték rá” a résztvevőket, így a 80-as évekre kialakult oktatási rendszert már nem is kellett különösképpen irányítani, az már az „idegekbe” beivódott szabályok szerint automatikusan újrameg-újratermelte önmagát.

A reform koncepcionális megtervezésekor tehát nemcsak azt kellett figyelembe venni, hogy az oktatás korszerűsítése milyen fejlesztési folyamatot igényel a nemzetközi modellekhez is igazodva, hanem azt is, hogy egy, a központilag szabályozott rendszerek közül is a legszigorúbb irányításhoz szokott és különböző fegyelmezési manőverekkel kizárólagosan az irányítottságra szoktatott rendszer mennyire képes adaptálódni egy másfajta működési rendszerhez. Olyanhoz, amely épp az oktatásban érintett felek (minisztérium, tanfelügyelőségek, iskolák, tanárok, tanulók, szülők), egyrészt rugalmas, nyitott, másrészt kreatív hozzáállásán, státu-

lák, tanárok, tanulók, szülők), egyrészt rugalmas, nyitott, másrészt kreatív hozzáállásán, státuszának és döntési hatáskörének megváltozásán alapul (hisz lényegében a nyolcvanas évekre kialakult, nemzetközileg is igazolt gyakorlat szerint az oktatásfejlesztés éppen azon áll vagy bukik, hogy mennyire képes az egység és sokszínűség, a központi és helyi szabályozás közötti egyensúlyt biztosítani).

A helyzet paradoxona az, hogy hirtelen az a felső szerv, amely hosszú évtizedek gyakorlatával bebizonyította, hogy semmiféle kilengést nem tűr el a megszabott és különböző szankciókkal kikövezett úthoz viszonyítva, azaz az oktatási folyamat résztvevőit pusztán kiszolgálói, hivatalnoki minőségben tűri meg, az oktatás megújítása során ugyanazon szereplők autonómiaigényére és annak tudatos növelésére apellál. Elméletileg tehát a központi oktatáspolitikai épp arra használja a centralizáltságból fakadó hatalmát, hogy a központilag beindított reformfolyamatban az önállóságnak (elsősorban a pedagógusnak) hangsúlyozott szerepet szán, és a reform kibontakozásában, annak feltételeként valamilyen mértékben az önálló tervezésnek is helyet ad.

Fontos lenne, hogy ne értsük félre az itt leírtakat. Azaz nem olyanféle büntudatot kelendő értelmezéshez kellene eljutnunk, hogy az egyes pedagógusok önállótlanága, inaktivitása lenne a reform megtorpanásának az oka. Elsősorban nem egyénekre, hanem az „egész” működési logikájára kellene gondolnunk. Arra, hogy az elmélet gyakorlatba fordításakor nagyon sok tényezőnek kellett/kellene együtt hatnia. Ebben a célirányos együttműködésben nemcsak a látható, megfogható együttes működés szükségességére gondolhatunk, hanem arra a kölcsönös bizalomra is, amely biztosíthatja feltételként, hogy ez az együttműködés hiteles és valóságos legyen. Eme belső biztonság hiánya mutatkozik meg azokban a kérdésekben, amelyek óhatatlanul felvetődhetnek az előzetes tapasztalatok alapján: Vajon tényleg hinni lehet a román oktatáspolitikának abban, hogy az, amit a deklarációk szintjén képvisel, ténylegesen úgy működik a valóságban is? Ténylegesen el kell hinnünk, hogy az a minisztérium (nem mint intézmény, hanem mint humán szféra) valóban partnerként fogja kezelni az iskolát? stb.

A rendszer egészére irányuló változtatásban már a koncepció kidolgozásakor is fontos szempont volt az addigi rendszer működésének logikája, rendje, a szabályozás és ellenőrzés kialakult szabályrendszere, ez pedig eleve korlátozta a reformtörekvések lendületét. A jelenlegi helyzet is visszaigazolja, hogy az a szemlélet, amelynek elméletileg gyökeresen meg kellett volna változnia, még mindig él (sok esetben működtetői többségének tudatától, esetleg szándékától függetlenül).

A romániai reformnak ez az egyik kritikus küszöbe és egyben legveszélyesebb bukta-tója. Ez a következő fejlesztési logikát eredményezte: a valós reformhoz nélkülözhetetlen a belső (nemcsak felső) tervezés; a rendszer viszont teljes mértékben önállótlanáshoz, irányításhoz szoktatott (a tanárok és az oktatás irányításában, ellenőrzésében nagy szerepet játszó minisztériumi képviselő, illetve tanfelügyelőségek); nem marad más választás, meg kell tervezni, láthatóan körvonalazni kell a szabadság és önállóság körét, azt, hogy a rendszer tagjai miben, mennyiben és hogyan lehetnek önállóak úgy, hogy tevékenységük illeszkedjék a reformelképzelésekhez. Persze nem hallgatható el, hogy mindehhez az *önállóságra szokáshoz* hirtelen még igen sok mindenre lett volna szükség: sok pénzre (nemcsak a fejlesztéshez, hanem az alulfizettség megszüntetéséhez is), sok háttérintézményre, sok szakemberre, teljes nyilvánosságra, gyors és hatékony továbbképzési rendszerre, hogy csak a leglényegesebbeket említsük. Egyszóval mindarra, ami éppen nem volt kéznél, vagy csak a későbbiekben alakulhatott, de megmenthette volna a reformot a tapogatózástól, a félreértésektől, attól, hogy lassan-las-

san egyre többen kételkedjenek hitelességében. Mindez nem jelenti azt, hogy a reform meg gondolatlan, koncepciótlan, elhamarkodott lett volna. Sőt, koncepciójában korszerű, körültre-
kintő, oktatási helyzetünket tekintve pedig az utolsó órában kezdődött. Ami történt, illetve
történik, hozzátartozik minden a rendszer szintjén, az egészen változtatni kívánó reformhoz,
s amelynek megvalósításához az átgondolt koncepción kívül kellő anyagi és szellemi bázis
nem áll rendelkezésére, ilyenként tehát magában hordozza önmaga visszalépéseit is.

A romániai oktatás új tantervi koncepciója

Az oktatás fejlesztés lényegi újításait illetően kiindulópontként az oktatás szabályozásá-
nak máságát kell kiemelnünk. A szabályozás módja elsősorban oktatáspolitikai döntés függ-
vénye, és három alapvető stratégia pontot érinthet: a tantervet, az iskolastruktúrát és a vizs-
gát. Általában három szabályozási mechanizmust tartunk számon.² A központi, előíró szabá-
lyozástípus iskolapéldája az 1989 előtti oktatás. Eszerint létezik egy központilag egységes, a
tanulási folyamatot lépésenként szabályozó, előíró tanterv, amely meghatározza a kötelezően
tanítandó tantárgyakat és azok óraszámát. A tantárgyi programok a tantervhez híven szigorú-
an meghatározzák a tanítás tartalmát, rendjét, idejét, a tankönyv pedig lépésről lépésre követi
a tantárgyi program lineáris logikáját. Ez a típus nem igényel kimeneti szabályozást, hisz a
vizsga nem egyéb, mint elszámolás arról, hogy a tanuló milyen mértékben sajátította el a tan-
tervben előírt tartalmakat. Ezzel szemben az európai típusú szabályozásban a bemenetet a
központi kerettanterv, a kimenetet a standardizált vizsgakövetelmények határozzák meg. A li-
berális típusban pedig rendszerint csak a vizsgakövetelmények bírnak szabályozó funkcióval.

A romániai szabályozás az európai típus sajátos változatát képviseli. A bemeneti, tan-
tervi szabályozás szempontjából az előíró tantervet az országos alaptanterv váltotta fel, amely
tartalmazza a tantervi alapelveket, a keretterveket, valamint a kötelezőnek minősített tantár-
gyak tanítási programjait (curriculumok/tantárgyi tantervek), a tantervi segédleteket, útmuta-
tókat, valamint az alternatív tankönyveket (ebben az értelemben a curriculum elnevezés nem-
csak általánosan jelent alaptantervet, hanem műfaji megnevezés is, hisz a tanítási folyamat
egészére vonatkozik, s ebben az értelemben a folyamatterv műfaját képviseli). Lényegi szem-
léleti váltást jelent a megszokott előíró tantervhez viszonyítva, hogy az alaptanterv nem meg-
határozott tantárgyakra, hanem műveltségterületekre épít, amely rendszerében nagyjából kö-
veti az alaptantervek szokásos felépítését.

Érdemes megvizsgálunk, hogy milyen a viszony a műveltségterületek és a hagyomá-
nyos tantárgyi rendszer között. A műveltségterületek szerinti tervezés logikája szerint a tan-
tárgyak nem függetlenednek egymástól, valamilyen szempontból csoportosíthatók, egymásra
építhetők, azaz tantárgytömbökbe szerveződnek. Ha például egy alaptanterv nem határozza
meg a kötelező tantárgyakat, csak a műveltségterületeket, akkor megnövekedik az iskola ha-
tásköre a tervezés szintjén, hisz a különböző műveltségterületeken belül többféle tantárgyat
többféle összefüggésrendszer szerint csoportosíthat³. A magyarországi NAT például csak az
egy-egy műveltségterületen határozta meg az egységes követelményeket, a tantárgyi rendszer-
nek a kialakítását a helyi tantervekre bízta. A hollandiai alaptanterv meghatározza ugyan a kö-
telező tantárgyakat és azok számát, de tantárgyakon eleve csoportosított és összevont tan-
tárgyblokkokat ért (például fizika-kémia, történelem-földrajz stb.).

A romániai alaptanterv ilyen szempontból a hagyományt és az újítást óvatosabban
adagolta: meghatározta az egyes műveltségi területeken belül kötelező tantárgyakat, ezek mi-

nimális és maximális óraszámát, ugyanakkor a műveltségterületeken belül rést hagyott az opcionális tantárgyak szintjén történő tervezésnek. Ennek parttalanságát pedig úgy védte ki, hogy megszabta a minimális és maximális óraszámot is, azaz azt a keretet, amelyben a kötelező és választható óraszám egymás függvényében kialakulhatott az iskolai tervezés szintjén. Ugyanakkor a tantárgyak csoportosításán elsősorban nem a kötelező tantárgyi rendszeren belül változtatott, hanem a választható tantárgycsomagok keretében, mégpedig úgy, hogy különböző alternatívákat, témákat kínált fel az iskoláknak a választható órák kitöltéséhez.

Az alaptanterv előkészítését és bevezetését aprólékos, minden részletében átgondolt, és az iskolai tervezést jelentős mértékben elősegítő kutatói munka minden vonatkozásában meghagyta a 20 százaléknyi sávot a helyi tervezéshez úgy, hogy a kötelező és a választható minden területen átszötte és feltételezte egymást. Az első kerettervek például nem határozták meg adott tantárgyak kötelező óraszámát, hanem az óraszám minimuma és maximuma keretében minden műveltségterületen belül jelezték az adott területen lehetséges minimális és maximális óraszámot, ugyanakkor a kötelező tantárgyakra, illetve az opcionálisra fordítható minimális és maximális óraszámot (például, ha a nyelv és kommunikáció műveltségterületen a lehetséges óraszám 7-9, az anyanyelvi órák száma 5-7, idegen nyelv 2-3, opcionális 0-2 lehetett, ami azt jelentette, hogy amennyiben a kötelező tantárgyakra szánt óraszámot az iskola maximálisan kihasználta, a műveltségterületen belül nem kínálhatott fel választható tantárgyat, illetve, ha 2 választható tantárgyat kínált fel, a kötelező tantárgyakra csak a minimális óraszámot fordíthatta).

Az alaptanterv a kötelező tantárgyak rendszerén belül is differenciálódott törzs- és kiegészítő anyagra: azaz egységes, illetve az iskolák, csoportok szintjén változatos és választható tartalomra. Ezen belül az tantárgyi programok a törzsanyagot tartalmazó magtantervre és helyi tantervre tagolódtak, ez utóbbinak pedig többféle változata lehetett: a *helyi tantárgyi tanterv* azt a lehetőséget kínálta fel az iskolának, hogy a kötelező tantárgyakra vonatkozó minimális vagy maximális óraszámot válassza. Abban az esetben, ha valamely kötelező tantárgyat minimális óraszámában tanított az iskola, a tantárgyi programból a mindenki számára kötelező törzsanyaghoz kellett a követelmények szintjén igazodnia; az *elmélyített tanterv* azt tette lehetővé, hogy valamely kötelező tantárgyat a számára kijelölt maximális óraszámában tanítsanak, mégpedig a tantárgyi program alapján kötelező törzsanyag követelményei szerint (azaz ugyanaz a követelményrendszer érvényesült, csak nagyobb időegységben); a *kiterjesztett tanterv* a tantárgyi program egészének figyelembevételét, azaz a kötelező törzsanyag és a kiegészítő tartalom tanítását jelentette; a *helyi tanterv* pedig az opcionálisok tervezését tette lehetővé. A választható tantárgyblokkok vagy tantárgyak megtervezését úgy szabályozta, hogy ezek számát a magasabb évfolyamokon egyre növelte, s ezen belül alternatívákat kínált fel (interdiszciplináris, transz-diszciplináris tartalmak formájában).

Az 1998–99-ben érvényes alaptanterv tehát a helyi tervezés számára a differenciált tanulásszervezést és különböző opcionális tantárgyblokkok bevezetését, megtervezését tette lehetővé. Az önálló tervezés sávja a kisebb osztályoktól a magasabb évfolyamok felé haladva növekedett (20–50%), egyre nagyobb teret engedve a tanári és tanulóinak önállóságnak. Utólag nem könnyű eldönteni, hogy ez az autonómia sok volt-e vagy kevés. Sok lehetett amiatt, mert magával a modellel is meg kellett ismerkedni,⁴ és rövid időn belül egy aránylag új munkaterületen kellett volna új dolgokat teremteni. Kevés lehetett amiatt, mert a már létező valós alternatívákat leszorította, azaz csak önmagához viszonyítva engedte meg a máságot, időben és tartalommal is eléggé körülhatárolt területen. Hogy valójában mi is történt ebben a vonat-

kozásban, ma már felmérések igazolják. Viszont felmérések nélkül is tapasztalhatjuk, hogy az 1998–99-es helyzethez viszonyítva jelentős visszalépések történtek nemcsak a különböző profilok és szakok egyre erőteljesebb elhatárolását, hanem annak az időkeretnek a nagyságát tekintve is, amellyel az iskola szabadon gazdálkodhat. A visszarendeződés tipikusan példázza azt a jelenséget, hogy az oktatási reformok egy adott ponton arról szólnak, hogy mire a rendszer résztvevői rákapnának a szabadságra, addigra a felső szerv már rég a centralizáltság megerősítésén munkálkodik. Hogy miért van ez így, arra a későbbiekben még választ keresünk.

Magyar oktatás és országos curriculum

A kilencvenes évek elején, amikor csak a reform előszelét és szükségességét érezhettük – hisz az akkori oktatáspolitikai inkább az agyonhallgatás stratégiáját választotta – történtek próbálkozások arra, hogy a bizonytalanságban valami teljesen autonóm elképzelés kapjon szárnyra: önálló erdélyi magyar alaptanterv kidolgozása például, amely aztán megrekedt a tantervi alapelvek töredékes megfogalmazásánál; a NAT-tal párhuzamos munkálatok során pedig az az elképzelés, hogy a romániai magyar oktatásnak voltaképpen a NAT-hoz kellene igazodnia, ennek egy sajátos változatát kellene képviselnie.

Az 1993–97 közötti pangás a rendszerben nem hozott jelentősebb változásokat, de a reform előkészítése, a különböző koordináló bizottságok és a szakmai munkacsoportok megszervezése szempontjából jelentős felkészülési időszak volt a romániai oktatásban, a magyar oktatás vonatkozásában a késleltetés, a valódi, belső reformfolyamatok előretörését akadályozó időszak volt. Holott ebben az időszakban nem felülről irányítottan, hanem belső igényekre válaszolva tankönyvek íródtak magyar nyelven (és nem csak magyar nyelv és irodalomból), anyanyelvből tantervjavaslatok készültek. Mindaz, ami abban az időszakban a belső fejlődés útján megszületett, igen fontos és az addigi román állapotokhoz viszonyítva haladó szellemű és jellegű volt. Itt elsősorban nem tartalmi, szemléleti másságot értek haladó szellemben, hanem azt a lényeges vonást, hogy nem egy kívülről vagy felülről elképzelt újítás megszabott rendje, üteme és logikája határozta meg ezt a folyamatot, hanem azok a tapasztalatba gyökerező újítási törekvések, amelyek alternatívaként addig is léteztek, csak az oktatási rendszer teljesen perifériára szorította őket.

Miért fontos ez? Elsősorban azért, mert a belülről fakadó és a külső (felülről irányított) oktatásfejlesztési szándék találkozása, egymáshoz igazodása jelenthette volna a valódi változás kezdetét, amely nem az elfogadáson, hanem a felismerésen és az azonosuláson alapulhatott volna. Hisz észre kellene vennünk azt, ha valamely meghirdetett oktatási reform nem épít a már meglévő, bármilyen szigorú központosítás mellett is rejtetten élő, belülről fakadó alternatívákra, újítási szándékre, valójában csak annyi történik, hogy megváltozik az a „rend”, amit a tanárnak ki kell „szolgáltatnia”, még akkor is, ha az új rend koncepcióját tekintve az előzőnél szimpatikusabb. Viszont ahhoz, hogy a tanárnak hivatásából fakadó minőségében szívügye legyen, hogy a megszokott, bejáratott gyakorlatot újraértelmezze, változtasson rajta, valamiképpen – legalább szakmailag – érdekeltté kell válnia. Hiába mondjuk azt, hogy a reform épp a tanári szerep (önálló döntés, kreativitás, aktív alanya a folyamatoknak) szempontjából hoz leginkább újat, ha a tanárnak ehhez semmi kedve, nem hisz benne, nem tartja érdemesnek, vagy éppenséggel azt tapasztalja, hogy üldözik, ha komolyan veszi.

Az 1993–97 közötti időszakban a belülről fakadó újító törekvések nem nyertek legitimitást, sőt a magyar oktatási képviselő (a minisztériumi és a tanfelügyelői szintet is

beleértve) „partizánakciónak” minősítette amiatt, mert a romániai oktatáspolitikában még nem tisztázódott egyértelműen az „új rend” mibenléte, amelyhez viszonyítva valami legitimnek vagy illegitimnek minősíthető. Aki komolyan vette a reform alapelveit, de nem várta ki, hogy a felső szerv értelmezze a számára, illetve feladatokká írja át ezen alapelveket, rögtön megtapasztalhatta, hogy az „új rendről”, a „tanári önállóságról” csak beszélünk, a kezdeményezők a régi rend értelmében „megfenyítetnek”. Ezt tapasztalhatták akik például tankönyvet mertek írni. A folyamatot késleltetni lehetett ugyan, leállítani azonban nem: az elemi szint számára készült anyanyelvi tanterv vált a későbbiekben a jóváhagyott tanterv alapdokumentumává, az akkori tankönyveket ma már hivatalosan használják az iskolában. De érdemes mérlegelnünk azt, hogy mennyi alkotó energia fulladt le ebben a „mesterségesen” átmenetinek és partizánakciónak nevezett időszakban, és miként hat máiglan a tapasztalat, hogy az „önállóság” (vonatkozzék az a tanári munka bármely részére a tervezéstől a tankönyvhasználatig) továbbra is áldatlan és büntetendő tanári magatartás forma, amit csak akkor szabad elkezdeni, ha megengedik.

Miről maradtunk le?

A kivárásos stratégiának más negatív, visszafordíthatatlan következménye is volt. Ebben az időszakban az Országos Tantervi Tanácshoz tartozó munkacsoportok már a különböző tantárgyak tanítási programjain dolgoztak, sőt a stratégiai tervek szintjén a reformfolyamat további lépései (a tantervek bevezetése, alternatív tankönyvek jóváhagyásának rendje, az értékelési bizottságok kialakításának terve stb.) is körvonalazódtak.

Ezekben a bizottságokban nem volt és ma sincs magyar képviselő. Ennek megint több oka van: abban az időszakban, amelyet az információzárlat, a pangás, az oktatáspolitikai akarat hiánya jellemzett országos szinten, nem mutatkozott meg ennek a lassú felzárkózásnak és előkészületnek a későbbiekben megnyilvánuló fontossága. Az RMDSZ beadványban igényelte, hogy ezekben a szakmai bizottságokban legyen magyar képviselő, személyekre vonatkozó javaslatot is tett, ennek azonban nem lett semmiféle visszhangja.

Lényeges észrevennünk: ebben az időszakban történt meg az oktatásfejlesztést elősegítő háttérintézmények folyamatos kiépülése és kiszélesítése nemcsak a gyakorló pedagógusok különböző bizottságokba való bevonásával, hanem intézményes szinten, főállású kutatócsoportok kialakításával, a tevékenységi területek differenciálásával. S mindez annak ellenére történt, hogy az oktatáspolitikai stagnálás miatt nem lehetett pontosan látni a reform érvényesítésének lehetőségét. A román oktatás sokat nyert az intézményes háttér kialakításával, a magyar oktatás pedig épp ennek hiányában veszített ugyanannyit.

A felkészülés anyagi hátterét jelentős, ugyanakkor szigorú feltételekhez kötött világbanki támogatás biztosította. Az oktatáskutatás intézményi megerősödésének alapja a meglévő Neveléstudományi Intézet volt, szakmailag a Világbank támogatását élvezte, a reformstratégia alapelveit tekintve a minisztérium ellenlábasa és versenytársa lett. A Világbank feltételekhez kötött anyagi támogatása viszont olyan jelentős beruházás volt, amelyre a decentralizációnak mereven ellenálló oktatáspolitikának is érdemes volt odafigyelnie. A román oktatásfejlesztésnek ebben a helyzetben nem volt különösebb érdekeltsége abban, hogy a magyar oktatás kutatási háttere önállósuljon és intézményesüljön. Ez a hiány nemcsak a célirányos fejlesztés valós elindítását hátráltatta és hátráltatja mind a mai napig, hanem magyar vonatkozásban a minisztérium kizárólagos hatalmát is konzerválta olyan tartalmi kérdésekben, ame-

lyeket egy, a minisztériumtól szakmailag független intézményi alternatíva a centralizált döntési mechanizmussal szemben képviselhetett volna. Ugyanakkor a legitimitás és a szakmai függetlenség birtokában, széleskörű kutatásokra és a gyakorlattal való állandó kapcsolattartásra alapozva, előkészíthette volna nemcsak a minisztériumi döntéseket, hanem a folyamatos fejlesztést is.

Amikor 1998-ban kiderült, hogy mégis lesz reform, mégpedig felgyorsított változatban, akkor az is nyilvánvalóvá lett, hogy éppen ennek az intézményes szakmai háttérnek volt igen nagy szerepe az előkészületek során.

A magyar anyanyelvi és a későbbiekben „kiharcolt” kisebbségi történelem tantervein kívül a magyar oktatás kimaradt a tantervfejlesztésből, a tankönyvi alternativitásból, a későbbiekben pedig az értékeléssel foglalkozó tanácsból és szakmai bizottságokból is. Ez a kimaradás lemaradást is jelentett, többek között a reformkoncepcióban való általános tájékozatlanságot, a reform megítélését a torz gyakorlati megvalósulások kizárólagos nézőpontjából, a tantervfejlesztés terén pedig önállóság címén a régi tartalomközpontú oktatási modell fenntartásának igényét.

Vizsgarendszer és magyar vizsgáztatás

A magyar oktatás tartalmát és a vizsgáztatás módját elsősorban a különböző tantárgyak tantervei, a románból magyarra fordított tankönyvek és az országosan egységes vizsgáztatás rendje határozza meg. Kivételt képez az anyanyelv.

Az alap- és érettségi vizsga tartalma, módszere, bevezetésének koraisága stb. körül is sokféle vita bonyolódott. Viszont két alapvető tényező fontosságát kell kiemelnünk az előrelépés útján. A szigorúan egységes bemeneti szabályozásra épülő rendszerben a tartalmakat részletesen előíró tanterv és az arra épülő, a tantervi előírásokat lecke címek szerint is követő tankönyvek fölöslegessé tették a kimeneti szabályozást. Ha a bemenet egyetlen lineáris tanulási folyamatot ír elő, amely nem enged meg semmiféle alternatívát, akkor ennek természetes következménye, hogy a vizsga erre a folyamatra csatol vissza, tökéletesen biztosítva a rendszer zártságát. Ha viszont az európai szabályozáshoz való igazodásban a tanterv keretjelleget és az oktatás alternatív tankönyvek alapján történik (erről, hogy milyen mértékben keretjelleget az országos curriculum, az előbbieken részletesen beszéltünk), az országos standardokra épülő vizsgarendszer is a szabályozás eszközévé válik.

Az értékelési standardok, formák és módszerek kidolgozására (az oktatási háttérintézmény-rendszer fontosságát hangsúlyozó) külön intézmény alakult, amely a mérés, értékelés kérdéseivel foglalkozik, nemcsak a vizsgákat, hanem a különböző területeken történő folyamatos értékelést illetően is. Az iskolák könyvtáraiban ma már mindenütt megtalálhatók a különböző értékelési tesztek, feladatrendszerek részletes ismertetését tartalmazó kézikönyvek, konkrét példákat és feladattípusokat kínálva a különböző szakterületek tanárainak. Hasonló profizmus felé közeledik az alapvizsgák és az érettségi vizsgák értékelési rendszere, még akkor is, ha szemléletében – elsősorban a képességek, kompetenciák értékelését tekintve – a tantervi koncepcióhoz sokkal inkább igazodnia kellene.

Ehhez viszonyítva azon a területen, ahol a magyar oktatásban önálló értékelés történhet, a teljes esetlegesség és igénytelenség uralkodik (ebben a kontextusban az értékelésnek mint szakterületnek az igénytelenségét is értem). Egyrészt nincs aki a kérdéssel legitim keret-

ben és kutatásra készen foglalkozhatna (a legitim keret amiatt is fontos, mert a civil kezdeményezésekre alapuló felmérések és azok tapasztalata a diagnosztizálás szintjére kényszerültek, és nem épülhettek be az értékelésbe), másrészt maga az új tantervi koncepció sem nyert széles körben legitimitást. Tantervekről széleskörű szakmai megbeszélés, folyamatos egyeztetés nem volt, a koncepciók tisztázása valójában sosem történt meg, nem alakult ki az intézményesen működő szakmai csoport, amely a kérdéssel átfogóan foglalkoz(hat)ott volna.

Tantervekről csak akkor esett szó, ha az országos fejlesztési folyamat valami miatt már nem nélkülözhetette a magyar nyelv és irodalom tantervek hiányát. Ilyenkor határidőkhöz kötötten a tantervbizottságok összeállították a tanterveket, amelyek közzétételét hosszú ideig hullámszerűen kísérte az általában rejtett tiltakozások sora. A tantervek késése természetesen magával vonta a tankönyvek bevezetésének, valamint az értékelési rendszer megújításának országoshoz viszonyított lemaradását.

Az értékelés jelenleg a konzervatív oktatási modell javára működő hatalmi eszköznek tűnik, amely visszafele érvényteleníti magának a tantervi koncepciónak a létjogosultságát, hisz a tanulási folyamatot ma is az határozza meg elsősorban, hogy mit kérnek az alapvizsgán, illetve az érettségien? A magyar anyanyelvi oktatás ilyen szempontból – önálló kis szigetként – az európai szabályozás legtorzabb változata: a tantervi szabályozás szintjén az európai modellhez próbál igazodni (legalábbis a tantervelméleti koncepció szempontjából), értékelés szempontjából viszont a központi, előíró szabályozás típus maradványa.

Nem hallgatható el az sem, hogy az érettségi rendszer megújítását a gyakorlatban egyre erőteljesebben elterjedő nézet mintegy „fölslegesnek” tünteti fel: a magyar anyanyelvi érettségi arról a furcsán értelmezett nemzetszeretetről is szól mostanában, hogy a magyar gyermeknek csak nem illendő éppen magyarból rossz jegyet adni az érettségien, pont a magyartanár legyen az, aki a továbbjutás lehetőségét veszélyezteti. Akkor meg minek az értékelési rendszer?

A mai helyzet

A kommentár igénye nélkül szeretnék hivatkozni a reformfolyamat helyzetének felmérésére irányuló kutatásra. A kérdőíves felmérés és interjúk során igazgatókat, tanárokat és (VI. és VIII. osztályos) tanulókat kérdeztek meg.⁵ A minta: 5778 tanár, 350 igazgató, 352 iskolából 8647 hatodikos, 6556 nyolcadikos tanuló. A kutatás során az előbbieken említett módszereken kívül tartalmi elemzésekre, esettanulmányokra és célcsoportos felmérésekre került sor (az anyagból nem derül ki, hogy a minta érintette-e vagy nem a magyar oktatást). Az oktatásra szánt anyagi alap, az iskolák ellátottsága, a szakképzett és szakképzetlen tanárok száma, a tanulói létszám, az átfogó továbbképzési rendszer, a tanárképzés, a tanterv és az értékelés inkongruenciájának kérdései mellett a kutatás az új tantervi koncepció és a tanítási gyakorlat összefüggését, a tanároknak az új oktatási modellhez való viszonyát is vizsgálja.

A felmérések szerint a mindennapi gyakorlatban továbbra is a magas óraszám, a tananyag-központúság, a gyakorlati tudás ellenében az ismeretek felhalmozása és reprodukálása az uralkodó. A tanártársadalom egynegyede érti az új tanterv koncepcióját, terminológiáját és keresi a tanterv és gyakorlat közötti hidak kialakítását. Ez az arány biztosíthatja a reform visszafordíthatatlanságát. A tanártársadalom a tantervi reformhoz való viszonyát tekintve rétegzett: az újítást támogatók (25%), a hallgató réteg (40%), ide azok tartoznak, akik elsősor-

ban a minisztérium által éppen diktált hivatalos irányvonalhoz igazodnak, éltetve a rendszerben a centralizáltságból fakadó szövédményeket, és a közömbösek (30%).

A problematikus pontok között tartja számon a kutatás a tanterv szabályozó funkcióinak erőtlenségét, amely szoros kapcsolatban van a differenciált fizetési rendszer és az iskola, a tanári munka, valamint a tanulói teljesítmény minőségi mutatókra épülő értékelésének hiányával. Tartalmi szempontból a továbbfejlesztés esélyeiben és a reform visszafordíthatatlanságában bízik a tanulmány.

A kerettantervi szabályozás szempontjából viszont a 2001/2002-es tanév jelentős visszalépéseket eredményezett mégpedig a kötelező törzsanyag és a helyi tanterv arányát tekintve. Míg 1998-ban a teljes óraszám 20 százalékát az iskola önállóan tervezhette meg, ez az arány ma 5 százalékra csökkent, és főként a különböző profilokon belüli szakképzés elmélyítésére szolgál. Ez a változás a magyar oktatást tekintve leginkább a hivatásorientáltságú profilhoz sorolt egyházi iskolákat érintette, amelyek épp a szakosítás révén vagy az opcionális órák rendszerével próbálták éltetni a tanügyi törvény szellemében teológiai líceumokra szűkített felekezeti oktatást. A kerettanterv szabályozó jellegének megszigorítása, a helyi tervezés beszűkítése, a kötelező tantárgyak és óraszámok profilok szerinti meghatározása, a szakosítás elmélyítése jelentős visszalépést jelent az amúgy is központi súlyponttal megtervezett kétszintű (központi és helyi) szabályozáshoz viszonyítva.

Ebben a vonatkozásban az oktatási reform sajátos paradoxonét igazoló furcsa jelenségre világít rá a felmérés. A jelenlegi, 95%-ban kötelező törzsanyag és 5% helyi tanterv aránnyal a tanártársadalom nem ért egyet. A helyi tantervi szabályozás igénylése 50 és 80–100% között változik, ami azt jelenti, hogy a jelenlegi egységesítő törekvés ellenében a tanárok a helyi szabályozás mellett voksolnak. Ez igen jelentős lépés lenne a szemléletváltás és az önállóság megélése és igénylése útján, ha nem árnyékolná be annak ismerete, hogy a kötelező törzsanyag óraszámának növelése és a helyi tervezés lehetőségét biztosító opcionális órák számának csökkentése épp az iskolák kérésére történt.

Mi lehet a folytatás?

Az oktatásfejlesztés valós eredményei hosszabb időtávlatban hitelesebben értékelhetők. A jelenlegi tapasztalatok is rámutatnak azonban néhány lényeges tényezőre, amelyekkel kapcsolatban nem vonnék le tanulságokat, inkább Mihály Ottó elemzéséből⁶ hivatkoznék néhány olyan gondolatra, amelyet – akár az oktatásfejlesztés jövője szempontjából is – mérleghetünk:

Az alternativitásra épülő oktatásfejlesztés alapvető feltételei:

- olyan oktatáspolitikai, amely megszünteti a minisztériumnak az alternativitás kizárását lehetővé tevő kizárólagos jogosítványait;
- az iskola horizontális nyitottságát, dialogikus képességét biztosító szakmai önállóság; oktatást támogató háttérintézmény-rendszer;
- a pedagógus autonómiáját támogató fizetési, képzési, továbbképzési rendszer;
- sokféle forrásra támaszkodó autonóm pedagógiai szabadság.

¹ Szabó László Tamás *A rejtett tanterv* című könyvében (Budapest 1985. 45.) a cél és a gyakorlat viszonyát a pedagógiai cél és a gyakorlat összefüggésében tárgyalja. Hangsúlyozza, a kettő közötti távolság mértékétől is függ, hogy ez mennyiben jelent pozitív húzóerőt, illetve zavart keltő feszültségforrást. A hirtelen váltásokra épülő oktatási reformokban ez a feszültség erőteljes, mert a reform a *legyen* és a *van* közötti távolság áthidalására épül. A romániai oktatás megújítása egy teljesen zárt rendszernek a nyitottság felé történő elmozdítását jelentette akkor, amikor a kommunista oktatás gyakorlata tökéletesen „beért”, és átírtatta a rendszer egészét.

² Báthory Zoltán: *Tanulók, iskolák – különbségek*. Tankönyvkiadó, Budapest 1992. 162.).

³ Gondoljunk csak azokra a lehetőségekre például, amelyet a Kultúra és hagyomány vagy a Kreativitás és esztétikai fejlődés megnevezésű műveltségterület felkínálhat ilyen szempontból. Az előbbi példák Új-Zéland nemzeti alaptantervéből származnak. (Tantervek külföldön. Részletek Anglia, Dánia, Németország, Norvégia és Új-Zéland nemzeti tanterveiből, tankönyveiből. A tantervelmélet forrásai. 1993. 13.)

⁴ A reformkonceptiót ismertető tanulmányok már 1996-tól kezdődően folyamatosan megjelentek a *Tribuna învățământului* című lapban, a *Romániai oktatás fehér könyve* című kiadvány pedig még 1993-ban napvilágot látott. A hivatalos álláspont azonban agyonhallgatta őket, így akkoriban úgy tűnt, ha lesznek is változások, csak valamikor a távoli jövőben kerülhet sor rájuk. Mivel a minisztérium nem erősítette meg, sőt a maga rejtett eszközeivel megkérdőjelezte ezen információk hitelét és komolyságát, a centralizáltság logikája szerint megtagadta azokat.

⁵ A kutatást a tanügyminisztérium, az Országos Curriculum Tanács és Nevelés 2000+ Központ szervezte. A beszámoló a CNC (Consiliul Național pentru Curriculum) honlapján olvasható a következő címmel: *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în învățământul obligatoriu*.

⁶ Mihály Ottó: *Az alternativitás pedagógia és iskolai kérdései*. Alternatív iskolák, alternatív pedagógiák Magyarországon. Budapest, 1994. 10–11.

Székely Győző

Tankönyvkiadás kisebbségi helyzetben

Törekedhet-e valamely kisebbségi helyzetben élő nemzeti közösség anyanyelvének, hagyományainak, történelmi múltjának megfelelő önálló oktatására? Kire hárul a felelősség a kisebbségek anyanyelvű oktatásának tartalmi minőségéért? Kisajátítható-e a mindenkori hatalom által ez a felelősség? Szabad-e politikai-gazdasági kérdésre szűkíteni az anyanyelvű tankönyv készítésének, tartalmának problematikáját? Hogyan juthat az Erdélyben tanuló diák olyan tankönyvhöz, amely segíti előmenetelében, vizsgákra való felkészülésében, nyelvi képzettségének, azonosságtudatának és önbecsülésének kiteljesedésében, hogyan tehet szert mindkét nyelven olyan tudásra, amely versenyképessé teszi őt otthon és az anyaországban egyaránt? Azonosak-e a kisebbségi és többségi diákok számára készülő tankönyvek funkciói?

Kisebbségi helyzetben tankönyvekkel foglalkozó szakemberek által fölvetett kérdések ezek, amelyekre nem tudunk egyértelmű, jó választ adni, de talán az is sokat segíthet, ha ki-mondjuk, feltárjuk a hiányosságokat, visszasságokat, a tankönyvellátás gyakorlatából eredő hátrányos helyzeteket, a néha elengedhetetlenül fontos pozitív diszkrimináció hiányát, hisz mindezek az anyanyelvükön tanuló fiatalok helyzetét nehezítik, esélyeit csökkentik. Mielőtt rátérnénk a mai helyzet elemzésére, próbáljuk körvonalazni az erdélyi magyar nyelvű tankönyvek sajátos jellemzőit.

A kisebbségek számára készülő tankönyvek többletfunkciói

Miben és miért más e tankönyvek szerepe? – elemzésünket ezzel a kérdéssel kell indítanunk. A kisebbségi helyzetben élő ember életében sok minden alakul sajátosan, a többségiétől különbözően; és sajátosságaikat tekintve eltérnek egymástól a kisebbségi helyzetek is. Az oktatás és a tankönyv szempontjából a két legfontosabb tényező (a politikain kívül): a nyelvi környezettel (azzal, hogy milyen arányban beszélnek a kisebbség nyelvét a közvetlen környezetben) és a gazdasági helyzettel (az életkörülményeket, élet-minőséget biztosító tényezőkkel) kapcsolatos.

A nyelvi környezet szempontjából egy régió belül is többféle helyzettel találkozunk. Bizonyos régiókban a magyarok nagy része anyanyelvi környezetben él és tanul (például a Székelyföldön vagy magyar többségű falvakban, városokban). Más térségekben a gyermekek a játszótéren, az iskola udvarán, folyosóin, a parkban, sportpályán, üzletben vagy autóbuzson román szót hallanak, ezen a nyelven kell megértetniük magukat a szomszédban lakó játszótársukkal vagy az idegenekkel. Nő a szórványhelyzetben, az olyan településen élők száma, ahol magyar óvoda vagy elemi iskola sem működik. Sokan otthoni környezetükben is két nyelvet hallanak, ők a vegyes házasságban született gyermekek, esetükben az anyanyelv is nehezen meghatározható. Pedagógiai, módszertani szempontból mindegyik esetben hasznos lenne a sajátos felépítésű tankönyv.

A gazdasági helyzet vizsgálata azért fontos, mert a jobb helyzetben élők esetében mintha kisebb lenne az igény az anyanyelv elsajátítására, az anyanyelvű iskolai oktatásra. Megjelenik ilyen helyzetben sajátos oktatási formaként a hétvégi (szabadidős) nyelvtanulás, az ún. *anyanyelvápolás*, a gyermek számára többletmunkaként, ezért a tankönyvek, oktatási segédletek felépítése, a külalak, a grafika a könyvet inkább a szórakoztató képregényhez kell hasonlatossá tennie. Ez egy más, de tagadhatatlanul fontos tankönyv-kategória. Hallhatók olyan vélekedések, hogy az iskolán kívüli magyar nyelvi nevelés számára készített tankönyvek bátorítják a szülőt, írassa többségi tannyelvű iskolába gyermekét, mert az anyanyelvét iskolán kívül is megtanulhatja. Ha valós is ez a „veszély”, a nemzetiségi közösségnek akkor is feladata megteremteni az anyanyelvi nevelés minden változatához illő könyvet, oktatási segédletet és szervezési formát.

A nyelvi környezethez hasonlóan régiók szerint rendkívül eltérők a gyermekeket érő zenei és a látás világához kapcsolódó hatások. Figyelni kell a lelki egészség nevelését célzó könyvek tartalmára is, mert számos, valamely kisebbséget sértő, létét, történelmét, értékeit megkérdőjelező, semmibe vevő tartalmú tankönyv jutott/jut el az iskolákba minisztériumi engedéllyel, kötelező oktatási tananyag formájában. E tankönyvek (a bennük burkoltan vagy nyíltan megjelenő ellenségkép) hatása lemérhető a többségi nemzethez tartozó diákok magatartásán, számos esetben (szinte törvényszerűen) a kisebbségekkel szembeni viszonyuk a tankönyvben tanultakat tükrözi az iskola befejeztével is.

A kisebbség számára készült tankönyvek többletfunkcióit főleg a kisebbségi helyzetből fakadó hiányok generálják, de nem hagyhatók figyelmen kívül az anyanyelvükön tanuló kisdíákkal szembeni többletelvárások, hisz rájuk több feladat hárul, mint a többségi nemzethez tartozó tanulókra. Divatos manapság a gyermekek iskolai terheléséről beszélni, és ebben sok igazság van: az átlagdiákkal szembeni elvárások túlzóak, a gyermek túlterhelt, sokat ül az iskolában, az otthoni feladatai pedig szinte a teljes délutánját lefoglalják. Ha a helyzet feltárására készülnek is mérések, ezek nem a kisebbség nyelvén tanulók terhelését veszik figyelembe. Az anyanyelvén tanuló kisebbségi diáknak az érettségiig több ezer óra pluszmunkát kell végeznie, ha pedig vizsgázik, eggyel több tantárgyból kell készülnie: ez a többlet az illető ország hivatalos nyelve. A többségi nemzethez tartozók (politikusok és átlagpolgárok) elvárják, hogy anyanyelvi szinten beszélje az adott ország nyelvét, közössége pedig elvárja tőle, hogy az anyanyelvét és nemzetiségének kultúráját a lehető legmagasabb szinten sajátítsa el. Csakhogy a kisebbségi tankönyvek, tantervek nem differenciáltak a többségi tanulók tanterveivel, tankönyveivel képest, az oktatáspolitikusoknak nehezebbre esik elismerni, hogy az ország nyelve a kisebbség számára – térségektől függően – idegen nyelv vagy annál valamivel több, *másodnyelv* (ahogy egy vajdasági kisdíák megfogalmazta: *főnyelv*), de semmiképpen sem anyanyelv. A tanuló pedig, még ha kisebbségi is, akkor is csak gyermek, őt pedig nem kérdezik meg, mennyit bír, mire képes. A vele való törődés, a reá figyelés tankönyvein keresztül is megvalósítható, még akkor is, ha az erre vonatkozó tanterves előírások és törvényes rendelkezések hiányoznak vagy nem megfelelőek.

A többletek és amire figyelni kell

1. A tankönyvnek esetenként ellensúlyoznia kell az erősebb idegen nyelvi, zenei, vizuális stb. környezet hatásait, pótolnia a szegényesebb anyanyelvi hatásokat. Kisebbségi helyzetben fontosabb, hogy a matematika, természettudományi stb. tankönyvek fokozott nyelvi igé-

nyességgel készüljenek. Az általános iskolai tankönyvek mindegyikének az *anyanyelvi nevelést* is szolgálnia kell. Hosszú ideig ennek a fordítottja történt. Az idegen nyelvi hatás sok esetben a magyar nyelv legsajátosabb jellemzőit koptatja el. Ilyen közegben természetessé válik a többes szám használata (az *a* és *b* számok, az állat lábai, szemei, az összes növények stb.). Magyarországi tankönyvekben is találunk pontatlan, igénytelen megfogalmazásokat, ezeket azonban könnyebb ellensúlyozni, hatásukat kiküszöbölni. Nem kevésbé fontos a zenei anyanyelv oktatása. Romániában éppen az elmúlt években (1998-ban) adtak ki román népi és egyházi dalokra épített tankönyveket magyar és német nyelven. Ilyen esetekben a tantervkészítők azzal az indoklással, hogy a *zene egyetemes*, ilyen dalokat énekeltenének német vagy magyar kisdíákokkal: *Sunt român, român voinic, Tra la la la...* (Román vagyok, vitéz román, ...). A kisiskolások részére készített tankönyvek számos esetben idegen grafikai, képi elemekkel díszítettek. Az 1995-ben kiadott számtankönyvének minden lapján római-dák öltözetű gyermek vezeti a tanulót a műveletek megismerésének örömteli ösvényein.

2. Ahol a kisebbségi tanító- és tanárképzés nem terjed ki az oktatás minden ágára (minden tudományágra, tantárgyra), a könyv *tanárpótló funkciót* is teljesít, és fontos eszközévé kell válnia a *helyes terminológia kialakításának*. Gyakori, hogy az anyanyelvű szakoktatásban az oktatók (tanárok, mesterek) csak a többség nyelvén ismerik a szakterminológiát (ahogyan azt az egyetemen tanulták), és megfelelő tankönyvek hiányában vagy csak a többség nyelvén vállalják az oktatást, vagy maguk alkotta szavakat, szókapcsolatokat használnak és honosítanak meg. Ez a gyakorlat a különböző régiókban a szaknyelvek különfejlődését eredményezte; ennek nyomán kisebb szótárak állíthatók össze a különböző országokban kialakult és csak ott használt „szókincsből”. Ezek a szavak és szókapcsolatok ma már nem hagyhatók figyelmen kívül (nem iktathatók ki egyik napról a másikra, mert átmenet nélküli törlésük diákot, tanárt egyaránt megzavarhat), gyűjtésük és azonosításuk mellett azonban a hibás terminusok használatát fokozatosan mellőzni kell, illetve zárójeles megoldásokkal, tankönyvhöz kapcsolt szójegyzékekkel segíteni a helyes szakszavak megismerését. Erdélyben a szivattyú helyett inkább *pompát* használnak, perselyként *buksát* és lágyforrasztás helyett *ragasztanak* (lipire). A tankönyvek által meghonosított szóhasználatra érdekes példát szolgáltat a hazai földrajzkiadványokban használt *ökumen* szó, amely a *lakott Föld* fogalma helyett jelenik meg. Magyarországi tanár az *ökumen* szó alatt az *egyetemes, egész világot érintő* jelzőre gondol. Az erdélyi tankönyvekben több évtizede elterjedt szó valamely korabeli tankönyv fordításakor vált használatossá az ógörög *oikumené* (*oikomené*) átköltése révén. A tankönyv tehát a helyes terminológia használatának eszköze: ahol a nyelvi kopás veszélye nagyobb, illetve az anyanyelvű tanárképzés hiányzik, ott a *fogalomtár* és a *tanári kézikönyv* szerepét is betölti, egyfajta helyesírási szójegyzék, nyelvművelési útmutató is. Fontos, hogy a különböző szaktárgyak tankönyvei kétnyelvű szakszótárakat is tartalmazzanak, tegyék lehetővé a többségi nyelven megírt tankönyvek, oktatási segédletek (példatárak, feladat- és szöveggyűjtemények) használatát, és segítségével a diák könnyebben elsajátíthassa az illető ország nyelvének szakterminológiáját. A szakoktatásban a tankönyv végén megjelenő kétnyelvű szótár helyett jobb megoldásnak bizonyul a magyar szó vagy szókapcsolat társítása az idegen nyelvű terminussal (zárójeles megoldással vagy a címben).

3. Ahhoz, hogy az anyanyelvén tanuló tudása, ismeretei egyaránt megfeleljenek szülőföldjén és az anyaországban is, a *fordításban megjelenő*, illetve a *magyar nyelven megírt tan-*

könyvnek, biztosítania kell az átjárhatóságot a két nyelv eltérő név- és fogalomrendszere között. Példaként a földrajzi neveket említhetjük: a magyar Alföld benyúlik Románia területébe, és ezt a területet a román nyelvű tankönyvek Nyugati-alföld (Câmpia de Vest) néven említik. Vállalhatja-e a tankönyvfordító vagy tankönyvíró, hogy csak a magyar tudomány által elfogadott nevet említse, adja meg? Mellőzhető-e az erdélyi magyar nyelvű tankönyvekben a Nyugati-Kárpátok (*Munții Apuseni, Carpații Occidentali* = Erdélyi Szigethegység vagy Erdélyi Középhegység) megnevezés? Szükséges-e minden esetben a kettős megnevezés (az egyik zárójelben)? Mindezek a diák vizsgaeredményét, valamely felsőbb oktatási szintre történő felvételét is befolyásoló kérdések, amelyeket a tankönyv készítésekor, fordításakor vagy szerkesztésekor figyelembe kell venni. Kémiatankönyvek sorozata jelent meg, melyekben a *rendsám* helyett *atomszám* szerepel, *atom-*, illetve *molekulapálya* helyett *elektronpálya*, *ionizáció* helyett *disszociáció* stb. Romániai fizikakönyvekben a szabadon eső testnek *van súlya*, a magyar tankönyvek hangsúlyozzák, hogy *nincs*. A hazai oktatásban a vektoriális mennyiségeket *nagysággal*, *iránnyal*, *irányítással* jellemzik, az anyaországi tankönyvek legtöbbször csak két jellemzőt, *irányt* és *nagyságot* használ. Nem anyaországi tankönyvekben a gázok *deszublímálódnak*, az anyaországban a szublimáció fordított folyamatát ugyanazzal a szóval jelölik, mint a lecsapódást: *kondenzáció*. Számítástankönyvekben magyar kisdíákok egyes régiókban *nagyságrendet lépnek át*, máshol *alaki és helyi értékről* tanulnak. Ha romániai biológiai könyvet forgatunk, *protisztákról* olvashatunk, magyarországi könyvekben ilyen élőlényekről nem esik szó. Kihaltak volna? Vagy csak más névre „hallgatnak”? Természetesen ez „történt”, az *egysejtű eukarióták* megnevezése tér el a két országban. Lehet-e csak a magyarországi terminust használni Erdélyben? Hosszú évekig még biztosan nem, mert az elmúlt évtizedekben bevett, használt megnevezések egyik napról másikra történő, tankönyvekből való kivágása, helyettesítése komoly zavarokat okozhat, és hátrányos helyzetbe hozhatja a fogalmat másként tanuló diákokat!

Számos esetben a tankönyv tartalmi tagolásában a többségi nyelv fogalmihoz kötődő részek találhatók, melyek a kisebbség nyelvén értelmüket veszítik vagy nem odaillők (így könnyen megtörténhet, hogy az esztendő *magányos emberi tömörüléssé* – *aglomerare umană solitară* – válik, a horizont pedig *látószög*). Hasonló példákat az anyaországban kisebbségek számára kiadott tankönyvekben is találhatunk.

Ezek a kérdések ma már nem kötődnek kizárólagosan a fordításhoz, a régiók hosszú évekig tartó elzártságának hatására az anyanyelvükön író pedagógusok a helyi szóhasználatot megszokták, a könyvekben való megjelenésüket természetesnek találják. Idézzünk egy példát a szaknyelvi „különfejlődésre” dr. Orbán Béla, kolozsvári ny. egyetemi tanár gyűjtéséből. Magyarországi geometriai feladatgyűjteményből idézzük:

„Derékszögű háromszög befogói felé rajzoljunk négyzeteket. Kössük össze az átfogó két végpontját a szemközti négyzet távolabbi szögpontjával, igazoljuk, hogy ezek az összekötő vonalak a befogókból egyenlő darabokat metszenek le a derékszög csúcsa mellett.”

Ugyanez a feladat „romániai magyarul”:

„Egy A-ban derékszögű ABC háromszög AB és AC befogóira mint oldalakra, a háromszögön kívül, felvesszük az ABDE és ACFG négyzeteket. Ha $\{M\} = AB \text{ } 3 \text{ } DC$ és $\{N\} = AC \text{ } 3 \text{ } BF$, igazoljuk, hogy $AM = AN$.”

Az idézett két feladat ugyanarról szól, és matematikai szempontból egyik sem hibás. Ha az Erdélyben kiadott magyar nyelvű feladatgyűjtemény magyarországi vagy más régióbéli kisdíák kezébe kerül, valószínű, hogy azt nem fogja megérteni, mert a romániai matematika-oktatásban a szöveg helyett a szimbólumok és betűjelek dominálnak.

Az idézett feladatból adódik tehát a kérdés: lehet-e magyarországi matematika-tankönyvekből tanítani Erdélyben vagy más régióban? Lehet, de fennáll a veszélye, hogy a határon túli magyar diák sem az általános iskola utáni abszolváló vagy a középiskolát követő érettségien, sem pedig a különböző tantárgyversenyeken nem ér el kielégítő eredményt. És itt még nem vettük figyelembe a különböző országok tantervei közötti nagyon jelentős tartalmi eltéréseket!

A nyelvi, terminológiai különfejlődés egyik oka a különböző országokban alkalmazott módszerekben, tudományos-oktatási megközelítésben rejlik. Ilyen eltéréseket nemcsak a Kárpát-medencei országok között észlelhetünk, hisz a különbözőségek okai a legtöbb esetben a világ nagy „tudományos iskolái” közötti eltérésekből adódnak, és nemcsak a matematikában. Erdélyben négy óceánról tanulnak, a magyarországi tankönyvek csak háromról tesznek említést, mert a két ország tudósai különböző iskolák besorolását fogadták el. Hasonló példákat találunk a természettudományok más területein (például a fizika, vegytan, biológia oktatásában) is, annak ellenére, hogy ezek „egzaktabb” tudományágak, tehát nincsenek olyan „veszélyeknek” kitéve, mint a történelemoktatás!

A lefordított tankönyvek nyelvezete ma minden régióban komoly gondot jelent. A nyelvi különfejlődés annál hangsúlyozottabb, minél elzártabb, elszigeteltebb környezetben születik meg a fordítás. 1997-ben egy általános iskolai 5. osztályos számtankönyv borzolta az erdélyi matematikusok és nyelvészek idegeit. A fordításban megjelent tankönyv utóbb el is „nyerte” az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének új díját, a *Nyelvrontás díját*. A fordítás az olténiai Krajován született, tehát olyan környezetben, ahol magyarul nem beszélnek. A fordító gyermekkori magyar nyelvi emlékei alapján készítette, ő maga a tankönyvben használt matematikai fogalmakat, terminusokat magyarul nem tanította, valószínű, hogy nem is tanulta, így számos esetben úgy járt el, mint a szaknyelvek XIX. századi újtói! A szögek esetében *éles szögről olvashatunk*, a szövegben a vonalzó *mértani műszerként* jelenik meg, és még hosszan sorolhatnánk a tankönyv „nyelvújítási” példáit, amelyek nem egyedülállók a határon túli magyarra fordított tankönyvek esetében, csak ebben a könyvben az eddig megszokottnál több, a kisebbségi közösség „tűrőképességét” meghaladó mértékben jelentkeznek. A fordításban használt *éles szöghöz* hasonló példákat a magyar szaknyelvek kialakulásának idejéből is idézhetünk. Nagy polihisztorunk, Brassai Sámuel 1865-ben latin nyelvből készült fordításában, az Eukleidész *Elemiben* a tompa szög *buta szeglet*-ként jelenik meg (valószínű, hogy a mai olvasók közül kevesen ismerik a tompa szavunk *buta* változatát). Párhuzamot vonhatunk-e a két eset között? Nem, tiltakoznak a nyelvészek, mert az egyik fordítás akkor született, amikor még nem alakult ki a magyar tudományos nyelv, a másik pedig akkor, amikor már az elfogadottá vált. És igazuk van azoknak, akik elítélik a nyelvrontót: *Ha nem tud helyesen magyarul, miért vállalta el a könyv fordítását?* A tankönyvet a pedagógusok tiltakozása nyomán visszavonták, később újrafordították, az eset azonban mégsem válhat anekdotává, mert a jelenség minden régióban és minden nap megismétlődik, és igen gyakoriak a magyarországi tankönyvekben is a többnyire angolból lefordított *buta szegletek és éles butaságok!*

Nem minden esetben az anyaországban használt fogalom a pontosabb. Az „elzártág” a magyarországi tanítók, tanárok esetében is fellelhető, hiszen közülük csak nagyon kevesen olvasnak határon túl magyar nyelven megírt vagy magyarra fordított tankönyvet, tudományos munkát! Az anyaországi tanárok többsége nem ismeri a szomszédos régiókban megjelenő tankönyveket, így tudomására sem jutnak a másutt használt kifejezések. Meggyőződése, hogy minden úgy helyes, ahogy azt tanítja, tanulta. A Kossuth-rádió egyik esti, nyelvhasználati,

nyelvhelyességi adása során, adás közben betelefonált egy hallgató a szerkesztőségbe. Azt kifogásolta, hogy a mai magyarországi tankönyvekben olyan szavak szerepelnek, amelyeket sem a diák, sem a szülő nem ismer. Kérte, hogy a kiadók jobban vigyázzanak, könyvekben kerüljék az ismeretlen szavakat. Példaként a *döblec* szót említette, amellyel valamelyik magyar olvasókönyvben találkozott. A szerkesztőségbe meghívott szakemberek (nyelvészek) ezzel egyet is értettek, annál is inkább, mert maguk sem ismerték a *döblecet* (pedig megsütve nincs annál finomabb csemege)! Mi történt volna, ha az olvasókönyvben a *murok* szó szerepel? Ilyen *döblecek*, a magyarországitól eltérő, de nem hibás szavak, szókapcsolatok a határokon túl használt természettudományos nyelvben is találhatóak. A fogalmi eltérések feltárásához, egyeztetéséhez, a szomszédos országok tudományos szókincsének megismertetéséhez szótárakra, fogalomtárakra lenne szükség, ezt a munkát ma kevesen vállalják föl, legkevésbé azok az intézmények, amelyeknek kötelessége lenne: a tudományos akadémiák.

4. A tankönyv szerepkörei között egyre fontosabbá válnak a nemzetiségi tanulók azonosítottságának kialakítására és fejlesztésére irányuló funkciók. Ennek fontosságát ellenpéldával szeretnénk érzékeltetni: a romániai negyedik osztályos (11 éves) tanulók számára készült, 1998-ban román és magyar nyelven is kiadott és azóta használatban levő *Erkölcsei nevelés* (*Educație civică* – Editura Aramis, 1998) tankönyvbe foglaltakkal. A könyv, a tantervnek megfelelően, az emberi kapcsolatokról, csoportokról, közösségekről tanít, és e témák között a népről (*poporul*), nemzetről (*națiune*), hazáról (*patrie*), országról (*țară*). A bevezető sorokban a gyermek arról olvashat: „*Az ország legkiemelkedőbb, legbüszkébb ékessége a román nép.* „ A továbbiakban is a szövegben a *leg* szócska játssza a fő szerepet, a legvitézesebb (*mai viteaz*), leghősibb, legélesebb eszű (*minți deștepte*), acélos akaratú (*voință oțelită*) stb. A tankönyv kitér a román nép hőseire, akik életüket áldozták hazájukért, nemzetükért, az egyesülésért, illetve a nép származására, a nemzeti egységért folytatott küzdelmeire, szimbólumaira, hagyományaira és határtalan hazaszeretetére. A kisdíáknak feladataiban is ezekkel a témákkal kell foglalkoznia. Arról, hogy az országban más nemzetiségek, népek is élnek, a könyv egyetlen sora beszél, idézi az alkotmány 6. paragrafusát: „*Hazánk területén, a románok mellett, más nemzetiségek is élnek: magyarok, németek, szerbek stb.*” Érdekes megfogalmazását adja a *nemzet* fogalomnak: „...közös területtel, nyelvvel, műveltséggel, történelemmel rendelkező közösség, tagjait a közös szokások, hagyományok, gondolkodásmód is összeköti, tudják, miben különböznek más nemzetektől...”. Ez a meghatározás, leírás a kultúr-nemzet fogalmára utal, a tankönyv témafeldolgozása azonban csak a román nemzetre vonatkozik, annak sajátos vonásait tárgyalja. A magyar, német, ukrán vagy más nemzetiségű kisdíák méltán lehet büszke a román népre, nemzetre. A fordítás készítésekor felvetődött a kérdés: kérjék-e a fordítók, hogy a magyar etnikumú gyermekek részére saját nemzetükkel kapcsolatos részek is bekerüljenek, vagy a magyar anyanyelvű kisdíák is a román nép hőseinek példájából tanulja tisztelni elődeit? Ezt a kérdést ma még nem sikerült megoldani, és messze túlmutat a kiadó és fordító kapcsolatán, felelősségén.

A jelzett kérdések megoldására eddig egyedi megoldások születtek, ezek azonban nem jelenthetnek garanciát a felmerülő problémák átfogó, körültekintő és folyamatos orvoslására. Kisebbségi oktatáskutató intézmény, önálló, közösségi tulajdonú tankönyvszerkesztőség, kiadó hiányában az anyanyelvükön tanulni óhajtok esélyegyenlősége nem biztosított, még akkor sem, ha anyaországbeli kiadók egyre inkább üzleti felvonulási terüknek tekintik a határon túli régiókat. E nagy, tökeerős kiadók jelenléte még több feszültséget, zavart kelt, kínálatuk többnyire raktári készletükből áll, szerkesztőik, szerzőik nem ismerik a megcélzott térségben

érvényben levő tanterveket, nem ismerik az oktatás sajátosságait, többnyire egy elv vezérli őket: a profit. Tevékenységük eredménye: megfojtják a belső kezdeményezéseket, eladókká, könyvvel házaló ügynökökké degradálják a régió szerkesztőit, szerzőit, tanárait. A szabadpiac kedvező hatása csak ott érvényesülhet, ahol már kialakult a kínálat, ahol a helyi adottságok is lehetővé teszik a versenyt. A régióknak szüksége van az anyaországbeli szakmai segítségre, ennek azonban egyetlen formája az együttműködés, a közös munka, közös tervezés és fejlesztés lehet.

A tankönyv megléte, tartalma, de még fejlesztésének lehetősége is fontosabb és nagyobb figyelmet érdemlő kérdés valamely kisebbségi sorban élő nemzeti közösség számára, olyan kérdés, amelynek megoldását nem lehet a szabadpiac megteremtésével elintézettnak tekinteni, nem lehet haszonelvű (profitorientált) magáncégekre bízni, és nem szabad elszigetelt, csak a régióon belül ható tényezőként kezelni. A tankönyv nem egy iskolában, nem egy osztályközösségben hat, hanem egy régióban, esetünkben a Kárpát-medence térségében, és hatása nem szűnik meg az iskolai év zárásakor.

A mai helyzet állapothatározói

Aki a XXI. század eleji tankönyvkiadás (és általában az oktatás) helyzetének, valós értékének vizsgálatával kíván foglalkozni, vissza kell tekintenie a történelmi időkre. Ez egyrészt tanulságos példákkal szolgál, másrészt világossá teszi, hogy az erdélyi oktatás nemcsak szerves része az egyetemes magyar oktatástörténetnek és ezen belül a tankönyvkészítés történetének is, hanem számos esetben eredményezte annak megújulását, biztosította továbbélését, többnyire a hadiszerecsse vagy a „nagypolitika” teremtette helyzetekben, amikor az iskolai könyvek önálló, anyaországtól független készítése, használata vált szükségessé, kötelezővé. A történelmi távlatra azért is szükség van, mert a mai hétköznapi politikai csatározások közepette sokan hajlamosak sikerként elkönyvelni valamely hatalom engedményét, demokratikus intézkedésnek, kisebbségek irányában megnyilvánuló toleranciának vélni azt, a nagy múltú erdélyi oktatáshoz méltatlan alamizsnát.

Tanulmányunk nem adhat teret átfogóbb történelmi áttekintésre, ezért csupán azoknak a tényezőknek a fölvázolására szorítkozunk, amelyek meghatározónak bizonyultak a mai helyzet (oktatási gyakorlat, „oktatástudat”) kialakulásában: az 1989 előtti, több mint 40 éves időszak tankönyvkészítés és -ellátás gyakorlatára, melynek hatása ma is rendkívül erős a román társadalomban, illetve ennek az állapotnak a megváltoztatására hivatott reformtervezetre és reformfolyamatra.

Tankönyvkiadás mint állami monopólium (1948–1993)

A háború utáni és 1948 előtti években már készültek az új rendszernek megfelelő magyar olvasókönyvek, de számottevő magyar nyelvű tankönyvkiadásról nem beszélhetünk. A középiskolai oktatásban a tankönyv szerepét a kréta és a tábla helyettesítette: „orrvérzésig körmöltünk” vallja egy nyugdíjas tankönyvszerkesztő. Az államosítás után jött létre az Állami Kiadó (1948, Editura de Stat), ebből vált ki 1951 decemberében az Állami Didaktikai és Pedagógiai Kiadó (Editura de Stat Didactică și Pedagogică). A kiadó nemzetiségi szerkesztőségei, műszaki szerkesztőségei fiókként (subredacție) Kolozsváron (magyar), Temesváron (szerb és német nyelvű tankönyvek), Nagyváradon és Nagyszebenben is működtek.

1956 erdélyi utóhatásaként a magyar szerkesztőség több tagját perbe fogták (magyar nyelv-tankönyvekben, szójegyzékekben kerestek és találtak „büntetendő” részeket), ezek után a szerkesztőséget „lefokozták”, a továbbiakban, az 1987-es bezárásáig közvetlenül a bukaresti vezetőségnek rendelték alá.

Fellendülést jelentett a kiadó munkájában az általános iskolai (majd később a középiskolai) tankönyvek ingyenességének bevezetése. Ekkor új szerkesztők és korrektorok kerültek a szerkesztőségekbe, Kolozsváron 7 szerkesztő és 4 korrektor dolgozott, rajtuk kívül Bukarestben, Nagyváradon, illetve Marosvásárhelyen is dolgoztak magyar nemzetiségű szerkesztők, korrektorok.

A magyar szerkesztőséget 1987-ben felszámolták (mintegy jelezve a kisebbségek nyelvén történő oktatás felszámolásának szándékát). A szerkesztőség megszüntetése még nem jelentette a magyar nyelvű könyvek nyomtatásának szüneteltetését, évente kiadásra került néhány tankönyv korábban elkészített könyvekből, ezekért egy román nemzetiségű és anyanyelvű, magyarul nem olvasó, tehát „megbízható” ember felelt.

A szerkesztőséget 1990-ben sikerült újrarendíteni. A magyar és a nemzetiségi szerkesztőségek, illetve szerkesztők a kiadón belül semmiféle autonómiával nem rendelkeztek (azután sem, hogy 1996-tól az állami tankönyvkiadó vezérigazgatói széke a kormányzatban részt vevő magyar érdekképviselőt illette meg). A kolozsvári szerkesztőség története hasonlít az 1989 előttihez: a kezdő nyolc szerkesztőből és három korrektorból nyugdíjazások és elbocsátások után 1999-re már csak négy szerkesztő és két korrektor maradt. (Így fordulhatott elő, hogy ugyanaz a szerkesztő szerkesztette a zenetankönyveket, aki a kémia, a testnevelés módszertana, fizika, gazdaságtan, állampolgári ismeretek, matematika és csillagászat tankönyvek helyességéért is felelt. Kissé ironikusan úgy is fogalmazhatunk: ez a szerkesztő testesítette meg a szocializmusban sokat hangoztatott *sokoldalúan fejlett embertípust*.)

Az állami tankönyvkiadó kolozsvári, magyar szerkesztőségének irodáit 1999. október 8-án végleg bezárták, és az utcára kerültek azok a szerkesztők, akik évente mintegy 60 tankönyv kiadásáért, újrakiadásáért feleltek. Ez akkor történt, amikor a legnagyobb szükség lett volna új tankönyvekre az új tantervekkel induló középiskolai oktatásban. Íme a fő ok: miért nem jelenhetett meg egyetlen középiskolai tankönyv sem az 1999/2000-es tanévben, illetve a 2000/2001-es tanév kezdetéig.

A román kormány az állami tulajdonú kiadó kisebbségi szerkesztőségének bezárásával (a korábbi korszakhoz mérten is) hátrányos helyzetet teremtett a kisebbségek nyelvén tanuló fiatalok számára. Ennek ellensúlyozására 2001-ig egyetlen intézkedés sem történt, a sokat hangoztatott *pozitív diszkrimináció* ezen a téren Romániában fellelhetetlen, mondhatnánk: negatív előjelű.

Az új román közoktatási reform

A) Az 1993–1997-es időszak

A román oktatási minisztérium a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank segítségével, román és külföldi szakemberek bevonásával, hároméves tervezői munka eredményeként kidolgozta a közoktatás reformtervezetét (*Proiectul reformei învățământului preuniversitar din România*).

A reformtervezet a következő fő célokat tűzte ki:

- az elemi és középfokú oktatás minőségének javítása, a tantervek és tankönyvek tartalmának modernizálása, a tanárképzés és -továbbképzés átszervezése, az értékelési és vizsgáztatási módok átalakítása;
- a középfokú szakoktatás átszervezése;
- a finanszírozás és az iskolairányítás hatékonyságának növelése.

A tervezet, a céloknak megfelelően, három részre osztották.

I. *Az alap- és középfokú oktatás minőségének növelésére* a következőket tervezték:

– Új tantervek készítését és bevezetését az I-XII. osztályokban: 1994 és 1998 között 254 tanterv. Ennek érdekében a minisztérium létrehozta az Országos Curriculum és Tanárfelkészítő Tanácsot (*Consiliul Național pentru Curriculum și Pregătirea Profesorilor*), amely (a különböző tantárgyaknak megfelelő) 55 munkacsoport tevékenységét volt hivatott összehangolni és irányítani.

– A tanárképzés átszervezését (megvalósítás: 1994-1999), beleértve a tanítóképzés főiskolai szintre emelését.

– A pedagógiai központok szerepkörének kiterjesztését.

– A közoktatás értékelési és vizsgáztatási rendszerének fejlesztését (megvalósítás: 1994-2000).

– Az új tanterveknek megfelelő tankönyvek készítését, nyomtatását és elosztását.

A tervezet másik újdonsága a *tankönyvpiac* megteremtése volt. Bár a tervezet szövegében a tankönyvpiac fogalom szerepel, ez azonban nem tévesztendő össze a nyugati (vagy magyarországi) piacgazdaságban működő tankönyvpiaccal. Romániában ez az államilag meghatározott számú kiadvány közül választható (alternatív) tankönyv bevezetését jelenti: *a román nyelven folyó általános iskolai oktatás részére tantárgyanként három tankönyvváltozat (három-öt évre történő) iskolai használatának engedélyezését*.

A tervezet ismerteti a választás mechanizmusát: a nyolc hétig kiállított könyvek megtekintése után az iskola megrendeli a megyei tanfelügyelőségtől a tanár és tanuló (!) által választott könyveket. A minisztériumban összesített adatok alapján történik a tankönyvek országos megrendelése. A tervezetben körülbelül 175 cím nyomtatása szerepelt, ez összesen 20 millió példányt jelentett.

II. *A szakképzés tartalmi fejlesztésére irányuló tervek* (megvalósítás: 1995-1997) a modern piacgazdaságnak (és az EU-gyakorlatnak) megfelelő foglalkozási standardokat meghatározva fogalmazzák újra a technológiai jellegű tantárgyak tartalmát, értékelési rendszerét.

III. *A vezetés és finanszírozás hatékonyságának növelése* (megvalósítás: 1994-1999) érdekében a Tanügy- és a Pénzügyminisztérium új megoldásokat dolgoz ki. Ez nemcsak a költségvetési források újrafogalmazását, hanem a pénzforrások bővítését (diverzifikálását), szakemberek képzését, a felhasználás hatékonyságának emelését, a felhasználók (iskolák) önállóságának és felelősségének növelését is jelenti.

B) Irány- és sebességváltás 1998-ban

1998-ban új miniszter és új, a kisebbségi oktatásért felelős államtitkár került a Nemzeti Nevelésügyi Minisztériumba. A miniszter rendeletek sorozatával gyorsította fel az addig döcögő reformfolyamatot. Ennek köszönhetően az 1998/99-es tanév valóban „átmeneti” év volt, a közoktatásban egyszerre legalább háromféle tanterves és tankönyves szerkezet volt érvényben.

A célt az oktatási reform gyors végrehajtásában határozták meg. A rendeletekkel újrászabott reform alapvető célkitűzéseiben nem tért el a tervezetekben megfogalmazottaktól, de másként hangsúlyozott, és ami a leglényegesebb: a történéseket nem egy távoli jövőbe helyezte, hanem mindent azonnali bevezetésre javasolt (Reforma învătământului, acum, *Tribuna învătământului*, 1998. január).

A számos irányváltást „elszenvedő” reform eredményei csak hosszabb távon válnak mérhetőkké, értékelhetőkké. Az azonban már ma is megállapítható: az *oktatásirányítás átmeneti korszakának* is vannak áldozati generációi.

Tankönyvellátás 1995 után

Az 1995-ös tanügyi törvény szűkítette az ingyenes tankönyvellátásban részesülő tanulók körét: megszüntetette az ingyenességet a középiskolák tanulói számára. A rendelkezés 1999-ig nem érezte hatását, mert a középiskolai tantervek nagy része 99-ig nem változott (a reform 1998-ig „nem érte el” a középiskolát), és az iskolák tulajdonában levő, sok esetben tíz évesnél „idősebb” tankönyveket a diákok továbbra is ingyenesen kölcsönözhatték. 1999-től az új tantervek bevezetésével az új tankönyvek csak megrendelés (és kifizetés) után jutnak el a tanulókhöz.

A tankönyvjóváahagyás továbbra is minisztériumi feladat maradt, de az új tankönyvek elkészítésére versenypályázatot írtak ki. Az egytankönyves rendszer és ezzel a tankönyvkiadás állami monopóliuma már a közoktatási reform rendelkezései nyomán megszűnt. A reformot koordináló intézet pályázatot hirdetett az elfogadott tanterveknek megfelelő könyvek készítésére, a pályázatra csak kiadók jelentkezhetek, és a benyújtott tervezetek közül az öttagú bizottság 3, esetenként 4 tankönyvet fogadott el. Ezeket a könyveket világbanki támogatással nyomtatták ki és mutatták be a megyei tanfelügyelőségeken és nagyobb iskolákban. A kiállított könyvek közül a tanár választott, és a választott változat került a következő tanévben az iskolába, a diákok számának megfelelő példányban. A tervezet hátránya, hogy a választást a következő években nem lehetett megismételni, tehát 4–5 egymást követő nemzedéknek kellett/ kell ugyanabból a könyvből tanulnia, ameddig új tanterv nem lép érvénybe (ez csak az egyik hátránya az általános iskolai ingyenes tankönyvellátásnak). A kidolgozott rendszer nyomán a román nyelvű általános iskolai tankönyvellátás – centralizált voltából adódó fogyatékoságaival együtt – működött: a többség nyelvén folyó oktatásban a tanulók (ingyenes, a tanévre kölcsönzött) tankönyvhöz jutottak. Mindez nem mondható el az általános iskolai kisebbségi tankönyvellátásról.

Általános iskolai tankönyv kisebbségek részére

Alaphelyzet: az elmúlt ötven évben az általános iskolai oktatásban nem engedélyeztek valamely kisebbség nyelvén megírt tankönyvet (kivételek: a nyelv és olvasókönyvek, illetve 1998-ig az ének-zene tankönyvek). E gyakorlat miatt az 1994-1996 közötti időszakban a kisebbségek nyelvén tanítók el sem mentek a kiállításokra, nem választottak, és a tankönyvellátásért felelős tanfelügyelők maguk sem tudtak használható felvilágosítást adni arra a kérdésre: lesz-e anyanyelvű tankönyvük az új tanévben? Ebben az időszakban a még működő állami tankönyvkiadó magyar szerkesztőségében elkészítették a kiadó valamely régi vagy új tankönyvét (újat, ha a kiadó könyve is nyert a pályázaton), ezek a könyvek egy év késéssel kerültek az iskolákba.

Az 1996-os kormányváltás után létrehozott kisebbségi államtitkárság kezdeményezésére 1997-től a tanfelügyelőségek összegyűjtötték a magyar és a német nyelven tanítók (a román nyelvű tankönyvváltozat alapján leadott) tankönyvrendeléseit is, és továbbították azokat a minisztérium kisebbségi vezérigazgatóságához. A minisztérium egy szóbeli (!) egyezség alapján az új tankönyvekből magyar nyelven két változatot (az igényelt példányszám sorrendjében), a német nyelven pedig egy változatot rendelt a kiadóktól. Ezzel lehetővé vált, hogy 1997-től (ebben az évben a III. és V. osztály részére készültek könyvek) magyar és német nyelvre fordított tankönyveket adjanak ki. A tavaszi kiállításon megrendelt könyvek fordításai azonban őszig nem készülhettek el. A tankönyvhiányos állapotot a minisztériumi tisztségviselők a fordításhoz szükséges időtöbblettel magyarázták, a késést azonban inkább a kisebbségi tankönyvekre szánt pénz hiánya okozta, ugyanis számos esetben a tankönyvek minisztériumi megrendelésére csak több hónappal a tanévkezdés után került sor.

Következtetés: A kisebbségek nyelvén tanuló általános iskolai tanulók esélyei elmaradnak a többség nyelvén tanulókéétól. A hátrányos helyzetben nehezebb a középiskolába való bejutás. Számos esetben a szülők úgy döntenek: román tannyelvű általános vagy középiskolába íratják gyermeküket.

A középiskolai oktatás tankönyvei

Az 1999/2000-es tanévben új tanterv szerint kezdődött az oktatás a IX. osztályban, illetve a történelemoktatásban a IX–XII. osztályban. Új tankönyvekre volt szükség, amelyek már nem tartoztak az ingyenes tankönyv-kategóriába. A tanügyminisztérium nem segítette az átállást, így az új tankönyvek fejlesztésének, kiadásának, bemutatásának és iskolába való eljuttatásának feladata magánkiadókra hárult. 1948 után első alkalommal beszélhetünk a *tanönyvek szabadpiacáról*. A tanév tankönyvek nélkül kezdődött, a tanárok egy, a *Könyvkiadók Szövetsége (Asociația Editorilor din România)* által kiadott katalógust vehettek a kezükbe, ebben 122 cím, a kiadó neve, a könyv ára és oldalszáma szerepelt. Ennél többet a tankönyvekről nem tudhattak meg, ilyen információkkal kellett rendelniük diákjaik számára. A katalógus magyar nyelven megjelenő tankönyvet nem kínált. Az egyetlen kiadó, amely az elmúlt ötven évben magyar nyelven is kiadott középiskolai tankönyveket, a bukaresti állami tulajdonú Pedagógiai és Didaktikai Kiadó (EDP), 1999 szeptemberében bezárta kolozsvári magyar szerkesztőségét. Az 1999/2000-es tanévben a magyarul tanuló középiskolások nem vásárolhattak/használhattak tankönyveket. Hozzájuk hasonlóan a német, ukrán, szlovák középiskolások sem tanulhattak tankönyvből.

A kialakult helyzet nyomán a *Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének* elnöksége 2000 januárjában döntött: tankönyvkiadót hoz létre. Az alapítással és a szerkesztőség megalakításával az Erdélyi Tankönyvtanácsot bízta meg. 2000 tavaszán megalakult az *Ábel Kiadó*. Az első év után a kiadó a 2001/2002-es tanévre közel 30 új, IX–XI.-es magyar nyelvű tankönyvet ajánlott a tanároknak. A katalógus a román nyelven megírt és fordításban megjelenő tankönyvek mellett számos tankönyvtörténeti újdonságot is kínál: erdélyi magyarul tanító pedagógusok magyar nyelven megírt és engedélyezett könyveit, illetve magyarországi tankönyvíró (és kiadó) erdélyi kiadású tankönyvét is.

A középiskolai tankönyvkiadásban tehát egy új modell született: ha nincs állami monopólium és nem gördítenek politikai akadályokat a kisebbségi tankönyvkiadás elé, akkor a magyar nyelvű oktatás több forrás felhasználásával megfelelő esélyt biztosíthat az anyanyelven

tanuló diákok számára. A 2001/2002-es tanévet tekinthetjük az öt évtized után önállósodó erdélyi magyar nyelvű tankönyvkiadás első évének.

Az önálló magyar nyelvű tankönyvkiadás dilemmái

A. Az önállóság ismérvei és korlátai

A 2001/2002-es tanév kezdetén két olyan jelentős esemény történt, amely a magyar tankönyvkiadás önállósodását jelzi: a román oktatási minisztérium közel egy tucat magyarul megírt olyan középiskolás tankönyvet engedélyezett, amelyeknek még román szinopszisa sem született. Erre 1948 után nem találunk példát, csak a magyar nyelv, az irodalom és az énekzene könyvek esetében, most viszont a természet- és az egzakt tudományok tárgyköréből is hagytak jóvá tankönyveket. A szerzők kolozsvári és marosvásárhelyi tanárok, a kiadó pedig az Ábel Kiadó. Szintén premiernek számító esemény, hogy iskolai használati engedélyt kapott magyarországi szerző által megírt és magyar kiadó gondozásában korábban már megjelent tankönyv is: *A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak*. Mi ebben a szokatlan? – kérdezheti az olvasó, hisz a törvények mindezt nem tiltják, betű szerint talán soha nem is tiltották. Nem is a törvény betűje tette lehetetlenné a kisebbségek nyelvén megírt könyvek készítését és használatát, hanem a gyakorlat. 51 éven keresztül ('48 és '99 között) a középiskolai könyvek készítésére pályázati kiírás nélkül került sor, a könyveket a monopolhelyzetben lévő állami tankönyvkiadó „korifeusai” rendelték meg román szerzőktől és román nyelven. A könyv akkor is a többség nyelvén íródott, ha a szerzők között elvétve akadt is egy-egy magyar vagy német etnikumú tanár.

A román oktatásügyi minisztérium szemléletében fordulatot jelentett az 1998–2000-es időszak, az új miniszter és kisebbségi ügyekkel foglalkozó államtitkár tevékenységének periódusa. Ekkor született meg a 3593/22.04.1998-as számú rendelet, amelyben a miniszter „felhatalmazza” (autorizează) a tankönyvszerzőket, hogy – európai modell szerint – készítsenek közös tankönyveket a szomszédos országok szerzőivel, és utasítja a minisztériumi főosztályokat, hogy kezdeményezzék a közös tankönyvek és egyetemi jegyzetek készítését többek között magyarországi intézményekkel, szakemberekkel is. Hasonlóan európai gondolkodásmódra vall a 3811/26.05.1998-as rendelet is, amely a kisebbségek tankönyveinek forrásait nevezi meg. A rendelet szerint e tankönyvek lehetnek: román nyelven megírt és fordításban készült könyvek, a kisebbség nyelvén megírt, illetve európai szintű kooperációban született könyvek. Lényegében ez az első olyan romániai rendelet, amely a kisebbségi tankönyvelátás hátrányos helyzetének megszüntetését célozza, amikor kimondja, hogy a kisebbségek nyelvén is tantárgyanként és évfolyamonként három tankönyvváltozatot kell készíteni, tehát ugyanannyi változatot, mint a román nyelvű oktatásban.

Ezek a rendeletek, egy folyamat kezdeteként, az anyanyelvű kisebbségi tankönyvkiadás előtt álló korlátok lebontását is jelenthették volna. Egy fecske azonban nem csinál tavaszt, az oktatásban éppúgy, mint a román társadalmi élet bármely más területén nem volt elegendő a miniszterváltás az európai szemlélet gyakorlatba ültetéséhez. Az ok: a román oktatásirányítás különböző szintjein még rendkívül erősek a pártállami cselekvési modellek és a központosított irányítás éveiben kialakult vezetői reflexek.

Ezeknek a beidegződéseknek is „köszönhető”, hogy a 2000-es kormányváltás után az oktatásirányításban már nyomát sem leljük a kisebbségeket önálló munkára bátorító magatartásnak. Az új hatalom emberei 2001-ben már boszorkányüldözésre emlékeztető hisztériával

keresik a „diákok tudatát megrontó külföldi tankönyveket”, a Bákó környéki falvakban hatóságok védik a kisdíákokat a magyar nyelv „egészségromboló hatásától”, és sorra maradnak el a kisebbségi nyelvű tankönyvek megrendelése. Igazságtalanok lennének azonban, ha az „oktatási ellenreformációt” kisebbségi monopóliumként kezelnék. A román tankönyvkiadók 2001. július 18-át a minisztérium a tankönyvkiadás „fekete napjának” nevezik, és joggal, mert a 4144-es számú rendeletben közzétett intézkedések jelentős visszalépést jelentenek a hazai tankönyvfejlesztésben. Az indoklás kísértetiesen hasonló a '89 előtti beszédmóddhoz: „a bevezetett korlátozások, tiltások az oktatás minőségét hivatottak javítani, a diákok, szülők, tanárok érdekeit védik stb.”

A palackból kiszabadult szellemet azonban ezekkel az intézkedésekkel már nem lehet visszadugni. Bár a romániai pedagógustársadalomban még nem beszélhetünk a reformkultúra áttöréséről, mégis érzékelhető, hogy lépésről-lépésre háttérbe szorulnak a régi gondolkodási sablonok.

B. Az önállóság határai

Az erdélyi magyar tankönyvfejlesztés önállóságának határai éppen forrásainak sokfélesége miatt tágabbak a romániai reformfolyamat generálta keretknél, még akkor is, ha az elmúlt tíz évben a többlet lehetőségekkel pedagógustársadalmunk nem tudott élni. Az első önálló tankönyvpályázatokra beküldött kéziratok ugyanúgy, mint az első választható román nyelvű tankönyvek megdöbbentő tanulsággal szolgáltak: nagy oktatási tapasztalattal rendelkező tanáraink, tanítóink saját munkáiban szinte változatlanul köszöntek vissza a korábbi évtizedekben megkövetelt tartalmi és módszertani koncepciók! Várható lett volna, hogy nagy múltú iskoláink pedagógus közösségei megpróbálnak élni az új oktatásfejlesztési és tanterves lehetőségekkel, a helyi tanterv, iskolai tanterv és a helyi igényeknek megfelelő tankönyv készítésének előnyeivel, ez azonban nem következett be, annak ellenére, hogy a magyarul tanítók már a 90-es évek elejétől hozzáférhettek az akkor már igen változatos magyarországi oktatási modellekhez. Az erdélyi oktatás- és tankönyvfejlesztési gyakorlat hosszabb ideig a belső gátak meglétét mutatta: „várjuk meg, hogy a központ – a minisztérium, a tanfelügyelőség stb. – mondja meg, mit tehetünk, mit kell tennünk...”. Ebből a „Csipkerózsika álomból” kellett felébrednie és önállósulnia a magyar tankönyvkiadásnak, hiszen az a központ, ahonnan a tanárok, az iskolák és a szülők a kérdések megoldását várták, cserbenhagyta őket: egyre kevesebb tankönyv került a magyar iskolákba, majd 1999-ben már egyetlen középiskolai tankönyv sem készült magyar nyelven. Az állami kiadó magyar szerkesztőségének (egyébként diszkriminatív) bezárásával a központ „tabula rasá”-t teremtett a magyar tankönyvkiadásban, amellyel – valószínűleg nem szándékosan – megteremtette a lehetőséget egy önálló magyar intézmény létrehozására.

C. Haszonelvűség vagy közhasznúság

A kiadó létrehozásakor meg kellett határozni a funkcióit és a működéséhez szükséges forrásokat. Az előbbieknél fölvázolása a helyzetből adódott: tankönyvet készíteni a romániai magyar nyelvű oktatás számára, alkotó munkára készíteni és abban támogatni a magyar nyelven tanítókat, lehetőséget teremteni a romániai és a magyarországi oktatásfejlesztési eredmények minél szélesebb körű felhasználására, modellek kimunkálásával kezdeményezni a közösség sajátos igényeihez igazodó tankönyvek, oktatási segédletek készítését, használatát, az egyetemes magyar nyelv és terminológia használatával gátat vetni a nyelvi különfejlődésnek, erőzi-

ónak. Mindezek elsősorban társadalmi funkciók, hisz a készítendő tankönyveknek nemcsak az egyén közösségen belüli fölemelkedését kell szolgálniuk, hanem azzal együtt a közösség kulturális, nyelvi, szellemi fejlődését, még akkor is, ha azok rövid távon gazdaságtalannak tűnnek. Nem fogadható el az a manapság gyakran hallható érvelés, hogy a tankönyv, a zoknihoz hasonlóan, egyszerű árucikk, „gyártásakor”, készítésekor szigorúan csak a piaci követelményeket kell figyelembe venni.

D. Gazdasági feltételek

Ha egy közösségnek nincsenek saját intézményei, kiszolgáltatottá válik, s ez visszahat életének minden területére, fokozottan az oktatásra. Az intézmények, alkotó műhelyek, kiadók fönntartásának azonban már gazdasági alapjai vannak, ahhoz pénz kell. A könyvkiadás gazdaságosságának fő kritériuma a példányszám, a magyar nyelven tanuló középiskolások száma azonban csak néhány tantárgy és évfolyam esetében teszi lehetővé/biztosítja az előkészítés költségeinek megtérülését. Mi történne, ha a kiadó csak a gazdaságos tankönyvet adná ki? Lényegében semmi: egyikévé válna a romániai piacon megjelent számos profit-orientált kiadónak, tehát nem töltene be közösségi szerepet. Ilyen esetben a magyar nyelvű könyvkiadás nagyon felemás, foghíjas képet mutatna, hisz nem születnének könyvek a szakoktatás, a speciális oktatás vagy az oktatás sok más, kevés diákot érintő, de társadalmilag fontos területe részére. Magyarországon költségvetési támogatási források állnak a kiadók rendelkezésére, tehát a kiadók bátran föl vállalhatják a könyvek készítésének „ódiumát”, gyártásának gazdasági kockázatát, itthon azonban ez a gyakorlat szinte ismeretlen. Gazdaságilag alkalmazható alternatívának tűnik az a terv, amely szerint az első években a nagy példányszámú könyvek kerülnének előkészítésre és kiadásra, majd az eladásukból származó haszon szolgálna például a szakoktatás tankönyveinek készítésére, kiadására. Ezt az elképzelést azonban nehezen lehetne elfogadtatni a szakoktatásban érintett diákokkal vagy tanárokkal.

E. A tankönyv ára

A mai szülők többsége olyan „világban” született és tanult, amikor a tankönyvet nem kellett megfizetni, a tankönyvnek nem volt ára. Az kijárt az iskolás gyermeknek, és annak sem lett különösebb következménye, ha a diák elvesztette könyvét, vagy a tanév végén a összefirkálva szolgáltatva vissza az iskolának. Ez a látszólag fontos szociális kedvezmény szűnt meg a középiskolások részére 1999-ben azzal, hogy a könyvet a szülőnek meg kell vásárolnia. Az oktatás tehát egyre több pénzbe kerül, és az ingyenességhez szokott szülők nehéz szívvvel vásárolnak gyermeküknek tankönyvet, a romló gazdasági helyzetben pedig könnyen megtörténik, hogy nem látják értelmét gyermekük továbbtanításának. A kisebbségi oktatás könyvei a nagyságrenddel kisebb példányszám miatt drágábbak a többségiek könyveinél, ebből a szülő arra következtethet: érdemesebb, olcsóbb román tannyelvű középiskolába írattatnia gyermekét, hisz nagyobb a választék, több könyv készült, és azok olcsóbbak. Mindezek olyan újabb kérdéseket vetnek föl a közösség sorsán javítani óhajtok számára, amelyek szükségessé teszik a tankönyvkiadással járó teendők átértékelését, újratervezését. Erre alapvetően két megoldás kínálkozik. Az egyik, amelyet számos országban alkalmaznak a kis példányszámú könyvek kiadására: a könyvet a lehető legegyszerűbb formában, alacsony minőségi szinten kell kiadni, lehetőleg egyszínnyomású, gyenge minőségű papírra nyomtatott, ragasztott kötéssel készült formában. Tehát olyan olcsó könyvet, amely csak a tanév végéig tart, ez gazdaságilag is megfelelő, mert az új évfolyam új könyvet vásárol, ebből pedig újabb haszon

származik. Az ilyen könyvek esetében a tartalmi, nyelvi, stiláris gondosság sem szükséges, és az sem baj, ha tanévenként változik a tanterv, hisz az előkészítés nem került sok pénzbe.

A másik megoldás tudományos és módszertani szempontból igényes, szép kivitelű könyvek készítésekor alkalmazható, olyan könyvek esetében, amelyeknek sem tartalma sem kötése nem évül el a tanév ideje alatt, tehát a diák az év végén eladhatja, vagy ami még fontosabb lehet: visszaadhatja az iskolának! Ez lenne a tartós tankönyv, amelyet nyugat-európai gazdagabb társadalmakban is ismernek és alkalmaznak.

Van tehát megoldás a kisebbségi helyzetben élők oktatásfejlesztésének támogatására, az anyanyelvükön tanuló diákok tankönyvellátására is, ennek azonban az az alapfeltétele, hogy a közösség önálló intézményekkel rendelkezék, irányíthassa saját sorsát, vállalhasson felelősséget gyermekeinek oktatásáért. Ezért hozta létre az erdélyi pedagógusok közössége az Ábel Kiadót.

Gazda Árpád

Megmozdult az állóvíz Csángóföldön

2001-ben első ízben került európai fórumok elé a csángó kultúra ügye. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlése májusban, miniszteri bizottsága pedig novemberben fogalmazott meg ajánlásokat Románia számára, melyek között az is szerepel: biztosítani kell az anyanyelvi oktatást és hitéletet a moldvai csángók számára. A strasbourgi ajánlások nyomán a román emberjogi szervezetek is védelmükbe vették a csángómagyar kultúrát, és felléptek a népcsoport megfélemlítése, asszimilálási szándéka ellen.

Nem sok jót remélhettek a 2001-es évtől a moldvai csángók azok után, hogy 2000-ben – az RMDSZ kormányzása idején – Kötő József oktatásügyi államtitkár hathatós segítségével sem sikerült elérni, hogy a Bákó megyei hatóságok alkalmazzák az oktatási törvényt és az ezt kiegészítő minisztériumi rendeleteket. A csángók hiába kérvényezték, hogy Klézsén és Pusztinán elkezdődjék az iskolákban a magyar nyelv oktatása, vágyuk nem valósult meg.

Ennek megfelelően a 2001-es év első fontos lépését a csángómagyar törekvések ellen fellépők tették, amikor március 17-én Bákóban megalakították a *Dumitru Mărtinaș Római Katolikus Egyesületet*. Az alakuló ülésen többnyire jelen voltak a csángó falvak római katolikus lelkészei, polgármesterei. Elnöke, Gheorghe Bejan kijelentette, Moldvában semmi keresnivalójuk a magyar nyelvhez fűződő követeléseknek, a moldvai katolikusok ősidőktől fogva románok, ma is románokként élnek és azok is kívánnak maradni. Ennek megfelelően ellenállnak az elmagyarosítási kísérleteknek. A rendezvényt Viorel Hrebenciuc, a kormánypárt alelnöke levélben üdvözölte. Kifejtette, a Bákó megyében annak köszönhetően alakult ki konfliktus, hogy erdélyi politikai pártok és szervezetek képviselői hivatlan látogatásokat tettek a román falvakban.

Az Európa Tanács 2001. április 6-án adta jelét annak, hogy odafigyel a csángókra. Ekor fogadta el a kisebbségvédelmi keretegyezmény végrehajtását felügyelő szakértőkből álló Tanácsadó Bizottság a Romániáról szóló jelentését, melyben a csángó-kérdésre is kitér. „A Tanácsadó Bizottság azon az állásponton van, hogy tekintettel a csángók romániai történelmi jelenlétére és identitásuk sajátos elemeire, a román hatóságok kiterjeszthetnék a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény hatályát az ehhez a közösséghez tartozó személyekre is, és ezt a kérdést a csángók képviselőivel folytatott párbeszéd útján kezelhetnék.” A jelentés megállapítja, hogy a román törvények nem határozzák meg pontosan a nemzeti kisebbségeket. Így egyes hatóságok azt vallják, a csángók nem tekinthetők kisebbségnek, és nem élvezhetik azokat a jogokat, amelyek a törvények értelmében a kisebbségi személyeket megilletik. Mindez annak ellenére történik, hogy a bizottság tagjai romániai látogatásuk alkalmával maguk is tapasztalták, a csángó közösség képviselői érdeklődnek a kisebbségi státussal járó jogok iránt.

A jelentés azonban csak érintőlegesen tért ki a csángó-kérdésre. Az első átfogó strasbourgi csángó-dokumentumot az Európa Tanács parlamenti közgyűlése jegyezte. A közgyűlés állandó bizottsága május 24-én Isztambulban Tytti Isohookana Asunmaa finn rapor-tőr jelentése alapján kilenc pontban fogalmazta meg ajánlásait Románia számára. A 9078-as

ajánlás a csángókat római katolikus vallású nem homogén csoportként mutatja be, mely a középkortól Moldvában él, a magyar nyelvnek egy archaikus formáját beszéli, és egy egész Európa számára rendkívül értékes hagyományvilágot, kultúrát képvisel. Az ajánlás szerint a román alkotmánnyal és az oktatási törvénnyel összhangban biztosítani kell a csángók számára az anyanyelvű oktatás lehetőségét. A helyi iskolákban osztálytermeket kell biztosítani az anyanyelvük tanításához, és a csángóul tanító tanárokat meg kell fizetni. A dokumentum szerint a csángó szülőket tájékoztatni kell a román oktatási törvényekről, és segíteni kell őket abban, hogy alkalmazzák a törvény nyelvhasználatra vonatkozó lehetőségeit. Ugyanakkor lehetőséget kell nyújtani a csángóknak az anyanyelvi római katolikus misék hallgatására, és arra, hogy az egyházi énekeiket anyanyelvükön énekelhessék. Hivatalosan el kell ismerni és támogatni kell a csángó szervezeteket. Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a következő népszámláláskor a csángók összeírása pontos legyen. Az ajánlások között szerepel, hogy a csángók lakta térség gazdaságának fellendítését a kis és középvállalatok támogatásával kell elérni.

A dokumentumot egyhangúlag fogadta el az állandó bizottság, Gheorghii Prisăcaru szenátor, Románia képviselője is kénytelen-kelletlen megszavazta. A szenátus külügyi bizottságának elnöke a Mediafax hírügynökségnek adott nyilatkozatában üdvözölte az Európa Tanács döntését. Mint elmondta, felszólalásaival már korábban sikerült cáfolnia egyes képviselők kijelentését, akik a csángókat magyar eredetű népcsoportnak próbálták feltüntetni. Prisăcaru a *Krónikának* adott nyilatkozatában hangsúlyozta, az ajánlás anyanyelvi, tehát csángó nyelvű oktatást javasol, nem pedig magyar nyelvűt. Kijelentette, a Iași-i római katolikus püspök vezetésével működik már egy csoport, mely a csángó nyelv írott változatának a kialakításán dolgozik.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége úgy döntött, nem kezd el újabb, kudarcra ítélt harcot a Bákó Megyei Tanfelügyelőséggel azért, hogy az iskolákban induljon be a magyar nyelv tanítása. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával hét moldvai településen tizenkét pedagógus irányításával indított alternatív magyarórát. Klézsen, Budán, Somoskán, Pusztinán, Rekecsinben, Diószénben és Trunkon többnyire magánlakások nagyszobájában kezdődtek el a délutáni magyarórák. Ezzel párhuzamosan a csángómagyar közösségi házak építésébe is belekezdtek.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége július közepén költözött át új bákói székházába, melyet szintén a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásából vásárolt. Ugyanabból a forrásból Forrófalván és Pusztinán is telket vásároltak egy-egy közösségi ház építésére. „Lesznek olyan központjaink ezekben a falvakban, ahová hazatérhetnek az Erdélyben és Magyarországon tanuló csángó diákok, ahol programokat szervezhetnek, tanítást vállalhatnak – nyilatkozta Bartha András, a szövetség elnöke. – De ezek az épületek arra is alkalmasak lesznek, hogy gyűléseket tartsanak bennük a helyi közösségek, hogy elszállásolják a csángó falvakba érkező vendégeket.”

A békés építkezés időszakának a hatóságok durva fellépése vetett véget. November 14-én házkutatással és bírságokkal fenyegették meg azokat a klézsei csángó családokat, akik befogadták az iskola utáni magyartanítást. A fenyegetést Livia Liliana Sibișteanu megyei főtanfelügyelő-helyettes fogalmazta meg, aki a klézsei községházán tárgyalt a délutáni oktatásról. A tanügyi reform tárgykörével megbízott főtanfelügyelő-helyettest – aki melleleg történész doktor – több tanfelügyelő, valamint Ioan Joca, Klézse polgármestere, Petrică Codori alpolgármester, a helyi rendőrök egyike és a községhez tartozó iskolák igazgatói vették körül azon a beszélgetésen, amelyre a magyaróráknak otthont adó szülőket rendelték be.

„A főtanfelügyelő-helyettes asszony legalább ötször kijelentette: ha nem felel meg ami itt van, menjek Magyarországra – nyilatkozta a *Krónika* erdélyi magyar napilapnak Istók Angéla, az egyik berendelt asszony. – Én azt mondtam, nem akarok elmenni, de magyarok voltak az első szavak amelyeket anyámtól hallottam és megtanultam, és azt akarom, hogy a gyermekeim is megtanulják a magyar nyelvet. Érzékeltette, hogy a magyar órákra járó gyermekeknek meggyűlik majd a bajuk a képességvizsgán. Egy negyedóra után már arról folyt a beszélgetés, hogy a magyarok a nyereg alatt puhították a húst, úgyhogy én otthagytam őket.”

Livia Liliana Sibișteanu tagadta, hogy fenyegetően lépett volna fel. Kijelentette: lehet anyanyelvi oktatás, de szerezzék be hozzá a szükséges jóváhagyásokat, és vallják csángóknak magukat. A klézseiek román identitása – szerinte – az anyakönyvi kivonatokból derül ki.

A klézsei hatósági fenyegetéssel egyidőben, november 14-én foglalt állást csángóügyben Strasbourgban az Európa Tanács miniszteri bizottsága. Szorgalmazta az anyanyelvi oktatás támogatását és a csángó nyelvű istentiszteletek biztosításának lehetőségét, s ennek kapcsán üdvözölte a Szentszéknek a csángó kisebbség anyanyelvű hitoktatását és lelkipásztori ellátását célzó törekvéseit. A miniszteri bizottság az isztambuli ajánlást erősítette meg, hozzáfűzte viszont, hogy nem tartja magát illetékesnek abban, hogy a csángó nyelv eredetéről nyilatkozzék. Mint leszögezte, erről előbb a tudománynak kell véleményt nyilvánítania.

A magyartanítás ellen fellépő hatóságok – úgy tűnik – a Bákó Megyei Közegészségügyi Felügyelőségnek osztották ki a végrehajtói szerepet. A felügyelőség ellenőrei november 19-én a megyei prefektúra írásos felkérése nyomán szálltak ki Klézsére, ahol meglátogatták a délutáni magyarórák helyszíneit. Megállapították, a magánlakásoknak nem megfelelő a hőszigetelése, és az udvar végében mindössze egy illemhely áll az ott lakó család és a gyermekek számára. Ideiglenesen betiltották a tanítást az épületekben, és öttől negyvenmillió lejig terjedő bírságot helyeztek kilátásba arra az esetre, ha a szükséges átalakítások és jóváhagyások nélkül órákat tartanának bennük.

A *Krónika* az Egészségügyi Minisztérium sajtóosztályától tudta meg, hogy a romániai iskolák hatvan százaléka nem rendelkezik az egészségügyi hatóságok jóváhagyásával. A minisztérium illetékesei azt is elmondták, az egészségügyi jóváhagyás nélkül működő tanintézmények száma csupán Bákó megyében 223. A minisztériumi közleményből kiderült, a Klézse községhez tartozó öt iskola közül csupán egy rendelkezik egészségügyi jóváhagyással. „Egyetlen iskolát sem zártunk be – nyilatkozta újságunknak Petronela Simion, a felügyelőség iskolai higiéniaért felelős vezetője, aki nem tudja visszatartani nevetését az iskolák esetleges bezárását firtató kérdés nyomán. – Nem szokás iskolákat bezárni. Csak ha valami nyilvánvaló veszély esete áll fenn.” Miután a csángószövetség vezetői, és az oktatási program szervezői az RMDSZ ügyvezető elnökével is tanácskoztak, úgy döntöttek, elkezdik a kilincselést a hivatalokban, hogy összegyűjtsék a délutáni oktatás törvényesítéséhez kért jóváhagyásokat.

A hatósági fellépés híre a budapesti Országházig is eljutott. November 27-én Kelemen András, a Magyar Demokrata Fórum frakcióvezető-helyettese tájékoztatta az országgyűlést a csángóföldi történésekről. „Szemmel látható a román állami hatóságok szerepvállalása ezekben az ügyekben – jelentette ki a tájékoztatásra adott válaszában Németh Zsolt külügyi államtitkár. – Nagy kérdés számunkra, hogy egyedi túlkapasokról van-e szó, vagy összehangolt magyarellenes támadássorozatról. Magyarázatot kérünk és magyarázatot várunk a román féltől. Fontosnak tartom, hogy ezekben az esetekben ne legyen Magyarországon semmiféle elbizonytalanodás, hogy egységes támogatás legyen a meghurcoltak mögött.”

A csángó szövetség és az oktatási program vezetőinek november 29-én sikerült első ízben érdemi vitát folytatni a magyar oktatás ellen fellépő hatóságokkal. A több mint három-

órák megbeszélésre Hegyeli Attila programvezetőt és Bilibók Jenőt, a Csángómagyar Szövetség alelnökét idézték be a Bákó Megyei Tanfelügyelőségre. A két fiatalember azt a kérvényt is magával vitte, amelyet egy nappal korábban harminchét magyarul tanuló klézsei gyermek szülei írtak alá. Ebben a szülők azt kérték, hogy a helyi iskola osztálytermeiben lehessen megtartani a délutáni magyarórákat. A Livia Liliana Sibișteanu főtanfelügyelő-helyettes asszony vezette csapat arra a következtetésre jutott, hogy a program vezetői csupán a minisztériumi engedély beszerzésének elmulasztása miatt vonhatók felelősségre. Sibișteanu asszony kijelentette, érvényben van ugyan az Andrei Marga tanügyminisztersége idején kiadott miniszteri rendelet, mely alapján a magyar nyelv tanításának a beindítását kérték 2000-ben a csángó falvakban, az azonban ellentmond a tanügyi törvénynek. Márpedig – amint elmondta – a törvény előírásai a rendeletek fölött állnak.

December 7-én ismét izgulniuk kellett a klézseieknek. Másnap délelőttre a helyi rendőrségre idézték be a csángó gyermekek magyaróráinak szervezőit és befogadóit. A rendőrség a vizsgálatot alighanem a sajtó érdeklődése miatt fújta le. A Bákó Megyei Rendőrkapitányság sajtóosztályán Valerica Manole százados arról tájékoztatta a *Krónikát*, hogy Amăriucăi százados, a közrendvédelmi osztály tisztje a Megyei Tanfelügyelőség írásos megkeresése nyomán készült kiszállni Klézseire. Az átiratban az állt, hogy a községben engedély nélküli oktatás folyik. A rendőr végül mégis úgy döntött, nem avatkozik bele az ügybe. „Ezek olyan problémák, amelyeket a helyi hatóságoknak és a tanfelügyelőségnek kell megoldaniuk” – magyarázta a százados.

A csángókérdés december 10-11-én ismét felmerült az Európa Tanács művelődési, oktatási és tudományos kérdésekkel foglalkozó bizottságának párizsi ülésén. Gheorghii Prisăcaru szenátor üdvözölte a miniszteri bizottság november 14-én elfogadott csángó-ajánlásait. Arról is tájékoztatta a bizottságot, hogy egyes magyarországi hivatalosságok – semmibe véve az Európa Tanács dokumentumait – továbbra is magyar eredetű népcsoportnak próbálják feltüntetni a csángókat. „A dokumentumok teljes megvetésével azt követelik, hogy a miséket magyar nyelven celebrálják számukra, és a gyermekek magyar tannyelvű iskolákba járassanak.” Prisăcaru egyben jelezte, 2002-ben Románia kész a Román Akadémia és más intézmények bevonásával tudományos ülészakot szervezni a csángókérdésről. Úgy vélte, visszaélésnek tekinthetők a csángók magyar kisebbségbe való beolvasztására tett ismétlődő kísérletek. Hangsúlyozta, ezek szöges ellentétben vannak a valósággal, és az Európa Tanács „releváns” dokumentumaival.

Az csak 2002 januárjában derült ki, hogy a Bákó Megyei Tanfelügyelőség nem érte be pusztán a klézsei délutáni tanítás betiltatásával. December utolsó napjaiban a Bákói Bíróságon a Szeret–Klészse Alapítványt, a Sepsiszentgyörgyi Bíróságon pedig a Moldvai Csángómagyarok Szövetségét perelte be. „Nem lehet elmagyarosítani valakit csak azért, mert az Európa Tanácsnál valaki úgy akarja – jelentette ki a perrel kapcsolatban Livia Liliana Sibișteanu, a Bákó Megyei Tanfelügyelőség csángó-kérdésben illetékes helyettes vezetője. Elmagyarázta, a tanfelügyelőség mindkét csángó szervezet betiltását kérte, mert e szervezetek saját alapszabályuk és a tanügyi törvény megszegésével folytatnak oktatási tevékenységet. A csángómagyar szövetség alapszabálya így fogalmaz: a szövetség „az ősektől örökölt nyelv, kultúra és civilizáció ápolása és terjesztése, valamint a művészeti, kulturális és tudományos ismeretek elsajátítása érdekében fejti ki tevékenységét”.

Január 13-tól Klézsen újraindították a délutáni magyarórákat. Hegyeli Attila oktatási programvezető kijelentette, az Oktatásügyi Minisztérium köteles lett volna 30 nap alatt elbí-

rálni a december elején benyújtott kérvényeiket. Tovább nem várhatnak. A Szeret-Klézse Alapítvány épületében a kért átalakításokat elvégezték. A két magánháznál azonban csak részben sikerült eleget tenni az egészségügyi ellenőrök kérésének.

Januárban két neves román emberjogi szervezet is példátlan határozottsággal foglalt állást a moldvai csángók asszimilációjával és megfélemlítésével szemben. A Romániai Helsinki Bizottság (APADOR CH) és a Pro Európa Liga aktivistái decemberben látogattak el Bákó megyébe, hogy a helyszínen ellenőrizzék a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége által sérelmezett jelenségeket. A témával kapcsolatos dokumentumokat és a helyszíni szemle tapasztalatait összefoglaló jelentést január 23-án mutatta be Bukarestben Gabriel Andreescu, a Helsinki Bizottság elnöke és Smaranda Enache, a Pro Európa Liga társelnöke. Jellemzi a téma súlyát, hogy Ecaterina Andronescu oktatásügyi miniszter is fontosnak érezte, hogy jelen legyen a sajtótájékoztatón, és megpróbálja ellensúlyozni a jelentés megállapításait.

Az emberjogi szervezetek megerősítették, a moldvai csángómagyar népcsoportra megfontolt szándékú asszimilációs nyomás nehezedik. Az asszimilációs politikában a helyi hatóságok, a belügyminisztérium és a sajtó mellett a római katolikus egyház is részt vesz. Megállapították, az egyház autonómiája nem elég ok arra, hogy a templomokban ne érvényesüljenek az alapvető emberi és kisebbségi jogok. Különösen veszélyesnek tartották azt a pszichikai nyomást, mely az iskolákban a gyermekekre nehezedik. A dokumentum részletesen beszámolt azokról a kísérletekről, amelyeket a csángómagyar közösség az anyanyelv oktatásának a bevezetésére tett. Megállapította, a 2000-es kormányváltást megelőzően az Oktatásügyi Minisztérium rendeletekkel próbálta segíteni ezt a folyamatot. A központi erőfeszítéseket azonban következetesen aláaknázták a helyi és megyei hatóságok.

Gabriel Andreescu és Smaranda Enache megállapította, az Európa Tanács ajánlásainak jóhiszemű alkalmazása megállíthatná az asszimilációt. Gheorghe Prisăcaru szenátor kijelentéseiből azonban azt a következtetést vonták le, hogy az asszimilációs szándék töretlen. Leszögezték, a csángó nyelvet mindenképpen óvni kell, és ezt nem befolyásolhatja az a vita, mely a csángók eredetéről zajlik. A két emberjogi szervezet azt szorgalmazta, ismerje el az állam a csángómagyar népcsoport nemzeti kisebbségi státusát. Mint megfogalmazták, ez lehetővé tenné, hogy a népcsoport a 2004-ben esedékes parlamenti választásokon képviselőt juttasson a bukaresti törvényhozásba, és képviseltesse magát a Kisebbségi Tanácsban.

Ecaterina Andronescu román oktatásügyi miniszter visszautasította a jelentés alapját képező beszámolókat. Szerinte a panaszok nem az egész csángó közösségtől, hanem egyetlen szervezettől, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségétől érkeznek. Andronescu arra hívta fel a figyelmet, hogy a szövetséget a magyar kormány finanszírozza. A magyar oktatási tárca a szervezeten keresztül középiskolás diákokat toboroz, akiknek magyarországi ösztöndíjat ad, s a Magyarországon kapott oktatás után visszaküldik őket szülőföldjükre. „Romániának nem érdeke, hogy a térségben feszültséggóc alakuljon ki” – hangsúlyozta a miniszter asszony. Leszögezte, az ország területén a törvényeket és nem egyes csoportérdekeket kell tiszteletben tartani. Andronescu közölte, a tárca a közelmúltban tudományos bizottságot állított fel, s a szociológusokból, történészekből, nyelvészekből és néprajzkutatókból álló csoport a bukaresti egyetem rektora vezetésével állapítja majd meg, hogy a csángók román vagy magyar eredetűek-e. A miniszter asszony a sajtótájékoztatóról szóló rövid tudósítást követően a közszolgálati televízió legnézettebb híradójában is hosszasan fejthette ki a véleményét.

Január 26-27-én a Csángóföld tőszomszédságában, Slănic Moldován ült össze az RMDSZ és a kisebbségben kormányzó Szociáldemokrata Párt népes küldöttsége, hogy vég-

legesítsék a 2002-es évi együttműködési megállapodás szövegét. Sok magyar politikus ez alkalommal ismerkedhetett a csángó tájjal. A kedvező földrajzi konjunktúra ellenére sem nevesítették a csángók ügyét a január 29-én aláírt dokumentumban. A protokollumban csupán az szerepel: „Az állami oktatás keretében a tanügyi törvény 121. cikkelye alapján és az Európa Tanács specifikus ajánlásai szellemében biztosítani fogják a magyar nyelv oktatását a konkrét és valós igény függvényében.”

Február elején ismét megmutatkozott, a moldvai magyarórák ügyét a rendőrség bevonásával próbálják tisztázni. E napokban a Klézsén oktató tanárok Hargita megyében élő szüleit egyenruhások és civilek látogatták meg. A Bákó megyei program részleteiről, a fiatalok végzettségéről, nyelvtudásáról kérdezősködtek. Február 5-én a szentegyházai Bogdán családot, 7-én pedig a gyergyócsomafalvi Mihálydeák családot látogatták meg a helyi rendőrőrs munkatársai. A gyergyószárhegyi Borsos családnál két civil tett látogatást, akik a Bákó megyei tanfelügyelőség munkatársainak adták ki magukat. Utóbbiakat – amikor kíváncsiságuk pontos okáról nem tudtak magyarázatot adni – a házigazda kitessékelte a portáról. Ioan Negruşa ezredes, a Hargita megyei rendőrség parancsnoka két nap múlva írásban tagadta, hogy a rendőrség bármiféle vizsgálatot folytatna a Moldvában tanító fiatalok szüleinél.

Február 15-én Európa veszélyeztetett kisebbségeiről tartottak nemzetközi konferenciát Budapesten, melynek központi témája a csángókérdés volt. Az Európa Tanács főtitkára, Walter Schwimmer védnöksége alatt tartott rendezvényt Rockenbauer Zoltán, a nemzeti kulturális örökség minisztere nyitotta meg. Keretében Németh Zsolt, a Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkára mutatta be a moldvai csángómagyarokról kiadott angol nyelvű tanulmánykötetet. A politikus hangsúlyozta, a csángók ma kezdenek ráébredni arra, hogy kultúrájuk értéket jelent, és a könyv által ez az érték Európa számára is megismerhetővé válik. A csángó kultúráról Tytti Isohookana Asunmaa finn képviselőasszony, a csángójelentés szerzője tartott előadást. Elmondta, többéves érdeklődés, vizsgálódás után sem értette meg, mi érdeke fűződik a román hatalomnak ahhoz, hogy ne ismerje el ezt a kisebbséget, hogy meghamisítsa a történelmet, a statisztikai adatokat. Úgy vélte, az Európa Tanács csak segíthet a csángók önbizalmának megerősítésében, kultúrájukat azonban nekik kell építeni, éltetni, ápolni. Szilágyi N. Sándor kolozsvári nyelvészprofesszor vetette fel előadásában a kérdést: önálló-e a csángók nyelve vagy csupán a magyar nyelv egyik dialektusa. A nyelvész az utóbbi nézet mellett foglalt állást.

A rendezvényen Gabriel Andreescu és Smaranda Enache ismét felhívta a figyelmet a közelgő népszámlálás veszélyeire. Rendkívül fontosnak tartották, hogy a márciusi népszámláláson a csángómagyarok szabadon vallhassák meg identitásukat. Tekintettel a korábbi népszámlálások rossz tapasztalatára szükségesnek tartották, hogy a csángómagyar szervezetek felvilágosító kampányt tartsanak a csángó falvakban, és felügyeljék a népszámlálási biztosok munkáját. Bő egy hónap múlva a gyakorlatban is megmutatkozott figyelmeztetésük megalapozottsága.

Február 19-én, a népszámlálás második napján már durva visszaéléseket jelentettek Pusztináról. Egy fiatalasszony, László Otilia Ioan Călin kéredebiztos ellen tett panaszt, aki – elmondása szerint – megtagadta, hogy magyar anyanyelvüként vegye nyilvántartásba a családját. „A nemzetiséghez beírta hogy magyar, az anyanyelvre vonatkozó kockát azonban átugrta – nyilatkozta a fiatalasszony. – Amikor megkérdeztem, miért nem tölti ki azt is, vissza-kérdezett: hát nem román vagyok? Hát nem román iskolába jártam? Elmondta, pontos utasítást kapott. Nem azt írja, amit én akarok vagy ő akar, hanem azt, amit neki is mondtak.” Az

asszony így is aláírta a kérdőívet. Szomszédjának László Máriának csak később jutott eszébe, hogy nem olvasta el a bejegyzéseket, és a számlálóbiztos után ment. A szomszédban Maria Sibişteanunál érte utol, és ott vette észre, hogy sem az etnikumnál, sem az anyanyelvénél nem voltak kitöltve. „Amikor mondtam, hogy írja be, magyar vagyok, azt kérdezte, van-e magyar igazolványom? Ha nincs, akkor nem írhatja be. Végül mégis megtette” – idézte fel a történetet László Mária. Nyisztor Demeter szüleit Teodora Zaharia kérdezőbiztos vette számba. „Édesapám magyarnak mondta magát, de a nemzetiséghez is és az anyanyelvhez is azt írták be, hogy csángó – nyilatkozta a *Krónikának*. – Aztán visszajött az asszony, hogy minket, a fiatalokat is számba vegyen, és ragaszkodtunk ahhoz, hogy az apámék íveit is újraírják. Így a hibát sikerült kijavítani.”

Az esetekről a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége az ombudszmant, a közigazgatási minisztert, az RMDSZ-t és néhány emberjogi szervezetet is értesített. Radu Cătălin Mardare Bákó megye prefektusa, a megyei népszámlálási bizottság elnöke még aznap ellenőrző bizottságot küldött Pusztinára. „Könnyű lesz tisztázni a helyzetet – jelentette ki a prefektus. – Szembesítjük a bejelentőket a számlálóbiztossal, és megnézzük a kitöltött íveket. Csak ez után intézkedhetünk.” A prefektus határozottan cáfolta a Ioan Călin számlálóbiztostól idézett kijelentést, mely szerint a biztosok pontos utasításokat kaptak arra vonatkozóan, hogy mit kell beírni az anyanyelv rovatba. „Ha ilyen kijelentéseket tesz, nemcsak hogy elbocsátjuk, hanem egyéb intézkedéseket is hozunk ellene. A rosszul beírt adatokat természetesen kijavítjuk” – nyilatkozta a *Krónikának*.

A tanúkkal bizonyítható túlkapasok ellenére az ellenőrök azt állapították meg, a panaszok alaptalanok voltak. Mi több, egy kerítésre kifüggesztett RMDSZ-szórólapból azt a következtetést vonták le, Pusztinán magyar oldalról próbálják befolyásolni a polgárokat. Következtetéseiket anélkül fogalmazták meg, hogy László Otíliát és László Máriát szembesítették volna a számlálóbiztossal. Írásos nyilatkozatot csak azoktól a személyektől kértek, akik álláspontja számukra kedvező volt. Nyisztor Tinka a pusztinai Szent István Egyesület elnöke keserűen jegyezte meg, úgy látszik, csak az ügyet eltussolni szálltak ki a faluba. A megyei népszámlálási bizottság alelnöke, Eugenia Harja az újságírói kérdések kereszttüzeiben később azt is elmondta, a bepanaszolt számlálóbiztos által kitöltött valamennyi ívet ellenőrizték, és alig találtak olyan személyt, aki románnek vagy csángónak vallotta volna magát. A túlnyomó többség a magyar nemzetiség és magyar anyanyelv beírását kérte.

A kormányzat 2002. április 29-ére, a bukaresti parlament épületébe hívta össze azt a nemzetközinek szánt tudományos szemináriumot, melynek – az Európa Tanács ajánlásának megfelelően – a csángók kulturális identitásának homályos részeit kellett volna megvilágítani. A szeminárium költségeit a Tájékoztatási Minisztérium fedezte, a szervezők között a Román Akadémia mellett a Bukaresti Tudományegyetem, a Dumitru Mărtinaş Egyesület, a Hargita-Kovácsna Európai Tanulmányi Központ valamint a Iaşi-i Római Katolikus Püspökség szerepelt. A tájékoztatási minisztérium már a rendezvényt meghirdető közleményéhez mellékelte egy rövid leírást a csángók román eredetéről. A rendezvényre a magyar tudományosság képviselőjében egyetlen előadót sem hívtak meg, az előadók valamennyien a csángók román eredete mellett hoztak fel történelmi, nyelvészeti és néprajzi érveket. A *Krónika* ezt firtató kérdésére Vasile Dăncu tájékoztatási miniszter azzal érvelt, hogy a korábbi budapesti csángó-szemináriumra sem hívtak román szakértőket. A bukaresti nagykövetségek meghívott képviselői közül azonban csupán a magyar, a szlovák és a német kulturális attasé jelent meg. Borbély László RMDSZ ügyvezető alelnök közbenjárására Demény Lajos történészt és a

Moldvai Csángómagyarok Szövetségének képviselőit beengedték a szemináriumra, ahol néhány percben hozzá is szólhattak az előadásokhoz.

Ioan Mihăilescu, a Bukaresti Tudományegyetem rektora mutatta be azt a szociológiai felmérést, melyet az egyetem és a CURS közvélemény-kutató intézet készített március végén, április elején a moldvai (elsősorban Bákó megyei) csángó falvakban a Külügyminisztérium, az Oktatásügyi Minisztérium és a Tájékoztatási Minisztérium megrendelésére. Ennek eredményei szerint a nemzetiségre vonatkozó kérdésre a megkérdezetteknek mindössze fél százaléká felelt úgy, hogy csángónak vallja magát. 93 százalék román, 5,5 százalék magyar nemzetiséget jelölt meg. A közvélemény-kutatók mégis kialakítottak egy olyan vizsgálati csoportot, mely azokból tevődött össze, akik elfogadták, hogy lényegében csángók, (13 százalék) és azokból, akiket a környezetük csángónak tekint, de ők maguk nem érzik magukat annak (13 százalék). Az így meghatározott csángók csoportjának – a felmérés szerint – kilencven százaléka beszéli a csángó nyelvet. 62 százalékuk otthon a családban is ezt a nyelvet használja, 7 százalékuk viszont magyarnak, 31 százalékuk románnak mondta a család nyelvét. A felmérés szerint a családban csángó nyelven beszélőknek csupán 2 százaléká szeretné, ha gyermekei magyar tan nyelvű iskolába járnának. Ugyanennek a csoportnak a 3 százaléká szeretné, ha a templomokban magyar nyelven miséznenek. A felmérésből az is kiderül, hogy a moldvai csángók hétszer nagyobb szociális távolságot éreznek a magyaroktól mint a románoktól.

A szeminárium szünetében Vasile Dâncu tájékoztatási miniszter a *Krónikának* elmondta, az Európa Tanács jelentésteveői minden bizonnyal megtalálják annak a lehetőségét, hogy ajánlásait felülvizsgálják, és úgy fogalmazzák meg azokat, hogy a valóságot tükrözzék. Petru Gherghel Iași-i római katolikus megyéspüspök kijelentette, csak akkor engedélyezi a magyar mise bevezetését egy-egy gyülekezetben, ha meggyőződik arról, hogy a híveknek legkevesebb két százaléka nem beszéli a román nyelvet.

Négy nappal a szeminárium után első alkalommal látogatott Csángóföldre Markó Béla egy népes RMDSZ-es küldöttség élén. A magyar politikusok május 2-án a Bákó megyei prefektúra épületében tárgyaltak a csángók jogszérelmeiről a megye elöljáróival. A beszélgetésen részt vett Viorel Hrebenciuc, a kormányzó Szociáldemokrata Párt alelnöke is. Markó Béla ezt tartotta a kétnapos látogatás legfontosabb momentumának, hiszen – mint nyilatkozta – így a megbeszélte kérdések az RMDSZ kormánypárttal kötött megállapodásának a részét képezték. A szövetség vezetői Viorel Hrebenciuc jelenlétében kaptak ígéretet a Bákó Megyei Tanfelügyelőség vezetőitől arra, hogy az anyanyelv iskolai tanítására vonatkozó, törvényesen benyújtott kérvényeket továbbítják a minisztériumba. Másnap a klézsei, külsőrekecsini és pusztinai csángómagyar közösséget látogatták meg.

Politikai közbenjárásuk következményeként 2002. június 13-án a minisztérium illetékes igazgatója jóváhagyta, hogy Pusztinán 24 gyermekkel és Klézsen 17 gyermekkel elkezdődjék a magyar anyanyelv iskolai tanítása.

Szinte a minisztériumi jóváhagyással egyidőben született bírósági döntés a csángószervezetek ellen indított perekben. Június 14-én a Bákói Bíróság utasította el a Szeret-Klészse Alapítvány betiltására irányuló tanfelügyelőségi kérést, egy héttel később a Sepsiszentgyörgyi Bíróság mondott nemet a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége betiltását kérő tanfelügyelőségi keresetre.

A július 5-6-ra meghirdetett közel egymilliárd lejes költségvetésű Iași-i csángószemináriumon immár az Európa Tanács szakértői is részt vettek. A szervezők – Románia Parlamentje és a Román Akadémia – már a szimbolikus magyar részvételt is elfogadták. Aligha-

nem Tánczos Vilmos néprajzkutató Strasbourgba is eljuttatott tiltakozó levelének köszönhető, hogy a szeminárium 16 dolgozata közül kettőt magyar szakértők, kettőt pedig a csángómagyar szervezetek képviselői mutathattak be. A román tudományosság képviselői ezúttal is a csángók román eredetéről szóló Dumitru Mărtinaş-elmélet mellett érveltek. Dan Botezatu Iași-i professzor a csángókra jellemző koponyaformák elemzésével próbálta a népcsoport románságát bizonyítani. A vendégeket két olyan katolikus faluba is kivitték helyszíni szemlére, amelyekben ma már valóban a román identitás, a román nyelv a meghatározó. Mind Buteán, mind Szabófalván a Megéneklünk, Románia fesztivált idéző előadásokat is bemutattak. A szabófalvi katolikus gyülekezeti teremben a hazafias dalok mellett a csángókat becsmérő csasztuskák is elhangzottak.

Az intenzív meggyőzőakció ellenére a szeminárium végén Joao Ary, az ET Kulturális Tudományos és Oktatási bizottságának a főtitékára a *Krónikának* kijelentette, továbbra is érvényesek azok az ajánlások, amelyeket az Európa Tanács a moldvai csángókkal kapcsolatban hozott, és semmi okát nem látja annak, hogy ezeket meg kellene változtatni. „Semmiképpen nem szabad összekavarni a népcsoport múltjáról tartott szakértői vitát azzal, hogy ezt a népcsoportot milyen jogok illetik meg a szülőföldjén. Megengedhetetlen, hogy az intellektuális vita ezeket a jogokat érintse” – fogalmazott a főtitékár. Ugyanebben a szellemben nyilatkozott Tytti Isohookana Asunmaa finn képviselőasszony, az Európa Tanács csángóraportőre is. Egy interjúban elmondta, Romániának nincs más választása, be kell vezetnie az anyanyelv oktatását azokon a településeken, ahol ezt a szülők kérik. A jelentéstevő egyben abbéli reményének is hangot adott, hogy az egyház is megváltoztatja korábbi elutasító magatartását, és zöld utat enged a magyar misézésnek Csángóföldön.

Kovács Kiss Gyöngy

Művelődési intézményrendszerünk kárleltára és jövőképe

Az első világháború és főként a háborút követő békerendszer súlyos következményekkel szembesítette a Magyarországot környező államokban kisebbségi helyzetbe került magyarságot, így az erdélyi magyar közösséget is. Nemcsak anyanyelve, identitása, nemzeti önérzete sínylette meg az uralomváltást, de nemzeti értékrendje, intézményrendszere is súlyos szakítópróba elé, válsághelyzetbe került. Új konstelláció rajzolódott ki, mely – természetesen – a megváltozott szituációnak és újonnan létesült, immár beszűkített kereteknek megfelelő helyzetfelismerést, -kezelést, valamint a módosult keretek közt alkalmazható adekvát, a fennmaradást és túlélést biztosító stratégiát és taktikát igényelt. A gyulafehérvári határozatok ígéreteinek tűntek a kisebbség számára, függetlenül attól, hogy a Részek és Erdély román lakossága az önrendelkezési jog alapján teljesen önállóan-e vagy a Iași-ba menekült kormány általi, illetve francia sugallatra nyilvánította ki elsőnek akaratát, és hogy például a hatalmak figyelemre sem méltatták a valamivel később szintén nyilvánított magyar lakossági akaratot. A Gyulafehérváron meghirdetett elvek, pontosabban önkormányzati jogok biztosítása azonban megteremthette volna a lehetőségét annak, hogy a kisebbségi sorsba kényszerült magyarság is megjelje „honját a hazában”. Hogy ez nem így történt, az nem teljesen a gyulafehérvári határozatokat megszővegező román küldötteken múlt. Ők ugyanis tisztában voltak az önkormányzati rendszer mibenlétével, abban éltek, és tudták, hogy ez nem veszélyezteti az állam egységét és létét. A gyulafehérvári pontok megvalósítása akkor futott zátonyra, amikor ezek gyakorlatba ültetése az ókirályságbeli centralista államszemlélettel szembesült.

A főhatalom-változással – egyebek mellett – az állami, illetve helyi önkormányzati intézmények működését biztosító infrastruktúra, az ingatlanok és berendezések érintetlenül a román állam tulajdonába kerülnek vagy – esetenként – a helyi önkormányzatok tulajdonában maradnak, és lehetővé teszik a jogutód állam intézményeinek zavartalan működését. Ezzel párhuzamosan és ezt követően azonban a Romániához került nemzeti kisebbségek – így a magyarok is – sajátos, nemzeti jellegű társadalmi, gazdasági, tudományos és művelődési szükségleteiknek és igényeiknek megfelelően a már hagyománnyal rendelkező, igen nagy történelmi múltú intézményeikben (EMGE, EME, EMKE, EKE, Hangya szövetkezeti hálózat), illetve újonnan létesítettekben igyekeznek kialakítani azt a struktúrát, mely sine qua non-ja lesz további nemzeti létük biztosításának és közösségként való továbbélésüknek. Az új állami intézményrendszerből perifériára szorított számbeli nemzeti kisebbség vonatkozásában e közösségi keretek jelenthetik a méltó továbbélés lehetőségét.

Az első világháborút követően Romániához tartozni kénytelen magyar társadalom a múltban kialakult széles kiterjedésű magyar jellegű – nem állami – intézményrendszert mondhat magáénak. E tágabb értelemben vett magyar intézményrendszerbe beletartoznak a tulajdonképpeni közösségi intézmények mellett azok a gazdasági intézmények is (hitelintézetek,

ipar- és kereskedelmi vállalatok, könyv- és lapkiadók), amelyek, jóllehet elsősorban profittermelő vállalkozásokként minősíthetők, etnikai jellegüknél fogva jelentős részt vállalnak a magyar társadalmi élet szinten tartásában, az erdélyi magyarság közösségi/művelődési igényeinek kielégítésében.

A jelenkori történetkutatás – főként intézménytörténeti szempontból – igen keveset foglalkozott az említett kisebbségi vagy kisebbségi jellegű gazdasági intézményekkel és a kisebbségi magyar társadalomban játszott szerepükkel. Ezek ugyanis nemcsak kisebbségi javaként voltak jelentősek, hanem az egykori közhivatalokból kiszorult tisztviselőknek, illetve a tanulmányaik befejeztével pályakezdőknek adtak munkalehetőséget. Példaként megemlíthető, hogy a fiatal ítélőtáblai albiró, dr. Vékás Lajos tudását és szervezőképességét a magyar könyv- és lapkiadás biztosítása érdekében alakult kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság vezérigazgatójaként gyümölcsoztette, dr. Gál Zsigmond egykori pénzügyigazgatósági tisztviselő pedig a Dermata Művek aligazgatójaként folytatta pályáját, része volt az üzem szociális létesítményeinek létrehozásában (tisztviselői bérház, munkáslakások) – hogy aztán 1944 őszén az akkor már új hatalom a gyárudvart separtesse vele. Szintén e vonatkozásban kell megemlítenünk – a teljesség igénye nélkül, természetesen – a temesvári Szana Zsigmond, Tótiusz Rezső, Németh Kálmán, Kudelich Aladár bank- és gyárigazgatók nevét, akik sokat tettek a bánági magyar társadalom és kultúra támogatása ügyében.

A hitelintézetekről az elmúlt ötven évben mind az egyes visszaemlékezések, mind pedig a „történetírás” csak elítélően szóltak. Pedig ezek nem csak azért töltöttek be jelentős szerepet, mert ugyancsak munkahelyet biztosítottak a kisebbségi magyar társadalom tagjainak, hanem mert a hiteléletben, pénzműveletekben kiemelkedő szerepet játszottak. Ezúttal csak két kolozsvári bankra utaljunk, az egyik a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank Részvénytársaság, a másik a Transsylvania Bank RT. Mindkettőnek komoly súlya volt a magyar oktatásügy, kulturális ügyek és művelődési élet pénzmanővereinek bonyolításában, a Transsylvania Bank, amely a gyulafehérvári római katolikus püspökség érdekeltségét is képezte, többek között azokat az ösztöndíjakat kezelte, amelyeket a püspökség és püspöke magyar diákok támogatására folyósított. Ezekben az ösztöndíj-jegyzékeken szerepel például annak a Baumgartner Lászlónak a neve is, aki később Bányai László néven a politikai életben oly gyászos szerepet vitt egyháza és társadalma kárára. De a kutatás kimutathatja, hogy jelzálogkölcsönrel hány magyar diákház építését tette lehetővé a bankkölcsön. (Ugyanez kimutatható a román bankok esetében a román lakosságot illetően is.)

A kisebbségi vállalatok fejlődéstörténetének tanulmányozásával az is nyomon követhető, hogyan biztosították maguknak a túlélést ezek a vállalatok, hitelintézetek. Ennek egyik módja az volt, hogy az igazgatótanácsokba befolyásos román személyeket választottak be. Ilyen igazgatósági tag volt a Dermatóban – többek között – dr. Emil Hațieganu, illetve a nagyváradi Bihar Megyei Takarékpénztár és Gazdasági Bankban dr. Petru Groza, az első „demokratikus” osztályharcos román kormány miniszterelnöke, a „kapitalista kizsákmányolás” militáns ostromozója, ugyanakkor igazgatósági tagi tantem haszonélvezője.

A tulajdonképpeni közösségi intézményrendszert azonban elsősorban azok a kisebb-nagyobb közösségek spontán akarataból létrejött intézmények képezték, melyeket – társadalmi szükséglet miatt – az illető közösség hívott életre. Ezek – az akkori körülmények között nyilvánvalóan – függetlenül működtek az állami intézményektől.

A magyar közösségi intézményrendszer keretei között tevékenykedtek elsősorban a magyar híveket pasztoráló egyházak – intézményeikkel, kiemelten tan- és művelődési intéz-

ményeikkel, illetve az azokat fenntartó vagyoni alapokkal (ingatlanokkal, földterületekkel, kiépített infrastruktúrával) együtt.

Hagyományos nevelő, oktató és tudományművelő tevékenységük során egyházaink és tanintézeteik keretében jelentős könyvtárak alakultak ki. A gyulafehérvári római katolikus püspökség mellett és gondnoksága alatt működött Erdély egyik legnagyobb könyv- és kéziratára, a Batthyáneum. A nagyváradi püspökség saját értékes könyvtárán kívül (amelyet Szaniszló Ferenc, Lipovniczky István, Schlauch Lőrinc és Széchenyi Miklós püspökök magángyűjteményei gazdagítottak), a nagy értékű Ipolyi Arnold-hagyatékot és a káptalani könyvtárat is őrizte, de ugyancsak a püspökségen őrizték a papnevelde jelentős könyvtárát. A szatmári püspökség is gazdag könyvtárral rendelkezett. A katolikus tanintézetekben is olyan értékes könyvtárak működtek, mint a kolozsvári Lyceum könyvtára, a váradai premontrei gimnázium és a gyulafehérvári Majláth Gimnázium, illetve a brassói és a szatmári, valamint a székelyudvarhelyi gimnáziumok könyvtárai. De nemcsak a tanintézetek, a szerzetesrendek is jelentős könyvtárakat mondhattak magukénak. Ilyen volt a nagy múltú csíksomlyói ferences könyvtár, a mikházai, kolozsvári és máriaradnai ferences könyvtár, a kolozsvári piarista Kalazantium, a nagykárolyi piarista rendház könyvtára, az aradi és nagyenyedi minorita rend, illetve a temesvári piaristák könyvtára. Az aradi minoriták főgimnáziumukon, kultúrházukon és könyvtárukon kívül folyóiratot és könyvkiadót tartottak fenn. Kiadásukban jelent meg a Vasárnap című képes folyóirat, valamint a Vasárnap Könyvtára könyvsorozat. Az erdélyi református egyház könyvtárai közül elsőként a végrendeletileg az egyházra szállt Teleki-tékát kell megemlítenünk, de ide sorolhatók a kolozsvári Református Kollégium, a nagyenyedi Bethlen Kollégium, a székelyudvarhelyi Református Kollégium, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium, valamint a zilahi Wesselényi Kollégium, a máramarosszigeti Református Kollégium könyvtárai és a főhatalom-változás után megszüntetett szászvárosi Kuun Kollégium könyvtára is. Nem kevésbé jelentősek voltak az unitárius egyház könyvtárai és gyűjteményei: a kolozsvári Unitárius Kollégiumé és a székelykeresztúri Unitárius Kollégiumé.

Az egyházakon kívül társadalmi méretű hálózatot alkottak a magyar gazdasági intézmények: a Hangya/Kaláka szövetkezeti központba tömörült fogyasztási szövetkezetek, a Szövetség védőernyője alá besoroló gazdasági és hitelszövetkezetek, az 1844-ben eredetileg Erdélyi Gazdasági Egyesület (EGE) néven alakult Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE). Mindegyik a maga jól konszolidált vagyonalapjával, amiből mára szintén semmi nem maradt az erdélyi magyarság számára. Az EMGE jogutódja, a Romániai Magyar Gazdasági Egyesület, jöllehet 1989 után újra tevékenykedni kezdett, semmit sem kapott vissza a tevékenysége alapjául szolgáló korábbi vagyontól.

Kisebbségi intézményrendszerünk részét képezik a tudományművelés, illetve -népszerűsítés és természetvédelem céljait felvállaló intézmények, elsősorban az 1859-ben létesült Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), a szakirodalomból és évi jelentéseiből jól ismert gyűjteményeivel, ingatlanaival, illetve az 1855-ben alakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) és az 1891-es alapítású Erdélyi Kárpát Egyesület. 1989 decembere lehetővé tette újraindulásukat, vagyoni jogfosztottságuk orvoslata azonban 2002-ben is várat magára, következképpen az ellehetetlenülés körülményei között kénytelenek vállalni azokat a feladatokat, ami létüket a múltban is és a jelenben is indokolja.

Mint említettük: egy állam keretein belül a közösségi intézményrendszer teszi lehetővé egy adott kisebbségi közösségnek – esetünkben a magyarnak – azt, hogy megfelelő módon, a maga igényeit kielégítve élhesse sajátos társadalmi, gazdasági, tudományos és művelődési éle-

tét. Erre – nota bene – nemcsak a kisebbségi közösségeknek, de a többségének is igénye volt, van és reményeink szerint a jövőben is lesz. És mindenkinek joga is kellene hogy legyen erre, állampolgári státusa és a szabad egyesülés joggyakorlata okán.

A gyulafehérvári határozatokra a román értelmiség szívesen hivatkozik. E határozatok, amint erre fentebb utalás történt, kétségtelenül, az erdélyi román polgárság legszebb hagyományainak kifejezői. Melyek biztosíthatták volna a nemzeti közösségeknek az őket megillető jogokat – a közösségi (művelődési és nemcsak) intézményrendszer fenntartása vonatkozásában is. Ezzel szemben a főhatalom-váltást követően a magyarságnak a szellemi és gazdasági élet területeiről való folyamatos kiszorításának és periférikus helyzetbe állításának, a romániai magyar intézmények permanens és tudatos lemorzsolásának folyamata indul el. Ennek ellenére a 20. század húszas-harmincas éveiben, az impériumváltást közvetlenül követő évtizedekben még működnek azok a gazdasági és szellemi erők, amelyek igyekeznek fenntartani a kisebbségi intézményrendszert. Az említett polgári jogrendszer léte pedig, ha nem is akadályozhatja meg minden esetben a lemorzsolódást, legalább esetenként fékezően hat. Miközben például megszüntetik a szászvárosi Kuun Kollégiumot vagy ellehetetlenítik a nagyváradai pre-montrei főgimnázium működését, a brassói hívek önerőből református gimnáziumokat tartanak fenn magyar és szász vállalatok hathatós anyagi támogatásával; Kolozsváron pedig felépül a református leánygimnázium. A temesvári Magyar Ház az egyik legsikeresebb intézményteremtési és fenntartási megvalósítás egész Romániában. Szintén a két világháború között alapít a magyarság nyomdát – a Minervát – Kolozsváron, megalakul, ugyancsak kolozsvári központtal az említett Szövetség mint szövetkezeti központ, miközben a Hangya irányítja továbbra is a magyar fogyasztási szövetkezeteket. Szívós küzdelemmel, vég nélküli vagyoni jogi tárgyalássorozatok közepette, időleges megszakításokkal, de működik az EME, EMKE, EMGE, s a polgároknak, magyar vállalatoknak, vállalkozásoknak még van annyi erejük – és igényük arra –, hogy támogatni/működtetni tudják a magyar intézményrendszert, melyhez – jellegükénél fogva – hozzátartoznak például a vidéket behálózó magyar szintársulatok is. De ide tartoznak a magyar jellegű egészségügyi intézmények, például a kolozsvári Charité Szanatórium, a Mátyás Szanatórium, a Gyergyay Szanatórium, a temesvári Kakuk Szanatórium és elsősorban a reáljog alapján magyar tulajdonban lévő és működő gyógyszertárak. A harmincas évek végére a történelem satujába kényszerült erdélyi magyar közösségnek a beszűkített keretek és nyomasztó anyagi körülmények között is sikerült szinten tartania – ha nem is prosperáltatnia – egy olyan intézményhálózatot, mely lehetővé tette a közösség sajátos céljainak és feladatainak e keretek közti megvalósítását.

E közösségi intézményrendszer teljes ellehetetlenítése, illetve felszámolása közvetlen a második világháború végén, pontosabban a bolsevista típusú etatista hatalomátvétellel kezdődik, annak az elkobzási folyamatnak eredményeként, mely évtizedekre nyomorította meg a romániai magyar közösséget, ezen belül a közösség által éltetett intézményrendszert. Ekkor alapvetően megváltozott az a helyzet, amit addig – jól-rosszul – a polgári jogrendszer és szemlélet éltetett. Az államhatalom képében fellépő párhálózat személete teljesen nélkülözi ugyanis a tulajdontiszteletet, nem is beszélve a magántulajdon tiszteletben tartásáról. A polgári állam jogrendszere ismeri a közérdekből történő kisajátítást, a bolsevista szemlélet azonban nem, még ha annak is nevezi elkobzó és elorzó eljárásait. E szemlélet annyira mellőzi a tulajdonjogot, hogy a pártállam még az arra vonatkozó alapvető jogszabályok hatálytalanításával sem bíbelődik.

Az említett etatista szemlélet ugyanakkor „nem foglalkozik” intézmények, elsősorban oktatási és művelődési intézmények létesítésével (legfeljebb módjával és a maga felállította

mérce szerint, gondoljunk csak a szocreál leghitelesebb remekeiként számon tartott vasbeton falusi iskolaépületekre), rendszerint a meglévő kereteket használta fel. „A készbe beülni és azt a magaménak tudni” tendencia – iskolapéldaszerűen – követhető nyomon az egyházak hagyományos tanintézetrendszere elorzása esetében. Amint említettük, a római katolikus egyház például hagyományosan iskolateremtő és -fenntartó egyház volt. A protestantizmus jelentkezésekor az új egyházak is átvették e hagyományt, s a nyugati keresztény egyház kiterjedt iskolahálózatot épített ki, mely az állami oktatás térnyerését követően is szilárdan állt a lábán. Konzolidált vagyoni helyzettel, melynek tulajdonosa jogi személyként az egyház volt. Ennek viszonylatában az állam is kizárólag magánjogi jogszabályok alapján járhatott el. A második világháború után azonban, amikor megkezdődik a felekezeti iskolák államosítása, ez teljesen a bolsevista elkobzási eljárás szellemében történik. Ugyanakkor a használatba vétel iskolaügyben (is) szemlélettorzuláshoz vezetett, mely azokban a – politikusok szájából 1989 után többszörösen elhangzott – frázisokban csúcsosodott ki, miszerint a „magyarság iskolaügyben ki akarja a román államot szorítani *saját, állami* iskoláiból”. De analóg helyzetek álltak elő könyvtár-, múzeum- és egyéb közösségi magyar intézményügyben is.

A kisebbségi intézményrendszer felszámolásának a magyarság csak káros eredményeit észlelheti – a folyamat feltárásának teljes története még várat magára. Általánosságokat nem volna célszerű megfogalmazni, hiszen esetről esetre változtak a megszüntetés/felszámolás/ ellehetetlenítés módszerei. Tény, hogy a romániai magyar közösségi intézmények nagy része nem vagy csak részlegesen, névlegesen kapta vissza az elmúlt évtizedekben eltulajdonított javait. Jóllehet az elorzott javak, ingatlanok visszaszolgáltatási ügye nem magyar kisebbségi ügy, s román polgártársainkat is sújtotta a törvénytelen elkobzás, mégis a kisebbségek és román részről a görög katolikus egyház számára életben tartó szerepe van tulajdonaiknak, hiszen az általuk ellátott funkciókat (tudományos, művelődési, oktatási, nevelési, gazdasági stb.) az ortodox román többség viszonylatában az államhatalom jórészt betölti.

1989 decembere új lehetőségeket villantott fel e vonatkozásban is. A hatalomváltás a lehetőségek reményével kecsegtette a romániai magyar közösségi intézményrendszert, elsősorban egy olyan alkotmány kidolgozásával, mely külön kitételekben szentesíti a kisebbségi jogokat, benne azt, miszerint az egyéni jog mellett az állam a közösségi jogot is biztosítja, s garantálja a kisebbségi intézményrendszer fenntartását, illetve működtetését. Ez természetesen elképzelhetetlen a tulajdonjog sérthetlenségének garanciája, illetve annak leszögezése nélkül, hogy nincs különbség az egyes tulajdonformák között. A hatalomváltás révén felcsillantott – és jobbára valóra nem váltott – lehetőségek ellenére mai napig kérdés, van-e – és ha igen, milyen intenzitású – politikai akarat Romániában az egykori pártállam idegen sugallatra végrehajtott intézkedéseinek felszámolására. Milyen mértékben óhajt a 21. század eleji román politikai elit – tizenhárom évvel az úgymond rendszerváltást követően – a bolsevista vagyoneklobzások haszonélvezőjének szerepében tetszelegni? Vagy netán a polgárosodás útját kívánja járni, és olyan valós jogállamot megteremteni, amelyben újra tényleges súllyal bírhat a romániai magyar közösségi intézményrendszer is?

Balló Áron

A romániai magyar sajtó intézményesülésének esélyei

A romániai magyar sajtó még nem intézményesült a lehetőségeknek megfelelően, bár az utóbbi esztendőben a felgyorsulás jelei tapasztalhatók a korábbi időszakhoz képest. Ez a tanulmány megkísérelti feltérképezni a még gátló tényezőket, számba veszi az intézményesülés utóbbi tizenkét évének fejlődés történetét az első lépésektől a jelen állapotáig, és felvázol néhányat a folyamat folytatásának kilátásaiból. Külön rész foglalkozik az írott sajtóval, azon belül is a napilapokkal, továbbá az audiovizuális médián belül a rádióval és televízióval. Az elemzéseket konkrét példák bemutatása kíséri. Az írás elsősorban részvevő megfigyelésen alapuló kutatásra támaszkodik.

Előzmények, a jelenlegi helyzet és az intézményesülés akadályai

A tájékoztatáson, művelésen, szolgáltatáson és szórakoztatáson túl az anyanyelv- és nemzeti tudatapolást is felvállaló romániai magyar sajtó az 1989-es decemberi fordulat után nemcsak tartalmi és formai, de intézményi változáson is átesett. Az új körülmények közepette 1990-ben mondhatni rögtönzött sajtóintézmények jöttek létre nagy számban. Magyarországon is hasonló folyamat zajlott le – 1989 közepétől nagyjából egy éven át virágzott a politikától már nem, a gazdaságtól pedig még nem függő sajtó¹ –, az erdélyi médiában 1990 az intézményépítés éve is volt. Az állami tulajdonú rádió és televízió már 1989 végétől kialakította a bukaresti központú, de területi stúdiókat is működtető intézményes rendszerét, ami mind a mai napig lényegi változások nélkül fennáll. A magánrádiók és -televíziók megjelenéséhez az 1992/48-as számú audiovizuális törvény teremtette meg az előfeltételt.

Az írott sajtó a jogszabály nélküli űrben valósággal túlburjánzott 1990-ben, amikor az Erdély-szerte mindenütt megszülető kiadványok tömkelegét nemcsak a korábbi évtizedek tiltása utáni sajtószabadság iránti vágy magyarázta, hanem a lapalapítás akadálytalan hivatalos eljárása és az a tény, hogy a gazdasági korlátok rövid távon még nem jelentkeztek. Egyszerű törvényszéki bejelentéssel bárki lapot alapíthatott, és szerény tőkéből, segélyekből fent lehetett tartani egy lapot hónapokig akkor is, ha nem volt önfenntartó.

Az 1991-es kereskedelmi társasági törvény megjelenésével változott nagyot a helyzet, amikor a mai állapotokat megközelítő kép alakult ki: a legtöbb lap mögé kereskedelmi magántársaság alakult. A piacból megélni nem tudó művelődési és rétegkiadványok vagy állami kézben maradtak, vagy az állami mellé más támogatást is szereztek. Jelentős számú új cím jelent meg továbbra is, ezeket azonban szerényebb példányszámban adták ki főként civil szervezetek egyházak.

A részben magánvállalkozási, részben állami, részben pedig civil és egyházi intézményi váz tehát lényegében már az 1990-es évek elején kialakult. Majd egy évtizeden át inkább a

stagnálás, illetőleg a lassú fejlődés volt jellemző ezen a téren. Ennek nemcsak az 1989-es változások – mint minden felbolydulás – utáni természetes rendeződés, a dolgok helyére kerülése volt az oka, hanem néhány más objektív tényező is.

Meghatározó a tőkehiány és a rossz infrastruktúra volt. A kommunista és az azt felváltó, reformokat halogató rendszerek egy szegény fogyasztói réteget hoztak létre, illetve tartottak fenn. A nyugati demokratikus sajtó ismeretének hiánya sok tekintetben igénytelenséggel tetézte a gyenge vásárlóerőt. A hazai vállalkozók még nem voltak elég erősek, a külföldi tőke még nem fedezte fel magának a romániai magyar médiát. Fejletlen volt a reklámpiac, a hirdetések például a hírlapok bevételének alig egyharmadát adták, szemben a fejlett demokráciák írott sajtójánál tapasztalható háromnegyedes hozzájárulási aránnyal. A román vezetésű állami és magánközvetek vagy nem fogták fel a magyar médiában való hirdetés fontosságát, vagy politikai okokból mellőzték azt.²

A törvénykezés és a kormányzatok késlekedtek a sajtót, mint a szólásszabadság biztosítékát, megfelelő jogalkotással, megértő bánásmóddal segíteni. A kevés adókedvezmény; az Európa Tanács 1993/1003-as számú határozatának – miszerint a sajtóvállalkozások nem egyszerű gazdasági vállalkozások, hanem a polgárok alkotmányos tájékozódási jogának biztosítékai – a figyelembe nem vétele, a közületi hirdetések döntően a román nyelvű média felé irányítása, a nyomópapír fölötti állami monopólium, a papírbehozatal korlátozása, a konkurenciavédelmi szabályozás hiánya;³ valamint az újságíróknak más országokban kijáró kedvezmények elmaradása mind az intézményesülés kárára ment.

Az állami televízió és rádió minőségi és műszaki fejlesztése is inkább csak az évezred végén indult be, nem utolsósorban a magánadók jelentette versenyhelyzet folyamányaként. Az Audiovizuális Tanács a kormánnyal megosztott, korlátozott jogkörrel dolgozhatott csak.⁴ A közvetlen állami támogatás jobbjára csak a művelődési és a párt sajtó számára volt elérhető a Nemzeti Kisebbségek Tanácsa évente meghirdetett alapjaiból. A kisebbségek szervezeteinek szánt pénzekből részesülhetett az RMDSZ néhány kiadványa (*RMDSZ-Tájékoztató*) avagy RMDSZ által támogatott lapok (pl. a *Szilágység*). Az innen származó támogatás értéke az 1996-2000 közötti kormánykoalíció működése alatt valamelyest növekedett. Magyarországi állami vagy civil szervezeti támogatásról csak szerény mértékben beszélhetünk, nyugati hasonló segítségről még kevésbé.

A fejletlen infrastruktúra elsősorban a lapterjesztést gátló rossz közutak és hiányzó szolgáltatások formájában jelentkezett. A *Szabadság* napilapot nem lehet például a Kolozsvártól mindössze 20 km-re fekvő, szintiszta magyar faluban, Visában terjeszteni, mert a rossz út miatt a posta hetente egyszer teszi ott tiszteletét.

Sok esetben hiányzott az, ami intézményesülhetett volna. Kevés magyarnyelvű tévéadó és még kevesebb rádió létezett. Egyes lapokat pedig a szerkesztőségi közösségi tulajdonforma különböző változatai tettek nehézkesen menedzselhetővé. Mai napig nem létezik a tulajdonosokat átfogó érdekképviselő, noha voltak próbálkozások egy romániai magyar lapkiadók egyesületének bejegyzésére.⁵ Ezt a hiányzó lépcsőfokot az intézményesülés terén a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, a MÚRE igyekezett alkalomadtán betölteni, de a kiadók nevében történt fellépését az érintettek szereptévesztésnek tekintették, és arra figyelmeztették a MÚRE-t, hogy inkább a több mint 560 egyesületi tagnak mint egyéneknek az érdekvédelmi és szakmai szervezeteként járjon el.

Mindez a romániai magyar tömegtájékoztatást a túlélésre, a minimális fejlesztés, kis nyereség megszabta életmódra kárhóztatta. Nem minden médiavezető ismerte fel a további

intézményesülés fontosságát, ezt a közvélemény sem igényelte különösebben. Ez volt jellemző a '90-es évek végéig. Az akkor elindult változást vizsgáljuk az alábbiakban.

Rádiózás magyar nyelven

A magyarnyelvű rádiózás intézményesüléséről valójában kevésbé beszélhetünk, mint a televíziózás vagy az írott sajtó esetében. Meghatározó itt is az audiovizuális törvény első formája volt, amelynek módosítási vitája már 2001 tavaszán elkezdődött. De az 1992-ben elfogadott jogszabály hatása jórészt csak az 1990-es évek második felében mutatkozott meg. Akkor éltek egyesek a törvény adta kereskedelmi magánrádiók alapításának lehetőségével.⁶

Elsősorban tehát intézményépítésről beszélhetünk. A legkiemelkedőbbek a marosvásárhelyi GaGa, a székelyudvarhelyi Prima és Sztár valamint a kézdivásárhelyi Sículus rádiók, amelyek túlnyomórészt magyar nyelven sugároznak. Néhány helyen alakult még magyarul is megszólaló rádióadó, de ezeknek csak egy része maradt meg (például a Mix FM Sepsiszentgyörgyön és Marosvásárhelyen, a Rádió 21 Csíkszeredában, a Cenk Rádió Brassóban, a Sonvest Rádió Nagyváradon stb.), némelyike megszűnt (a Sonic Rádió Kolozsváron), mások pedig még soha nem sugároztak magyarul, noha engedélyük van rá (Dési Fir Rádió).⁷

Magyari Lajos, az Audiovizuális Tanács egykori tagja szerint ennek a magyarázata, hogy frekvenciaosztáskor a tanács egyik elve volt előnyben részesíteni az úgynevezett multikulturális, többnyelvű adókat. Ezért sokan minimális, az adásidő alig 1,5 százalékát kitevő kisebbségi nyelvű adást is beiktattak működési tervükbe, amelyet aztán, már a sugárzási engedéllyel a zsebükben, elmulasztottak életbe léptetni, hivatalosan szervezési vagy anyagi okokra hivatkozva.⁸

Összességében elmondhatjuk, hogy a magyarnyelvű kereskedelmi rádiózás még mindig az intézményépítés szakaszában található, de ott is elmaradt a magyar fogyasztói potenciál és igény, a magyarság számarányához képest. Biztató jel, hogy 2001 őszén sugárzási engedélyt kapott egy-egy magyar nyelvű rádió Gyergyószentmiklóson és Marosfőn, illetve a Református Egyház Agnus Rádiója, amely román egyházi szerkesztőségekkel megosztott adásidőben sugároz majd magyarul Kolozsváron.⁹ A kereskedelmi rádiók képviselői először ültek le intézményesen az Audiovizuális Tanács, az RMDSZ illetve az állami és magántársaságoknál dolgozó rádiós és televíziós társaikkal együtt 2002 tavaszán közös stratégiát kialakítani.

A közszolgálati rádiók magyar szerkesztőségei két lépcsőfokot is léptek az utóbbi években az intézményesülés felé. Egyrészt a magyar kereskedelmi rádiók előidézte versenyhelyzet vagy – érdekes! – a román magánrádiók konkurrenciájára megmozduló román közszolgálati kollégáik nógatasára vagy példájára korszerűsítették műsorszerkezetüket, kezdték figyelembe venni a közvélemény-kutatásokat, egyszóval egy szakszerűsödési fejlődésnek lehettünk a tanúi a múlt évtized második felében.¹⁰

Az időközben megkezdett műszaki fejlesztés mellett látványos fejlődést okozott a közszolgálati rádió kolozsvári, illetve marosvásárhelyi területi stúdiója adásidejének – a magyarnak is – a növelése, és beindult az ultrarövid hullámon történő sugárzás is, ami a hangminőség javulását eredményezte.

Kérdés, hogy milyen irányban folytatódik a fejlődés, ugyanis az RMDSZ kormánypártot támogató álláspontja mentén lát a Szociáldemokrata Pártban valamelyes politikai akaratot arra, hogy vagy létrehozzanak egy 24 órás magyar nyelvű országos rádióadást a jelenleg Bukarestből, Kolozsvárról, Marosvásárhelyről és Temesvárról műsort szóró műhelyek egybefogá-

sával, illetve arra, hogy különböző helyről sugárzó közszolgálati stúdiók magyar adásidejét külön-külön növeljék. Markó Béla RMDSZ-elnöknek a magyar média vezetőivel 2002. január 30-án Marosvásárhelyen tartott találkozásán az utóbbi lehetőség látszott valószínűbbnek.

Televíziózás – a látványos fejlődés kezdetén

Mintegy tizenkét éven át a magyarnyelvű televíziózást az jellemezte, hogy közvetített a Román Televízió Bukarestből, Kolozsvárról és Temesvárról összesen alig több mint heti négy órát magyarul, többnyire nem csúcsidőben, miközben az utóbbi években feltűnt három-négy helyi kereskedelmi televízió Csíkszeredában, Nagyváradon stb., melyek körét egészítette még ugyanannyi, saját műsort is készítő, szintén helyi kábeltelevízió (például Székelyudvarhelyen). Maradt még rajtuk kívül néhány műhely, kisebb magánstúdió, amely tudósításokat szállított a hazai, de főleg a magyarországi közszolgálati televízióknak.

A fejlődés a közszolgálati televíziónál a tovább már nem odázható műszaki fejlesztésen (béta-rendszerű, majd digitális kamerák, vágópultok stb.) túl a Kolozsvári Televízió adásidejének nagymértékű megnövelésében jelentkezett. A magyar adás ideje megtöbbszöröződött, és a nézettségi csúcsidőhöz igencsak közel, este 6 és 7 óra közé került 2001-ben.” Más kérdés, hogy az RTV 2-es műsorára tűzött adást a Székelyföldön és a Barcaságban nem lehet vételezni, vagy hogy a nagyvárad kábeltelevízió az említett időszakban a közvetlenül Bukaresttől műholdon átvett román nyelvű adást közvetíti tovább, és nem a kolozsvári magyart veszi át. Így is a több munka, illetve a nézői visszajelzések számának növekedése óhatatlanul a professzionalizmus követelményeinek jelentkezését vonta maga után a kolozsvári tévénél.

A leglátványosabb lépésnek az intézményesülés terén azonban a magyarországi közszolgálati televíziók és a romániai magyar magánstúdiók egymásra találása bizonyult. A magyarországi Illyés Közalapítvány 300 millió forintot hirdetett meg Magyarországon kívüli „közszolgálati jellegű televíziós stúdiók tárgyi eszköz- és infrastrukturális támogatására”, illetve további 300 milliót magyarországi és azon kívüli „magyar gyártású közszolgálati jellegű műsorok produkciós költségeinek a támogatására”.¹² (Ezek az összegek jelentősek ahhoz képest is, hogy az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma Sajtószaktestületének évente alig több mint 20 millió forint áll a rendelkezésére az egész romániai magyar írott és sugárzott sajtó támogatására.) Míg az utóbbi pályázat pénzüsszegét túlnyomórészt magyarországi közszolgálati televízióadók nyerték határon túli tematikájú műsorok készítésére (100 millió forintnál kevesebb került határon túli műhelyekhez), az első 300 millió támogatás teljes egészében Magyarország határain túlra, a Kárpát-medence különböző részein dolgozó stúdiókhöz került. Így jutott eladdig példa nélküli méretű tárgyi eszköz- és ingatlanszerzési támogatáshoz Villányi Zoltán és Gergely Gizella Nagyváradon, Becze Zoltán Csíkszeredában, a Karakter Kft. és az Intermedia Kft. Bukarestben, a Transilvania Rádió és Televízió Brassóban, a Román TV magyar szerkesztősége Temesváron, a Pentaton Servprodcom Kft. Marosvásárhelyen, a Székelyudvarhelyért Alapítvány Székelyudvarhelyen, a Rex Video Alapítvány Gyergyószentmiklóson, az STV Kft. Sepsiszentgyörgyön, a Video Pontes Alapítvány és a Xantus Stúdió Kolozsváron, valamint a Polyp TV Kézdivásárhelyen. Ugyanabból a keretből részesültek felvidéki, vajdasági, horvátországi, szlovéniai és kárpátaljai műhelyek is.¹³

Az összegből egy három tévéstúdióból álló tudósítónálhálózatot hoztak létre. A kolozsvári, székelyudvarhelyi és pozsonyi műhelyeknek a magyarországi közszolgálati televíziókat kell ellátniuk helyi tudósításokkal. A kolozsvárihoz egy-egy temesvári, nagyvárad és marosvá-

sárhelyi, a székelyudvarhelyihez sepsiszentgyörgyi, kézdivásárhelyi, csíkszeredai, brassói, bukaresti, gyergyószentmiklósi tudósítói pont tartozik. Ezek mindegyikét ellátták terepfelszereléssel és kamerával, hogy kisebb tudósításokat készíthessenek. A rendszert kiegészíti egy székelyudvarhelyi telephelyű műhold-adóvevő, amely lehetővé teszi az élő bejelentkezést bárhol Erdélyből. Ezek az erdélyi tévéstúdiók ezentúl már nem alárendeltségi, hanem partneri viszonyban állnak a közszolgálati magyar televíziókkal. A közszolgálati televíziók, a három stúdió, a tudósítói pontok és az Illyés Közalapítvány képviselői 2001. december 12-én beruházási megállapodást írtak alá Budapesten.¹⁴ A beruházás eredménye most érik be, miután 2002. március 15-én a kolozsvári és székelyudvarhelyi stúdióból először közvetítettek élő adást a Duna Televízióban.

Intézmények együttműködése az írott sajtóban

A televízióknál kevésbé látványosan, de a rádióknál hangsúlyosabb módon az intézményesülés új szakaszába lépett az erdélyi magyar sajtó is. Noha a körülmények inkább romlottak – a kormány 1998-ban bevezette az áruforgalmi adót majd 2000-ben pedig a legmagasabb értékre, 19 százalékra emelte a sajtótermékek esetében, hogy csak egyetlen kedvezőtlen befolyásoló tényezőt említsünk –, az írott sajtóban két jelentősebb jelenségnek lehettünk a tanúi. Mind a kettő napilapokra vonatkozik, a művelődési, civil szervezeti, egyházi, önkormányzati, RMDSZ-sajtó vagy a réteglapok, szórakoztató kiadványok világát (az *Európai Idő* és a volt munkatársai által szerkesztett *Új Idő* közti viszálytól eltekintve) jelentős változás nem érte.

A külföldi befektetők megjelenését és a helyi-regionális napilapok együttműködését hozta magával az ezredforduló. Az előhírnök Aradon jelentkezett annak a kanadai Böszörményi Zoltánnak a személyében, aki a *Jelent* – később: *Nyugati Jelent* – megvásárolta. Nem sokat késett a második napilap megvásárlása sem, ezúttal Nagyváradon. A vevő helyi üzletember és előljáró, Kiss Sándor, egyben a legnagyobb példányszámú román napilap, a *Jurnalul Bihorean* tulajdonosa, aki a nagyváradai *Bihari Napló* többségi tulajdonát a részvények belülről történő felvásárlásával szerezte meg. 2001-ben mindkét lapot eladta az osztrák Eugen A. Russ Inform Média nevű cégének, amely szakmai befektetőként több osztrák és három magyarországi lap tulajdonosa is. A tulajdonosváltás mindkét esetben piacósított tartalmat és külsőt, a munkaszervezés ésszerűsítését, adott esetben leépítéseket, ugyanakkor infrastrukturális beruházásokat hozott magával.¹⁵ Egyik lapnál sem következett be látványos példányszám-növekedés, noha a *Nyugati Jelen* egy megye helyett négy környező megyében is terjeszkedni kezdett.

Más típusú befektetés volt a *Krónika* megjelenése. A többségi tulajdonos magyarországi befektető csoport és a kisebbségi hazai részvényesek új terméket, egy országos napilapot hoztak létre 1999-ben. (Megjegyzendő, hogy csak olyan körülmények között lehet országos magyar napilapról beszélni Romániában, amennyiben az ország magyarul beszélő részéről, tehát az összes 40 megyéből 16 erdélyi, partiumi és bánági megyére, esetleg Bukarestre és a moldvai csángók földjére szorítkozunk. Máskülönbén a regionális napilap meghatározás a helyesebb.) Az egyik kisebbségi tulajdonos az a Verestóy Attila, aki a Székelyföldön lappal, rádióval és televízióval is rendelkezik, és hozzá közelállók megkísérelték elvitatni a csíkszeredai napilap, a *Hargita Népe*, névhasználati jogát, hogy egyúttal ugyanott új napilapot alapítsanak, hasonló névvel.¹⁶ Az ügy elakadt, de még nem zárult le.

A *Krónika* megjelenése részben sikeresnek mondható: a semmiből meg tudott maradni a rendszeres megjelenés szintjén. A menedzsment és a hírlapszerkesztés szintjén felmutatott szakszerűsége olykor példamutató, máskor sikertelen volt, mert tévesen akart az erdélyi médiafogyasztói valósághoz külföldi módszert alkalmazni. A reklám- és a munkaerőpiacból történő részeseződése, illetve a példányszáma a várttól elmaradt, megjelenése a szintén országos *Romániai Magyar Szó* vagy a helyi-regionális napilapok példányszámát lényegesen nem befolyásolta. Ugyanakkor versenyhelyzetet teremtett egy olyan körben, ahol addig az nem létezett, de ennek a konkurrenciának inkább a jótékony hatása képződött le a vetélytársakban.

Végül a hét helyi-regionális napilap (ezek egy, két vagy négy megyét fognak át, utóbbiak ezért regionálisak) felismerte, hogy a közös érdek, a mozaikszerű elhelyezkedése, terjesztési területi át nem fedése, következőképpen egymást kiegészítő jellege,¹⁷ valamint az a tény, hogy a több mint 85 000-es összpéldányszámával Románia harmadik sajtótényezője lehet,¹⁸ kívánatosá teszi az együttes fellépést. Felismerésüket segítette nemcsak az a tény, hogy hetük közül hatan mind helyi piacvezetők voltak, hanem azok a tanulmányok is, amelyek igazolták, hogy a helyi magyar napilapok a legnépszerűbbek a romániai magyar médiapiacra,¹⁹ és hogy a helyi sajtónak van a legnagyobb hatása az erdélyi magyarságra.²⁰ Már 1997-ben a szatmárnémeti *Szatmári Friss Újság*, a nagyváradi *Bihari Napló*, az aradi *Jelen*, a kolozsvári *Szabadság*, a marosvásárhelyi *Népújság*, a csíkszeredai *Hargita Népe* és sepsiszentgyörgyi *Háromszék* közös reklámárjánlatot dolgozott ki. Azóta rendszeres érdekegyeztetést tartanak, közösen lépnek fel hatalmi tényezőknél, cikkeket, híryanagokat cserélnek, legújabbban apróhirdetéseket is. Terveik között ennél szorosabb együttműködés is szerepel. Ezt az egymásrataltságot Magyarai Tivadar médiakutató szociológus úgy fogalmazta meg még 1998-ban, hogy a helyi napilapoknak érdemes lenne lassan integrálódni. A tulajdonostól független együttműködés lehetőségeire számos külföldi példa is kínálkozik.

Összefoglaló

A fentiekből is kitűnik, hogy a 90-es évek eleji intézményépítést újabb intézményesülési szakasz követte az ezredfordulón a romániai magyar sajtóban. Az addig inkább mellékpályán tartott magyar rádiózás és tévézés térhez jutott, az írott sajtó kezdi megismerni a külföldi tőkebefektető vagy a konkurrencia hatását. Lendületet általában a külföldi tőke adott – ez érvényes az említett három napilapon kívül a kiemelt közalapítványi támogatáshoz jutott televíziós stúdiókra és a GaGa Rádióra is. Új sajtóintézmények jelentek meg (a tárgyaltakon kívül az internetes újságot megteremtő *Transindex*), folyamatban van a lapkiadók egyesületének (már megvan – lásd 5 sz. lábjegyzet) és az internetes újságírók szövetségének a megalakítása, a meglévő intézmények izmosodtak, egymással partneri együttműködést, és ezáltal szélesebb, átfogóbb képviselést, fellépést alakítottak ki. A további intézményesülés esélye a szükségesség felismerésén, a kisebbségi neurózis és a romániai magyar újságírói körökben tapasztalható akomerciális és aprofesszionális szemlélet meghaladásán (de ugyanakkor a hagyománytisztelt piaci valóságként történő kezelésén) is múlik. Az elmondottakból is látható, hogy sok esetben beindult és a közeljövőben tetőző folyamatokról van szó.

- ¹ Dr. Gálik Mihály, a Budapesti Közgazdasági és Közigazgatási Egyetem Médiagazdasági és Távközlési Kara professzorának előadása a Független Médiaközpont szervezte lapmenedzseri továbbképzésen, Budapest, 2001 május.
- ² Balló Áron: The Role of the Hungarian-language Press in the Interethnic Relationships in Transylvania. The Szabadság and the European Integration. Előadás a London School of Economics and Political Sciences (LSE) Transylvania: EU Enlargement, Regionalism and Ethnic Politic in Romania c. különleges konferencia-szemináriumán, London, 2001. március 3., illetve a Kossuth House Social Clubban, Washington, D. C., 2001. augusztus 23., kézirat.
- ³ Králik Lóránd, a Bihari Napló Kiadóvállalat felelős kiadója, a Román Lapkiadó Egyesület Igazgatótanácsának tagja: Emlékeztető. A romániai magyar helyi lapok vezetői és az RMDSZ gazdasági vezetői közötti találkón, Bukarest, 2000. márc. 1., kézirat.
- ⁴ Balló Áron: Romanian Law Inches Closer. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 25. évf., 6. sz., 2001. június.
- ⁵ A 2002. júl. 13-i lapok írák: bejegyezték – a szerkesztő megjegyzése.
- ⁶ Balló Áron: Private Radio Climbing to the Top. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 21. évf., 15. sz., 1997. júl. 23.
- ⁷ Balló Áron: Radio Fir Sets Regional Pace. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 23. évf., 23. sz., 1999. nov. 10.
- ⁸ Balló Áron: Minority-Language Radio Finds Audience. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 24. évf., 2. sz., 2000. február.
- ⁹ Balló Áron: New Frequencies for Local Radio. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 26. évf., 3. sz., 2002. március.
- ¹⁰ Balló Áron: Public Radio Changes Strategies. In: Radio World, International Edition, Milano, Olaszország – Columbia Pike, USA, 23. évf., 5. sz., 1999. március 3.
- ¹¹ Szász Edit: Bővül a kolozsvári televízió magyar adása. In: Szabadság, Kolozsvár, XIII. évf., 286. sz., 2001. dec. 7.
- ¹² Az Illyés Közalapítvány hirdetése a Szabadságban, XIII évf., 123. sz., 2001. május 31.
- ¹³ www.ika.hu
- ¹⁴ Balló Áron: A korszerű televíziózásért Kolozsváron. In: Szabadság, Kolozsvár, XIV évf., 39. sz., 2002. febr. 18.
- ¹⁵ Kovács Géza és Rais István prezentációja az Infrom Média Kft-ről és a Bihari Naplóról. Romániai regionális kiadók találkozója, Nagyvárad, 2001. dec. 4., kézirat.
- ¹⁶ MÚRE-hírek, 2001. dec. 11.
- ¹⁷ Magyar Tivadar: A romániai magyar média. In: *Médiakutató*, 1. évf., 1. sz., Budapest, 2000.
- ¹⁸ Magyar napilapok vezetőinek találkozója, Nagyvárad, Nyíregyháza, Debrecen, 2002. március 11.
- ¹⁹ Magyar Tivadar: A kolozsvári Szabadság közönsége – kutatásjelentés. Készült kérdőíves audienciakutatás záródokumentumaként a Szabadság kiadója számára, Kolozsvár, 2000 június. Illetve: Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice: A romániai magyar választók 2000 szeptemberében (szociológiai felmérés). Készült az RMDSZ megbízásából. Kolozsvár, 2000. szeptember 27 – október 2.

<i>Milyen gyakran olvas?</i>				
	helyi magyar napilapot	helyi román napilapot	országos magyar napilapot?	országos román napilapot?
minden számot	27,99	4,21	7,42	1,67
hetente egy-két számot	18,05	5,52	7,42	4,13
ritkábban	19,89	17,62	23,76	16,15
soha	34,07	72,66	61,40	78,05
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00

<i>A tévézők milyen gyakran nézik az alábbi adók műsorait?</i>		
	naponta több órát	naponta legalább egy órát
1. RTV1 (a román tévé 1-es adása)	6,1%	16,7%
2. RTV2 (a román tévé 2-es adása)	1,1%	4,7%
3. az RTV – román tévé – magyar adásai	majdnem minden adást, az egész műsort végig 9,7%	majdnem minden adást, csak bizonyos műsorokat 8,7%
4. RTV 1 kolozsvári magyar adása (gyakoriság lásd fent!)	3,4%	3,4%
5. PRO TV	19,4%	23,9%
6. nyugati műholdas adó	6%	8,7%
7. helyi kábeltévé saját műsora (STV, Portal, Digitál 3 stb.)	5,5%	7,7%
8. Magyar Televízió, 1-es csatorna	10%	10,7%
9. TV2 (magyar)	25,1%	22,2%
10. MSAT (magyar)	1,3%	1,1%
11. RTL Klub	7,7%	7,4%
12. Antena 1	6,9%	12,7%
13. Duna TV	27,8%	19%

<i>A rádiózók milyen gyakran hallgatják az alábbi rádiókat?</i>		
	naponta több órát	naponta kb. egy órát
1. Radio România Actualități	4,4%	7%
2. Radio România Cultural	0,7%	0,7%
3. Radio România Tineret	1,2%	1,8%
4. Kossuth Rádió	20,8%	17%
5. Petőfi Rádió	7,3%	9,3%
6. Helyi kereskedelmi adó	16,7%	11,5
7. Bukaresti magyar adás	majdnem minden héten, az egész műsort 10,9%	majd' minden héten, csak bizonyos műsorokat 8,1%
8. Kolozsvári magyar adás*	10,3%	8,1%
9. Marosvásárhelyi magyar adás*	11,9%	9,6%
10. Temesvári magyar adás*	2,7%	2,3%
11. Kolozsvári román adás*	2,9%	1,7%
12. Marosvásárhelyi román adás*	1,2%	1,8%
13. Temesvári román adás*	1,8%	1,5%

* Gyakoriság lásd fent!

²⁰ Eeva Luotola, Maja Mezgec and Livio Pignatelli: Minority and media – the Transylvanian experience. In: Minority Course 2000 Transylvanian Week July 2nd to July 29th 2000, A West-European NGO-youth look at Transylvania, Cluj/Kolozsvár/Klausenburg, 2000.

Káli-Király István

A könyvszakma intézményesítése

A romániai totalitarizmus utolsó éveiben az írott magyar szó és ezáltal a magyar könyv is rabja volt azoknak a szempontoknak, amelyet az elnyomó gépezet börtönrácsként állított azért, hogy a tehetetlen nemzetrészt nyelvét elsorvasztva könnyebben és gyorsabban megvalósulhasson a végső cél: az asszimiláció. Ennek az ördögien megtervezett folyamatnak vált áldozatává a nyolcvanas évek második felében a Kriterion is, az egyedüli romániai kiadó, amely – legalább a szellemi minőség megtartásán ügyködve – röpke öt év alatt kénytelen volt a magyar nyelven megjelent kiadványainak számát egytizedére csökkenteni.

A magyar könyv évtizedes hiánya rányomta bélyegét az 1989-es fordulatot követő időszakra. 1990-ben és 1991-ben, a könyvéhséget kihasználva élelmes kereskedők – mindenféle jelszavak mentén és ürügyén – kiürítették az anyaországi raktárakat, több éves elfekvő készletek vándoroltak át Erdélybe és lettek lelkes vásárlókra olyan áron, amelyet az adott időben forgalmazó és fogyasztó egyaránt méltányosnak talált.

A konjunktúrát tapasztalva, az érvényesülés esélyében bízva 1991-1993 között egyre másra jelentek meg Erdélyben is a vállalkozó szellemű kiadók, akik a legváltozatosabb tematikájú könyvekkel árasztották el a „piacot”, legtöbbjük természetesen anélkül, hogy a könyvkiadásra vonatkozó legelemibb ismereteknek vagy tapasztalatoknak a birtokában lett volna. Ennek a szerkesztési, a helyesírási és a nyomdahibáktól hemzsegő könyvek vallották legnagyobb kárát, és általuk a magyar nyelv, na meg persze mindazok, akik ezeket a kiadványokat használva művelődni, gyarapodni, okulni, épülni próbáltak.

A szabadság tehát ebben az esetben, azaz a könyvkiadás szempontjából, áldatlan állapotot teremtett. A helyzetet felelősen értékelők jó részében és a közélet néhány vezető személyiségében felvetődött a gondolat, hogy időszerű lenne egy olyan szervezetet létrehozni, amely képes volna összefogni és összetartani ezt az erdélyi magyar kultúra szempontjából annyira fontos tevékenységet.

Már 1994 februárjában Nagyváradon történt erre kísérlet, de akkor csak arról született határozat, hogy az RMDSZ Kulturális Főosztályának segítségével megkísérlik egybegyűjteni az érdekelteket. Ennek a határozatnak az eredményeként 1994. április 9-én, 40 romániai magyar könyvkiadó illetve a könyvkiadásban érdekelt nyomda és kereskedő részvételével, egy egész napos vitát és elemzést követően, megalakult a romániai magyar könyvkiadók, könyvkészítők és könyvkereskedők egyesülete, a Romániai Magyar Könyves Céh (A Könyves Céh nevet a Kriterion egykori igazgatója, Domokos Géza javasolta). Az alakuló ülésen jelenlevők szinte egyhangúlag elfogadták a Céhnek az Alapszabályzatban rögzített szándékait és törekvéseit, valamint tevékenységi körét.

Ezek szerint a Céh olyan érdekvédelmi és olyan érdekképviseleti szerv kívánt lenni, amely képviseli tagjai érdekeit a romániai és külföldi kormányzati és nemkormányzati intézményekkel szemben; intézményes keretet nyújt tagjai, illetve az egész romániai magyar

könyvkiadás, könyvkészítés és könyvkereskedés számára az érdekegyeztetéshez, a könyvpiaci viszonyok közös alakításához, a kölcsönös előnyökre alapozó együttműködés formálásához; szerepet vállal a romániai magyar könyvkiadás, könyvkészítés és könyvkereskedés minőségének fejlesztésében, szakmai szolgáltatásokat nyújt tagjai számára; képviseli a romániai magyar könyvszakmát a hazai valamint a nemzetközi könyvszakma előtt, részt vesz annak folyamataiban, kezdeményezően lép fel tagjai nemzetközi kapcsolatainak építésében. Az alakuláskor meghatározott tevékenységek között a tagok fontos szerepet szántak a Céhnek az érdekek egyeztetésében, a testületi érdekképviselésben a könyvkiadáshoz, könyvkészítéshez kapcsolódó minden szakterületen; a szakmai egyeztetés biztosításában a tagok között, a romániai magyar könyvpiac versenyszabályainak, normáinak kialakításában a sajtósági körülmények figyelembe vételével; a jogi, gazdasági és etikai kérdések tisztázásához nélkülözhetetlen keret biztosításában; a saját információs bázis, az információs szolgáltatás megteremtésében valamennyi, a tagokat közvetlenül vagy közvetve érintő jogi, gazdálkodási, művelődéspolitikai és könyvpiaci kérdésben; a reklám- és propagandaszervezési szolgáltatás biztosításában, a könyvpiaci információ gyűjtésében és közvetítésében; könyvkiállítások és könyvvásárok szervezésében, illetve lebonyolításában; pályázatok kiírásában, a más intézmények által kezdeményezett pályázatok levezénylésében; a szakmai képzésben, a szakirodalom közreadásában, a könyvszakmai sajtóval kialakítandó kapcsolattartásban.

Az alapítók abban látták az egyesület valódi Céh jellegét, hogy az elsősorban magántulajdonú cégek, társaságok, intézmények közösségeként jött létre, ezáltal biztosítottak tudhatták a vállalkozás és a verseny szabadságát.

A megalakulástól a törvényes bejegyzésig az egyesület természetesen kijárta a román jogrendszer iskolájának közel másfél éves kioktatási rendjét, míg végre 23 taggal – Aranka György Alapítvány Marosvásárhely, Bon Ami Kiadó Sepsiszentgyörgy, Corvin Magazin Vajdahunyad, Corvina Impex Könyvkereskedés Sepsiszentgyörgy, Corvina Könyvpostá Csíkszereda, Custos Könyvkiadó Marosvásárhely, Ecriture Sajtóház Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület Kolozsvár, Haáz Rezső Kulturális Egyesület Székelyudvarhely, Heltai Alapítvány Kolozsvár, Hungalibri Kiadó Csíkszereda, Impress Kiadó Marosvásárhely, Komp-Press Kiadó Kolozsvár, Kriterion Baráti Társaság Bukarest, Litera Könyvkereskedés Sepsiszentgyörgy, Literátor Kiadó Nagyvárad, Lyra Kiadó Marosvásárhely, Mentor Kiadó Marosvásárhely, Nis Kiadó Kolozsvár, Pallas–Akadémia Kiadó Csíkszereda, Polis Kiadó Kolozsvár – megtörtént a bejegyzés Kolozsvár székhellyel. Noha a Céh irányítása az elnökség megválasztása után Marosvásárhely központú lett, az akkori viszonyokat figyelembe véve a marosvásárhelyi Törvényszék bizonyára elutasította volna egy magyar civilszervezet bejegyzését.

A megalakulást követően a Céh vezető testületei komolyan vették a kitűzött célok megvalósítását – elsősorban a könyvkiadás minőségének javítását –, és az Alapszabályban rögzítettek alapján rendszeresen tanácskoztak, minden alkalommal elérve azt a konszenzust, amelyet belső törvényként rögzítettek: a döntéseknek teljes egyetértésben kell megszületniük, minden tag számára elfogadhatónak kell lenniük, amelyik tag a döntést nem fogadja el, arra nem érvényes, de a harmadik visszautasítás az illető kizárását eredményezheti. (Ez a döntési módszer a gondok teljes kibeszélését eredményezi a kölcsönösen előnyös egyhangú döntések elfogadása érdekében.)

A Céh már a bejegyzést megelőzően jelét adta hasznosságának: 1995. áprilisában lehetőséget biztosított tagjai számára, hogy kiállíthassanak a II. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, alkalmat teremtett tehát az első megmérettetésre. Az eredmény nem volt egyér-

telmüen szívderítő. A romániai magyar könyv tartalmában már elkezdte a felzárkózást, de esztétikai minősége messze elmaradt az anyaországi könyvekéétől.

A szakma előtt tehát komoly feladatok álltak. Mert nem csak a könyvekkel, hanem a könyvet fogyasztók igény szintjével is gondok voltak, hiszen több mint egy évtizeden keresztül a könyvbarátok nem jutottak szép könyvekhez, ezért nem volt egy mérce, amihez az igényeket igazítani lehetett volna. Ez az állapot az egész romániai magyar könyvkiadásra visszaható erőként hatott.

A változtatás igényével született a döntés, hogy egy olyan nemzetközi jellegű rendezvényt kellene elindítani, amely bemutatná a romániai magyar könyvbarátoknak, hogy néz ki ma a könyv Magyarországon, Európában, a világon. 1995. november 9-11. között került sor a Nemzeti Színház előcsarnokában az I. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár rendezvényeire, amelyet a későbbiek során sikerült évente megismételni s ezáltal hagyománnyá nemesíteni. Az ismétlés természetesen csak magára az eseményre, annak időzítésére és vásár-jellegére érvényes, mert valamennyi alkalommal újítással sikerült meglepni a kiállítókat és a látogatókat, hiszen a szokásos járulékos rendezvényeken kívül – író-olvasó találkozók, könyvbemutatók, dedikálások – minden vásárnak megvolt a maga külön színfoltja: olcsó könyvek vására, könyvturkáló, a vásár könyvének kiválasztása a közönség szavazata alapján, a romániai magyar könyvkiadás újdonságainak kiállítása, könyvszakmai kerekasztal-beszélgetések a Kárpát-medencei magyar kiadók részvételével, irodalmi estek, – nem csak a vásár székhelyén.

Az állandó hazai bemutatkozás lehetősége mellett a Céh a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének köszönhetően évről-évre részvételi feltételeket biztosított tagjai számára a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon is, valamint a budapesti Ünnepi Könyvhéten. Ez utóbbin az erdélyi magyar könyvek 1996-tól kezdve esélyt kaptak arra, hogy felkerüljenek a Könyvhéti Könyvek lajstromára, ami egyúttal megkülönböztetett figyelmet is jelentett.

Az igazi kitekintési esélyre 1997-től kezdődően került sor, amikor a Céh tagjai első alkalommal kaptak lehetőséget arra, hogy szervezeten, külön feliratozott standon részt vehessenek a világ legjelentősebb könyv-seregszemlén, a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron. A jelenlét a következő években is megismétlődött, 1999-ben, amikor Magyarország volt a Vásár díszvendége, a Céh standját a magyar pavilon egyik főhelyére állították, az erdélyi magyar könyvek pedig az összmagyar kínálatba vegyülve állták a minőségi próbát.

A kiadványok minőségének javításához nagyban hozzájárult a Céh által javasolt, a könyvkiadás támogatására kiírt pályázatok elbírálásakor használt módszer.

A Romániában kiadott magyar könyveket sajnos, a korlátozott példányszámuk miatt, nem lehet az önköltségekből eredő magas áron forgalmazni, a vásárlók nem tudnák azt az árat kifizetni egy-egy könyvért. Már a kilencvenes évek elején nyilvánvalóvá vált, hogy az erdélyi magyar könyvkiadás valamilyen céltámogatás nélkül elsorvad.

1992-től kezdődően a mindenkor magyar művelődési tárca pályázatot ír ki a határon túli magyar könyvkiadás támogatására, a javaslatot – ajánlások alapján – az illető régióban létrehozott kuratóriumokra bízva. Az első kiírástól 1995-ig a szépirodalmat, a szakirodalmakat, a könyvkiadás feltételeit legjobban ismerő szaktekintélyekből kialakított a kuratóriumok többnapos elemzéseket, vitákat követően sem tudtak igazán méltányos döntéseket hozni, mert a rendelkezésükre álló idő túl rövid volt ahhoz, hogy egy-egy pályázó mű valós értékeit vagy értéktelenségét felmérhessék. Ennek következményeként abban az időszakban támogatással jelentek meg olyan könyvek is, amelyek nem képviseltek támogatandó értéket.

A Céh ennek ismeretében kidolgozott egy olyan műcentrikus pályázat-lebonyolítási rendszert, amely lényegéből fakadóan – minden pályázó művet két-két, az illető területen elismert szaktektintély lektorál és véleményez – a lehető legtárgyilagosabb feltételt biztosítja a Kuratórium tagjai számára – meghívott intézmények által kijelölt személyiségek –, hogy egyértelműen jó javaslatokat tegyenek, fogadjanak el. Ezt a pályázat kiírója elfogadta és 1996-tól kezdődően valamennyi az általa kiírt, Romániában érvényes könyvkiadási pályázaton alkalmazza. A pályázati rendszerek egységessé tételét, a világra-kitekintés lehetőségeinek szaporodását követően az erdélyi magyar könyv kezdte visszanyerni eredeti rendeltetését, ismét az anyanyelv megőrzésének és ápolásának a legfőbb forrásává és eszközévé lépett elő. Ez a helyzet a könyvpiac működésében is jelentős változásokat eredményezett.

Ahhoz, hogy a könyv a neki szánt szerepet betöltse, hogy a kiadók, nyomdák és kereskedők az önfenntartás feltételeit a könyvpiac folytonos működése által megteremtsék, a Céh fontosnak tartott egy közösen elfogadott erkölcsi és anyagi szintrendszert, amelynek keretében érvényesíteni lehet egyúttal a könyvek szerzőinek érdekeit is. Így született meg 1998-ban a Céh Chartája, amely meghatározza a Céhhez tartozó valamennyi jogi személy számára a kéziratok minőségét, a kiadóknak a szerzőkhöz való viszonyulását, a szerződéseket, a műszaki előkészítést, a könyvnyomtatást és a könyvkereskedést illetően az alapelveket, amelyek betartása a Céhen kívülieknek is ajánló jellegű, különös tekintettel a könyvkiadás támogatása érdekében meghirdetett pályázatokra.

A Charta, amely tehát pontos feltételeket szab a szerző és a kiadó viszonyáról (a 8/1996 sz. Törvény rendelkezései alapján), rögzíti a könyvkiadással kapcsolatos pályázatokon résztvevő kiadók kötelességeit, a romániai magyar könyvkiadásra és könyvkereskedelemre vonatkozó versenyszabályzatot, az egész könyvszakma eddigi legfontosabb szabályzó jellegű dokumentuma. Ezért a Céhbe tömörült társaságok és intézmények minden igyekezetükkel azon voltak és vannak, hogy a romániai magyar könyvkiadás szereplőinek zömét a Céh tagjai között tudhassák, hogy ezáltal a közösen egyeztetett érdekek és a szakmai szervezettség okán és nyomán megnövelhessék a Céh legitimitását és legitimációját, tehát, hogy a Céh a könyvszakma minden területén meghatározó szerepet tölthessen be, olyan közös érdekvédelmi álláspontot alakítva ki, amely lehetővé teszi, hogy valamennyi fórumon, ahol a romániai magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem gazdasági, gazdálkodási és jogi kérdései felmerülnek, a döntéshozók figyelembe vegyék a véleményét.

A Céh folyamatosan – tagjai igényeinek figyelembe vételével – betölti vállalt szerepét, annak ellenére, hogy menet közben néhányan az alapítók közül értelmetlennek találták a tagi státust, vagy képtelenek voltak a negyedévenkénti 20 USD-os tagdíjat kifizetni, ezért kiléptek. Helyükbe viszont az évek során új tagok léptek – CE Koinónia Kiadó Kolozsvár, Alutus Nyomda Csíkszereda, Charta Kiadó és Nyomda Sepsiszentgyörgy, Erdélyi Magyar Könyvklub Csíkszereda, Pro-Print Kiadó és Nyomda Csíkszereda, Glória Kiadó Kolozsvár, Művelődés Alapítvány Kolozsvár. A Céhnek jelenleg 24 tagja van, valamennyien a romániai magyar könyvszakma aktív szereplői.

Jakabovits Miklós

A Barabás Miklós Céh és az erdélyi magyar autonóm törekvések

Az 1920-as években megalakult Barabás Miklós Céh dacból született meg a magyarság kulturális méltósága megnyilatkozásaként, az igazságtalan trianoni döntés drámai reflexeként, az „ahogy lehet” realitásával, de a művészet és a magyarság ügyének egyenes gerincű magatartásával. Létrehozói Kós Károly, Szolnay Sándor, László Gyula mind olyan hiteles férfiak voltak, akik már fiatal korukban nagy értékeket tettek le a művészet erdélyi asztalára, így szuggesztív hangjuknak rezonálása napjainkban is élő, eleven.

Az 1990-es években a 70 év távlatából újjáalakult Barabás Miklós Céh teljesen új kihívásokkal találkozott. Megalakulásának mozgatói, kezdeményezői Kós András, Kós Károly fia és Abódi Nagy Béla voltak, de számukra is a mostani kihívások bonyolult volta áttételesebb, sokkal inkább az, mint Kós Károly transzilvanista törekvéseinek, hozzáállásának egyértelmű volta, direktsége idején. Az eltelt hetven év alatt a Kós Károly által favorizált három markáns erdélyi nemzetiség képe megváltozott.

Mivel a szászok nagy része Németországba vándorolt, maradt a két erős művészeti pólus: a magyar és a román. Bár a lelki éghajlat, a transzilván jelleg emocionális drámai tartása és vitalitása megmaradt mind a magyar, mind a román művészetben, a hetven év alatt a két művészeti törekvés és életérzés között mégis nagy különbség alakult ki.

A magyar művészet általában a müncheni iskolához kötődött, valamint a római ún. novacentrista irányzathoz. Az erdélyi magyar művészek esetében a mondanivaló, Trianon után, csaknem kizárólagosan a sors, a helytállás, a megmaradás ábrázolása lett. A román művészek latinos könnyedséggel inkább a párizsi iskolához kötődtek. A szín- és fényeffektusok impresszionisztikus megvalósításaira törekedtek.

Mindkét törekvés a magasabb művészet szempontjából létjogosult, és több esetben művészeti barátságokat jelentett, megemlíthetjük például Szolnay Sándor – Pop Aurel, László Gyula – Ladea Romul művészi és emberi kapcsolatait. De lényegében a két szemlélet további ellentéteket is jelentett, a magyar és román művészeti kapcsolatokban. A magyarok túl játékosnak, könnyűnek, esetlegesnek érezték a román kollégák munkáit, a románok túl irodalmi-nak, túl konkrétan a magyar művészek műveit.

Az elmúlt hetven év az erdélyi magyar művészek körein belül is gyökeres változást hozott. Az 1920-as években a párizsi iskola hatására megindultak az avantgarde művészeti erjedések, az új kísérletezések a művészet terén, amelyek hatása alól nem vonhatták ki magukat az erdélyi művészek sem. Ilyen formán kialakult egy olyan szemlélet, amely azt sugallta, hogy az, aki megmarad a realisabb ábrázolás, a hagyományosabb szemlélet mellett, az hangsúlyozottabban erdélyi, aki pedig avantgarde kalandokba kezd, az mintegy megadja magát az európai kozmopolita törekvéseknek, és egy kicsit feloldódik a román képzőművészeti szemléletben is.

A képzőművészet a nemes belső katarzisa épít. Mi nem akarunk direkt a románság ellenére festeni, mert ez akaratjellegével ellene szólna a művészet lényegének. Az erdélyi magyar művészeknek ezért egy újszerű ötvözetet kell alkotniuk, mely jellegzetesen erdélyi, ugyanakkor nem zárja ki más népek művészeti értékeinek a bartóki értelemben vett felhasználását sem. Talán azt mondhatnánk, hogy az összes művészeti műfajokat beleértve, még a zenét is, talán a képzőművészet a legnemzetközibb, mivel nem köti a nyelv, a népi ruhák jellegzetes etnográfiai motívumrendszere.

A Barabás Miklós Céh újjászületése óta elsődleges célunk az volt, hogy a címben említett művészeti autonómiát olyan ötvöző, összegező erő hassa át, amelynek megmarad hangsúlyozott erdélyi jellege, de ugyanakkor kitekint Európára, nem zárkózik el mereven az avantgarde újító irányzatok hatásától, sőt ezt vállalva beépíti a mai erdélyi művészet egészébe. Nagy átkötő hidat jelentenek számunkra azok a nagyszerű erdélyi művészek, akik erdélyi születésűek és Párizsban világhírűvé váltak. Akik az erdélyi eszme- és sorslátást, az erdélyi életérzést a Nyugatnak is bemutatták.

Az 1993-ban újra megalakult Barabás Miklós Céh szinte heroikusan küzdelmes munkát végzett napjainkig, hisz sehonnan, semmilyen anyagi támogatást nem kapott. Székházunk renoválása évek óta húzódik, cseppenként kapjuk az injekciókat az Illyés Alapítványtól a székház rendbetételéhez. Jelen pillanatban mégis minden erőnk a székház irányába összpontosul, hisz a kolozsvári Farkas utcai református templom mellett lévő épület a szíve, az impulzust diktáló központja, vitális ereje lesz az erdélyi magyar képzőművészetnek.

Az elmúlt években több jelentős képzőművészeti kiállítása volt a Barabás Miklós Céhnek, amelyek közül említésre méltó a Szolnay Sándor életműve előtt tisztelgő gyűjteményes kiállítás, a mester munkáiból 1996-ban, az első nagyobb BMC jubileumi kiállítás, – mindkettő Kancsura István rendezésében. Komoly sikernek örvendett az 1997-ben megrendezett nagy marosvásárhelyi BMC kiállítás, európai színvonalú katalógussal, amelynek létrejöttében Simon Endre jeleskedett, valamint a kolozsvári Diakóniai Központban megrendezett milleniumi seregszemle Károlyi Zöld Gyöngyi rendezésében.

Élő és elhunyt mestereknek több nagy retrospektív kiállítást rendeztünk Budapesten és más magyarországi városokban. Hivatalosan részt vettünk a bukaresti Kulturális Minisztérium mellett működő szoborállító és képvásárló bizottságokban. Céhünk évek óta szervezi és gondozza a Varadinum képzőművészeti rendezvényeit, több képauciót rendezett a temesvári Új Ezredév református templom építése, illetve az Ady Múzeum renoválására, javára.

Tagjaink a külföldi művészeti táborok számtalan rendezvényén vettek részt, éppen úgy, mint azokon a magyarországi művészettörténeti szimpóziumokon, ahol kimondottan az erdélyi művészet volt a téma. Jakabovits Márta keramikusnő jóvoltából Céhünk testvéri kapcsolatba került a kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdióval, és évente tíz erdélyi művész kap lehetőséget arra, hogy egy hónapig a művészeti táborban alkosson.

Elnökként az erdélyi kultúra érdekében építék kapcsolatokat: az ajánlások számtalan gépelt oldalát küldtem el a különböző alapítványokhoz, az aktuális kiállításokon túlmenően olyan egyházi műkincsekkel kapcsolatban is, amelyeknek megőrzése, restaurálása szintén a mi feladatunk. Egyik fő feladatomnak tartom az emlékházak, a kisméretű művészeti emlékmúzeumok létrehozását, ahol nagyszerűen be tudjuk mutatni a különböző vidékeken dolgozott művészek életérzését, művészeti szemléletét.

A címben használt kifejezésre, az autonómiatörekvésekre visszatérve, ennek képzőművészeti vonatkozásaiban csak egy megoldási lehetőséget látok. Feltétlen szükségünk van egy

nagy modern erdélyi magyar képzőművészeti múzeumra, kolozsvári központtal, amelyik összegyűjtené a legjelentősebb erdélyi alkotásokat, az 1920-as évektől napjainkig, a legreálisabb ábrázolásoktól a legelvontabbakig.

Ezt az intézményt csakis egyetemi hálózat részeként tudnám elképzelni, csakis milliárdos magyarországi kormány-hozzájárulással, olyan múzeumként, amely egyben a magyar képzőművészeti kultúra élő háza, a szimpóziumok és diavetítések, művészeti könyv- és filmdokumentációk központja is lenne. Ez a vágy annál is idősebb, mivel a vad kapitalizmus az erdélyi művészeti alkotásokat sem kímélte. 1990-től az erdélyi magyar művészeti értékek jelentős része külföldre került.

Úgy érzem, az autonómia egyik jelentős célja az identitási értékek megbecsülése, aranyba foglalása. Ezért mindannyiunknak mindent meg kell tennünk azért, hogy értékeink bemutatathatóak legyenek – most és a jövőben is! – Erdélyben és Európában.

Lászlóffy Zsolt

Erdélyi zenei élet – 2001

A múltba nézés mozdulata talán akkor a legeredményesebb, ha a megidézett múlt is visszanéz a múltba nézőre. A visszaköszönés lehetőségétől elrémülve igyekszünk elhessegetni magunktól e képtelen találkozás gondolatát is, megfélemlítve arról, hogy a *vissza* igekötő itt és most nem a megszokott módon jelöl teret és időt. Ránk köszön?!... Régóta ismert és jól tudott válaszok rejtőznek a dadogva feltett kérdések mögött...

*

Magtalan korok és nagy reneszánszok végeleiben túl a művelődéstörténet számon tart olyan korszakokat is, melyek közös jellemzője az átmenetiség. Manierizmusok, neveznénk meg egyetlen műszóval, és a barokkot vagy a klasszikát megelőző évtizedekre gondolnánk kapásból. Csakhogy ritkán van tisztán művészi oka annak, ha egy korszak alkotó képzelete nem tud, nem képes a modor szintjén túlnőni, felülemelkedni. Alkalmassint, a (művész)társadalmak szekerének kátyúba rekedéséért is a politikum tartozik felelősséggel, jobbjára.

Politika és művészet között természetesen nem ilyen egyszerű és átlátható a kapcsolat; a kérdéskörrel ma számos kutató foglalkozik világszerte, és könyvtárnyi az e téren fellelhető irodalom. Noha jelen írásunknak nem célja például az elmúlt ötvenegynéhány év erdélyi zenei életének, a politikai rendszer diktálta torzulások feltárása és részletes bemutatása (a kommunizmusnak átkeresztelt, valójában szilárd nemzeti alapokon nyugvó szocialista ideológia és a másságot osztályellenségként üldöző pártosság keresztjében az alkotói-előadói szabadság alakulásának lényegi megvilágítására elsősorban a '89-es fordulat után végzett zenetörténet-szociológus generáció vállalkozhatna sikerrel), esetenként utalnunk kell a régió közelebbi és távolabbi múltjának egyes motívumaira: véleményünk szerint kizárólag így érthető meg az az értékteremtő folyamatoknak nem kedvező alaphelyzet, amelynek felvázolására teszünk ezúttal kísérletet a 2001. év erdélyi zenei életére vonatkozó mérleg megvonásakor.

*

Erdély zenei életének „világi” intézményrendszere az ezredfordulón siralmas képet fest: a részben felbomlott vagy ez idő szerint felbomlani készülő pártállami struktúrák helyére még nem sikerült a piacgazdaság feltételei között is működőképes újakat teremteni; a fesztiváljellegű, vagy ami még rosszabb: az alkalmasszerűsége túlmenően elenyészően kevés az életképes civil-szakmai vállalkozás, egyedüli túlélési lehetőségként tehát a rövid távú „kulturális gyarmatosítás” alternatívája maradt. A román kulturális minisztérium igyekszik szabadulni minden felesleges tehertételtől, és sorra mondja le a vidéki kulturális intézmények központi költségvetésből történő támogatását anélkül, hogy megteremtené a polgári társadalmakra jellemző, művészet-barát, az alkotóknak védelmet nyújtó, törvényes önkormányzati és civil

támogatási rendszert. Az első lépésben a központi költségvetési támogatástól megfosztott városi zenekarok mindegyike például a hangversenyévad nagy részét kitevő külföldi turnék, lemezfelvételek és haknik honoráriumaival egészíti ki – a kolozsvári filharmonikusok esetében például japán sztrájjal kivívott – jövedelmüket. A még „Bukarest-függő” opera- és színtársulatok feje fölött Damoklész-kardként lebeg az „önfinanszírozás” rémképe, bár így is a leggyakrabban használt általános (s nem csak!) retorikai fordulat a „nincs pénz”. Nem jut bővítésre, de olykor a működési költségek vagy a bérek kiegyenlítésére sem futja, évről évre csökken az álláskeret, nem szólva a jóval az inflációs szint alatt maradó bérfelvezésekről. „Egyik hónapról a másikra tengődünk” – állapította meg egyik kolozsvári intézményvezetőnk 2001 őszén.

*

Látványos volna Erdély zenei életének jelenét az elmúlt évtizedek során külföldre emigrált művészek – opera- és dalénekesek, hangszeres szólisták, hangszer- és zenetanárok, zeneszerzők, karmesterek, karvezetők, rendezők, zenetudósok és zenei szakírók – nevéből kirakni: ők is mind a mához tartoznak, Ausztriától Norvégiáig, Izraeltól az Egyesült Államokig, *in absentia*. Nélkülük ma annyival szegényebb Erdély, amennyivel gazdagabb a nagyvilág... Azazhogy mégse! A szülőföldet elhagyni kényszerülő művészek (talán erre jó példa a dicsőszentmártoni születésű Ligeti György zeneszerző életpályája) az idegenben is képesek a féltve őrzött erdélyi gondolatból meríteni, mint ahogy fordítva is igaz: az itthon kibontakozó alkotói teljesítmények egyaránt gazdagíthatják az erdélyi panteont és az egyetemes kultúra szentélyét.

A harmadik évezred küszöbére az erdélyi zenei élet néhány alapvető tendenciája látszik körvonalazódni. Ezek közül a legjellemzőbb a két nagyváros, Bukarest és Budapest vonzásterében található történelmi-kulturális régió kétszeres kiszolgáltatottságából fakadó provinciális lét negatív élménye. E negatív élmény keltette vákuumot tölti be nagyjából a kis közösségek (egyházak, civil szervezetek) önszerveződéséből adódó pozitív lét-élmény, amely elsődlegesen a felhalmozott tartalék-energiák mozgósításából táplálkozik. A felemás alaphelyzet csakis felemás konzekvenciákat szülhet: a tágabb összefüggésben kigondolt (európai) integrációs törekvések – bár dinamikájuk az utóbbi hónapokban enyhe fejlődést mutat – valójában pusztán jelzésértékűek.

Sajnos, nem áll módunkban Erdély zenei életének jelenét hosszú távú (netán a múltból merítő) kulturális stratégiák mentén bemutatni, azon oknál fogva, hogy mindmáig nem sikerült felismernünk az ezen stratégiákra utaló jeleket. Azt az elvet követjük tehát, hogy a megvalósítások látszatát keltő kósza jegyzék (zeneszerzők, előadók, művek stb.) prezentálása helyett a továbbiakban a nagyítóüveg alá parancsolt, de egyáltalán nem véletlenszerűen kiragadott élet-szilánkokról ejtünk szó. Cseppben a tenger...

*

„Erdélyi triptichon” lehetne a címe a következő résznek, amelyben három Kolozsváron működő muzsikussal, Horváth József karmesterrel, Erich Türk orgonaművésszel és Garaz Oleg zenetudóssal osztja meg velünk gondolatait. A velük folytatott beszélgetések portrészzerű kivonata alkotja voltaképpen a fent vázolt problémakör szubsztrátumát: alátámasztani, árnyalni és részben bizonyítani hivatottak a látszólag túlzó vagy túlon túl kritikus megállapításokat.

*

A Horváth József karmester „fülével” kialakított, önnön hitelű 2001-es körkép mindekelőtt az erdélyi filharmonikus zenekarok létszámáról, teherbírásáról és játéktípusáról tájékoztat, de kitér a koncertlátogató közönség summázó minősítésére is. Azért önnön hitelű, mert mind közül a lehető legavatottabb, legmegbízhatóbb forrás, hiszen Horváth József az alább felsorolt szimfonikus zenekarok mindegyikével koncertezett már.

Valahány zenekar közül tehát a kolozsvári emelkedik ki, ezt követi sorrendben a temesvári, a marosvásárhelyi, az aradi, a nagyszebeni és a szatmári. Kettőnél külön kiemeli a „jó tradíciót”: a Petre Sbârcea vezette szebeninél, amely végtére is fűvösök nélküli kis zenekar, és az aradinál, amelynél él még például a zenetörténeté vált Antonin Ciolan emléke. A temesvári zenekar a '90-es években külföldi kiadókkal számos lemez felvételt készített, melyek közt, az örökösök jóvoltából, akikkel a helyi karmester – az intézmény állandó svájci vendégkarmestere és zongoraművésze Jean Francois Antonioli – jó kapcsolatokat ápol, például Honegger-ösbemutató is szerepel. Szatmárnémetiben azonban, a szervezőként amúgy sikeresen működő Fátyol Rudolf filharmónia-igazgató sem képes elegendő létszámú közönség biztosítására. A következetes művészi vonalvezetés, a „nevelés hibájának” tudható be például a marosvásárhelyi közönség utóbbi időben megfigyelhető apadása is.

Ha az általános zenei közízlést tükröző szimfonikus repertoár mintegy 75-80 százalékát a klasszikus-romantikus alkotások teszi ki, megeshik olykor, hogy a plakátokra modernebb művek, netán kortárs darabok is felkerülnek. Ilyen például az amerikai William Wallace: *Introductione and Passacaglia* című zenekari darabja, melynek nagyszebeni bemutatója úgy valószínűleg meg 2001 tavaszán, hogy Horváth József a világhálón szörfözve rábukkant a zeneszerző saját ügynökségére, amelyen keresztül ingyen és bérmentve megküldték neki a műpartitúráját, zenekari anyagát és előadási jogát. Miféleképpen azonban, sajnálatos módon, egyáltalán nem működik a koncertszervezés: az egyedüli romániai koncertszervező, a hajdani *Aria* jogutódjaként működő *Artexim* ugyanis „nem foglalkozik romániai zenekarokkal”. Személyesen kell megkeresni a filharmóniákat, és a kialakított kapcsolatok során mindenki úgy „adja el magát”, ahogy tudja.

A beszélgetés során a közösségi zenei élettel kapcsolatos részletekre derült fény: Horváth József a kolozsvári adventista egyház kórusával, amelynek több éve állandó karnagya, rendszeresen koncertezik saját maga által hangszerelt karácsonyi művekkel. (A középkori Erdély legkorábbi zenei intézményei kétségkívül a kolostorok mellett működő gregorián *scholák*, amelyekben a külföldről érkezett világi papok vagy szerzetesek énekelhettek a kezdet kezdetén.) Horváth József életre hívta a *Sanctus* nevű országos vegyes kart, amely közel 100 tagot számlál, és tagjai közt főként aradi, temesvári, kolozsvári, marosvásárhelyi, brassói, bukaresti és más városokban élő egyetemisták vannak, akik régióként úgy 3-4 hetente találkoznak. A *Sanctus*-szal nagyszabású oratorikus műveket adnak elő az egyházi ünnepek alkalmával.

*

Erich Türk orgonaművésszel folytatott beszélgetésünk szerkesztett változata képezi második portrénk gerincét. Az erdélyi századok zenei életét mélyen a szívében viselő művész előadói értelemben amolyan „mindenese” ennek a zenész társadalomnak. Szebeni, kolozsvári és bécsi tanulmányok után több évig evangélikus kántorként működik Medgyesen, ahol megszervezi a nyári orgonakoncert-sorozatot, és ünnepekkor Händel és Schütz műveit szólaltatja

meg. Frissen kinevezett zeneakadémiai oktatóként egy ideig Váradra is lejár orgonát tanítani, és nem sokat teketóriázik, ha nyári csembalókurzuson vehet részt Svájcban, Franciaországban, Németországban, Portugáliában vagy Moszkvában.

Medgyesi barátai lakásán, egy születésnapal egybekötött házi koncert alkalmával, amelyre a házigazda „a fél várost” meginvitálta, megszületik bennük egy régi zenét játszó együttes megalakításának a gondolata: az immáron nem csak itthon, de külföldön is ismertté vált *Transilvania Barokk Együttes* 200. jubileumi hangversenyére 2001 decemberében került sor. (Figyelemre méltó: a XVII-XVIII. században keletkezett közép-európai és hazai darabok mellett az együttes kortárs erdélyi zeneszerzők műveit is megszólaltatja.) De Erich Türköt énekművészként is láthattuk-hallhattuk: a szebeni és a brassói kórusokkal 2001 áprilisában előadták Bach *Máté-passióját*, amelyben Pilátus, Péter és a főpap szólószerepeit alakította.

Tanulságos, amit Erich Türk az erdélyi szász kisvárosokban a közösségi zenélés újonnan elterjedt típusáról, az utóbbi években felvirágzó nyári orgonakoncertekről mond. Mint ismeretes, Erdély az európai orgonaeépítési tradíció délkeleti peremvidékén található; a templomi orgonáinkra vonatkozó zenetörténeti adatok legkorábban a XIV. századból származnak, és nagyjából ekkorra tehető a nemegyszer külföldön képzett orgonista rendtagok névszerinti említése is. A városi zeneélet jelentőségének megnövekedésével mindinkább általános gyakorlattá lesz, hogy megfizetik a hivatásos énekest, orgonistát, karnagyot és hangszerjátékost. A XVIII. századra mindezen „városi” állások már egy szűk szakzenész réteg kialakítását teszik lehetővé: a 16. századtól kezdődően találkozhatunk Wolfgang Greffinger, Georg Ostermaier, Daniel Croner és nevével Brassóban, Gabriel Reilich-ot Szebenben találjuk, ahol 1750 és 1780 között működik a Bach-tanítvány orgonista-zeneszerző Peter Schimert is. A nyári orgonakoncertek újjászervezése révén, egy-egy régi hangszert kipróbálandó vagy pusztán az Erdélyben még fellelhető orgonaeépítési tradíció iránti kíváncsiságból, számos külföldi (főleg németországi) vendégművész érkezik Erdélybe. A Szebenben és Brassóban már korábban is létező orgonakoncertek hagyományát viszik tovább Medgyesén, Segesváron, legújabbán pedig Fogarason és Feketehalomban, mindenütt eredeti barokk hangszereken és nagyon változó közönségnek.

A régi zenélés tájainkon is egyre inkább megfigyelhető térhódítását Erich Türk pozitív jelenséggé értékelte. Egyre többen szeretik meg a régi zenélést, kimutatható, hogy ma már egyre többen foglalkoznak hivatásszerűen a régi zenével; Brassóban és Sepsiszentgyörgyön található például a régi zene rajongók egy lelkes csoportja, amelyet Erich Türk egyszerűen *magnak* nevez. Mint mondja, a legfontosabb, hogy legyen valaki, aki a régi zenével kapcsolatos ismereteket már a főiskolán átadja a diákoknak, akiknek így esélyük lesz arra, hogy tudásukat külföldi mesterkurzusokon tökéletesítsék.

A kamarazenesz és szólista Erich Türk évi átlagban ötvenszer játszik közönség előtt – leggyakrabban barokk együttesével; mindez nagyjából heti egy fellépést jelent. Az önként felvetődő „És mit hoz a jövő?” kérdésre frappánsan válaszol: „Hagyom magam meglepni”. Majd derűsen hozzáteszi: „Nagyon élvezem a koncertételeket, és – summa summarum – anyagi profittal csinálom, nem veszteséggel (bár ez utóbbi könnyebb volna)...” – „A hangszert is meg kell venni drága pénzért [a 2001. év hozadéka egy új, saját csembaló!], a hangszert kopik, romlik, és ha csak a benzint fizetik meg, ez a költség is mind rád hárul. Még mindig nagyon elterjedt az »Isten fizesse meg«-mentalitás. Nem vagyok anyagi, szívesen játszom ingyen is, ha az egész mögött lelki motiváció van, de azoknak, akik ki akarják ezt használni, meg kell mondani, hogy a vízszelző sem *entuziasmusból* [értsd: lelkesedésből] javítja meg a csapatot.”

*

A jó zenetudós hasonló ahhoz a természetgyógyászhoz, aki pillanat alatt felfedi a betegség okát, de a gyógyulási folyamat beindításánál, bizonyos értelemben a beteg segítségére szorul. „Akarnia kell, ellenkező esetben nem nyerheti vissza egészségét!”

Az előbbi beszélgetések során a zenei szakírás és zenekritika válságos állapotáról kialakult egybehangzó vélemény, noha csupáncsak kérdésként hangzik el, óvatosságra inti az erdélyi *Krónika* című napilap 2001-ben foglalkoztatott zenekritikusát, Garaz Oleg zenetudóst. (Horváth József beszámolójából kiderült, hogy bár Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Temesváron és Nagyszebenben úgy-ahogy működik a zenekritika intézménye, a szatmárnémeti és aradi napilapok alig tájékoztatnak: még koncertbeszámolóra sem futja. Erich Türk keserűen jegyzi meg, hogy „sok profi kritikában nem volt részünk itthon”, olyan is előfordult már, hogy együttesük egyik vagy másik tagjának nyilatkozata eltorzítva jelent meg. Szívesen gondol vissza azonban a brassói kamarazene-fesztivál egyik színvonalas bírálatára.)

„A tárgyilagosságon és pontosságon alapuló zenekritika bizonyos fokig a pontatlanság, az inkompetencia és az esszé típusú zenetudomány kockázatainak van alávetve – állapítja meg Garaz Oleg, majd hozzáteszi –: a zenekritika, akárcsak a zenetudományi kutatás, a tágabb értelemben vett zenetudomány része, ám ha jobban megvizsgáljuk, meg kell állapítanunk, hogy a zenekritikának a zenetudományon belüli helyzete tulajdonképpen marginális (a műelemzéssel összehasonlítva a zenekritika természetesen derivátum, és az alkalmazott zenetudomány területéhez tartozik), szerepe bizonyos értelemben hálátlan, milyest a zenekritika műveléséhez igen jó kompetenciákon kívül fejlett összehasonlító készség is szükségeltetik (vö.: összehasonlító irodalomtudomány, antropológia), nem beszélve a precíz, megbízható és kiszámítható tárgyilagosságról. A zenekritika esetében, ahol ki kell emelni mind a sikereket, de még inkább a sikertelenségeket – mindenekelőtt a bíráló önábrázolás céljából! –, mindezek a dolgok bizonyos szempontból kockázatos, nem kívánt fordulatokat kaphatnak (kritika *versus* ankét). A zenekritikát gyakran (és hazánkban is!) arra használják, hogy a hegemon zenész közösségek erővonalai mentén egyes érdekeket és személyiségeket érvényre juttassanak, vagy ellenkezőleg, másoktól elvitassák ezt a jogot.”

Kolozsvár koncertéletéről szólva Garaz Oleg rávilágít: Erdély kulturális központjában (meglátása szerint Kolozsvár *bitorolja* ezt a státust) hajlamosak volnánk azt gondolni, hogy itt a zenei életnek maradéktalanul megvalósul egy abszolút értelemben vett modellje, amely valamennyi műfajt önmagában egyesít és képvisel a gyakorlatban – a kamarazenetől a szimfóniáig, az operáig. Ámde, ha egészében nézzük Kolozsvárt, be kell látnunk: Bukarest (vagy Budapest) koncertélete kétségkívül azáltal is teljesebb, hogy egyazon időben a legkülönbözőbb műfajokat felsorakoztató koncerteket képes felkínálni, amelyek, nagy- és főváros státusából következően, sokkal nagyobb vonzerővel bírnak. Nekünk, kolozsváriaknak ugyanakkor „mindenekelőtt örülnünk kellene annak, hogy van két (magyar és román) operaházunk, filmharmóniánk, zenei szakközépiskolánk és zeneakadémiánk, és talán meg kellene tanulnunk beérni mindazzal, amink van”.

Mintegy az előbbieket crescendójaként (és egyben az olykor „apokaliptikus monológ-hoz” közelítő beszélgetés csattanójaként) Garaz Oleg a zenei közízlés és általános értelemben vett gondolkodásmód anakronizmusairól rántja le a leplet: Lehangelő az a garazolegi „pillanatfelvétel” (vagy még stílszerűbben fogalmazva: „csendélet”), amely a *ma* zeneművészetét

reprezentáló kortárs zene és kolozsvári hallgatósága közt húzódó viszonyt láttatja. „Olyan jelenségről kell beszélnünk, amely sokkal inkább függ e zene mozgatóinak akaratától, mint a közönség lelkesedésétől; vonatkozik ez mind a Cornel Țăranu által szervezett *Modern Kolozsvár* nevet viselő fesztiválra, mind pedig a *Zenei Ősz* kolozsvári zeneszerzők alkotásait bemutató immár hagyományossá vált két koncertjére.” A Kolozsvár koncertéletéről kialakított összképhez visszatérve Garaz Oleg hozzáteszi: „be kell látnunk, hogy nagyon erőteljesen lehorgonyoztunk egyfajta ortodox tradicionalizmus mellett; növekvő étvággal habzsoljuk a német romantikát, és megállapíthatjuk, hogy a román zene előadása – teljes mértékben – intézményesített módon történik: Enescu alkotásai majdhogynem vallásos áhítatot váltanak ki belőlünk, Bartók életművével szemben pedig leginkább a »politically correctness« (politikai helyesség) álláspontjára helyezkedünk.” Ebben az összefüggésben még nyilvánvalóbbá válik a kortárs zene kiszorítottsága, amellyel szemben – Garaz Oleg szavaival élve – „eddig adósságainkat máig sem törlesztettük, és őszintén szólva igencsak kételkedem abban, hogy valaha is törleszteni fogjuk”. Különösen egy olyan kulturális központban nem, mint Kolozsvár, ahol nem vonatkozathatunk el a közönség elvárásaitól, műveltségi szintjétől, felkészültségétől, és még csak nem is számíthatunk annak a hallgatói rétegnek a konzisztenciájára, amely biztos meggyőződéssel a modern zene kizárólagossága mellett döntene.

*

Ennyit a soknemzetiségű Erdély zenei életének jelenéről, főbb irányairól. Természetesen a teljesség igénye nélkül, de talán mégis célt érve. Összegzésként tehát, az „eredmények és megvalósítások” csalóka leltára helyett kimondható, hogy nincs korszerű intézményi modell, nincs pénzügyi rendszer, és – a civil-egyházi önszerveződési kísérletek egyedüli kitörési alternatívája közepette – a „személyiségek gálája” az, ami éltető. Mindezt tetézi a nemzeti egynyelvűsítés útját járó állami zeneoktatás problematikája, amely – az egyetemesség megtévesztő jelszavával – ideológiai alapokra helyezi az anyanyelvi képzés szükségtelenségét a zenében...

*

A múlt a jövőbe néz...

„Megváltás?!” Csupán azt szeretnők, ha mindaz, amiről szó esett, semmiképpen sem hagyná „hidegen” az egyszere olvasót!

Bodó A. Ottó

Maszk nélkül –az erdélyi magyar színházi struktúra

Erdélyben jelenleg kilenc magyar nyelvű prózai színház (e dolgozatban kizárólag a prózai színházakkal foglalkozom, nem tekintem elemzésem tárgyának a kolozsvári Állami Magyar Operát, az örvendetes módon egyre nagyobb számban jelen levő bábszínházakat) működik – s ehhez a számhoz még hozzáadhatjuk az önálló repertoárral és saját játszóhellyel rendelkező marosvásárhelyi Színművészeti Egyetemet, az ugyancsak marosvásárhelyi Ariel Gyermekek- és Ifjúsági Színházat, melynek repertoárján egyre több felnőtteknek szóló előadást találunk (az intézmény lassan Marosvásárhely második, más fajta színházává nőtte ki magát), valamint a kolozsvári BBTE Színházművészeti Tanszékét. Hogy ez a szám sok vagy kevés? Viszonyítás kérdése. A számszerűségnél azonban ezúttal fontosabb a milyenség.

Az erdélyi színházi struktúra kialakulása

Ahhoz, hogy a kortárs erdélyi magyar színházi intézményrendszert vizsgálhassuk, okvetlenül egy múltbeli kitérővel, a jelenlegi struktúra kialakulásának folyamatával kell kezdenünk. Az Erdélyben működő színházak alakulásának idejét figyelve megállapítható, hogy ezeket három csoportba sorolhatjuk: az elsőbe tartoznának a legrégebbi, még a XVIII-XIX. vagy a XX. század legelején alakult színházak, a másodikba az 1940-es, '50-es évek fordulóján alapított intézmények számítanak, míg az utolsó kategóriába sorolhatóak az 1990 után alakult színházak. Intézményekről beszélve a színházak megalakulási időpontjaként ezúttal a saját, stabil működési hellyel rendelkező állandó társulat megalakulásának időpontját tekintem, mely időpont korántsem esik egybe az adott városban a színjátszás kezdeteivel.

„A magyar nemzeti színjátszásnak Kolozsvár állított először hajlékot. A kolozsvári közönség, a gubernium, az erdélyi megyék már 1813-ban hozzáfogtak egy állandó kőszínház emeléséhez, de az – még így is elsőnek a magyar nyelvterületen – csak 1821-re készült el.”¹ Legrégebbi kőszínházunk a Farkas utcában nyitotta meg kapuit, s mint intézmény, többszöri név- és játékhely változtatás mellett kisebb megszakításokkal azóta is működik; ily módon a mai Kolozsvári Állami Magyar Színház 2001/2002-es évada immár a 209. A második legrégebbi színházi intézmény a nagyváradi. Szinte száz évvel a helyi színjátszás kezdetei után „az 1895. jan. 14-én tartott közgyűlés elfogadta Fellner és Hellmer czég tervét...”², majd 1900-ban „a fényesen kivilágított belső bejárat legfelső lépcsőjén a cementtel kirakott üreg mellett várt az utolsó kalapácsütésre a vörös márványlap, a színház záróköve. Rajta aranyozott betűkkel a felírás: 1900. október 15.”³ Az intézménynek mai napig az akkor felavatott épület ad otthont, ekképp ez az a színház Erdélyben, mely a legrégebb működik jelenlegi színhelyén.

A következő színház-alapítási hullám a második világháború utánra tehető. Ebben a folyamatban legfontosabb lépés a marosvásárhelyi Állami Székely Színház (e néven 1948-tól)

elődjének létrehozása. „A helyi Salamon Ernő Athenaeum 1945. június 21-i határozata Tompa Miklós kolozsvári rendezőt és Kemény János író bízta meg a gazdasági és művészeti előkészítéssel, a társulat toborozásával. Kemény János színházszervezői és Tompa Miklós rendezői tapasztalata már 1946 őszére sikert hozott...”⁴ Ugyanezen időszakban alakul a Sepsiszentgyörgyi Állami Népszínház (1948), majd nem sokkal később a temesvári Állami Magyar Színház (1953) és a nagybányai színház (1953), amely 1956-ban Szatmárnémetibe költözik, s azóta is ott működik.

A harmadik szakasza a mai színházi struktúra kialakulásának az 1990-es évekre tehető. Ebben az időszakban Erdélyben három színház alakul – és mindhárom Hargita megyében. Közülük az első a gyergyószentmiklósi Figura már a 80-as évek közepétől létezik amatőr színjátszó csoportként, ám a társulat hivatásossá válására 1990-ben került sor. Paradox módon a színház bejegyzése csíkszeredai székhelyre szól, így a megye központjának éveken át egy fiktív színháza volt. Ez a helyzet egészen az 1998/1999-es évadig, amikor Parászka Miklós vezetésével hivatalosan megalakul a tulajdonképpen működését csak egy évvel később kezdő Csíki Játékszín. A zalaegerszegi rendező Merő Béla 1998. augusztus 16-i keltezéssel írta meg a harmadik Hargita megyei színházat megalapító pályázatát.⁵ „Székelyudvarhely Székelyföld közepén helyezkedik el, jószerint 100 km-es körzetben színmagyarság lakik, akik többsége jelenleg alig vagy egyáltalán nem láthat magyar nyelvű színházi előadást.” Naivság lenne azt gondolnunk, hogy a pályázó és a városatyák megfeledeztek volna a Figura létezéséről és ne tudtak volna a már beindult csíkszeredai kezdeményezésről – sokkal valószínűbb, hogy a három város közti hagyományos vetélkedés rejtőzik a színházalapító döntés mögött. Ezeknek a kezdeményezéseknek a következtében a kilencvenes évek elején még saját színház nélküli megye az évtized végére Erdély színházilag legnagyobb sűrűségű régiójává vált. A három színház megalakulásánál érdemes felfigyelni arra a közös vonásra, hogy mindhárom a helyi amatőr színházak hagyományából nőtte ki magát – csak míg a Figura saját kísérletező hagyományait kívánja folytatni, addig a másik két színház esetében erőteljes népszínházi tendenciákat figyelhetünk meg.

A színházak önállósága

Az intézményi struktúrát tekintve az erdélyi magyar színházak két nagy csoportba sorolhatók: egy részük önálló intézmény, a többi pedig valamely intézménynek részlege. Előbbi csoportba tartoznak a kolozsvári, a temesvári, a sepsiszentgyörgyi, gyergyószentmiklósi és csíkszeredai színházak, míg a marosvásárhelyi Tompa Miklós Társulat csak önálló művészeti vezetővel rendelkező tagozat a Nemzeti Színház keretein belül, akárcsak a szatmárnémeti Harag György, valamint a nagyváradi Szigligeti Ede társulatok (előbbinek anyaintézménye a Szatmárnémeti Északi Színház, utóbbinak a Nagyváradi Állami Színház). A nagyváradi színház esetében e sorok írásakor strukturális változtatás folyik, a színház élére a fenntartó önkormányzat egy folyamatban levő pályázat útján kíván menedzser-igazgatót kinevezni, aki a két társulat gazdasági működtetését koordinálná, míg az eddigieknél nagyobb autonómiát élvező társulatokat művészeti igazgatók irányítanák. Sajátos az udvarhelyi színház esete, amely csupán részintézménye a helyi Művelődési Háznak, vezetője pedig annak igazgatója, a szakmai irányítást pedig a művészeti vezető végzi.

Látható, hogy az említett intézmények zömmel viszonylag nagy autonómiát élveznek. Függetlenségüket azonban lényegesen korlátozzák infrastrukturális feltételeik. Ezek közül a

legszembeütőbb a működésük helyszínéül szolgáló ingatlan problémája: a kilenc színház közül egyetlen egy sem rendelkezik csak általa használt saját épülettel.

A temesvári színház esete ilyen szempontból egyedülálló nemcsak Erdélyben, de egész Európában, egyetlen épületben négy színház működik: egy fedél alatt van a Csíky Gergely Színház, a Temesvári Nemzeti Színház, a Temesvári Román Opera valamint a Temesvári Német Színház. Ezen intézmények közül a két román társulat az épület fő részében található, a német és magyar társulatok pedig egyik mellékszárnnyban kaptak helyet, ily módon közösen használva a színpadot és az ezt kiszolgáló infrastruktúrát.

A térhiány az erdélyi színházak krónikus problémája: közös épületben működnek a kéttagozatos színházak (a Szatmárnémeti Északi Színház, a Nagyvárad Állami Színház, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház) mellett a két sepsiszentgyörgyi színház (Tamási Áron Színház és Andrei Mureșanu Színház), akárcsak a Kolozsvári Állami Magyar Színház és a Kolozsvári Állami Magyar Opera. A Hargita megyei színházak helyzete sajátságosnak mondható: a Csíki Játékszín önálló intézményként a városi Művelődési Házban működik, együtt a Hargita Népi Együttessel, az udvarhelyi Tomcsa Sándor Színház ugyancsak a városi Művelődési Házban székel, ám ennek intézményi alárendeltségben is, a Figura Stúdió Színház a városi könyvtárnak is helyet adó eddigi székhelyéről épp jelenleg készül a városi Művelődési Házba költözni, hála egy hosszas huzavona után megszületett helyi tanácsi határozatnak.

A fenntartók

Látható, viszonylag sűrű színházi hálózattal rendelkezünk. A következő kérdés: mi az a potenciál, amely ezeket a színházakat működtetni tudja?

A színház a világon mindenütt a költséges művészetek közé tartozik. Önmagát eltartani csupán a gazdasági érdekek által vezérelt, sikerorientált szórakoztató tömegszínház (ami egyébként rendkívül nagy befektetésekkel jön létre) képes – a művész-színházak mindenütt szubvencióra szorulnak. Így van ez az erdélyi színházak esetében is, melyeknek elsődleges el-tartójuk a román állam, illetve a helyi önkormányzatok.

A román kormány közvetlen hatáskörébe a Művelődési Minisztériumnak alárendelt (amely, akárcsak más központi intézmények esetében, még az igazgató kinevezéséről is dönt), állami költségvetésből finanszírozott nemzeti színházi státusú intézmények tartoznak. E téren sajátos helyzetben van a kolozsvári színház, mely állami színházként rendelkezik az előbb említett státussal. E tény kettős okból fakad: egyrészt az intézmény a század második felében is, a '89-es fordulat óta különösen bizonyította, hogy nemcsak a romániai, de az európai színházi élvonalhoz tartozik (s mint ilyen, presztízs- és politikai kérdés, hogy a központi hatalom saját hatáskörében tartsa), másrészt viszont a helyi politikai kontextus, a rendkívül erőteljes funari nacionalizmus veszélyeztetné az intézmény létbiztonságát annak önkormányzati hatáskörbe utalása esetén.

A másik hasonló státusú magyar színház a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata volt egészen a 2000/2001-es évad végéig. Az új évad kezdetével azonban a színház megkezdte tipikusan balkáni vesszőfutását: az illetékes minisztérium lemondott róla, az önkormányzatok hatáskörébe helyezve. Ekkor kezdődött a huzavona a Maros Megyei és a Marosvásárhelyi Tanács közt: egymás hatáskörébe tologatták a költségvetés nélkül maradt intézményt, törvényes előírásokra és saját prioritásaikra: mind a Megyei Tanács, mind a városi önkormányzati testület vállalta volna, bizonyos feltételek mellett – közös felelősségvállalással

– az intézmény finanszírozását, ám Dorin Florea polgármester megakadályozta ebbéli törekvéseiket. (Ezúttal a marosvásárhelyi polgármesternek nem magyar-, hanem általában vett kultúraellenes megnyilvánulásáról van szó, hisz nem csupán a magyar társulat, hanem a kéttagozatos intézmény sorsáról kellett döntenie). A huzakodás oka természetesen a pénz: a kérdés nem az, hogy ki rendelkezik a színház felett, hanem az, hogy ki tartja fenn azt saját költségvetéséből. Februárra a helyzet odáig fajult, hogy a színház művészei a helyzet tarthatatlanságára való tekintettel éhségstrájkba kezdtek. A probléma egyelőre orvosolódni látszik (kérdés marad: meddig?), az intézmény a megyei tanács hatáskörébe került – az viszont egyértelmű, hogy a gondoknak koránt sincs még vége.

Az említett két intézmény kivételével a többi a kilencvenes években lezajlott decentralizáció eredményeképp önkormányzati hatáskörbe tartozik. E tény azonban nem jelenti a gondtalanságot. Némileg a marosvásárhelyihez hasonló helyzet alakult ki Székelyudvarhelyen: a színház itt is csak töredékét kapta meg a működéséhez elengedhetetlenül szükséges minimális költségvetésnek, így az intézmény megszűnésének reális lehetősége is fennáll. A probléma ez esetben sem művészeti gyökerű: az okok ezúttal az RMDSZ és az Udvarhelyi Polgári Egyesület közti helyi tanácsbeli politikai csatározásban keresendők. A helyzet időközben itt is rendeződni látszik, ám ezúttal is marad a bizonytalanság: meddig?

Az említettekhez mérhető problémákkal, a többi önkormányzati színház szerencsére nem küszködik, ám az intézmény és fenntartói közötti viszony nem mindenütt felhőtlen. Ennek leggyakoribb oka, hogy a fenntartó önkormányzat nyíltan vagy burkoltan érvényesíteni kívánja saját elképzeléseit a neki alárendelt színház művészeti irányultságában. Ezek az elképzelések pedig csak ritkán esztétikai indíttatásúak, gyakrabban a művész színház helyett a szórakoztató intézményként való működés igényét jelzik.

A repertoár

Mindeddig adminisztratív oldaláról közelítettünk az erdélyi színházi struktúrához. Művészeti intézményekről lévén szó azonban elsődleges jellemzőjük mégis a repertoár, illetve maga a művészi produktum, az előadás milyensége.

Az 2000/2001-es évad megvalósult, illetve a 2001/2002-es évadra tervezett (részben megvalósított, részben időközben megváltozott, részben még megvalósításra váró) repertoárjait tekintve minden szempontból széles választékot találunk. Magyar- és világirodalmi művek éppúgy megtalálhatók a műsorrendeken, mint kortársak és klasszikusok, s mindez változatos műfajokat felölelő skálán. A színházak közt ezúttal is egyenlőtlenség figyelhető meg: a nagyváradi színház a könnyed műfajokat és a nemzeti indíttatású darabokat részesíti előnyben, a közönség szélesebb rétegét célozván meg, mely tendencia viszont szemmel láthatóan a művészi színvonal rovására megy (de a színház politikáját és az utóbbi években megvalósuló előadások színvonalát figyelve ez szemmel láthatóan senkit sem zavar). Az udvarhelyi színház szintén a közönség kiszolgálását tekinti feladatának évadonkénti 8-10 bemutatójával, mely ipari mennyiség ugyancsak a színvonalat gyengíti. Ezekkel szemben a kolozsvári vagy a sepsiszentgyörgyi színházakban egyértelműen a művész-színházi tendenciák érvényesülnek, e színházak a közönség kiszolgálása helyett értő közönség nevelését célozzák meg. E tendencia különösen fontos a kolozsvári színház esetében, a nagyszámú egyetemista ugyanis itt kialakult ízlésével tér haza tanulmányai befejeztével – e tény pedig hosszú távon minden biznnyal jót tesz a közízlést kielégíteni kívánó színházaknak. A sepsiszentgyörgyi színház a

2000/2001-es, igazgatói pályázat által meghatározott (mely pályázatot végül az addigi igazgató Nemes Levente nyerte), költségvetési gondokkal terhelt évadban azonban a bemutatók számát tekintve is a másik végletbe került: négy bemutatója közül csupán kettő új (s mindkettő feledhető), a harmadik a frissen végzett marosvásárhelyi színészek vizsgaelőadásának felújítása és repertoárra tűzése, a negyedik pedig a hét évvel korábbi – egyébként egészen kiváló – Kasimir és Karoline felújítása. Ez esetben azonban nem beszélhetünk tendenciáról: a 2001/2002-es évadra a színház újra felvette normális működési ritmusát.

Ugyancsak jelentős eltérések tapasztalhatók a havi műsorrendek vizsgálatakor. Míg bizonyos színházak egy előadást a létrejötte utáni időszakban viszonylag hamar lejátszanak, mások a produkciók kijátszását hosszabb időintervallumba osztják. Előbbi csoportba tartozik például az udvarhelyi társulat, ahol havonta gyakran mindössze két cím szerepel műsoron, míg az ellenkező pólus Kolozsvár, ahol havi nyolc-tíz különböző előadást is játszanak. A leggyakoribb azonban az, hogy egy színház évad közepén négy-öt címet tart havi műsorán.

A repertoárok problematikájánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt az öröndetesényt, hogy a színházak kiemelt figyelmet szentelnek a gyermek-közönségnek. A szatmári, temesvári és sepsiszentgyörgyi színházak mellett önálló bábtagozat működik, ám ezek mellett (a marosvásárhelyit kivéve, ám ott a problémára megoldást jelent az Ariel Ifjúsági- és Gyermekszínház léte) mindenik színház tart műsorán gyerekeknek készült előadásokat. Sajnos azonban ezen előadások túlnyomó többsége színházilag igencsak silánynak nevezhető (persze, üdítő kivételek is akadnak), s így a jövőbeli közönség színházra nevelését ugyan igen, ám ízlésének, esztétikai értékítéletének fejlesztését már kevésbé szolgálják. E tény viszont a jövőben komoly problémákat okozhat épp az érintett színházaknak.

A műsorrendek kapcsán már érintettük az előadások színvonala egyenlőtlenségének problematikáját. Az elmúlt másfél évadban született néhány kiemelkedő minőségű előadás, gondolok itt elsősorban Vlad Mugar *Így van(ha így tetszik)-jére*, Brian Friel *Fordítások-jára*, Keresztes Attila *Romeo és Júlia-jára* valamint Kövekkal a zsebében-jére Kolozsvárról, a temesvári *Frunza-előadásokra*, a *Gyermekszemmel-re* és *A lecké-re*, valamint Demeter András ugyanott rendezett *nosztalgia-kabaréjára*, Novák Eszter és Rusznyák Gábor marosvásárhelyi rendezéseire (3:1 a szerelem javára illetve *Platonov a Színművészeti Egyetemen* és *A hecc*), Barabás Olgának ugyancsak Marosvásárhelyen készített, független kezdeményezésként létrejött *Alexanderplatz-ára*, a sepsiszentgyörgyi *Kasimir és Karoline-ra* (rendezte Bocsárdi László). Bár a sor még folytatható, sajnos a produkciók többsége a közepszerhez tartozik.

Mindent egybevetve, aligha mondható, hogy minden a legnagyobb rendben van színházi életünkben. De panasza sincs okunk. A beindult strukturális és menedzselési változások, a művészi vajúdasok a korszerű színházi modell megtalálása irányába mutatnak. Elkerültük a legrosszabbat: az egy helyben topogást.

¹ Hont Ferenc (szerk.): *Magyar színháztörténet*, Gondolat, Budapest, 1962.

² Náményi Lajos: *A váradi színészet története*. Láng József Könyvnyomdája, Nagyvárad, 1898. reprint: Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998.

³ Nagy Béla: *Színház születik*, Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998.

⁴ Kántor Lajos – Kötő József: *Magyar Színház Erdélyben 1919-1992*, Kriterion, Bukarest, 1994.

⁵ Merő Béla: *Színház – Székelyudvarhelyen*, kézirat, 1998.

Kántor Lajos

Az erdélyi-romániai magyar irodalom, az irodalmi élet súlypontjai

Több mint két évtizeddel ezelőtt, Londonból Kolozsvárra küldött levelében írta Cs. Szabó László: „Meleg hangú és sokféle tekintő írásodat kétszer is elolvastam, magam csodálkozva legjobban a fatális erdélyi vonzóerőn, amit egy cseppet se túlzol el és hitelesen bizonyítasz, még egy törvényszék is elfogadná. Van benne valami rejtély is, amit képtelen vagyok kibogozni, hiszen minden, csak nem felszínes havasi romantika, divatos nosztalgia vagy jó áron forgalmazható transzilvanizmus. Mi a rejtély? – töröm a racionális fejemet, s eddig csak arra a felismerésre jutottam el, hogy Erdély nélkül félig se lennék az az író, aki vagyok, Erdély viszont valami sokrétű jelenség, talán csak halálom után lehet teljesen szétfejtteni. Elég kemény feladat, ha nem kezdünk ködösen misztikázni.”

Erdély magyar irodalmába nyilvánvalóan beletartoznak azok – mint Cs. Szabó László, Jékely Zoltán – akik életüknek viszonylag kis részét töltötték erdélyi tájakon, életművük kötődése azonban oly erőteljes, hogy e gyökerek feltárása nélkül érdemben beszélni róluk nem lehet. Kényszerűen szűkítve a kört, közeledjünk az új évezredhez, ám vetítsük rá a közelmúlt-ról és a jelenről rajzolható képet a két világháború közötti romániai magyar literatúrára, annál is inkább, mert az átmenetek, áttűnések kihagyhatatlanok. Egy másik, szintén már irodalomtörténetinek minősülő Cs. Szabó-levélrészlet kívánczik ide (1980. május 4-én keltezte a szerző): „Mindinkább egyetértek azzal a hiteddel hogy a mai erdélyi irodalom a maga összességében jelentősebb mint a két világháború közti. De ne felejtsd el, amit mondtam: a Helikon hagyományainak a vállán állnak az új apostolok.”

Lehet persze vitatni ezt az összemérést – vagy egyáltalán az összemérhetőséget – Áprily és Dsida, Kuncz Aladár és Tamási Áron, Karácsony Benő és Molter Károly illetve Bajor Andor és Szilágyi Domokos, Bálint Tibor és Szilágyi István, Panek Zoltán és Sütő András, Székely János és Lászlóffy Aladár alkotásainak ideje közt, tény azonban: az elmúlt nyolcvan (nagyobbrészt külön erdélyi, romániai) évben egy esztétikai értékekben erős irodalom született a Királyhágón inneni (Budapestről nézve: Királyhágón túli) részeken. Az első huszonkét esztendő (1918-1940), illetve a második világháború befejezése utáni évtizedek irodalma között mesterségesen mélyített szakadék a hatvanas évektől fokozatosan betömődött, visszanyerte létjogát a (Cs. Szabó által is kiemelt) helikoni örökség. Volt egy olyan – alighanem mind közül a leggazdagabb – évtizede a romániai magyar irodalomnak (a XX. század hetedik évtizedének második felében, a nyolcadiknak az elején, amikor egyszerre voltak jelen a helikoni idők nagy tanúi – Kós Károly, Kemény János, Bartalis János, Molter Károly, Kacsó Sándor, Szemplér Ferenc, az egykori Korunk-táborból Méliusz József, Balogh Edgár, a Gaál Gábor által felfedezett-támogatott Nagy István és Horváth Imre, a Termés csapatból Kiss Jenő, Böződi György, Horváth István, a társadalomkutatók közül Venczel József, Mikó Imre és Gáll Ernő; jó néhányan őrizve alkotóerejüket sőt megújulásra képesen – és a náluk

egy-két nemzedékkel fiatalabbak Sütő András, Bajor, Panek, Szabó Gyula, Kányádi Sándor, Székely János, Fodor Sándor, Majtényi Erik, Szász János, Páskándi Géza; e korszaknak ugyancsak meghatározói már a Forrásban indultak: Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Hervay Gizella, Bálint Tibor, Szilágyi István, Bodor Ádám, Veress Zoltán, Palocsay Zsigmond. Erőteljesen hallatja a hangját a Forrás ún. második nemzedéke, Farkas Árpád, Király László, Balla Zsófia, Csiki László. Ez a gyorslista korántsem teljes, kiegészítendő például Pusztai Jánossal, Köntös Szabó Zoltánnal, Sigmond Istvánnal, Ferenczes Istvánnal, Lászlóffy Csabával, Kocsis Istvánnal, Gálfalvi Györggyel, Vári Attilával. És ne feledjük: már jelen van az erdélyi irodalmi életben Markó Béla, Egyed Péter, Szócs Géza. A filozófiai esszét ekkoriban mindenekelőtt Bretter György képviseli, a tanítványhadban találjuk (a részben már említettek mellett) Molnár Gusztávot, Tamás Gáspár Miklóst. Az egyetemen Láng Gusztáv tanítja a XX. század magyar irodalomtörténetét és tanítványa, Cs. Gyimesi Éva is már egyetemi oktató. A *Korunk* szerkesztőségében (már és még) Aradi József foglalkozik intenzíven a jövő társadalomkutatóival. A *Kriterion* igazi könyvműhely, Domokos Géza a biztosíték, hogy a jó kézirat megjelenhet, de szervezik is a könyvkiadást, egyes *Kriterion*-kötetek és -sorozatok a már-már teljesen felszámolt magyar egyetemi oktatás pótlásához járultak hozzá.

Ehhez a (csak vázolt) gazdagsághoz képest 2002 tagadhatatlanul szerényebb erdélyi szerzői listát tud felmutatni, noha újabb jelentős nevek is fémjelzik a romániai magyar költészetet, prózát, esszét, tanulmányírást, elég talán Kovács András Ferencre, Láng Zsoltra, Visky Andrásra, Egyed Emesére, Salat Leventére utalni. Vagy a legújabb erdélyi József Attiladíjasra Orbán János Dénesre és arra az új rajra, amelybe László Noémi, Jánk Károly, Vida Gábor, Fekete Vince, Kelemen Hunor, Balázs Imre József, Demeter Szilárd, Lövétei Lázár László, Demény Péter, Papp Sándor Zsigmond is beletartozik. A hetvenes évek alapemberei közül ijesztő sokan távoztak – a Házsongárd, Marosvécs vagy Szatmárhegy földjébe, az egykori öregeken kívül nincs már az élők sorában Székely János, Bajor Andor, Panek Zoltán, Bretter György, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella, sőt már Bálint Tibor sem. És ha a Magyarországra vagy távolabbra kerültek is a veszteséglistára kell(ene) írunk, rendkívülinek mutatkozik (mutatkozna) az úr. Szerencsére megszűnt a vesztegzár az erdélyi lapok és könyvkiadók s a magyarországiak közt, így az utóbbi években többen is visszavisszatérnek a kolozsvári, marosvásárhelyi, csíkszeredai vagy bukaresti folyóiratokba. A régi megbecsült szerzők újra résztvevői az itthoni irodalmi rendezvényeknek is (például Csiki László, Láng Gusztáv, Molnár Gusztáv, Vári Attila, Beke György), ugyancsak a múlt folytathatóságát, az irodalmi folytonosságot szolgálják a kerek évfordulókhoz kapcsolódó emlékezések (Reményik Sándor, Kós Károly, Tamási Áron, Krenner Miklós, Balázs Ferenc), illetve a rendszeresített kolozsvári Szabédi Napok, a Szatmárnémeti központtal szervezett Szilágyi Domokos Napok és Páskándi Napok. Az újrakiadások mellett figyelemre méltó könyvkiadói vállalkozásnak mondható Molter Károly műveinek gyűjteményes megjelenítése. (Olvasói elvárások tekintetében a legsikeresebb a marosvásárhelyi Mentor Wass Albert sorozata.). Bajor Andor írásainak összegyűjtését és kiadását a kolozsvári Glória gondozza. Mindez a romániai magyar irodalmi élet újrászerveződése révén vált lehetővé. Ami a könyvkiadást illeti, teljesen átrendeződött a térkép. A *Kriterion* mind a mennyiség, mind a minőség vonatkozásában visszaszorult, a kolozsvári *Dacia* magyar nyelvű könyvkiadása pedig végképp elsorvadt. Új könyvműhelyként – Dávid Gyula irányítása alatt – jelentős munkát végez viszont a *Polis*. Az *Erdélyi Híradó* főként a pályakezdők munkáinak felvállalásával tűnik ki. A *Komp-Press* (a *Korunk* könyvkiadói vállalkozása) az Ariadné Könyvek sorozatában az irodalmi és társadalomtud-

mányi esszének biztosít megjelenést. A *Koinónia* Kiadó (Visky András köre) egyházi és világi kérdések összefüggésére a kor filozófiájára és etikájára figyel. A vásárhelyi *Mentor* (a *Látó* c. folyóirat vonzaskörében) a szó nemes értelmében terjeszkedik, az irodalmi termés jelentős részének megjelentetését vállalja, de közben gondot fordít a közelmúlt és a két világháború közti évek fontos szerzőinek újrakiadására is. Csíkszeredában ma egyszerre két számottevő kiadó is működik: a *Pallas-Akadémia* és a *Pro-Print*. Az 1989 előtti központosítás tehát a könyvkiadásban már nem lelhető fel – és ezt sepsiszentgyörgyi, nagyvárad, székelyudvarhelyi megjelenésű könyvekkel szintén igencsak igazolni lehet. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy megnőtt a Magyarországon, főként (Budapesten és a pécsi *Jelenkornál*) kiadott, ma is Erdélyben élő szerzők által írt jelentős könyvek száma. Egyetlen példa: a pesti *Magvető* jelentette meg Szilágyi István *Hollóidő* című regényét (2001-ben), amely az újkori magyar irodalom egészének eseménye volt.

Átrajzolódott a romániai magyar folyóirat-térkép is. Néhányan megőrizték nevüket-címüket és folytatni akarják hagyományaikból a folytathatót-folytatandót, az egyre nehezebb anyagi körülmények között is. Bukarestben *A Hét* közvetítő szerepet is felvállal, románból készült fordításokkal és értékes (magyarországi lapokra támaszkodó) újraközlésekkel. A kolozsvári *Korunk* munkatársaiban lényegesen megfiatalodva a magyar és világproblémákat különszámokban igyekszik megközelíteni és e számok egyike-másika a határokon túl is visszhangot kelt. Az *Utunk* 1990-ben címet váltott, *Helikon* cím alatt két hetenként jelenik meg, önálló teret biztosítva a fiatal szerzőknek *Serény Múmia* címmel. Az *Igaz Szót* Marosvásárhelyen a *Látó* váltotta fel, s továbbra is a szépirodalomnak és az irodalomkritikának ad elsősorban teret. Hatodik évfolyamában jár a Csíkszeredában Ferences István szerkesztette *Székelyföld*, amely kulturális folyóiratként határozza meg magát, nem csupán irodalmat (elsősorban székelyföldi szerzőket) közöl, hanem művelődéstörténetet, történelmet, művészettörténetet is. 1957-től folyamatosan jelenik meg a *Napsugár*, az Asztalos István szerkesztésében indult kolozsvári gyermeklap (a kisiskolásokhoz szóló *Szivárvány* ugyanitt készül). Az ugyanakkor elindított akadémiai kiadvány, a *Nyelv- és irodalomtudományi Közlemények* ma már nincs egyedül; a hosszú, kényszerű szünet után újraindult *Erdélyi Múzeum* – az újjászületett Erdélyi Múzeum-Egyesület folyóirata – az irodalom- és nyelvtudomány, a történelem, a társadalomtudományok otthona lett. Az egyházi-felekezeti lapok bő választékával találkozunk ma az erdélyi magyar olvasó; közülük az 1990-ben Bajor Andor és Fodor Sándor szerkesztésében indult *Keresztény Szó* római katolikus havilap foglalkozik a legbővebben művelődési kérdésekkel is.

Elsősorban a fiatalok szervező munkájának eredményeképpen alakult meg (2002-ben) az EMIL, az erdélyi Magyar Írók Ligája (elnöke Fodor Sándor, ügyvezető Sántha Attila), amely aktívabb szerepvállalásra törekszik annál, amit az Alapítvány Erdély Magyar Irodalmáért (székelyudvarhelyi székhellyel, Lőrincz György munkájával) fel tud vállalni. A korábbi szerveződések – a Romániai Írók Szövetségében tagként jelenlévő magyar írók és a Gálfalvi Zsolt elnöklétével létező Romániai Magyar PEN először Bécsben összegyűlt tagjai tanúsíthatják – alkalmi megnyilatkozásokon túl nemigen tudják éreztetni hatásukat. A Romániában élő magyar írók jelentős hányada ma már a budapesti központú Magyar Írók Szövetségében is tevékenykedhet – és díjak egész sorát, Kossuth-díjakat is tudhat magáénak.

Szólni kell a romániai magyar irodalom és a román irodalom kapcsolatairól. Amióta a hivatalos – felülről sugallt vagy éppen megkövetelt – együttlétek, legalábbis az erdélyi városokban, minimálisra csökkentek vagy megszűntek, az átjárások is ritkábbá váltak, noha mindkét részről történtek kezdeményezések az utóbbi években. Az 1998-ban megjelent kétnyelvű

versantológia, a *BESTiarium* (a bukaresti Művelődési Minisztérium és az Árkosi Kulturális Központ kiadásában) négy fiatal magyar és négy román költőt kapcsolt össze, Paul Drumaru évtizedek kitartó és minőségi fordítói munkáját gyűjtötte kötetbe Bukarestben, a magyar líra román nyelvű antológiájában. Jelentős volt a marosvásárhelyi *Vatra* című folyóirat ankétja a román és a magyar irodalom viszonyáról. Két éven át működött Kolozsvárt a *Korunk* és az *Apostol* magyarokat és románokat egybegyűjtő előadássorozata (az előadások és a hozzászólások szövegei mindkét lapban megjelentek). Az új kolozsvári napilap, a *Krónika* újabban *Lengőhid* cím alatt szemlézi a magyar-román irodalmi kapcsolatok, összefüggések időszerű jelenségeit. (A *Krónika* azért is figyelmet érdemel, mert állandó fóruma lett a fiatal magyar író-publucista nemzedéknek.)

A regionális határok áttörése régi-új problémája az erdélyi magyar irodalomnak. A két világháború közötti kísérletek eredmények ismertek. A negyvenes évek elején a kolozsvári *Termés*, Szabédi Lászlóék folyóirata változó politikai feltételek közt folytathatta a Királyhágón inneni és túli részek íróinak, műveinek összehozását – azt, amit Kuncz Aladár az *Erdélyi Helikonban*, Dienes László és Gaál Gábor a *Korunkban* kezdett el és gyakorolt látványos sikerrel. A mai *Korunk*, a *Látó*, *A Hét* a tiltások hosszú böjtje után ugyanebben a szellemben, a magyar irodalom, a magyar kultúra egységének a tudatában szerkesztődik, s az összetartozás jelenségei megfigyelhetők a legfiatalabbak fórumain is. Földrajzi-politikai határok és nemzedéki, szemléleti választóvonalak föle emelkedő kezdeményekre ugyancsak hivatkozni lehet. „Versek versenyét” szervezte meg a *Korunk* 2001-ben: a XX. század tíz legszebb magyar versére rákérdező ankét több mint száz erdélyi, magyarországi, felvidéki, délvidéki és Nyugaton élő költőt, irodalomtörténészt, szerkesztőt készítetett megszólalásra; ebből a gazdag anyagból készült el *A teremtmények arca* című kötet, amelyben az irodalmárok mellett erdélyi és Erdélyből elszármazott grafikusok is jelen vannak – Kosztolányi, Pilinszky, József Attila (*Eszmélet*), Illyés Gyula (*Egy mondat a zsarnokságról*), Babits (*Jónás könyve*), Kassák, Füst Milán, és Dsida (*Psalmus Hungaricus*) verseinek illusztrációival.

Sántha Attila

Irodalmi élet Erdélyben, 2001

Ahhoz, hogy az erdélyi magyar irodalomról érdemben írassunk, néhány alapvető kérdést kell – újra, ki tudja hányadszor – tisztáznunk. Mit értünk erdélyi magyar irodalom, egyáltalán, létezik-e, vagy csak kitaláltuk? Legutóbb a kolozsvári *Provincia* 2000 áprilisi és májusi számaiban járták körül a kérdést jeles alkotók és kritikusok, válaszaikból pedig már-már konszenzus olvasható ki. A (két világháború közti) transzilvanizmus eszmeiségét ma már senki sem vállalja, viszont egy saját erdélyi magyar irodalmi élet létezését nem tagadják. Ez adhat nekünk alapot ahhoz, hogy a továbbiakban akár érdemben is mondassunk valamit az erdélyi magyar irodalmi élet előző évről.

Rövid körképemben elsősorban az irodalmi eseményeket próbálom követni, és nem keresek semmi olyan általános jellegzetességet, amely esetleg az erdélyi magyar irodalom közös jegyeit támasztaná alá vagy cáfolná. Ugyanakkor az erdélyi irodalmi élet fogalmának egy tágabb, befogadóbb értelmezésével operálok, amelybe nem csak a.) kizárólag Erdélyben történő események, hanem b.) az Erdéllyel vagy erdélyiekkel kapcsolatos történések is beletartoznak. Ez például azt jelenti, hogy az Erdélyben megjelent könyvek mellett – szerzőik legyenek erdélyiek vagy határon túliak – figyelem azon könyveket is, melyeket erdélyi vagy innen elszármazott szerzők jelentetnek meg a magyar nyelvterület más országainak kiadójánál. A vizsgálódást kizárólag az új irodalmi alkotásokra korlátozom, terjedelmi okokból nem foglalkozom újrakiadásokkal, díszkiadásokkal stb., ha csak nincs esemény-értékük.

Mentegetőzés könyvterjesztés okán

Ugyanakkor máris mentegetőzéssel kell kezdenem: az alább kiemelt művek és szerzők listája (mindamellet, hogy egyfajta kritikai kánont tükröz) nagy mértékben esetleges, hisz – minden jó szándékom mellett – jó pár, általam fontosnak gondolt könyvhöz nem tudtam hozzájutni. Ez a tény egyaránt minősíti a könyvkiadókat és könyvterjesztőket, akik még nem nagyon látnak üzletet a könyveladásban, és inkább a pályázati pénzek megszerzésére és felhasználására rendelkeznek be. Kiadójaink egyszerűen nem értenek a reklámhoz, amit azzal a hihetetlen teljesítménnyel lehet a legjobban példázni, hogy a *Korunk* kivételével egyetlen kiadónknak sincs internetes honlapja. Emiatt nem hiszem, hogy jelen pillanatban van széles ez országban ember, aki az előző év fontos erdélyi könyveit elolvashatta volna.

A könyvterjesztésben ugyan megjelent az erdélyi piacon a Magyar Könyvklub leányvállalata, de a hazai irodalmi élet viszonylatában ez egyelőre nem sok változást hozott. Az Erdélyi Magyar Könyvklub ajánlatában csak elvétve fordulnak elő élő erdélyi szerzők művei – remélhetőleg ez a közeljövőben változni fog.

Irodalom, kritika

Mielőtt a múlt év könyveseményeire térnénk rá, szükséges visszatérnünk két megálló erejéig a 2000-es évhez, úgymint Szávai Géza *Székely Jeruzsálem* című könyvéhez (Pont Kiadó,

Budapest) és Szálinger Balázs *Zalai passió* című eposz-paródiájához (Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség, Kolozsvár), melyek (kimagasló) kritikai fogadtatása a 2001-es.

Szávai vallomásos dokumentum-regényében a bőzödújfalusi zsidózó székelyek sorsát követi nyomon, a XVI. századtól kezdve egészen napjainkig. A kritika szerint példátlanul tisztességes könyvről van szó, mely „szembe mert nézni mindazzal, amiről ez az anti-utópikus felekezettörténeti kísérlet szólt” (Szilárd Gabriella). Az önszántukból zsidókká váló székelyek története vádirat és nemzeti önvizsgálatra való felszólítás, egyben védőbeszéd a tolerancia érdekében. „Magyarságban gondolkodik, a tolerancia vezérlő csillagának a fényében. Könyvének sajátos varázsát a személyes hang, az élmény adja. Az emberarcok. Szüleié, nagyszüleié, dédanyjáié. Falubelieké – akiket szeretett és akikre haragudott” (Fodor Sándor).

Szálinger Balázs könyve azért is példátlan, mert rajta kívül említésre méltó magyarországi szerző eddig tudtommal nem közölt Erdélyben új kötetet. Az erdélyi megjelenés teljes sikert jelentett az 1978-ban született költő számára, a *Zalai passió* meghozta a magyarországi elismerést is (Petőfi-, Bródy-díj). Szálinger eposz-paródiája Petőfinek *A helység kalapácsára* rímel, a Zala megyeiek gigászi harcát mutatja a Vas megyéhez elcsatolt területek visszacsatolásáért. Az erdélyi olvasó meg mosolyog, hisz Kolozsváron kiadva, ez nyilvánvalóan egyebet konnotál. A mű lendítőereje a nagyfokú játékosság, „területe a költői nyelv, ennek különböző régióit foglalja vissza” (Márton László).

Szintén a 2000-es év termését tartalmazza, arra nyújt visszatekintést a csíkszeredai *Székelyföld* műhelyében született, Fekete Vince által szerkesztett *Erdélyi szép szó 2000* című antológia (Pro Print Kiadó, Csíkszereda), mely a megszűnt *Fagyöngy-sorozat*ot helyettesíti, és a tervek szerint évente jelenik meg. Az antológia 54 Erdélyben élő magyar szerző verseit és prózáit gyűjti össze, a *Fagyöngyhöz* képest gondosabb szerkesztésben és kivitelezésben. Mindenkinek ajánlható, aki gyorsan akar átfogó képet kapni az Erdélyben születő irodalomról.

A 2001-es év kétségtelenül legfontosabb eseménye a Kossuth-díjas Szilágyi István *Hollóidő* című regényének megjelenése (Magvető Kiadó, Budapest). „A *Hollóidő* nevezhető ugyan történelmi regénynek, de a történelem egyáltalán nem foglalkoztatja”. A régmúlt kor megidézése nem egyéb, mint igény arra, hogy „(az olvasó és a szerző) panoptikumba lépjen, ahol a porladó díszletek között egyértelműbb minden mozdulat” (Láng Zsolt). Mint a korábbi Szilágyi István regények esetében is, a könyv központjában maga a könyv van (Tarján Tamás szerint ez a „könyv könyve”), mely ezúttal sodró, rejtélyes történeten keresztül áll össze nehezen megbontható építménnyé. „A *Hollóidő* első részében a könyv az a váltságdíj, amellyel emberéletet, hazát, maradék tisztességet lehet vásárolni... Tisztességtelen módon lesz a világhírnök azé, ahová kerül; idegen kézbe kerül, de mégis szabadságot hoz”.

Szintén irodalmi szenzáció számba ment a megszólíthatatlannak vélt Bodor Ádám *A börtön szaga. Válaszok Balla Zsófia kérdéseire* című vallomáskötete (Magvető Kiadó, Budapest). A *Sinistra körzet* szerzőjének meghatározó sorsélménye volt a bebörtönzés időszaka, emiatt – az átlagolvasó mellett, aki a szikár szerző emberibb oldalát is megismerheti – haszonnal forgathatják mindazok, akik a művek világhírnökének rejtettebb okaira, összefüggéseire is kíváncsiak. A könyvből kiderül, a kirekesztettség, a megbélyegzettség két éve érlelte íróvá Bodort, határozta meg világlátását.

Ugyanakkor nem lehet elhallgatni, hogy keserű szájíz maradhatott az irodalmi élet résztvevőiben a két utóbbi mű kapcsán kirobbant botrány miatt. Egy magyarországi irodalmi díj kiosztásakor sikerült beletenyerezni olyan dolgokba, amelyek – mint épp a példa is mutatja – fontosak lehetnek a jó irodalmi közérzet szempontjából. Mint ismeretes, Szilágyi István visszautasította az illető díj megosztását.

A kolozsvári Korunk-műhelynél jelent meg Balázs Imre József *A nonszalansz esélye* című kritika-kötete (Komp-Press Kiadó), amely a hosszú idő óta gyengélkedő erdélyi kritikai környezetben üdítő kivételt jelent, mind a szerző naprakész elméleti felkészültsége, mind kivételes lényeglátása miatt. Az utóbbi tíz év irodalmi történéseit számba vevő könyv alighanem hosszú időre meghatározza majd az erdélyi irodalmi kánont, mivel a szerzőnek sikerül egy olyan vizsgálódási pontot találnia, amely szilárd alapokkal és széles kilátással bír. Amellett, hogy a tanulmány szerzője örül annak, hogy az úgymond általa képviselt nonszalansz a kötet címébe is belekerült, hiányérzetemnek is hangot kell adnom, hisz Molnár Vilmos említése nélkül aligha lehet az 1990-es évek erdélyi magyar prózájáról beszélni. E teljességet kérő – talán túlzott – elvárás mindenesetre érthető, ha arra gondolunk, ez az első kötet, amely az erdélyi irodalom hallatlanul érdekes utolsó tíz évről ad valamennyire is átfogó jelentést.

Király László *A Csomolungma bár* című verseskötete (Kriterion Kiadó, Kolozsvár) az ünnepi könyvhétre jelent meg, és a hajdani ún. Forrás-nemzedék olyan hagyományos témáihoz tér vissza, mint nép, nemzet, haza, mindez ironikus kontextusban. Nosztalgikus emlékezésekből és könnyezve nevető visszanevezésekből áll össze egy kép a nem is olyan régi, de régmúltak tűnő korról, korábbi önmagunkról, arról, ahogyan jól vagy rosszul, de voltunk. Király László nem fél a személyességtől, mi több, iróniája sokszor önmaga ellen irányul, így lesz a könyv egy esendő ember és egy embertelen kor rajza.

Kovács András Ferenc *Téli prézli* című kötete (Jelenkor Kiadó, Pécs) öt év verseiből ad válogatást. A szerepjátszó, könnyed KAF-nak egy új oldala is megmutatkozik e versekben, hisz egyes költő-elődök megidézése már-már ünnepélyesen komolyra sikerül. Ugyanakkor „a különböző irodalmi tradíciók és formák beemelése most is egyszerre hat törésmentes folytatásként és ironikus immitációként. A beemelésekkel és kihagyásokkal, új összefüggések teremtetésével a versek egy szüntelenül átrajzolódó irodalmi hagyomány megteremtőiként és részeseiként tüntetik fel magukat” (Gács Anna).

Szakács István Péter *A belga utazó* című prózakötete (Mentor Kiadó, Marosvásárhely) a történetmesélő próza iskolapéldája, és határozottan kijelöli a szerző irodalom-földrajzi helyét: valahol Mózes Attila debordáns stílusa és Molnár Vilmos groteszk-bizarr látásmódja között. „Azt láttatja, hogy minden ezen a világon arra vágyik, hogy mese váljék belőle. A mese imitátorai vagyunk, a létezés legapróbb elemeiben, mozdulataiban, gesztusaiban; imitálni, hogy miként lehet a nagy mesébe beépülni” (Szabó László).

Lászlóffy Csaba új könyve *A kitölthetetlen hiátus* (Stúdium Kiadó, Kolozsvár). A címadó kisregény egy család tragédiáját fölédzve közelíti meg a trianoni ítélet azóta is kiheverhetetlen traumáját. A kisregényben több szintet fedezhetünk fel, az egyik a történetírás szintje (távolság a mindenkorai politikai beszédek és a megélt valós hétköznapok között), a másik a társalgás, a meditáció szintje. Lászlóffy a családregegyben véli megelélni a múltidézés legalkalmasabb eszközét.

Bogdán László *Argentín szárnyasok* című verskötetében (Mentor Kiadó, Marosvásárhely) „a szerző a valódi borgeses nyelvet beszéli. [...] Csáthra mintázó képen fotografálja Bogdán önmagát. És olyan nagy erővel szólal meg, hogy az engem mostanában sokat foglalkoztató szonettproblémára egy újabb megvilágítást kaptam.” (Tarján Tamás)

Feltétlenül érdemes külön szólnunk a monográfia-írás feléledéséről. Két év alatt hat monográfia jelent meg erdélyi szerzőkről, és ezáltal sikerült egy kissé betölteni azt az űrt, amit a szakmának e téren az utóbbi tíz évben sikerült összehoznia. A hat könyvből érdekes módon kettő a pozsonyi Kalligram Kiadónál jelent meg, és ez még egyszer példázza a magyar irodalom mára már egyáltalán nem illuzórikus egységét.

Elek Tibor *Székely János*ról írott monográfiájában (Kalligram Kiadó, Pozsony) kiegyensúlyozott ítéleteivel, alapos elemzéseivel nagyban hozzájárul az írói corpus jobb értékesítéséhez. Éger Veronika *Székely János történelmi drámáiról* (Kriterion Kiadó, Kolozsvár) értekezik, a kiadónak viszont nagyobb gondot kellene fordítania olyan szabályok betartására, mint a kötet képanyaggal való illusztrálása, bibliográfia összeállítása stb. (áll ez a Kriterion többi könyvére is). Pomogáts Béla *Kuncz Aladár* műveit elemzi (Kriterion) a tőle megszokott alaposággal és óriási tudással. Láng Gusztáv *Dsida* költészetét járja körül (Kriterion), egy tágabb európai hatástörténetbe helyezve azt. Blénesi Éva *Szőcs Gézaról* írt monográfiája (Kalligram) a költő egész életművére reflektál, és keres magukon túlmutató jelentésegységeket. Orbán János Dénes *Méhes* György-monográfiája (*Bizalmas jelentés egy életműről*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár) idomul a méhesi életmű egyik legfontosabb jegyéhez, és maga is olvasmányos módon követi végig az életutat. OJD tanulmányírói kitérője annál is érdekesebb, hogy Fried István 2002-es tanulmánykötete viszont éppen az ő írásait veszi górcső alá – ám erről majd a következő évben esszen szó.

Irodalmi élet, irodalmi műhelyek

Nyílt titok, hogy nemcsak az olvasási kedv fenntartásához, de az alkotói ihlet ébrentartásához is nagyban hozzájárulhat a stimulatív környezet, az élő író-olvasó kapcsolat. Keletről nyugat felé haladva, a továbbiakban nézzük, mi a helyzet e téren Erdély-szerte.

Háromszék úgy tűnik, végérvényesen elveszítette a hetvenes évek elején betöltött szerepét. Kiváló szerzők bőven akadnak Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen, ám az elszigeteltség érzését az irodalmi lap hiánya nagyon felerősíti. Az Árkosi Kulturális Központ szervez ugyan országos jelentőségű rendezvényeket, ezek azonban általában inter- vagy román monokulturális rendezvények. Magyar vonalon két informális, évi rendszerességgel megrendezett irodalmi „buli” érdemel említést, mind a kettő a Bécsben élő Márkus-Barbarossa János nevéhez fűződik: az első a Nagyböjti disznóságok, melyre a magyar nyelvterület egészéről érkeznek írók, a második a Szent Anna-tói nyári találkozó, melynek díszvendége legutóbb Faludy György volt.

Hargita megye, és azon belül elsősorban Csíkszereda – nemcsak Háromszékhez viszonyítva – mozgalmas irodalmi életet mondhat magáénak. A *Székelyföld* című folyóirat szerkesztősége (a belső ellentétek dacára) a régió szellemi gócpontjának tekinthető, a lap maga mögött tudhatja mind a hatóságok, mind az üzleti szféra támogatását. Az a tény, hogy Hargita megyében tartották a tavaly az erdélyi írók tanácskozását (erről majd alább), mutatja, hogy a megye határozott kultúrpolitikával rendelkezik.

Marosvásárhelyen elsősorban az évente megrendezett könyvvásár érdemel említést. A *Látó* folyóirat az elvártnál kevésbé implikálódik a helyi irodalmi életbe, egyetlen fontosabb kezdeményezésük a *Látó Irodalmi Színpad* beindítása, ahová elsősorban magyarországi lapok szerkesztőit és szerzőit hívják meg. A *Látó* irodalmi díjai kizárólag a lapban megjelent írások díjazását szolgálják.

Kolozsvár de facto régóta az erdélyi magyar irodalom központja, és az utóbbi időben meg is szilárdította centrum-szerepét. A *Korunk* fiatalítása beváltotta a hozzá fűzött reményeket, a lap által patronált *Baldóver Irodalmi Kör* és más, a nagyközönségnek szóló események általában sikeresek. A legmarkánsabb és legnagyobb hatású csoportosulás mégis az *Előretolt Helyőrségé*, annak ellenére, hogy a hasonló című folyóirat csak időszakosan (vagy egyáltalán

nem) jelenik meg. A lassan nyolc éve létező csoportnak sikerült megtartania kapcsolatait az egyetemi fiatalsággal, ahonnan folyamatosan újabb és újabb tehetségeket von be. Márton László szerint „az *Előretolt Helyőrség* az utóbbi tíz év egyik legmarkánsabb nemzedéki indítássalú csoportosulása, s hozzáteszem, a költői teljesítmény szempontjából igen sokat ígérő, az ígéretekől sok mindent beváltani kezdő”. A *Helikon* folyóirat elsősorban az idősebb nemzedék szerzőit gyűjti maga köré, ugyanakkor a *Serény Múmia* című betétlapján keresztül a fiatal szerzőkkel is megtartotta kapcsolatát.

Akárcsak Háromszéken, Nagyváradon is nagyban érződik az irodalmi lap hiánya. Az *Ady Endre Irodalmi Kör* ugyan kevésbé látványosan, mint a '80-as években, de működik. Amennyiben valóra válnak a tervek, és sikerül beindítani egy minőségi irodalmi lapot, Nagyvárad visszanyerheti régi fontosságát.

Kiadók

Általános jelenség, hogy a könyvek kiadásával még csak elboldogulnak a kiadók, és általában a sem a könyvek külsínével, sem belbecsével nincsen baj, a piacra való kikerüléskor viszont megáll a tudomány: a legegyszerűbb marketing-szabályok figyelembevétele nélkül, piacutatás nélkül jelennek meg könyvek, terjesztés pedig nincs. Ugyanakkor pár kiadónál már látszanak a változásra utaló jelek, és próbálnak a piac kihívásainak is eleget tenni. Jó néhány helyen magával a szerkesztéssel is bajok vannak. Az utóbbi években beindult a kiadók szakosodása, ami jótékony hatással lehet a kiadói munka minőségére.

Évente a legtöbb címet a marosvásárhelyi *Mentor Kiadó* jelenteti meg, szerzői közé elsősorban a közép- és idősebb generáció nagy elismerést szerzett írói tartoznak. Mégis előfordul, hogy egy-egy szerző könyve a kitűnő minőség ellenére teljes közönybe fullad, egyszerűen azért, mert a könyv reklámja nulla, nem lehet hozzáférni, és a kiadó nem küld mutatópéldányt a lapok kritikai rovataihoz. A Wass Albert-sorozattal a Mentor nyitott a magas kereskedelmi értékkel bíró könyvek kiadása felé is, ezért merjük remélni, hogy ezután a terjesztésre, reklámra is nagyobb figyelmet fordítanak.

A kolozsvári *Kriterion Kiadó* évek óta keresi önmagát, az utóbbi időben viszont egyre karakteresebben mintha az irodalomtörténeti-kritikai könyvek felé irányulna. A szerzőgárda nagyjából megegyezik a *Mentoréval*, emiatt előbb-utóbb a jelenleginél sokkal élesebb versenyhelyzet alakul ki a két kiadó között. A *Kriterion* sorozatai, úgymint a Romániai Magyar Írók, Kincses Könyvek, Téka stb., keresettségnek örvendenek, és ezt az olvasói érdeklődést a kiadó jó érzékkel fenn is tartja.

A kolozsvári *Erdélyi Híradó Kiadó* teremtette meg a legmarkánsabban a maga arculatát, elsősorban a már említett *Előretolt Helyőrség* tőkét használva. Egy kezdő író bekerülése az *Előretolt Helyőrség Könyvek* sorozatba már-már hivatalos elismerést jelent. 2000-2001-ben Gál Attila, Nagy Koppány Zsolt, Király Zoltán, Szálinger Balázs, Demeter Szilárd, Karácsonyi Zsolt, Kudelász Nóbél debüt-kötetei jelentek meg itt, tovább erősítve a sorozat hírnevét. A Méhes-életmű igényes kiadásával a kiadó a szép és drága könyvtárgyak piacát is megcélozza.

A csíkszeredai *Hargita Kiadóvállalat* (több esetben közösen a *Pro Print* Kiadóval – a jó ég tudja, miért jelenik meg egyes könyveken csak az egyik vagy a másik kiadó logója, vagy mindkettő közösen) elsősorban a *Székelyföld* folyóirat szellemi potenciálját használja, és közérdeklődésre számot tartó könyvcsemegék kiadásával jeleskedik (pl. Duma András csángó költő *Én országom Moldova* című kötete).

A kolozsvári *Komp-Press* (Korunk Baráti Társaság), kevés, de minőségi könyvet ad ki, az irodalomelméleti-kritikai sorozatban, az *Ariadné Könyvek*ben olyan szerzők jelentek meg, mint Egyed Emese, a már említett Balázs Imre József, Orbán Gyöngyi, Berszán István, Veress Károly, Bíró Béla.

A szintén csíkszeredai *Pro Print Kiadó* a *Székelgyöfölddel* való együttműködés mellett a Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport (KAM) szellemi potenciálját is felhasználja, és szociológia-szociográfiai-néprajzi tárgyú könyvek kiadásával jeleskedik. A *Helyzet Könyvek* sorozat a szakterület egyik legnagyobbra tartott sorozata, hála a KAM-osok szakmai implikálódásának.

A *Pallas-Akadémia Könyvkiadó* (Csíkszereda) a dokumentum-jellegű könyvek kiadásában mutat fel leginkább sikereket, ugyanakkor az irodalomtörténet, a képzőművészet (*Műterem*-sorozat), helytörténet felé is irányul.

A kolozsvári *Polis Kiadó* elsősorban oktatásban hasznosítható könyveket ad ki (pl. irodalomtörténeti könyvek, különböző szakkönyvek, Diákkönyvtár-sorozat, erdélyi klasszikusok kiadása). A kiadó erőteljesen piaci beállítottságú, kevés élő irodalmat jelentet meg.

A nagyváradai *Literator Kiadó* – különösebb nagyratörés nélkül – a partiumi szerzők műveit adja ki, és vállalt feladatát becsületesen el is végzi.

Irodalmi intézményrendszer

A tavaly tavaszi hargitafürdői írótalálkozó előhozta azokat a kérdéseket, melyek megvitatása korábban mindig elodázódott. Az irodalmi élet működtetésének különböző elképzelései, az írók érdekképviselésének kérdése megosztotta a résztvevőket, annak ellenére, hogy salamoni határozattal az a döntés született, hogy minden marad a régiben. Sorra véve az irodalmi szervezeteket, alapítványokat, egyesületeket, a következő kép alakult ki: a Magyar Írószövetség elsősorban az anyaországi érdekképviselőre, kevésbé a hazaira alkalmas, A Romániai Írók Szövetsége nem különösebben érzékeny a magyar írók gondjaira, amit az is tetéz, hogy az erdélyi magyar írók nem vállalnak tisztséget a szervezetben – no meg a nyújtott szolgáltatások minimálisak: alkalmi segély éhező íróknak, ingyenes koporsó. A Romániai Magyar Pen Klub kizárólagos feladata a szólásszabadság vigyázása, az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány a jó szándékú, de gyenge menedzsment miatt nem alkalmas az irodalmi élet felpezsdítésére.

A tanácskozás hatására próbálkozások történnek az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány felturbózására, a továbbiakban válik el, mekkora sikerrel. A hargitafürdői fiaskó után Márkus-Barbarossa János bejelentette az Erdélyi Magyar Írók Ligája létrehozásának tervét (amely végül 2002 februárjában meg is alakult), azzal a határozott céllal, hogy egy versenyképes menedzsmenttel bíró szervezet tolja az irodalmi élet szekerét és védje az írók érdekeit (akár a kiadókkal vagy az állammal szemben is).

A kialakult versenyhelyzet mindenesetre remélhetőleg jó hatással lesz irodalmi szervezeteinkre és az irodalmi élet egészére. Mára már nyilvánvalóvá vált, csak az a szervezet számíthat sikerre, amely a kulturális menedzsment minél szélesebb eszköztárát tudja hasznosítani, minél nagyobb határfokon. A hőskorszak mintha elmúlóban volna, s az írók is tudatosítják, nem elég jól írni, de önmagukat is el kell adni, nem elég írni, de meg is kell élni. A 2001-es év újabb lépés volt az erdélyi magyar irodalom – tetsző, nem tetsző – nagykorúvá intézményesülése felé.

Tanulmányok

A romániai magyar történelmi egyházak oktató-nevelő és karitatív munkája

Idei *Évkönyvünk* előkészítése során körlevéllel kerestük meg a romániai magyar történelmi egyházak vezetőit.

„Egyházainknak – írtuk ebben a körlevélben – mint a romániai magyarság legfontosabb intézményeinek fontos helyet kell kapniok egy-egy év számbavétele során számos vonatkozásban, hisz köztudott, hogy a történelmi magyar egyházak a kisebbségi körülmények között a lelkiekre való gondviselés közösségi összefüggéseit is mindig szem előtt tartották, s megtartó erőnek bizonyultak és bizonyulnak akkor, amikor a politikai hullámverésben nem egy civil-szervezet küzd a magyar közösség bizalomvesztésének fenyegetettségével.

Be kell ismernünk, hogy első két évkönyvünk anyagában egyházainknak ez a kiemelkedő helye kisebbségi életünkben korántsem jutott kellő kifejezésre.

Idei *Évkönyvünk* egyházi vonatkozású anyagainak kapcsán most éppen azért fordulunk Önhöz, hogy Főpásztori tekintélyével legyen segítségünkre abban, hogy a szándék után a megvalósulás is felmutatható legyen.

Ebben az Évkönyvben azt a munkát szeretnők bemutatni – egyházzól egyházra, egyházkerületről egyházkerületre menve – amit egyházaink a szociális és népjóléti gondoskodás valamint az oktatás terén végeztek és végeznek (gondolva ez utóbbi vonatkozásban a fontos szerepet betöltő szórványinternátusokra is). Konkrét számbavételre gondolunk: létesítményekre és azok fáradhatatlan munkásaira. Olyan beszámolókra, amelyekből kellő súllyal rajzoldják ki az Egyház szerepe a Világban, annak szociális nyomorúságai enyhítésében.”

Kérésünk meghallgatásra talált. A válaszokat, amelyekben az egyházak adatokban gazdag képet nyújtanak oktatási-nevelési és karitatív munkájukról, alább közöljük.

Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmege

Az örökérvényű krisztusi küldés valamint a II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak értelmében főegyházmegeünk papjai és buzgó hívei törekszenek – lehetőségeikhez mérten – a szociális problémák enyhítésére. Az 1989-es eseményeket követő új politikai és gazdasági viszonyok lehetővé tették egyházi iskolai hálózat kiépítését, több helyütt kollégiumok létesítését is. Röviden a lényegre szorítkozva felsorolnánk buzgó papjaink és híveink fáradozásának áldásait.

Gyimesfelsőlok. Berszán Lajos kanokok úr önzetlen munkája eredménye az **Árpádházi Szt. Erzsébet Római Katolikus Líceum és Kollégium**. Több éve működik, e tanévtől óvodától a felső tagozatig. Zömmel csángó gyermekek tanulnak, illetve laknak itt. A tanulók összlétszáma 291: 4-es számú óvoda – 25 gyermek; 5-ös számú óvoda – 19 gyermek; 6-os számú óvoda – 25 gyermek; I-IV. osztály – 66 diák; V-VIII. osztály – 38 diák; IX-XII. osztály

– 118 diák (teológia, filológia és biológia–kémia szakokkal). Képzett tanári kar tanítja, illetve neveli őket. A nevelőnők szerepe igen nagy e speciális kollégiumban. A diákok szimbolikus összeget fizetnek fenntartásukra, a szegényebb sorban élők díjmentesen tanulnak.

Kézdivásárhely. A **Nagy Mózes Líceumban** három osztályunk működik Bodó Imre főesperes-plébános irányításával. Természetesen nem csupán helybéli, hanem a környékbeli falvak diákjai is itt tanulnak: IX. (teológiai) osztály 15 tanuló; X. (informatika-katolikus felekezeti) osztály 23 tanuló; XI. (informatika-katolikus felekezeti) osztály 21 tanuló.

Kolozsvár. A **Báthory István Elméleti Líceum** keretében katolikus tagozat működik Szilágyi Júlia igazgatása alatt. Az osztályok létszáma: V. oszt. 25 diák, IX–XII. oszt. 93 diák.

Gyulafehérvár. A **Gróf Majláth Gusztáv Károly Líceumi Szeminárium** IX–XII. osztályában 105 tanuló tanul. Igazgató Baróti László. A líceum végzettjeinek többsége civil pályára orientálódik. Tehetik, mert általános műveltségre tesznek szert, ugyanis távolról sem egyoldalú az oktatás. Papok és többségben civil tanárok tanítanak és nevelnek. Az érsekség egész területéről verbuválódnak a diákok. A tehetséges, jól teljesítő illetve szegény diákok ösztöndíjban részesülnek.

Csikszereda. Segítő Mária Teológiai Líceum. Összlétszám 236. Igazgató Farkas Ibolya. Teológia, filológia és kémia-biológia, valamint matematika-informatika szakokkal működik. Eseményi körülmények között, új épületben, felszerelt laboratóriummal és tornateremmel, illetve bentlakással büszkélkedhetnek.

Székelyudvarhely. Napközi otthon. A mallersdorfi ferences nővérek áldásos tevékenységet fejtenek itt ki, civil alkalmazottakkal karöltve. Ultramodern berendezés és épület áll rendelkezésükre. A napköziben 105 gyermek tanul és nevelődik. 10 civil és 4 nővér dolgozik itt. 25 szegényebb sorsú iskolás gyermekkel a létesítmény keretén belül délután foglalkoznak civil alkalmazottak. A gyermekek ruhát és élelmet kapnak.

Székelyudvarhely. Baróti Szabó Dávid Római Katolikus Líceum. Igazgató Laczkó György tanár. Ideális körülmények között, egy teológia és egy filológia osztályban 53 diák készül itt az életre.

Székelyudvarhely. Szt. Vince Posztliceális Egészségügyi Nővérképző. Három évfolyamán, kb. 75 fiatal tanul.

Déva. Magyarok Nagyasszonya Római Katolikus Iskola. Igazgató Lengyel Izabella, lelki igazgató Bójte Csaba ferences atya, aki a létesítmény megálmodója és létrehívója. E szórványiskolában, illetve kollégiumban zömmel árva, utcagyermeket tanítanak és gondoznak díjmentesen: Déván 170 gyermeket, Szászvároson 60-at. A legmodernebb nevelési módszerekkel csepegtetnek életkedvet a szomorkodva oda kerülő gyermekekbe. Egy-egy család vagy személy foglalkozik 8–10 gyermekkel, akiket külön lakosztályban nevelnek a családi életre. 60 civil alkalmazott jut kenyérkeresési lehetőséghez.

Csernakeresztúr. Tóth János plébános naponta szállít 10-12 gyermeket a dévai iskolába, hogy anyanyelvükön tanulhassanak.

Déva, csángó telep, Szt. Antal ház. Fidél ferences atya és Etelka nővér vezetésével három szerzetes nővér és öt civil alkalmazott teremt otthont 60 gyermeknek. A gyermekek két műszakban tanulnak. Egész nap ott tartózkodnak, ingyenes ellátásban részesülnek, csak aludni mennek haza.

Nagyenyed. Szt. Erzsébet Bentlakás. Létrehozója Papp László plébános, jelenlegi vezetője Bálint Emil plébános. 16–20 diák lakik itt, többségük a Székelyföldről származik. A helyi tanítóképzőben tanulnak. Délután szakképzett nevelő foglalkozik velük. A kitűzött cél, hogy öntudatos katolikus tanító-nevelőként működjenek leendő munkakörükben.

Szászrégen. Szórvány Kollégium. Pakó Benedek kanonok létesítménye. Beszterce vidékéről toborozzák a diákokat. A létszám 56 V-XII-es. diák, ingyenes ellátásban részesülnek. Hét alkalmazott visel gondot rájuk. Ami figyelemreméltó, hogy pszichológus is foglalkozik a sérült gyermekekkel.

Marosvásárhely II. Három esztendeje működik a Bakó Béla Pál ferences atya létesítette intézmény, aki 14 gyermeket vett ki az árvaházból. Családias otthont teremtett számukra. Ingyenes ellátásban részesülnek. Szakképzett személyzet, pszichológus is foglalkozik velük.

Csíksomlyó. Csibészek Alapítvány. Égetően fontos probléma megoldásán fáradozik itt sikerrel Gergely István c. esperes: Az árvaházból kikerülő, a társadalomban helyüket kereső fiataloknak biztosít munkahelyet és otthont. Az asztalosműhelyben 20, a varrodában nyolc és az autójavító műhelyben egy „csibész” dolgozik. Önállóságra nevelik őket. Ha házasságot kötnek, lakást kapnak, melyet hosszú lejáratú részletben fizetnek vissza.

Csicsókeresztúr. Lőrinczi Károly plébános 10 árvaházi gyereket gondoz a plébánián 3 civil személy segítségével. A gyermekek ingyenes ellátásban részesülnek. A családias légkör legáltalább részben orvosolja árvaságuk sebet.

Csíkszépvíz. A csíksomlyói Gergely István fáradozásának eredményeként itt 30 árva gyermeket gondoznak. A tevékenységet Dolores mallersdorfi ferences nővér irányítja, három nővér társával és 13 civil alkalmazottal. Család típusú beosztással dolgoznak.

A római katolikus egyház keretében, a gyulafehérvári főegyházmegye területén kilenc **Caritas-kirendeltség** működik: a csíkszeredai kirendeltséghez 19, a dévaihoz 15, a gyergvószentmiklósihoz 20, a gyulafehérvárihoz 26, a marosvásárhelyihez 39, a sepsiszentgyörgyihez 46, a székelyudvarhelyihez 33, a tordaihoz 25 plébánia tartozik. A legfrissebb felmérések szerint e 224 plébánián 121 plébániai Caritas-csoport van, 872 önkéntessel. A Caritas a főegyházmegye területén közel 25 000 alkalommal nyújtott segítséget magánszemélyeknek és több mint 1000 intézménynek. Egyenként számbaveve a Caritas keretébe tartozó intézményeket és munkájukat, a következő képet alkothatjuk:

Gyergyószentmiklós. Szent Erzsébet Öregotthon. 118 lakója van, akik között állandó gondozásra szoruló vagy ágyhoz kötött idősök is vannak szép számmal. A bentlakók kétágyas

szobákban vannak elhelyezve, s hivatásos ápolószemélyzet visel gondot rájuk. Teljes ellátásban részesülnek, klub, könyvtár, tornaterem és barkácsműhely is áll rendelkezésükre.

Kézdiszentlélek. Szent Klára Öregotthon. 18 idős lakó elhelyezésére, ápolására van megfelelő lehetőség.

Petrozsény. Szent Borbála Ház. Az itt működő Caritas-csoport rendszeresen látogatja és támogatja a sokgyermekes családokat; a gyermekek számára különböző nevelési és szórakoztató programokat szerveznek.

Enyedszentkirály. Gyermekotthon és Kisegítő Iskola. Az innen kikerült, 18. életévüket betöltött fiatalok közül 22-en újonnan vásárolt közösségi házba, a *Reménység Házába* költözhetek, ahol kedvező körülmények között önállóan alakíthatták ki a maguk új életét. Egy Csombordon megvásárolt második házban 10 fiatal lett hasonlóképpen otthonra. Ők gazdálkodni tanulnak, földet művelnek, állatokat tenyésztenek, s segítséget nyújtanak a Caritáborok rendben tartásához is.

Székelyudvarhely. Szent Lukács Egészségügyi Központ. Három alaptevékenysége: a gyógyszerkiosztás, a szakrendelések és a művégtaggyártó és -javító műhely. Utóbbiban 2000-ben 24 új ortézis és 27 protézis készült a rászorulóknak.

A Caritasnak különös gondja volt és van arra a társadalmi rétegre, amelynek kiemelt figyelmünkre, segítségünkre és szeretetünkre van szüksége: a gyermekekre, közülük is főleg azokra, akik kihulltak a családi fészekből, s ezért nélkülözik a melegséget, a szülői szeretetet. A már említett bentlakásos gyermekotthonok mellett ennek a gondoskodásnak egyik szervezett formája az 1996 óta működő **zsögödi Caritábor**, ahol csak a 2000. évben 385 különböző gyermekotthonból származó és fogyatékos gyermek tölthetett felejthetetlen napokat. Az itt rövidebb-hosszabb időt eltöltő gyermekeket szórakozás, nyári és téli sport, játékos tanulás, s a testiek mellett a lelki épülés-gazdagodás megannyi lehetősége várja.

Különleges feladatot vállal magára a **Néri Szent Fülöp Cigányközpont és Iskola**, amelynek célja a roma lakosság anyagi gondjain való segítség mellett az, hogy előmozdítsa a társadalomba való beilleszkedést is. Az épületben I–VIII. osztályos általános iskola működik, és alfabetizáló elemi-pótló csoportok 13–18 éves cigány fiatalok számára. A Központ keretében van ének- és zenekar, olvasókör is. Az ide járó gyermekek ezenkívül orvosi alapellátásban, egészségügyi tanácsadásban és felvilágosításban részesülnek, az 50 férőhelyes ebédlőben pedig civilizált körülmények között ebédet kapnak. Ugyancsak ebben a keretben a megyében cigány és hátrányos helyzetű gyermekeket tanító pedagógusok számára megbeszéléseket, módszertani napokat szervez a lelkipásztori központ a megyei tanfelügyelőséggel karöltve.

Másfajta különleges feladatot lát el a Caritas mezőgazdasági részlege, amely 2000-ben a csíksomlyói **Szent Benedek Tanulmányi Ház** új épületszárnyával gazdagodott. Ennek keretében kerülnek elosztásra a külföldi segélyszállítmányok, elsősorban a fiatal gazdák és a rászorultak (pl. sokgyermekes és roma családok) között. Van egy kilenc gépkört felölélő gépkörszövetség, amely mezőgazdasági alapkurzust is szervez, a 2000. évben 23 gazda részvételével, továbbá gondoskodik mezőgazdasági gyakornokok képzéséről, a külföldi gyakorlatra kiküldendők nyelvismereti felkészítéséről.

Csíksomlyón működik szintén a **Jakab Antal Tanulmányi Ház**, amely lehetőséget nyújt egyházi és világi, más egyházakhoz tartozó rendezvények megtartására. A Tanulmányi Ház keretében 120 személy számára tudnak szállást, 250 személy számára étkezést biztosítani. A kétszemélyes szobák mellett 5 nagyobb szemináriumi terem és 5 kisebb, csoportmunkára alkalmas helyiség áll rendelkezésre. 2000-ben a Tanulmányi Házban 129 rendezvényt tartottak, ezekből 4 volt a ház saját rendezvénye, 54 volt egyházi és 44 világi jellegű.

Szerényebb lehetőségek, de másfajta tevékenység jellemzi a gyergyószentmiklósi **Szent Benedek Tanulmányi Házat**. Ennek keretében 2000-ben három nyelvkurzust szerveztek fiatal gazdák részére, s tanfolyamok keretében 134 fiatalot készítettek fel mezőgazdasági gyakorlatra. Szerveznek külföldi tapasztalatcseréket is, ahol a fiatal gazdáknak alkalmuk van megismerkedni a legmodernebb mezőgazdasági gépekkel.

Összeállította:

Potyó Ferenc általános helynök
és **Horváth István** főtanfelügyelő

Nagyvárad Római Katolikus Püspökség

A krisztusi tanítás fényében már az apostolok fontosnak tartották, hogy ne csak Isten igéjét hirdessék, hanem jócselekedeteket végezve gyakorolják a felebaráti szeretetet. Ezért választanak 7 buzgó férfit, akiket a diakonátus szolgálatával bíznak meg, hogy „az asztalnál szolgáljanak”. Egyházunk tehát ezt a szolgálatot kezdetől fogva elengedhetetlen kötelességének tartotta. Az 1989-es változások után ez volt az első tevékenység, amit elvállalt és megnyitotta a Caritas Catolica kapuit itt Nagyváradon is.

A **Caritas Catolica** megszervezésével még dr. Dászkál István ordinárius bízta meg Mons. Matos Ferenc székesegyházi plébánost, hogy szervezze meg és fogadja a külföldi adományokat. Kezdetben nagy mennyiségű adomány érkezett Európa különböző országaiból. Ezek az adományok képezik segélyszervezetünk anyagi alapjait. Ekkor létesültek kapcsolatok különböző nyugat-európai országokkal, amelyek rendszeresen küldik adományaikat.

A Caritas Catolica az egyetlen segélyszervezete a várad püspökségnek. Ennek keretében a következő létesítmények működnek:

- szociális konyha, ahol naponta kb. 200 szegény és rászoruló kap meleg ebédet, ingyen, vagy nagyon csekély ellenértékért;
- orvosi rendelő, ahol ingyenesen végeznek vizsgálatokat szakorvosok (gyermekorvos, belgyógyász, általános, vese-specialista, szemorvos);
- fogászati rendelő egy állandó orvossal, aki minimális ellenszolgáltatásért naponta fogadja a betegeket; külön fogtechnikus is áll rendelkezésre;
- segélyosztó részleg, havonta élelem- és ruhacsomagot kapnak ingyenesen a rászorulók;
- a Phare keretében házi beteggondozás is működik;
- mozgássérültek otthonra találtak.

Nagyvárad. Egyházmegyénk területén működik a **nagyvárad-szöllői öregek otthona**, amelynek céljára a régi plébániaépületet alakították át, emeletet húzva rá. Ebben 60–70 éves ember részére biztosítunk nyugalmas, tisztességes öregkort.

Nagyvárad. Katolikus óvoda működik 1990 óta a **Szent József Plébánia keretében**. Épületét a plébánia tőzomszédságában, az Illyés Közalapítvány segítségével vásároltuk és alakítottuk át óvodává. Alapítása óta a Páli Szent Vincéről nevezett vincés nővérek vezetik, 60–70 gyermek látogatja minimális fizetség ellenében. Most épül mellette egy másik megvásárolt telken egy újabb részlege.

Nagyvárad. A vincés nővérek egy **szociális konyhát** is működtetnek, ahol naponta 30 rászoruló kap meleg ebédet.

Nagyvárad. A **Mellersdorfi Ferences Nővérek óvodája** 8–10 beteg gyermeket fogad naponta. Őket saját járműveinkkel szállítjuk és az egész napi foglalkozás, étkezések után este visszük haza otthonaikba.

Bélfenyér. Itt is működik már **gyermekotthon**. Itt a régi zárda épületét alakították át. Kiss Márton plébános Böjte Csaba ferences atya segítségével, anyagi támogatásával biztosítja a befogadott, elhagyott gyermekek nevelését, gondozását.

Szentjobb. A Caritas segítségével szintén gyermekotthon várja az elhagyott gyermekeket. Ennek igazgatója Rajna József apátplébános, segítője Egeli József plébános.

Nagyvárad. A püspökség fennhatósága alatt **gyógyszertár** áll ingyenes gyógyszerekkel a betegek szolgálatára.

Nagyvárad. Itt épült fel a **Posticum Keresztény Ifjúsági Mozgalom Otthona**, a város egyik „panelház-tengerében”. Alapítója és vezetője Rencsik Imre ifjúsági lelkész. Célja, hogy az oda látogató ifjak számára keresztény szellemű oktatási, művelődési és vallásos nevelő-programokat kínáljon, lehetővé téve a kulturált szórakozást is.

Nagyvárad. 1992-ben indult be a **Szent László Gimnázium**, amelynek IX–XII. osztályai a nagy érdeklődés következtében párhuzamos osztályokkal működnek, átlagban 25–30-as osztálylétszámmal. Igazgatója Zalder Éva magyar-angol szakos tanárnő. A Gimnázium mellett bentlakás is van, amelyet ugyancsak a Caritas tart fenn. Itt a tanulók (60–70 diák) számára a Caritas segítségével az étkezés is biztosítva van. A bentlakást nemrég korszerűsítették.

Összeállította:

Fodor József általános helynök

Szatmári Római Katolikus Püspökség

Szatmáron, ahol a katolikus egyházi oktatásnak múltja van, az 1989-es fordulat után elkötelezett prófétai lelkű emberek fáradhatatlan, és odaadó munkájának köszönhetően újra beindult az ifjúság katolikus szellemben való nevelése. Reizer Pál megyéspüspök letagadhatatlan érdeme, hogy felismerve az időt és lehetőséget, anyagi és erkölcsi áldozatok árán, az 1991-1992-es tanévkezdéskor áldását adta **az első katolikus osztály** beindulásához a **Kölcsy Ferenc Líceum keretén belül**. A Líceum akkori igazgatója, dr. Bura László mindent

megtett annak érdekében, hogy a szemináriumi jellegű fiúosztály olyan tanárok kezébe kerüljön, akik egykor katolikus intézményekben tanultak, illetve olyanokéba, akik következetesen élték hitüket a kommunizmus ideje alatt is.

A következő tanévben, a lehetőségek korlátjait széttörve, a teológiai profilú osztállyal párhuzamosan egy reál-beállítottságú osztályt is sikerült beindítani kémia-biológia szakkal. Azóta minden tanévben több-kevesebb erőfeszítés árán ez a két párhuzamos osztály mindig elkezdte működését. 1994-ben külön épületbe költözött az iskola, mely időközben Hám János püspök nevét kapta. A **Hám János Szemináriumi Líceum** egy volt bentlakás épületébe került, egy másik állami líceum udvarán. Mindmáig tartó áldatlan helyzet, de jobb híján ezáltal sikerült elkezdeni azt a folyamatot, amit önazonosulásnak nevezhetünk. Ez egyidejűleg azt is jelentette, hogy a köztudatban is kezdett teret nyerni az a gondolat, hogy van „egyházi iskola” Szatmárnémetiben. Természetesen ez így nem helytálló, hiszen Romániában kétféle oktatás ismert: állami és magán. Így a Hám János Líceum állami intézmény egyházi felügyelet alatt, ami annyit jelent a valóság talaján maradva, hogy az állam „parancsol”, fizeti a tanárokat és alkalmazottakat, az Egyház pedig megtesz mindent, hogy az oktatás és nevelés folyamata eredményes legyen (anyagi és erkölcsi támogatás).

Az 1996-os tanévben újból megváltozott az iskola elnevezése: **Hám János Római Katolikus Teológiai Iskolaközpont**. Ez annak tudható be, hogy ettől a tanévtől kezdődően az addig önállóan működő posztliceális egészségügyi iskolát a líceumhoz csatolták. Így bővült nemcsak létszámában, de infrastruktúrában is az intézmény.

Ismét fordulatot jelentett az 1999-es tanév, amikor a Püspökség következetes kérése eredményeként az igazgatói állást papi személy tölthette be. Ezzel egyidejűleg kezdeményeztük gimnáziumi osztály beindítását, ami a 2000-2001-es tanévben sikerült is. Ettől az évtől a posztliceális képzés is kínált más szakokat (környezetvédelmi laboráns, könyvelő).

Kezdettől fogva gondot jelentett a vidéki diákok elhelyezése. A megyéspüspök szívügyének tartotta ennek az iskolának, de még inkább diákjainak a sorsát. Így szinte elfogadhatatlannak tartotta, hogy a „mi diákjaink” egy állami bentlakásban lakjanak a „többiekkel” együtt. Kezdetben a gond nem is tűnt olyan nagynak, hiszen az egy osztály fiai (csak fiúk voltak) elfértek egy püspökségi épület két szobájában: egy hálóban és egy tanulóban, ahol dél előtt egy nyugdíjas pedagógus felügyelt és segített, délután pedig az iskola biztosította számukra a keretet. A második generáció már fejtörést okozott, nemcsak a fiúk létszámának növekedésével, hanem azzal is, hogy lányok is jelentkeztek. Az átmeneti, köztes megoldás az lett, hogy az állami bentlakásokban „a mi diákjaink” saját napirend szerint, mintegy elkülönítve a többiektől élték a bentlakó diákság életét. Hallgatólagos megegyezés alapján ment mindez, de tartott a vándorlás minden tanévben egyik állami internátusból a másikba. Közben az álom már megszületett a „nevelő püspök” fejében: saját bentlakást kell építeni. 1994 őszén, a Szent János apostol és evangélista Plébánia (az egykori ferences zárda) udvarán alapkövet helyezett el a főpásztor. Ennek a kőnek a helyén ma már áll a **Szent Alajos Konviktus**. 120 férőhelyes katolikus bentlakás. Minden tanévben 60 fiú és 60 lány veszi birtokba a szinte teljesen kész, de már 6 éve működő otthont. Természetesen sokkal több a jelentkező, és többet is szoktunk felvenni 120-nál. Pedig a követelmények elég „szokatlanok” a XXI. század liberalizmusához szoktatott fiatalok számára. És mégis...

Az érdemi nevelés lényegében itt folyik. A Konviktus az a hely, ahol az együttélés művészetét megtanulva, a sajátos kvázi jezsuita szellemet elsajátítva, a katolikus és református

fiatalok, gyerekek közösen tanulják meg az élet művészetét, az evangéliumi szellem gyakorlati alkalmazását. Ezért bátran nevezhetjük lelki szigetnek a lélektelen világ óceánjában.

A Szent Alajos „lakói” többnyire szórványvidékről jönnek. A kérvények elbírálásánál fontos szempont az is, hogy azoknak a gyerekeknek biztosítsunk otthont, akik távol laknak Szatmártól, katolikusok (vagy legalábbis keresztények), magyarul akarnak tanulni, és számukra ill. szüleik számára sem mindegy, hogy hol. Nehéz feladat az igazságosság talaján megállni, de igyekszünk.

A 2001-2002. tanévben a Hám János Iskolaközpontunkban a növendékek száma: 318, gimnáziumi diákok: 52, líceumi diákok: 176, posztliceális diákok: 90. Igazgató: Ft. Reszler Mihály, spirituális: Ft. Czier István-Csaba, aligazgató: Koczinger Éva. A Szent Alajos Konviktusban az igazgató: Ft. Reszler Mihály, spirituális: Ft. Czier István-Csaba, gondnok: Kovács Ferenc, bentlakó diákok száma: 120.

A **Szatmári Egyházmegyei Caritas** 1990-ben kezdte meg tevékenységét. Azóta évről évre nőtt és igyekezett szolgáltatásait egyre jobbra és széleskörűbbé tenni. Két adminisztratív megyében fejt ki tevékenységét: Szatmár és Máramaros megyékben. A szervezet küldetése, hogy a hátrányos helyzetű embereket keresztény szellemben segítse. Öt területen 65 projektet működtet. Fő foglalkozási területe a szociális problémák kezelése. Az egyik munkaterület az idősgondozás. Ennek a programnak a keretén belül több különböző projekt működik: klubok és központok idősök számára, szociális konyhák, otthoni idősgondozó központok és egy idősnapközi.

A **központok és klubok Szatmáron, Nagykárolyban, Máramarosszigeten, Túrterebesben, Alsóhomoródon és Erdődön** működnek. Ezeknek a kluboknak a célja az, hogy bevonja az idős embereket a közösségi életbe. Itt pszichológus, pedagógus és szociális munkások foglalkoznak az idősökkel. Lehet itt különböző társasjátékokat játszani, olvasni a napilapokat, vagy érdekes könyveket, lehet tévét nézni vagy rádiót hallgatni. Időnként kirándulásokat szerveznek és minden ünnepet kulturális műsorral, hagyományörző előadásokkal és bállokkal ünnepelnek meg. Többféle terápiás foglalkozást is biztosítanak itt az idősöknek: egyéni vagy csoportos pszichoterápiát, foglalkozás-terápiát és gyógytornát. Szatmárnémetiben és Nagykárolyban információs tanácsadó iroda is működik, ahol jogi és adminisztratív problémákban egyaránt lehet tanácsot kapni. Minden 55 éven felüli idős embert szívesen látnak a klubokban.

Otthoni idősgondozó központ jelenleg hét működik az egyházmegyében. Állomáshelyek: **Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagybánya, Máramarossziget, Erdőd, Mezőpetri és Alsóhomoród.** Ezek a központok minden esetben az egyéni szükségletek szerint alakítják szolgáltatásaikat. A csapat itt asszisztensekből és ápolókból áll. A szolgáltatások köre meglehetősen széles. A házi beteggondozásban benne foglaltatik többek között a gyógyszeradagolás, a kötözések, a masszázs, az injekciók beadása, a vérnyomás és a cukorszint ellenőrzése, valamint a rendszeres látogatás és a testápolás. Munkatársaink esetenként besegítenek a háztartási teendők elvégzésébe is. Az Otthoni Idősgondozó Központokban lehetőség nyílik gyógyászati segédeszközök kölcsönzésére (pld. tolókcosi, mankó stb.) A jelentkezési feltételek megszabottak. Ellátottjaink idős emberek, krónikus betegek, mozgás sérültek és különleges esetben sokgyermekes családok. Szolgáltatásaink ingyenesek azok számára, akik a megállapított szociális küszöb alatti havi jövedelemmel rendelkeznek. Azok, akiknek jövedelmük e felett a küszöb felett van, a szolgáltatások egy részét térítik.

Három **szociális konyha** működik az egyházmegyében: **Szatzmárnémetiben, Nagy-károlyban és Nagybányán**. Ezeknek a konyháknak a célja az, hogy naponta legalább egyszeri meleg ételt biztosítsanak a kisnyugdíjasoknak vagy jövedelem nélkülieknek. Jelentkezhet minden 60 év feletti egyedülálló idős ember, kisjövedelmű idős házaspárok, akiknek az egy főre eső jövedelme a szociális küszöb alatt van.

Sokszor úgy tűnik, egyszerűbb, ha az idős emberek intézetbe kerülnek. Ez nem mindig az igazi megoldás. Ezért 1999. április 29-én a Szatzmárnémeti Caritas megnyitotta a **Szent Jakab Idősnapközit**, amely az idősgondozó program keretén belül működik. Ebben a napköziben olyan idős emberekkel foglalkoznak, akiket betegségük vagy előrehaladott koruk miatt már nem lehet otthon egyedül hagyni. A napköziben az idősek állandó orvosi felügyeletben részesülnek. A különböző terápiák igyekeznek segíteni a problémákon. A kezelések és az orvosi ellátás mellett időseinknek naponta két teljes étkezést és egy uzsonnát biztosítanak a napköziben.

Ellátottjaink egy másik kategóriáját alkotják a speciális igényű (fogyatékos) személyek. Ezen a területen nyolc projektet működtet a Szatzmárnémeti Caritas az egyházmegyében. Különálló intézmény a **Szent József Rehabilitációs Központ**. Országos viszonylatban is csak itt foglalkoznak korai rehabilitációval. Itt 0-tól 7 éves korig fogadnak gyerekeket. Szakorvoscsoport állapítja meg a diagnózist. Szakképzett terapeuták (pszichológusok, defektológusok, gyógytornászok) foglalkoznak a gyerekekkel. A terápiákon kívül ebben a központban minden szülő tanácsadásban részesül. Itt dolgozó munkatársaink előadásokkal és különböző akciókkal próbálják meg felhívni az emberek figyelmét a fogyatékossgal élő személyek gondjaira és ismertetni azok megoldási lehetőségeit. Itt minden szolgáltatás ingyenes. Jelentkezhetnek hét éven aluli, fejlődési rendellenességekkel és különböző fogyatékossgokkal rendelkező gyerekek szülei (hozzátartozói).

Három **speciális óvodában: Szatzmárnémetiben, Nagy-károlyban és Nagybányán** foglalkozunk a 3 és 7 év közötti fogyatékos gyerekekkel. A szolgáltatások közé tartozik a gyermekek szállításának biztosítása, napi három étkezés és tanácsadás a szülőknek. Többféle foglalkozással járulnak hozzá ezekben az óvodákban a gyermekek fejlődéséhez. Ilyen például a gyermekek korához és fejlettségéhez igazodó csoportos és egyéni foglalkozások, pszichopedagógiai gyakorlatok és a játékterápia. Jelentkezhet minden óvodáskorú fogyatékossgal rendelkező gyermek.

A Szatzmárnémeti Caritas keretén belül működik egy **Tanácsadói iroda** fogyatékossgal élő személyek és hozzátartozóik számára. Ennek az irodának a célja, hogy ismertesse a fogyatékossgal élő személyekkel a jogait, hogy tanácsadást nyújtson nekik és információkat adjon a rájuk vonatkozó törvények változásáról. Szeretnénk elfogadottá tenni azt a tényt, hogy a fogyatékos személy is teljes értékű ember. Ez az iroda igyekszik felmérni az igényeket és megpróbálja összehangolni azokat a megoldási lehetőségekkel.

Alsóhomoródon két intézményben is gondoskodunk a fogyatékos gyerekekről. Az egyik a **Perla integrációs központ**, amely egész évben várja a fogyatékos fiatalokat egy háromhetes itt-tartózkodásra. Itt kellemes, tiszta környezetben, nyugodtan szórakozhatnak és különböző terápiákban részesülhetnek hozzáértő ápolók segítségével. Különösen fontos ezeknek a fiataloknak, hogy időnként kikerüljenek a családi környezetből. Így a szülők is megpihenhetnek és a gyerekek új dolgokat tanulhatnak és kellemesen tölthetik idejüket, barátokra találhatnak.

A **Szent Vince hetes napköziben** egy állandó kis csoport van, amelyet 4 fogyatékos fiú és 2 fogyatékos lány alkot. Itt négy gondozó felváltva dolgozik és lakik velük. Ebben a házban olyan körülményeket biztosítunk ezeknek a fiataloknak, amelyek a lehető legközelebb hozzák életformájukat a mindennapi élethez. A célunk az, hogy minél önállóbb életmódra neveljük őket. A hetes napközi átmenetet jelent az otthoni gondozás és az intézeti nevelés között. Itt egész héten hasznosan töltik az idejüket és a hétvégére a családba térnek haza.

A társadalmunk nagyon fontos rétegét alkotják a gyerekek. A Szatmárnémeti Caritas a Megyei Tanfelügyelőséggel karöltve óvodákban, tanulóházakban és sok más, csak gyerekeknek dedikált intézményben próbál meg gondoskodni a jövő nemzedékének neveltetéséről. Elsősorban azokra a gyerekekre koncentrálunk, akik társadalmi problémákkal sújtott családokból származnak, vagy más problémák miatt nem részesülhetnek megfelelő nevelésben a családon belül.

Különösen nagy hangsúlyt fektetünk a roma gyerekekkel kapcsolatos problémákra. A városi gyermekek egy része sajnos az utcákon tengeti életét, útkeresztveződésekben autók ablakait mossák, mások egy-egy darab kenyérért vagy pár száz lejért koldulnak. Van otthonuk, és még sincs! A rendezetlen családi körülmények, a szegénység a legfőbb oka annak, hogy az utcákon csavarognak. Sok gyerek kallódik így el. Iskolába nem járnak. Csak kevesen tudnak közülük írni-olvasni.

A Caritas ezekre a gyerekekre is gondolt. Szatmáron a **Nyitott Szociális Központban** védelmet kapnak. Tudják, hogy ide bármikor jöhetnek és ugyanúgy bármikor el is mehetnek. Szabadok. Nem kötelezi őket senki semmire. Mégis maradnak: tanulnak, játszanak, énekelnek. Sokan azok közül, akik ebbe a központba járnak, már iskolás korúak. Itt alkalmuk van elkészíteni a házi feladatukat. Bármelyik utcagyerek betérhet ide, megfürödhet és egy kis uzsonnát is kap. Itt minden gyermeknek van alkalma arra, hogy igazán gyerek lehessen, ha csak egynehány óra erejéig is. Ugyanilyen központ működik Nagybányán is.

A Szatmárnémeti Caritas felkarolta az egészségügyi gondok egy részét is és e célból **szociális gyógyszertárakat** működtet. Gyógyszertárak működnek **Szatmárnémetiben, Nagyvárolyban és Nagybányán**. Ezekben a gyógyszertárakban kizárólag orvosi receptre bocsátják ki a kívánt gyógyszert. Ennek a programnak a keretében működik egy egészségügyi bizottság is, amely esetenként támogatja a betegeket gyógyszerek beszerzésében és közvetít számukra különböző orvosi központok, klinikák felé.

A Caritas fő tevékenységi területe a szociális problémák kezelése. A Szatmárnémeti Caritasnak **nyolc filiája van**: Szatmárnémetiben, Erdődön, Sárközön, Túrterebesben, Nagyvárolyban, Nagybányán, Felsővisón és Máramarosszigeten. Minden filiában működik egy **szociális segélyiroda**. Ezekben az irodákban a szociális gondokkal küzdő családokat segíti a Caritas. Ennek a programnak a keretén belül, lehetőségeink szerint, a családok ruhát, élelmiszert, bútort stb. kapnak. Így próbálunk hozzájárulni ahhoz, hogy egy kicsivel jobbra, emberibbé váljon az itt lakók élete. Az irodák ellátják a körzetükben levő falvakat is.

A Caritas legújabb programja a **Családsegítő Program**, amely 2000 őszén indult el. Ezzel a programmal a bántalmazott nőket támogatja a Szervezet. Működik egy **Tanácsadó Iroda**, ahol szakember, pszichológus, jogász és szociális munkás, nyújtanak segítséget az ide forduló nőknek. A fokozottan veszélyeztetett helyzetben lévő nők a **Refugiumban** bizton-

ságos menedéket találnak gyermekeikkel együtt. Itt három hónapig tartózkodhatnak és ez idő alatt itt dolgozó munkatársaink segítségével próbálnak visszailleszkedni a mindennapi életbe. Ha indokolt, tartózkodásukat meghosszabbíthatják.

Összeállította:

Reszler Mihály,

a Hám János Teológiai Iskolaközpont igazgatója

és **Schtupler Tibor,**

a Caritas Szatmárnémeti Egyházmegyei Központjának igazgatója

Az Unitárius Egyház szociális és oktatási tevékenységéről

Szociális tevékenység

A szociális háló kiépítésében – a nemzetközi példák is igazolják – jelentős szerepe van az egyházak keretében működő civil jellegű szervezeteknek. Ebben a megközelítésben az Unitárius Egyház égisze alatt tevékenykedő **Unitárius Nőszövetség** munkája kiemelkedő. Közösségformálás, egymásra figyelés és a rászorulóknak segítése – ezek az alapvető fogalmak, amelyek az Unitárius Nőszövetség tevékenységének szemléleti háttérét biztosítják. Ennek a szemléletnek és szándéknak a hiteles gyakorlatba ültetésén munkálkodik a 85 tagszervezetből álló szövetség. A konkrét eredmények arról is tanúskodnak, hogy az emberhez való megértő odafigyelés egyaránt vonatkozik gyerekekre és öregekre, betegekre és szegényekre, magányosokra és kisközösségekre, óvodásokra és iskolásokra, kollégistákra és teológusokra, mintegy hitelesen igazolva azt, hogy a figyelő szeretet nem válogat. A sokrétű tevékenység különböző szinten történik: az elszigetelt egyénre való odafigyeléstől, betegápolástól, a nagyobb lélegzetű rendezvényeken át a szociális munka intézményes háttérének biztosításáig.

Alapszinten a helyi nőszövetségekben a közösségi rendezvények, rendszeres összejövetelek mellett a legfontosabb a **szociális tevékenység**: öregek, betegek otthoni látogatása; kórházi látogatások (Székelyudvarhely, Kolozsvár); a rászorulóknak támogatása ruhaneművel, pénzzel; öregotthonok, árvaházak folyamatos látogatása; szeretetsomagok összeállítása idősek és gyermekek számára; játékok, könyvek adományozása magyar óvodáknak (Medgyes); az unitárius kollégiumok és teológiai hallgatók számára mezőgazdasági termékek adományozása; a helyi iskolák tanulóinak megsegítése (Csíkszereda); keresztelői ajándécsomagok készítése; ingyenes orvosi tanácsadás, illetve gyógyszerelés, az öregek napjának megszervezése (Oklánd, Ürmös); árvíz- és jégkárosultak megsegítése. Mindehhez az anyagi alapokat önerőből, adományokból, kézimunkák értékesítéséből és a testvéregyházközösségek támogatásából teremti elő a szövetség, viszont az anyagi lehetőségek korántsem fedezik a folyamatosan felmerülő szükségleteket.

Országos szinten a nőszövetség **átfogóbb szociális programokat** is működtet: több alkalommal anyagiakkal segítette a Zsil-völgyi magyar gyermekek táboroztatását, hozzájárult a Homoródszentmártonban rendszeresen megszervezett személyiségfejlesztő és önismereti tanfolyamok költségeihez. Hollandiai és svájci adományokból létrehozta azt a központi segélyalapot, amelyből igénylés és nőszövetségi, illetve lelkesztő ajánlás alapján egyszeri, azonnali segélyt folyósít: például beteg gyermekek műtétjére, gyógyszerre, kisjövedelmű sokgyermekes családok, nyugdíjasok megsegítésére, fiatalok tanulmányi költségeire.

Az UNOSZ fontosnak tartja a **szociális munkával foglalkozók képzését**, továbbképzését, szakmai tanácskozáson való részvételét, a szociális munkában tevékenykedő szervezetek, szövetségek, személyek közötti kapcsolatteremtést és kapcsolattartást. Ebben az értelemben jelentős szerepe van annak az önismereti, személyiségfejlesztő programnak, amelyet a szövetség saját tagjai számára szervez, immár ötödik éve. A tanfolyam elsődleges célja a szociális munkához nélkülözhetetlen képességek (empátia, kommunikáció) tudatosítása, működtetése. A tanfolyam jellegéből adódóan a résztvevők száma maximum 15 személy évente.

Az Unitárius Egyház keretében a szociális munka intézményesült formáját képviseli a Homoród völgyében működő **Lókodi Öregotthon**, amely Kiss Rozália lelkészfeleség ötlete és kitartó munkája nyomán jött létre 1993-ban. Az üresen álló helybeli lelkészlakot, 13–14 férőhelyes öregotthonná alakították a magukra maradt idős emberek számára. Az igénylők száma állandóan növekedett, így 2000 elejére hathatós külföldi támogatással elkészült a korszerű, háromszintes, minden előírásnak és szükségletnek megfelelő 24 férőhelyes új öregotthon, amelynek működéséhez az Unitárius Egyház biztosítja az anyagi alapok jelentős részét, s ezt egészíti ki a hivatalos rendelkezések értelmében történő állami támogatás, valamint a külföldi jóakarók anyagi hozzájárulása. Az öregotthon főként olyan kisjövedelmű, sokszor jövedelem nélküli idős emberek számára nyújt otthont, akik egyedülállóak, vagy hozzátartozóik nem tudják otthonukban biztosítani gondozásukat. A nőszövetség megszervezte az állandó kapcsolattartást az öregotthon lakóival: havonta egy-egy helyi nőszövetség látogat el Lókodra, elbeszélgetnek az ott élőkkel, élelmiszert, ajándékot visznek, biztosítva ezzel a szükséges alapélelmiszerek jelentős részét.

A szociális háló kiépítése érdekében a szövetség a szórványvidékeken is szeretné megalkotni tagszervezeteit. A tervek között jelentős beruházásként szerepel egy nyugdíjasház felépítése azzal a céllal, hogy otthont adjon olyan egyedülálló nyugdíjasoknak vagy házaspároknak, akiknek ilyen irányú támogatásra van szükségük.

Oktatásfejlesztő törekvések

Az Unitárius Egyháznak az oktatás terén végzett többretegű tevékenységéből két alapvető területet emelhetünk ki: az egyik az intézményfejlesztés szempontjából a felekezeti iskolák és a működésükhöz nélkülözhetetlen oktatást segítő háttérintézmények kiépítésére irányul, a másik a nevelési funkciót nyomatékosítva, a folyamatos tartalmi-szakmai fejlesztést jelenti, nemcsak az iskolákban és az egyházközségek keretében tartott valláserkölcsei nevelés terén, hanem olyan programok révén is, amelyek szélesebb körben a gyermekekkel és az ifjúsággal való folyamatos foglalkozást biztosítják.

Az intézményfejlesztéssel kapcsolatosan köztudott, hogy a tanügyi törvény az egyházak égisze alatt, de állami intézményként működő iskolák státuszát és az oktatási rendszerben betöltött szerepét a teológiai líceumokra szűkíti. Ez nemcsak az egyházak oktatásban betöltött, történelmi múltba gyökerező hagyományos szerepét, a felekezeti oktatás életre keltését és fejlesztési lehetőségeit korlátozza, hanem tágabb értelemben az oktatás pluralitásának, a valódi alternatívák megteremtésének akadályozója is. Az 1998-tól érvényben lévő és a két-szintű szabályozásnak is nagyobb teret engedő kerettervek módosítása, a 2001-től bevezetett új kerettervek azok sajátossága, hogy a szakosítást mélyítik el és csupán 5 százaléknyi arányban teszik lehetővé az önálló, iskolai szintű helyi tantervi tervezést, legérzékenyebben az egyházi iskolákat érinti. Ezek a rendelkezések egyrészt a teológiai profilnak a más jellegű sza-

kosítástól való merev elhatárolását feltételezik, ugyanakkor felszámolják az egyházi iskolának azon jogát, amelyet az előző időszak minisztériumi rendelkezései, szűk határok között ugyan, de lehetővé tettek: mégpedig a más szakokon történő oktatás felvállalását és fejlesztését. Holott az egyházi iskolák egyre növekvő – a szülők és tanulók opcióiban is megmutatózó – presztízse elsősorban annak köszönhető, hogy ezek az intézmények az alapképzés mellett sajátos többletet képesek nyújtani azokon a hiányterületeken is, mint a közösségteremtés és -erősítés, az együttműködés, az erkölcsi magatartásformálás.

Az Unitárius Egyház égisze alatt két, jelentős történelmi hagyománnyal rendelkező középiskola működik: az **Unitárius Kollégium Kolozsváron** és az **Unitárius Gimnázium Székelykeresztúron**. Mindkét oktatási intézmény 1993-ban indult újra; a kolozsvári kollégium az 1993-94-es tanévben egy kilencedik osztállyal (28 tanuló) 16 tanárral, a székelykeresztúri ugyancsak egy kilencedik osztállyal (31 tanuló) és 17 tanárral működött. A jelenlegi beiskolázási számok: Kolozsváron 125 tanuló (két IX. osztály: 25–25 tanuló; egy-egy X. osztály: 25 tanuló, XI. osztály: 28 tanuló, XII. osztály: 22 tanuló); Székelykeresztúron 112 tanuló (IX. osztály: 25 tanuló, X. osztály: 28 tanuló, XI. osztály: 31 tanuló, XII. osztály: 28 tanuló). A sajátos székelykeresztúri helyzetből fakadóan az Unitárius Kollégium és az Orbán Balázs középiskola tanári kara nem határolódik el egymástól. Fekete János igazgató-történelemtanár, András Benedek vallástanár az unitárius gimnázium kinevezett tanára, a többi tantárgyat az Orbán Balázs Középiskola tanárai tanítják (a bedolgozó tanárok száma: 29). A Kolozsvári Kollégium igazgatója Popa Márta fizikatanár, a vallástanár és lelki nevelő Solymosi Zsolt, a bentlakás igazgatója Lőrinczi László. Az intézményben – annak is köszönhetően, hogy a 2001-es tanévtől két kilencedik osztály indult – fokozatosan kiépült az önálló tanári kar: a 15 tanár közül 6 végleges, 9 pedig bedolgozó.

Mindkét iskola igen fontos szerepet tölt be abból a szempontból, hogy elsősorban nem csak a szűk régió tanulóit iskolázza be, hanem továbbtanulási lehetőséget és megfelelő életkörülményeket biztosít a vidéki gyermekek számára is. Az iskolaközpont-jelleg kialakítás és ennek erősítése aktuális iskolafejlesztési törekvés, mert a létszámcsökkenés, a tehetségek elkallódása, általában a továbbtanulásról való lemondás ma már nemcsak a szórványterületek, hanem a székelyföldi magyar falvak szempontjából is egyre égetőbb probléma.

A két iskolában működő bentlakásos és szociális támogatási rendszer (ösztöndíjrendszer) mellett a 2001-es év legjelentősebb intézményfejlesztő eredménye a **kolozsvári bentlakás** kiépítése. Ennek az otthoneremtő létesítménynek a megvalósítását elősegítette, hogy a Brassai Sámuel Liceum épülete egyházi tulajdonba került vissza, és így lehetővé vált, hogy az iskolaépület szabadon lévő térségeit (alagsor, tetőtér) az Egyház az iskoláztatás igényeinek szolgálatába állítva, továbbfejlessze. E hatalmas beruházás, amelyet csak jelentős külföldi és belföldi támogatások segítségével lehetett megvalósítani, meghozta a maga látványos eredményét: a modern berendezéssel ellátott, kényelmes lakást és tanulási körülményeket biztosító bentlakás 46 tanulóknak és diáknak nyújt életteret. Az egyetlen lényegi mondatban összefoglalható eredmény mögött azonban a számadatok az otthoneremtésre irányuló erőfeszítések nagyságát is jelzik: a teljes beépített terület 821 m², a manzárdon kialakított hasznos terület 509 m², a 18 hálószoba 262 m², a tanulószoba 90 m², a mosdók, teakonyha, folyosók, lépcsőház 167 m². Az elkövetkező évben ez a beruházás folytatódik a tetőtér déli szárnyának a kiépítésével, amely ugyancsak bentlakási célokat fog szolgálni, kiterjesztve azt a lehetőséget, amelyet a jelenlegi kollégiumi rendszer néhány diáknak már biztosít: elszállásolást, modern lakhatási körülményeket és kedvező életteret egyetemi hallgatók számára.

Az intézményfejlesztési és az iskolák működéséhez szükséges minőségi feltételek megteremtése mellett az Egyház prioritásként kezeli oktatási téren a magyarságban és hitben élő közösség megerősítését. Az egyház hagyományos nevelői szerepkörének újraértelmezésével a vallás erkölcsi nevelés célrendszere is differenciálódik. Elválaszthatatlanul ugyan, de a vallás és nevelés viszonyában három nagy alapterületre kell figyelni: a vallás mint a kultúra tárháza, a történelem része, mint egy meghatározott közösség jellegzetes világértelmezése, értékrendje, hite, s mint az erkölcsös élet megélése olyan oktatási/nevelési feladatkört körvonalaz így együtt, amelyben már nem választható el egymástól az iskolai és az egyházi érdekelttség, hanem épp az ember fejlődésének szolgálatába állított össztársadalmi érték és érdek hangsúlyozódik. Ennek értelmében az Unitárius Egyház az iskolai vallás-erkölcsi nevelés mellett igen fontos tevékenységként tartja számon a gyermekkel való foglalkozást **nyári programok** formájában is. Ezek a gyermek- és ifjúsági táborok – amelyeknek szervezése és megvalósítása az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylettel való együttműködésben történik – programjaik révén elsősorban a szórványterületekre figyelnek, az anyanyelvhasználat, a nemzeti kultúra és történelmi hagyományok világába szólítva azokat a gyermekeket és ifjakat (évente 45-48 személyt), akik a Zsil-völgyében, Vajdahunyad, Beszterce, Nagybánya, Máramarosziget, Bukarest, Nagyszeben és Fogaras környékén élnek. A már többéves hagyománynak örvendő **szórványtáborok** mellett, 2000-ben második alkalommal kerültek sorra azok a **gyermektáborok**, amelyek változatos programjaikkal épp a történelem, hit és erkölcs jegyében közösségteremtő és -erősítő szándékkal kínáltak egy-egy hetes nyári programot a gyermekek számára. A rendszerint két helyszínen zajló táborokban évente 90–98 gyermeket foglalkoztatnak a táborvezetők (8–9 személy táboronként), akik ODFIE-tagok, illetve unitárius teológusok.

Az oktatásfejlesztés kulcsszavai – legyen az intézménybővítés vagy tartalmi, szakmai fejlesztés – a folyamatosság, a célirányosság és az állandóan változó igényekre való odafigyelés. Az Unitárius Egyház mindezek figyelembevételével oktatásfejlesztő tevékenységében a megújulást és megújítást kívánja felvállalni úgy, hogy a jelen folyamatát a történelmi örökség értékes hagyománya folytatásaként értelmezi.

Összeállította:

Asztalos Klára,

az Unitárius Nők Országos Szövetségének elnöke

és **F. Ferenczi Rita**

oktatási tanácsos

A diakónia, mint református keresztyén egyházunk gyakorlati szolgálata a romániai társadalomban

Amikor református egyházunk diakóniai szolgálatáról esik szó, csodálkozva kérdeznék rá sokan, hogy van-e egyáltalán a protestáns világban diakóniai szolgálat és diakónus, aki ezt végezze? Válaszunk erre határozott „igen”! Mi több, éppen a protestantizmus juttatta el az emberiséget a gyakorlati keresztyénség korszakához. A történelmi egyházak már rég kialakultak, tanaikat megállapították, hitrendszerüket kiépítették. Elérkezett az idő, amikor a keresztyén egyházak meg kell hogy mutassák: melyikük tud többet tenni az emberiségért. Ma már egyértelmű, hogy a jövő azé az egyházé, amely a legtöbbet tudja tenni az emberi nyomorúság

enyhítésére. Ez így helyénvaló, hiszen Krisztus egyháza nemcsak hit-, de főleg szeretetközösség. Becses dolog a tan tisztasága, épsége, a tiszta evangélium prédikálása, de az egyházat egyházzá a szeretet gyakorlása teszi.

Kárpát-medencei református anyaszentegyházunk is felismerte a **diakóniai szolgálat** szükségességét és a nyugati protestantizmussal lépést tartva, a regionális sajátosságokat és igényeket is figyelembe véve, jól megszervezett, hathatós diakóniai tevékenységet folytat. Nagy Géza egyháztörténész professzor kutatásai nyomán az intézményes szeretetmunka kezdeteit Kolozsváron a 18. századig vezethetjük vissza. Sajnos a 19. század második felétől eluralkodó korszellem, a liberalizmus a diakóniára is negatív hatással volt: Trianon előtt a szeretetszolgálat lelkülete szinte teljes mértékben hiányzott a reformátusság gyülekezeti és magánéletéből. E hihetetlennek tűnő csapásnak kellett jönnie, hogy reformátusságunk öntudatra ébredjen, s hitbéli megújulása rendjén a szeretetszolgálati munkában is felzárkózzék egyháza mögé. A belmisszió ébredésének öregotthonok, árvaházak, szeretetintézmények sorát, az 1921-től beindult diakonisszaképzést köszönhetjük.

Az 1948-ban történt általános államosítás az egyházi intézményeket sem kerülte el. Iskoláink, öregotthonaink, árvaházaink, kórházaink és nem utolsósorban diakonisszaképzésünk is áldozatul esett az ateista világhatalom pusztításának. A Református Egyház szeretetszolgálat megbénult, és ezzel együtt az egyház élete került nagy veszedelembé. A következő fél évszázad fojtogatásait Istennek segítségével kibírta egyházunk. A szeretetszolgálat parazsa csendben izzott a hamu alatt, és várta a lángra lobbanó szikrát.

1989 karácsonyára újjászülettek a remények. Egyházunk felszabadult a félévszázados megkötöttségéből és azonnal munkához látott. Félszegen bár, mint amikor valaki újra tanul járni, de teljes eltökéltséggel kezdte felépíteni intézményeit, és folyamatosan próbálja visszaszerezni a még létező régieket. Hamar felismerhetővé válik a szomorú valóság: ettől az új hatalomtól sem várhatunk segítséget, sem támogatást. Ennek ellenére épülnek az öregotthonok, árvaházak, ifjúsági központok. Létrejön az utcagyermek- és iszákosmentő misszió, beindul a házi beteggondozás. A kolozsvári református kollégium mellett megszületik a nővérképző főiskola, amelynek határozott célkitűzése a diakonisszaképzés újraindítása. Mindezt pedig teszi az általános elszegényedés, az egyre fokozódó zűrzavar és irányvesztés, és nem utolsósorban a hangsúlyozottan érezhető kisebbségi sorsban.

A következőkben bemutatjuk egyházunknak az utolsó 10–12 évben végzett diakóniai-missziói tevékenységét, nyilván a teljesség igénye nélkül, hiszen egy fejlődésben lévő folyamatról lesz szó.

A kommunista diktatúra megszűnésével egyidőben nyílt meg az országhatár a nyugati segélyszállítmányok előtt is. Felbecsülhetetlen mennyiségű élelem, ruha, cipő, bútor, gyógyszer és más egészségügyi cikk áradt be. Református gyülekezeteink is már a legelején célpontjai voltak ennek a segélyezésnek. A hirtelen ránk szakadó bőség nem mindenhol szerzett osztatlan örömet. Sok gyülekezetben konfliktusokat szült lelkipásztor és hívek között, haragot még a családtagok között is. Áldást jelentett viszont olyan helyeken, ahol az új lehetőségeket ésszerűen és önzetlenül hasznosították. Ezek között elsőként említendő meg a **Sepsi-illyefalván felépült Ifjúsági és Diakóniai Központ**. Ez a megvalósítás nem csak egyházunk számára jelentett büszkeséget, de a nyugati segélyszervezetek lelkesedését is növelte. Az 1992. október 3-án, ünnepélyes keretek között felszentelt központ, a **KIDA (Keresztyén Ifjúsági és Diakóniai Alapítvány)** tevékenységének eredményessége, biztató hatással volt és újabb

célkitűzések megvalósítására ösztönzött. Nemsokára létrejött ugyanott a **LÁM Alapítvány**, amely a mezőgazdaság terén mutat dinamikus fejlődést, és amelynek révén sok korszerű gazdaság jött létre a környéken és máshol is. Egyedülálló megvalósítás volt az illyefalvi **Gyermekfalu**. Nyugat-európai minőségű lakásokban olyan gyermeknélküli családok kaptak benne helyet, akik legalább 4-4 árva gondozását és nevelését felvállalták. Az apák számára az alapítvány munkahelyet biztosított, az anyák kizárólag a gyermekek nevelését végzik, és ezért tanári fizetést kapnak. Az árvák így szervesen és természetesen kerülnek bele a közösségi életbe. Ezek a megvalósítások nem idegenek a falu életétől. Kulturális és egészségügyi központja révén, amelyek szintén egyházi kezdeményezésre létesültek, de önálló életet élnek, bekerültek a falu hagyományos vérkeringésébe.

Ugyancsak árvák, nehéz családi körülményekben élő gyermekek, szórványhelyzetben segítségre, sőt megmentésre várók számára nyújt menedéket a **zsboki Református Gyermekotthon és Szórvány-iskolaközpont**. Itt mintegy 30 árva és több mint 50 szórványgyermek talál otthonra és járhat iskolába. Fenntartásába besegít a központ körül kialakult farmgazdaság.

Marosvásárhelyen a **Lazarenum Alapítvány** keretében működik a **Lídia Gyermekotthon**, amely szintén árvákról gondoskodik. Az Otthon fenntartásában jelentős szerepet vállal a Nőszövetség. A Lazarenum Alapítvány sokgyermekes, szegénységgel küzdő családok megsegítését is felvállalja.

Kolozsváron a **Bethánia Alapítvány** működteti a **Kisegítő-, Nevelő és Napköziotthont**, ahol 60 testi és szellemi fogyatékos gyermekkel foglalkozik szakképzett személyzet.

Az eddig felsorolt alapítványok és intézmények a gyermek- és ifjúságvédelem terén nyújtanak kiemelkedő eredményt. Nem véletlen, hogy e terület felé volt legföggékonyabb egyházunk szeretetszolgálat: az új nemzedéket minél egészségesebb légkörben és keretek között felnevelni. A gyermekvédelmet segítik az **egyházi óvodák, valamint a szórványiskolák- és internátusok**, mint amilyen például **Kőhalomban** létesült. Ugyanezt a célt szolgálja a már több gyülekezetben (például Erdőcsinádon) létrehozott **ifjúsági ház**, valamint nyári táboroztatásra alkalmas telep.

A gyermek- és ifjúságvédelem külön színfoltja az utcagyerek gondozás. Nagyobb városok gyülekezetei, közül több is felvállalta ezt a munkát. Az Erdélyi Református Nőszövetség keretén belül alakult meg az **Aksza Utcamissziós Ház** kolozsvári székhellyel. Ez az intézet szegény, nehéz szociális körülmények között élő gyermekeket gondoz. Diakóniai szolgálata mellett missziós jellege is van. A társadalom peremére sodort gyermekeknek a közösségbe való visszavezetését szolgálja. Ilyen célkitűzéssel jött létre az **Eutikhus Ifjúsági Gondozó Szolgálat Szentegyháza** központtal, amely a 18. életévét betöltött, az árvaházból kikerült otthontalan és a társadalomból kirekedt ifjak számára jelenthet életkezdési lehetőséget.

Református anyaszentegyházunk diakóniája az öregek védelmezésére és gondozására is figyelmet fordít. A kolozsvári **Bethlen Kata Diakóniai Központ** egyik szárnya öregotthonnak készült és minden reménység megvan arra, hogy hamarosan úgy is fog működni. Brassó III. Egyházközségben, a **Reménység Háza Alapítvány** keretében jött létre a **Niko-**

démusz Otthon, ahol jó pár éve már mintegy 25 magányos öreg talált új otthonra, új közösségre. Öregotthon létesült **Bágyonban** is, ahol körülbelül 100 személy befogadására és gondozására van lehetőség. Kolozsvár-Felsőváros egyházközség keretében működik egy korszerű, orvosi rendelővel ellátott öregotthon. Több tervről, megkezdett öregotthon építésről van tudomásunk. Ilyenek: a marosvásárhelyi Lazarénum Alapítvány keretében tervezett 25 személyes öregotthon, Székelyudvarhely II. egyházközség befejezés előtt álló öregotthona, a kolozsvári Tóvidék egyházközség területére épülő 50 férőhelyes öregotthon, Farnason a Zsoboki Árvaház keretében öregotthonná átalakulni készülő Szentiványi-kastély.

Az Erdélyi Református Egyházkerület és a Románia Egészségügyi Minisztériuma között 2000. júniusában létrejött protokollum értelmében **kórházlelkészi** állások létesültek Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Désen, Dicsőszentmártonban, Gyulafehérváron. Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet keretében külön kórházi csoport működik, közel 40 hallgató-munkatárssal. A felsorolást lehetne folytatni azokkal a lelképásztorokkal, akik rendszeres kórházi istentiszteleteket tartanak nagyobb városok kórházaiban.

Egyre szegényedő társadalmunk nagy betegsége az alkoholizmus. Az egyik napról a másikra való élet tengetése, a kilátástalanság és reményvesztettség legkézenfekvőbb kábítószere – egyelőre az alkohol. Gyülekezeteink tagjait sem kíméli ez a kór. Az alkoholizmus veszélyeit egyházunk hamar felismerte, és annak gyógyítására a maga módján cselekszik is. A szenvedélybetegek mentőszolgálatát Egyházkerületünkben három helységben működik szervezett formában: Kolozsváron a **Református Mentőmisszió**, Marosvásárhelyen a **Mentőöv Misszió**, Székelyudvarhelyen pedig egy **önkéntes csoport** végzi az alkoholisták szabadító szolgálatát. A mentőmisszió ökumenikus jellegű.

Az Erdélyi Református Egyházkerület 2001 áprilisában bejegyeztette első alapítványát, a **Diakónia Keresztyén Alapítványt**, amelynek mottója: „Együtt az életért.” Ez azt jelentette, hogy létrehozott egy olyan intézményt, melynek feladata a diakóniai munka végzése, valamint az ehhez a munkához szükséges intézmények megteremtése és a diakóniai szolgálat szakmai színvonalának biztosítása. Ez az alapítvány nem a gyülekezeti diakónia helyett, hanem annak kiegészítőjeként született, és nem vonja kétségbe annak szükségességét, de át kívánja vállalni azokat a feladatokat, amelyek mind anyagilag, mind szakmailag meghaladják az egyes gyülekezetek teljesítőképességét. A Diakónia Keresztyén Alapítvány egészségügyi és szociális problémákkal küszködő személyek számára nyújt segítséget, korra, nemre, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül. Intézményeket kíván létrehozni Erdély-szerte és különböző tervezeteket kíván megvalósítani a következő területeken:

1. Idős- és beteggondozás, amely magába foglalja az otthoni betegápolást, idősnapközi, gondozóotthon valamint öregotthon létrehozását.
2. Fogyatékosok foglalkoztatása, speciális munkahelyek teremtése fogyatékosok számára, illetve üdültetésükre alkalmas központok kiépítése.
3. Ifjúsági nevelés és gyermekek foglalkoztatása. Ebben elsődleges szerepet játszanak a prevenció-terápiás, illetve szociális-integrációs tervezetek a rászorult fiatalok vagy gyermekek számára, mint például árvaházból kikerültek integrációja, szociális gyermek-programok, a sportolás elterjesztése az agresszió, alkoholfogyasztás és kábítószeres helyett. Egy ilyen jellegű szociális gyermek-program sikeresen működik a kalotaszegi Mérán.

5. Közösségépítés és közösségfejlesztés olyan településeken, amelyek infrastruktúrájuk szempontjából és önszerveződésük terén is lemaradtak. A fent említett szociális gyermek-program tulajdonképpen egy ilyen közösségépítő program része.

A felsorolást lehetne folytatni olyan tevékenységekkel, amelyek tovább fejleszthetik az alapítvány hatáskörét, mint: szakmai továbbképzés és átképzés, állások biztosítása egy gazdasági háttér megteremtése révén, különböző helyi kezdeményezések támogatása. Az alapítvány elve a fokozatos bővítés. Ez azt jelenti, hogy a kolozsvári központ mellett létrejönnének a nagyobb református központokban hasonló, de ezen az elven működő projektek. Ez lesz a gerince a kerület-szerte kialakult és fokozatosan alakuló diakóniai munkának. Fél évszázad egyházüldözés után, amikor a diakónia keresztyéni jellegét akarták megsemmisíteni, még mindig érezhető az a bizonytalanság, amellyel a szociális és filantropikus szervezetek jótékonyági tevékenységei és az egyházi, azaz keresztyén diakónia között különbséget tesznek. Jelen világunkban inkább az a törekvés jelentkezik, hogy ezt a kettőt összemoszák.

Egyházunk diakóniai szolgálatának legsürgősebb teendői közé tartozik: újjászervezni a diakonisszaképzést. A Bethlen Kata Diakóniai Központban működő posztliceális főiskola keretében van már erre lehetőség. Ha a diakonisszákat egyházunk ismét munkába tudja állítani, akkor a diakónia ismét úgy jelentkezik majd a társadalomban, mint keresztyén szolgálat.

Összeállította:

Kovács István előadótanácsos

Fodor Imre

Anyanyelv a közigazgatásban

A nemzeti közösségek léte és azonosságtudata nagy mértékben függött és függ az anyanyelv helyzetétől. Bízató példa erre a dél-tiroli osztrákok, a finnországi svédek, az 1945 előtti erdélyi szászok esete, olyanokkal szemben mint például a skótok, baszkok, németországi szorbok, moldvai csángó-magyarok, szerbiai vlachok, görögországi arománok és sokan mások. Az oktatás, a művelődés, a vallásos tevékenység mellett az anyanyelv intézményesített gyakorlásának legfontosabb területe a közigazgatás. Romániában e tekintetben előrelépést jelent az új közigazgatási törvény, mely egy hosszú politikai küzdelem fontos állomása, és amely még nem ért véget. A küzdelemnek Marosvásárhely tevékeny és fontos része volt, amire a közösségünk sorsa iránt érdeklődők szerte a világban felfigyeltek. Ez az írás a küzdelmet és mindannyiunk jelenlegi teendőit mutatja be.

Előzmények, Marosvásárhely fekete márciusa

Marosvásárhely lakosságának 1900-ban 85,5 százaléka magyar, 9,5 százaléka román és 3,5 százaléka német anyanyelvű volt. A kommunista diktatúra homogenizáló politikájának következtében a város nemzetiségi összetétele gyorsan változott, a magyarság rovására, melynek számaránya 1992-re 52 százalékra csökkent. Tudatosan telepítettek nagyvállalatokat a városba, tudatosan alakították a közintézményi politikát – megtervezték a románosítást. Az a titkos dokumentum, melyet a megyei pártszékhelyen a forradalmárok találtak 1989. december 22-én, határidőkre és számokra lebontva szabta meg a teendőket. A példák hosszan volnának sorolhatók, ez esetben csak a közigazgatásra szorítkozunk: a közigazgatásból szinte teljesen kiszorították a kisebbségi nyelveket.

Ilyen előzmények után 1989 decemberének egyik legfontosabb üzenete a különböző népcsoportok összefogásának szükségessége és időszerűsége volt. December 22-én hangzottak el az első kétnyelvű beszédek, mire a tömeg úgy válaszolt, hogy „Soha többé sovinizmust!”. December 26-án létrejött a marosvásárhelyi román és magyar értelmiségiek barátság platformja, melynek meghirdetett célkitűzései ma is időszerűek. Később a románok közül néhányan, sajnos, szembefordultak a közösen fogalmazott és aláírt nyilatkozattal.

A Nemzeti Megmentési Front 1990. január 7-i nyilatkozatában bízva, amelyben a rendszerváltó azt ígéri, hogy „megadja és garantálja az egyéni és kollektív nemzetiségi jogokat” Marosvásárhelyen már január 18-án született egy hivatalos döntés, melynek értelmében az ősi Református Kollégium, ma Bolyai Farkas Líceum, visszanyeri egynyelvű magyar iskola státusát. Ezt méltányosan diákcserével javasolták megoldani, miáltal a Papiu Ilarian Líceum is egynyelvű román intézménnyé vált volna. A románosítási politika hívei elleneztek minden változást. De voltak pozitív, követendő példák is, ilyen volt Smaranda Enache és Emil Târnaveanu állásfoglalása. Kincses Elődöt, aki a megyei Nemzeti Megmentési Front alelnöke-

ként a tanítás menetét nem zavaró átszervezést javasolt, megvádolták, hogy nézetei szélsőségesek. Február 5-én a bukaresti televízióban egy kerekasztal-beszélgetést szerveztek. A megbeszélés alatt Mihail Şora tanügyminiszter elfogadta érveinket, melyeket a Bolyai Farkas Líceum szülői bizottságának elnökeként soroltam fel. Ennek ellenére azoknak lett igazuk, akik a rögtöni megoldást követelték. Tizenkét esztendő telt el, és csak most jutottunk el odáig, hogy a marosvásárhelyi magyar nyelvű felsőoktatás, valamint a Bolyai Farkas Líceum ügye tétélesen szerepelnek az RMDSZ és a kormányzópárt 2002-re érvényes megállapodásában.

A Marosvásárhely fekete márciusaként ismert szomorúan tanulságos 1990 márciusi eseményeket tudatosan készítették elő, hogy a zavargásokkal gátat vessenek mindenféle kisebbségi törekvésnek. Az előre átgondolt, részleteiben is megszervezett támadás váratlanul érte azt a magyarságot, melyet a (kar)hatalmi erők teljesen cserben hagytak. Ne feledjük el: ennek ellenére a spontán, sok bátorságot és leleményességet igénylő védekezés lényegében eredményes volt.

A márciusi események negatív hatását máig érzékeljük Marosvásárhelyen. Ez a hatás nem csak kisebbségi törekvéseinkre vonatkozik, hanem rányomta bélyegét a gazdaság, a társadalom, a művelődés minden területére. A potenciális beruházók megriadtak, így a szociális bajok megoldása nehezebbé vált. Az 1996-ig tartó időszak lényegében azzal telt el, hogy a magyarság, tisztségviselői és társadalmi szervezetei révén, oldani próbálta a lemerevedett viszonyokat. 1996 és 2000 között sok kezdeményezés volt eredményes, ami részben visszaadta a magyarság önbizalmát. 2000-ben a polgármesteri választásokat elveszítettük, helyzetünk megint nehezebbé vált.

A kilencvenes évek elején fontosak voltak a nemkormányzati szervezetek, főleg a Pro Európa Liga nemzeti közösségek együttélésére, azok anyanyelvének érvényesítésére vonatkozó rendezvényei. Egy ilyen rendezvény alkalmával, 1992 október végén, a Liga vezetőségének tagjaként nagyon tanulságos beszélgetést folytattam dr. Rudolf Machacek alkotmánybíróval, az Európa Tanács Jogi Bizottságának tagjával. Az volt a véleménye, hogy a kisebbségi jogokért vívott küzdelem akkor hatékony, ha helyi szinten is kialakul a megoldás. Azt is mondta, hogy a jogi kereteket illetően, nemzetközi ajánlások alapján, előbb a mindenkori kormánnyal egyeztessünk, és csak azután a parlamenttel. Egyetértettünk abban, hogy nem kielégítőek sem az európai, sem a román jogi keret előírásai, a gyakorlatban kell azokat „erőltetni”.

1996 előtt, a több- vagy kétnyelvű cégtáblák ügyét is rosszindulatúan kezelték. 1994-ben előbb halogatták, majd elutasították azon vállalkozások elindításának engedélyezését, melyek ilyen cégtáblákat szándékoztak kifüggeszteni, mivel „nem feleltek meg az Alkotmány előírásainak”. Bár Mircea Ionescu-Quintus igazságügy-miniszter pozitív választ adott, a feleségem ellen fogorvosi rendelőjének cégtáblája miatt bünyügyi eljárást indítottak, melyet később megszüntettek. Minden gazdasági-szakmai tevékenység elindítása nagy anyagi megterhelést jelentett, és ezért kevesen tudták vállalni a halasztásokat, illetve elutasításokat. Ez annyira beidegződött, hogy sokszor csak egynyelvű feliratokat kértek. Később, polgármesterként, szombaton vagy vasárnap este több ilyen családot felhívtam, bíztattam őket, hogy a dokumentációt cseréljék ki kétnyelvű feliratokra, amit köszönettel meg is tettek.

Marosvásárhely küzdelme a magyar nyelvért

Így indultunk az 1996. júniusi önkormányzati választások után. Városi tanácsos kollégáimmal együtt, meg voltunk győződve arról, hogy sikerülni fog oldani a lemerevedést, hogy

elsősorban tőlünk függ, mennyire nyeri vissza közösségünk az önbizalmát. Úgy tartottam, hogy az adott helyzetben nem tanácsi határozatokkal, hanem polgármesteri rendelkezésekkel leszünk hatékonyak. Az RMDSZ-frakcióval a tanácsban mindig és mindenben összehangoltan léptünk fel. A tanácsosaink érdeme, hogy lassan sikerült a többi tanácsosokkal az egész város hasznát szolgáló párbeszédet kialakítanunk, pedig az anyanyelvre vonatkozó polgármesteri rendelkezések miatt ez nehezen ment. A prefektúra és néhány szélsőséges román szervezet állandóan támadott.

Többen kérdezték, felvidéki, kárpátaljai, nyugati magyarok is, milyen „átfogó terv” szerint cselekszünk, mi a magyarázata, hogy az anyanyelv visszahonosításában sok mindenben eredményesek vagyunk. A helyi román sajtóban elhangzott a vád, hogy a felső RMDSZ-vezetés utasításait hajtjuk végre anélkül, hogy ennek hatását mérlegelnénk. Az igazság az, hogy az RMDSZ-vezetés nem szólt bele sem a helyi célok kijelölésébe, sem az ügyvitelbe. Ezeket mi gondoltuk át, és aszerint cselekedtünk. Ha nehézségekbe ütköztünk, parlamenti képviselőink és kormányzati tisztségviselőink sokszor és eredményesen segítettek. Sokan támogattak szervezeten belül és kívül egyaránt, például az USAID (US Agency for International Development). Következzék néhány adat, történet állításom igazolására.

Pár héttel beiktatásom után, 1996. augusztus 18-án Emil Dandea, volt polgármester szobrát leplezték le, az azelőtt felavatott Bernády György szobor ellentételezéseként. Az ünnepséget a Vatra Românească Egyesület szervezte, és meghívtak, hogy a város nevében vegyem át a szobrot. A beszédem második felét magyarul mondtam, mire a szintén meghívott Gheorghe Funar, kolozsvári polgármester, Pop Dumitru jelenlegi nagyromániás szenátor és többen mások fűtyülni kezdtek. A sajtó rosszindulatú kérdéseket tett fel az eset kapcsán. Két nap múltán átiratot kaptam Gavril Țiru prefektustól, melyben elmarasztalt és fenyegetett, azt állítva hogy a magatartásom „teljesen törvénytelen, hibás és alkotmányellenes volt”, és már akkor figyelmeztetett, hogy a kétnyelvű utcanévtáblákat nem fogják elfogadni. Funar feljelentett a kormánynál leváltásomat kérve, többek között azért, mert a magyar beszéd nem volt a román rész pontos fordítása. Ebben igaza volt: lám ha kell, tud magyarul!

A köszöntők, beszédek hatásosabbak, ha a különböző nyelven mondtak, azonos alap gondolatok mellett, kiegészítik egymást. A kétnyelvűség első sorban nem azt jelenti, hogy a románul értő magyar hallgatóság ugyanazt a szöveget hallgassa meg, esetleg unottan, anyanyelvén is, hanem azt is, hogy a különböző közösségek tiszteljék egymás hagyományait, nyelvét és kölcsönös üzeneteit. Ma, öt esztendő elteltével, ezt elfogadják Marosvásárhelyen.

1997 tavaszán kétnyelvű közönségszolgálati irodát hoztunk létre a polgármesteri hivatalban, és az információáramlás és az alapfokú ügyvitel hatékonyságának növelésére bevezettük első fokon a két-, illetve néhány tevékenységben, a többnyelvűséget. Az iroda munkahelyeinek betöltésére versenyvizsgát írtunk ki, melyben részvételi feltételként szabtuk meg, a román és egy világnyelv ismerete mellett, a magyar nyelv ismeretét is. Dorin Florea prefektus átiratában a versenyvizsgát törvénytelennek és pozitív diszkriminációnak minősítette. Ezt hivatalos levélváltás követte: részünkről leírtuk, hogy csak akkor lehetne pozitív diszkriminációról beszélni, ha feltételként a nemzetiséget és nem a nyelvtudást szabtuk volna meg, mert a magyar nyelvet nemzetiségtől függetlenül, Marosvásárhelyen sokan ismerik. Lazăr Lădăriu a Román Nemzeti Egységpárt (PUNR) képviselője, megtámadott a parlament alsóházában, többek között azt állítva, hogy egy ilyen versenyvizsga „irredenta kezdeményezés, alkotmányellenes magatartás, és a magyarosítási folyamat bizonyítéka”. Erre válaszolt Kerekes Károly RMDSZ-képviselő, aki dokumentumokkal bizonyította, hogy a sokat bírált régi magyar köz-

igazgatásban a tisztviselőknek ismerniük kellett a kisebbségek nyelveit még akkor is, ha azok arányszáma alacsony volt. A versenyvizsgát megtartottuk.

Mellettünk érvelt Tokay György nemzeti kisebbségügyi miniszter, és néhány emberjogi társadalmi szervezet. Interpelláció hangzott el a budapesti parlamentben is. A bel- és külföldi sajtó is foglalkozott az akkor teljesen újszerű versenyvizsgával. Mindennek köszönhetően a közigazgatási bíróságon leállították az ellenünk folyó eljárást, így a lefolytatott versenyvizsga végül nem csak eredményes, de érvényes is volt. Az iroda működhetett. A továbbiakban a különböző tevékenységi területre vonatkozó eligazító útmutatókat is két nyelven nyomtattuk.

Szintén 1997 tavaszán készítettük elő a *Marosvásárhelyi Napok* első rendezvényeit. Alaposan átgondoltuk, hogy a hagyományokra támaszkodó művelődési, egyházi, gazdasági, ifjúsági, szociális-társadalmi és szórakoztató műsoroknak a ma emberéhez kell szólniuk, mégpedig úgy, hogy a nemzeti közösségeket is közelebb hozzák egymáshoz. A tanács úgy döntött, hogy évente emlékezzünk Mátyás király 1482-ben kelt kiváltságlevelére, mellyel országos vásárok tartására jogosította az akkor még Székelyvásárhely nevű várost. A kiváltságlevelével annyira nyitott, hogy üzenete ma is időszerű, ezért úgy hangsúlyoztunk, hogy a kiváltságlevelével mondatait színészek különböző nyelveken "hirdessék". Sikertült az addig raktárként használt, Bethlen Gábor, illetve Borsos Tamás idejében épült várat belevinni a város kulturális vérkeringésébe. Természetesen akadtak, akik bíralták a rendezvényeket „magyar jellegük” miatt. Ebből annyi igaz, hogy a rendezvények hozzájárultak a többnyelvűség elfogadásához, és mivel magyar művelődési egyesületek sok színvonalas műsort szerveztek, javult közösségünk megtépzott önbizalma. Ilyen szellemben alakítottuk az akkor indított társ(testvér)városi kapcsolatokat, a díszpolgári címek és Pro Urbe-díjak létrehozását és adományozását.

Az előzmények ismeretében tisztában voltunk azzal, hogy a többnyelvű helységnévtáblák ügyében körültekintően, de határozottan kell eljárni. A helyi közigazgatásra vonatkozó 1997/22-es számú kormányhatározat megjelenése után rögtön aláírtam a háromnyelvű (román-magyar-német) helységnévtáblára vonatkozó polgármesteri rendelkezést, melyet a prefektus azon a címen támadott meg a közigazgatási bíróságon, hogy 20 százaléknál kevesebb német él a városban. A harmadik nyelvvél a város nyitottságát akartuk hangsúlyozni. 1997 júniusában egy új, kétnyelvű helységnévtáblára vonatkozó polgármesteri rendelkezést adtam ki, és a médiában felkértem a város lakosságát, hogy tekintse azokat a demokrácia megerősödése és a város közösségei egymás iránti kölcsönös tisztelete kifejezésének. A helységnévtáblákat különben a törvény értelmében az országos illetve megyei ügyi hatóságnak kellett volna kifüggesztenie. Az ügy válaszlevelében a 22-es kormányhatározat végrehajtási utasítása megjelenésétől és a felettes szerv rendelkezésétől tette függővé a polgármesteri utasítás végrehajtását. A köntörfalazó, halogató magatartás annyira közzismert a román közigazgatásban, hogy – tiszteletben tartva a szabványokat – kidolgoztunk egy egyszerű, olcsó eljárást a feliratok elkészítésére. Ez a későbbiekben, miután a feliratokat többször megrongálták vagy lefestették, nagyon hasznosnak, vagyis gyorsnak és gazdaságosnak bizonyult. A kifüggesztett kétnyelvű helységnévtáblák köszöntötték az első Marosvásárhelyi Napokat és azok vendégeit.

A Marosvásárhelyi Napok záróünnepélyén értesítettek, hogy Victor Ciorbea kormányfő meghallgatásra hív, melyen a prefektussal együtt jelenjek meg. Fogadásunkra június 30-án került sor, melynek az elején Victor Ciorbea kormányfő csak röviden köszöntött és felkért, hogy a kétnyelvű feliratokkal körültekintően járjunk el. A megbeszélés azután érdemben Remus Opriș kormányfőtitkárral folytatódott. Opriș bírálta, hogy a feliratok kifüggesztését

nem készítettük elő kellő mértékben, de elismerte, hogy a feliratok kifüggesztésének módja jogszerű volt. Ami a bírálatot illeti, én bizonyítottam, hogy félretájékoztatták, hisz minden médiában népszerűsítették a feliratokat, nem sértően, eljárásunk senki ellen nem irányult.

A prefektúra előzetes, a feliratok leszerelésére felszólító átirata tele volt csúsztatásokkal és a kormányhatározat egyoldalú értelmezésével: a helységnév „megváltoztatásához” és a kifüggesztéshez tanácsi határozat szükséges. Válaszomban azzal érveltem, hogy nem helységnév változtatásról, hanem egy jogi előírás végrehajtásáról volt szó. Erre a prefektúra a Miniszterelnöki Hivatal keretében működött Közigazgatási Főosztály vezetőjéhez, Grigore Lăpușanu államtitkárhoz fordult, és kérte a kormányhatározat olyan értelmezését, hogy a névtábla kitételét – kétharmados többségű – tanácsi határozathoz kell kötni, mondván hogy közvagyon kezelésére vonatkozik. És a táblákat kizárólag az útügy helyezheti ki. Csakhogy az útügyisek egy helységnévtáblát sem cseréltek ki sehol a megyében. A szabványokat pontosan betartottuk, ennek ellenére amibe lehetett, belekötöttek: a román feliratot hol szlávos, hol latinos helyesírással követelték, hogy a magyar nyelvű szöveg betűi legyenek kisebbek, írjuk megkülönböztetett színű alagra, ésatöbbi.

A Közigazgatási Főosztály válaszában Grigore Lăpușanu államtitkár azt írta, hogy csak a helyi tanácsi határozattal lehet kifüggeszteni a feliratokat. Ennek alapján a prefektúra ilyen értelmű körlevelet adott ki, melyben még más feltételeket is szabott. Aznap délután a magyar feliratokat a román trikolor színeivel festették le, pedig a kétnyelvű feliratokat a város többsége elfogadta. Az államtitkár átiratának vétele után azonnal írásban tájékoztattam közvetlen fellettesét, Remus Opriș kormány-főtítkárt az eseményekről, kértem a 22-es kormányrendelet helyes értelmezését, és azt, hogy fogadjon. Előbb az államtitkárral majd a kormány-főtítkárral volt alkalmam beszélni és kiderült: a két együtt dolgozó magas rangú tisztségviselő a kormányrendelet előírásait kétféleképpen értelmezi. Borbély László akkor közművesítést és területrendezési minisztériumi államtitkár kormányülésen érvelt a helyes értelmezés mellett, melynek következtében Remus Opriș aláírta azt a leiratot, amely bizakodással töltött el, hogy a helyes értelmezés nemcsak nálunk, hanem az egész országban megkönnyíti a kormányrendelet alkalmazását. Opriș miniszter sajtókonferencián is megerősítette álláspontját, tételesen törvényszerűnek minősítve Marosvásárhely polgármesterének rendelkezéseit, és ezt a központi sajtó is közölte. Markó Béla szövetségi elnök szintén sajtókonferencián érvelt a feliratok és azok kifüggesztésének módja védelmében. Ugyanakkor a Román Nemzeti Egységpárt vezetősége élesen támadott többek között azzal is vádolva, hogy zavargásokat szítok. Marosvásárhelyen a prefektus visszavonta előbbi rendelkezéseit. Bár a kétnyelvű feliratokat sokszor lefestették, megrongálták, ezek folyamatosan léteztek a 2000-es helyhatósági választásokig.

A szélsőségesek olyan „veszélyesnek” minősítették a marosvásárhelyi helyzetet, hogy Gavril Dejeu belügyminiszter 1997. augusztus 4-én meglátogatta a várost. Kérésére megbeszélésre került sor, melyre meghívta az RMDSZ és a Román Nemzeti Egységpárt tisztségviselőit. Ez a párosítás már eleve helytelen, mivel azt a látszatot kelti, hogy a két alakulat egymás tükörképe. A megbeszélésen az RMDSZ-t országos és helyi vezetők képviselték. A román oldal egyfajta vádiratot terjesztett elő a következő főbb pontokkal: magyar beszéd a Dandea szobor-avatáson, magyar nyelvtudás igénylése versenyvizsgán, a polgármesteri hivatal háromnyelvű fejléce, a csak félig elfogadott városcímer használata, a Marosvásárhelyi Napok jellege, kétnyelvű helységnévtáblák és más feliratok. Azzal is vádoltak, hogy hivatalosan levelezek magyarul, és felmutattak egy olyan levélmásolatot, melyet Pataki Imre volt megyei elnöknek küldtem Csíkszeredába a Kritérium Kiadó marosvásárhelyi könyvkiállítására megszer-

vezése kapcsán. Akkor döbbsentem rá, hogy mennyire részletekbe menően figyelik minden lépésünket. Vádjaik alapján követelték a felfüggesztésemet. Gavril Dejeu mindenkit kölcsönös megértésre szólított fel, „annak ellenére, hogy a családjának egyik tagját magyar katonának ölték meg”. Tipikus és „meggyőző” érvelés!

A Vatra Românească Szövetség 1997 őszen két pert indított: a marosvásárhelyi törvényszéken azt kérte, hogy „hatalmi visszaéléssel” hozott rendelkezéseimet vonjam vissza és fizessek kártérítést, illetve a bukaresti táblabíróság közigazgatási osztályán a kormányhatározat érvénytelenítését kérték. A vásárhelyi peren – ügyvédként Frunda György szenátor érvelt meggyőzően – a megkeresést a törvényszék elutasította.

Többször hivatalosan kértem, hogy a rendőrség, a közrendészek azonosítsák a helységnévtáblák bemázolóit, de ez ritkán „sikert”. Egy ilyen rendhagyó eset volt 1997. október 6-án, amikor kihágásért megbírságotlák Adrian Moisoiu, a Nagy-Románia Párt Maros Megyei Szervezetének elnökét és Pop Dumitru városi tanácsost. Ma mindketten a román parlament tagjai.

Tudtuk, a kétnyelvűséget lépésekben, de következetesen kell visszahonosítanunk, mégpedig úgy, hogy lassan a szélsőségesek is szokták meg. Egy esztendő alatt 66 helységnévtáblát mázoltak le, átlagosan havonta egyszer lefestettek minden táblát. Egy tábla „házi” javítása akkor 40 ezer lejbe került, az évi kiadások nem érték el a három millió lejt. Egy év után elcsendesedtek, majd a 2000 júniusi választások előtt kezdték megint rongálni a feliratokat, arra hivatkozva, hogy a 22-es kormányrendeletet az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette. Mi azzal érveltünk, hogy a már törvényesen bevezetett kétnyelvűséget nem lehet visszamenő hatállyal megszüntetni. Végül a helységnévtáblák lemázolását szervező Nagy-Románia Párt azt az ajánlatot tette, hogy elfogadja azokat, ha a magyar feliratokat más színű alapra és kisebb betűkkel írjuk. Ezt elutasítottam, hisz a feliratoknak nem csak gyakorlati haszna van, hanem a különböző közösségek egyenrangúságát is ki kell fejezniük. A 2000-es választások után ezt a nagy-romániás javaslatot Dorin Florea jelenlegi polgármester „eredeti” megoldásként alkalmazta. Amikor az új közigazgatási törvény anyanyelvre vonatkozó végrehajtási utasításait tárgyalták, nyomatékosan kértük, hogy a többnyelvű feliratok legyenek azonos színűek és nagyságúak. Ezt az igényt sikerült az RMDSZ-nek elfogadtatnia, amely több nyugat-európai ország, sőt a magyarországi gyakorlathoz képest is előrelépést jelent.

Az anyanyelv visszahonosítását közvetlenül vagy közvetve még egy sor tevékenység és esemény szolgálta. 1997. május 27-én Emil Constantinescu és Göncz Árpád államfők Marosvásárhelyen találkoztak, mégpedig nagyon nyitott, bizakodó hangulatban. Akkor abba kötöttek bele, hogy miért a vendég államfőt köszöntöttem előbb. Orbán Viktor, Németh Zsolt és Tőkés László 1997. szeptember 13-án látogattak Marosvásárhelyre. Akkor az volt a baj, hogy miért fogadtuk kitüntető tisztelettel a „szélsőséges pártküldöttséget”. Bevezettük, hogy kérésre a házasság négy nyelven köthető, mivel olyan eset is adódott, hogy a vőlegény csak angolul tudott. Két nyelven iratoztuk fel a polgármesteri hivatalt és az alárendelt intézményeket, valamint az irodákat. Elindítottuk a tanács és polgármesteri hivatal kétnyelvű közlönyét. Megjelent Marosvásárhely kétnyelvű, majd négynyelvű képes albuma. A legtöbb vitát a kétnyelvű kitűzők váltották ki, erről több tárgyalást folytattak a közigazgatási bíróságon, és a szélsőséges sajtó is erősen támadta. Mivel nem sikerült egy független magyar nyelvű TV-stúdió újraindítása, a működő stúdiókban magyar nyelvű programokat is indítottunk.

Sokat jelentett néhány nem-kormányzati szervezet támogatása. Külön kiemelem a Pro Európa Liga által szervezett tanácskozásokat és kiadott szakirodalmat, például A nyelvi jogok

tiszteletben tartása Marosvásárhelyen című tanulmányt, melyet Haller István írt és a Szokoly Elek főszerkesztette ALTERA című folyóiratot. Fontos tanulmányi napokat szervezett még a Bernády György és a Project for Ethnic Relation Alapítvány. Jó hatással voltak az Outward Bound Románia Ifjúságáért Szervezet konfliktuskezelő táborai és a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség tanfolyamai.

Támogattuk a német nyelvű tanítás kiépítését is. Elértük, hogy Marosvásárhelyen német nyelvű oktatás is folyik, az óvodától az érettségiig. Fialat roma tanítónőket is kiképeztünk. 2000 tavaszán a városi tanács szinte egyhangúlag fogadott el egy indítványt, melyben kérte, hogy a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetemen indítsák el újra az elsorvasztott magyar nyelvű oktatást. Ez a szavazás tükrözte leginkább a négy esztendő küzdelem hatékonyságát. Az egyetem erősen polarizált szenátusa indítványunkat elutasította. Következett a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi karainak beindítása. Ezek után, felismerve hogy diákokat veszítenek, már hajlanak a magyar nyelvű oktatás bevezetésére. Egy újabb példa arra vonatkozóan, hogy eredményekre akkor számíthatunk, ha igényeinkről nem mondunk le, de kitartunk mellettük.

Marosvásárhely lényegében történelmi címere három éves küzdelem eredménye. 2000 elején lett jogerős, és ezt követte a kétnyelvű zászló elfogadása. Felállítottuk Borsos Tamás, a város volt főbírája és a vár építője mellszobros emlékművét és Petőfi Sándor egészalakos szobrát. Gyümölcsöző kapcsolatokat építettünk ki magyarországi, németországi, angliai és moldáviai testvérvárosokkal. Az Európa Tanács 2000 tavaszán Marosvásárhelyt Európa Érdemzászlóval tüntette ki. Az elért eredményeket, bár szerények voltak, meg kellett volna becsülnünk. Részünkről főleg a megosztottság vezetett a 2000-es helyhatósági választási kudarchoz, melynek hatását érezzük minden nap.

Az új közigazgatási törvény és az anyanyelvhasználat

A korszerű román közigazgatás kialakítása Munténia és Moldva egyesítése idején kezdődött francia mintára, és az alapelvek a lényegét tekintve ma is érvényesek. A francia-román közigazgatási koncepció teljesen elüt az angolszász, a német vagy a magyar közigazgatási elvektől. Ezért, az adott kereteken belül, a 2001/215-ös számú helyi közigazgatási törvény előrelépést jelent. A törvény tizenegy esztendő munka és küzdelem eredménye, melyben az RMDSZ és parlamenti csoportjának részvétele meghatározó volt. A törvénytervezet vitája gyakorlatilag öt esztendőt vett igénybe, és bár megígérték, nem léptették életbe az előbbi parlamenti ciklusban. A tervezet előkészítésében szakemberek és nem-kormányzati szervezetek is részt vettek. Marosvásárhelyről is több javaslatot tettünk, melyeknek nagy részét sikerült előbb elfogadtatnunk Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda és Székelyudvarhely támogatásával a Muncipiumok Föderációjában. Küldtünk javaslatokat közvetlenül is. Végül is a Parlament elfogadta a 118 módosítást tartalmazó új helyi közigazgatási törvényt.

A jogalkotásban is még sokat kell tenni az igazi önkormányzatiság megvalósításáért, de a törvény érdeme, hogy az alkotmány által egyelőre megszabott keretek között több vonatkozásban érvényesíti a szubszidiaritás, ez esetben a helyi autonómia megerősítésének elvét, és a nemzeti közösségek vonatkozásában nyitott. Fontos előrelépés a közigazgatás decentralizációja, a helyi közigazgatás hatásköreinek növelése és a nemzeti közösségek számára pozitívan szabályozza az anyanyelv használatát a közigazgatásban.

Az anyanyelvre vonatkozó előírásokat illetően jelenleg a következetes érvényesítés a feladatunk. Ez a törvény hatályba lépése után elkezdődött, az alkalmazásra vonatkozó előírás-

sok kidolgozásával. A marosvásárhelyi példák is bizonyítják, a hatékony alkalmazása mennyire függ az egységes, részletekbe menő értelmezéstől. A szabályzat-tervezethez benyújtott javaslatunk a kétnyelvű helységnevtáblákra (azonos betűtípus, betűnagyság és szín), utcanévtáblákra, a városban működő közintézmények feliratozására (alárendeltségüktől függetlenül) és a házasságkötés módjára vonatkoztak. Sok egyeztetés és vita után 2001 novemberében a kormány elfogadta idevágó határozatát: „Szabályok a 2001/215-ös számú helyi közigazgatási törvényben foglalt, a valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgároknak a helyi közigazgatásban való anyanyelv-használati jogával kapcsolatos előírások alkalmazására.”

Ez a szabályzat előrelépést jelent, mivel a törvény szellemében bontja le az anyanyelvre vonatkozó előírásokat, és sikerült az RMDSZ igényeinek jelentős részét elfogadtatni. A szabályzat tételesen kimondja, hogy a helyhatóságoknak biztosítják a szabályok alkalmazását, és a mulasztásokat illetve késéseket pénzbírsággal büntetendő kihágásnak minősíti. Az alkalmazást tovább erősíti az RMDSZ és a Szociáldemokrata Párt 2002. január 29-i megállapodása, melynek értelmében az alkalmazást monitorizálják, és biztosítják az utcák, terek és közintézmények névadásával kapcsolatos jogok érvényesítését. Bár nem sikerült a kétnyelvű utcanévtáblákat az alkalmazási szabályokba tételesen belefoglalni, de ezeket így is következetesen és egységesen ki kell függeszteni, mivel mindenütt és mindenki számára méltányosan tükrözik az anyanyelvre vonatkozó jogokat, és megfelelnek a törvény általános előírásainak.

A törvény és az anyanyelvre vonatkozó alkalmazási szabályai a helyi közigazgatásra vonatkoznak. Más területek – igazságszolgáltatás, közrendészet – kiegészítő jogszabályzást igényelnek. Amíg ez időszerevé válik, ahol erre lehetőség van „erőltetni” kell az anyanyelv használatát, mivel ez megfelel a törvény szellemének: nincsenek tiltó rendelkezések.

Az eredményesség természetesen attól is függ, mennyire leszünk következetesek a törvény alkalmazásában. Marosvásárhelyen 2000 elején elkezdtek a kétnyelvű utcanévtáblák gyártását, amit a jelenlegi polgármester, Dorin Florea leállított. Az ő értelmezése szerint a kétnyelvű utcanévtáblára a megnevezés csak románul írandó, magyarul annyit kell utána írni: „utca”. Azon utcák esetében, melynek neve nem főnév, ez ellentmond a kétnyelvűségnek. Ezért 2001 elején egy olyan határozattervezetet terjesztettünk a tanács elé, mely elvben engedélyezi a kétnyelvű utcanévtáblákat és irányítótáblákat. A tanács ezt heves vita után elfogadta, azzal a megkötéssel, hogy a határozatot az új közigazgatási törvény hatályba lépése után kell alkalmazni. A törvény kihirdetését követő tanácsülésen alkalmazási programot nyújtottunk be, melyben tételesen felsoroltuk a polgármesteri hivatal teendőit. A programot az RMDSZ-frakció, melynek tagjai akkor Benedek István, Kolozsvári Zoltán, Csegzi Sándor, Bakos Levente, Dávid Csaba, Fekete Attila, Király István, Kirsch Attila, Ráduly Levente, Sántha Tibor, Spielmann Mihály, Törzsök Sándor és én voltunk, közösen állítottuk össze. Később az alpolgármesterekre vonatkozó előírások következtében a frakció Kovács Júlia és Molnár Gábor tanácsosokkal bővült. A programot az RMDSZ-frakció és én közösen állítottuk össze. A program fontosabb elemei:

- A lakossággal közvetlen kapcsolatban álló irodák biztosítsák a román és magyar nyelvet ismerő személyzetet, a kétnyelvű hirdetéseket, feliratokat és eligazító útmutatókat.
- Hivatalos fordítók kiválasztása a Polgármesteri Hivatal alkalmazottjai közül, a hivatal biztosítja a nyelvvizsga díját és, ha lehet, a többletjavaldalmazást.
- A Városházi Közlöny újrakiadása két nyelven.
- Az irodai feliratok és hirdetések időszerűsítése és két nyelven történő kifüggesztése.
- A kétnyelvű kitűzők újbóli bevezetése.

- A helyi televíziók Városi Tanács által támogatott adásainak, román és magyar nyelven egyenlő mértékben történő sugárzása.
- A háromnyelvű helységnevtáblák azonos formátumú és színű feliratozása.
- A kétnyelvű utcanévtáblák és irányítótáblák fokozatos felszerelése.
- Az autóbuszmegállók és az autóbuszok kétnyelvű feliratozása.
- A Polgármesteri Hivatal hatáskörébe tartozó intézmények kétnyelvű feliratozása.
- A városban működő a Megyei Tanács, vagy a Prefektúra hatáskörébe tartozó intézmények kétnyelvű feliratozása.
- A házasságkötések kérésre történjenek magyar, német vagy angol nyelven is.
- A város honlapjának három, esetleg négy nyelven történő szerkesztése.

Következtetések

1. Mint minden szabadságjog, az anyanyelvhasználat joga is fokozatosan érvényesíthető. Ez a folyamat gyakorlatilag állandó.
2. A jog kivívása küzdelem eredménye, amely csak akkor hatékony, ha a napi politikában, parlamentben, oktatásban, közigazgatásban és civil társadalomban, egymást támogatva egyszerre és összehangoltan történik.
3. Az anyanyelvhasználat foka tevékenységi (közigazgatás/igazságszolgáltatás) és földrajzi területek (magyar nyelv Erdélyben illetve a moldvai csángó-magyaroknál) szerint változó.
4. A sűrű hivatkozás nyugati példákra nem mindig hasznos, ott sok negatív példa is létezik.
5. A jelenlegi helyzet Romániában még nem modellértékű, bár néhány országban már hivatkoznak rá, illetve ezt állítják.
6. Az anyanyelvűség a megmaradást szolgálja, az elkövetkező globalizációban az életminőség egyik legfontosabb feltétele lesz.

Váry O. Péter

Előretolt helyőrségek Háromszéken

2000. április 13-án a Kovászna megyei románság tüntetést szervezett Sepsiszentgyörgyön. A szervezőknek körülbelül négy-ötszáz főt kitevő tömeget sikerült mozgósítaniuk (mely a nagygyűlés végére felére apadt) oly módon, hogy a megye román régiójából, Bodza-fordulóról két autóbusznyi embert hoztak be a megyeszékhelyre, illetve a gépalkatrészeket gyártó vállalat délelőtti műszakját is kivezényelték a városközpontba (ez utóbbi fogást máskor is alkalmazták: a gyár román vezetői azzal fenyegették az alkalmazottakat – románokat és magyarokat –, hogy amennyiben nem vonulnak ki az utcára, munkahelyeik nélkül maradnak). A tüntetés célja: választások évében olyan propagandisztikus megnyilvánulás („Nem alaptalan tehát e nagygyűlést a választási kampány, a román pártok tervezett helyhatósági összefogása nyitányának nevezni” – szögezte le az eseményről a *Háromszék*nek tudósító újságíró¹⁾, amely egy hosszabb – és máig is tartó – folyamatban igen fontos szerepet játszott.

A szervezők csak látszólagos sikert könyvelhettek el (az 1992-es népszámláláskor Sepsiszentgyörgy 68 359 lakosából 16 051-en vallották maguk román nemzetiségűnek²⁾, akiknek csak töredéke társult a tüntetőkhez), ami egyáltalán nem bátorította el őket, az Erdély-szindróma forgatókönyvét lényegtelen menetközbeni változtatásokkal tovább pörgetik. Helyére téve a részelemeket: a 2000-es nagygyűlés szónokai³⁾ előbb „Az állandó ismétlés technikájával azt igyekeztek a résztvevők tudatába vésni, hogy a román nyelv hivatalos státusa forog veszélyben, hogy azt valakik a magyar nyelvvel kívánják helyettesíteni, azaz maholnap nem lehet románul megszólalni sem a városházán, sem a Székelyföldön, s persze volt, aki ismét az egész Erdélyt féltette tőlünk.”⁴⁾ – 2001 végén ugyanez a „félelem” köszöntött vissza a Román Hírszerző Szolgálatot felügyelő parlamenti bizottság jelentésében – majd a tüntetés végén a szervezők Albert Álmos polgármesternek egy 18 pontos Memorandumot⁵⁾ nyújtottak át. Ebben többek között azt kérték: a román nyelvet mint egyedüli hivatalos nyelvet alkalmazza a hivatal, a polgármester tanúsítson tiszteletet a (román) nemzeti jelképek iránt⁶⁾, adja ki a városháza kiadványát román nyelven is, használja a Kovászna megye megjelölést Háromszék megye, a helyhatóságot az önkormányzat helyett, ne perelje az ortodox katedrális a telke miatt, engedélyezze román kereszt felállítását a parkban, hagyjon fel az utcák átkeresztelési kampányával, ne tegye a városházi alkalmazás feltételévé a magyarnyelv-tudást, a városi díszpolgári címet a románok véleményének kikérésével adományozza, ne bátorítsa a Magyarországról behozott „revizionista és irredenta kiadványok” terjesztését. 2001 őszén a „tanfolyamkommandó”-ként elhíresült akcióban teljesedett ki ez utóbbi „félelem”, ezúttal központi kezdeményezésre.

A Memorandumot tíz civil szervezet vezetője jegyezte: az Andrei Şaguna Keresztény Kulturális Liga elnöke, Ioan Solomon; a Kovászna-Hargita megyei ASTRA elnöke, Gheorghe Tatu (1996–2000 között háromszéki prefektus); a Vatra Românească Kulturális Egyesület Kovászna megyei szervezetének elnöke, Adrian Vlad Căşunean (2000-től Kovászna me-

gyei parlamenti képviselő); a Mihai Viteazul Alapítvány elnöke, Stela Buda; az Összrománok Nemzeti Alapítványa Kovászna megyei szervezetének elnöke, Ioan Lăcătușu; a Iustinian Teculescu Keresztény Kulturális Szövetség elnöke, Dumitru Furtună; a Neamul Românesc Nemzeti Alapítvány megyei szervezetének elnöke, Constantin Gheorghincă; az Avram Iancu Hazafias Kulturális Társaság elnöke, Ioan Mugur Topolnischii; a Hősök Kultusza Nemzeti Szövetség megyei elnöke, Liviu Cristian tartalékos ezredes; a Román Ortodox Keresztény Ifjak Ligája sepsiszentgyörgyi elnöke, Violeta Pătrunjel. E tíz alapítvány, liga, egyesület, szövetség, stb. némelyike „alvó” szervezet: nincs rendszeres tevékenységük, csak olyan alkalmakkor hallatják hangjukat, amikor szükség van a háromszéki összromán fellépésre; mások különféle tevékenységet folytatnak: konferenciákat, tudományos ülésszakokat, egyházi védnökség alatt kiállításokat szerveznek.

A magyarságtól elkülönülő⁷ – bár a két etnikum együttélését fennen hangoztató –, kizárólagos rendezvényeik okán nem alaptalan annak felvetése, hogy a Ceaușescu-diktatúra idején elkezdődött⁸, a Székelyföld elrománosítását célul kitűző folyamat napjainkban is zajlik, a számos háromszéki civil szervezet, illetve központilag vagy egyházi kezdeményezésre létesített intézmény e folyamatban az előretolt helyőrségek szerepét játsszák.

Civil szervezetek

A **Mihai Viteazul Alapítvány** még 1990 nyarán létesült, elnöke azóta is Stela Buda, elnökségi tagok Maria Panaiotu, Florica Cărlănescu, Maria Prahoveanu, Nicoleta Roșia, Aurora Crina Pop, Valentina Cazacu, Niță Preda, Gheorghe Tatu. Az alapítvány céljaként a román nyelvű oktatás és a román kultúra fejlesztését tűzte ki, ennek érdekében küzd a román nyelv elsajátításáért a megye minden polgára által, a román kultúra, szellemiség és hagyományok iránti érdeklődés felkeltéséért. Emlékünnepségek, különféle előadások, kiállítások, fesztiválok szervezése mellett az alapítvány támogatja diáklapok kiadását, iskolások számára vésztelkedőket rendez, gyűjtést szervez nehéz anyagi helyzetben levők megsegítésére, részt vállal a megyei románság nehézségeinek leküzdésében. Hagyományos rendezvényeik a Mihai Viteazul és az egyesülés álma című rendezvény-sorozat és a Románok karácsonya nevű, téli népszokásokat, kolindálást felelevenítő fesztivál (melyen az utóbbi években a besszarábiai, bukovinai, timoki román közösségek képviselői is részt vesznek).

Az **Andrei Șaguna Keresztény Kulturális Liga** 1992. március 14-én alakult meg, alapszabálya szerinti célja: „minden törvényes eszközzel kedvező keretet biztosítani a Kovászna megyei román lakosság egységének és szolidaritásának a hit és kultúra általi megeremelésére, függetlenül politikai meggyőződésüktől és hovatartozásuktól, hozzájárulva a román identitás és kulturális értékek, tudomány és anyagi alapok megőrzéséhez”⁹. A liga célkitűzése: a románság székelyföldi folytonos jelenlétének tudatosítása; a nemzeti kulturális örökség feltárása és értékesítése a helyi múzeumokkal karöltve; az ortodox egyházközösségek támogatása; a román hagyományok felélesztése; a megyei román fiataloknak ösztöndíj juttatása; a megye minden helységében a román oktatás támogatása; a román kulturális intézmények támogatása; a román nép kultúráját és történelmét bemutató konferenciák, szimpóziumok, ke-rekasztal-beszélgetések, kiállítások szervezése; román nyelvű kiadványok megjelentetése. A liga volt az egyik kezdeményezője a Kovászna és Hargita megyei ortodox püspökség és a Keleti Kárpátok Múzeuma létesítésének, ugyancsak a liga alapította a Román Szellemiség Múzeumát (amelyből kifejlődött a Nicolae Colan Érsek Egyházi Dokumentációs Központ); a sep-

siszentgyörgyi *Cuvântul Nou* című napilapban rendszeresen megjelenik az *Oituzul – Foaie de cuget și simțire românească* (Ojtoz – a román érzés és lelkiismeret lapja) melléklet¹⁰, emellett a Keleti Kárpátok vidékének román kultúráját és történelmét ismertető könyveket jelentettek meg, több alkalommal megszervezték a Románok Erdély délkeleti részében – történelem, kultúra, civilizáció című tudományos tanácskozást, az Andrei Șaguna Napokat, a Nicolae Colan Napokat, a megye több helységében emlékkeresztet helyeztek el az 1940-ben lerombolt ortodox templomok helyén. A liga első elnöke (1993-ig) Ioan Mugur Topolnischii volt, őt követte Ioan Solomon jelenlegi elnök. A titkári tisztséget 1999-ig Ioan Lăcătușu látta el, azóta Rodica Pârvan a liga titkára.

A **Iustinian Teculescu Keresztény Kulturális Szövetség** 1996-ban alakult, legfőbb célja a püspökségig jutott Teculescu kultuszának megalapozása Kovásznán. Teculescu a kovásznai Vajnafalván született 1865-ben, a román hadsereg, majd Cetatea Albă–Ismail püspöke lett, az 1918. december 1-i egyesülést előkészítő bizottság elnöke volt, majd szenátor lett. A szövetség a püspök emlékének ápolása (egy kovásznai utcának átkeresztelése a püspök nevére, Teculescu-mellszobor elkészítése és felállítása, a – jelenleg lebontott, egy szomszédos telken szétszedett állapotban heverő – Teculescu emlékház gondozása) mellett főként a román néphagyományok ápolására törekszik, de az ortodox egyház támogatásában is kiveszi szerepét: pénzadománnyal segítette a kovásznai Román Katona szobra mögötti templom felépítését, hozzájárult a komandói ortodox templom felépítéséhez és felszenteléséhez, a Tündérvölgyben levő dák vár ásataihoz. A szövetség alapító elnöke Dumitru Furtună volt, jelenlegi elnöke Dorel Lungu.

A **Kovászna-Hargita megyei ASTRA** 1996. június 7-én kelt életre, az 1861-ben alapított és 1948-ban erőszakkal megszüntetett nagynevű előd¹¹ jogutódjaként, azzal a céllal, hogy „támogassa a két megye román tudományát, kultúráját, oktatását, művészetét és irodalmát”. Újraélesztésekor (valójában alapításakor) hetven aktív tagot számlált, tiszteletbeli elnökökként Ioan Selejan Kovászna és Hargita megyei ortodox püspököt és Horia Colan akademikust választották. Első vezetősége (1996-99 között) Ioan Lăcătușu elnökből, Ioan Paul Voinescu és Constantin Costea alelnökökből, Constanța Antonescu és Maria Cotfas titkárokból, Ioan Solomon, Petre Străchinaru, Dumitru Furtună, Dumitru Panaite, Gavril Todea, Natalia Doltea, Sofia Marinescu, Emil Cadar, Aurelia Stan és Nicu Vrabie vezetőségi tagokból állott. 1999 júniusa óta az ASTRA-t Gheorghe Tatu elnök, Mihai Sarca első alelnök, Constantin Costea és Narcis Calotescu alelnökök, Nicu Vrabie és Luminița Cornea titkárok, Aurora Pop, Dorel Lungu, Dorel Marc, Constantin Gane, Gheorghe Rățulea, Ioan Roman, Dumitru Manolăchescu, Gheorghe Baciú és Violeta Pătrunjel vezetőségi tagok irányítják. Jelenleg az ASTRA-nak 104 aktív tagja van, köztük öt jogi személy: a csíkszeredai Buna vestire irodalmi kör, a gyergyóvárhegyi Rapsozii Varvizului folklóregyüttes, a csíkszeredai Heruvimii kórus, a bodzafordulói Ciobănașul folklóregyüttes és a sepsiszentgyörgyi Ortodoxia kórus. ASTRA-körök létesültek Székelyudvarhelyen, Maroshévízen, Gyergyótölgyesen, Bélboron, Gyergyóvárhegyen és Balánbányán Hargita megyében, illetve Bodzafordulón Kovászna megyében. Az újraindítás után az ASTRA-s szellemiség jegyében alakultak meg a Iustinian Teculescu Keresztény Kulturális Szövetség Kovásznán, a Román Ortodox Keresztény Ifjak Ligájának sepsiszentgyörgyi fiókszervezete, a Neamul Românesc Nemzeti Alapítvány Kovászna megyei fiókszervezete, az Összrománok Nemzeti Alapítványa Kovászna és Hargita megyei fiókszervezetei, a Keleti Kárpátok Tudományos Kulturális Szövetség, a Román Pedagógusok Kovászna Megyei Szövetsége és a Kovászna-Hargita Európai Tanulmányközpont.

A **Kovászna-Hargita Európai Tanulmányközpont** 1999. október 12-én nyert jogi státust, igazgatója Ioan Lăcătușu. Szociológiai, geopolitikai, történelmi, teológiai, gazdasági, politológiai kutatásokat végez, rendezvényeket, programokat, szabadegyetemetek, táborokat szervez, székelyföldi adatbázist alakított ki, az Eurocarpatica kiadót működteti. A központ által végzett kutatások az identitás és európai integráció, regionalizmus, autonómia, a nemzeti függetlenség hatásai, a multikulturális közegben való együttélés lehetőségei, történelem és kollektív emlékezés, enklavizálási és asszimilációs folyamatok, nemzetiségek párbeszéde témaköröket célozzák meg, projektjeiket a tájékoztatási és a kultuszminisztérium, az ortodox püspökség, a Kovászna és Hargita megyei prefektúrák támogatásával bonyolítják le. 2000 óta a tanulmányközpont szervezi a marosfői nyári szabadegyetemet. Az Eurocarpatica kiadó Interferențe sorozatában az elmúlt két évben olyan kötetek jelentek meg, mint: Contribuții la istoria județului Harghita (Újabb adatok Hargita megye történelméhez – tanulmánykötet Ana Dobreanu és Ioan Lăcătușu szerkesztésében, 2000); Maria Ciobanu Băcanu: Drama maghiarizării românilor din Covasna și Harghita (A Kovászna és Hargita megyei románok elmagyarosítási drámája, 2000); Nicolae Bucur: De veghe la izvoare (Őrségben a forrásoknál, 2001); Ioan Lăcătușu: Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita (Román szellemiség és nemzetiségi együttélés Kovászna és Hargita megyében – megjelenés alatt). A Többség-kisebbség Kovászna és Hargita megyében – a közösségi élet dimenziói című, a tájékoztatási minisztérium által finanszírozott projektjük folyamatban van, az egyéves lefutású program célja figyelemmel követni a két közösség személyiségeinek (intézmények, pártok, nemkormányzati szervek vezetői, újságírók, egyházak képviselői, tanárok, stb.) közéleti szereplését, különös figyelemmel a közigazgatási törvény és a helyi autonómia alkalmazását illetően, a választott tisztségviselők viszonyulását a helyi, számbeli kisebbségben levő román közösség érdekeivel szemben, a helyi és a nemzeti történelem megközelítése, a két nemzet kultúrája kölcsönös hatásainak kimutatása.

A háromszéki román civil szervezetek legfiatalabbika a Sepsiszentgyörgy egyetlen, kizárólag román tannyelvű középiskolájában, a Mihai Viteazul Nemzeti Kollégiumban¹² 2001. júniusában létesített **Ecou Ifjúsági Szövetség** (Visszhang ISZ), érdekessége, hogy a szövetségbe 14-29 év közötti fiatalokat vesznek fel, a tagságnak legfennebb 20 százaléka lehet ennél idősebb. A szövetség alap tevékenysége az azonos nevű iskolai folyóirat kiadása, emellett a diákok jobb oktatási körülményeinek biztosítása, a majdani társadalmi szerepvállalásukra előkészítő körülmények megteremtése is szerepel célkitűzéseik között. A szövetség elnöke Lumi-nița Cornea tanárnő, alelnöke Oana Pârvan diák.

Egyházi fennhatóságú intézmények

A **Román Szellemiség Múzeumát** 1993. december 4-én avatták fel, a Sepsiszentgyörgy központjában található ortodox katedrálisban¹³ székel. Gyűjteményének java részét a háromszéki ortodox parókiák adományozták, de az ikonokat, egyéb egyházi tárgyakat bemutató kiállítás létrejöttéhez hozzájárult a brassói Román Iskola Múzeuma, a nagyszebeni ASTRA Múzeum, a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, valamint a kultuszminisztérium is. A múzeum alapkiállítása az erdélyi románok folytonos székelyföldi jelenlétét hivatott bemutatni különféle tárgyak segítségével (fára és üvegre festett ikonok, a 17. században és azután kiadott vallási tárgyú könyvek, bibliák, papi öltözetek, stb.), az Állami Levéltár pedig a 17.–18. századból származó doku-

mentumokat bocsátott a múzeum rendelkezésére: anyakönyveket, felekezeti iskolák iratait, erdélyi ortodox érsekek körleveleit. Külön részleg foglalkozik a háromszéki származású román egyházi és világi személyiségek munkásságának, valamint a megyei – részben lerombolt, részben ma még álló, de hívek nélkül maradt – templomok bemutatásával. A Román Szellemiség Múzeuma ad helyet a Keleti Kárpátok Múzeuma által szervezett kiállításoknak, de a román szellemiséget terjesztő szimpóziumoknak, konferenciáknak, más rendezvényeknek is. A múzeum a sepsiszentgyörgyi 1-es számú ortodox parókia anyagi támogatásával működik, öre Dorina Cucu.

A **Nicolae Colan Érsek Egyházi Dokumentációs Központ** 1996 tavasza óta működik, igazgatója Ioan Lăcătușu. Ioan Selejan, Hargita és Kovászna megye ortodox püspökének a kezdeményezésére alakult, azzal a céllal, hogy bemutassa a román kultúrát és civilizációt a kezdetektől napjainkig. A központ a Román Szellemiség Múzeumával közösen kutatómunkát is végez, feltárja és bemutatja a románság és a román szellemiség Kárpát-kanyari jelenlétét, fennmaradását bizonyító vallomásokot, tárgyi emlékeket, ezekből – valamint helytörténettel foglalkozó kiadványokból – sajátos adatbázist létesítettek. A Keleti Kárpátok Múzeumával és az Árkosi Művelődési Központtal karöltve több rendezvényt szerveztek, közös projekteket is lebonyolítanak (a Románok Erdély délkeleti részében – történelem, kultúra, civilizáció című tudományos értekezést évente szeptemberben szervezik meg, a Románok Kovászna és Hargita megyében – történelem, egyház, iskola, kultúra kötetben jelenleg dolgoznak Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan és Violeta Pătrunjel, a Kovászna és Hargita megyei ortodox püspökség területén élő román közösség vallási és kulturális öröksége című album kiadásra vár, emellett kutatásokat végeznek a régió nemzetiségi és vallási összetételének alakulásáról, az etnikumok együttéléséről). A központ kiemelt tervei között szerepel a sepsiszentgyörgyi ortodox esperesség irattárában megőrzött – különösképp a két világháború közötti évekből származó – nyomtatványok, könyvek újrakiadása.

Állami intézmények

A **Keleti Kárpátok Múzeuma** (a továbbiakban KKM) „alkotmányellenes intézkedés”¹⁴ nyomán született meg: 1996. november 27-én a Văcăroiu-kabinet az 1365-ös számú kormányhatározattal¹⁵ Háromszéken létrehozta a Keleti Kárpátok Múzeumát, annak székhelyéül az Árkosi Művelődési Központot jelölve meg. A KKM-et eleve a kulturális minisztériumnak közvetlenül alárendelt intézményként határozták meg¹⁶, történelem, néprajz és román művészet szakokkal, gyűjteményét – az adományok mellett – a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumtól, a csíkszeredai Csíki Székely Múzeumtól, a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumtól, a brassói, besztercei és marosi megyei múzeumoktól átvett (a dákorómai civilizációt és a román őstörténetet tanúsító) tárgyakból kellett volna kialakítania. A kormányhatározat értelmében a KKM 16 alkalmazottat foglalkoztathat, az intézmény finanszírozását költségvetésen kívüli bevételekből és az állami költségvetésből irányozták elő.

A KKM alapításának első dokumentációs említése 1995-ből való: az év május 27-én Csíkszeredában kelt az a folyamodvány¹⁷ (Notă de fundamentare), amelynek aláírói, a kezdeményező bizottság kérték egy történelem és néprajz szakú nemzeti múzeum létesítését két központtal (Hargita és Kovászna megyében), legalább 18 alkalmazottal. A kezdeményező bizottságot tagjai: Ioan Doru Voșloban, Mihai Sarca, Nicolae Niga, a Hargita megyei prefektúra három vezetője, Adrian Vlad Cășunean, Kovászna megye prefektusa, Mihail Ion Gorgoi

és Carol König, a kulturális minisztérium két igazgatója, Ioan Selejan, Kovászna és Hargita ortodox püspöke, Crăciun Leucea ezredes, a csíkszeredai hegyivadász helyőrség és Ioan Roman alezredes, a csíkszeredai csendőralakulat parancsnokai, Gheorghe Lazarovici, Viorica Crișan, Livia Călian, Valeriu Kavruk, az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum igazgatója, két muzeográfusa, illetve kutatója (a KKM későbbi igazgatója), Nicolae Josan, a gyulafehérvári Egyesülés Nemzeti Múzeumának igazgatója, Ioan Solomon és Petre Străchinaru, a sepsiszentgyörgyi Andrei Șaguna Keresztény Kulturális Liga elnöke és kulturális bizottságának vezetője, Emil Cadar és Maria Cotfas, a csíkszeredai Miron Cristea Keresztény Kulturális Alapítvány alelnöke és tagja, Ioan Lăcătușu, a Román Szellemiség Múzeumának muzeográfusa, Florea Costea, a brassói megyei múzeum régésze és Mihai Groza, az *Adevărul Harghitei* lap főszerkesztője. Még ugyanabban az évben, a Románok Erdély délkeleti részében – történelem, kultúra, civilizáció tudományos tanácskozáson részt vevők felhívással¹⁸ (apel) fordultak Ion Iliescu államfőhöz, Oliviu Ghermanhoz és Adrian Năstasehoz, a szenátus, illetve a képviselőház elnökeihez, Nicolae Văcăroiu miniszterelnökhöz és Viorel Mărginean művelődési miniszterhez, melyben kéri az idézett folyamodvány kedvező elbírálását, vagyis a KKM megalapítását „a vidék román kulturális stratégiájának megvalósítása” érdekében. A múzeum tehát – legalábbis úgy tűnik – helyi kezdeményezés nyomán létesült.

A kezdet azonban nem csak alkotmányellenes, hanem elhamarkodott is volt. Kiderült, az árkosai Szentkereszt-kastély nem volt jó választás a székhelyet illetően: hogy a városon kívül esik, az csak kifogás, de veszélyeztette volna a művelődési központ létét. Ezért új székhely után kellett nézniük az illetékeseknek. Gheorghe Tatut¹⁹ 1997. január 3-án iktatták be a prefektusi tisztségbe, a frissen kinevezett kormány megbízott azonnal felkarolta a múzeum ügyét, a prefektúra épületében két – összesen 40 négyzetméter felületű – helyiséget tett szabaddá, ideiglenesen oda költöztetve be az intézményt. Ezzel vette kezdetét a Lábas Ház²⁰ kálváriája: Tatu prefektus ugyanis ezt az épületet szemelte ki a múzeum székhelyéül. 1999. november 18-án meg is született a 965-ös számot viselő kormányhatározat²¹, mely a Lábas Házat átutalja a belügyminisztérium gondnokságából a művelődésügyiébe, hogy ott – a levéltár elköltözése után – a KKM rendezkedhessen be.

A Lábas Házban – a Sepsiszentgyörgy szabadságszimbólumává vált műemlék épületben – azonban a város „a jobb kapcsolattartás, információáramlás, a pályázati lehetőségek jobb kihasználása érdekében”²² az Alapítványok Házát szándékozta létrehozni. Megkezdődött a politikai csatározás, a város által felkínált épületeket sorra visszautasították a múzeum ügyét támogatók, elsősorban a prefektus. Ők maguk is próbáltak székhelynek megfelelő épületet keresni, előbb „egy félig elkészült irodaházat akartak megvásárolni Florea Virgil mérnöktől, majd a Kovászna megyei Nemzeti Bank felszámolásakor ennek székháza lett volna számukra elképzelhető. Tárgyalásaik viszont kudarcba fulladtak, az első esetben pénzügyi gondok miatt, a másodikban pedig nem tudták meggyőzni kormány szintű tárgyalópartnereiket, amiből arra lehetett következtetni, hogy Bukarestnek nem annyira fontos a sepsiszentgyörgyi Keleti Kárpátok Múzeuma.”²³ Ezután a városi művelődési házat szemelték ki, ezt azonban a város vezetősége határozottan elutasította. Így alakult ki az a – jelenleg véglegesnek tűnő – megoldás, hogy a KKM a jelenleg a megyei művelődési felügyelőségnek otthont adó épületben rendezkedjen be, miután a felügyelőség az egykori Mezőgazdasági Bank épületébe költözik át.

A múzeum azonban nem csak székházat szerzett az évek során, hanem bővült is: múlt évtől Hargita megyében is van részlegük, Ioan Selejan ortodox püspök a múzeum rendelke-

zésére bocsátott Csíkszeredában egy, kiállítások szervezésére is alkalmas helyiséget. A múzeum jelenlegi legfontosabb terve egy Kovászna városi skanzen létesítése a Tündérvölgyben, mintegy tíz hektárnyi területen, amely magába foglalná a siklót és a dák várat is, valamint itt lenne felépítve – más parasztházak mellett – Iustinian Teculescu szülőháza. A skanzen létesítését megokolandó, a múzeum a művelődésügyi és turisztikai minisztériummal, a Kovászna Turizmus Rt-vel, a megyei művelődési felügyelőséggel és a Keleti Kárpátok Egyesületével közösen ez év április 18-20. között országos szimpóziumot szervezett Kovásznán. „Ha eléggé bölcsek leszünk megérteni, hogy e projekt nyomán mindenki csak nyerni fog, a tervet véghez lehet vinni, és akkor a Keleti Kárpátok Múzeuma tevékenységének súlypontját áthelyezi Kovásznára” – nyilatkozta Valeriu Kavruk, a KKM igazgatója.²⁴

A múzeum legsúlyosabb gondja tehát megoldottnak látszik. Jelenleg a prefektúra épületében levő két irodában 16 múzeumi alkalmazott dolgozik (zömében fiatal szakemberek: négy régész, egy néprajzos, restaurátorok, kiegészítő személyzet). A KKM több mint 10 000 tárgyat kitevő gyűjteményét bérelt helyiségekben raktározta el, külön számítógépes szakember foglalkozik a gyűjtemény informatizált nyilvántartásával. Internetes honlapjukon jelenleg dolgoznak. Az intézmény éves költségvetése „egy milliárd lej körül van, én sem tudom pontosan”, mondta Kavruk.²⁵ Munkálataik (ásatások, néprajzi kutatások) java részét az ország más szakintézményeivel közösen bonyolítják le, azokkal közösen is finanszírozzák.

A KKM legfontosabb kutatási területe a régészet, emellett néprajzzal, valamint emlékhelyek létesítésével, berendezésével, működtetésével is foglalkozik (Árapatakon a Romulus Cioflec Emlékházat működteti a múzeum). A jövőben előnyben részesítik a román és a magyar kultúra egymásra hatásának kutatását, idén például a brassói Néprajzi Múzeummal és a Román Paraszt Múzeumával közösen Székelyhidegkúton régészeti és néprajzi kutatásokat végeznek. A múzeum keretében könyvkiadó is működik, ez idáig egy tucatnyi kiadványt jelentettek meg. A KKM éves kiadványa az *Angustia*²⁶ nevű folyóirat, melyet a művelődésügyi minisztérium és a Nicolae Colan Érsek Egyházi Dokumentációs Központ és (1998 óta) az ortodox püspökség támogatásával adnak ki. A folyóirat múlt év óta két kötetesre duzzadt²⁷, különválasztva a régésztől a történelem²⁸, néprajz, szociológia részt.

Utószó gyanánt

A 2000. áprilisában szervezett tüntetésen még – látszólag – csak az alkalom készítette összefogásra a részt vevő civil szervezeteket. Egy közös front kialakítása azonban már csak idő kérdése volt. A kormánypárt és az RMDSZ ez évi országos egyezményében először megfogalmazódott „számbeli kisebbség” gyors reakcióra készítette a székelyföldi románságot: 2002. március 23-án, az Andrei Șaguna Keresztény Kulturális Liga alapításának tíz éves évfordulóján 16 liga, szövetség, alapítvány, egyesület részvételével megalakították a **Kovászna és Hargita megyei román civil szervezetek fórumát** – egy „nem politizáló, a partnerségen alapuló, a közösségi fejlesztést szolgáló szervezetet.”²⁹ Az ülésen felszólaló Ioan Selejan, Kovászna és Hargita megye ortodox püspöke azzal zárta beszédét, hogy „a Kovászna és Hargita megyei románok gondjai, sajnos, a középkor szintjén, vagy talán még korábban rekedtek meg. Komoly erőfeszítésre, egységre és szolidaritásra van szükség, hogy kilábaljunk ebből a középkorból, amelyben századok óta tengődünk. Az itteni magyaroknak végül is meg kell érteniük, hogy mi senki ellen nem vagyunk, mi csupán magunkért vagyunk, a mi Kárpátainkért és a mi román nemzetünkért.” S bár a szervezők által kiadott sajtóközlemény-

ben³⁰ a résztvevők – többek között – azt fájlalják, hogy a kormány magukra hagyta a székelyföldi románokat, ennek ellentmond az, hogy az ünnepségen részt vett Ioan Scurtu elnöki tanácsadó, a kormány nevében felszólalt Horia Grama Kovászna megyei prefektus és Eugen Popescu, a tájékoztatási minisztérium igazgatója, a parlamentet képviselte Adrian Cășunean Vlad képviselő, az akadémiát Horia Colan akadémikus. Az egyezményt az elnökök írták alá: az Andrei Șaguna Keresztény Kulturális Liga nevében Ioan Solomon, az ASTRA nevében Gheorghe Tatu, a Vatra Românească Kulturális Egyesület Kovászna megyei szervezetének nevében Adrian Cășunean Vlad, a Miron Cristea Keresztény Kulturális Alapítvány nevében Ilie Șandru, a Mihai Viteazul Alapítvány nevében Stela Buda, a Iustinian Teculescu Keresztény Kulturális Szövetség nevében Dorel Lungu, a Hargita megyei tanügyi szövetségének nevében Nicu Vrabie, a Román Pedagógusok Kovászna Megyei Szövetsége nevében Ioan Paul Voinescu, a Neamul Românesc Nemzeti Alapítvány megyei szervezetének nevében Maria Peligrad, a román ortodox keresztény fiatalok ligájának nevében Violeta Pătrunjel, az Összrománok Nemzeti Alapítványa Kovászna megyei szervezetének nevében Dan Ioan Telea, a Filológiai Tudományok Társasága Kovászna megyei szervezetének nevében Luminița Cornea, a Keleti Kárpátok Tudományos Kulturális Szövetség nevében Ioan Mugur Topolnisch, az EcoU Ifjúsági Szövetség nevében Oana Pârvan, az Avram Iancu Hazafias Kulturális Társaság nevében Sabin Calinic, a Kovászna-Hargita Európai Tanulmányközpont nevében Ioan Lăcătușu. A további csatlakozók előtt nyitott fórum erre az évre legfőbb célkitűzéseként azt határozta meg: „közösségi egyesületeket alapítson a két megye minden olyan helyiségében, ahol románok élnek”³¹ – azaz legalább minden községben, hiszen ha több nem is, de legkevesebb egy román nemzetiségű rendőr minden őrsön található.

A fórum alakuló ülésén elfogadott nyilatkozatban megfogalmazódott: „Meggyőződésünk, hogy a ma alakult fórum nem irányul egyetlen más nemzetiség vagy hatóság ellen sem, csupán építő jellegű együttműködésre vágyik az európai szellem jegyében, ezért jelen alapító oklevél aláírói ezúttal is őszinte óhajukat fejezik ki a párbeszédre az egyetemes érvényű «diversum non adversum» elv értelmében, ez lévén az egyetlen módja, hogy megértéssel és tudatos elfogadással hosszú távon harmonikus és jótékony együttélés valósulhasson meg.”³² Az ülésen díszokleveleket is kiosztottak az „Erdély dél-keleti részében a román önazonosság megőrzése és kimutatása érdekében kifejtett tevékenységükért”³³ érdemeket szerzőknek. A 82 közeleti személyiséget, intézményt tartalmazó lajstromon szerepel Gheorghe Funar kolozsvári polgármester neve is.

¹ (kilyén): *A románoknak nem kell Háromszék*. In: Háromszék, 2000. április 14.

² Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850-1992 között. Teleki László Alapítvány, Pro-Print Könyvkiadó, Budapest, Csíkszereda 1998.

³ Többek között felszólalt Petre Țurlea akkori Kovászna megyei képviselő is, a parlament emberjogi, egyházi és kisebbségi bizottságának tagja, aki az alig egy hónappal később, május 5-én Sepsiszentgyörgyön az „Europenizmus – álom vagy valóság” című kerekasztal-beszélgetésen való részvételét azért utasította vissza, mert „látom, a meghívottak listáján az RMDSZ parlamenti képviselői és szenátorai is szerepelnek. Közismert, hogy ezek soha sem ismerték el az egységes román nemzetállamot, ennek szétrombolásáért harcolnak, Nyugaton ellene folytatnak kitaró propagandát és gúnyt űznek jelképeiből. Egyetlen hazafias érzésű román sem ülhet le beszélgetni egy asztalhoz ilyen szélsőséges sovínisztákkal. (Az előbbi mondat így, aláhúzással kiemelve szerepel az eredeti dokumentumban is – VOP). Különben megdöbbenve tapasztalom, hogy a meghívót az az

Albert Almoş (ugyancsak az eredetiben található ekként, román s-sel a név – VOP) polgármester írta alá, aki makacsul megtagadja a román állam jelképeinek kötelező viselését, aki folyamatosan elnyomja a sepsiszentgyörgyi románokat. A kerekasztal-beszélgetés témáját egyszerű megválaszolni: mindaddig, amíg Hargita és Kovászna megyéket magyar szélsőséges sovíniszták vezetik, itt az europenizmus csupán álom marad, nem válhat valósággá.” – Románia parlamentje, képviselőház fejleces irat, kelt Bukarestben 2000. május 2-án a Humaret Alapítványnak (a kerekasztal-beszélgetés szervezőjének) címezve.

⁴ B. Kovács András: *Minden nép nyelve szent – Egy hamis jelszóról*. In: Háromszék, 2000. április 18.

⁵ A Memorandumot Albert Álmos sepsiszentgyörgyi polgármesternek és a helyi tanácsnak címezték az aláírók; érdekes módon a dokumentumban felsorolt sérelmek mindenike a polgármester és a tanács tevékenységét illetve működését kifogásolta – tehát valójában csak a város román lakosságának kellett volna tüntetnie a polgármesteri hivatal előtt; úgy tűnik, a szervezők tudatában voltak, a város román lakóiból nem tudnak céljuknak megfelelő, tömegnek tűnő sereget toborozni, ezért folyamodtak a bodzafordulói „vendégekhez” valamint a gépgyáriakhoz.

⁶ Nem hivatkozhattak az 1994-ben elfogadott, a nemzeti jelképek használatáról szóló törvényre, lévén, hogy annak végrehajtási utasításait csak 2001. novemberében fogadta el a Năstase-kormány. A maga során ez a rendelkezés heves ellenkezést váltott ki a romániai nemzeti kisebbségek – főként a magyarság – körében, a kormány 2002. március 7-i ülésén módosította a rendeletet oly módon, hogy a nemzeti kisebbségek szabadon használhatják nemzeti szimbólumaikat és elénekelhetik himnuszukat. A módosítás előírást tartalmaz arra vonatkozóan is, hogy a sajátos rendezvényeken a nemzeti kisebbségek himnuszát nem kötelező a román nemzeti himnusszal együtt énekelni.

⁷ Az elkülönülés mostanra már a hétköznapiak síkjára is kivetül: Sepsiszentgyörgyön a vendéglőket, szórakozóhelyeket „felosztották” egymás között a románok és a magyarok, szilveszterek alkalmával például egy-egy vendéglőben csak románok vagy csak magyarok mulatnak, a fiatalok más-más diszkókba járnak, sőt: nyári estéken a központi (Erzsébet) parkban is egymástól elkülönülve csoportosulnak a tizen-huszonevesek.

⁸ A Székelyföld etnikai összetételének megbontása érdekében nem csak román nemzetiségű munkásokat telepítettek a frissen létesített gyárakba, hanem 1987-ben létrehozták a(z akkori) Állami Magyar Színház tagozataként a most már külön intézményként, de a Tamási Áron Színházzal egy épületben székelő, az előadóteremben osztozkodó Andrei Mureşanu Színházat az értelmiségiek betelepítésének szándékával. A román színház nézőinek zöme mai napig a város színházkedvelő – főként fiatal, iskoláskorú – magyar lakóiból kerül ki.

⁹ A sepsiszentgyörgyi bíróság 21/PJ számú, 1992. április 20. határozata.

¹⁰ A melléklet tartalmának illusztrálására idézzünk a Háromszék 2000. február 8-i számában *Zavarkeltő megállapítások* című írásból: „Megdöbbenve olvastuk a *Cuvântul Nou* január 25-i számában külön oldalon megjelent *Oituzul – Foai de cuget și simțire românească* című cikk szövegét. Az oldalt Ioan Lăcătușu szerkesztette. Felháborító megjegyzései, kiragadott és helytelenül románra fordított mondatai, szándékos csúsztatásai arra kényszerítettek, hogy reagáljunk írására. A cikk írója támadja a sepsiszentgyörgyi Medium Kiadónál 1998-ban megjelent, Berecki tájakon című könyv szerzőit, revizionizmussal, románellenességgel vádolva őket. (...) Az együtt élő román lakosok iránti tisztelet azt parancsolta, hogy a könyv román nyelvű összefoglalóval ismertesse a történelmi korok áttekintését. (...) Vajon csak az egyik fél szabad érzékeny legyen, ha történelméről van szó? (...) A könyv szerkesztői szándékosan kerültek a kedélyek izgatását, ezért a Historia Domus lapjairól kihagytak olyan bejegyzéseket, amelyek nem lényegesek, de rossz fényt vetnének az itt élt egykori románságra. Véleményünk szerint az Oituzul «lelkiségi lapnak» a szövegét a szerkesztőnek többször át kellett volna lektorálnia, hogy ne kerüljenek abba valótlan állítások, helyesírási hibák és ordító névelírások (...) A fordítás pontatlanságát tekintve elég csak arra utalni, hogy a román szövegben a vereckei hágót Vöröstorony-szorosnak (trecătoarea Turnu Roșu) fordítja (...) Annak ellenére, hogy az újságrovat szerkesztője az említett könyv soraiból az itt élő két etnikum közötti óriási hasadék mélységét olvassa ki, meggyőződéssel és felelősséggel állítjuk, hogy a berecki tájakon a két nemzet fiai békés egyetértésben élnek.” A cikket a *Berecki tájakon* monográfia szerzőinek és szerkesztőinek nevében Balogh András és Ferentzi László írták alá.

¹¹ A nagyszebeni „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” egyesület.

¹² Háromszéken egyedül a sepsiszentgyörgyi román középiskola nyert „nemzeti kollégium” státust 2001 végén; a megkülönböztetett támogatási rendszernek örvendő státust csak nagy múltú, kiemelkedő teljesítményű, hagyományokkal rendelkező oktatási intézmények nyerhetik el. A Mihai Viteazul Liceum 1990-ben alakult.

¹³ A Szent Miklós névre felszentelt, ötkupolás katedrális Ionescu Berechet építész tervezte neobizánci stílusban, alapkövét 1939. augusztusában rakták le, építése azonban az 1940-ben abbamaradt. Az 1968-ban szerzett engedély alapján folytatták az építkezést, felavatására 1983-ban került sor.

¹⁴ „Miután a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja elvesztette az 1996-os általános választásokat, a Văcăroiu-kabinet néhány alkotmányellenes intézkedést hozott. (...) Amikor az alkotmány értelmében a kormány mandátuma már lejárt. Az alaptörvény 109. cikkelye kimondja, hogy a parlamenti választások eredményének kihirdetésekor a kormány mandátuma megszűnik. Az új kormány esküvetételéig a korábbi kabinet csupán közügyeket intézhet.” Szekeres Attila: *Tatu prefektus és az együttélés román múzeuma*. In: Háromszék, 2000. február 8.

¹⁵ Megjelent a Hivatalos Közlöny 1996. december 10-én kiadott 333-as számában. Aláírta Nicolae Văcăroiu miniszterelnök, ellenjegyezte Grigore Zanc művelődésügyi és Florin Georgescu pénzügyminiszter.

¹⁶ A kormányhatározat a múzeumot független intézményként határozza meg; csak később, egy év múlva, a Ion Caramitru művelődésügyi miniszter által jegyzett rendelet (2073 / 1997. december 16) első cikkelye mondja ki, hogy 1997. december 25-től kezdődően létesül „az Erdély Nemzeti Történelmi Múzeum Keleti Kárpátok tagozata”, melyből egy független muzeális intézménynek kell majd kialakulnia. A rendelet további cikkelyei ismétlik az egy évvel korábbi kormányhatározatban foglaltakat.

¹⁷ *Angustia 1 (1996), 10–12 o.* Carpatica Kiadó, 1996.

¹⁸ *Angustia 1 (1996), 13 – 15 o.* Ez az egyetlen dokumentum, amelyben a „Muzeul Carpaților Orientali” megnevezést használják, a májusi jegyzékben „Muzeul Carpaților Răsăriteni” néven említették a létesítendő intézményt, a múzeum ezt a nevet is viseli.

¹⁹ Gheorghe Tatu a Demokrata Párt tagjaként került tisztségbe; hogy azonnal a múzeum pártolójává vált, azt bizonyítja: a KKM pártérdekektől függetlenül, a románság összefogásának eredményeként születhetett meg; talán ezért is nem támadták meg az alkotmánybírószágon a múzeum alapítását tartalmazó kormányhatározatot az 1996-ban hatalomra jutott pártok.

²⁰ A városközpont első emeletes épülete, a székely huszárezred parancsnoki székháza; 1820-21 között épült klasszicista stílusban. Délkeleti sarokszobájában tartották fogva 1854. áprilisában, a kivégzésük előtti éjszakan Várad Józsefet és Bartalis Ferencet, a Habsburg-ellenes Makk-Jubál-féle összeesküvés háromszéki szervezőit. A határőrség 1849-ben bekövetkezett felszámolása után az épület továbbra is katonai célokat szolgált, később a Székely Tanalap tulajdonába ment át, majd évtizedekig Sepsiszentgyörgy járás (később rajon) bíróságának adott helyet. Két alkalommal is le akarták bontani, mindkétyszer a világháborúk kitörése mentette meg az épületet.

²¹ Megjelent a Hivatalos Közlöny 1999. november 30-án kiadott 584-es számában. Aláírta Radu Vasile kormányfő, ellenjegyezte Vlad Roșea, a helyi közigazgatásért felelős államtitkár, Constantin Dudu-Ionescu belügyminiszter, Ion Caramitru művelődésügyi miniszter és Nicolae Noica területrendezési és közmunkálatügyi miniszter.

²² Albert Álmos: *Lába kelt Lábas Ház*. In: Romániai Magyar Évkönyv 2001. Szórvány-Polis, Temesvár – Kolozsvár.

²³ Uo.

²⁴ Moldáviai származású régész, mielőtt a KKM igazgatójává nevezték volna ki, az Erdély Nemzeti Történelmi Múzeum székely szakos kutatója volt; hivatalos iratokon Kavruk, kiadványokban Cavruc néven ír alá.

²⁵ Összehasonlításképpen: a Székely Nemzeti Múzeum – hozzá tartoznak a sepsiszentgyörgyi és kovásznai képtárak, a csernátони Haszmann Pál Múzeum, a kézdivásárhelyi Céhtörténelmi Múzeum, a zágoni Kulturális Központ és a kiskászonai Búcsújárók Emlékháza – ez évi költségvetése összesen 4 milliárd 940 millió lej, ebből eltartója, a megyei önkormányzat 4 milliárd 640 millió lej; a megyei hatáskörű intézmény szerkezeti felépítésében 63 munkahely található, ebből 31,5 hely a szakszemélyzet, ugyanannyi az adminisztráció és kiegészítő személyzet által van betöltve.

²⁶ Az Angustia helynév egyedüli írásos említése Ptolomeosz Geographiájában fordul elő; először a 19. században Carl Gooss vetette fel, hogy az Angustia római tábor Bereck mellett található; ásatásokat csak a 20. században, az első világháború után, majd 1950-ben végeztek, a kasztrumot csak részben tárták fel.

²⁷ Az Angustia eddig megjelent öt évfolyamának írásai a különböző szakterületek mennyiségi megoszlása (százalékban):

évfolyam	régészet	történelem	néprajz	szociológia	egyéb*
1996	17,4	41,7	6,7	10,4	23,8
1997	33,8	36,6	10,4	4,3	14,9
1998	17,1	31,1	22,1	9	20,7
1999	33,8	47,6	4,5	10,7	3,4
2000	48,4	37,5	6,2	5	2,9

* esetenként: jegyzetek, vitaanyagok, könyvrecenziók, kronológiai felsorolás, rövidítések.

²⁸ „Mivel ez (az *Angustia* – sz. m.) tudományos évkönyv, feltételezhető, hogy van egy tudományos szintje. A tudományos szintnek az első kritériuma a tárgyilagosság. A 2. kötetben én is meglepődéssel olvastam a *Realități istorice în sud-estul Transilvaniei* (Történelmi valóságok Erdély délkeleti részében) című tanulmányt. Az ember itt arra gondol, hogy széleskörű, összehasonlító adatok birtokában, tárgyilagosan revízió alá veszi a szerző a történelmet, az újabban előkerült dokumentumok felhasználásával. Mindjárt az első bekezdésben azt olvasom, hogy «Orbán Balázs tettének (A *Székelyföld leírása* – sz. m.) indítórugója, hogy a történelmi valóság ellenében igazolja a románokra alkalmazott elnemzetlenítő politika jogosságát az úgynevezett „Székelyföldön”» Orbán Balázsról feltételezni, hogy az osztrák-magyar dualizmus képviselője lenne – már ez egy kicsit furcsa. De van egy másik tanulmány ugyanabban a kötetben, *Orban Balasz despre români în lucrarea A șekelyföld leirasa...*, melynek legelején súlyos csúsztatást csempész be a szerző, azt állítva, hogy Orbán Balázs «1849-ben részt vett a magyar hadsereg által vívott harcokban», holott Orbán Balázs nem tartózkodott sem Magyarországon, sem Erdély területén 1848-49-ben. (...) Ilyeneket olvasva megkérdőjelezhető a tárgyilagosság, holott ez egy tudományos évkönyv kellene hogy legyen. Vagy ilyen felületesség: egy magyar festőről tesznek említést, akinek művei a «Muzeul din Szekesfövaros» (Székesfővárosbeli múzeumban) vannak kiállítva. Hát kérem, a székesfőváros, az egy település rangját kifejező elnevezés, de nem létezik a térképen. Ezek a megmosolyogtató elírások óhatatlanul a tudományos szint megalapozottságát, hitelességét kérdőjelezzik meg. Vagy az elsőként említett tanulmányban olvasható, hogy «Csík gyönyörű vidékén feltűnően sok az ősi román hagyomány szerint tetejükön keresztet viselő ház» Ősi román hagyományként feltüntetni azt, hogy a tisztán római katolikus Csíkban a házakon kereszt van, nem csak ellentmond a történelmi valóságnak és a tudományos hitelességnek, hanem egyszerűen nevetséges. (...) Ezekben a kötetekben a «székelyföldi románok elnemzetlenítése» olyan visszatérő refrén, ami erősen emlékeztet engem az 1930-as évek publicisztikai meg úgynevezett tudományos művek retorikájára, amikor vérelemzések alapján próbálták kimutatni, hogy a székelység jobban hasonlít a románságra, mint a magyarságra.” – részlet a szerző által Kónya Ádám tanárral, a Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatójával készített interjúból. A KKM évkönyvének igényességét illetően figyelemre méltó még a magyar nyelvű kiadványok címeinek helyes leírása – lásd az előbbi interjúrészletet, vagy a tanulmányokban fonásként felhasznált műveket (*Dr. Fogarasi Zoltán, A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megkülönböztetése törvényhaságonként 1941-ben*. In: *Angustia* 1 (1996), 311. o), vagy akár az írásként kiemelt magyar kiadványok címét (*Megyenek Kovasna háromski tudnivalok* – recenzió egy Magyarországon megjelent monográfiáról. In: *Angustia* 3 (1998), 440. o).

²⁹ A Kovászna és Hargita megyei román civil szervezetek fórumának alapításáról szóló egyezmény. In: *Cuvântul nou*, 2002. március 25.

³⁰ Sajtóközlemény. In: *Cuvântul nou*, 2002. március 25.

³¹ Uo.

³² Egyezmény. In: *Cuvântul nou*, 2002. március 25.

³³ *Cuvântul nou*, 2002. március 26.

Bakk Jutas – Kovács Laura – Kovács-Kuruc János Szabolcs

1989 utáni temesvári magyar diákélet

Bevezetés – alakulás

A '89-es események felszabadító ereje hol is lehetett volna érezhetőbb, mint a Bánság fővárosában, Temesváron. A forradalom előtti, inkognitóban működő, aktív magyar diákkörök végre nyíltan folytathatták tevékenységüket. A decemberi eseményeket követően 1990. január 17-én a Temesvári Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karának 101-es termében 600 magyar diák gyűlt össze, hogy a hiányzó űrt betöltse és megalapítsa a Temesvári Magyar Diákszervezetet (továbbiakban TMD). A szervezet alapító tagjai Nagy Kán, Bartha Csaba, Kántor Zoltán, Völgyi Marcel, Ruskál Imre, Tamás Péter és Szilágyi Zsolt voltak, akik elsődleges célként a temesvári magyar nyelvű felsőoktatás beindítását nevezték meg. És bár voltak sikeresnek tűnő próbálkozások (a Tudományegyetem Bölcsészkarán idegen nyelv-magyar szak meghirdetése), az 1990. márciusi események valamennyi számítását keresztülhúzták. A TMD célját újra kellett értelmezni: a magyar diákság érdekképviselője.

Ilyen környezetben egy magyar diákszervezetnek vajmi kevés esélye van felvállalni az érdekképviselőt az egyetemek kari tanácsaiban, ahol sokszor a különböző szakok hallgatói önkormányzatainak sincs szavazati joga. Oktatási szempontból a különböző pályázati és továbbképzési lehetőségek meghirdetésén és lebonyolításán kívül a legfontosabb szolgáltatás az információszórás. A másik, kezdetektől fogva erős tevékenységi terület a szabadidő- és kulturális programok, valamint a különböző klubok szervezése lett.

Anyagi háttér

A rendezvények, kiadványok és működés anyagi költségeire – mint Erdélyben mindegyik – magyarországi (köz)alapítványoktól nyerhető pénz, és támogatás mértéke függ a politikai helyzettől, a gazdasági viszonyoktól, valamint a szervezet közéletben betöltött szerepétől. A mindenkori, politikai kontextustól független anyagi támogatást az országból főként Magyarországra kitelepült, volt temesvári diákok próbálták meg egy magyarországi alapítvány létrehozásával biztosítani. A Temesvári Magyar Diákságért Alapítványt 1992-ben Székely Sándor, Fisher Renáta, valamint Révész Csongor alapította 80 ezer Ft kezdőtőkével. Az alapítvány tőkéje különösképpen azóta nőtt meg, mióta Magyarországon bevezették a személyi jövedelemadó 1%-a feletti adományozási döntés jogát, és így sok kitelepült „véndiák” támogathatta azt. Az alapítvány kuratóriumának tagjai: Dr. Gödör Éva, Vulkán Csaba és Farkas Lóránt.

Egy másik, a normatív költségek helyi szintű orvoslására alkalmasnak tűnő megoldás egy vállalkozás beindítása volt (kezdetben „M” Kft., majd „TMD Purpose” Kft.), mely azonban rövid életűnek bizonyult, hosszú távon ugyanis nem volt olyan alkalmas személy, aki az adminisztratív ügyekkel érdemben foglalkozhatott volna.

Működés

A komoly önkéntes szervezői munka előfeltétele, minden civil szerveződés esetében egy, a kommunikációs és irodai tevékenység lehetőségét biztosító infrastruktúra. Első feltétel egy székház, melyet 1991-ben a Temesváron működő Ifjúsági Ház 301-es terme jelentett, ahonnan a TMD 1992-ben költözni kényszerült, ideiglenesen az MV étkezde II. emeleti 10-es szobájába egészen addig, amíg alapítványi támogatásból 1993-ban sikerült egy önálló tömbházlakásra szert tenni a Diana utcán, a diáknegyed közvetlen szomszédságában, ahol jelenleg is működik.

Itt az irodatechnikai felszerelésen kívül egy több mint 5000 kötetes, számítógépen katalogizált könyvtár is működik, ahonnan bármely TMD tag szabadon kölcsönözhet irodalmi és különösen értékes szakmai könyveket. 1994-től az iroda magyarországi könyvek értékesítését is felvállalta, hiánypótló próbálkozásként, hiszen hosszú éveken keresztül hiányzott Temesvárról egy magyar könyvesbolt.

Az irodai infrastruktúrának része egy kisebb méretű kétszobás számítógépes hálózat is, mely lehetővé teszi az érdeklődők számára elektronikus levelezésre.

Működési struktúra

A diákszervezet vezetősége az Operatív Tanácsból (elnök, alelnökök, pénzügyi felelős), valamint a Diáktanácsból áll. Ezt a struktúrát követve, a fellelhető adatokból kikövetkeztetve, az alakulástól kezdve a következő vezetőségek kerültek a TMD élére:

Elnökök: Kántor Zoltán, Nagy Iván, Révész Csongor, Mandel Zoltán, Popescu László, Vulkán Csaba, Ratyis Aliz, Halász Imre Levente, Kovács-Kuruc János Szabolcs, Rigó Csaba, Szabó Csongor, Bakk Jutas.

Alelnökök: Szilágyi Zsolt, Ferencz Zsolt, Mandel Zoltán, Csizmadia Ildikó, Varga Lóránt, Bujdosó János, Vulkán Csaba, Salló László, Halász Imre Levente, Vulkán László Nimród, Ruff Ágnes, Kovács-Kuruc János Szabolcs, Bara Lilla, Boér Attila, Lakatos Csilla, Bakk Jutas, Szabó Simon, Balla Réka.

A diáktanácsok tagsága nem állandó 15-20 közötti és idővel előtérbe került a tevékenységi területek szerinti felelősségvállalás (szervezési, külügyi, EU-, belügyi, gazdasági, pénzügyi, tanügyi, művelődési, sport- és turisztikai, klub-köri, sajtó szakosztályokkal).¹

Azokat akik a TMD-ért, illetve a temesvári magyar diákságért különösen sokat tettek, a TMD tiszteletbeli tagjává választotta. A TMD tiszteletbeli tagjai: Halzl József, Ratyis Alice Krisztina, Révész Csongor, Bartha Csaba, Bibó Zoltán, Gazda Árpád, Kántor Zoltán, Ruskál Imre, Székely Sándor, Széles Mihály, Vulkán Csaba.

Diákújság

A TMD diákújságának, az *Érted Szól*-nak (ÉS) ötlete Kántor Zoltántól, a TMD egyik alapító tagjától származik. 1990 tavaszán jelent meg először, s a kezdetekben (1990 és 1993 között) hetente, illetve kéthetente megjelenő, írógéppel szerkesztett, majd sokszorosított pár miniszteri ív terjedelmű lapok az akkori idők felszabadult, amatőr hangulatát idézik. Az újság szerkesztőinek neve kizárólag becenévként jelenik meg az impresszumban, és ez nem annyira

az újságírói allűröknek tudható be, mintsem inkább annak, hogy akkoriban az új és szabad alkotásvágy sokkal inkább egybekötötte a magyar diákságot, ezáltal mindenki mindenkit ismert. A szubjektív vélemények sarkallta cikkek és közérdekű információkat viccek, rejtvények, majd sakkfeladványok is színesítették, a technikai lehetőségek kibővülésének köszönhetően.

1992/1993-ban a Temesvári Egyetemi Hallgatók Szövetsége (OSUT) biztosította a sokszorosításhoz szükséges stencil nyomdagépet, majd később a TMD fénymásolója töltötte be ezt a szerepet, valamint alapítványi támogatásból a nyomdai sokszorosítás is lehetővé vált. Az *Érted Szól*-ra a kezdeti években elő kellett fizetni, később ingyenessé vált a terjesztése. A tulajdonképpeni terjesztést – mely csak a diáknegyedi diákokra vonatkozott – önkéntes ki-hordók vállalták.

A szerkesztőbizottság gyakorta egy-egy baráti társaság volt, így eleinte ezek testületileg újultak meg, illetve léptek le a porondról. Ilyen szerkesztőbizottság volt a Lét Kft. (Galambos István, Székely Barna, Révész Csongor, Ruskál Imre, Balla Péter, Ohayo, Gabi, Slamóka, Vica), 1992/1993-ban a Révész Csongor, Mátéffy Csaba, Ferenczi Lehel, Mandel Zoltán, Székely Sándor és Keresztesi Béla által alkotott csapat, 1993/1994-ben (IV. évfolyam) a F.A.Q. Rt, 1994-től pedig a MACTEXIntHecc (Mezei Horváti Attila (Mezi), Mandel Zoltán, Baracsi Lóránt, Ilona János, Matyi) koordinálták a lap szerkesztését. A későbbiek során a szerkesztőbizottságokat sokkal inkább a TMD vezetőségéből összekovácsolódott baráti társaságok alkották. Ezáltal az újság arculata diákszervezet-centrikusabbá vált, aminek voltak előnyei, valamint hátrányai is. Így lett 1995-ben a szerkesztőbizottság: Aschner Ádám, Hajdú Csaba, Iszák Lénárd, Ratyis Alice, Ratyis Zita, Salló László. A technikai lehetőségek kiteljesedésével, a számítógépes tördelő-programok, valamint az elérhető áru minőségi sokszorosítás tovább javították a diáklap külsínjén. Ugyanakkor a terjedelem növekedésével további állandó rovatok beindítására is lehetőség nyílt.

1999-től évente váltják egymást a szerkesztőbizottságok, ami jelzi a diákság generációváltását, és ez nemcsak a stílusjegyek változásán érezhető, hanem életszemlélet-változást is jelent. Hosszabb-rövidebb ideig közreműködtek a szerkesztésben: Ármos Lóránd, Halász Imre Levente, Kovács Kurucz János Szabolcs, Rigó Csaba, Ruff Ágnes, Sántha Emese, Tófalvi László, Józsa Csaba, Bakk Jutas, Toró Tibor, Katona Mihály.

1999 és 2001 között Boér Attila igazi grafikái, karikatúrái díszítették az újság hasábjait.

Fesztivál

A szórakozva művelődés lehetőségének megteremtését célozta meg az 1991-ben először megszervezett Temesvári Magyar Diákfesztivál (TMD Fesztivál), az első években első sorban az amatőr diákművészeti megnyilvánulásoknak igyekeztek bemutatkozási lehetőséget biztosítani. A TMD Fesztiválok nagy sikernek örvendtek nemcsak a magyar, hanem a román hallgatók köreiben is. Így történt, hogy a Temesvári Egyetemi Hallgatók Szövetsége (OSUT) által szervezett *StudentFest* fesztiválok megrendezéséhez a TMD Fesztiválok szervezőinek segítségét és ötleteit kérték. E rendezvény ad alkalmat ifjú magyar képzőművészek tárlataira valamint diákköltők és –írók műveinek antológiában való megjelentetésére. Ez utóbbi kiadvány a ProFun nevet viseli és évente vagy kétévente jelenik meg.

Az évek teltevel a résztvevők visszajelzése alapján a szervezőknek be kellett látniuk, hogy megváltoztak a társadalmi viszonyok és ennek hatása a mindenkori diákságon is érezteti hatását. Így változott a program összetétele és lassan a Fesztivál fénypontjának számító

„Nagy Bulik” átköltöztek Temesvár nagy táncparkettjeire, ahol híres meghívott lemezlovasok zenéjére szórakozik a diákság.

Tevékenység az oktatás területén

A romániai felsőoktatási törvény állandó változások alatt álló kisebbségi vonatkozásai kihatással voltak és vannak a Temesvári Magyar Diákszervezet mindenkori tevékenységére, a TMD felsőoktatási szerepvállalásának bővülését eredményezvén (magyarországi Nyári Egyetem rendszer, Tavaszi és Őszi Részképzés, felvételi tájékoztató körutak, felvételi tájékoztató kiadvány, Tudományos Diákköri Konferencia /TDK/, kapcsolatfelvétel és beilleszkedés a magyarországi TDK-rendszerbe). Mindezek értelmében a TMD önálló tevékenységi egységként működik a tanügyi szakosztály, amelynek irányítója a két tanügyi referens, akik a tevékenység során a Diáktanácscsal egyeztetnek.

Felvételi tájékoztató program

A romániai egyetemi hálózat jelentős és számos változáson ment keresztül az elmúlt 12 év alatt. Ez a magyarázata annak, hogy a TMD minden évben igyekezett tájékoztatni a felvételizőket a továbbtanulási lehetőségekről – önállóan vagy az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ) más tagszervezeteivel közösen. A kiadott **Felvételi Tájékoztató Füzetek** elsőrendű szerepe, hogy felhívják a középiskolások figyelmét az egyes egyetemi központokban meglévő lehetőségekre és esélyekre, ezért tartalmazzák a legutolsó felvételi vizsgák adatait, az egyetemek, szakok leírását, a credit-rendszer bemutatását, stb.

A **Felvételi Tájékoztató Irodák** eredeti célja az volt, hogy magyar nyelven tájékoztassák a magyar anyanyelvű felvételizőket, kikerülve az egyes karok titkárságait, ahol nem fogadták (és fogadják) mindig a kellő segítőkészséggel az érdeklődő diákokat.

A többi OMDSZ tagszervezettel közösen szervezett **Felvételi Tájékoztató Körutak** ideje alatt a felvétellel kapcsolatos információk „házhoz szállítása” történik meg, a konkrét adatok mellett részletes tájékoztatást igyekeznek nyújtani a képzésekről, az egyetemekről és nem utolsósorban a diákszervezetekről. A cél egyértelmű: minél több középiskolást meggyőzni arról, hogy érdemes és szükséges továbbtanulni, a szakok változatossága megteremti mindenki számára a lehetőséget, hogy itthon folytassa tanulmányait.

A TMD által szervezett **Műszaki Próbafelvételek** során a Temesvári Műszaki Egyetem (TME) felvételi vizsgatételeihez hasonló matematika és fizika feladatcsomagokat juttatnak el a felvételi előtt álló licista diákokhoz, megoldásaikat a Temesvári Műszaki Egyetem vizsgarendszere szerint javítják és értékelik ki, felvételiztető egyetemi tanárok segítségével.

TDK

Mivel a műszakis diákok részére Erdélyben egyetlen diákszövetség sem szervezett diákköri konferenciát, 1998-ban a TMD tanügyi szakosztálya felvetette egy műszakis TDK szervezésének ötletét. Ennek alapján a TMD eldöntötte, hogy 1999. május 14-16. között megszervezi első műszaki tudományos diákkonferenciáját, melynek határon túli jelleget is adott egyben. A részvételi arány, a dolgozatok színvonala, a tanárok érdeklődése pedig bebizonyította, hogy igény van egy ilyen jellegű rendezvényre.

Ebből kifolyólag 2000. május 19-21. között került megrendezésre a második, az Erdély szintű Erdélyi Tudományos Diákköri Konferenciák alappilléret képező II. Határon Túli

Műszakis Magyar Diákok Tudományos Diákkonferenciája. A résztvevők növekvő létszáma, a konferencia elismertsége igényelte a következő, sorszámban a harmadik konferencia megrendezését, a III. Határon Túli Műszakis Magyar Diákok Tudományos Diákkonferenciáját 2001. március 23-25. között, az eddigieknél még nagyobb számú résztvevővel.

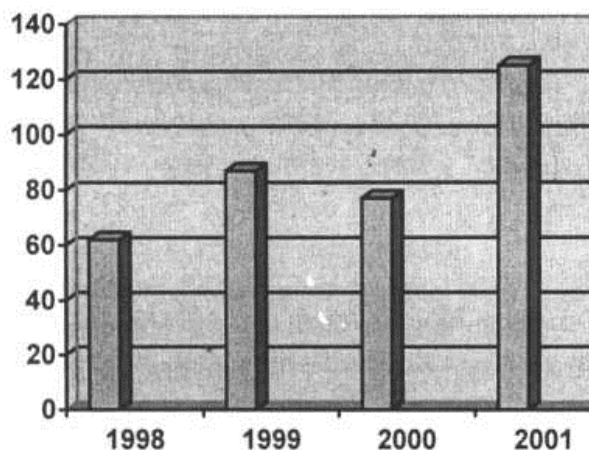
A TDK a fiatal kutatógeneráció kinevelésének felettébb fontos állomása, továbbá egy olyan tudományos fórum, amely felméri a honi magyar ifjúsági tudományosság és kutatómunka helyzetét, területeit, eredményeit, és főképp perspektíváit: kik lesznek és milyen szakterületen fognak dolgozni a XXI. század magyar kutatói, tudósai. Egy Kárpát-medencei szintű tudományos diákköri konferencia lehetőséget teremt arra, hogy a tudományos kutatással foglalkozó magyar diákok bemutassák az eddig elért eredményeiket, ezáltal is napirenden lehessenek a legfrissebb tudományos irányzatokkal, egyáltalán megmértessenek egymás és erdélyi szakemberek előtt. Átala látjuk megvalósíthatónak azt a szakmai szintű interdiszciplináris kommunikációt, amely lehetőséget nyújt arra, hogy a különböző területeken és szakmákban tevékenykedő diákok betekintést nyerjenek egymás szakmai munkájába.

Ösztöndíjprogramok

Az Erdélyi Magyar Ösztöndíjtanács megbízásából, 1996 óta az OMDSZ hirdeti meg és bonyolítja le a pályázatát, kiértékelést és eredményhirdetést az erdélyi felsőoktatási hallgatók részképzéseit (nyári egyetemek és tavaszi, valamint őszi tanulmányi utak) illetően. Az OMDSZ által alkalmazott kritériumrendszer a romániai felsőoktatás sajátosságait követi, a pontozási alapelveket minden pályázati úrlapon és felhíváson feltüntetjük, így a pályázók a kezdetektől fogva tudhatják, hogy benyújtott pályázatukra milyen pontszámra számíthatnak.

Nyári Egyetem

A nyári két hetes tanulmányi utak megpályázásakor a hangsúlyt a tanulmányi eredményre helyezik, míg a tavaszi illetve őszi részképzések esetén – figyelembe véve, hogy ezen képzési formára pályázó hallgatók szakdolgozatuk előkészítése végett jelentkeznek – a szakmai tevékenység a döntő kritérium. A Nyári Egyetemek szervezése és koordinálása évekig a

következésképpen oszlott meg: a Marosvásárhelyi Magyar Diákszövetség (MMDSZ): orvosos hallgatók; TMD és OMDSZ főtanügyise: műszaki hallgatók; a többi szak esetében pedig a Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ) és az OMDSZ főtanügyise a szervező a magyar Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályával közösen.

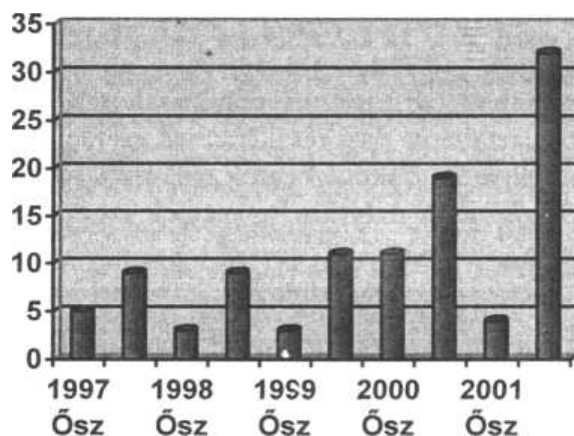
Ez a rendszer az 1999/2000-es tanévtől kezdődően megváltozott: az orvosi nyári egyetem szervezését továbbra is az MMDSZ vállalta fel, a műszakis nyári egyetemek bonyolítását a TMD és az OMDSZ központi tanügyise végezték, a többi szak nyári egyetemének szervezése pedig – mivel az OMDSZ központi tanügyi irodája átkerült a TMD irodába – az OMDSZ főtanügyi feladatkörébe tartozott, aki a tagszervezeteken keresztül vitelezte ki ezen képzés megvalósítását.

A TMD az OMDSZ égisze alatt minden évben megszervezi a Műszaki Nyári Egyetemet, melyre bukaresti, brassói, jászvásári, kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyváradai és temesvári egyetemek műszakis magyar hallgatói pályázhatnak. Az elmúlt négy év (1998-2001) alatt a résztvevők száma az alábbiak szerint alakult:

Tavaszi és őszi tanulmányi utak

A nyári egyetemektől eltérően ez a képzési forma *egyénre* szabott, a képzés a pályázó egyéni munkatervén és valamely magyarországi egyetemmel kötött együttműködési megállapodásán alapszik. A részképzés két kategóriája: tavaszi és őszi részképzések, melyek során a diákok két vagy három hónapos, Magyarországon folytatott tanulmányi tevékenységre kérhetnek támogatást. A szervezés és kapcsolattartás a HTMT-vel az OMDSZ központi tanügyi felelősének a feladatkörébe tartozik. A hallgató egy tanév keretén belül csak egy részképzésre pályázhat. Részképzésre utolsó és utolsó előtti éves hallgatók pályázhatnak.

A temesvári jelentkezők számaránya az elmúlt évek során:

Információszerés

Temesváron nincs magyar nyelvű felsőfokú oktatás. Ezért, oktatási szempontból, a különböző pályázati és továbbképzési lehetőségek meghirdetésén és lebonyolításán kívül a legfontosabb szolgáltatás az információszerés marad.

A diákújság mellett több lehetőség adódott a különböző médiákban a diáksággal való kapcsolatfelvételre, információszerésre. Ezek közé tartozott a *Temesvári Új Szó*ban (a napi-, majd később hetilapban) a diákoldalnak keresztelt rovat, mely hetente, illetve kéthetente jelent meg. A diáknegyedben működő kábelrádió, mely 1972-ben indult, a '90-es évek elején magyar nyelvű műsort is sugárzott M-Stúdió néven. A megszűnésével a rádiós ifjúsági mű-

sorszórás egyetlen magyar lehetősége a Temesvári Román Rádió napi egy órás magyar nyelvű adása lett, melynek szerdai adásai kifejezetten ifjúsági jelleget öltenek. A temesvári *TVT* '89 román nyelvű televíziós csatorna keretén belül is történt próbálkozás magyar nyelvű ifjúsági műsor beindítására, 1994-ben.

Gólyafüzet

Az elsőéves magyar diákok beilleszkedését elősegítendő kiadvány a 2000-ben először megjelent *Gólyafüzet*. Az elsőre a támogatás európai pénzalapok romániai lebonyolítóján keresztül megpályázott pénzkeretből származott, és egy magyar illetve román kiadványra volt elegendő. A *Gólyafüzet* a városban való tájékozódáshoz szükséges információkat tartalmaz: térkép, tömegközlekedési eszközök, taxik, szórakozóhelyek, egyetemek, bentlakások, színházak, mozik, galériák, bevásárlóközpontok, illetve amire még szükség lehet.

TMD weboldal

Az eleinte kuriózumnak számító, inkább a diákok webfejlesztői munkáját, a webdesign első szárnyacsapkódásait mutató TMD-honlap mára az erdélyi diákszervezetek által is példaképként említett, igen hasznos információkat és szolgáltatásokat tartalmazó eszközzé nőtte ki magát. Ehhez az oldalhoz kapcsolódik azon, egyelőre kísérletszámba menő magyar fejlesztés, mely Temesvár kulturális eseményeinek heti programját tartalmazza, és melynek egyik alappillére a pár éve indított DeWest ingyenes terjesztésű kulturális hetilap.

TEMADI lista

A diákszervezet a drótposta-elérhetőségek adatbázisba szedésével, hetente többször is friss információkkal látja el tagjait ezen lista révén, a Kolozsvári Egyetemisták Levelezési Listájához (KELL) hasonlóan, mégis ez utóbbtól különbözően, ugyanis inkább közérdekű információ-szórással foglalkozik, tehát sokkal inkább diákszervezet-függőbb.

Klubok

A temesvári diákság egyik jellegzetessége a 90-es évek elején gombamód szaporodó öntevékeny klubok és körök története.

Gyere Te Is: Túrázó-klub, a kirándulások szervezésén kívül a külkapcsolatok építésében is jelentős szerepet vállalt: közös programokon keresztül, a Magyarországi Ifjú Németek Közösségével szoros kapcsolatot alakított ki. E klub a 90-es évek elején élte virágkorát, amikor szinte havonta voltak kirándulások a környező hegységekbe.

Taverna a Mekegő Dromedárhoz: 1991-ben az Ifjúsági Ház épületében működtetett klub, délutánonként tartott nyitva, a zenén és teán kívül felolvasóesteket, valamint állandó képzőművészeti tárlatot kínálva az érdeklődőknek.

Tánciskola: Körülbelül egy éven keresztül működő, társasági táncot oktató tanfolyam, melynek végén a csoport nézők előtt mutathatta be szerzett tudását.

Látóhatár Kör: 1990 februárjában (újraindult vitakör egyetemi hallgatók számára, melynek lelkes szervezője Varga Imola volt. A találkozók során meghívott előadók (például Jecza Péter neves szobrászművész) egy adott témáról rövid felvezető előadást tartottak, melyet kérdések, illetve szervezett vita követett.

RKP – Répa Kulturális Platform: Baráti társaságként induló, később alternatív színjátszó csoporttá alakult klub.

Pszicho Kör: A pszichológia iránt érdeklődők klubja, mely előadásokat, személyiségfejlesztő tréningeket szervezett. A kör indítója Kis Péter volt, a meghívottak neves erdélyi pszichológusok, akik gyakran kirándulásokkal egybekötve tartották meg előadásukat.

Táncház, Guzsalyas néptánccsoport: A leghosszabb életű, megszakítás nélkül működő klub, mely heti rendszerességgel szervez találkozót néptánc-, illetve népdaltanítás céljából. Működésének helyszíne egy ideig a Temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház próbatérme volt, később az Ifjúsági Házba, majd a Diákházba került. A néptánccsoport országos méretű tánc-ház-találkozókat is szervez.

Filmklub: Művészfilm-vetítések heti, kétheti rendszerességgel. Nagyobb rendezvényeire a Filmklub más filmesteket szervező csoportulásokat is meghívott (Cabiria).

Pantomim csoport: Viszonylag rövid életű, 1992-ben alakult kör.

Zenei Önképző Kör: Olyan együttzenélési lehetőség tehetséges, amatőr zenész diákok számára, amely megpróbálta a technikai hátteret is biztosítani különböző támogatások révén.

Színi Kör: Nagy múltra tekint vissza, egy újabb amatőr diáktársulat megalakulását szorgalmazta, akiket a Temesvári Csiky Gergely Színház színészei, rendezői oktattak a színjátszás alapvető ismereteire.

TMGK – Temesvári Magyar Közgazdászhallgatók Klubja: Célja a romániai gazdasági helyzet elemzése, a hazai és a határon túli gazdasági élet ismert egyéniségeinek meghívása, előadásainak megszervezése, valamint közgazdasági jellegű szakkönyvek beszerzése és azok tanulmányozása, valamint továbbképzési lehetőségek biztosítása.

Jurátus Kör: A joghallgatók által 2000-ben megalakított klub, mely kisebb-nagyobb időközönként szervez igen érdekes előadásokat.

TEKMEK – Temesvári Magyar Keresztény Egyetemisták Közössége: Hosszú múltra visszatekintő szerveződés, mely később függetlenítette magát a diákszervezettől és a római katolikus egyház ifjúsági közösségeként működik.

Five O’Clock: Nagy sikernek örvendő intenzív angol nyelvtanfolyam.

Bridzs Klub: 2000-ben, Szabó Simon által alakított szabadidős kör, elsődleges célja a bridzs játék szabályainak elsajátítása és a játék gyakorlása.

Számítógép Kör: A ‘90-es évek első felében, a személyi számítógépek széleskörű elterjedése előtti időszakban a diákszervezet 2-3 számítógépet biztosított használatra olyan diákok számára, akiknek az tanulmányaikhoz szükséges volt. Később az infrastruktúra jobb kihasználása végett tanfolyamokat is indítottak a kör vezetői.

Sport és szabadidő

A sportrendezvények mindenkor a diákságot leginkább érdeklő tevékenységek közé tartoztak. A generáció-váltások ellenére népszerűek a különböző kupák, sportrendezvények.

M-Bajnokság: Az egyik legnépszerűbb temesvári magyar sportesemény, melyen diák focicsapatok mérik össze erejüket, és melyre akkora az érdeklődés, hogy a bajnokság két ligában indul. A győztes csapatok részt vehetnek az erdélyi diákkupákon (Erdélyi Magyar Diák-kosárlabdakupa, MISZSZ Kupa).

TMD (Nyári) Olimpia: Az évente tavasszal megrendezett esemény csapatversenyekből áll, melyre a csapatok régiók vagy városok szerint szerveződnek és több sportszámban mérik

össze ügyességüket: atlétika, úszás, labdarúgás, asztalitenisz, tollaslabda, vízilabda, kosárlabda, röplabda, tenisz. A sportesemények lezajlásához szükséges helyszíneket általában az egyetemek vezetőségei biztosítják.

TMD Téli Olimpia: A TMD Nyári Olimpia rendezvénysorozatnak a hegyekben, télen megszervezett változata, először 1994-ben rendezték meg a Bánság havasaiban, majd a későbbiek során a helyszín átkerül szervezési okokból a Madarasi Hargitára. Az egyéni versenyek próbái kevésbé komoly sportszámok voltak: szánkózás, „nylonozás”, „budifedőzés”, hóemberépítés, „hószumó”.

TMD Kupa: 1991 májusában Székely Sándor ötlete alapján szervezik meg az első TMD Kupát, melynek nyertes csapata egy marosvásárhelyi szobrászművész által megalkotott vándorkupa átmeneti tulajdonosa lesz, és ezzel együtt elvállalja, hogy a következő évi rendezvényt ő szervezi meg. A verseny lényege, hogy a 2-10 fős vegyes csapatok minél ügyesebben és ötletesebben feleljenek meg a szervezők nem szokványos próbáinak. A rendezvény egy teljes hétvégén keresztül zajlik. Az első nap a bemutatkozással, a második nap vízparti próbákkal, míg a záró nap városi próbákkal és záróünnepséggel telik el. Az egyik leghíresebb próba, az 1994-es Kupán folyt le: a csapatok a város egyik nagy forgalmú hídján minél több arra járót kellett felkérjenek arra, hogy lábat moshassanak neki. A kezdeti években a TMD Kupa akkora népszerűségnek örvendett, hogy az Érted Szól diákújság külön melléklettel, a Qpa Lappal jelentkezett.

¹ A TMD vezetésében az idők során az alábbiak vállaltak szerepet (akinek a neve többször szerepel, egymás utáni években többször kapott megbízatást): Bartha Csaba, Pittner Zoltán, Oláh Bogáthy Zoltán, Lepedus István, Oláh József, Nagy Iván, Papp Tibor, Takács Éva, Hajdú Tibor, Révész Csongor, Keresztesi Béla, Ferencz András, Dacher László, Szalló Zsuzsa, Jahoda Róbert, Marosán János, Papp György, Almássy Zoltán, Fodor Albert, Para Attila, Ruskál Imre, Lepedus István, Kántor Zoltán, Bartha Csaba, Pittner Zoltán, Oláh Bogáthy Zoltán, Oláh József, Vencel Endre, Takács Éva, Révész Csongor, Szalló Zsuzsa, Marosán János, Szász Emese, Tamás Péter, Nuricsanyi Gábor, Borbély Zsolt, Simon Csaba, Fülöp László, Révész Csongor, Ferenczi Lehel, Keresztesi Béla, Metz Gábor, Salló Tímea, Kiss Adorján, Lőrinczi László, Popovici Mária, Pap Attila, Farkas Lőránt, Simó Károly, Benedek Árpád, Gellért Levente, Széles Mihály, Farkas Lőránt, Benedek Árpád Csaba, Gellérd Levente, Stadler Tímea, Kovács Barna, Szél Erika, Harkó István, Dénes Attila, Stadler Tímea, Dimén Hunor, Puskai Zoltán, Mészáros Oszkár, Szász Lehel, Fancsali Angella, Szász Lehel, Mészáros Oszkár, Májericsik István, Kis István, Banai Réka, Kovács Lajos, Hatfaludy Károly, Kovács-Kuruc János Szabolcs, Haág Réka Emese, Májericsik István, Kovács Levente, Menyhárt Enikő, Preitl Zsuzsa, Rigó Csaba, Fancsali Angella, Kovács-Kuruc János Szabolcs, Vajda Lőránt, Haág Réka Emese, Fülöp Blanka, Oláh László, Sopoian Réka, Hadnagy Lőránt, Molnár Réka, Kovács Laura, Kovács Levente, Májericsik István, Fülöp Blanka, Oláh László, Sopoian Réka, Hadnagy Lőránt, Molnár Réka, Kovács Laura, Kovács Levente, Májericsik István, Molnár Réka, Kelemen Orsolya, Májericsik István, Kovács Laura, Bakk Jutas, Sopoian Réka, Hadnagy Lőránt, Oláh László, Molnár Réka, Hadnagy Lőránt, Májericsik István, Toró Tibor, Vass Csaba, Kovács Zoltán, Kiss Kálmán, Kelemen Orsolya, Balla Réka, Jula Károly, Antal Edina, Hadnagy Lőránt, Kovács Zoltán, Haba Tünde, Kiss Kálmán, Kelemen Orsolya, Balla Réka, Antal Edina, Haba Tünde, Balla Réka, Benedek Zsolt, Bende Katalin, Kiss Kálmán, Szakács Réka, Molnár Róbert, Antal Edina, Bara Lilla, Papp Krisztina, Haba Tünde, Barabás Klára, Bende Katalin, Toró Éva, Benedek Zsolt, Kiss Kálmán, Katona Mihály, Plosz Zoltán.

László László

A kémeriek titka

A pályázó község – így is emlegetik Kémert. A kémeri titok esetében arról van szó, hogy egy szilágysági közepes nagyságú község, sok jelentősebb és gazdagabb települést megelőzve számos projektjével sikeresen pályázott az elmúlt időszakban, és a település az általános hazai regresszió ellenére felfelé ívelő szakaszban van.

Kémeri viszonyok

Kémer község, Szilágy megye észak-nyugati szélén fekvő, egyetlen faluból álló kisebb település. A hármaskörű megyehatáron van: Szilágy, Szatmár és Bihar megyék között található. Annyira Szilágy megye peremén van, hogy műút nem is visz el addig, csak köves utak, s a vasút is kikerüli. A legközelebbi vasútállomás 13 km-re van, Ipp községben. Major Miklós a községről írt monográfiában így fogalmaz az útviszonyokról: *„Nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a középkorban a falut sűrűbb úthálózat vette körül, mint manapság...”* (Kémer. A helyét kereső szilágysági nagyközség, 52. old.)

A középkorban egy ideig mezővárosi rangja is volt, később községgé minősült vissza. Az 1968-as megyeszervezéssel került a megye peremére, s ezzel elvágták azokat a szálakat, amelyek addig nyugat (az alföld) felé tájékozódó községet, a Berettyó vidékéhez kötötte. S még nem is beszéltünk a kollektivizálás hatásairól...

Kémer lakossága az előző, 1992-es népszámláláson 1998 fő volt, az addigi legkevesebb az elmúlt száz évben. A demográfiai csúcsot az 1956-os 3601 fő jelentette. Kémer népességének alakulása akár iskolapélda is lehetne, hogy a szocializmus éveiben hogyan sikerült egy addig gyarapodó községet ellehetetleníteni, de nem ez írásunk tárgya... A lakosság többsége magyar (92 %), a románok aránya 6,2%, a többi cigány nemzetiségű. A cigányok valós számát illetően: jóval többen voltak-vannak, csak jelentős részük magyar anyanyelvű, és magyarnak vallotta magát.

A fennebb említett népességcsökkenés a lakosság előregedéséhez is vezetett, amit az alábbi táblázat is tanúsít:

1. Kémer lakossága életkorcsoportok szerint:

Életkori csoportok	Fő
0-7 éves korú	130
7-16 éves korú	160
16-40 éves korú	390
40-60 éves korú	560
60 évnél idősebb	758(!)

A lakosság elöregedésére utal az is, hogy 1040 nyugdíjas él a községben, közülük 630-an téesz-nyugdijasak. (A téesz-nyugdij a legalacsonyabb, alig néhány százezer lej.)

A lakosság jelenlegi száma 1900 fő körül lehet, a fenti tendencia fokozódott, főleg ha figyelembe vesszük az elmúlt három év születési-elhalálozási mutatóit.

2. Születés-elhalálozás Kémeren

Év	Születés	Ebből: Magyar	Román	Cigány	Halálozás
1999	31	26	1	4	31
2000	21	15	0	6	25
2001	13	4	3	6	47
Összesen	65	45	4	16	103

Az elmúlt évtizedek fogyását főleg az elvándorlás okozta, ezért biztató, hogy a 2001-es évben három család költözött el a faluból és 10 család költözött haza.

Vallásilag a község lakossága sokszínű, de többségében református: több mint 1400 fő. 1992-ben volt 241 baptista, 93 görög-katolikus, 92 adventista, 27 ortodox, 23 pünkösdistá, 21 római katolikus, van evangéliumi keresztény felekezethez tartozó is.

Helyi politika

A rendszerváltás utáni Kémeren többpártrendszer alakult ki: megalakult a helyi RMDSZ és más (román) pártok is megpróbálták megvetni a lábukat. Az azóta eltelt időszak mindhárom községi választásán a polgármestert és a helyi tanács többségét az RMDSZ adta. A 11 tagú községi tanács összetétele a három választás nyomán:

3. Önkormányzati választások

Választás éve	Helyi képviselő (tanácsos)	Ebből RMDSZ-listán	Más párt
1992	11	9	2 PDAR (agrárpárt)
1996	11	9	1 Parasztpárt, 1 PDAR
2000	11	10	1 PSD (kormánypárt)

Az RMDSZ számára nem jelentenek gondot a választások, előválasztáson jelölik ki a polgármester-jelöltet és a leendő tanácsosokat, figyelembe veszik a főbb egyházak véleményét is. A polgármester-jelöltnek komoly szerepe van a jelölt-állításban: olyan embereket keres, akikkel együtt lehet dolgozni, s akik hajlandóak és képesek tenni is a közösség érdekében.

Oktatás, egészségügy

A községben jelenleg óvoda és általános iskola működik. A 2001/2002-es tanévben óvodába 95 gyerek jár, három magyar tannyelvű csoportba. Az I-VIII. osztályos iskolában összesen 193 tanuló tanul, a magyar tagozat mellett létezik román tagozat is.

4. Kémeri I-IV. osztályos tanulók és osztályok a 2001-2002-es tanévben:

Osztály	Tanulók száma Magyar tagozat	Tanulók száma Román tagozat
I. oszt.	19	1
II. oszt.	17	4
III. oszt.	28	-
IV. oszt.	31	-
V. o.	18	2
VI. o.	17	3
VII. o.	27	2
VIII. o.	22	2
Összesen	179	14

Megjegyzés: a román tagozatos 5 kisiskolás összevont osztályba jár. Az V-VIII. osztályokban összesen 93 tanuló tanul, ebből 84 magyar tagozaton és 9 román tagozaton. Minden évfolyamból van párhuzamosan 1-1 magyar és román osztály.

A valamivel kevesebb mint 300 fős tanuló népséggel 21 óvónő, tanító és tanár foglalkozik. Közülük 18 helybéli születésű, s a többi is helyben lakik. Hasonlóan jó arány az is, hogy a 21 pedagógusból 16 szakképzett, és az 5 szakképzetlenből is 4-en képezik magukat, főiskolára járnak. Ez jó arány, lévén, hogy a vidéki iskolákban általában igen magas a szakképzetlen tanerők száma. Kémeren ez sem jellemző, például 2001-ben a VIII. osztályt végzett 22 tanulóból 18-nak sikerült a kisérettségije, ami szintén igen jó arány (80 % feletti). A sikeresen levizsgázottak közül 10-en tanulnak tovább a megye különböző középiskoláiban.

A kémeri középiskolások főleg a legközelebbi város, a 26 km-re levő Szilágysomlyó középiskoláiban tanulnak tovább, elméleti- és szakközépiskolákban, de vannak akik a kétszer olyan távol levő megyeszékhelyre mentek. Jelenleg 20-nál több a kémeri középiskolás diákok száma, s a középiskolások közül elég sokan továbbtanulnak egyetemeken, főiskolákon, elsősorban Kolozsváron és Nagyváradon. Tudunk egy kémeri doktoranduszról is, aki középiskolás korában a magyar olimpia országos szakaszán többször is jól szerepelt, s a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán végzett, s aki jelenleg is részt vesz a község rendezvényein és programjain.

A községnek saját orvosi rendelője van, de saját orvosa nincs, hetente egyszer jön orvos a faluba. Van két helybéli egészségügyi asszisztens, akik jól végzik a munkájukat. Az öregedő lakosság miatt égető szükség lenne helyben lakó orvosra. A helység felelős vezetői terveznek: az orvosi rendelő működtetése mellett szolgálati lakás létesítése is folyamatban van, hogy vonzóbbá tegyék a letelepedést egy orvos számára.

Gazdaság

Kémer mezőgazdasági jellegű település, határában 3700 hektár művelhető terület és 630 hektár erdő van. Az alacsony dombvidék igen alkalmas gabonaféléktől kezdve a gyü-

mölcs és szőlő termesztéséig, illetve az állattenyésztésre is adottak a feltételek, s mindezeknek hagyománya is van. A téesz (kollektív gazdaság) felszámolása után a föld visszakerült magántulajdonba, de a falu előregedett lakosságának egy része nem képes megművelni a saját földjét, ami miatt a szántók kb. egyötöde évente műveletlenül marad. Bár viszonylag jelentős a kémeri mezőgazdasági gépállomány (52 traktor és 9 kombájn), inkább hagyományos módon művelik a földet. Jelenleg egyetlen mezőgazdasági jellegű társulás működik, a lehetőségek szerint több is alakulhatna.

A munkaerő zömét a mezőgazdaság foglalkoztatja, a munkaképes lakosság nagy részét (beleértve a még aktív nyugdíjasokat is) a földművelés és állattenyésztés köti le: majdnem 900 személy dolgozik fő vagy másodállásban a mezőgazdaságban, elsősorban a családi birtokot művelve. Ezek átlagos nagysága kicsi, 3 hektár körüli.

A mezőgazdaságon kívül a főleg helyi fogyasztásra termelő kisipar és feldolgozóipar van Kémeren: olajütő, malom, seprűkészítés, fűrésztelep, pékség.

Művelődés

Kémeren mindig, a diktatúra éveiben is, voltak művelődési rendezvények, volt közösségi élet. Az elmúlt évtizedben még többre nyílt lehetőség, erőszakos hatalmi beavatkozás nem állt a helyi kezdeményezések útjában.

A helyi kezdeményezések összefogására és hogy keretet biztosítsanak az iskola, művelődés, néphagyományok ápolásának létrehozta a *Kémerért Kulturális Alapítványt* (1996). Az Alapítványt 25 alapító tag hozta létre eredetileg, de legalább kétannyi aktív taggal rendelkezik és rendezvényei megmozdítják falu szinte teljes közösségét.

Mivel a fő célok közé tartozik a népi hagyományok megőrzése és felelevenítése, hagyományörző táncegyüttest is létrehozta, s más települések hasonló együtteseivel találkozhat szerveznek: négy népi tánc találkozót szerveztek eddig, amit a jövőben is folytatnak. Az alapítvány szerepet vállalt az ifjúsági klub újraindításában és felszerelésében, s a hagyományos fonók újjáélesztésében.

A művelődési otthont felújították és felszerelését a kornak megfelelően kiegészítették, hogy alkalmas legyen színvonalas rendezvények befogadására. A falubejáráshoz faragott dískaput állítottak háromnyelvű felirattal, s kopjafát állítottak az első- és második világháborús hősi halottak emlékére.

A községi könyvtár jelenleg 11.000 kötettel rendelkezik, az iskolának több mint 5.000 kötetnyi könyve van, mindkét könyvtár állománya pályázatok és adományok jóvoltából folyamatosan gyarapodik. A nemrég felavatott teleházban is működik könyvtár.

Elkészítették a község címerét és zászlaját. Az alapítvány háromnyelvű (magyar, román és német), színes, fényképekkel illusztrált községi prospektust adott ki. Ezenkívül a település történelmét, intézményeit, települési részeket, helyi hagyományokat és Kémer jelképeit bemutató kismonográfiát jelentettek meg.

Az Alapítvány a házigazdája a polgármesteri hivatallal együtt a rendszeresen megszervezett *Kémeri Napoknak*, de természetesen a rendezvényekből kiveszi részét minden helyi intézmény (iskola, egyházak). Kirándulásokat szerveznek emlékhelyekre, távolabbi rendezvényekre, előadásokra és vetélkedőkre, illetve ilyen rendezvények szervezésében és lebonyolításában vesznek részt.

Az Alapítvány a legtöbbet pályázó helyi intézmény, civil kezdeményeződésként sokkal több lehetőséggel rendelkezik, mint mondjuk egy állami iskola vagy a Polgármesteri Hivatal.

A polgármesteri hivatal szerepe

1992 februárjában az első szabad helyhatósági választáson a helyi születésű, akkor a szomszédos Ipp községben tanító fiatal tanárt, Szoboszlai Attilát választották Kémeren polgármesterré. A polgármestert 1996-ban és 2000-ben is újraválasztották.

Az eltelt évtizedben a törvények adta lehetőségekkel élve a polgármesteri hivatal a szűkös anyagi források ellenére igyekezett megoldani a felmerülő gondokat és a helyi közösség életében betölteni azt a szerepet, amelyet nem csak a törvény követel meg, hanem a helyi lakosság elvárásainak is megfelel. Pályáztak és pályáztak. Létrehozták a *Pro Kémer Alapítványt*, amelynek alapító elnöke a polgármester és az is igyekezett pályázni, új forrásokat keresni, s nem sikertelenül. Az iskola számára számítógépet, színes televíziót, videolejátszót, padokat, új bútorzatot sikerült beszerezni. Az Alapítvány és a hivatal közös erőfeszítése nyomán sikerült beszerezni egy iskolabuszt, amely minden reggel elszállítja a kémeri középiskolásokat Szilágysomlyóra, és délután hazaszállítja őket. Hét elején a megyeszékhelyre, Zilahra is beszállítja az iskolabusz a diákokat és hét végén hazahozza őket. A busz működtetését az Alapítvány, a polgármesteri hivatal és a szülők együttesen vállalják. Ugyanezzel a busszal tanulmányi kirándulásokat szerveznek, tapasztalatcserékre utazhatnak a falubeliek és az iskolások.

Évente átlag 10 pályázatot írnak, ezek között vannak kisebb és nagyobb jelentőségű pályázatok is. Az eddigi 36 pályázatukból 15 volt eredményes (42%, ami igen jó arány).

Legjelentősebb sikeres pályázatuk infrastrukturális fejlesztésre volt: a Világbank által kiírt pályázaton a megye 54 községe közül az elsők lettek 2001-ben. A cél Kémer kiemelése az elszigeteltségből, a Kémer-Kársztelek út modernizálása. Ez az út vezet a legközelebbi városba (Szilágysomlyóra) és a megyeszékhelyre (Zilahra). Ugyanebből a pályázatból szeretnék megvalósítani a Kémer-Bályok (régibb létező) út megnyitását. Bályok Bihar megyei község, és légvonalban a legközelebbi vasútállomás, ezzel a község jövőbeni fejlődésére gondolkodnak.

Egy másik szintén infrastrukturális jellegű pályázatukat a Világbank és Románia Kormányja által közösen létrehozott Alaphoz (Fondul Român pentru Dezvoltarea Socială – Társadalmi Fejlődés Román Alapja) nyújtották be, cél a falurészek közötti utcák közül annak a rendbe hozása, amely a cigányok lakta részhez vezet.

A Szatmárnémetiben levő CREST központ segítségével 2001-ben létrehozták Kémeren a teleházat, azzal a jól meghatározott szereppel, amelyet a teleház-mozgalom világszerte betölt. A helyi teleház a könyvtár mellett, automata telefonvonallal, 6 számítógéppel és másológéppel rendelkezik. Havonta *Teleház Újság* címmel helyi érdekeltségű, közérdekű lapot is kiadnak. A községnek és a teleháznak saját internetes honlapja is van.

Kémer magyarországi testvértelepülése a dunántúli Soponya. Rendszeresen felkeresik egymást küldöttségek, táncsoportok, iskolások, cserenyaralást is szerveztek. Egymás ünnepein illő módon részt vesznek.

Elképzelések a jövőről

A jövőt illetően közelebbi és hosszabb távú terveket is szőnek, középtávon a helyi lehetőségeket kihasználó gazdaságfejlesztés a legfőbb cél. A mezőgazdaságban szakosodott kis

és közepes méretű (állattenyésztés, ipari növények, szőlő- és gyümölcsstermesztés) farmok létrehozása a cél, amelyek a helyi munkaerőt hatékonyabban foglalkoztathatják és nagyobb bevételeket hoznának a falu lakosságának, ami nem csak az életszínvonalat növelné, de vonzóvá tenné mások számára is a hazatérést, jobban megtartaná a fiatalokat, illetve jutna belőle fejlesztésre-beruházásra is. Vannak már próbálkozások a kenderstermesztés felelevenítésére, amit aztán háziipari módon fel lehetne dolgozni, s ezzel egy másik helyi hagyományt, népművészetet (fonást, szövést) is fel lehetne támasztani, s ez is jelentős bevételi forrás lehet. A borászatnak is vannak hagyományai, ami szintén jelentős bevételi forrást képezhet. A gyümölcsstermesztésnek is vannak jelentős hagyományai és a termelt gyümölcs egy részét nyersen, más részét feldolgozva lehetne értékesíteni. A kisipar terén élelmiszer (tej, hús, bőr) feldolgozás, valamint faipar és faültetés, a más módon nem hasznosítható területek erdősítése, gyümölcs és szőlő telepítése szükséges, és vannak is rá elképzelések.

Tervbe vették a helyi vízellátás javítását: utcai kutak létesítését, vízvezeték és csatornahálózat kiépítését, valamint a telefonhálózat további fejlesztését. (Jelenleg félautomata központja van a községnek, ami azt jelenti, kívülről a hívás automata, de a kimenő hívások központon keresztül történnek. (A polgármesteri hivatalnak és a teleháznak van bérelt automata telefonvonala.) Hosszabb távon a földgázt is be szeretnék vezetni.

További cél befektetők idevonzása a községbe, akik a ruhágyártás, a faipar, az élelmiszeripar terén találhatják meg a számításukat. A község honlapján a komoly befektetőknek 10 éves adómentességet és egyéb kedvezményeket ígérnek.

A létező intézmények mellett a kémeriek szándékában áll egy faluház létrehozatala, amely vendégfogadóként is működne az ide látogató vendégek és turisták elszállásolására. Ez az intézmény egyéb funkciók mellett, a faluturizmus terén lehetne úttörő példa. A helyi romaprogram azt tartja szem előtt, hogy a jelenlegi demográfiai tendenciák nyomán tovább fog nőni a cigány lakosság száma és aránya. A roma problémát nem lehet megkerülni, nem lehet úgy tenni, hogy nem beszélünk róla, s akkor nincs gond.

Kémeri titok?

Mivel ezt a fenti címet adtam a Kémer községről szóló írásnak, legalább a végén el kell árulnom, hogy a kívülálló szemével nézve, valóban mi annak a titka, hogy egy többszörösen hátrányos helyzetben levő község meg tud mozdulni, a helyzet nyomását le tudja küzdeni.

Első „titkuk” a csapatmunka és az összetartás. Minden elképzelés, cél, terv mellé egy megfelelő csapatot állítanak, akik jól meghatározott feladatokat kapnak és azt végig szokták vinni. Fontos az összetartás: a helybeliek látván egy, az érdeküket szolgáló jó kezdeményezést, nem oszlanak drukkerekre és ellendrukkerekre, mindenki az ügyet támogatja.

Második „titkuk”, hogy pályáznak, mernek kezdeményezni, nem a mennyei manát várják, hanem vallják: „Segíts magadon, s akkor talán más is megsegít!” Pályáznak és pályáznak, s a jól előkészített pályázatok eredménye előbb-utóbb megmutatkozik.

Hazahívják, hazavárják a község szülőiteit, és segítséget kérnek tőlük és számíthatnak a támogatásukra.

Van a kémeriekben gazdaszellem, tudják, saját hasznukra válik, amit a közösségért tesznek, a cél „Kémer községet kimenteni a névtelenek táborából.”

Munkájukban szívósak, kitartóak és következetesek. A kémeri polgármester ekképpen fogalmaz: „*Soha nem fogom megszokni, hogy a sikerekért hazudni kell, hogy apró eredményekért feladjuk politikai elveinket... Ha vannak is eredmények, ezek messze elmaradnak az általam elvárttól...* „

Bibliográfia:

****Szilágysági magyarok*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár. 1999.

Major Miklós: *Kémer. A helyét kereső szilágysági nagyközség*. Nagyvárad, év nélkül.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, II. kötet*. Teleki László Alapítvány – Pro Print Könyvkiadó, Budapest-Csíkszereda, 1999.

Vofkori László: *Erdély közigazgatási és etnikai földrajza*, Balaton Akadémia, Vörösberény, 1996.

A *Kémerért Kulturális Alapítvány* Alapszabályzata és a 2000-es és 2001-es tevékenységi beszámolója (kézirat).

Ezenkívül felhasználtam számos, a helyi sajtóban megjelent cikket és Szoboszlai Attila kémeri polgármester írásos beszámolóját a község oktatási-egészségügyi és gazdasági-társadalmi helyzetéről, amit neki külön köszönök.

Garda Dezső

A közbirtokossági erdők visszaszolgáltatása

Az elkövetkezendőkben egy sok vonatkozásában nehezen hihető, de igenis hiteles történetet tárok az olvasó elé. Az erdők igazságos visszaszolgáltatásának az ügye számomra nem a képviselői munkával kezdődött, de ez alkalommal kizárólag a politikai küzdelem felidézésére szorítkozom.

1996 decemberében fogalmaztam meg a földtörvényt módosító és az 1948 előtti közbirtokossági erdők helyreállítását célzó közösségi magántulajdon visszaszolgáltatását szolgáló törvénytervezetet. A kezdeményezést az RMDSZ nevében akartam letenni, de Vida Gyula akkori frakcióvezető javaslatára megvártam a következő esztendő tavaszát. Tanácsa nagyon hasznos volt, hiszen az indítvány RMDSZ kezdeményezésként biztosan megbukott volna. 1997 tavaszán szorosabb kapcsolatba kerültem Vasile Lupu úrral¹, akinek javaslatára beleegyeztem abba, hogy a tervezetet beépítsék az 1991/18-as földtörvény módosítására kidolgozott, később 1997/169-es törvényként megszavazott előterjesztésbe, mely a termő és erdős területek jogos tulajdonosaiknak való visszajuttatását szolgálta.

Az erdők feletti tulajdonjog visszaállításáért, a közbirtokossági vagyonok visszaadásáért az évek során politikai nyilatkozatok mellett több indítvány, parlamenti felszólalás, találkozó kezdeményezője/részese/végrehajtója voltam, melyek sorozatát 1997. február 11-én kezdtem meg, amikor bemutattam a közbirtokosság működési mechanizmusát és utaltam arra, hogy gazdasági nehézségeink közepette a vagyonszociális hálót biztosíthatnak a gazdasági átállással kapcsolatos nehézségek leküzdésében. 1997 tavaszán, mivel az akkori ellenzék mindent elkövetett a földtörvény módosításával kapcsolatos kezdeményezés napirendre tűzésének a megakadályozásáért, kezdeményezéseimre 76 képviselőházi kollégával együtt az államelnökhöz fordultunk az 1991/18-as törvény módosításának támogatása érdekében. A szövegbe beépítettem a közbirtokossági erdők visszaadásának a fontosságát a hegyvidéki romániai lakosság számára. A választ egy hét múlva Victor Ciorbea akkori miniszterelnök adta meg, aki a Parlament előtt ígérte meg a kormány támogatását.

Bár a román Képviselőház plénuma az 1997-es tavaszi törvényhozási időszakban megszavazta az 1997/169-es számú törvényt, az erdészek tüntetéssorozata, a Demokrata Párt erdővisszaadás ellenes magatartása az akkori államelnök közbelépéséhez vezetett. A legnagyobb ellenállást az Erdészeti Államügynökség által támogatott Consilva szakszervezet, illetve a Prosilva Alapítvány fejtette ki, melyeknek tagjai tüntetéseikkel, tiltakozó rendezvényeikkel, propaganda tevékenységükkel mindent elkövettek az erdők visszaadásának a megakadályozásáért. 1997-es *Vigyázat: irtják, az erdőket!* című kiadványuk a közvélemény félrevezetését szolgálta. Bemutakozó szövegükben tudatják, hogy szervezetük „ellenáll bármely környezetünket fenyegető nyomásnak, a nemzetgazdaságot el akarja látni erdészeti termékekkel és védeni kívánja az erdők őreit, illetve ezek családtagjait”. E kiadványnak és az erdészek tüntetéssorozatának az eredménye: az 1997/169-es törvényt a visszaigénylések bejelentésére szolgáló

törvénynek nyilvánították, melyet majd követni fog a szántók és az erdők visszaadását biztosító jogszabály.

1999 tavaszán a Képviselőház Mezőgazdasági, Élelmiszeripari és Erdészeti Szakbizottságban sikerült újra napirendre tűzteni a szántó- és erdős területek visszaadásának ismételt Vasile Lupu úr által kezdeményezett törvénytervezetét, akinek a kérésére a Tanügyi és Ifjúsági Szakbizottságából ideiglenesen átmentem a már idézett bizottságába. 16 módosító indítványt tettem le, ezek közül a legradikálisabb a 24-es cikkellyel volt kapcsolatos, amelyben az erdők visszaadásának tekintetében az 1948. január 1-i helyzet visszaállítását kértem, mivel szerintem az erdők törvénytelenül kerültek az állam tulajdonába, ugyanis bár Románia első kommunista alkotmányának a 6. cikkelye kimondja, hogy az erdők a nép közös tulajdonát képezik, a 7. cikkely szerint külön törvénynek kellett volna rendelkeznie a tulajdonba vételről. Mivel erre nem került sor, a román állam 1948-tól törvénytelenül birtokolta az erdőket. A módosító indítvány napirendre tűzésénél a bizottságban kilencen támogatták a kezdeményezést, kilencen ellene szavaztak, a három bizonytalankodó képviselő későbbi tartózkodása a „restitutio in integrum” megvalósítását célzó kezdeményezés bukásához vezetett.

A szakbizottság gyűlésein óriási erőfeszítések révén sikerült keresztülvinnünk a magánerdő-tulajdonosok esetében 30 hektár nagyságú erdős területek visszaadását az örökhatóság után, a közbirtokosságoknál pedig a teljes erdőterület visszajuttatását szorgalmaztuk. A javaslat okán, a demokratapártiak kérésére, a kérdéskörben összeült a koalíciós pártok egyeztető gyűlése, ahol az államelnök és Petre Roman² pártelnök nyomására a 10 hektár nagyságú erdős terület visszaadásának elfogadását kényszerítették rá a koalíciós pártokra (vagyis a törvényhozásra) mind a magán, mind pedig a közbirtokossági erdők esetében.

A Parasztpárt által támogatott RMDSZ-követelés bukása után a Parlamentbe hívtam a romániai erdőtulajdonosok képviselőit, a román közbirtokosságok vezetőit, akikkel együtt sajtóértekezlettel egybekötött tiltakozó gyűlést szerveztünk a ránk kényszerített politikai egyezség ellen. Ettől kezdve a Romániai Erdőtulajdonosok Társasága a szenátusi vita és a Parlament két háza közötti egyeztetések idején támogatta elképzeléseinket. Így történhetett meg, hogy a visszaszolgáltatást szabályozó 2000/1-es törvény 26-os cikkelye Vasile Lupu úr lobbyszásával a közbirtokossági erdőket illetően az 1921-es földreform végrehajtása utáni területnagyságot sikerült kiharcolnunk, ami a székely vagyonszövetségek esetében a „restitutio in integrum”-ot jelentette.

A 2000/1-es számú törvény államfő általi kihirdetéséig Birtalan Ákos, Ráduly Róbert és Tamás Sándor képviselőtársaimmal együtt kidolgoztuk a törvény alkalmazási útmutatóját. Kezdeményezésemre 2000 januárjában, országos szinten elsőnek, Gyergyó térségében 17 közbirtokosság alakult újra. Február hónap folyamán újra alakultak az udvarhelyvidéki, háromszéki, csiki és a Maros megyei közbirtokosságok is.

A 2000-es tavaszi parlamenti szesszió idején főleg az Országos Erdészeti Ügynökség illetve a szakminisztérium a 2000/1-es földtörvény módosítását célzó és az 1999/141-es erdővédelmi törvénynek a közösségek hátrányára történő módosítás-törekvéseknek a megakadályozása érdekében³ 8 alkalommal léptem a parlament nyilvánossága elé.

Amikor Romică Tomescu miniszter úr a közbirtokossági erdők visszaadásánál is az örökhatóság utáni 10 hektár „törvényesítésére” törekedett, amikor Silviu Brucan⁴ vasárnap délelőtti politikai műsorában szintén a közbirtokossági vagyonoknak az 1921-es földreform végrehajtása utáni terület nagysága ellen nyilatkozott és a román sajtóban megjelenő különböző magyarelles színezetű, a közbirtokosságok vagyonának visszaadását célzó cikkek je-

lentek meg, két alkalommal is (április 25-én és június 13-án) a Parlament épületébe hívtam a romániai erdőtulajdonosok szervezeteinek a vezetőit, a mócvidéki, dél-erdélyi közbirtokosságok elnökeit, a beszerce-naszódi és krassó-szörényi határőr-katonai erdőbirtokosságok képviselőit, illetve az „obști de moșneni” és „obști de răzeși”⁵ néven ismert közösségi erdők tulajdonosait, akik tiltakozásukat fejezték ki és jelezték, hogy ragaszkodnak erdős területeiknek teljes nagyságú visszaadásához, amit a közbirtokosságok esetében a törvény 26-os cikkelye biztosít számukra.

A birtokbahelyezést 2001 nyarán és őszén magyarelles megnyilvánulások is kísérelték: a román sajtó nemzeti veszteségként értékelte a székelyföldi közbirtokosságok tulajdonba helyezését. Romică Tomescu Környezetvédelmi- Víz- és Erdőügyi miniszter, illetve az Országos Erdőfelügyelőség részéről olyan írott parancsokat fogalmaztak meg, melyek a 2000/1-es törvény kijátszásával az örökhatyóknak csak 10 hektár nagyságú erdős területet adtak volna vissza, arra hivatkozva, hogy a közbirtokosok természetes személyekként tették le a kérést.⁶ Az ügy tisztázása érdekében többször megkerestem a miniszter urat, aki tagadta, hogy ilyen jellegű utasítást adott volna. Kétértelmű, magyarelles magatartása lehetetlenné tette a törvény alkalmazását. A törvény végrehajtását szabotáló szakminisztériumi és más hatósági megnyilvánulásokat többször jeleztem a sajtóban is.⁷

Az erdészek és Romică Tomescu miniszter úr részéről óriási nyomás nehezedett a korabeli Isărescu-kormányra a visszaadandó erdős területeknek a magánerdő-területeknek és a közbirtokossági erdőkhöz való jog összevonásával 10 hektárra való csökkentéséért. Ennek megakadályozása érdekében a levélben fordultam Mugur Isărescu kormányfőhöz.⁸ A telefonon kapott válasz: a törvényt nem módosítják.

A 2000-es parlamenti választásokat a Társadalmi Demokrácia Pártja (PDSR) döntő túlsúllyal nyerte meg, de jelentős eredményeket ért el a Vadim Tudor által vezetett Nagy-Románia Párt is. Az új politikai helyzetben úgy tűnt, sikerül megakadályozni az erdők visszaadását. A Năstase-kormány megalakulása után leállította a Lupu-törvény alkalmazását, 2001 februárjától azonban hajlandónak mutatkozott a tárgyalásokra.

Az erdők visszaadásának ügyét több szinten képviseltem: parlamenti beszédeimmel, az országos erdőtulajdonosokkal közösen szervezett tiltakozó sajtótájékoztatókkal, másrészt azonban az RMDSZ felső vezetésének a megbízásából részt vettem a kormánypárttal folytatott szakpolitikai tárgyalásokon. A magyar érdekszövetség részéről egyedül vettem részt a Vasile Lupu által szervezett 2001-es esztendei virágvasárnapi tüntetésen, amelyen a visszaadandó erdőterületek csökkentése ellen tiltakoztunk.

Az öt hónapon át tartó tárgyalássorozaton a kormánypárt részéről az első nagyobb át-törésre a tüntetést követő időszakban került sor. Az RMDSZ már 2001 januárjában tudatában volt annak, hogy a PDSR törvénymódosítást akar, és ennek kivédése érdekében létrehozta a maga tárgyalócsoportját, amelynek tagjai Kelemen Attila frakcióvezető, Maros megyei képviselő, Pete István Bihar megyei szenátor, Tamás Sándor Kovászna megyei képviselő és jómagam voltunk.

Tárgyalásainkat két kérdésre összpontosítottuk. Az első: az 1945-ös dokumentumok ne kerüljenek be a törvénybe; a második: a tulajdonjognak tanúkkal való bizonyításának lehetősége. Mi úgy láttuk, hogy a közjegyző előtti tanúskodás, amely hamis tanúzás esetén büntetőtörvénykönyv érvényesítését vonja maga után, bizonyító erejű, bár a mi térségünkben mindenki aktákkal bizonyította a tulajdonjogot. Az RMDSZ tárgyalócsoportja kitarzott amellest, hogy a magánerdő-tulajdont és a közbirtokossági tulajdont külön kategóriaként kell kezelni,

és nem lehet összevonni, ahogyan 2000-ben az erdészeti utasítások során megkísérelték. Ragaszkodunk ahhoz, hogy a magánerdők esetében érvényesüljön a 10 hektárhoz való jog, a közbirtokosságoknál pedig a 10 hektáros átlagban sikerült kiegyeznünk, ami azt jelenti, hogy közbirtokosságok 97 százalékban visszakapják erdős területeiket, nagyon kevés kivétellel. A 10 hektáros átlag mellett a PDSR ragaszkodott ahhoz is, hogy a közbirtokosság ne lehessen nagyobb egy bizonyos hektármennyiségnél. Ez a kérdés nyitva maradt. Az erdőgazdálkodással kapcsolatban kifejtettük, hogy magánerdészeti hivatalok kell alakuljanak a közösségi erdők kezelésére is, és elutasítottuk az erdészet javaslatát, hogy az erdők visszaadásáig a profit 30%-át adják át a közbirtokosságoknak. Mi azt kértük, hogy a megfogalmazásban szerepeljen: nem szabad kitermelni, tisztító vágásokat sem végezni azokban az erdőkben, amelyeket vissza kell adni a tulajdonosoknak, így az erdészet ajánlata nem vált vita tárgyává. Úgy ítélem meg, hogy a tárgyalások eredményesek voltak.

Időközben a kormánypártban is erősebben kezdtek megnyilvánulni a közbirtokossági erdők visszaadását ellenző erők. Közéjük tartozott Ion Iliescu államelnök is, aki Hargita megyei látogatása során többször kihangsúlyozta, hogy a székely vagyonszövetségek sohasem képezték tulajdonformát, s ezért tulajdonba helyezésükhöz hiányzik a jogalap. Az államfő ilyen irányú nyilatkozatait nemcsak a Társadalmi Demokrácia Pártjával folytatott egyeztetéseken cáfoltam meg, hanem a Parlament szószeréről is: egyik alkalommal hozzászólásomban bemutattam a közbirtokosságok múltját és működési keretét, egy másik esetben pedig nyíltan megtagadtam az államelnököt ilyenirányú nyilatkozatai miatt.

Ez utóbbi gondolatmenetét fontosnak tartom idézni. Megértem, hogy az államelnök nem szeret minket és nem akarja, hogy a Lupu-törvényt Székelyföldön alkalmazzák. De neki sincs joga senkiből – román nép illetve más nemzetiségek érdekeiből – gúnyt üzni. Nem kötelező egy elnöknek ismerni a történelmi tényeket, de ha a múltról nyilatkozik, valótlanúságot ne állítson, tájékozódjon. A birtok- és a szabadparaszti közösségek tulajdonjogát már 700 évvel ezelőtt írásban leszögezték, időszakosan felújítva adománylevelekkel, főúri rendeletekkel, határozatokkal, polgári ítéletekkel, megtartva ugyanazon határok között, helyeken és elnevezésekkel. Sem a hazai, sem a fanarióta uralkodók nem forgácsolták szét ezen közösségeket, biztosítva ezek elidegeníthetőségét, a javakat nem lehetett rendeltetéseik alól kivonni, nem lehetett elidegeníteni. Az erdőtulajdonosok települések szerint önálló szervezetekbe tömörültek, leszögezett jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek, de ugyanakkor büntethetőek is voltak. A tulajdonközösségek folytonossága és megőrzése egy állandó történelmi fejlődésen ment keresztül, ez óriási haladást jelentett, melynek előnyeit nem szabad szem elől téveszteni. Az erdélyi modern közbirtokosságok a XIX. századi liberális törvénykezés, konkrétan az 1836 és 1848-as évi földközösségeket elhatároló törvények, az 1853 és 1854-es császári szabadalmak, 1871-ben pedig az elkülönítési törvény értelmében jöttek létre. Sem a román Ókirályságban, sem Erdélyben nem vonták kétségbe ezt a tulajdonformát. A földközösségeket az 1923-as román alkotmány is elismerte, az 1924/21-es törvény 2. szakasza pedig szentesítette a közösségek és közbirtokosságok jogi személyiségének folytonosságát. Romániában a magán-tulajdonjog ilyen formáját a kommunista hatalom számolta fel 1948 nyarán és őszén. A történelmi adatok eltorzítása nem szolgálja a román-magyar megbékélést, hanem főleg a román nemzetiségű tulajdonosoknak árt, akik több mint egymillió hektár erdős területet kell visszakapjanak a Lupu-törvény 26. szakaszának értelmében, szemben a Hargita és Kovászna megyei közösségekkel, akik között románok is vannak, és akiknek 200 ezer hektárnyi járandóságuk van.

2001 júniusának végén hosszas egyeztetések eredményeképpen megszületett a 102-es számú sürgősségi kormányrendelet. Az említett törvénymódosítás megszületéséről és tartalmával kapcsolatban tudnunk kell: a miniszterelnök s a szakminiszter szinte hetente jelentették ki, hogy sürgősségi kormányrendelettel módosítják a törvényt, s mindenki várta, mi következik. Meglepetésünkre nem a kormánypárt, hanem a Nagy-Románia Párt (PRM) nyújtott be módosító törvénytervezetet, amelyben megtaláltuk azokat az elemeket, melyeket a kormánypárt próbált a tárgyalások kezdetén érvényesíteni álláspontunkkal szemben. Az utóbbi időben a közbirtokosságok létjogosultságát kétségbe vonó hangok is felerősödtek, az SZDP⁹ javasolta a közbirtokossági erdőknek községi erdőkké való átalakítását, egy másik javaslat egy két világháború közötti álszakember (Ovidiu Creangă) tanulmányát alapul véve azt próbálta bizonyítani, hogy a közbirtokosság nem jelent tulajdont, csak használati jogot. Ismert, hogy Ion Iliescu is ilyen szellemben nyilatkozott Hargita megyében...

Ilyen körülmények között július közepén a tárgyalást nekünk kellett erőltetnünk a törvénymódosítás érdekében, ugyanis a PRM törvénytervezete csak 5 hektárt kívánt visszaadni a közbirtokossági tagoknak. Az RMDSZ tárgyalóküldöttségében részt vett Markó Béla elnök, Verestóy Attila, Kelemen Attila, Tamás Sándor, Pete István és jómagam. Az egyeztetések során mi is engedményekre kényszerültünk, ilyen volt pl., hogy elfogadtuk az „általában” (de regulă) szót, ami nem tesz jót a törvénynek. Ez azt jelenti, hogy a tulajdonos általában visszakapja eredeti területét, de ha ráépült egy objektum, kutatóintézet stb., akkor a mellette lévő területet mérki ki neki vagy kártérítésben részesítik. Le kellett továbbá mondanunk a tulajdonjog tanúkkal való igazolásának lehetőségéről. Ez a székely térséget kevésbé érinti, nálunk igazoló akták nélkül senki nem igényelt vissza területet, s a prefektúra mellett működő megyei birtokigazoló bizottság is csak telekkönyvi és bizonyító akták kíséretében fogadott el kéréseket. A tanúskodás lehetőségének kiiktatása viszont sok román anyanyelvű egyént foszt meg a tulajdonba helyezés lehetőségétől.

Elértük azt, hogy a Lupu-törvényben megfogalmazott erdőnagyságokat megközelítő területet kapjanak vissza a tulajdonosok. Szántóföldeknél maradt az 50 hektár, magánerdők-nél a 10 hektár. A közbirtokossági erdők esetében mi a 10 hektáros átlag mellett álltunk ki, de az SZDP képviselői ezt a pontatlan meghatározás miatt elfogadhatatlannak tartották, és jelezték, hogy örökhatároként 25 hektárt adnának vissza a közbirtokossági tagoknak. Ezt a kormányülésen, ahol mi nem lehettünk jelen, lefaragták 20 hektárra. Mégis úgy gondolom, hogy ez a nagyságrend javarészt kielégíti a közbirtokossági tagok tulajdonjogi igényét.

Ugyanakkor a korrekció igényével léptünk fel, és kieszközöltük, hogy bekerüljön a törvénybe: a közbirtokossági erdő nem vonható össze a magánerdővel, mert a kettő egymástól különböző tulajdonformát jelent. Ilyen pontosítást nem szoktak tartalmazni a törvények, de Romániában, ahol mindent sajátosan értelmeznek és kijátszanak, a félreértelmezések kivédése érdekében szükség volt a 26-os cikkely ezen pontosítására – ami az RMDSZ egyik nagy sikere. Ugyancsak a közbirtokossági erdőkre vonatkozóan egy másik pont kimondja, hogy ha a részarányok nincsenek pontosítva, akkor a közbirtokossági tulajdont a tagok között egyenlő arányban kell elosztani. Ez főleg a Kárpátokon túli vagyonszövetségekre (obști de moșneni, de răzeși) vonatkozik, és megvédi a közösségeket a kijátszás lehetőségétől.

A törvény másik nagyon fontos cikkelye, hogy az egyházaknak visszaadandó területeknél nem csak az egyházközösségeknek juttat 30 hektárt, hanem azok filiáinak is. Ez a mi egyházaink esetében főleg a dél-erdélyi térségre vonatkoztatható, ahol javít a szórvány-katolikus filiák anyagi helyzetén.

A sürgősségi kormányrendeletre tehát azért volt szükség, mert megjelent a színen a nagy-románia-pártos változat, amelyet a parlamentben minden bizonnyal támogatott volna a kormánypárt képviselőinek és szenátorainak jelentős része. Így pedig a megváltoztatott törvénytervezet sürgősségi kormányrendelet formájában jelent meg, s a kormánypárti képviselők kötelesek ezt a vonalat követni. A kormányrendelet ugyanakkor föloldotta a törvény alkalmazásának korlátozását. Eddig arra hivatkozva halogatták az erdők visszaadását, hogy nem jó a törvény, módosítás alatt áll...¹⁰

2001 kora nyarán az RMDSZ nyomására megkezdődött a közbirtokossági erdők visszaadása jogos tulajdonosaiknak. Az erdészeti hivatalok azonban ún. kezelési (adminisztrációs) szerződések megkötéséhez kötötték az erdővisszaadás feltételét. Ugyanakkor a magánerdészetet választó közbirtokosságokat nemcsak háttérbe szorították, hanem a falvak lakosságát is próbálták befolyásolni az ún. bélyegzések kilátásba helyezésével abban az esetben, ha állami erdészettel kezelési szerződést kötnek. Mi több, az átadási jegyzőkönyvvel tulajdonhoz juttatott közbirtokosságokat megakadályozták az erdők reális használatában. Beperelték őket, rágalomhadjáratot és pereket indítottak e falvak közbirtokossági vezetői ellen. Személyesen mintegy 30 memóriumban követeltem az erdők reális átadását ezen közbirtokossági társulásoknak. Mivel minden alkalommal visszautasították, az RMDSZ vezetőihez (Verestóy Attila szenátor és Markó Béla elnök) folyamodtam. Közbelépésük nem volt eredménytelen: 2001. augusztus 25-én Ilie Sârbu Mezőgazdasági, Élelmezésügyi és Erdészeti miniszter Hargita és Kovászna megyékbe jött, és kiadta a parancsot az erdők visszaadására. Utasításait csak két hétig tartották be, mivel az állami erdészeti hivatalok tovább folytatták az erdők reális visszaadását gátló tevékenységüket.

2001. november 28-ától kezdődően Verestóy Attila szenátorral, Raffain Zoltánnal és Simon Csabával, a Csíki és a Libán közbirtokossági uniók elnökeivel szinte minden héten jelen voltunk Ilie Sârbu miniszter úrnál a magánerdészeti hivatalok létrehozásáért, illetve a közbirtokosságok ellen a csíkszeredai erdészeti igazgatóság által kezdeményezett 18 per leállításáért, melyeknek célja az erdők visszaadási időpontjának az elhúzása, illetve megakadályozása volt. A közbirtokosságok ellen kezdeményezett jelentősebb perek a következők voltak:

1. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság ellen. Az eljárás tárgya: A 2000/20-as számú azon határozat semmissé nyilvánítása, amely a székelyudvarhelyi helyi tanács számára érvényesít 978,35 ha erdészeti terület. Indok: a zetelaki 4951. számú telekkönyv szerint ez a terület 1940-ben a román államé volt. Tehát az erdők államosításakor ez a terület már az államé volt, nem lévén más betáblázott tulajdonos.

2. A Nemzeti Erdőkezelő Ügynökség a kovásznai erdészeti hivatalon keresztül peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság ellen. Az eljárás tárgya: a Hargita megyei földosztó bizottság azon határozatainak a megóvása, melyekben a jakabfalvi, újkászoni és impéri közbirtokosságok számára a volt tulajdonos után számított 10 ha visszaadható terület mennyiségeket meghaladva érvényesítették az illető igényléseket. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság saját nevében fogalmazott közbelépési kérelmében kérte az eljárás kiterjesztését azon területekre is, melyek a Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság vagyongazdálkodásában vannak.

A 2001.09.06-án hozott 1967. számú polgári döntésben a csíkszeredai bíróság elfogadhatatlannak minősítve visszautasította az eljárást és a közbelépési kérelmet, azzal az indoklással, hogy csak azon személyek indíthatnak eljárást a megyei bizottság határozatai ellen, akik

tulajdonjogát visszaállították. A jogaikban megsértett kívülálló személyek a közjog alapján indíthatnak eljárást. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatósághoz tartozó területekre vonatkozóan a közbirtokosságok beleegyeztek a volt tulajdonos után számított 20 hektáros határba. Ilyen körülmények között a Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság nem fellebbezte meg a bizottság döntését.

3. Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság és 8 bélbori magánszemély ellen. Tárgy: a 2000/17-es határozatban Bélbor község számára érvényesített 53. számú melléklet 5,6,7,8,9,10,11,12 pontjainak a semmissé nyilvánítása; a szárhegyi 379. számú telekkönyv 58-74. pontjainak a semmissé nyilvánítása és ezek törlése. A szárhegyi 379. számú telekkönyv szerint az erdős terület tulajdonosa a 8 fizikai személy elődje. A 2000/1 törvény 24. cikkelye (1) bekezdése alapján az 1 hektár és a tulajdonban volt terület közötti különbségre vonatkozó tulajdonjog visszaállítása a volt tulajdonos után számított 10 hektárig történhet.

A bélbori helyi bizottság helyesen járt el, mikor az 53-as mellékletre írta fel ezen 8 magánszemély elődjét összesen 10 hektár területtel. Ezen személyek óvást nyújtottak be a megyei bizottsághoz, aki újra kiállította az 53-as mellékletet és a 8 örököst külön-külön tüntette fel, mindegyiknek 10 hektárt juttatva. A megyei bizottság figyelembe vette a ténytet, hogy ezen örökösök 1991-ben betábláztatták tulajdonjukat, mely okból az Erdészeti Igazgatóság felkérte a bíróságot a telekkönyvi bejegyzések törlésére.

4. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; szentmártoni helyi földosztó bizottság ellen; szentmártoni közbirtokosság ellen. Tárgy: a 2000/13-as számú határozatban érvényesített, volt tulajdonosként számított 10 hektárt meghaladó területek semmissé nyilvánítása; a Szentmárton községre vonatkozó 184. számú pont semmisségének a megállapítása; az 1836. számú birtokba helyező jegyzőkönyv semmissé nyilvánítása.

A 2001. évi 1243. számú polgári döntésében a csíkszeredai bíróság elfogadta a Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság eljárását, de a szentmártoni közbirtokosság és helyi bizottság fellebbezett. A fellebbviteli törvényszék előtt a szentmártoni közbirtokosság alkotmányellenességi kifogással lépett fel a 2001/102-es sürgősségi kormányrendeletet illetően. Az eljárást felfüggesztették arra az időre, míg az Alkotmánybíróság az ügyben döntést hoz.

5. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság ellen. Tárgy: Az általános iskolára, tusnádi mezőgazdasági körre és a Vargyas társulásra vonatkozó 54-es mellékletek semmissé nyilvánítása; az 1/2000. számú birtokba helyező jegyzőkönyv semmisségének a megállapítása; annak a ténynek a megállapítása, hogy a 20,2 hektár terület kiesik a régi helyen történő visszaadásból.

Az ügyben saját nevében megfogalmazott közbelépési kérést tett le a tusnádi közbirtokosság egy 239,71 négyzetméternyi területre, mely a marosvásárhelyi táblabíróság 2000/36/R döntése alapján a tulajdonukat képezi. Mivel az ügy tárgyalása alatt érvénybe lépett a 2001/102-es kormányrendelet, a Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság csak a volt tulajdonosként számított 20 hektárt meghaladó területek semmisségének a megállapítására szorítkozott.

Az 54-es mellékletben feltüntetett jogi személyeknek nem ezen melléklet alapján kell tulajdonjukat visszaállítani, hanem esetleg az 55 vagy 56-ason, illetőleg a tusnádi mezőgazdasági kör és a Vargyas társulás már nem létezik és nincs jogi utódjuk sem. A bíróság elfogadta az Erdészeti Igazgatóság eljárását, de a határozatot nem közölte. Amennyiben a közbirtokosság nem fellebbezi meg a döntést, az ügy tisztázást nyert és egy új birtokba helyező jegyzőkönyvet fognak kiállítani.

6. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság ellen. Tárgy: azon területek semmisségének a megállapítása, melyeket a szentdomokosi közbirtokosság számára az 5/2000. számú határozatban érvényesítettek és meghaladják a volt tulajdonosok után számított 10 hektárt; az 54-es mellékletben feltüntetett jogi személyekre vonatkozó bejegyzések semmissé nyilvánítása; azon tény megállapítása, hogy az 58,8 hektár területet ne a régi helyén adják vissza.

A megyei bizottság átnézte az 5/2000. határozatot és a 13/2001. határozattal módosította a rendeletben érvényesített területeket. A közbirtokosságokat birtokba helyezték és a per lezárult.

7. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a megyei földosztó bizottság ellen. Tárgy: a 2000/12-es számú határozattal érvényesített, volt tulajdonos után számított 10 hektárt meghaladó területek semmisségének a megállapítása; az 54-es mellékletben levő jogi személyeket tartalmazó bejegyzések semmisségének a megállapítása.

A 2001/1430. számú határozatban a csíkszeredai bíróság elfogadta az eljárást. A döntést nem fellebbezték meg, mely ezáltal véglegessé és visszavonhatatlanná vált. A verebesi közbirtokosság amennyiben óhajtja, a megyei bizottsághoz fordulhat a volt tulajdonostól számított 20 hektárig történő különbség érvényesítéséért.

8. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; kápolnási helyi bizottság ellen; Szent László közbirtokosság ellen. Tárgy: a 7/2000. határozattal érvényesített 54-es melléklet semmisségének a megállapítása; a birtokba helyező jegyzőkönyv semmisségének a megállapítása.

A Szent László közbirtokosság nem létezett 1948-ig. Ez a közbirtokosság a tulajdonban lévő területeket 1885-ben eladta két magánszemélynek. Ezek után, ezen magánszemélyek örökösei jogosak lennének a tulajdonjog visszaállítására az 53-as mellékletben, a volt tulajdonos után számított 10 hektáros határig.

Az Erdészeti Igazgatóság képviselője bemutatta ezen tényeket a megyei bizottságnak. Ennek ellenére a megyei bizottság a közbirtokosság számára érvényesített 268,23 hektár erdős területet, a helyi bizottság elvégezte a birtokba helyezést anélkül, hogy a „társulási forma” saját struktúrával rendelkezett volna, vagy szerződést kötött volna az állami erdőszettel.

9. A Csíkszeredai Erdészeti igazgatóság peres eljárást kezdeményezett megyei földosztó bizottság ellen. Tárgy: A gyergyószentmiklósi közbirtokosság részére kiállított 54. számú melléklet semmissé nyilvánítása. A gyergyószentmiklósi közbirtokosságra vonatkozó 54. számú mellékletet érvényesítő 2000/7-es számú határozat semmissé nyilvánítása.

Az 54-es mellékletben 2064 hektár összterülettel számos olyan személyt tüntettek fel, akik nem voltak közbirtokossági tagok. A mellékletben szereplő területek nem tartják be a volt tulajdonostól számított 10 hektáros felső határt. (Az érvényesítés a 2001/102-es sürgősségi kormányrendelet közzétevése előtt történt.) Létezik egy olyan 118,36 hektáros terület, ahol a volt tulajdonosként a „közbirtokosság” szerepel. Az érvényesítés a régi helyek beazonosítása nélkül történt, így 30,1 hektár Neamț megye területén fekszik, míg 789,5 hektár területre semmiféle azonosító okirat nem létezik. A gyergyószentmiklósi helyi bizottság által összeállított 54. számú melléklet tartalmaz 601,08 hektárt, mely Tölgyes község közigazgatási területén fekszik.

A gyergyószentmiklósi bíróság 2001/1227-es számú határozatában visszautasította az igazgatóság eljárását, azzal az indokolással, hogy késedelmesen nyújtották be és az Erdészeti Igazgatóság nem rendelkezik aktív pereljárás minőséggel. A határozatot megfellebbezték.

10. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság peres eljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; zetelaki helyi bizottság ellen; zetelaki közbirtokosság ellen. Tárgy: a zetelaki közbirtokosság számára kiállított 54. számú melléklet semmissé nyilvánítása; ezen melléklek érvényesítésére vonatkozó 11/2000. számú határozat semmissé nyilvánítása; a birtokba helyező jegyzőkönyv semmissé nyilvánítása.

Az 54-es mellékletet anélkül érvényesítették, hogy régi elhelyezkedést beazonosították volna. Számos olyan bejegyzést tartalmaz, melyek meghaladják a volt tulajdonostól számított 20 hektáros határt. A hibás érvényesítés következtében a birtokba helyezés olyan területekre is kiterjedt, melyek az 2000/1-es törvény 24. cikkelye alapján kivételt képeznének. Tulajdonképpen a birtokba helyezés 1400 hektáros, a vadállomány védelmét szolgáló területre is vonatkozik, melyre kiterjed a 668/2000. évi kormányhatározat érvényessége. Az 54-es számú mellékletre felvezettek egy sor olyan jogi személyt, amelyeket az 55 és 56-os mellékleken kellett volna feltüntetni.

11. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság pereljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; szentmártoni helyi tanács ellen; lázárfalvi közbirtokosság ellen. Tárgy: a lázárfalvi közbirtokosság számára kiállított 54. számú melléklet semmissé nyilvánítása; ezen melléklet érvényesítő 13/2000 számú határozat semmissé nyilvánítása; a birtokba helyező jegyzőkönyv semmissé nyilvánítása.

Az 54-es melléklet 33,6 hektárral nagyobb területet tartalmaz, mint a közbirtokosság területe 1948-ban. Az 54-es mellékletben olyan jogi személyeket is feltüntettek, amelyeknek az 55 vagy 56-os mellékletben kellene lenniük. A birtokbehelyezés a régi területen történt anélkül, hogy figyelembe vették volna, hogy a 2000/668. számú miniszteri határozat 240 hektár visszaadását lehetetlenné teszi. Az erdészet személyzete és a Hargita megyei környezetvédelmi hivatal jelezte ezeket a tényeket a bizottságoknak.

12. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság pereljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; szentmártoni helyi bizottság ellen; Csukás közbirtokosság ellen. Tárgy: a Csukás közbirtokosság számára kiállított 54-es melléklet semmissé nyilvánítása; ezen melléklet érvényesítésére vonatkozó 13/2000. számú határozat semmisségének a kimondása; a birtokba helyező jegyzőkönyv semmissé nyilvánítása.

A szentmártoni helyi bizottság által összeállított 54-es számú melléklet tartalmaz 79,7 hektár területet, mely Alsópálfalva közigazgatási területén fekszik. A mellékletet a területek beazonosítása nélkül állították össze, és a birtokba helyezés az érvényesítésnek megfelelően történt. Az érvényesített összterület 746,15 hektár, melyből több mint 10 hektár nem volt a közbirtokosságé.

13. A Csíkszeredai Erdészeti Igazgatóság pereljárást kezdeményezett a: megyei földosztó bizottság ellen; újfalvi helyi bizottság ellen; Veresbükk közbirtokosság ellen. Tárgy: a Veresbükk közbirtokosság számára összeállított 54. számú melléklet semmisségének a megállapítása, melyet az 5/2000 határozattal érvényesítettek és a 13/2001. számú határozattal módosítottak; a birtokba helyező jegyzőkönyv semmisségének a megállapítása.

Az 54-es mellékletet a Veresbükk közbirtokosság számára állították össze, mely társulási forma nem létezett 1948 előtt. Létezett a 32 természetes személyből álló csoport, amely Veresbükk közbirtokosság néven egyesült újra. Ez a csoport nem bizonyította, hogy 1948 előtt társulási formaként működött volna, és az eredeti formában alakult újra. Tehát ha ezen csoport társulás lett volna, mindegyikük számára egy-egy 54-es mellékletet kellett volna kiállítani, ellenkező esetben a személyeket az 53-as mellékletben kell feltüntetni.

A hosszú perfolymat azonban még egy esztendőre visszadobta volna a reális birtokba helyezési folyamatot, ezért erőltettük a vita tárgyalásos úton való megoldását. Az utolsó ilyen megbeszélésre 2002. február 20-án került sor a csíkszeredai Prefektusi hivatalnál. Résztvevők Viorel Ghelasă erdészeti államtitkár, Bărbulescu úr az állami erdőügynökség vezérigazgatójának helyettese, Romfeld Magdolna a Prefektúra főtitkára, Laczkó Terézia a csíkszerdai erdészeti igazgatóság igazgatóhelyettese, Mariana Mateiu ugyanazon igazgatóság jogtanácsosa, Raffain Zoltán és Simon Csaba, a két közbirtokossági unió elnökei, illetve Faur úr a megyei kataszteri hivatal részéről. A honatyák közül a két kezdeményező: Verestóy Attila és jómagam vettünk részt.

A tárgyalást az államtitkár célratorően és pragmatikusan kezdte meg. Első kérdése: mekkora területet adtak vissza tulajdonosaiknak és még milyen nagyságú területet kellene visszajuttatni jogos tulajdonosaiknak. Ezt követően a perek konkrét feloldására törekedtünk. A gyergyószentmiklósi per esetében jeleztem, hogy a helyi erdészeti hivatal a visszaadandó területek azonosítása helyett főleg a közbirtokossági dossziékat ellenőrizte. Mi levontuk 20 hektárnál nagyobb területeket, a helyi bizottság a birtokérvényesítési és a birtokba helyezési dokumentumokkal már 2001. szeptember 27-én készen volt Ilie Sárbu miniszter elvárásai alapján, de tőle független okokból, az erdészet magatartása miatt nem lehetett véghezvinni a birtokérvényesítést és a tulajdonba helyezést. Az ellentétek feloldása érdekében javasoltam a közbirtokossági dossziék ellenőrzését, melyben ne csak a gyergyószentmiklósi erdészeti hivatal, hanem a prefektúra és az erdészeti felügyelőség képviselői is vegyenek részt. Mivel javaslataimat az erdészeti igazgatóság részéről elfogadták, az államtitkár három heti határidőt adott a megvalósítására.

Következtek az alsíki perek, melyek közül kiemelkedett a tusnádi közbirtokosság esete. Ők a gyergyóinál előnyösebb helyzetben voltak, mivel őket az igényelt erdőnagysággal már birtokba helyezték. A vita során abban egyeztünk meg, hogy a 20 hektár alatti területnagyságot elismerik a vagyonszövetség tulajdonának, míg az ezen felüli területért tovább perelnek.

Következett az újfalviak pere, ahol a Veresbükk közbirtokosságot 2000. január 12-én hozták létre. A csíkszeredai erdészet képviselői azzal érveltek, hogy szét kell egyszer bontani a közbirtokosságot, ezek után újra be kell jegyeztetni a csoportot és csak ezt követően lehet szó az erdők visszaadásáról. Érvelésük Verestóy Attila szenátort is felháborították, aki hangsúlyozottan kimondta, hogy ezt a pert az erdészet azért kezdeményezte, hogy ne adják vissza az erdőt. Én a törvényre hivatkoztam, vagyis arra, hogy a 26-os cikkely kimondja a különböző társulási formák visszaállításához való jogot, a 27-ik cikkely pedig jelzi, hogy ezen társulási formák közbirtokosságokba szerveződhetnek. Az államtitkár úr ekkor kijelentette: őt az érdeklő, hogy magánerdő tulajdonosokként, vagy mint közbirtokosság csoporterdő tulajdonosokként kapják vissza az erdőt: az első esetben 10, a másodikban pedig 20 hektár nagyságú területet kell visszaadni az örökhagyók után. Romfeld Magdolna futott a dokumentum után, hogy a jelen esetben csoporterdőről van szó. Az erdészet képviselői azonban azt nyilatkozták, hogy ezek magánerdő-tulajdonosok. Érvelésük azért volt furcsa számára, mivel Laczkó Terézia gyergyóújfalvi lévén saját falustársait károsította volna meg örökhagyóként 10-10 hektárral. Sőt, úgy nyilatkozott, hogy ő köteles az állam érdekeit védeni. Erre az államtitkár kijelentette, hogy ő az állam képviselője, az igazgató pedig a beosztottja. Nem sikerült megegyeznünk, telefonon felhívtuk Gyergyóújfalu polgármesterét Kolumbán Imrét, aki a felhangosított készüléken beolvasta az alakuló jegyzőkönyv szövegét, ami nyilvánossá tette a Veresbükk közbirtokosság elnökének, Simon Csabának az igazát, vagyis hogy a vagyonszövetség törvényes, az örökhagyókat pedig 20-20 hektár illeti meg.

Felvettem a ditrói és a szárhegyi közbirtokosságoknak a borszéki, maroshévízi, tölgyesi, bélbori és hollói határokból fekvő erdeinek a kérdéskörét is, melyeket az erdészek nem azonosítottak, ezzel szemben az örökösödést igazoló akták ellenőrzésével hónapok, évek telnek el. Kértem az igazgatóságtól, hogy gyorsítsa fel a borszéki és a tölgyesi erdőhivatalok birtokazonosító és birtokba helyező munkáját.

Napirendre került az erdészeti hivatalnak az a próbálkozása, hogy a legelőket is az 54-es mellékletre, vagyis a közbirtokossági erdők mellékletére tették le. Jeleztük, hogy ez visszaélés, mivel a beerdősödött legelők nem szerepelnek az erdészeti alapban.

A zetalakiak késve érkeztek. Jelezték, hogy a bírósági utat választják, mivel ügyük a táblabíróságnál van és mivel őket 2000 végén birtokba helyezték, esélyük van a 20 hektárnál nagyobb erdőségek visszaszerzésére is.

Időközben Viorel Ghelasă államtitkárt leváltották. A tárgyalást követő hetekben a megállapodást képező 35 ezer hektár erdő helyett mindössze 1500 került visszaadásra. A peres eljárásokat nem szüntették be. A szakminisztériumból jelezték: a csíkszeredai egyezség érvényes. Ennek ellenére az az érzésem, hogy a leváltásnak politikai színezete van. Ezért többször Ilie Sârbu miniszterhez, Verestóy Attila pedig a miniszterelnökhöz fordult Viorel Ghelasă leváltásával kapcsolatban. A megnevezett államférfiak jelezték: nincs kapcsolat az államtitkár leváltása és a csíkszeredai egyezség között. Ennek ellenére a következő hetekben a csíkszeredai erdészeti igazgatóság és az erdészeti hivatalok megtagadták a megyeközpontban megbeszéltek végrehajtását. Melles Előd a gyergyószentmiklósi hivatal vezetője a továbbiakban sem ismerte el a gyergyószentmiklósi közbirtokosság aktáinak a hitelességét, Bakó Csaba a fenyédi erdészeti hivatal vezetője kiutasította a Libáni közbirtokossági unió vezetőjét, mikor ő a csíkszeredai egyezség szellemében az erdők visszaadását követelte. Sőt, a csíkszeredai igazgatóság a pereket sem vonta vissza. Ezért Verestóy Attilával memorandumot nyújtottunk be Ilie Sârbu miniszterhez az erdők visszaadásának az akadályozásával kapcsolatban.

Beadványukra válaszolva a miniszter 2002. március 22-én Davidoiu urat, a szakminisztérium ellenőrző csoportjának a vezetőjét küldte ki Csíkszeredába. A miniszteri megbízott érkezéséről csak március 21-én este értesültem, de az erdészeti hivatalnál már hamarabb tudták, s így a gyergyószentmiklósi földosztó bizottság Melles Előd erdőmérnök befolyásolására olyan határozatot hozott, melyben kinyilvánította, hogy munkáját becsületesen végezte, tagjai közül pedig senki sem akadályozta az erdők visszaadását, de még két heti munkára van szüksége a dokumentáció pontosításához és ellenőrzéséhez. E határozat megértéséhez tudnunk kell azt, hogy 2002 januárjában a város vezetősége hozzáengedte a közbirtokossági aktákhoz az erdészeket, aminek köszönhetően a közbirtokossági dokumentációk hiányossá váltak. Ezért a két vagyonközösség vezetésével emberfeletti munkába kezdtünk a hiányos adatok kiegészítéséért, ami a lakosság kálváriájához vezetett.

A március 22-i megbeszélésre az Erdészeti Igazgatóság épületében került sor. Jelen voltak az érdekelt közbirtokosságok vezetői, a magánerdészetek képviselői, a Hargita megyei Igazgatóság és Felügyelőség, illetve az erdészeti hivatalok vezetői, a Prefektúra részéről Romfeld Magdolna főtitkár. A miniszteri megbízottal sorra vettük a közbirtokosságokat, a zetalakival indítva, ahol tisztáztuk, mi véderdő, mi vadászterület és tájékoztattuk a perről is, amelyet a zetalaki közbirtokosság nem vont vissza: őket 2001 elején helyezték birtokba, és a Legfelsőbb Bíróságig perelnek az összterületért. Megegyeztünk abban, hogy levonjuk az összterület és a 20 hektároknak megfelelő terület közötti különbséget, így a közbirtokosság visszakap 6542 hektárt. Gyakorlatilag abban egyeztünk meg, hogy az erdőket vissza kell adni, a vi-

tás területekért járó perek nem akadályozhatják a birtokba helyezést. Pontosítottuk a Veresbükki közbirtokosság területeit is, ahol 2809 hektárt kellett volna visszaadni, és az Újfalvi Közbirtokosságét, ahol 1957 hektárt validáltak és részlegesen adtak vissza. Ezt követték a csíki közbirtokosságok: Csekefalván és Lázárfalván a polgármesterek is visszakérték ugyanazokat a területeket, ezért az erdészet egyiknek sem adta vissza. Romfeld Magdolna, a prefektúra főtitkárszonya föl vállalta, hogy a helyszínen tisztázza a kérdést és ott is megkezdődhet az erdők visszaadása. Vagyis 2002. március 25-én Csík és Udvarhely vidékén, valamint Gyergyóújfaluban megkezdődhet az erdők reális visszaadása.

Közbevetőleg jegyzem meg: nem így történt, sajnos, Gyergyószentmiklóson: nagy meglepetésemre Mateiu Mariana, az erdészeti igazgatóság jogásznője jelezte, hogy a gyergyószentmiklósi földosztó bizottság elveszítette a pert, és ennek oka, hogy nem adott megbízást a hivatal jogásznőjének, hogy képviselje ügyüket. A per indítéka valótlan volt, a helyi földosztó bizottság simán megnyerte volna, ha a jogász nő képviseli az igazságot. A földosztó bizottság kiadta a nyilatkozatot, hogy nem szabotálja az erdők visszaadását, de vajon nem sokkal beszédesebb-e ez a mulasztása? A per elvesztésével a 2000/7-es évi birtokérvényesítést semmisnek nyilvánították. Ha nincs ez a bírósági döntés, a 2000-es évi birtokba helyezést fenn lehetett volna tartani, és Gyergyószentmiklóson is március végén megkezdődhetett volna az erdők kimérése.

Visszatérve a megbeszélésre, a továbbiakban jeleztem, hogy az ülésen jelen lévő Melles Előd két éve akadályozza az erdők visszaadását, nem azonosítja megfelelően a területeket, és kértem a miniszteri megbízottat, hogy tegye meg a megfelelő lépéseket. Melles Előd válasza, hogy teljesítette kötelességét és Kolumbán László közbirtokossági elnököt hibáztatta azért, hogy még nincsenek visszaadva az erdők, illetve jelezte, hogy még két-három hétre lenne szükség az akták rendbetételéhez, szóval e válasz nem érdekelte a minisztérium képviselőjét és Davidoiu úr leszögezte, március 28-ig ad határidőt arra, hogy a helyi földosztó bizottság elkészítse az anyagot a birtokba helyezéshez. Romfeld Magdolna főtitkár vállalta, hogy csütörtökön, de akár nagypénteken is bemegy a birtokérvényesítés végett, hogy húsvét után Gyergyószentmiklóson is hozzá lehessen kezdeni az erdők reális visszaadásához. A kettős játékok, amellyel a földosztó bizottság és az erdészeti hivatal késleltette a visszaadást, a lakosság kijátszása: a gyergyószentmiklósi közbirtokosság területén is voltak széltörések, és az erdészet már friss bélyegzéseket végzett a 147-es, 148-as és 149-es parcellákon is ajánlott fel eladásra a fát. Tűrhetetlen, hogy húzzák az időt, s közben a széltörésekre utaló értékesítéssel megrövidítsék a lakosságot.

A gyergyószentmiklósi földosztó bizottság munkálatainak a felgyorsítására kénytelen voltam a mezőgazdasági minisztérium szakembereivel ellenőriztetni, s így nyomást gyakorolni a város vezetőségére. Nagy István jegyző és Kercsó Attila alpolgármester az erdészeti hivatal képviselőivel együtt azonban félrevezették az ellenőrző csoportot. Válaszképpen a helyi közbirtokosságok vezetői tiltakozó szöveget fogalmaztak meg.¹¹

Végül 2002. április 4-én a helyi földosztó bizottság személyem rágalmozása, az engem nem szidók megfélemlítése után, mégis jóváhagyta a két közbirtokosság birtokérvényesítését, melyet a következő napon a Prefektúra mellett működő megyei bizottság is jóváhagyott.

2002. április 23-án, több mint egyéves erőfeszítés után Verestóy Attilával együtt sikerült megszerezni a működési engedélyt a csíki, a gyergyói és a zetalaki magánerdészeti hivatalok tevékenységének a beindítására. Ezzel a lépéssel sikerült kiszakítanunk Csík-, Gyergyó- és Udvarhely térségét az Állami Erdőügynökség kezelése alól. Az önálló gazdálko-

dás lehetőségével párhuzamosan felgyorsult az erdők visszaadása. Alcsíkban április folyamán 7000 hektár nagyságú erdős területet adtak át Tusnádon, Csekefalván, Szentmártonon, Bánkfalván és Csíkszentgyörgyön. Visszaadták az erdőket az udvarhelyszéki Oroszhegyen és Varságon is. Gyergyószentmiklós határában 3090 hektár erdőt kaptak vissza a helyi közbirtokosságok. A ditrói közbirtokosság erdeinek a visszaadása is folyamatban van. Akadályoztatás érzékelhető az Erdészeti Igazgatóság részéről a Veresbükk közbirtokosság és a zetelaki közbirtokosság erdeinek visszaadása tekintetében. A szárhegyiek és a ditróiak megfeszített erővel dolgoznak borszéki közbirtokosságuk dokumentációjának a biztosítása érdekében. Remélem, 2002 júliusáig¹² Székelyföld szívében, Hargita megyében is befejeződik a vagyonszétosztás erdők visszaadása.

Mint láthattuk a 2000 és 2002 közötti időszakban nemcsak a román államhatalom, az Állami Erdőügynökség akadályozta az erdők visszaadását, hanem magyar erdőmérnökök, RMDSZ-es polgármesterek és megyei tanácsosok is. Ideje volna az RMDSZ-nek megtisztulnia és megszabadulnia a magyarság érdekei ellen tevékenykedő személyektől. Ha a nemzetek közössége a második világháború után létrehozta a nürnbergi nemzetközi bíróságot, ha Hágában felelősségre tudják vonni a jugoszláviai tömegmészárlások főszereplőit, akkor a romániai magyarságnak is meg kell büntetnie a közösségi javaink ellen tevékenykedőket, vagyis az erdők visszaadásának akadályozóit.

¹ Annak idején a román Keresztény-Demokrata Nemzeti Parasztpárt meghatározó alakja, alelnöke.

² Petre Roman a román Demokrata Párt (1992-es alapításakor Nemzeti Megmentési Front, amely a név megtartásával vált ki az eredeti Ion Iliescu vezette alakulatból, amely a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja néven működött tovább) elnöke 2001-ig.

³ Tisztázzuk: a parlament által elfogadott törvény elleni szakminiszteri fellépésekről van szó.

⁴ Silviu Brucan: egykori politikus, Ceaușescu uralkodásának utolsó éveiben disszidens, 1990-től nagy hatású politikai elemző.

⁵ Román kifejezések, nincs hiteles magyar fordításuk.

⁶ Ezt bizonyítja Mircea Oanță, a Romániai Erdőtulajdonosok Szövetsége elnökének levele a minisztériumhoz, amelyben a törvénynek ellentmondó utasítások ügyében kér eligazítást. A minisztériumi válasz a törvényt minősíti zavaros szövegűnek, és arról tudósít, hogy a minisztérium sürgősségi kormányrendeletet kezdeményezett, mely kiegészítené és módosítaná a 2000/1-es törvényt, hogy tisztábbá és érthetőbbé tegye.

⁷ Politikailag akkor válik "érdekessé" a kérdés, amikor megyei erdészeti vezető a minisztérium politikáját képviseli, bár vezetői kinevezését az RMDSZ segítette elő politikai paktum révén és megyei RMDSZ-tanácsosként a szövetség politikáját volna köteles képviselni. Konkrétan Melles Elődről, gyergyószentmiklósi főerdésről van szó. De a megyei főerdész – Orbán Albert mi több, az RMDSZ által tisztségbe juttatott megyei tanácselnök és prefektus is a minisztériumi jogellenes és magyar közösség ellenes változat elfogadására hajlottak. Különben az erdők visszaadása elleni 1997-es tüntetésen, a Hargita megyei erdészeti helyi vezetői is részt vettek, saját közösségük érdekei ellenében. E helyzet okán is beszél Garda Dezső erdő-maffiáról.

⁸ A levélben a képviselő szavá teszi, hogy a megyei erdészeti hatóságok vezetői spekulatív belső rendelkezésekkel korlátozzák a visszaadandó erdők nagyságát és elutasítják a törvény 26. cikkelyének alkalmazását. A levélíró a miniszterelnöktől a törvény betartatását kéri.

⁹ SZDP – Szociáldemokrata Párt. A kormánypárt 2001-es pártfúzió utáni új neve.

¹⁰ Nem állhatott módosítás alatt, hiszen egy törvény hatálya csak parlamenti vagy azzal egyenértékű jogszabállyal módosítható. A helyzet jelentésszerű, információt hoz a román demokrácia működési mechanizmusáról.

¹¹ A korább már jelzett bajok mellett a nyilatkozat szavá teszi, hogy bár a helyi bizottságban hét erdész vesz részt, kizárták a magánerdészeti képviselőit.

¹² A kézirat leadása: 2002 június.

Birtalan Ákos – Bereczki Kinga

Kis- és közepes vállalkozások helye és szerepe Románia gazdaságában*

Általános keret

A nyolcvanas években Románia gazdaságpolitikáját, Közép-Kelet Európa (KKE) más szocialista országával ellentétben, egyre erőteljesebb pártállami központosítás, mindenfajta magánkezdeményezés csírában történő elfojtása, a piac-, a tulajdon pozitív jellemzőinek tagadása, gazdasági elzárkózás, a világgazdasági folyamatokból való tudatos és/vagy kényszerű ki-maradás jellemezte. Ekként az 1989/1990-es politikai fordulat a romániai gazdaságvezetés számára tömérdek kérdés megfogalmazását és megoldási alternatívájának megtalálását, azok alkalmazásának útjait nyitotta meg. Általánosítva azt mondhatjuk, hogy a nagy feladatot egy zárt gazdasági rendszer megnyitási kísérlete, a nemzetközi gazdasági-pénzügyi folyamatokhoz való (vissza)kapcsolása jelentette. Akárcsak 120-130 évvel korábban, a XIX. század második felében, egy gazdasági modernizációs kísérletet kellett megpróbálni, részben önerőből, másrészt pedig úgy, hogy Nyugat-Európa a Maastricht-i Szerződés (1992) révén egyszerre kínált lehetőséget és kihívást, felcsillantva a nyugat-európai gazdasági integráció távlatát KKE országainak gazdasága vagy inkább gazdasági szereplői számára.

Alapvető módszertani, de egyben meghatározó tartalmi kihatással bíró kérdésnek bizonyult az átmenet ütemének fokozatos vagy sokk-típusú megvalósítási alternatívái közötti választás is. Románia, némi kezdeti ingadozás, bizonytalankodás után, a lassú és „fájdalommentesnek vélt” változat mellett döntött, amely mellett az egész évtized folyamán lényegében nem távolodott el, sőt még a tervezett ütemtől is lemaradt. Ilyen gazdaságpolitikai keretek között viszonylag hamar megszületett az egyéni vagy társulások alapon szerveződő gazdasági magánvállalkozások engedélyezésére, szabályozására vonatkozó döntés 1990 tavaszán, majd az év végére elkészült a társasági törvény, amely a gazdasági társaságok szervezése és működése területén megfelelő jogi formákat vezetett be.

Makrogazdasági szinten dilemmát jelentett és sok esetben ma is azt jelent, az állam gazdasági szerepvállalásának kérdése, annak milyensége és mélysége. Nyitott kérdés maradt, a tíz éves gyakorlat ellenére, hogy az állam (annak intézményei) a gazdasági átmenet irányítója és szereplője is legyen, vagy csak ott avatkozzon be a gazdasági folyamatokba, ahol a piac (még) nem működik, illetve képtelen bizonyos helyzeteket megoldani. Ez utóbbi esetben további kérdés, hogy mi az állami feladat: a megoldási keret létrehozása, a források újraelosztása is, avagy bizonyos mértékben mindkettő?

Az alakuló magánszféra érdekében a gazdaságpolitika befolyásolására a kis- és közepes vállalkozások (KKV) viszonylatában kétfajta lobby indult. Az egyik különböző kedvezmények megadását szorgalmazta (adóztatás, hitelezés, stb.), míg a másik az általános gazdasági helyzet javítását, a makrogazdasági stabilizációt sürgette mondván, hogy e nélkül a tartós fej-

lesztés esélyei törékenyek, sőt nem lehet vagy nagyon nehéz valósan minősíteni akár bizonyos kedvezmények közép- vagy hosszú távú hatását.

Kis- és közepes vállalkozások (KKV) tevékenysége

A KKV fogalma mögött gyakorlatilag három szintet különböztetünk meg, éspedig: *mikrovállalkozás*, *kisvállalkozás* és *közepes vállalkozás*. A jelenlegi romániai jogszabályok szerint (részben igazodva az Európai Unió idevágó rendelkezéseihöz), a legtöbb 9 főt foglalkoztató vállalkozás amelynek éves összbevétele nem haladja meg a 8 millió euróval egyenértékű szintet mikrovállalkozásnak minősül, amely kategória azonban nem foglalja magába az egyéni, illetve családi vállalkozásokat; a 10-49 főt foglalkoztató vállalatok a kis-, míg az 50-249 főt foglalkoztatók a közepes vállalat csoportba tartoznak, utóbbi két esetben is érvényes az éves forgalom felső korlátjaként megállapított összeg. Mondhatni természetes, hogy amikor adatokat elemzünk, akkor csak azon vállalkozások tevékenységét vizsgáljuk, amelyek éves zárómérleget készítettek. Ebből lényeges eltérés adódik: 1999-ben a bejegyzett kis- és közepes méretű gazdasági társaságok 63,4 százaléka (622,3 ezer közül csak 394,5 ezer) nyújtott be zárómérleget, és a korábbi években sem volt lényegesen eltérő a helyzet.

Az aktívnak, azaz működőknek minősített vállalkozások néhány mutatója alapján a következő képet kapjuk (1999):

1. sz. táblázat: A KKV részvétele Románia gazdaságában

Sorszám	Mutató	Részarány (%)
1.	Zárómérleget letett gazdasági társaságok	97,7
2.	Alkalmazottak száma	40,2
3.	Béralap	27,1
4.	Éves összbevétel (forgalom)	44,1
5.	Bruttó profit (adózás előtti)	45,9
6.	Bruttó veszteség	35,5
7.	Nettó profit (tisza jövedelem)	47,0
8.	Aktívumok	26,9
9.	Fejlesztési alap (felhasznált)	42,5
10.	Hitel (felvett)	30,9
11.	Exportjövedelem	4,8
12.	Bruttó hozzáadott érték	30,4

Az évente megalakult KKV száma 1996 és 1999 között 32-47 ezer körül mozgott, a megszűnteké pedig 2,5-3,3 ezer között. Ennek eredményeként 1999-ben a 622.326 KKV-ból 32.723 az illető évben alakult, míg 3.293 abban szűnt meg.

Nézzük meg ezek után a KKV kapcsolódását a gazdaság egészéhez, ágazati bontásban. Az alábbi táblázat alapján megállapítható, hogy a KKV nagyság szerinti bontásban a mikrovállalkozások részaránya döntően magas, súlyozott átlagot számítva közel 93 százalék.

Természetesnek mondható, hogy az építkezések, mezőgazdaság, ipar területén a mikrovállalkozások részaránya alacsonyabb az átlagnál, de az is megállapítható, hogy a két első esetben e részarány növekvő tendenciát mutat.

2. sz. táblázat: A KKV gazdasági ágazatok és nagyság szerint (%)

Sor-szám	Ágazat	Részarány (%)	Ebből:		
			mikro	kis	közepes
1.	Ipar	10,9	79,9	15,8	4,3
2.	Mezőgazdaság	1,8	74,1	17,1	8,8
3.	Építkezések	2,7	71,5	20,5	8,0
4.	Kereskedelem	66,9	96,1	3,5	0,4
5.	Turizmus	0,5	81,5	12,1	5,4
6.	Szállítások	2,7	91,9	5,0	3,0
7.	Szolgáltatások	14,5	94,3	4,7	1,0
	Összesen / átlag:	100,0	92,8	5,8	1,4

Az ágazat szerinti csoportosítás mellett nem érdektelen a KKV helyzetének *területi bontásban* való tanulmányozása, amit az ún. fejlesztési régiók¹ szerint lehet elvégezni. Ennek alapján, az alábbi helyzetkép volt érvényes 1999-re:

3. sz. táblázat: A KKV fejlesztési régiók szerinti megoszlása (%)

Sor-szám	Fejlesztési régió	KKV aránya ebből:	mikro	kis	közepes
1.	Észak-Kelet	11,6	11,5	13,0	13,6
2.	Dél-Kelet	13,5	13,6	11,8	13,5
3.	Dél	12,1	12,1	11,0	12,8
4.	Dél-Nyugat	9,8	9,9	7,4	8,1
5.	Nyugat	8,0	7,9	9,7	9,0
6.	Észak-Nyugat	13,4	13,4	14,2	12,0
7.	Közép	11,7	11,6	13,6	12,6
8.	Bukarest	19,9	20,0	19,1	18,5

Ágazati, területi megközelítés mellett a KKV elemzésének meghatározó jellemzője lehet a *tulajdonforma* szerinti vizsgálat, miszerint magántulajdonú, többségi állami tulajdonú, illetve vegyes tulajdonú (magán + állami) KKV különböztetünk meg. 1999-ben az alábbi volt a helyzet:

4. sz. táblázat: A KKV tulajdonforma szerinti megoszlása (%)

Sor-szám	Tulajdonforma	KKV aránya ebből:	mikro	kis	közepes
1.	Magán	98,7	99,7	95,6	75,1
2.	Állami	0,1	0,1	1,1	5,9
3.	Vegyes (M + Á)	0,2	0,2	3,3	19,0

A tőke és tulajdonforma szerinti megoszlását az alábbi táblázat mutatja:

5. táblázat: A KKV tulajdonforma és tőke szerinti megoszlása (%)

Sor-szám	Tulajdonforma: ebből	mikro	kis	közepes
1.	Magán	93,4	5,6	1,0
2.	Állami	26,1	33,6	40,3
3.	Vegyes (M + Á)	27,3	30,9	41,8
	KKV átlag:	92,9	5,8	1,3

Egyértelmű a magántulajdonforma meghatározó jellege a mikro-, kis-, a közepes vállalkozások esetében egyaránt. Megjegyzendő, hogy az utóbbi években lényegesen (20 százalékkal) növekedett a közepes vállalkozások csoportjában a magántulajdon aránya, természetesen a vegyes és az állami tulajdonforma csökkenése által. A tulajdon és tőke szerinti megoszlást illetően annak ellenére, hogy az állami és a vegyes tulajdonformák esetében a tőkeelosztás gyakorlatilag kiegyensúlyozott, figyelembe véve a mikro- és kisvállalkozások számbeli arányát, súlyozott átlagot számítva ezek tőkeereje továbbra is meghatározó.

Románia gazdaságában a KKV által betöltött hely és eljátszott szerep minőségi elemzése céljából, az eddig ismertett helyzetképet, a következőkben néhány reprezentatív mutató segítségével egészítjük ki. Következnek a KKV alkalmazottként foglalkoztatott munkaerőre, annak bérezésére vonatkozó adatok (1999):

6. táblázat: A KKV alkalmazottainak és bérköltségének a helyzete (%)

Sor-szám	Ágazat	Nemzetgazdaság összesből		mikro		kis		közepes	
		M. erő	Bér-alap	M. erő	Bér-alap	M. erő	Bér-alap	M. erő	Bér-alap
1.	Ipar	26,2	16,8	19,5	10,5	32,9	31,1	47,5	58,3
2.	Mezőgazdaság	63,1	59,1	12,2	7,6	25,0	23,5	62,8	68,9
3.	Építkezések	51,4	44,2	11,8	6,7	30,0	28,3	58,2	65,1
4.	Kereskedelem	73,5	73,2	63,6	39,3	23,5	35,6	12,9	25,2
5.	Turizmus	62,6	53,0	16,1	13,5	23,4	22,1	60,5	64,4
6.	Szállítások	25,6	15,9	25,8	10,7	18,6	18,7	55,6	70,6
7.	Szolgáltatások	49,6	37,9	44,6	21,6	24,7	34,2	30,7	44,2
	KKV átlag:	40,2	27,1	X	X	X	X	X	X

A fenti adatok arra engednek következtetni, hogy a KKV-ban alkalmazottként foglalkoztatottak számaránya és a kapcsolódó élők munkára fordított bérköltség teherrésze között jelentős különbség, mondhatni szakadék van, ugyanis nemzetgazdasági szinten, a 40,2 százalékos alkalmazotti arányhoz csak 27,1 százalékos bérköltségarány csatolódik. Mindez ágazati szinten is teljesen érvényes, hiszen foglalkoztatottak és bérköltségük arányának különbsége 0,3-11,7 százalékgig terjed. Annak ellenére, hogy jelen tanulmányunk célja a KKV általános helyzetképeinek a bemutatása és nem részletes elemzése, annak mélyítése, mégis feltevődik a jogos kérdés, hogy vajon a KKV alkalmaz olyan bérpolitikát, amelynek következménye az alul-

fizetett munkaerő, vagy a nagy állami tulajdonú társaságok méretezik túl bérköltségeiket, utóbbiak esetében aktív vagy latens szakszervezeti jelenléttel számolva.

Bármely vállalkozás, így a KKV fejlődése számára is meghatározó lehet saját forrásainak a felhasználása, illetve külső forrásoknak, tételesen hiteleknek a bevonása fejlesztési elképzeléseik finanszírozása céljából. Ágazati bontásban vizsgálva a KKV részarányát a gazdasági társaságok összességéhez viszonyítva, a felhasznált fejlesztési alap, illetve a felhasznált hitelek vonatkozásában 1999-re az alábbi képet kapjuk:

7. sz. táblázat: A KKV részaránya a fejlesztési alapban, illetve a felhasznált hitelekben (%)

Sorszám	Ágazat	Fejlesztési alap	Hitelek
1.	Ipar	35,3	20,7
2.	Mezőgazdaság	64,5	63,6
3.	Építkezések	60,7	62,2
4.	Kereskedelem	68,0	69,9
5.	Turizmus	68,2	15,3
6.	Szállítások	9,9	9,3
7.	Szolgáltatások	38,7	33,3
	KKV átlag:	42,5	30,9

Az összehasonlításból kiderül, hogy a KKV részesedése a felhasznált hitelkeretből, több mint 10 százalékponttal kevesebb az átlagnál. Mindez különös súllyal jelentkezett a turizmus, az ipar és a szolgáltatások területén.

Olyan makrogazdasági környezetben, ahol a mozgósítható belső (saját vagy bevont) források szintje alacsony, a vállalkozások fejlesztését, stabilitását illetően fontos szerepet játszhat a külföldi működő tőke bevonása a KKV-ba (1999).

Sor-szám	Mutató (gazdasági társaságok GT)	Gazd. társ. összesen	Külföldi tőkerészvétel	
			Vállalkozás számában	%
1.	Bejegyzett GT száma	636.777	71.425	11,2
2.	Zárómérleget letett GT száma	403.912	34.704	8,6
3.	Ebből, KKV:	394.472	31.376	8,0
	- mikro	366.235	27.692	7,6
	- kis	22.933	2.958	12,9
	- közepes	5.304	726	13,7
4.	Nagyvállalat	9.440	3.328	35,3

Szerteágazónak minősíthető képet mutat a táblázat. Meglepő, hogy a külföldi tőkerészvétel alakult gazdasági társaságokból kevesebb nyújtott be zárómérleget mint az összesített átlag. Továbbá az tapasztalható, hogy döntően magas a külföldi tőke részvétele a mikro-vállalkozásokban, mégis alacsony, ha az összehasonlítást a vállalati csoporton belül arányok között végezzük. Ebből az látható, hogy a külföldi tőke a gazdasági társaságok közül inkább a

nagyokat „kedvelt”. A nagyvállalatok esetében abszolút értékben is nagyobb azok száma, amelyekben külföldi tőkerészvétel van.

Nem lényegtelen a külföldi tőke eredetének vizsgálata, amely az első tíz országot véve figyelembe, az alábbi képet mutatja (1999):

9. sz. táblázat: A KKV-ba bevont külföldi tőke eredete (rangsor)

Sor-szám	Ország	KKV száma	KKV részarány	Bevont tőke (eUSD) (rangsor)	Bevont tőke, (%) az összéből
1.	Németország	4.837	15,4	247.861 (1)	16,5
2.	Olaszország	3.905	12,4	177.710(2)	11,8
3.	Kína	2.468	7,9
4.	Törökország	2.330	7,4	76.504 (5)	5,1
5.	Magyarország	1.706	5,4	40.356 (9)	2,7
6.	Szaúd-Arábia	1.612	5,1	40.278 (10)	2,7
7.	A.E.Á.	1.401	4,5	60.606 (7)	4,0
8.	Ausztria	1.106	3,5	91.430 (3)	6,1
9.	Franciaország	1.013	3,2	65.422 (6)	4,3
10.	Irak	989	3,2
	Luxemburg	103.642 (4)	6,9
	Görögország	54.814(8)	3,6

Ezen első tíz ország, a külföldi tőkerészvétellel létrejött társaságok 68,1 százalékát adja, ugyanakkor ezen országokból származó tőkeapport még jelentősebb, ugyanis Kína és Irak kivételével a többiek, az első 12 ország között szerepelnek ebben a vonatkozásban is, amely országokból a külföldi tőke közel 90 százaléka származik. Gazdasági szempontból szerencsésnek minősíthető azon helyzet, miszerint 1999-ben, a külföldi tőkerészvétellel létrejött vállalkozásoknak 44,2 százaléka Európai Unió partnerrel, illetve 65,3 százaléka a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) országaiból származó partnerrel jött létre, amely arány a tőkeapport vonatkozásában még nagyobb, éspedig: 60,9 illetve 81,7 százalék. Kevésbé kedvező, de kiegyensúlyozott a helyzet az igazán nem tőkeexportőr CEFTA országok és Románia viszonyában, ugyanis ezekből származik a külföldi tőkével működő cégek 6,5 százaléka (megjegyzendő, hogy ebből 5,4 százalékpont Magyarország részaránya), míg az innen bejött tőke 5,4 százalékot jelent (magyarországi apport 2,7 százalék). Kedvezőtlenebb gazdasági összefüggésekre utal az, hogy van néhány közép-keleti ország és Kína, amelyekből származó külföldi tőkével létrejött cégek száma jelentős, tőkeapportjuk azonban gyakorlatilag elenyésző.

Többféle következtetés vonható le az alábbi táblázat adataiból, amely a külföldi tőke ágazati orientációját a vállalkozások nagysága szerint mutatja be, mind a vállalkozások száma, mind pedig a tőkeapport függvényében.

A belső gazdasági helyzet sajátos külső barométerének is tekinthető a külföldi tőke, illetve annak viselkedése. Megmutatkozik a romániai KKV felé irányuló külföldi tőke érdekeltisége, amely gyakorlatilag három ágazat felé orientálódik: ipar (44,9%), kereskedelem (25,5%) és szolgáltatások (21,0%). Ezen sorrend, miként a táblázat is mutatja csak az említett három ágazaton belül változik, ha a külföldi tőkével létrehozott KKV számát vesszük figyelembe,

első a kereskedelem (66,5%), második az ipar (13,5%), és ezt követi a szolgáltatások ágazata (13,3%). Az is egyértelmű, hogy az ipar felé orientálódó vállalkozások számaránya lényegesen alacsonyabb mint az azokba beáramlott tőkearány, a kereskedelem esetében a helyzet éppen sággal fordított – magas számarány, alacsony(abb) tőkearány –, míg a szolgáltatások területén a helyzet mondhatni kiegyensúlyozott. Nem érdektelen szemügyre venni azt, hogy a KKV kategóriáján belül milyen helyzet mutatkozik. Látható, hogy a fentebb említett három ágazat kiemelt szerepe a mikro-, kis- és közepes vállalkozási méretszerkezeten belül is megmarad. Ezek keretén belül azonban az tapasztalható, hogy a mikrovállalkozások esetében a beáramlott külföldi tőke mondhatni kiegyensúlyozott képet mutat a három ágazat között, mindez annak ellenére, hogy a kereskedelmi jellegű vállalkozások számaránya hétszerese az ipariaknak és több mint ötszöröse a szolgáltatások területén működőknek. A kisvállalkozások helyzete is jelzi azt a tendenciát, amely a közepes vállalkozások esetében erőteljes jelenségként tapasztalható: a külföldi tőke részvétele egyre inkább eltolódik az ipari jellegű vállalkozások javára, ezek számaránya is megközelíti a kereskedelemben működőket (37,9%, a 39,8%-hoz viszonyítva), majd a közepes vállalkozásoknál számarányban is több az ipari tevékenységet végző külföldi tőkével működő vállalkozás, amelyekben a tőkének is közel 2/3-a koncentráldódik.

10. sz. táblázat: A külföldi tőke részvétele a KKV-ban (szám, tőkeapport, 1999, USD)

Ágazat	KKV összes			Mikro			Kis			Közepes		
	szám (%)	tőke mill.	tőke (%)	szám (%)	tőke mill.	tőke (%)	szám (%)	tőke mill.	tőke (%)	szám (%)	tőke mill.	tőke (%)
Ipar	13,5	676	44,9	10,0	175	29,2	37,9	168	43,2	47,6	334	64,3
Mezőgazdaság	1,3	23,3	1,5	1,2	13,6	2,3	2,1	7,2	1,9	1,7	2,5	0,5
Építkezések	2,0	50,6	3,4	1,6	26,5	4,4	4,0	9,6	2,5	8,1	14,4	2,8
Kereskedelem	66,5	384	25,5	70,4	202	33,7	39,8	110	28,3	24,4	72,4	13,9
Turizmus	0,8	11,9	0,8	0,7	1,7	0,3	1,1	1,4	0,3	1,2	8,9	1,7
Szállítások	2,6	43,2	2,9	2,6	27,7	4,6	2,8	10,3	2,6	2,6	5,2	1,0
Szolgáltatások	13,3	317	21,0	13,4	153	25,5	12,4	82,0	21,1	14,5	82,3	15,8

A KKV gazdasági helyének és szerepének területi, regionális körülhatárolásakor újabb támpontot jelent a KKV-ba beáramlott külföldi tőke regionális szerkezete, illetve az egyes régiókon belüli súlya. Ennek kimutatására szolgálnak a következő táblázat adatai:

11. sz. táblázat: A KKV-ba beáramlott külföldi tőke regionális megoszlása

Sorszám	Régió	A KKV-ba beáramlott tőke részaránya (%)	A KKV-ba beáramlott tőke %-a, a régióba beáramlott tőkében %-ban
1.	Észak-Kelet	4,3	31,1
2.	Dél-Kelet	3,5	28,5
3.	Dél	3,6	16,2
4.	Dél-Nyugat	1,3	9,5
5.	Nyugat	11,8	49,0
6.	Észak-Nyugat	8,3	45,7
7.	Közép	11,0	51,2
8.	Bukarest	56,3	43,5
	Összesen / átlag:	100,0	39,2

Nyilvánvaló a főváros szivóhatása, de egyben az is, hogy az ország hét fejlesztési régiója között a KKV felé irányuló külföldi tőke érdekltsége lényegesen eltér. Az első négy régióba irányuló külföldi tőke együttes részaránya kevéssel haladja meg a Nyugat-régió arányát, ha pedig ez utóbbit együtt vesszük az Észak-Nyugat és Közép régiókkal, akkor a két régiótömb egymáshoz viszonyított aránya 29:71 százalékhoz! Az is látható, hogy a KKV-ba beáramlott tőke szerepe régiókon belül is különböző súllyal jelenik meg, e szempontból a főváros is hátrább szorul. A KKV-ba bevont külföldi tőkének meghatározó a súlya a három erdélyi régióban – 45,7-51,2 % közötti –, a másik négyben csak 9,5-31,1 % között mozgott.

Nem volt egyszerű és ma sem az Románia gazdasága, annak szereplői számára a nyitás, a világgazdasági folyamatokba, gyakorlatilag a nemzetközi versenybe való bekapcsolódás. Ilyen összefüggésben, ajánlott röviden megvizsgálni a KKV-nak külkereskedelemben betöltött helyét, elsősorban kivitelgerjesztő szerepét. Lássuk a következő táblázat adatait:

12. sz. táblázat: A KKV helye Románia kivitelében (1999)

Sor-szám	Mutató Ágazat	KKV összesen	Mikro	Kis	Közepes
1.	Exportjövédelmet megvalósítók	7.041	3.344	2.418	1.279
1.1.	KKV belső bontásban (%)	100,0	47,5	34,3	18,2
2.	Exportjövédlem (mld. lej)	5.751,7	894,4	2.294,8	2.562,5
2.1.	KKV belső bontásban (%)	100,0	15,6	39,9	44,5
2.2.	Exportjövédlem (mill. USD)	375,1	58,3	149,7	167,1
3.	Exportáló KKV/összes KKV (%)	1,8	X	X	X
4.	Exportáló KKV/összes exportáló vállalat (%)	32,1	X	X	X
5.	KKV aránya az export összjövédlemben	4,8	X	X	X
6.	KKV exportjövédleme ágazati bontásban:				
6.1.	Ipar	35,6	11,6	28,1	35,6
6.2.	Mezőgazdaság	2,8	1,8	2,9	2,8
6.3.	Építkezések	2,0	0,5	0,9	2,0
6.4.	Kereskedelem	40,0	70,6	51,5	40,0
6.5.	Turizmus	1,3	0,8	1,5	1,3
6.6.	Szállítások	6,4	8,4	4,4	6,4
6.7.	Szolgáltatások	12,0	6,3	10,6	12,0

Könnyen megállapítható, hogy az export tevékenységet folytató KKV számaránya nagyon alacsony (1999-ben 1,8%!!), ebből a helyzetből pedig szinte természetesen következik, hogy az össz-exportjövédlemből alig 375,1 millió USD (4,8 %) a KKV megvalósítás. Továbbá az is látható, hogy fordított irányú viszony van a vállalkozások nagysági kategóriánkénti száma és a megvalósított exportjövédlem között. Míg a 3.344 mikrovállalkozás 58,3 millió USD-t, addig az 1.279 közepes vállalkozás 167,1 millió USD értéket mondhat magáénak. Az ipari és a szolgáltató KKV-k esetében hasonló a kép, ágazati bontásban, míg a kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozások esetében az exportjövédlem/nagyság arány fordított.

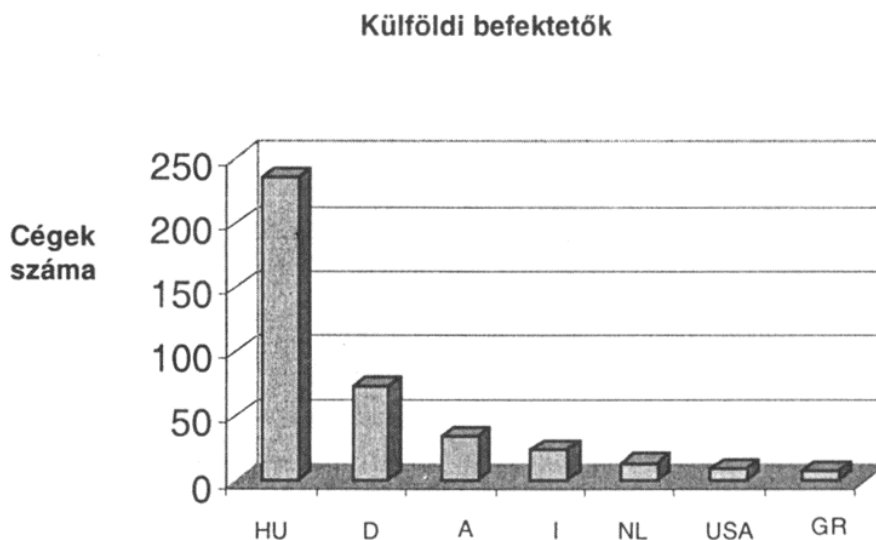
Továbbra is tapasztalható a három „húzó ágazat” kiemelt szerepe, ezekhez az exportjödömet megvalósító KKV-nak több mint 87 százaléka tartozott 1999-ben. Ágazati különbségek mellett, az exportot generáló KKV esetében, lényeges regionális különbségek is kimutathatók, amely helyzet azzal jellemezhető, hogy a Közép, Észak-Nyugat és Nyugat régiók együtt 40,8 százalékot jelentettek az exportjödömet megvalósító KKV-ból, Bukarest 36 százalékot, míg a másik négy régió együtt szűk egynegyed részt tudhatnak magukénak.

A külkereskedelmi kapcsolatok másik vetületét, a KKV-importra vonatkozó adatok 1999-re azt mutatják, hogy az importáló vállalkozások 2/3-a (73 %) KKV volt, az őket illető behozatal részaránya pedig 22,3 százalék, abszolút értékben 2.142 millió USD. Összehasonlítva a kiviteli és behozatali tevékenységben való részvétel arányát – 4,8 a 22,3 százalékhoz – első látásra az a következtetés vonható le, hogy a KKV deviza-elszívók és nem termelők. Ez a vonatkozás mélyebb elemzéssel tovább árnyalható.

Kovászna megye gazdasági helyzete

Kovászna megye, történelmi néven Háromszék vármegye az ország kis megyéi közé tartozik. A 230.000 fős lakosságú megye magyar többségű, a más nemzetiségűek (románok, romák, németek stb.) részaránya nem éri el a 25 százaléket. A születések számának csökkenő tendenciája jellemző a megyére, amely a 80-as években kezdődött, és nem az életszínvonal növekedésnek, hanem a kommunista rendszer által kiváltott nyomornak tulajdonítható. Ez a demográfiai trend napjainkra is jellemző, részben a népesség elszegényedésével, részben (főként a huszonéves korosztály) magas elvándorlási kedvével magyarázható.

1. sz. ábra: A külföldi cégek számbeli összetétele Kovászna megyében

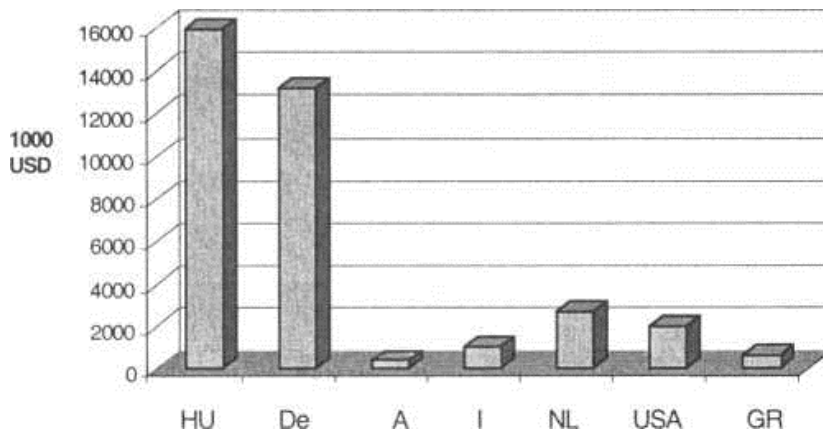

A szocialista gazdaság összeomlása és a kommunista rendszer megszűnése nagy hatással volt a megye gazdasági életére is. Az évtizedekig erőltetett terv-gazdálkodást nehéz átalkítani egy modern, piacorientált gazdasággá. A leghatékonyabb út e folyamat felgyorsítására a külföldi tőke bevonása, ezért játszanak fontos szerepet a megye gazdasági életében a közös vállalatok. 1991 és 2000 között 108 román-külföldi tőkével indított vegyes céget jegyeztek be,

további 358 cég kizárólag külföldi tőkével kezdett működni (1. ábra). Ezen befektetések összértéke meghaladja a 36 millió USA dollárt (2. ábra).

Az utóbbi években egymást követték a külföldi tőkével megvalósított, többségükben zöldmezős beruházások. Dr. Bock und Partner Kft., Heidemann Rt., Tiszai Vegyi Kombinát Rt., Dunapack Rt. és a MOL Rt. találtak itt befogadó környezetet gazdasági tevékenységük fejlesztésére. Ezen befektetések értéke 15 millió dollárt tett ki. Habár a külföldi partnerek többsége magyarországi, a befektetett német ösztöke értéke megközelíti a magyar befektetések összegét (2. ábra).

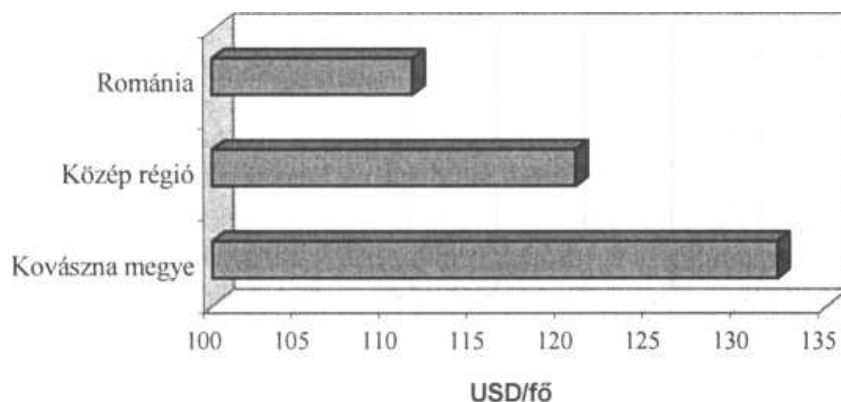
2. sz. ábra: A behozott külföldi tőke országok szerinti megoszlása

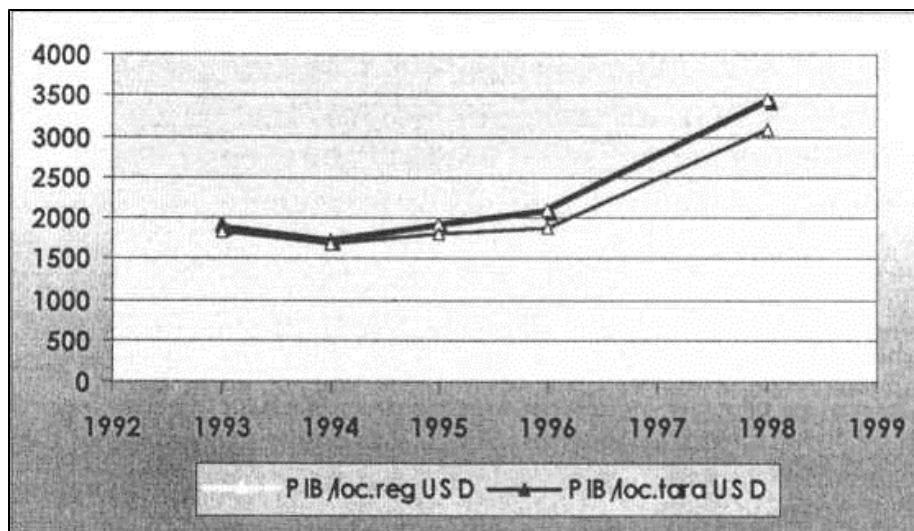
A cégenkénti átlagosan befektetett tőke alakulásánál megfigyelhető, hogy nagyobb tőkebehozatal Kovászna megyébe Magyarországon kívül az AEÁ-ból, Hollandiából és Németországból származik. A külföldi befektetések nagyságát talán legjobban az egy főre eső befektetés értéke jellemzi. Amint a mellékelt ábrából is kiténik, ez az érték magasabb megyénkben, mint az erdélyi Közép régióban, és magasabb, mint a romániai átlag, tehát elmondhatjuk, hogy térségünket kedvelik a nyugat-európai befektetők.

Egy adott térség gazdasági ereje alakulásának az egyik legjobb jellemzője a GDP. A 3-as ábrán megfigyelhető, hogy az egy főre jutó GDP magasabb Kovászna megyében, mint országosan. Fellendülést sejtet az a tény, hogy 1996-tól kezdődően a GDP változása pozitív.

3. sz. ábra: Egy főre jutó GDP

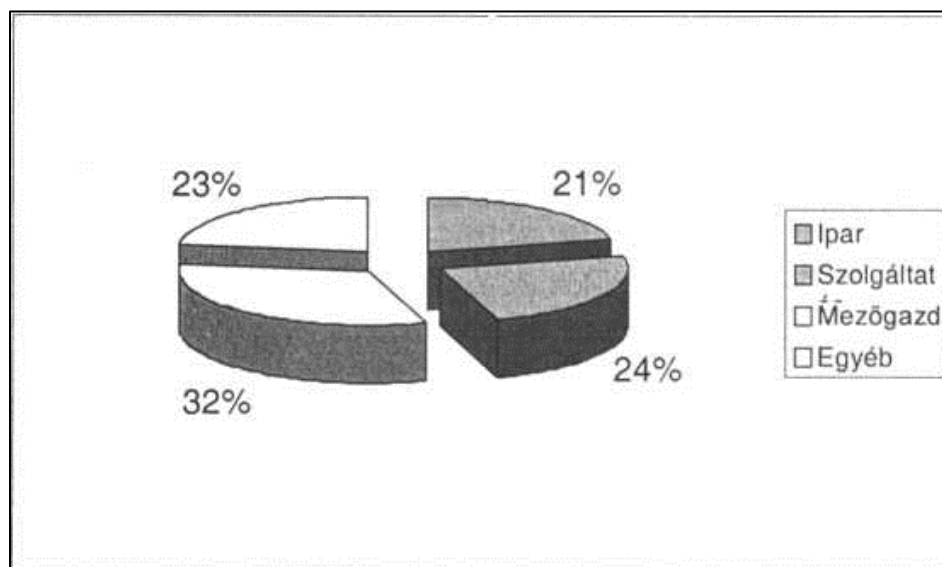

4. számú ábra: Az egy főre eső GDP alakulása

Kovászna megye gazdaságának főbb ágazatai a mezőgazdaság, az ipar valamint a szolgáltatások. (5. ábra).

5. számú ábra: A munkaerő gazdasági területek szerinti megoszlása

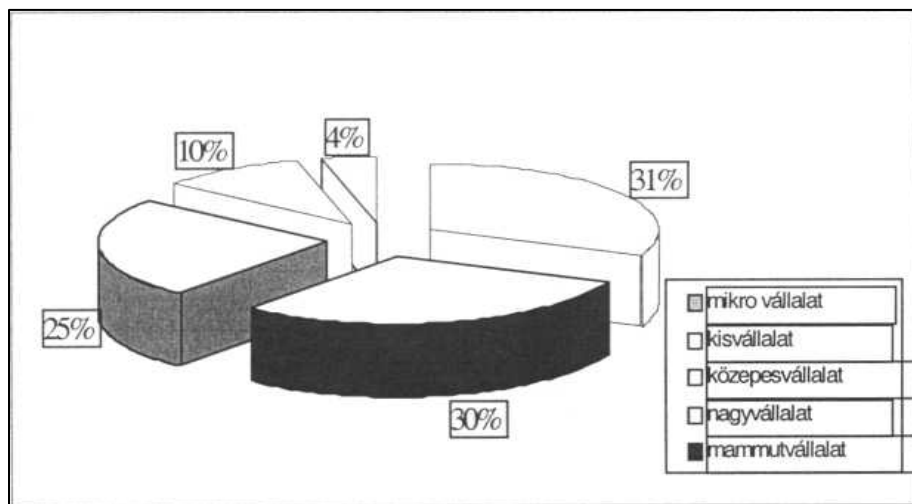

Kovászna megye ipara

Az 1989-es változásokat követően a megye iparában is fokozatos átalakulás észlehető; egyes ágazatok látványos fejlődésnek indultak míg mások visszaszorultak vagy meg is szűntek. A nehézipar, amely addig vezető szerepet töltött be, manapság egyre inkább háttérbe szorul, mert a gazdasági átalakulás és a külföldi befektetők a könnyűipar fejlődésének kedveznek inkább. A foglalkoztatott munkaerő megoszlása is mutatja ezt a változást: a textil valamint az élelmiszeripar egyre több munkaerőt foglalkoztat (6. ábra).

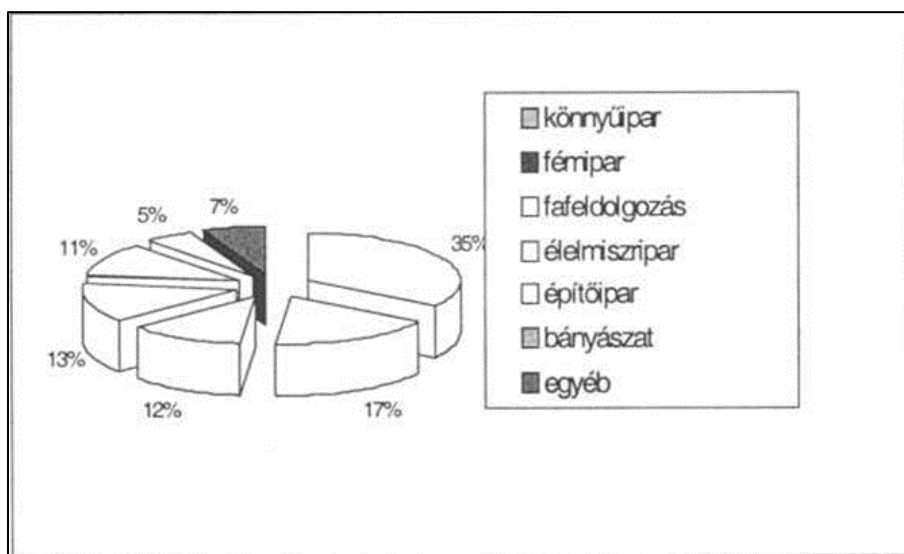
A gépgyártó- és fémiparban 1989 után a leglátványosabb változást a nagyvállalatok szerepének a visszaszorulása jelentette.

6. számú ábra: A cégek megoszlása alkalmazottak szerint

Napjainkban Kovászna megye iparában a textiliparnak van a legjelentősebb szerepe. A nadrágyártás ma már szinte szimbólum értékű jellemzője megyénknek. Egy másik jelentős iparág a fafeldolgozás, melyhez kiterjedt erdőseink biztosítják a szükséges nyersanyagot.

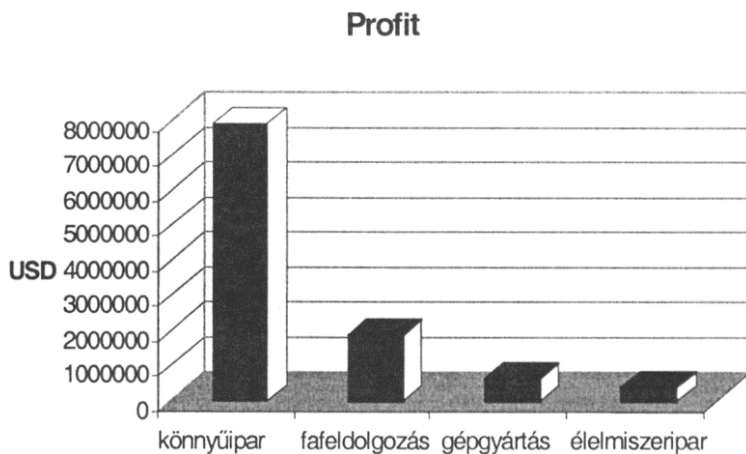
7. számú ábra: A munkaerő megoszlása iparágak szerint

Az ipari termelés összértéke a 2000. év végén 394,9 milliárd lejt, közel 20 millió USD-t tett ki. A legnagyobb profitot pedig a nadrágyártás és a fafeldolgozás hozta (3.3. ábra).

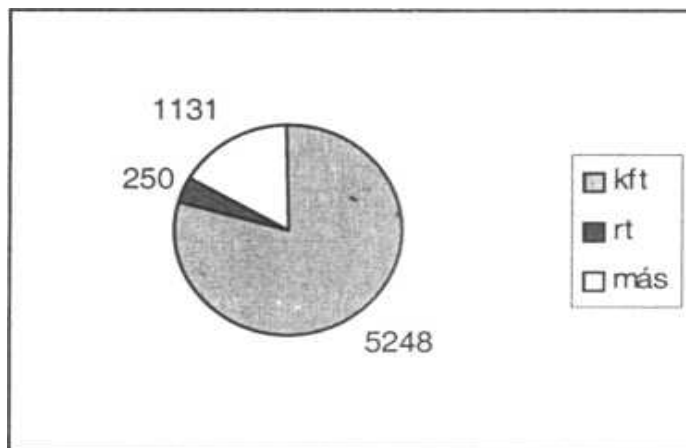
A gazdasági élet és ezen belül az ipar fejlesztése az egyik legfontosabb célja a megyei tanácsnak. Szakembercsoport dolgozik ipari parkok létesítésének a tervezetén, az első két ipari park valószínűleg a két nagyobb város, Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely mellett kap majd helyet.

8. számú ábra: A nettó profit megoszlása iparágak szerint

Kovácsna megyében a Kereskedelmi- és Iparkamara 1998-as bejegyzései alapján 6629 bejegyzett vállalkozás működik, ezek közül 912 egyéni vállalkozó, a többi pedig valamely társulási forma szerinti meghatározott kereskedelmi társaság. A legkedveltebb társulási forma a korlátolt felelősségű társaság, a vállalkozások közel 80%-a ebben a formában fejt ki tevékenységét.

9. számú ábra: A vállalkozások jogi forma szerinti megoszlása

A KKV-k a múlt év második negyedében 21.350 milliárd lejt fordítottak beruházásokra. A beruházások 20.1 százaléka állami, 22 százaléka többségében állami forrásokból fakad

(a cégek tőzstőke megoszlását kell ezen érteni), további 3.8 százalékát olyan vegyes cégek ruházták be, melyekben az állam a kisebbik tőkerész tulajdonosa. A fennmaradó 54 százalék jelenti a magáncégek beruházási értékét, amely igazolja ennek a szektornak az erejét valamint azt, hogy szeretne feltörni, terjeszkedni, még akkor is, ha anyagi ereje és céljai nem minden esetben vannak összhangban egymással.

Jelen tanulmány keretében nem törekedtünk teljes körű elemzésre, hiszen hiányoznak olyan részek, amelyek több más szempont szerinti elemzést feltételeznek. Ennek ellenére jelzés, kiinduló vitaanyag lehet a KKV helyét és szerepét illetően Románia és ezen belül Kovászna megye gazdaságában, annak átalakítási folyamatában.

* A szerkesztő Birtalan Ákos közgazdászt kérte fel egy, a kis- és közepes vállalatokkal kapcsolatos átfogó elemzés elkészítésére, aki akaratán kívüli okok miatt nem teljesíthette a feladatot. Ezért Birtalan Ákosnak egy korábbi, a *Közgazdász Fórum*ban megjelent dolgozatát vettük át közlésre, és ehhez csatoljuk Bereczki Kinga Kovászna megyére vonatkozó elemzését.

¹ Az 1998/151 sz. törvény alapján jöttek létre Romániában az ún. *fejlesztési régiók*, összesen 8.

Bodó Barna

A hiányzó státusdiskurzus

A magyar kedvezménytörvény¹ igen intenzív érdeklődést váltott ki a román nyilvánosság különböző terein és szintjein, hónapokon át a legvitatottabb kérdések közé tartozott a politikához közel álló napi- és heti írott sajtóban. Aligha tévedés azt állítani, hogy 2001 tíz legerősebb sajtójelenlétet regisztráló kérdése között ott található a státustörvény.² Néhány héten át, 2001 júniusában-júliusában a lapok szinte minden számban foglalkoztak a kérdéssel, nem ritkán lapszámonként több írásban is. Jogos a kérdés, hogy a téma intenzív jelenléte mit jelent/takar: politikai szándék megnyilvánulása, a téma iránti érzékenység jele, esetleg a nyilvánosság „ráfordulása” egy, az EU-integrációt illetően fontos kérdéskörre? További feltételezhető okok/indokok is idézhetők a téma sajtójelenlétének fontosságát illetően.³

Ha egy téma roppant nagy érdeklődést vált ki, az önmagában is figyelemre méltó. Ez esetben viszont, mivel a többség-kisebbség viszonyt érintő, a román oldalon – a hivatalosságoktól el egészen az „utca emberéig” – mindig rendkívül érzékenységet kiváltó és kiemelten kezelt kérdéstről van szó, a státustörvény alkalmazását megelőző időszakban megfogalmazott vélemények, felvetések érvrendszere válik fontossá, illetve az, hogy kik és miként foglaltak állást a státustörvény koncepcióját, egyes részkérdéseivel, várható politikai-jogi-társadalmi hatásaival kapcsolatosan.

A temesvári *Szórvány Alapítvány* képviselői részéről egy státustörvénnyel kapcsolatos sajtóelemzésre még 2001 júliusában megszületett a javaslat,⁴ a megvalósításra 2001 decembe-re és 2002 márciusa között került sor.⁵ A kutatás előkészítése során előzetes hipotézist nem fogalmaztunk meg, feltáró vizsgálatról lévén szó, de a kutatás által több kérdésre kerestünk választ. Elsősorban az érdekelt, hogy autonóm/spontán módon felizzó vitáról van-e szó, avagy érzékelhető valamilyen „gerjesztettség”, a politikai központból eredő hatások átvétele és felerősítése vidéki lapokban.

További kérdésünk volt, hogy a sajtóban zajló vitának van-e valamilyen értelmezhető iránya, s ennek alapján elvi-gyakorlati hozadéka, vagy nem tekintendő többnek a hirtelen ébredt feszültség egyfajta „feldolgozásánál”. Az is megválaszolendő kérdésként szerepelt, hogy területi bontásban – a román-magyar együttlét változó demográfiai feltételei között: tömb-, front- illetve szórvány helyzetben – miként változik a kérdés helyi sajtó általi kezelése. Nem utolsósorban arra kerestük a választ, hogy mennyire pártatlan a státustörvényt illető vélemények bemutatásában a román sajtó: ad-e és miként teret magyarországi illetve romániai magyar véleményeknek.

A *Szórvány Alapítvány* által 2001 őszén lefolytatott, már idézett kérdőíves vizsgálat alapján világos volt számunkra, hogy a lakosság, vagyis az olvasó alulinformált⁶ a kérdést illetően, részéről érzelmi alapú hozzáállásra lehet számítani. Ez viszont „terepet nyit” a sajtó számára, és amennyiben a tárgyilagosság helyett szintén az érzelmi viszonyulást választja, aligha kell ezért az olvasó részéről bármilyen negatív reakcióra számítania.

Egyáltalán nem mellékes, milyen szakmai/elméleti érdeklődés nyilvánul meg a státustörvény és általában a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdését illetően. Néhány komoly dolgozat született román szerzőktől,⁷ tehát teljes érdektelenségről nem beszélhetni,⁸ de az is igaz, a témakörnek nincs igazi relevanciája, nem sikerült tematizálni a határon túli kisebbségek iránti felelősség kérdését a romániai nyilvánosságban.⁹ Nem került sor szélesebb szakmai rétegeket megmozgató vitára annak ellenére, hogy ez segít(het)ett volna átfogalmazni a román-moldáv kapcsolat néhány alapkérdését, általánosságban azt a kérdéskört, amelyet a román kormányzati politika vagy teljességgel átenged a revizionista, térséget destabilizáló értelmezéseknek (lásd: a Nagy-Románia Párt megnyilvánulásait), vagy pedig a napi politika sodrásának megfelelően – kontextuálisan, tehát az elvárható elméleti keret megrajzolása és rendszerbe foglalása nélkül – viszonyul hozzá. Ebben a helyzetben jószerével a magyar törvény jogi normaszöveggé váló alapos értelmezése is elmaradt.

Az elemzés szempontjai

A státustörvény kapcsán megjelent írások két szempontból lehetnek érdekesek számunkra: egyrészt megmutatják, pártatlan marad-e a tájékoztatás egy politikailag és érzelmileg erősen definiált – túldimenzionált, ugyanakkor a román-magyar viszonyt alakító, a román politika szereplői által kivétel nélkül támadott – kérdést illetően, másrészt jelzik – bizonyos határok között – azt, hogy a közvéleményt alakító sajtó esetében miként alakul a központ-vidék viszony. A közvéleményt nem egyedül a sajtó alakítja, s a sajtón belül sem elsősorban az írott (a napilapok), de szerepe mindenképpen jelentős.¹⁰ Különböző valószínűsíthető, hogy az egyes lapok témakezelése bizonyos határok között megfelel a téma általános percepciójának. Mivel a kérdéskör lakossági percepcióját külön kérdőíves kutatás során egy bizonyos időpontban – augusztus második felében – vizsgáltuk,¹¹ ez esetben a vállalt szerep teljesítésének időbeli íve válik fontossá.

A téma tehát: a magyar státustörvény megalkotása során és az utána kialakult helyzet sajtó általi bemutatása. Nem eseményre vonatkozó reakciókat vizsgálunk, amikor adott a konkrét helyzet, s a vele kapcsolatos reakciók/leírások/kommentárok világosan és egyértelműen minősíthetők illetve kódolhatók. Jogszabályról van szó, és egy jogszabály általában közvetítéssel – értsd: intézmények, érintettek, politikai szereplők értelmezésében – kerül a nyilvánosság elé, nincs egy standard leírás, amely viszonyítási alapként szolgálhatna. Ilyen esetben azt is nehéz olykor eldönteni, hol végződik a hiteles bemutatás és honnan kezdődik a szubjektív vélemény.

A vizsgált írások egy része még a törvény megszületése előtti, tehát tervezetre, szándékokra, illetve ezzel kapcsolatos *nyilatkozatokra* építő, amikor a témával való foglalkozás alaphangjának szubjektivitása nyilvánvaló, de nem kérhető számon, hogy a megszólaló a – még nem létező, csak alakuló – teljes szövegre reflektáljon. A státustörvény normaszöveggé is a kiválasztott szempontok függvényében igen eltérően értelmezhető,¹² a véleménynyilvánító joga és felelőssége, hogy mit és miként emel be vizsgálódási körébe, ezért a minőségi tartalom-elemzés esélyei ez esetben minimálisak.

A minőségi tartalomelemzés egyik lehetséges változata 3 változót vizsgál: a szerkesztőség véleményének tükrözése, kiegyensúlyozottság és epizódyszerű vagy tematikus bemutatás. A szerkesztőségi vélemény megjelenítésének módját nem tekintettük kutatási feladatnak, ugyanis a mai román – vidéki – sajtóban alig van példa rendszeres és következetes szerkesz-

tőségi/egyéni vélemény megjelenítésére. Újságírást oktató szakemberek álláspontja¹³ szerint eluralkodott a hír és a tudósítás műfaja, s mivel a rövideg általános követelmény, a sajtó töredezetté is vált: egyazon eseményről szegmentumokban, valamilyen bontásban számolnak be. Ilyen körülmények között aligha beszélhetünk a szerkesztőség véleményéről és annak következetes megjelenítéséről. Ugyancsak a taglalt helyzet velejárója az epizódyszerű bemutatási mód eluralkodása, amikor nem a téma a fontos, hanem egy éppen napirenden levő kérdés *le-reagálása*. A kiegyensúlyozottság vizsgálata viszont szerepel kutatásunkban.

Arra sem törekedhettünk éppen a sajtó jelzett milyensége okán, hogy tematikus blokkok szerint csoportosítsuk az írásokat, olyan lehetséges szempontok szerint, mint: a jogi norma, a politikai hatások, a nemzetközi környezet, a román-román viszony¹⁴ átértékelése, stb.

A már jelzett kérdésekre a választ egyrészt a vizsgált lapok kiválasztásával kívántuk biztosítani: elemeztünk 2 fővárosi lapot, egy többé-kevésbé baloldalt (*Adevărul*) és egy inkább jobboldalt (*România liberă*), továbbá két tömbromán megye vezető lapját (*Adevărul de Arad*, *Mesagerul de Bistrița-Năsăud*), két front-megye román lapját (*Adevărul de Cluj* és a marosvásárhelyi *Cuvântul liber*), illetve a két székely, román szempontból szórvány megye román napilapjait (*Cuvântul nou* és *Adevărul de Harghita*)¹⁵ A vizsgált időszak 2001. április 1. – a magyar parlament elkezdte a törvény vitáját – és 2001. december 31., ugyanis december 22-én írja alá Orbán Viktor és Adrian Năstase a státustörvény romániai alkalmazására vonatkozó magyar-román megállapodást Budapesten.

A vizsgálat alapegysége a *cikk*. Műfajilag az alábbi változatokkal számoltunk: hír (rövid információ), tudósítás (eseményről történő beszámoló), cikk (közlés-leírás, a hírnél hosszabb, de nem esemény-centrikus), vezércikk (kiemelt helye van, személyes véleményt hordoz, célja a közvélemény alakítása), jegyzet (személyes hangú értelmezése általában egy részletkérdésnek, nincs kiemelt helyen), interjú (a megkérdezett személy a fontos és ahogyan az interjú készítője az alanyt kezeli), elemző írás (általában tematikus oldalon szerepel, célja a jelenség vizsgálata, megértése és nem vagy kevésbé propagandisztikus), ismertetés (dokumentumok, eredeti anyagok bemutatása, a vélemény kialakítását az olvasóra bízta).

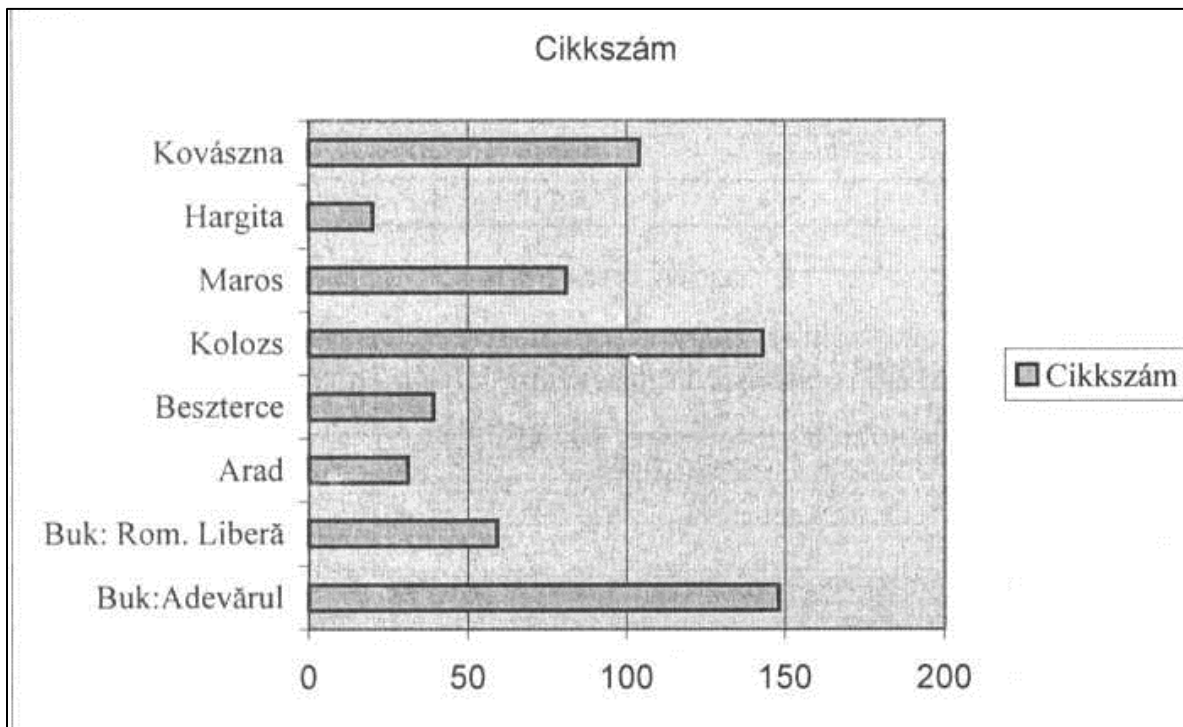
Fontos az *illusztráció* léte/nem léte, illetve hogy mit és hogyan ábrázol, van-e külön üzenete. A *tematikai hangsúly* vonatkozásában megkülönböztettünk általános politikai, jogi, gazdasági és kulturális tematikát. A *szerzői hozzáállás* három alaptípusával számoltunk: elfogadó, semleges, elutasító. Az *idézett/hivatkozott forrás* azáltal nyer fontosságot, mert a kérdésben külön véleményt képviselő felek álláspontjának azonos mértékben helyet biztosító sajtó lehet csak tárgyilagos. E tekintetben a cikk tükrözheti Magyarországot (1), Románia (2) vagy az RMDSZ (3) álláspontját, állásfoglalását. Az írások *elhelyezése* a lapban – első oldal, tematikus oldal, híroldal) illetve az oldalon (nyitó-fent, középen, lent) önmagában üzenet értékű.

A sajtóközlés hatáselemzésekor az egyik vizsgált változó az írások által elfoglalt, négyzetcentiméterekben mért *lapfelület*. Ezt a változót mértük, annak ellenére, hogy az egyes lapok között jelentős különbség mutatkozik mind az újságoldal méretét (a bukaresti napilapok oldalmérete a vidékieknek éppen a kétszerese), mind pedig az oldalszámot illetően (ez a vidéki lapok között is változó). Ezért egységes mutatót nem lehet kidolgozni erre a változóra, és a látszólagos összeférhetlenség okán nem az írások lapfelületét vetjük össze, hanem az írások hosszúságát a közlendő fontosságával hozzuk összefüggésbe. Az egyes lapok szerkesztési gyakorlatát figyelembe véve alakítottuk ki, az átlagolt *cikk-méret* alapján, a három kategóriát: kis, közepes és hosszú írás.¹⁶

Időbeni és méret szerinti megoszlás

A kiválasztott 8 lapban 9 hónap alatt 625 írás foglalkozott a státustörvénnyel. Az alábbi grafikon a vizsgált lapok szerinti közlés-megoszlást tartalmazza.

1. sz. ábra: A cikkek újságok szerinti megoszlása

A vizsgált 9 hónap alatt a lapok átlagosan 235 lapszámot jelentettek meg, ami összesen 1880 megjelenés. A két adat összevetéséből adódik, hogy átlagban minden harmadik lapszámban jelent meg egy státustörvénnyel kapcsolatos írás. Az átlag viszont igen keveset mond, ugyanis jelentős különbségek figyelhetők meg: a csíkszeredai minimum és a bukaresti *Adevărul* maximuma között több, mint hétszeres a különbség (7,4-szeres), de a kolozsvári vizsgált lapban is 3 lapszámra 2 témával kapcsolatos cikk jut, miközben az *Adevărul de Harghita*-ban 12 lapszámonként jelentkezik a kérdéskör. A Hargita megyei román lap esetében szinte azt állíthatjuk, hogy számára nem volt „téma” a státustörvény. Viszont a másik székely megye esetszáma sokkal nagyobb, aminek okán nem beszélhetünk régiós „érdeklenségről”.

Figyelemre méltó, hogy a jobboldali fővárosi lap 2,5-szer kevesebb cikket közölt a baloldali (kormányközeli?) bukaresti lapnál. Ugyanakkor minden kategórián belül (tömb, front-helyzet, szórvány) a tömbromán megyék kivételével a két vizsgált lap jelentős (1:2-höz) eltérést mutat, ami az egyes megyék demográfiai helyzetével (a román-magyar viszonytal) nem megmagyarázható. Feltételezhetjük, hogy a témával való foglalkozás a politikai kontextuson túl jelentős mértékben szerkesztőség- (esetleg: főszerkesztő-) függő.

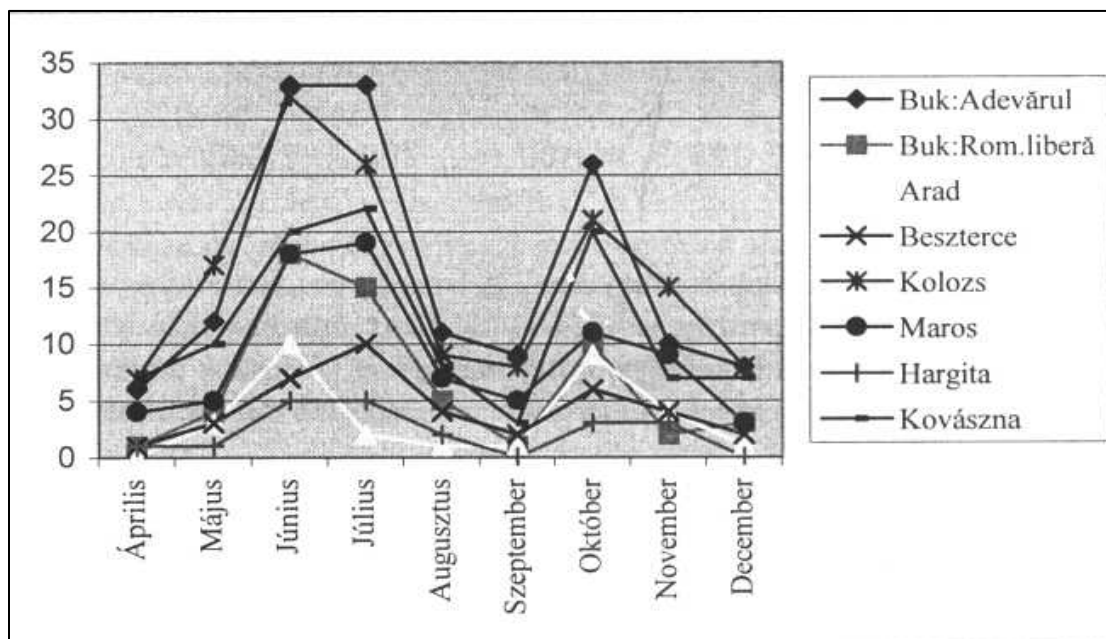
Bizonyos régió-, illetve román-magyar viszonytól való függésről mégis beszélhetünk, az alábbi táblázat értelmében:

1. sz. táblázat: Cikkmegoszlás megyekategoriák szerint

	Bukarest	Tömbromán	Front-helyzet	Szörványromán	Összesen
Április	7	1	11	8	27
Május	16	6	22	11	55
Június	51	17	50	25	143
Július	48	12	45	27	132
Augusztus	16	5	16	10	47
Szeptember	10	3	13	3	29
Október	36	15	32	23	106
November	12	8	24	10	54
December	11	3	11	7	32
Cikkszám	207	70	224	124	625

Elsősorban az tűnik szembe, hogy a román-magyar viszonyt jelentősen befolyásoló státustörvényt a többen élő románság újságjai szinte figyelmen kívül hagyták.

2. sz. ábra: A megjelenések szórásgörbéi

A vizsgált tömbromán megyékben (Arad, Beszterce-Naszód) a magyar jelenlét körülbelül megfelel az országosnak, ami jelentéssé, mert a fővárosi, tehát az országos alaphangot megadó sajtó a tömbromán megyéknél háromszor nagyobb hangsúllyal foglalkozik a témával. Mi több, a törvény elfogadásának idején, illetve az azt követő, a törvény ellen indított román külpolitikai offenzíva¹⁷ alatt meghatározza a román sajtó alaphangját. A front-helyzetben élők (Kolozs, Maros megyék) esetében a fokozott odafigyelés a helyzetből adódó: a magyarság jobb érdekérvényesítő ereje jelentősen – számukra negatívan – befolyásolhatja a helyben kialakult erőviszonyokat.

A megjelenések szórásgörbéi (2. sz. ábra) jól mutatják, hogy minden lap esetében két csúcs létezik: az első a törvény elfogadását közvetlenül követő időszakra esik, a második a Velencei Bizottság jelentésének októberi közzétételét követi. Az augusztusban bekövetkezett „lecsendesedés” pedig a kiváras időszaka, illetve az, hogy a kormányfői találkozó¹⁸ kimerítette a téma aktuálpolitikai potenciálját.

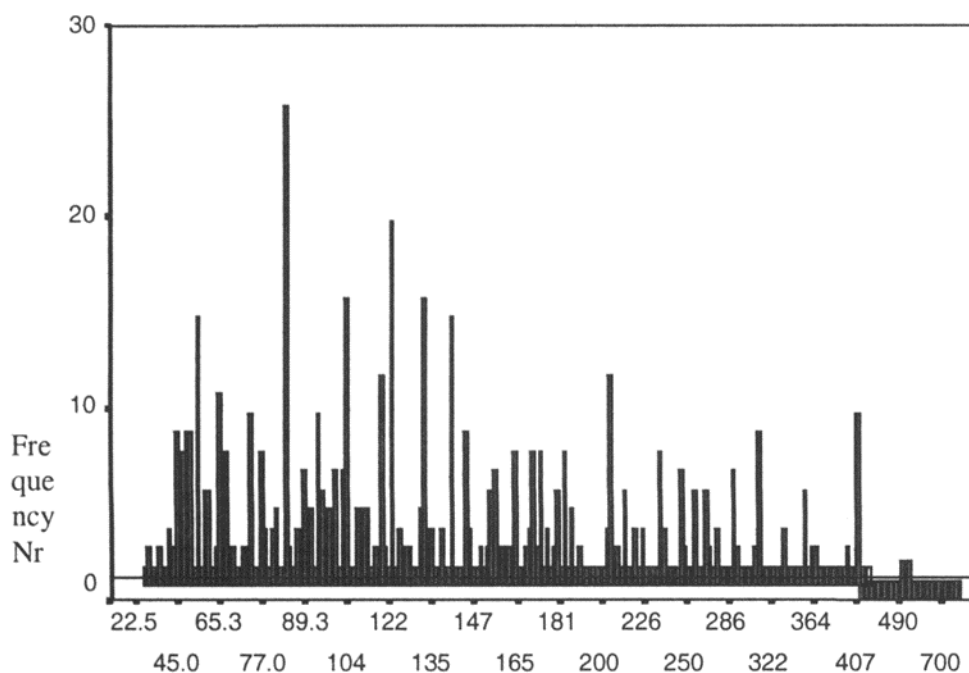
A közlések méret szerinti megoszlásvizsgálata érdekében meg kellett határozni, a kis-közepes-nagy cikkméretet határoztuk meg. A vizsgált lapok közlési gyakorlata alapján jelöltük ki a méret-határokat, éspedig *kis írásnak* tekintjük a 100 cm² alatti cikkeket, a 100 és 200 közöttiek a *közepesek*, míg a 200 cm² feletti a *nagyok*. Igazán nagy (300 cm² feletti) írás 85 jelent meg, 18 felülete pedig meghaladta az 500 cm²-t. Egy írás mérete eléri a 962 cm²-t. Bár hajlamosak volnánk feltételezni, hogy a nagyobb írások a bukaresti két nagyméretű lapra jellemzőek, a statisztika azt mutatja, hogy a rövidebb írások éppen a nagy formátumú központi lapokban vannak relatív túlsúlyban.

2. sz. táblázat: A cikkek méret szerinti megoszlása

Felület (cm ²)	Központi	Tömbromán	Fronthelyzet	Szórványromán	Összes
020-100	90	12	83	48	233
101-200	63	34	80	46	223
200 fölött	54	24	61	30	169
	207	70	224	124	625

Lássuk a cikkméretet grafikus megoszlását.

3. sz. ábra: Cikkméretet alapmegoszlása

A cikkfelület - ncm

Meglepőnek tűnik – lásd az alábbi táblázatot – a központi, nagy formámú lapok minden más lapnál alacsonyabb értékű átlagos cikkmérete, aminek inkább lapszerkesztési, mint témánk kezelésével kapcsolatos oka lehet.

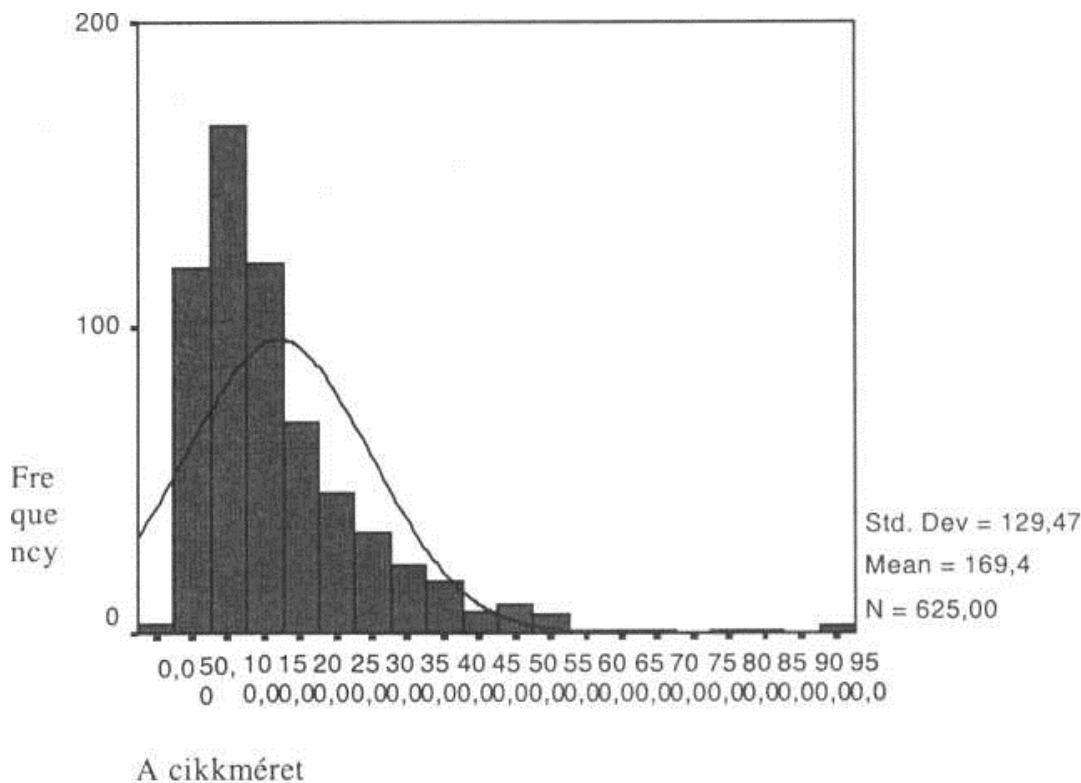
3. sz. táblázat: Átlagos cikkméret

	Központi	Tömbromán	Front-helyzet	Szórványromán	Összesített
Átlag/lap	143,97	180,57	181,96	146,87	163,34

A cikkek átlagmérete különben 169,4 cm², a leggyakoribb érték – az alábbi diagram szerint – pedig a 80 cm². Mindkét érték azt a feltételezést látszik alátámasztani, hogy a szerkesztők fontosnak az információközlést tekintik, a sokkal inkább helyigényes értelmezés másodrangú.

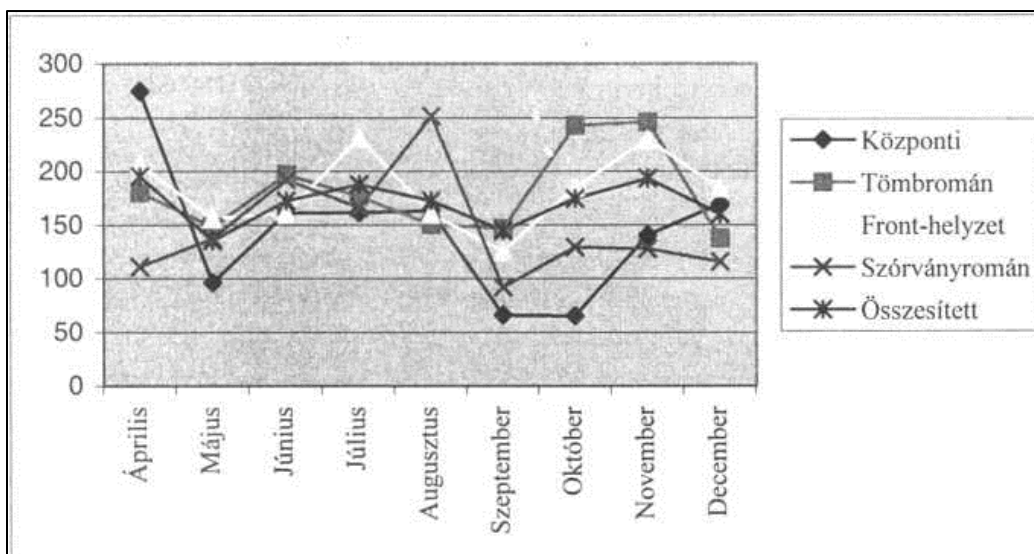
A cikkméret-hisztogramból egyértelműen kitűnik, hogy az átlagos cikkméret alatti írások gyakoribbak, az átlag feletti méretű írások között jelentős azok száma, amelyek mérete kétszer-háromszor is meghaladja az átlagot.

4. sz. ábra: Cikkméret-hisztogram

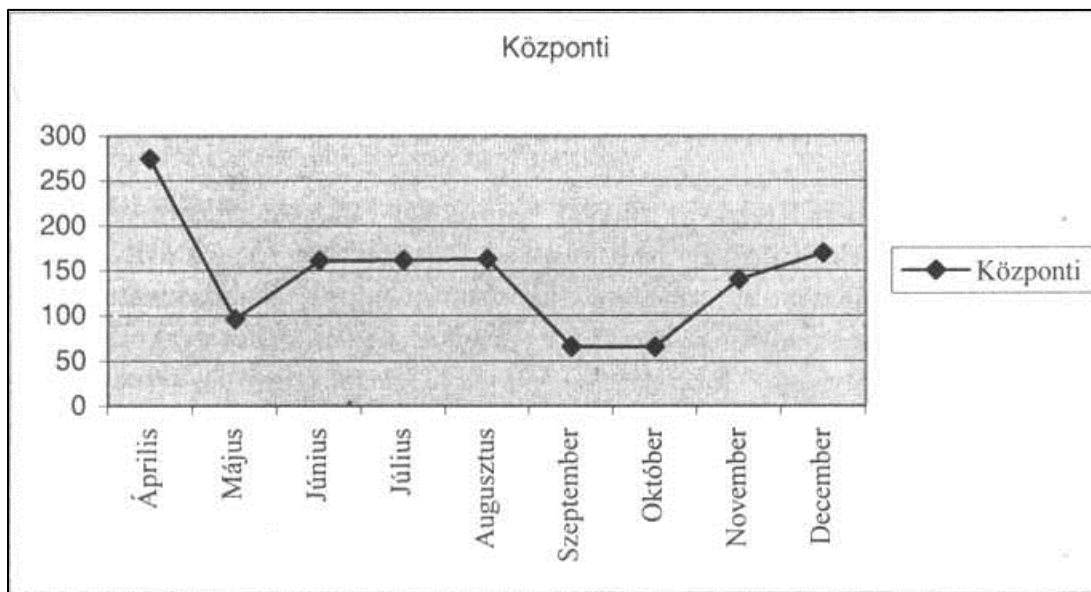
Érdeemes megnézni, miként korrelál a megjelenési (cikkszám) csúcs a cikk-mérettel. A két cikkszám-csúcs június-júliusra és október-novemberre esik. A cikkméret alakulása nem követi pontosan ezt a görbét, a helyzet bemutatása érdekében vegyünk három grafikont.

5. sz. ábra: A cikkméret-változások görbéi

A tömbromán megyék lapjaiban jelentek meg az október-novemberi érdeklődési csúcs idején a leghosszabb írások, ami némileg meglepő, hiszen az ezekben a lapokban közölt cikkek száma jóval az átlag alatt marad.

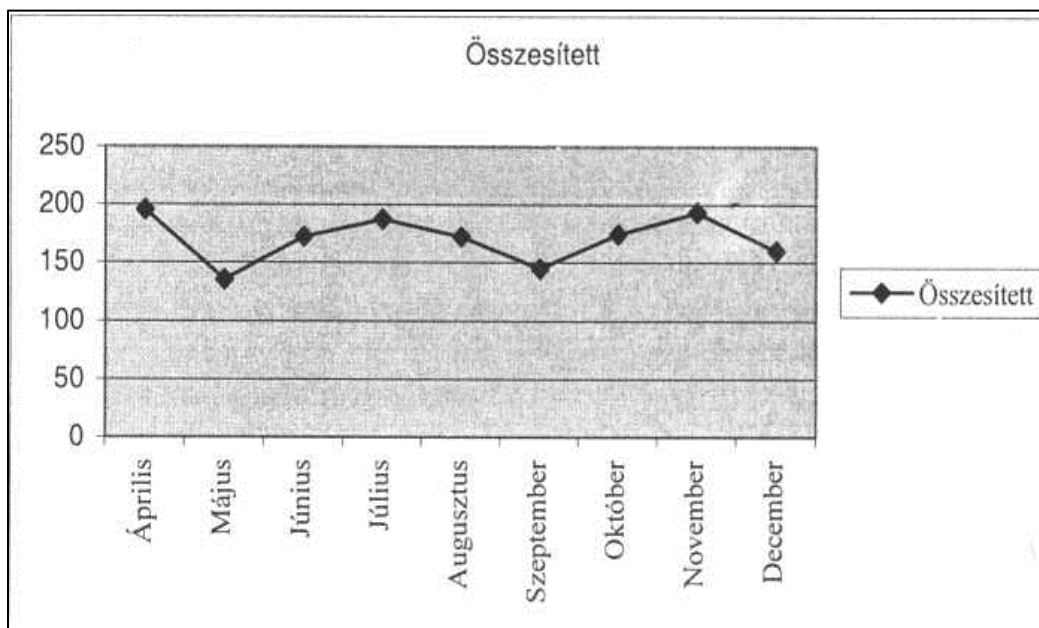
6. sz. ábra: Központi lapok cikkméret-változásai

A központi lapoknál kiemelkedően magas áprilisi cikkméretek figyelhetők meg, ami azt jelzi, hogy az alaphang leütése, a téma jelentőssége – szinte „beintésre” – a központból indult. A vidéki lapok menet közben hangolódtak rá a témára, és az eddigiek alapján nem meglepő, hogy leginkább a frontmegyék követik a központi példát. A székely megyékben a cikkméretek azt jelzik, hogy a téma a sajtó önmozgásának – lásd: hírügynökségi anyagok –

következtében került itt terítékre, s a méret-csúcs július-augusztusra esik – Năstase-Orbán találkozó –, ami más lapok esetében nem mutat pozitív tendenciát. Ez viszont azt jelzi, hogy a helyi román sajtó jelentős mértékben figyel a helyi magyar sajtóra ezekben a megyékben, s mivel Kovászna és Hargita magyar lapjai kiemelten kezelték a miniszterelnöki találkozót, a helyi román lapok is hasonlóan cselekedtek.

7. sz. ábra: Összesített cikkméret-változások

Az összesítést tartalmazó diagram 3 csúcsot mutat: a központi tematikai indítást áprilisban, a június-júliusi és novemberi csúcsokat az általános témakezelés következtében.

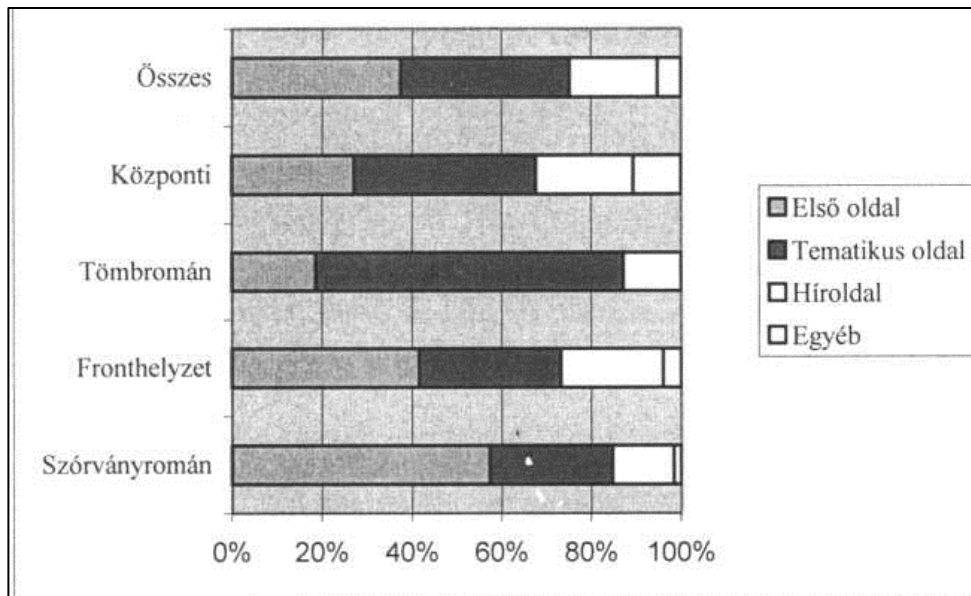
Szerkesztési gyakorlat: elhelyezés, illusztráció

Minden lap esetében létezik az oldalak fontossági rangsora, illetve az egyes oldalak szerkesztésében is léteznek fontossági prioritások. Az elsőoldalas, főleg a nyitó anyagok iránti érdeklődés általában a legnagyobb, az egyes oldalakon is – a híroldalak kivételével – a nyitó anyag számít tematikailag a legfontosabbnak. Az írásokat a szerkesztői gyakorlat szempontjából három csoportba soroltuk: elsőoldalas – vagyis kiemelten fontos, tematikus oldalas – fontos, és híroldalas – nincs külön jelentősége.

Az írások többnyire tematikus oldalon (külpolitika) jelentek meg, s az elsőoldalas írásokkal együtt az összes megjelenés kétharmada fontos vagy nagyon fontos helyet foglal el a laptestben, újabb igazolásaként annak, hogy a vizsgált időszakban a státustörvénynek nagy jelentőséget tulajdonítottak.

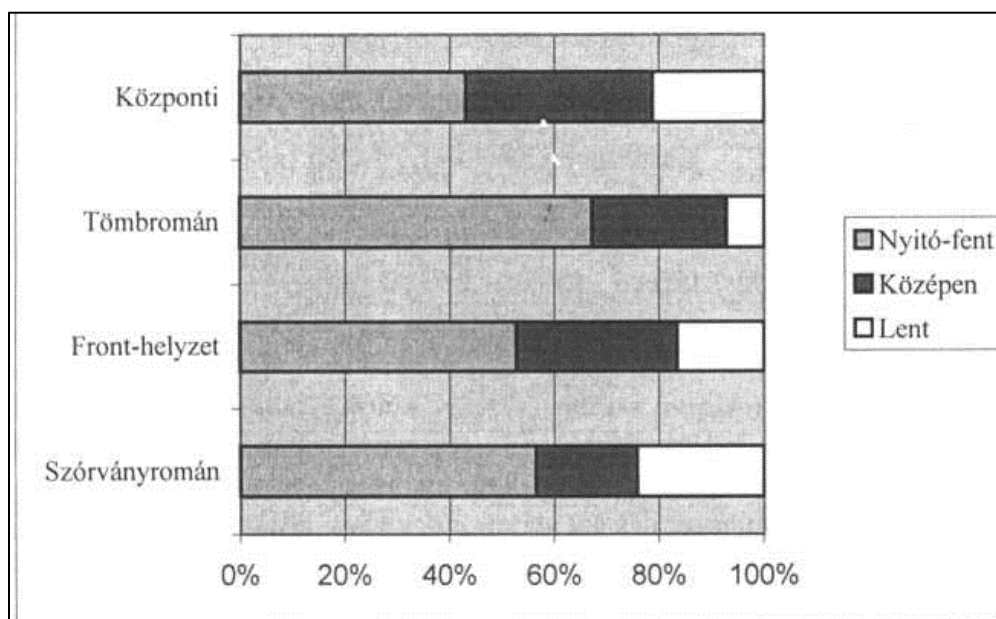
Az írások elhelyezésében már nem érvényesül a központi lapoknak a témakiválasztásban megnyilvánuló irányadó szerepe, minden lap a maga gyakorlatát követi. Látszólagos elmentmondást jelez, és ezért figyelemre érdemes hogy, miközben a téma iránt a székely megyékben viszonylag alacsony szintű az érdeklődés, amikor foglalkoznak vele, többnyire az első oldalra kerül az írás. Tömbromán megyékben pedig a szerkesztési gyakorlat is a téma iránti alacsony érdeklődést jelzi.

8. sz. ábra: A megjelenés helye

Vizsgáltuk az oldalon való elhelyezést is: a nyitó anyag a legfontosabb, középen a közepesen fontos témák szerepelnek, lent a legkevésbé azok. (9. sz. ábra) Az egyes oldalakon a státustörvényre reflektáló írások szintén fontos helyre kerülnek, de ez esetben a központi lapok adják az alacsonyabb érdeklődési értékeket. A vidéki lapok szerkesztési gyakorlata eredményezheti, hogy mindenik kategóriában átlag feletti a nyitó helyre került írások száma, aminek egyik – feltételezhető – oka, hogy vidéken a külpolitikai témák fontossági rangsora átértékelődik, illetve a román-magyar kérdés folyamatosan fontosnak minősül.

9. sz. ábra: Az írások elhelyezése az oldalon

Illusztráció viszonylag kevés jelent meg, ha figyelembe vesszük az ismert gyakorlatot, miszerint minden fontosabb írás illusztrálására törekszik a szerkesztő.

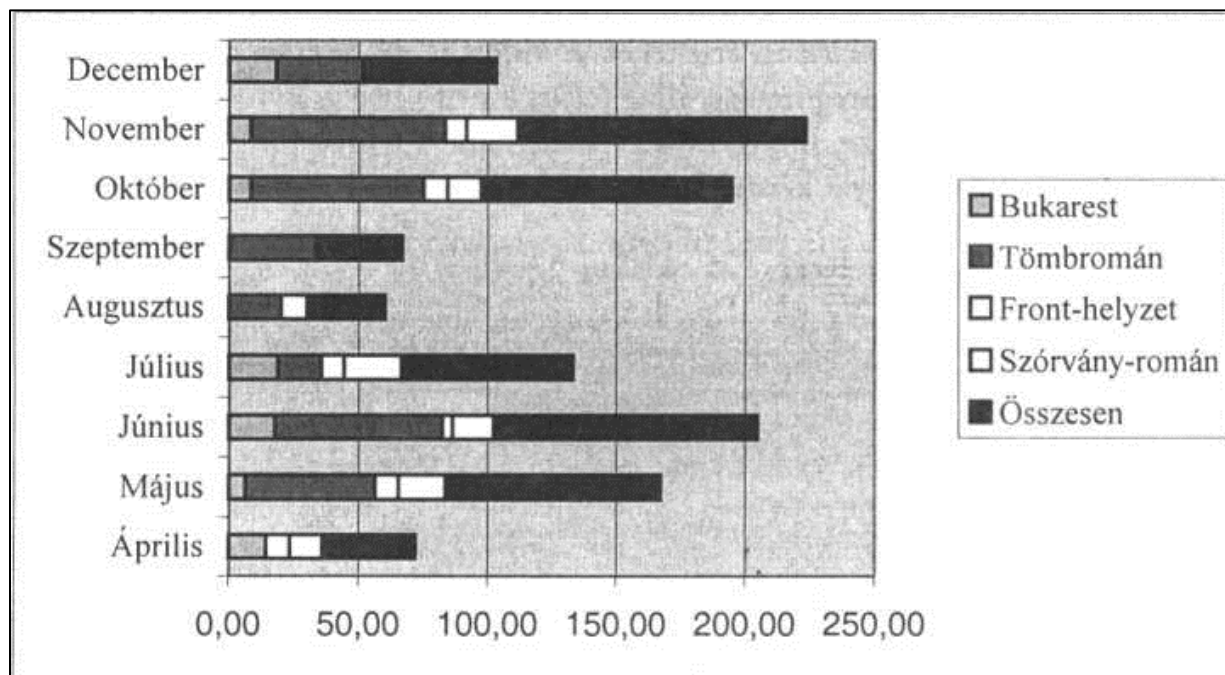
4. sz. táblázat: Illusztrált írások száma és aránya

	Szórványromán	Front-helyzet	Tömbromán	Központi	Összes
Fotóillusztráció-Nr.	19	14	35	24	92
Fotóillusztráció-%	15,3	6,25	50,0	11,6	14,7

A közölt 92 fotó 14,7 %-os illusztráltságot jelent, amitől jelentős eltérést a tömbromán és a front-helyzetű megyék lapjai mutatnak. Ez utóbbiak szerkesztési gyakorlata azért érdekes, mert a vidéki lapok közül a kérdéssel ezek foglalkoznak a legintenzívebben. Következtésként azt fogalmazhatjuk meg, hogy az illusztrációs gyakorlat jelen esetben nem követi az általános szerkesztési elvet.

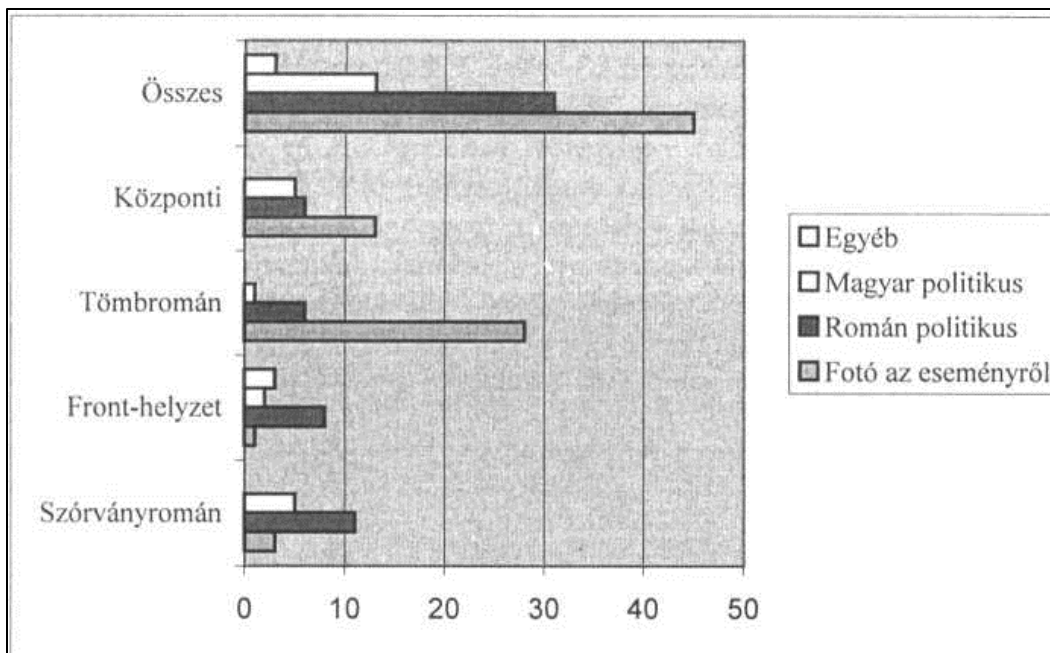
Az illusztrációk havi megoszlása érdekes lehet azért, mert az illusztrálás észlelt gyakorlata ellentmondani látszik az általános szerkesztési gyakorlatnak. Bár az esetszám viszonylag alacsony, ami gyengíti a következtetések megalapozottságát, az alábbi grafikon – az illusztrációk előfordulásának aránytáblázata – egyértelműen megmutatja, hogy a „forró hónapokban” megnövekedett a cikkek illusztráltsága.

10. sz. ábra: Illusztrációk havi bontásban

Az illusztráció jellegét tekintve szintén jelentős különbségek figyelhetők meg. A leggyakoribb az eseményfotó (összesítve 48 %), ha ilyen nincs, akkor szerkesztőségi gyakorlat szerint a nyilatkozó politikusok fotója kerül az illető írás mellé, ritkán más kép kerül a lapba. A politikusok képével történő illusztrálás azt sejteti, hogy jóval gyakrabban szerepel a magyar státustörvényt illetően a román sajtóban román politikusok véleménye, mint magyaroké. Ezt a továbbiakban természetesen külön vizsgáljuk.

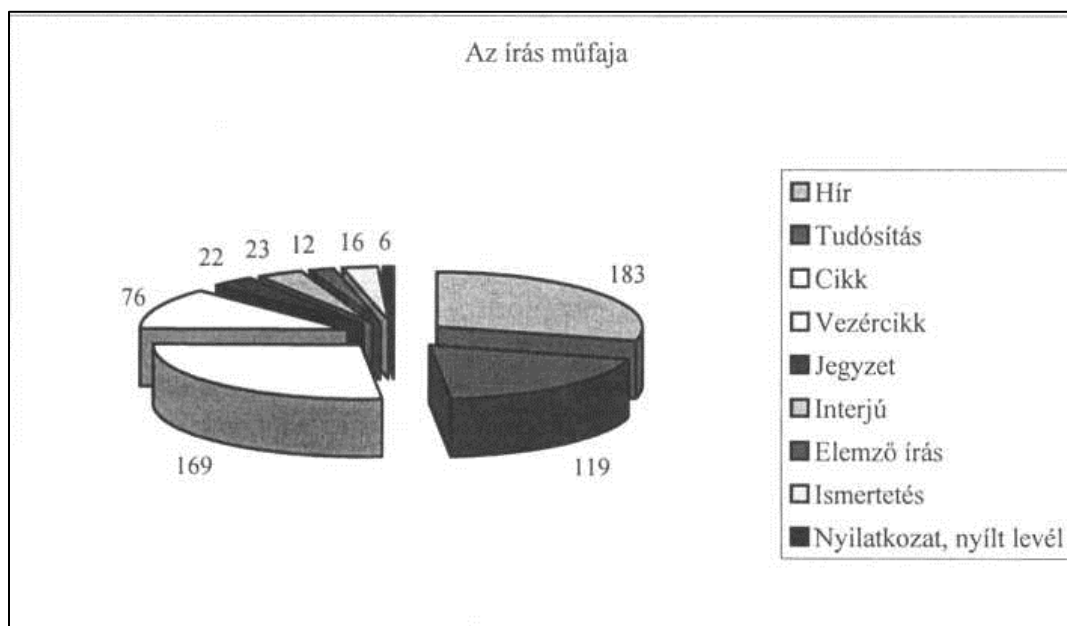
10. sz. ábra: Illusztráció jellege

Műfaj, tematika, szerzői hozzáállás

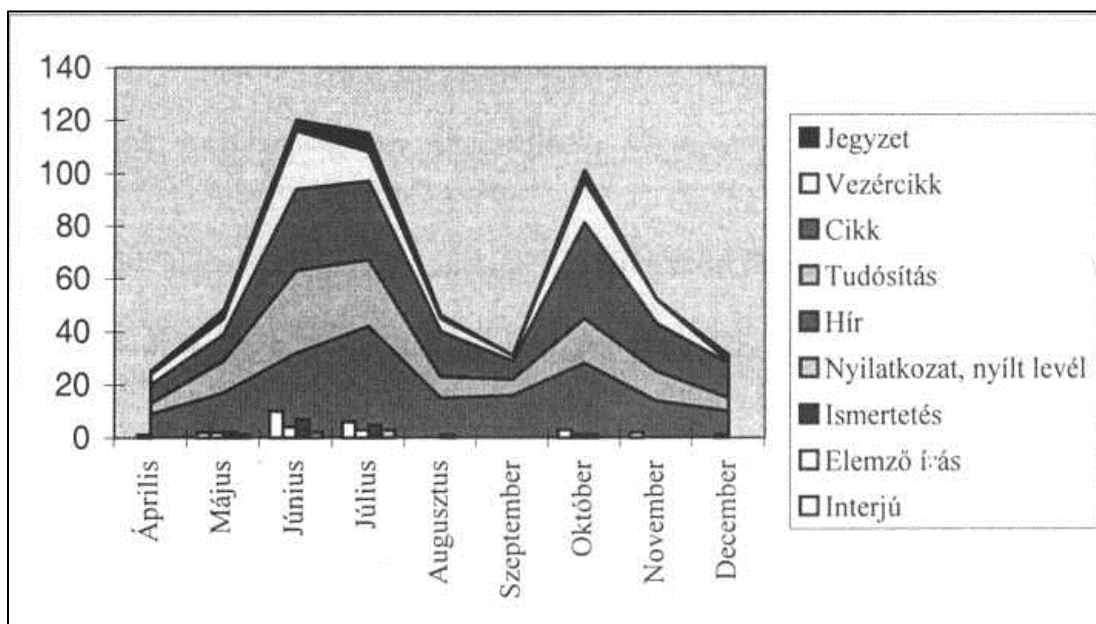
A közölt írások műfaji vizsgálata azt mutatja, hogy a témával való foglalkozás az újságírói szempontból „könnyűnek” mondható eljárásokat részesítette előnyben, miszerint a hír, cikk és tudósítás az összes megjelenés 75,2 százalékát teszi ki, a témához igencsak „illő” elemző írások aránya viszont 1,92 százalék.

11. sz. ábra: Műfaji megoszlás

A státustörvény a sajtó számára nem mindennapi téma, nem várható el, hogy a szerkesztőségek rendelkezzenek – belső vagy külső munkatársként – témaszakértővel. Ebből az következne, hogy előtérbe kerülnek az újságíró számára „másodlagos” szereplést nyújtó műfajok: ismertetés, interjú, dokumentumok közlése. E három műfajban a vizsgált időszakban összesen 45 írás született (23 interjú, 16 ismertetés és 6 dokumentum-közlés), ami nem annyira a 7,2 %-os aránnyal jelent meglepetést, hanem akkor, ha azt látjuk, hogy a Velencei Bizottság jelentésének közzétételét követően (október-november-december hónapokban) összesen 2 ismertetés (központi lap – december, front-helyzet – október), 5 interjú (3 tömbromán – október, 2 front-helyzet – november) jelent meg, dokumentum-közlés egy sem. Ebben az időszakban a státustörvényt illetően a közvéleményt e lapok révén nem szakértők alakították. Ebben a helyzetben „könnyű” volt a Velencei Bizottság jelentését egyedül a román fél számára igazat hozó dokumentumként értékelni.

12. sz. ábra: A cikkek műfaja havi bontásban

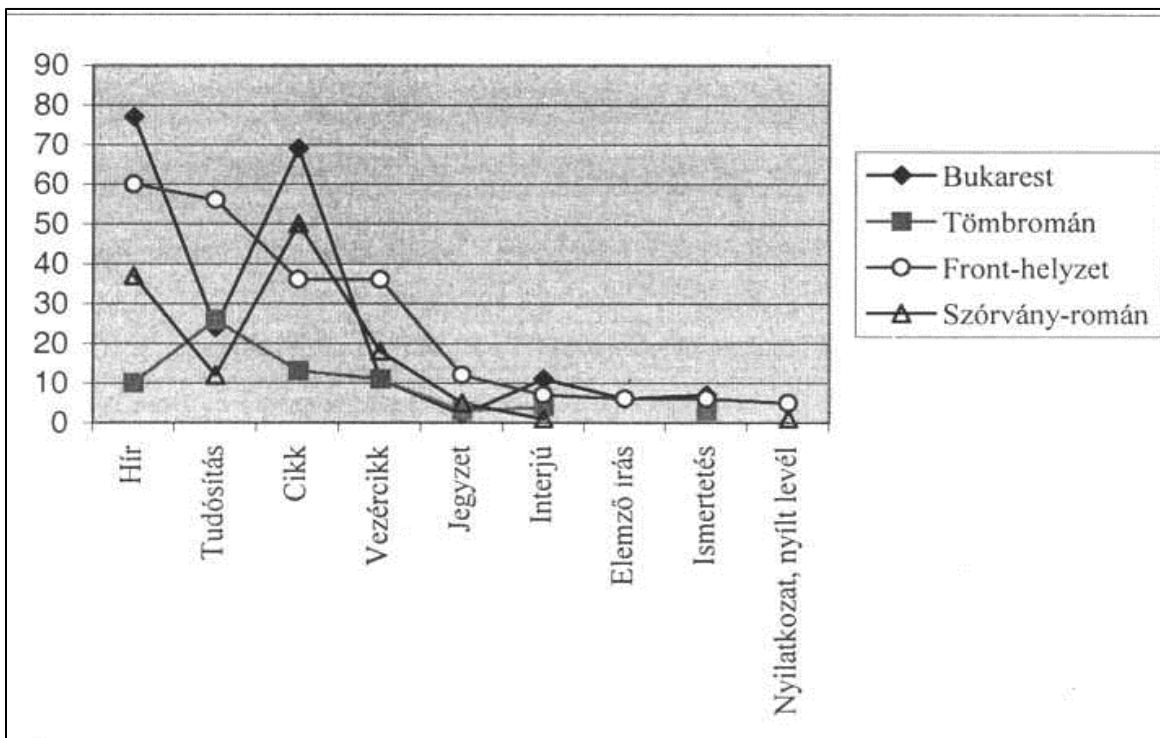

A cikk többnyire sajtóügynökségi anyag átvétele és – olykor kissé átdolgozott formában történő – közzététele. Nem csupán vidéki lapok esetében jelentik az így keletkező írások a külpolitika rovat anyagainak jelentős hányadát, és a státustörvényt kezdetben egyértelműen külpolitikai kérdésként kezelték, ugyanis romániai bevezetését minden megnyilatkozó politikus elutasította. A tudósítás is többnyire ügynökségi anyag, a vidéki lapok esetében különösen. Vezércikkek – mutatja az ábra – inkább a „forró” időszakban születtek, a sajtó gyakorlatának megfelelően.

A hírügynökségi anyagok nagyarányú jelenléte kihat a tematikai arányokra is, egyrészt az egyes lapok téma-választása igen kis mértékben különbözik, másrészt a témát általánosan kezelő írások egyértelműen túlsúlyba kerülnek. A téma-választást ez esetben az általános elutasító magatartás is befolyásolta, igen jelentős volt a normaszöveget területenkívüliségben elmarasztalók aránya, amit elsősorban politikai kérdésként értelmeztek.¹⁹ A legtöbb felhozott ellenérv, ellenvélemény esetében a sajtó nem jutott nyugvópontra, nem alakult ki általános konszenzus, hanem a decemberi megállapodással a vita leállt.

A műfaji megoszlás a négy kategória között elég jelentős eltéréseket mutat. Láttuk korábban, hogy a fővárosi lapok cikkméret-átlaga viszonylag alacsony, ami ez esetben azt jelenti, hogy elsőbbséget élveznek e lapoknál a hírek és a tájékoztató cikkek. Bár helyzetük igen csak különbözik a fővárosi újságokétól, a székelyföldi román lapok műfaj-görbéje mutat hasonló formát, igaz sem elemző írást, sem ismertetést nem közöltek.

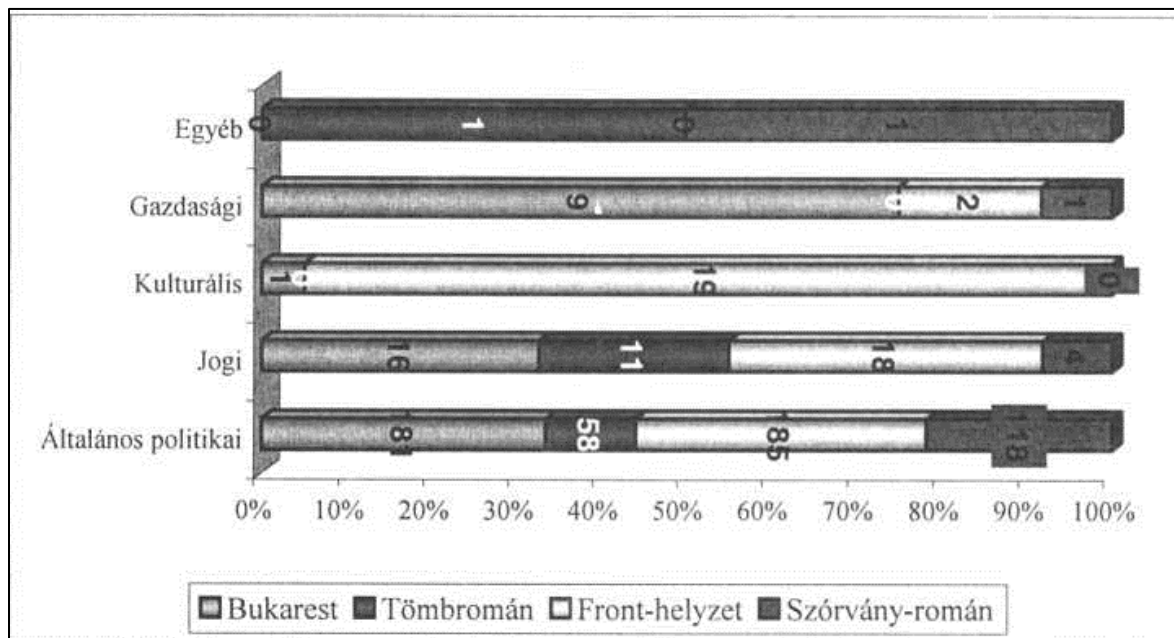
13. sz. ábra: Műfaji megoszlás lapkategóriák szerint

A státustörvénynek, mint általában minden kerettörvénynek, az általános politikai vonatkozásokon túl igen fontosak a kulturális, gazdasági és szociális kihatásai. A jogszabály mindhárom vonatkozásban tartalmaz újnak mondható elemeket. Ennek ellenére elsősorban a jogi vonatkozásai iránti érdeklődés megnyilvánulására lehetne/kellene számítani, ugyanis a jogszabály egésze ellen nyilvánult meg szinte általánosnak mondható elutasítás a román politika országos szintű szereplői részéről. A közölt írások tematikai megoszlásának elemzésekor a jogi szempont alapvető, illetve annak kell(ene) lennie.

Ezért kell külön figyelmet szentelni annak, hogy – miként az alábbi ábrából kitűnik – a közölt írások döntő többsége – 86,7 %-a, vagyis 542 cikk – általános politikai kérdésként foglalkozik a státustörvénnyel. Ennek a témakezelésnek az lehet a magyarázata, hogy nem előfeltételez komoly(abb) szakmai felkészültséget, és az olvasók hosszú éveken át amúgyis azon „nemzeti érdekek” jegyében közelítettek a külföldi – de különösen a magyar – vonatkozású eseményekhez, amelyek bizonyosan, szinte automatizmusként hatnak a román újságolvasók körében. Bár a jogi közelítést az általános politikait megközelítő számú írásnak kellett volna képviselnie, a státustörvény jogi vonatkozásait mindössze 49 (7,84 %) írás taglalja. Más vonatkozásról szinte szó sem esik, bár arra érdemes felfigyelni, hogy a kulturális vonatkozásokat taglaló 20 írásból 19 front-helyzetű megye román lapjában jelent meg.

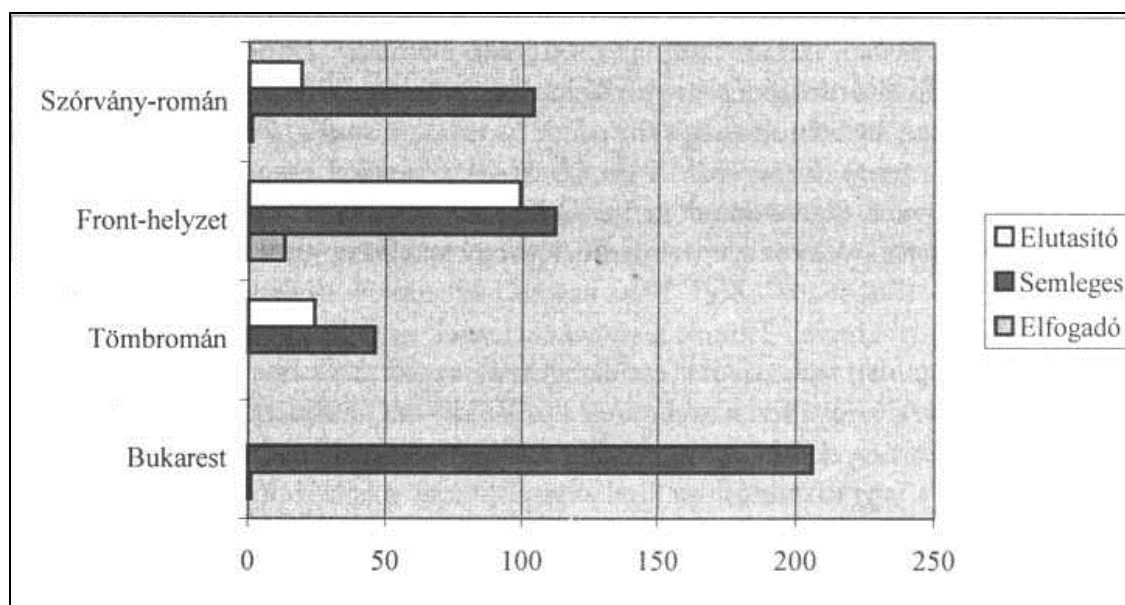
13. sz. ábra: A tematikai megoszlás

Az is érdekes, hogy a gazdasági vonatkozások mintha kizárólag Bukarestben jelenté-
nek gondot, vagyis a gazdasági diszkrimináció vádja – a magyarok munkavállalási lehetősége
Magyarországon – nem a helyi társadalmakat, hanem a főváros politikusait érdekelte illetve
zavarta.

A szerzők alapállása a bemutatott-taglalt téma vonatkozásában meghatározó a végső
üzenet szempontjából. Semleges sajtó nem létezik, ez közismert. Ezért külön vizsgáltuk ezt a
kérdést. Mielőtt a kapott eredményt bemutatnánk, fontos megjegyezni, hogy teljes semleges-
ség csak elméletben létezik.

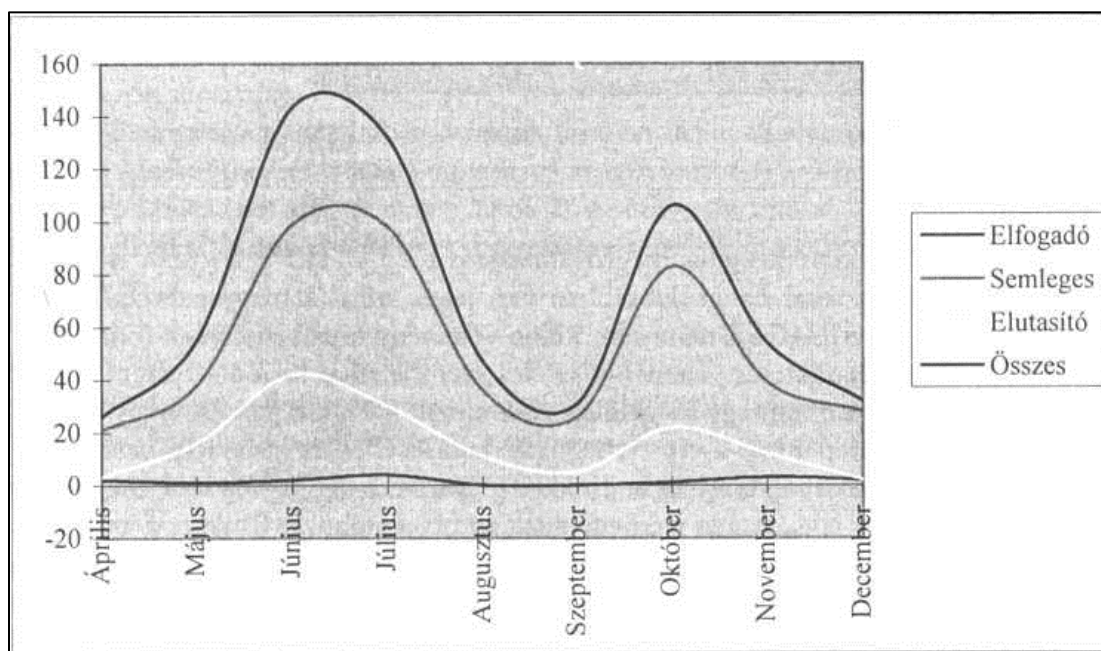
14. ábra: A szerzői hozzáállás megoszlása

A jó újságíró csak akkor mondja ki véleményét nyíltan, ha olyan a műfaj – személyes hangú jegyzet például –, vagy ha ezzel külön célja van. De ha nem is írja le a véleményét nyíltan, meggyőződése ettől függetlenül jelen van/lehet a kérdés felvetés módjában, a tematikai prioritásokban – lásd korábbi megjegyzésünket – de abban is, hogy kit szólaltat meg, kire hivatkozik, mennyire teljes körű a téma kezelése. Ezért a szerzői viszonyulás és a hivatkozott álláspont között különbséget tettünk, és ezek külön-külön történő elemzésével kívánunk pontosabb képet kialakítani.

A semlegesség igen nehezen különböztethető meg a vélemény hiányától, amikor a szerző nem tud vagy nem kíván állást foglalni. És ebben a vonatkozásban jelentős különbség mutatkozik a központi és a vidéki sajtó között: miközben a fővárosi lapokban 181 esetben az újságírói vélemény hiányát regisztrálta a kutatás, a vidéki sajtóban 1 ilyen eset akadt csupán. Ez jelentős és releváns különbség. A helyi sajtó – ezek szerint – személyesebb, kevesebb benne a mimikri, alighanem közvetlenebb emberi kapcsolatok állnak a sajtó embere és a sajtóban szereplők, illetve az újságíró és az olvasó között. Ugyanakkor a központi sajtó sokkal profibbnak mutatkozik, az újságíró képes véleményét áttételesen megjeleníteni, miközben a semlegesség látszata megmarad.

15. sz. ábra: A szerzői hozzáállás hullámgrafikonja

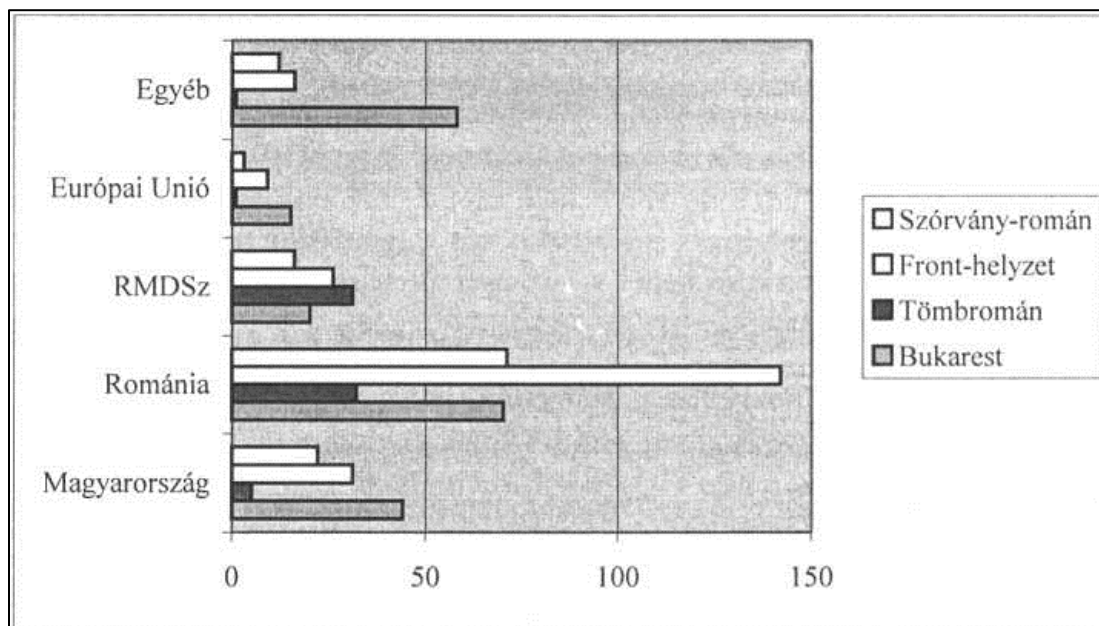

Az elutasítás hullámgrafikonja szépen mutatja, hogy a két cikkcsúc egyben elutasítási csúcot is jelent. A semlegesség görbéje sokkal tompább, de a csúcsok ez esetben is jelentősek, a semleges írárok száma az elutasítókénál nagyobb mértékben növekszik.

Ez a megjegyzés átvezet a bemutatott vélemények kérdésköréhez. Természetesen hivatkozott véleményről van szó, az érvek felépítéséről, illetve a helyzet bemutatásáról. Egy ilyen és ekkora politikai elutasítást kiváltó kérdés bemutatásakor – főleg, mert mindkét érdekelt fél, Románia és Magyarország ugyanabba az európai szövetségbe kíván betagozódni – elvárható volna a felek álláspontjának kiegyensúlyozott bemutatása. A státustörvényt a román

átlagpolgár nem ismeri, a hasonló román vagy más országok alkotta törvényekről még kevesebbet tud²⁰, ezek szerint hozzáállása várhatóan szubjektív, érzelmi és környezeti hatások alakítják. Ezért kap nagy jelentőséget a sajtó által bemutatott vélemények forrása, és válik a sajtó hozzáállását általánosan meghatározó elemmé ez a (részlet)kérdés. Az újságíró semlegességének igazi próbája éppen az, hogy ütközteti-e a kérdésben szemben álló felek véleményét.

16. sz. ábra: A hivatkozott vélemények forrása

A fenti ábra két következtetés megfogalmazását teszi lehetővé. Először is azt, hogy a román fél álláspontja sokkal hangsúlyosabban van jelen, mint a magyarországi. (Az arány 315: 102.) Ez esetben az RMDSZ nem mint külön vélemény hordozója válik fontossá – nem is fogalmazhatott meg karakteres véleményt az éles szembenállás idején – hanem azon oknál fogva, hogy szerepeltetése mintegy megelőlegezése annak a végkifejletnek, hogy a kisebbség politikai képvisellete szerepet kap a végső megoldás keresésében és kialakításában. Másodsorban az érdekesül figyelemre, hogy nem Bukarest, hanem a front-helyzetű megyék sajtója megy el egyik irányba, s tájékoztatja igen egyoldalúan olvasótáborát (Bukarest az esetek egyharmadában idéz román álláspontot, a front-helyzetű megyék lapjai az esetek kétharmadában jár el hasonló módon).

Következtetések

A státustörvény európai viszonylatban hozott újat azzal, hogy beemelte a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdését az európai építkezés folyamatába.²¹ S mivel a román politika országos képviselői a nemzetközi fórumok elé vitte a normaszöveg minősítésének a kérdését, elindított egy európai szintű státusdiskurzust, amely sok vonatkozásban nem csupán eredeti, de roppant szükséges és hasznos.²² Egy hasonló diskurzus romániai szükségessége aligha vitatható, ugyanis a többség és a kisebbség többnyire elbeszél egymás mellett, amikor a kisebbségek jogállásában kapcsolatos kérdések kerülnek előtérbe. A román politika által

európai szinten kiváltott diskurzus az országban nem jött létre, s ez bizonyos mértékig a sajtót, az egyes újságok témakezelési módját minősíti.

A státustörvény mint sajtótéma egyik napról a másikra, mintegy beintésre vált elsőrendűen fontossá, és ugyanígy került ki a lapok preferált témái közül, szinte anélkül, hogy a törvény kapcsán megfogalmazódó elvi kérdések bármelyikében bár az elitek szintjén komoly vita zajlott volna.

- Első következtetésünk: a státustörvény és a határon túli nemzetrészek iránti felelősség kérdése mint problematika a sajtó számára nem fontos, csak napi politikai kontextusban vált azzá.

Az országos és a vidéki sajtó eltérő módon kezelte a témát, miközben a vidéki sajtó témakezelése is jelentős eltéréseket mutat attól függően, hogy tömbromán megyéről, jelentős magyarságot jelentő front-helyzetű megyéről avagy román szempontból szórványról van szó. A megjelenések szórásgörbéi mutatják, és ez második következtetésünk:

- Minden lap esetében két csúcs létezik: az első a törvény júniusi elfogadása utáni, a másik a Velencei Bizottság jelentésének októberi közzétételét követő időszakra tevődik.

A cikkek átlagos mérete követi a már jelzett két érdeklődési csúcst: mindkét periódusban növekedik az átlagos cikkméret. Az egyedüli eltérés a fővárosi lapoknál észlelhető, ahol a cikkméret vonatkozásában létezik egy harmadik csúcs is, áprilisban. Harmadik következtetésünk szerint:

- A státustörvény sajtóvitáját fővárosi lapok anyagai indították el, minden bizonnyal politikai tényezők sugallatára.

A lapszerkesztési gyakorlatban – írások újságon belül elhelyezése, s ezzel a téma fontosságának a jelzését illetően – nem mutatható ki központból jövő hatás, a lapok saját szerkesztési gyakorlatukat követik. A vidéki lapok külpolitikai prioritásai – bizonyos témák felértékelődése – okán alakul ki az a helyzet, hogy összességében szerkesztési szempontból is felértékelődik a téma.

- A státustörvénnyel kapcsolatos cikkek jelentős része (38 %) első oldalas illetve nyitó anyag (51 %).

Az írások viszonylag kis számát illusztrálták (14,72 %), vagyis az illusztrációs gyakorlat nem követi az általánosan megnyilvánuló szerkesztési elvet. Ugyanakkor:

- Az illusztrációk előfordulásának aránytáblázata egyértelműen mutatja, hogy a „forró” hónapokban megnövekedett a cikkek illusztráltsága.

A közölt írások műfaji bontása azt mutatja, hogy rendkívül alacsony azon írások száma, amelyek alaposan, szakmai igényességgel kezelik a témát. Nyolc lapban kilenc hónap alatt 16 ismertetésre és 6 dokumentum-közlésre került sor (3,52 %), ami elenyészően alacsony érték. És ezek jó része is október előtti.

- A szakértői témakezelés hiányában vált lehetővé, hogy a román sajtó egyértelmű román sikerként nyugtázza a Velencei Bizottságnak a státustörvénnyel kapcsolatos, mindkét fél számára pozitív és negatív elemeket is tartalmazó jelentését.

Egyfajta olvasói igény kiszolgálását jelenti, hogy a státustörvényt milyen szempontból vizsgálják a lapok. Ha egy normaszöveg kapcsán politikai elemzések kerülnek túlsúlyba, akkor nem a jogszabály maga válik vita tárgyává – aminő több országban, Romániában is létezik – hanem a léte. Az írások döntő többsége (87,2 %) általános politikai kérdésként kezeli a státustörvény ügyét.

- Miközben bukaresti politikai körök elutasításának egyik visszatérő eleme a státustörvény okán beálló gazdasági diszkrimináció a nem-magyarok vonatkozásában, a helyi lapok – helyi társadalom – számára ez nem kérdés.

Az újságírói semlegesség kérdése elvi-elméleti kérdésként, elvárásként egyértelmű és világos. A gyakorlatban viszont igen nehéz rábizonyítani egy cikk szerzőjére, hogy nem felel meg az általános elvárásnak. A fővárosi lapok szerzői sokkal jobban uralják azokat a technikákat, amelyek a semlegesség látszatát képesek kelteni – ugyanis minden írás éppen mert írás, kiiktathatatlanul tartalmaz szubjektív elemeket.

- A vidéki sajtó sokkal inkább vállalja pártosságát, mint a központi, hangja személyesebb, közvetlenebb.

A hivatkozott vélemény forrását illetően egyáltalán nem meglepő a román források túlsúlya – ez a helyzet velejárója. Mégis van egy rendkívüli elem e vonatkozásban.

- Megjelenik az RMDSZ mint véleményforrás, ami jelzi éppen a sajtó által a folytatás irányát: a kisebbség politikai képviseletének szerepet adnak a megoldás keresésében és kidolgozásában.

¹ Már a törvény elnevezése is vitát gerjesztett: a Magyarországon *kedvezménytörvénynek* titulált törvényt Erdélyben inkább *státustörvényként* említik, annak okán, hogy nem a törvény nyújtotta kedvezmények elsődlegesek, hanem a törvény által a kisebbségi sorsba jutott magyarok számára létrehozott státus. Ezzel az értelmezéssel az erdélyi magyar elit éppen annak a Bauer Tamásnak veszi át a fogalomhasználatát (lásd: A hazátlan-ság tartósítása, *Népszabadság*, 2001. jan.10.), akivel különben a legkevésbé tud egyetérteni.

² Egy korábbi kutatás adatait használjuk viszonyítási alapul. Miközben egy, az EU-integráció szempontjából elsődlegesen fontos – és helyi vonatkozásai okán napirenden tartott – kérdéssel, mint a regionalizmus a kilencvenes évek közepén, hat teljes esztendő alatt, 1 központi és 3 helyi (Temes megyei) napilapban összesen 344 cikk foglalkozik, ami (heti 6 megjelenést véve alapul) lapszámonként 0,047-es témajelenlétet mutat, a státustörvény 2001. április 1. és december 31. között 8 (2 központi és 6 helyi) napilapban 625 cikknek volt a témája, ez 0,347-es jelenléti indexet ad, ami a korábbinál pontosan 7,4-szer, tehát nagyságrendileg magasabb érték. Lásd: Bodó Barna: Sajtó és regionalizmus, In: *Magyar Kisebbség*, 1999/4.

³ A hasonló diskurzusok fontosságát a politikai kultúrát illetően Ralph Dahrendorf gyakran idézett tételével igazolhatjuk: „A politikai intézményeket hat hónap alatt lehet átalakítani, a gazdaságot hat év alatt, a politikai kultúrát hatvan év alatt.”

⁴ A státustörvény romániai/erdélyi fogadtatását elemző kutatás két tömbje: a román lakosság általi fogadtatás kérdőíves vizsgálata – ez 2001 december végére elkészült illetve román nyelvű sajtó elemzése, ez utóbbi eredményeit 2002 májusában sikerült (a jelen tanulmányban) összefoglalni.

⁵ A sajtóelemzést végző csoport: a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Politikatudományi Karának hallgatói (Bartók Annamária, Bognár Zoltán, Kádár Magor, Kiss Teréz, László Réka, Márton János, Moldován Izabella, Ördög-Gyárfás Eszter, Szöcs Edgár), illetve oktatója (Horváth Réka). A szervezésben és adatfeldolgozásban Kádár Magor segítsége meghatározó volt, amit ezúton is köszön a szerző.

⁶ A határon túli közösségek iránti anyaországi felelősségvállalást illetően a román megkérdezettek 35,2 %-a vélekedett úgy, hogy ilyen jogszabály sehol nem létezik, a vonatkozó román törvénnyel (150/1998) kapcsolatosan 10,2 %-ot tett ki azok aránya, akik azt vallották, hogy ismerik a törvényt.

⁷ Renate Weber és Constantin Iordachi tanulmányait kell elsőként említeni (mindkettő megjelent a Kántor Zoltán szerkesztette *A státustörvény – előzmények és következmények* c. kötetben, Teleki Alapítvány. Budapest 2002), de ezek Budapesten kerültek bemutatásra.

⁸ A státustörvényről több írást közölt, vagyis nem esetlegesen foglalkozott vele a 22 hetilap, a *Sfera politicii* szaklap, valamint az *Altera* és a *Provincia*, a politikai kultúra ügyét szolgáló lapok. A legtöbb írás ellene szól, és gyakran még túlzással sem nevezhetőek szakmaiaknak. Igen sok a (jog)technikai fenntartás. A napilapok közül a *Ziua* érdemel e tekintetben figyelmet, közölt néhány elemző írást. A bukaresti 22-es folyóirat több

írást közölt a kérdésről: Oprescu, Dan: Primejdia „dreptului comunitar” al minorităților. *Revista 22*, 2001/22; Preda, Cristian: Forme de antiliberalism. *Revista 22*, 2001/22; Weber, Renate: Opinii despre proiectul de lege privind maghiarii din țările vecine. *Revista 22*, 2001/22; Dan, Vasile: Ce este un maghiar?, *Revista 22*, 2001/44. Több szerzőt szólaltatott meg a románul és magyarul is megjelenő *Provincia*: Bakk Miklós: Egy törvény és jövőképei. *Provincia*, 2001/5; Borbély Zsolt Attila: A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze. *Provincia*, 2001/5; Cistelean, Alexandru: Magyar törvény román bonyodalmakkal, *Provincia*, 2001/5; Kántor Zoltán: A státustörvény és a magyar nemzetpolitika. *Provincia*, 2001/5; Molnár Gusztáv: A státustörvény és az erdélyi kontextus. *Provincia*, 2001/5; Ștef, Traian: Magyar igazolvány. *Provincia*, 2001/5.

⁹ A magyar nyilvánosságban zajló viták egyikéről-másikáról külön elemzés is készült (például az egyik nagy hatású és érdekes, a *Népszabadságban* lezajlott vitát dolgozzák fel Balassa Szilvia – Boros Mónika – Czigány Szilvia: *Diskurzus a státustörvény tervezetéről*, kézirat, illetve a *Magyar Hírlap* státus-vitáját elemzi Plugor Magor a *Magyar Kisebbségben*, 2002/1), összefoglaló elemzést Kántor Zoltán egymaga többet készített (Kántor Zoltán: Státustörvény és nemzetpolitika: elméleti szempontok, In: Kántor Zoltán (szerk.): *A státustörvény – előzmények és következmények*, Teleki Alapítvány, Budapest 2002; K.Z.: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése? In: *Magyar Kisebbség*, 2002/1, illetve az MTA Kisebbségkutató Intézete által 2002 májusában szervezett konferenciáján tartott előadása), illetve a *Magyar Kisebbség* külön lapszámot szentelt a kérdéskörnek (éppen a 2002/1 -est).

¹⁰ Az írott sajtónál fontosabb a sugárzott média, elsősorban a tévé szerepe. Ezt a véleményt a törvény lakossági fogadtatását vizsgáló kérdőíves kutatásunk eredményeire alapozzuk: a magyar státustörvényt a megkérdezettek 74,2 %-a ismeri, de a törvény tartalmára vonatkozó kérdésre a válaszolóknak kevesebb, mint a fele adott helyes, értelmezhető választ.

¹¹ A zárójelentése (Bodó Barna: *Felelősség és törvény*) 2002 elején készült el, még nem került közlésre.

¹² Az értelmezési viszonylagosság vonatkozásában idézhetjük a Velencei Bizottság státustörvénnyel kapcsolatos jelentésének román illetve magyar olvasatát: Bukarest román, Budapest magyar sikerként könyvelte el a bizottsági állásfoglalást, s mindkettőnek igaza van a maga vonatkozásában.

¹³ Lásd pl. N. Tolcea: Profesiunea de jurnalist nu există, In: *Prima oră*, 1999.aug.26.

¹⁴ A már hivatkozott recepció-kutatás alapján tudjuk, hogy miközben a magyar státustörvény ismertségi indexe a heves román politikai reakció okán magas (74,2 %), a román hasonló törvényt alig ismerik éppen a románok (10,2 %).

¹⁵ A bukaresti *Adevărul* és a vidéki *Adevărul* újságok nem tartoznak együtvé, de a vidékiek kiadója – s vélhetően alapszemlélete – közös.

¹⁶ Az elemzési szempontok kiválasztásánál lásd: E. Babbie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Budapest, 1998. 345-372.

¹⁷ Lásd: Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba, In: *Romániai Magyar Évkönyv 2001*, Szórvány-Polis, Temesvár-Kolozsvár.

¹⁸ Marosvásárhelyen 2001. július 28-án találkozott Adrian Năstase és Orbán Viktor, megbeszélésük fő témája a státustörvény és annak alkalmazása volt.

¹⁹ A területenkívüliség vádja ideológiai alapállástól függetlenül minden román politikai párt képviselői részéről elhangzott, s ez volt az a kérdés, amelyet – Velencében is, a bizottság munkájában – V. Stoica akkori liberális pártvezér képviselt talán a legkitartóbban és igen nyomatékosan.

²⁰ Lásd a már hivatkozott kutatást (Bodó B.: *Felelősség és törvény*), miszerint a megkérdezetteknek mindössze 10,4 nyilatkozott úgy, hogy létezik más országban is a státustörvényhez hasonló jogszabály.

²¹ Az éppen előkészítés alatt álló közös európai „alkotmány” szempontjából egyáltalán nem mellékes, milyen tematizációk kerülnek az normaszöveget megfogalmazók elé, hogy az Európa békéje és jövője szempontjából – továbbra is – meghatározó kérdés milyen politikai és ez alapon jogi hangsúlyt kap. Ebben a vonatkozásban a státustörvény hatása egyértelműen pozitív, a Velencei Bizottság elfogadta azt a jogi „kiterjesztést”, amellyel ez a norma több a korábban létezőknél.

²² Európa és általában Nyugat nem egyszer bizonyította be, hogy önös érdekein túl nem érdekli lényegében, hogy mi történik azokkal, akik léte/sorsa közvetlen módon nem befolyásolja sorsuk alakulását. S mivel most a közös Európa ügye forog kockán, a helyzet és az elemzés adta értelmezéseket nehéz lesz bárkinek a továbbiakban félresöpörni. Európában folyik a „státusdiskurzus”.

A státustörvény kronológiája

2001. július 28. – 2002. január 1.

A státustörvény megszületése utáni helyzetet elemző tavalyi dolgozatunkban¹ ekként fogalmaztunk: „A státustörvénnyel kapcsolatos elvi-politikai dilemma és vita nem oldódott meg azzal, hogy a tervezetből törvény lett. Nem is zárható le végérvényesen, hiszen különböző politikai értelmezések, eltérő nemzetépítési gyakorlat és esetenként más és más (kisebbségi) jövőkép viszonylatában a kérdés rendre újraértelmezhető és -értelmezendő.”

Ma sem mondhatunk mást. Bár úgy néz ki, hogy Magyarországon lezárult a nagy ideológiai vita, a kérdés azonban még továbbra is a napi politika közelében van, ezért további elvi-elméleti viták lehetségesek. Szakmai tanácskozások során foglalkoztak az utóbbi egy esztendőben a törvénnyel és hatásaival,² és ezeket minden bizonnyal újabbak követik majd. Ez nem annyira a román és a magyar nemzetkonceptió közötti különbségből következik, hanem elsődlegesen abból a belső (magyar belpolitikai viszonylatban) megnyilvánuló feszültségből, hogy a továbbiakban minek tekintik a státustörvényt.³ Nemzetpolitikai szimbólumkénti fontossága vitán felül: a politika felelős szereplői ezt felismerték és így kezelik. De mint minden törvény, politikai eszköz is, ez a dimenzió várhatóan erősödni fog, s a vélemények jövőbeni tagolódásával kell számolni.

A román belpolitikában a státustörvény kérdése nem jutott nyugvópontra az Orbán-Năstase megállapodás aláírásával, bár a 2001 végi aktus jelentősége vitathatatlan. Első alkalommal válhatott az RMDSZ, jelesül egy kisebbség politikai képviselője az anyaország és az illető ország hatalmi tényezői által elfogadott részesévé a megoldáskeresésnek. Az európai integráció jegyében beálló „igazodási kényszer” lefogta a román politika státustörvény-ellenes megnyilvánulásait, de a jelek szerint ez alighanem megtörés (tolerancia) és nem elfogadás. Ezt a vélekedést támasztja alá a román miniszterelnök angol nyelvű és kizárólag külföldön terjesztett könyve a státustörvényről.⁴

A nemzetközi politikában sem zárta le a kérdés körüli vitát a Velencei Bizottság által készített és a jogszabályt mint olyat elfogadó jelentés. Erik Jürgens holland politikus, az Európa Tanács jogi bizottsága jelentéstévőjének bíráló álláspontját a román média már a jelentés elfogadása előtt ismertette, hogy végül a bizottság a jelentés elkészítőjétől annak átdolgozását kérje.

Csak néhány szempontot idéztünk azt igazolandó, hogy igenis indokolt a státustörvény kronológiáját tovább folytatni. A tavalyi kronológia július végéig követte az esemény-sort, a most választott végpont a román-magyar megállapodás aláírása, illetve a törvény életbe lépése.

(B.B.)

Július 28. – Marosvásárhelyen találkozott Adrian Năstase román miniszterelnök, Orbán Viktor magyar kormányfő. A tárgyalásokon Orbán Viktor több javaslatot tett a kétoldalú kapcsolatok erősítésére. Adrian Năstase a találkozó után elmondta, hogy a román fél egyelőre eláll attól a kérésétől, hogy a magyar státustörvény végrehajtását mindaddig függesszék fel, amíg Magyarország az EU tagja nem lesz.

Augusztus 2. – Traian Băsescu, a Demokrata Párt elnöke úgy véli, Orbán Viktor arrogáns magatartása azzal magyarázható, hogy a magyar miniszterelnök tudatában van, Románia a NATO-csatlakozás érdekében nem fejt ki kemény ellenállást. Băsescu szerint Budapest egyoldalú lépése „tönkretette a román-magyar modellt”.

– Rolf Ekeus, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) egy hónapja hivatalba lépett új kisebbségügyi főbiztosa a *Népszabadságnak* adott interjújában kifejtette: a nemzeti kisebbségek védelme azon államok feladata, ahol élnek, ugyanakkor az is érthető, ha az „anyaországok” kormányai érdekeltek a más államokban élő nemzetrészek támogatásában.

– Anatolij Kinah ukrán kormányfő szerint Ukrajna támogatja a státustörvény alkalmazását.

Augusztus 6. – A román sajtó szerint a román hatóságok túlméretezett történelmi megemlékezésekkel és mítoszokkal próbálják ellensúlyozni a magyar státustörvényben kilátásba helyezett „magyar igazolvány keltette zavarokat”.

Augusztus 7. – A Magyar Szocialista Párt bemutatta választási programját. Tabajdi Csaba képviselő szerint a státustörvénynek nem volna szabad a választási kampány tárgyává válnia.

– Gheorghii Prisăcaru, a szenátus külügyi bizottságának elnöke kifejtette, hogy a román parlament nem kívánja megvitatni a státustörvényt, csupán kormányzati intézkedésekről van szó, amelyek megakadályozzák a törvény Románia területén való alkalmazását.

Augusztus 9. – Pálincás József magyar oktatási miniszter Finnországban arra kérte a külföldön élő magyarságkutatókat: működjenek közre abban, hogy a nemzetközi közvélemény is megismerhesse a határon túl élő magyarok kedvezményeiről szóló törvényt.

Augusztus 13. – A határon túli magyarok státusáról szóló jogszabály egyszerű választási célokat szolgáló törvény, amelynek nincsen tárgya – jelentette ki Doru Vasile Ionescu, a román tájékoztatási minisztérium államtitkára a határon túli románokkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó marosfői nyári egyetemen.

Augusztus 19. – A vajdasági *Magyar Szó* terjedelmes interjút közöl Orbán Viktorral, amelyben a magyar miniszterelnök kifejti, hogy Magyarország szomszédai közül talán a legnagyobb megértéssel és jóindulattal a szerb, illetve a jugoszláv kormány fogadta a státustörvényt. Ennek oka Orbán Viktor szerint az, hogy a szerb kormányban nagyon gyakorlatias gondolkodású, eleven eszű emberek vannak.

Augusztus 20. – Az augusztus 20-ai ünnepi rendezvénysorozat keretében Orbán Viktor miniszterelnök találkozott a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) képviselőivel. A találkozón megvitatták a magyar-magyar kapcsolatok „forró kérdéseit”, különös hangsúlyt fektetve a státustörvényre.

– A román parlament képviselőházának jogi bizottsága elnapolta a magyar státustörvénnyel kapcsolatos állás foglalásának kialakítását – jelentették be Bukarestben.

Augusztus 21. – Valer Dorneanu, a román képviselőház elnöke nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a román parlament megalkosson egy olyan törvényt, amely „ellensúlyozhatná”, „kivédhetné”, „keresztülhúzhatná” a magyar státustörvény hatását.

Augusztus 22. – A londoni *Financial Times* cikke szerint Magyarország szomszédai zokon vették az ott élő magyaroknak a státustörvény révén kilátásba helyezett különféle jóléti jutta-

tásokat. Romániával és Szlovákiával feszültté váltak a kapcsolatok, a viszony hőfoka évek óta nem volt olyan alacsony, mint most.

– Markó Béla RMDSZ-elnök a sajtónak elmondta, az RMDSZ nem ért egyet azzal, hogy a román parlament elé vigyék a magyar státustörvényt. Románia parlamentje nem hivatott ilyen kérdések megvitatására. Viszont a román kormánynak igenis feladata megkeresni az adott ország, ebben az esetben Magyarország kormányát, hogy megbeszéljék a jogszabállyal kapcsolatban esetleg felmerülő kérdéseket.

– A Nagy-Románia Párt törvényjavaslatot nyújtott be a képviselőházhoz a státustörvény el-
lensúlyozására.

Augusztus 23. – A román parlament alsóházának jogi bizottsága ismét későbbi időpontra halasztotta a magyar státustörvény vitáját. A képviselők úgy döntöttek, hogy a jogszabályt a két ház szakbizottságainak közös ülésén kell napirendre tűzni.

Augusztus 24. – Adrian Năstase román kormányfő szerint van remény arra, hogy a román-magyar kapcsolatokból eltűnnek a „kriptorevizionista elemek”.

Augusztus 28. – Medgyessy Péter, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) miniszterelnök-jelöltje kétnapos romániai látogatásra érkezett. Megbeszélést folytatott Adrian Năstase román kormányfővel a két ország, a két nép és a két párt közötti viszonyról, a közös eurointegrációs törekvésekről, a határon túli magyarok számára kedvezményeket biztosító státustörvényről. Ezt követően találkozott Traian Băsescuval, a román főváros főpolgármesterével, majd pedig az RMDSZ vezetőivel folytatott eszmecserét.

– Szlovákia és Románia nem tervezi, hogy a magyar státustörvény ügyében közösen lép fel, ehelyett Pozsony és Bukarest egyaránt külön-külön, „a kétoldalú kapcsolatok keretei között kívánja tartani a kérdést” – nyilatkozta Jaroslav Chlebo, a szlovák külügyminisztérium államtitkára Pozsonyban azt követően, hogy román kollégájával, Christian Diaconescuval tárgyalt.

Augusztus 30. – Az Európai Parlament külügyi bizottságának elnöke, Elmar Brok azt javasolta, hogy az EP a magyar státustörvényt a többi, hozzá hasonló európai törvénnyel együtt vizsgálja meg. Brok szerint a státustörvény nem egyedüli Európában, s példaképpen a német származásúak német útlevélhez való jogát említette.

Szeptember 4. – Az Európai Parlament megvitatta a tagjelölt országokról szóló országjelentéseket. A Magyarországról szóló jelentés a státustörvény közösségi joggal és a jószomszédi viszonytal való összeegyeztethetőségének a felülvizsgálatát javasolja.

Szeptember 13. – Liviu Maior román kormánypárti szenátor, a román törvényhozás európai integrációs bizottságának elnöke bejelentette, az Európai Unió és Románia parlamenti vegyes bizottsága következő ülésén napirendre tűzi a magyar státustörvény kérdését.

Szeptember 14. – Romániát meglepte, hogy Magyarországon a román féllel történt konzultációk nélkül fogadták el a határon túli magyarokról szóló státustörvényt – hangsúlyozta Ion Iliescu román államfő a román-magyar alapszerződés aláírásának ötödik évfordulóján.

Szeptember 15. – A Romániai Magyar Egyházak Elöljárói Állandó Értekezlete nyilatkozatban erősítette meg, hogy a történelmi egyházak az RMDSZ-szel és a civil szervezetekkel közösen szerepet vállalnak a státustörvény végrehajtásában. Ennek megfelelően részt vesznek a magyar igazolványok kiadását előkészítő ajánló szervezetek létrehozásában.

Szeptember 17. – Megkezdődött a Románia-Európai Unió parlamenti vegyes bizottság ülése. A napirenden a státustörvény romániai kihatásai is szerepelnek, e vitatott napirendi pont-hoz a bizottság román társelnöke, a kormánypárti Liviu Maior szenátor ragaszkodott.

Szeptember 18. – Mircea Geoană román külügyminiszter a Románia-Európai Unió parlamenti vegyes bizottság ülésén kifejtette, hogy a státustörvény új európai normákat fogalmaz

meg a kisebbségvédelem terén. Románia csak akkor fogadhatja el ezeket, ha „európai szinten” is jóváhagyják őket. Románia nem kíván a kisebbségekről szóló törvények új generációjának kísérleti terepévé válni, de ami jó Európának, az jó Romániának is.

– Ion Iliescu román államfő szerint a NATO hibát követett el, amikor nem kérte fel csatlakozásra Magyarországgal együtt Romániát is, ezzel újabb feszültséget támasztott a térségben.

– A Magyar Szocialista Párt a Magyar Állandó Értekezlet (MAÉRT) sürgős összehívását kezdeményezte annak érdekében, hogy érdemi eszmecsere nyíljon lehetőség az úgynevezett kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteiről.

– Az ukrán parlament megvitatta a külföldön élő ukránok jogállására vonatkozó törvénytervezetet.

Szeptember 22. – Szabó Tibor, a HTMH elnöke a *Krónika* című lapnak elmondta, a magyar fél eljuttatta a kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteinek tervezetét a román félnek. Ugyanakkor a kormányközi vegyes bizottság román és magyar tagjai írásban ismertették egymással a közös javaslat szövegtervezetét.

Szeptember 24. – A román vezetés tiltakozik amiatt, hogy Magyarországon a parlament és a kormány pénzügyi támogatásával aktualizált revizionista dalokat tartalmazó CD-lemez jelent meg – közölte Vasile Dâncu román tájékoztatási miniszter. Dâncu szerint az ilyen jelenségek a hivatalos magyar nyilatkozatokhoz képest egészen más megvilágításba helyezik a közelmúltban elfogadott magyar státustörvényt.

– Bukarestben ülésezik a magyar-román kisebbségvédelmi szakbizottság. Napirendjén továbbra is a státustörvény végrehajtásával kapcsolatos román kérdések tisztázása szerepel.

– Nem született egyetértés a magyar igazolványok kiadásához előírt ajánlások kérdésében az RMDSZ és az erdélyi történelmi egyházak között. A Szövetségi Egyeztető Tanács (SZET) kolozsvári ülésén a történelmi egyházak képviselői nem jelentek meg.

Szeptember 25. – Cristian Diaconescu román külügyi államtitkár a kisebbségi kérdés egyoldalú erőltetésével vádolta Magyarországot. Diaconescu, aki egyben a román-magyar kisebbségvédelmi szakbizottság társelnöke is, úgy fogalmazott, hogy Magyarország az egyedüli állam Európában, amely a politikai-diplomáciai mechanizmusokat csakis a kisebbségi problémára szűkíti le.

– Jegyzőkönyv aláírása nélkül ért véget Bukarestben a magyar-román kisebbségvédelmi szakbizottság ülése. A felek abban állapodtak meg, hogy a tárgyalásokat Budapesten folytatják.

Szeptember 27. – Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének jogi és emberi jogi bizottsága a magyar státustörvénnyel kapcsolatos jelentés elkészítéséről határozott. A jelentés elkészítésével Erik Jürgens holland baloldali képviselőt bízták meg.

Szeptember 29. – A Szövetségi Képviselők Tanácsának marosvásárhelyi ülésén Markó Béla, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnöke kifejtette: az erdélyi magyarságnak nemcsak a magyarországi, hanem elsősorban a romániai státusa körül vannak gondjai. A jövőt ennek a közösségnek kell előkészítenie Erdélyben, ezt helyette senki más nem fogja megtenni. A PSD-RMDSZ együttműködésre utalva, Markó elmondta: elfogadhatatlan az a helyzet, amikor választani kellene a státustörvény és a földtörvény között.

Október 2. – Markó Béla RMDSZ-elnök fogadta Michael Guest-et, az Amerikai Egyesült Államok új, bukaresti nagykövetét. Guest részletesen érdeklődött a státustörvényről, kifejtette: ezt valamiképp meg kell oldani, ennek nem szabad a két ország viszonyának ártania.

– Varga Attila RMDSZ-képviselő, a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) jogi szakbizottságának tagja közölte, hogy két kritériumnak kell megfelelniük a magyar igazolványt igénylőknek: magyarnak kell vallaniuk magukat, és ismerniük kell a magyar nyelvet. A magyar kor-

mányzat csak attól a pillanattól foglalkozik a határon túli magyar igazolványok ügyével, hogy az igénylők kérelmei eljutottak hozzá – tette hozzá.

Október 3. – Bukarestben tárgyalt Áder János, a magyar országgyűlés elnöke. A legfontosabb megvitatott kérdések a magyar-román gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok, valamint a két ország európai és euro-atlanti integrációs törekvéseinek áttekintése és a státustörvény problémája volt. Áder szerint mindenképpen szükség van arra, hogy Magyarország a nemzetközi fórumokon – például a Velencei Bizottságban – nagyon részletesen kifejtse álláspontját. Emellett szükség van arra is, hogy a végrehajtási rendeletek előkészítésénél további tárgyalásokat folytassanak részben Bukarestben, részben Budapesten.

Október 4. – A nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem tanévnyitóját megnyitó Orbán Viktor magyar miniszterelnök kijelentette: Magyarország nyitott arra, hogy minden fontos és érdemi kérdésben komolyan tárgyaljon Romániával, s ha lehet, megegyezéseket érjen el. A magyar miniszterelnök kérdésre válaszolva leszögezte, a státustörvény 2001. január 1-én mindenképpen életbe lép.

Október 5. – Adrian Năstase román kormányfő megerősítette: a státustörvényt továbbra is olyan jogszabálynak tekinti, amely nem felel meg a korszerű európai integrációs követelményeknek, megkülönböztetéseket gerjeszt a román állampolgárok között, sérti gazdasági és szociális jogaikat. A román miniszterelnök felszólította a megyei prefektusokat: gondoskodjanak arról, hogy az ország területének „minden négyzetméterén biztosítsák az állam szabadságát és szuverenitását”.

– Németh Zsolt magyar és Cristian Diaconescu román külügyi államtitkár csíkszeredai nem hivatalos találkozásán megállapodás született a román-magyar kisebbségi szakbizottság ülését lezáró jegyzőkönyv aláírásáról. A román külügyi államtitkár a román-magyar szakbizottság társelnökeként részt vett a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem csíkszeredai részlegének megnyitásán, s ebből az alkalomból javasolt nem hivatalos találkozót az ünnepi eseményre meghívott Németh Zsoltnak.

Október 8. – Gheorghii Prisăcaru, a román szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint Románia európai uniós és NATO-csatlakozását igyekeznek meggátolni azok a külső és belső erők, amelyek azt terjesztik, hogy Romániának problémái vannak szomszédaival. Magyarországon esetében a státustörvényt említette. „Európa egyik jelentős állama vagyunk, s többé nem fogadjuk el, hogy más országok csak kioktassanak bennünket európaiságból” – szögezte le, hozzátéve, hogy Románia nem fogad el területén együttes kormányzást.

– Jozef Migas szlovák és Valer Dorneanu román parlamenti elnök Pozsonyban egyaránt elutasította a magyar státustörvény rendelkezéseit és úgy vélekedett: a „diszkriminatív” jogszabály nehezíti a térség országainak együttműködését. Dorneanu hozzátette: ez az egyetértés „nem tekinthető egyfajta, a státustörvény elleni koalíció létrehozásának.”

– Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének (MVSZ) elnöke a státustörvényről szólva kijelentette, hogy azt a kettős állampolgárság felé tett első lépésnek tekintik. Hangsúlyozta, az MVSZ felajánlotta: részt vesz a magyar igazolványok kiadásához szükséges ajánlási folyamatban, de hozzátette, véleménye szerint a világszövetség nem lesz az ajánlók között.

Október 9. – A státustörvénynek nincs olyan pontja, amelybe sikeresen beleférhetne a román kormány – jelentette ki Frunda György, RMDSZ-szenátor, az Európa Tanács jogi bizottságának alelnöke.

– Szlovákia kitart a magyar státustörvénnyel szembeni bíráló álláspontja mellett – erősítette meg Pozsonyban Jaroslav Chlebo külügyi államtitkár.

Október 10. – A horvát-magyar Kisebbségi Vegyes Bizottság társelnökeinek zágrábi tanácskozásán megbeszélést folytatott Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke és Nenad Prelog horvát külügyminiszter-helyettes. A találkozóról kiadott közlemény szerint Horvátország támogatja a szomszédos országokban élő magyarokról szóló státustörvényt.

– Markó Béla RMDSZ-elnök bírálta Adrian Năstase román kormányfő azon kijelentését, hogy Romániának és Jugoszláviának meg kellene vitatnia a státustörvényt. A kijelentést a román miniszterelnök a Dragisa Pesics jugoszláv kormányfővel folytatott bukaresti megbeszélései nyomán tette.

Október 11. – Graham Watson, a brit liberálisok EP-képviselője a Valeriu Stoica Nemzeti Liberális Párti (PNL) elnökkel folytatott megbeszélését követően kijelentette: a státustörvény „retrográd” jellegű, mivel a nemzet etnikai és nem polgári meghatározására alapoz.

Október 15. – Az RMDSZ Operatív Tanácsa megvitatta a státustörvény végrehajtását. Markó Béla az ülés után azt nyilatkozta, hogy Romániában az RMDSZ rendelkezik azzal a tapasztalattal és apparátussal, amely a státustörvény alkalmazásának előkészítéséhez szükséges. Amennyiben mások is úgy ítélik meg, ezt a feladatot az RMDSZ vállalni fogja. Markó elismerte: az alkalmazás romániai előkészítését illetően több alternatíva is felvetődhet.

Október 17. – Tökés László református püspök, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke szerint komoly ellentétek alakultak ki a Romániai Magyar Demokrata Szövetség operatív vezető testületének tanácskozásán a státustörvényben szereplő ajánló szervezetek létrehozásával kapcsolatban. „Én az eredeti, a törvényhozó által is jónak tartott elképzeléshez tartottam magam. Eszerint a státustörvény életbeléptetése az RMDSZ-nek, az egyházaknak, és a civil szférának a közös munkája kell, hogy legyen. Az említettek egyenrangú partnerként vesznek részt ebben. Az Operatív Tanács döntése viszont azt mutatja, hogy az RMDSZ országos vezetői inkább jelképes szerepet szánának az egyházaknak és a civil szervezeteknek” – mondta Tökés.

– Strasbourgi diplomáciai források szerint az Európa Tanács (ET) Velencei Bizottsága jogszerűnek és előremutatónak ítéli az anyanemzet határon túl élő kisebbségének nyújtott egyoldalú támogatást.

Október 18. – A Nemzeti Liberális Párt (PNL) „illegitimnek és immorálisnak” tartja az RMDSZ részvételét a státustörvény végrehajtásában. Az RMDSZ-nek „a román állampolgárok érdekeit kell képviselnie”, áll a párt közleményében.

Október 19. – A magyar és a román kormány legitim módon nyújthat támogatást a romániai magyar, illetve a magyarországi román közösség számára az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitás megőrzése érdekében – szerepel a magyar-román kisebbségi szakbizottság budapesti ülésén elfogadott jegyzőkönyvben.

– Ülészett a Velencei Bizottság – hivatalos nevén: az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Európai Bizottsága –, az Európa Tanács (ET) konzultatív testülete. A bizottság elfogadta a 168/2001. számú jelentését a nemzeti kisebbségek számára anyaországaik által nyújtott kedvezményekről, amely pozitív tendenciának minősíti azt a gyakorlatot, amelynek értelmében, az utóbbi években az európai államok törvényeket hoztak a határaikon túl élő kisebbségeiknek nyújtandó kedvezményekről. Ugyanakkor a testület elsőbbséget tulajdonít a kisebbségvédelem már létező keretének, s azon belül a kétoldalú egyezmények betartásának.

Október 20. – Martonyi János magyar külügyminiszter üdvözölte a Velencei Bizottság által elfogadott jelentést, melyet pozitív dokumentumnak tart, mivel elismeri az anyaországok azon jogát, hogy intézkedjenek a határaikon kívül élő, velük rokon kisebbségek érdekében.

Adrian Năstase román miniszterelnök szerint a jelentés nagymértékben igazat adott a román kifogásoknak, amelyek a státustörvény területen kívüli hatályára vonatkoztak.

– A román sajtó szinte kivétel nélkül úgy értékeli, hogy a Velencei Bizottság Romániának adott igazat a státustörvényről Magyarországgal folytatott vitájában.

– Markó Béla, az RMDSZ elnöke szerint a Velencei Bizottság állásfoglalása azt mutatja, szükség lesz a román és a magyar kormány közti konzultációkra és a bizonyos eljárásokban való egyetértésre. Markó úgy véli, a bizottság véleményéből talán a legfontosabb az, hogy nem vonta kétségbe a státustörvény alapelveit. Kimondta, egy ország nyújthat kedvezményeket más országokban élő nemzetársainak, ez összhangban van a nemzetközi normákkal.

Október 21. – Mircea Geoană román külügyminiszter bejelentette, hogy a státustörvény kérdéséről november elején, a CEFTA-országok bukaresti találkozójának alkalmával tárgyalnak ismét a román és a magyar illetékesek. A román diplomácia vezetője úgy vélekedett, hogy az EU velencei bizottságának jelentése felgyorsíthatja a Románia és Magyarország közötti politikai párbeszédet, „mivel egy tekintélyes, független európai szervezet foglalt állást a státustörvénnyel kapcsolatban”.

– Kovács László, az MSZP elnöke egy Bukarestben szervezett kerekasztal-tanácskozáson találkozott Adrian Năstase román miniszterelnökkel. Kovács szerint a román kormány nyitott a romániai magyarság helyzetének javítására vonatkozó kérdések megvitatására.

– Valeriu Stoica PNL-elnök szerint egy állam csak saját területére vonatkozóan hozhat törvényt, az RMDSZ pedig nem alkalmazhatja Romániában a státustörvényt.

– Gheorghii Prisăcaru, a román szenátus külügyi bizottságának elnöke szerint Románia továbbra is szorgalmazza az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében a román javaslat elfogadását. Az indítvány a státustörvény felfüggesztésére vonatkozik.

Október 22. – Németh Zsolt magyar külügyi államtitkár bejelentette, hogy Magyarországnak nem kell módosítania a státustörvényt. Németh szerint a Velencei Bizottság lényegében elfogadta a törvényt, s ezért annak alkalmazásáról kellene a két országnak tárgyalásokat folytatnia.

– A bukaresti *Adevărul* című román napilap kommentárja szerint a Velencei Bizottság állásfoglalása jelenti tizenegy év óta az első győzelmet, amelyet a román diplomácia, illetve egy román kormány aratott Budapesttel szemben.

– Adrian Severin volt román külügyminiszter, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) parlamenti közgyűlésének elnöke szerint a státustörvény kérdését csak nyugalommal és párbeszédrel lehet megoldani. Severin szerint a legjobb megoldás nem az lenne, ha a magyar törvényt módosítanák vagy hatályon kívül helyeznék. Ehelyett a gazdasági és szociális jogokat kellene kiterjeszteni a törvény által érintett országok valamennyi állampolgárára.

Október 23. – A brüsszeli Európai Konferencián Martonyi János magyar külügyminiszter újságírói kérdésre elmondta, a Velencei Bizottság megállapította: törvényes és pozitív folyamat az, hogy európai országokban törvények születnek a más államokban élő nemzeti kisebbségek támogatására. Más országok jogszabályaival összehasonlítva a magyar törvény visszafogott, például a vízumok, az anyaországban tartózkodás vagy a munkavállalás ügyekben. Ami döntő: a magyar törvény nem etnikai alapon áll, hanem a kulturális azonosságot ragadja meg.

– Adrian Năstase román miniszterelnök azt javasolta, hogy a státustörvény hatályának az RMDSZ-tagsággal rendelkező személyekre kellene kiterjednie. Markó Béla „érdekes elgondolásnak” nevezte Năstase javaslatát, és bejelentette, hogy az RMDSZ elemezni fogja azt.

– Ion Iliescu megvalósíthatónak és ésszerűnek nevezte Adrian Năstase román miniszterelnök azon javaslatát, hogy a romániai magyarok az RMDSZ tagsági igazolványának birtokában élhessenek a Magyarország területén a státustörvénybe foglalt kedvezményekkel.

Október 24. – Csurka István, a MIÉP elnöke egy nappal a MÁÉRT-ülés előtt a státustörvénnyel kapcsolatos magyar-román vitáról úgy vélte, hogy a román vezetés számára siker a vita elhúzása, siker a megalázó körülmények közötti tárgyalás, de a legnagyobb siker az, ha a magyar kormány elbizonytalanodik, és engedményeket tesz. Hozzáfűzte: Románia jól látja, hogy az Európai Uniótól valódi segítséget, támogatást nem kap a magyar kormány.

– Markó Béla RMDSZ-elnök szerint a Năstase-javaslat nagymértékben leegyszerűsítene a státustörvény alkalmazásával kapcsolatos, bonyolult eljárásokat, és a magyar kormánynak kell eldöntenie, hogy figyelembe veszi-e ezt a javaslatot.

– Valeriu Stoica, a Nemzeti Liberális Párt elnöke bírálta a Năstase-javaslatot. Szerinte Năstase feláldozott mindent, amit Romániának a román nemzeti érdekek védelmében a Velencei Bizottság jelentése révén sikerült elérnie.

– Horváth Gábor magyar külügyi szóvivő a Năstase-javaslatról nyilatkozva kifejtette, hogy a magyar identitás nem azonos az RMDSZ-tagsággal.

– Orbán Viktor magyar miniszterelnök véleménye szerint az Európa Tanács Velencei Bizottsága nem talált kivétnevelőt a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényben, ezért nincs akadálya a jogszabály végrehajtásának. Ugyanakkor elgondolkodtatónak nevezte azt, hogy nem érte semmiféle nemzetközi támadás a más országokban meglévő hasonló jogszabályokat, amelyek messze túllépnek a magyar státustörvény adta lehetőségeken.

Október 25. – Tőkés László püspök, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke határozottan elutasította Adrian Năstase román miniszterelnök azon felvetését, hogy a romániai magyarok az RMDSZ tagsági igazolványának birtokában élhessenek Magyarországon a státustörvénybe foglalt kedvezményekkel.

– Németh Zsolt magyar külügyi államtitkár szerint Adrian Năstase javaslatai minden szempontból alkalmasak a megvitatásra.

– Adrian Năstase bejelentette, hogy a szezonmunkára vonatkozó román-magyar egyezmény módosításával, egy diszkriminációt tiltó kitétel bevezetésével megoldhatók lennének a státustörvénnyel kapcsolatos problémák. A jelenlegi kétoldalú egyezmény 8000 magyarországi szezonmunkásban állapítja meg a felső határt, ennek eltörlésével megszűnne a státustörvénnyel szembeni kritikai álláspont.

Október 26. – Ülésezett a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT), melynek résztvevői megelégedéssel vették tudomásul az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottságának (Velencei Bizottság) 2001. október 19-én elfogadott 168/2001. sz. jelentését a nemzeti kisebbségek számára anyaországaik által nyújtott kedvezményekről. E dokumentum megerősíti, hogy a kisebbségekért elsősorban a lakóhelyük szerinti állam tartozik felelősséggel, és pozitív megítélés alá esik, ha valamely ország anyaországgént kedvezményeket és támogatást nyújt határon túli nemzeti kisebbségei számára.

– Adrian Năstase kormányfő a prefektusoknak tartott, szokásos heti távértekezletén kifejtette, hogy a magyar státustörvény nem európai jogszabály, s az alapjául szolgáló emberjogi filozófiából ki kell iktatni a gazdasági és szociális dimenziót, mert az meghaladja az Európa Tanács által elfogadott megközelítéseket és megoldásokat. Korábbi javaslatával kapcsolatban, miszerint a RMDSZ tagkönyvével rendelkező személyek élvezhessék a határon túli magyarok számára biztosított kedvezményeket, Năstase kifejtette: e formula alapján a státustörvény

kedvezményeire jogosult személyek megállapítása nem Budapesten történne, hanem az RMDSZ jelölné ki őket.

Október 28. – Orbán Viktor miniszterelnök a Duna Televízió *Heti Hirmondó* című műsorában elmondta, a státustörvényt illetően jó okunk van arra, hogy büszkék legyünk. Megfogalmazása szerint kevés olyan törvény van az ember életében, amiről azt mondaná, hogy nem egyszerűen jó, vagy a reményeink szerint jó, hanem nagyon közel is van az ember szívéhez.

– Ioan Rus belügyminiszter, a PSD Kolozs megyei szervezetének elnöke közzétette szervezetének Erdélyi Kiáltvány című dokumentumát. A dokumentum szerint vannak erők, amelyek „lépésről-lépésre akarnak megszerezni az RMDSZ és Magyarország politikájának érdekeit szolgáló jogokat”. Céljuk a többségében magyarok lakta enklávé kialakítása és az Erdély feletti gazdasági ellenőrzés megszerzése mellett a magyar taktika részét képezi a román nemzeti mítoszok lerombolása, kiforgatása is.

Október 29. – Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) hétfői közleményében Magyarország név szerinti megemlítése nélkül konfliktusok forrásaként bírálta a határon túli magyarok és Magyarország viszonyát szabályozó státustörvényt. Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa leszögezte, hogy „a kisebbségek jogainak védelme azoknak az államoknak a kötelessége, amelyekben élnek”.

– A román kormány közleményt bocsátott ki, amelyben leszögezi, hogy amennyiben nem történik meg a státustörvény módosítása annak hatályba lépéséig, végrehajtását mindaddig fel kell függeszteni, amíg meg nem szerzik a szomszédos országok beleegyezését és meg nem teremtik a módosításhoz szükséges feltételeket.

Október 30. – Nem szükséges a státustörvény módosítása – tartalmazza a magyar külügyminisztériumnak a román kormány közleményére reagáló nyilatkozata, amely egyúttal rögzíti: a magyar fél készen áll a jogszabály végrehajtásával kapcsolatos konzultációkra.

Október 31. – Traian Băsescu, Bukarest főpolgármestere Budapestre látogatott Demszky Gábor budapesti főpolgármester meghívására. Băsescu ez alkalommal a státustörvényt olyan kampányfogásnak nevezte, amely évtizedes egyensúlyt bontott meg. „Adrian Năstase és Orbán Viktor két, túlzottan ambiciózus miniszterelnök, akik mindenképp szavazatokat akarnak nyerni, de a felelősségérzet tekintetében rosszul állnak. Mindkettőjüknek meg kellene érteni, hogy a románok és magyarok együtt dolgoznak, egymás közt házasodnak, együtt lopnak, együtt élnek és ezt a jó együttélést csak az Orbánhoz és Năstasehoz hasonló politikuskok zavarják meg” – mondta Băsescu.

– Frunda György RMDSZ-szenátor szerint Adrian Năstase miniszterelnök javaslata, hogy az RMDSZ tagsági igazolványa szolgáljon alapul a magyar igazolvány kibocsátásához, pozitív fogadtatásra talált az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének jogi bizottságában.

– Erik Jürgens holland jelentéstevő az Európa Tanács Jogi és Emberi Jogi Bizottságának párizsi ülésén bejelentette, hogy a státustörvénnyel, illetve a hasonló jellegű európai jogszabályokkal foglalkozó dokumentum január közepére elkészül, és szükségesnek mondta, hogy addig a magyar kormány ne léptesse életbe a törvényt. Horváth Gábor külügyi szóvivő szerint nincs szükség a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény életbe léptetésének elhalasztására.

– Markó Béla bírálta a Nemzeti Liberális Párt, a Demokrata Párt és a Parasztpárt státustörvénnyel szembeni elítélő álláspontját. „Fel kell tennünk a kérdést, mikor voltak őszinték e kollégák, akkor-e, amikor – a koalíció idején – támogatták kezdeményezéseinket, vagy amikor támadnak ezekben a kérdésekben” – mondta az RMDSZ szövetségi elnöke, aki érthetetlen-

nek minősítette azt, hogy Romániában eltorzítva került a közvélemény elé a MÁÉRT álláspontja, amelyet aztán román politikusok és politikai pártok is eltorzítva értelmeztek. Markó Béla nyomatékosan hangsúlyozta: a MÁÉRT és tapasztalatai szerint a magyar kormány legilletékesebb képviselői is méltánylóan fogadták a román kormányfő javaslatát.

November 1. – A Demokrata Párt elnöke, Traian Băsescu bukaresti főpolgármester bejelentette, hogy pártja benyújtja a magyar jogszabályt tiltó törvény egyetlen cikkelyből álló tervezetét, amennyiben az év végéig a két kormány nem állapodik meg arról, hogy a státustörvényt nem alkalmazzák Romániában.

November 2. – A szlovák külügyminisztérium véleménye szerint a magyar fél „egyoldalúan és tudatos ferdítéssel” értelmezi a Velencei Bizottság státustörvénnyel kapcsolatos álláspontját. A jelentésből kiderül, hogy a Velencei Bizottságnak a magyar státustörvénnyel kapcsolatos álláspontja nyomán kialakult szlovák véleményről Eduard Kukan szlovák külügyminiszter október utolsó napján levélben tájékoztatta az európai intézményeket, köztük Walter Schwimmert, az Európa Tanács főtákarát, Günther Verheugent, az Európai Unió bővítési főbiztosát és Rolf Ekeust, az EBESZ kisebbségi főbiztosát is.

November 3. – Orbán Viktor interjút adott a *Süddeutsche Zeitung* című német lapnak. Ebben a magyar kormányfő kifejti, hogy az Európai Unió tudattalanul bár, de hajlamos egyszínű térségként rendeződni. Ezért a politikusoknak és a népeknek föl kell venniük programjukba a nemzeti gondolatot mint közös célt – hangoztatta. Orbán Viktor visszautasította a tekintélyelvű kormányzás vádját. Mint mondta, Churchilltól de Gaulle-on át Straussig és Kohlig ezt vetették a szemére minden európai politikusnak, aki kemény kézzel kormányzott.

November 6. – Ha az utódállamok biztosítanak a tényleges jog- és esélyegyenlőséget a magyarság számára, akkor a státustörvénynek nem lenne különösebb jelentősége – jelentette ki Kövér László, a Fidesz-Magyar Polgári Párt alelnöke a *Krónika* című erdélyi lapnak.

– Martonyi János külügyminiszter Strasbourgban az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének főtákarával, Bruno Hallerrel és az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával, Rolf Ekeusszal folytatott eszmecsere keretében kérte a két szervezetet, nyújtson politikai támogatást ahhoz, hogy a kedvezménytörvényt bíráló szomszédos országok készséget tanúsítsanak a Magyarországgal való érdemi konzultációra a konkrét fenntartásaikkal kapcsolatos megoldások kidolgozása érdekében. Haller hangsúlyozta, hogy az ET közgyűlése a Velencei Bizottság megközelítéséhez hasonlóan szintén nem kizárólag a magyar törvényt fogja vizsgálni, hanem szélesebb kitérítésben a hasonló európai szabályozásokat. Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségi főbiztososa a magyar külügyminiszterrel való találkozáson egyértelműen úgy foglalt állást, hogy a törvény nem vezetett feszültséghez a térségben, és semmilyen szempontból nem jelent biztonságpolitikai problémát.

November 7. – Kolozsváron megegyezés született az érintett magyar szervezetek között a státustörvény végrehajtásának módjáról. Az RMDSZ, az erdélyi magyar történelmi egyházak és különböző civil szervezetek vezetői megállapodtak abban, hogy Romániában az ajánlások folyamatát egy olyan felügyelő testület irányítja, amelyben az egyházakat, az RMDSZ-t és a civil szervezeteket kilenc-kilenc küldött képviseli. A testület elnöke 28. tagként Markó Béla, az RMDSZ elnöke lesz. A tulajdonképpeni munkát az RMDSZ apparátusa végzi majd. Az irodák a szövetség területi szervezeteinél működnek. Ezek mellett is létrejönnek a felügyelő testülethez hasonló védnökségek.

– Graham Watson, az Európai Parlament állampolgári szabadságjogok, igazságügyi és belügyi bizottságának elnöke a *Curierul National* brüsszeli tudósítójának adott interjújában azt a

véleményét fogalmazta meg, hogy a magyar státustörvény ellentmond az Európai Unió koppenhágai csúcserőkezletén megfogalmazott csatlakozási kritériumoknak.

November 9. – Az Európai Parlament (EP) Európai Néppárt-Európai Demokraták (EPP-ED) frakciójának vezetősége kétnapos budapesti ülésén egyetértett abban, hogy a magyar státustörvény hozzájárul a kulturális-nyelvi sokszínűség fenntartásához, amely Európa nagy erőforrása. Wim van Velzen, a néppárti frakció elnökhelyettese szerint a frakció vezetősége a budapesti ülésen meggyőződhetett a státustörvény fontosságáról, megismerte annak hátterét és célkitűzéseit.

– Mircea Geoană román külügyminiszter *Magyar Hírlap*nak adott interjúja szerint a román-magyar kapcsolatok nem korlátozódnak a Magyarországgal szomszédos államokról szóló törvény körüli nézetkülönbségekre, azok sokkal összetettebbek, s a különböző területeken kialakított együttműködések szép eredményeket hoztak.

November 12. – A Magyar Köztársaság pozsonyi nagykövete átadta a szlovák külügyminisztériumban a magyar kormány álláspontját azzal az állásfoglalással kapcsolatban, amelyet a szlovák kormány az Európa Tanács Velencei Bizottságának jelentése fényében fogalmazott meg a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvénnyel összefüggésben, és amelyet november 2-án több európai politikushoz eljuttatott.

November 13. – Az Európai Bizottság Magyarországról készített országjelentése szerint Magyarországnak legkésőbb EU-csatlakozásig hozzá kell igazítania a státustörvényt az uniós joganyaghoz, mert a törvény nincs összhangban a diszkriminációmentességnek az EU alapszerződésében szereplő elvével. A dokumentum a közös kül- és biztonságpolitikával összefüggésben tesz említést a törvényről, s úgy értékeli, hogy annak „egyes rendelkezései a jelek szerint nem felelnek meg a kisebbségvédelem területén Európában uralkodó normáknak”.

– Martonyi János magyar külügyminiszter szerint Magyarország változtat a státustörvény alkalmazásán a területen kívüli aspektusok figyelembe vételével.

November 14. – Markó Béla RMDSZ-elnök szerint megfelelő politikai akarat esetén a magyar és a román kormány képes megoldást találni a státustörvénnyel kapcsolatos román fenntartásokra.

– Adrian Năstase román kormányfő levelet küldött Orbán Viktornak a státustörvényre vonatkozó román kifogásokról. A román külügyi szóvivő a sajtó kérdéseire válaszolva kifejtette: román részről teljesen egyetértenek azzal a következtetéssel, amelyre az Európai Bizottság a Magyarországról készített országjelentésben jutott. A státustörvény kérdése szerepelni fog Adrian Năstase román és Orbán Viktor magyar miniszterelnök kétoldalú megbeszélésének napirendjén, melyre Bukarestben a Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezmény csúcstalálkozóján kerül sor.

– Jonathan Scheele, az Európai Bizottság bukaresti képviselője szerint az EU tárgyalásokat javasolt Magyarországnak, hogy megegyezésre jusson szomszédaival a státustörvényre vonatkozóan a Velencei Bizottság ajánlásaival összhangban.

– Günther Verheugen bővítési főbiztos szerint a státustörvény nincs összhangban a közösségi joganyaggal. Szerinte az alkalmazás módjától függ, hogy a törvény sérti-e a nemzetközi jogszabályokat.

November 15. – Jürgen Köppen, az Európai Unió budapesti nagykövete a *Népszabadságnak* nyilatkozva kifejtette, hogy a státustörvény fő problémája: exterritoriális jellege. Köppen szerint ezt a Magyarországról szóló országjelentés is világosan megfogalmazza.

– A magyar országjelentés nem kéri a státustörvény módosítását, a magyar kormány a Velencei Bizottság ajánlásait külön kormányrendeletekben kívánja megfogalmazni – közölte Horváth Gábor, a magyar kormány szóvivője.

– A Nemzeti Liberális Párt álláspontja szerint a román kormánynak határozottan érvényesítenie kellene a Velencei Bizottság jelentésébe és a magyar EU-s országjelentésbe foglaltakat a státustörvénnyel szemben.

– A román lapok nagy sikerként könyvelik el a státustörvénnyel szembeni EU-s (európai bizottsági) álláspontot.

November 16. – Horn Gyula MSZP-s politikus, volt kormányfő az Európai Bizottság országjelentése kapcsán úgy fogalmazott: a státustörvény nem jogi, hanem kőkemény politikai kérdés, emiatt a kormánynak felül kell vizsgálnia eddigi magatartását és politikáját. „Gombolják újra a kabátot, és próbáljanak újra megegyezni a szomszédos országok kormányaival, mivel két bal kézzel fogtak hozzá ehhez a dologhoz” – hangzott Horn.

– Bukarestben a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (CEFTA) csúcserkeztete után tartott kétoldalú megbeszélésen Orbán Viktor és Adrian Năstase áttekintette a két ország közötti kapcsolatok szinte minden lényeges kérdését. A legtöbb szó a kedvezménytörvényről esett. Adrian Năstase átadta a törvénnyel kapcsolatos konkrét román észrevételek listáját. Orbán Viktor ígéretet tett arra, hogy ezeket az észrevételeket gyorsan és alaposan megvizsgálják, mihamarabb választ adnak rájuk.

November 19. – A *Népszabadságnak* adott interjújában Adrian Năstase román kormányfő kifejti, a magyar státustörvény Bukarest számára elfogadhatatlan politikai felhangokat tartalmaz. Năstase utal azokra a konkrét román kifogásokra, amelyeket az Orbán Viktor magyar kormányfővel Bukarestben folytatott találkozója keretében átadott levél is tartalmaz. Szerinte Románia számára változatlanul gondot okoz a magyar igazolvány elnevezése, tartalma és az okmány kibocsátásával kapcsolatos eljárási rend. Úgy látja: a jogszabályban nincs helyük a gazdasági és szociális jellegű passzusoknak, így a munkavállalással, a társadalombiztosítással és az utazással kapcsolatos kedvezményeknek. Szerinte „nincs közük a kisebbségvédelemhez” a nem magyar nemzetiségű házastársakra és gyermekekre vonatkozó kedvezményeknek, csakúgy, mint az „egységes magyar nemzethez való tartozásra” vonatkozó törvényi utalásnak.

– Orbán Viktort Belgrádban fogadta Vojislav Kostunica jugoszláv elnök. A megbeszélés után a magyar miniszterelnök arról tájékoztatta az újságírókat, hogy jugoszláv és szerb részről nincsenek kifogások a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban, de Belgrádban is igényt tartanak az egyeztetésre.

November 20. – Martonyi János külügyminiszter az Országgyűlés európai integrációs bizottságának bővített ülésén kifejtette, nem reménytelen, hogy a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban Bukarest által megfogalmazott konkrét észrevételek ügyében sikerül megfelelő megállapodásra jutni Romániával.

November 21. – Orbán Viktor rádióinterjúban tette kétségtelenné, hogy jövő év január 1-jével hatályba lép a kedvezménytörvény, egyúttal azonban jelezte: a jogszabály „igazi tartalmát és értelmét” a végrehajtási rendeletek adják majd meg, amelyekről a kormányülésen is tárgyalni fognak.

November 24. – A magyar kormány kidolgozta a magyar igazolványok kiadására vonatkozó végrehajtási rendeletet – jelentette be a kormányzóvivő a kabinet ülését követő sajtótájékoztatón Budapesten. Borókai Gábor közölte: a rendelet véglegesítése előtt a jogszabálytervezetet valamennyi érintett ország illetékeseivel egyeztetni kívánják. Kormányrendelet értelmében

nemcsak magyar állampolgár kaphatja meg a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze, Érdemes Művésze és a Magyar Köztársaság Babérkoszorúja Díjat, hanem azok a személyek is, akik a magyarság szolgálatában példamutató tevékenységükkel azt kiérdemelték. A kormány döntése értelmében ingyenesen utazhatnak jövő év elejétől valamennyi közlekedési eszközön a hat év alatti és a hatvanöt év feletti magyar, valamint a magyar igazolvánnyal rendelkező állampolgárok.

November 28. – Adrian Năstase román miniszterelnök szerint az RMDSZ feleslegesen siet a magyar kedvezménytörvényben szereplő ajánló testületek létrehozásával, mivel ezeknek nem lesz mit csinálniuk.

– Íjgyártó István, Magyarország bukaresti nagykövete szerdán átadta Cristian Diaconescu román külügyi államtitkárnak azt a levelet, amelyet Orbán Viktor magyar miniszterelnök küldött Năstase román kormányfőnek. A levél válasz a november 16-i román levélre.

– A magyar fél rövidesen átadja az érintett szomszédos országoknak a kedvezménytörvény végrehajtási rendeleteinek tervezetét, amelyekről kész érdemi konzultációt folytatni – jelentette be a magyar külügyi szóvivő.

December 3. – A magyar kormány ülésén a kedvezménytörvény hatálya alá tartozó személyek diákkedvezményeiről tárgyaltak: a döntés értelmében a határon túli magyar diákok magyarországi társaiknak kijáró kedvezményekre jogosító diákigazolványt kaphatnak.

– Markó Béla RMDSZ-elnök Bukarestben találkozott Rolf Ekeusszal, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával, aki kifejtette: a magyar státustörvény végleges formájával kapcsolatos álláspontjához megvárja a magyar és a román kormány közötti megbeszélések eredményeit.

December 6. – A *Die Presse* című konzervatív bécsi lap „Dél-Tirol mindenütt van” címmel Erhard Busek, az EU bővítésével foglalkozó osztrák kormány megbízott cikkét közli. A magyarországi kedvezménytörvényről írja: formai szempontból az EU bizottságának igaza van, amikor azt mondja, hogy csak az *acquis communautaire*-ért felel, ám a tagállamoknak inkább segíteniük kellene a feszültségek leépítésében. Rövidlátó bíráló helyett megértésre és segítségre lenne szükség, hiszen e helyzetek legtöbbször európai kormányok politikai döntéseire vezethető vissza. „Nem szabad megengedni, hogy a múlt árnyai utolérjenek bennünket, különösen mivel a magyar pártok Szlovákiában és Romániában jelentős mértékben hozzájárultak a stabilizációhoz” – írta.

– Az RMDSZ és a PSD egy újabb együttműködési egyezmény feltételeiről tárgyalt. Markó lezögezte, a kedvezménytörvény alkalmazásának kérdését nem lehet feltételként kötni az újabb együttműködési megállapodáshoz. A magyar országgyűlés által elfogadott törvény nem az RMDSZ és a kormánypárt közötti tárgyalások témája.

– Martonyi János külügyminiszter Brüsszelben megbeszélést tartott Günther Verheugennel, az EU bővítési főbiztosával. Szóba került a kedvezménytörvény is; Verheugen szerint az Európai Bizottságnak a törvény ellen sohasem volt kifogása, csak azt szorgalmazta, hogy a végrehajtás módjáról a magyar kormány állapodjon meg az érintett szomszédokkal.

December 11. – Horn Gyula volt MSZP-s miniszterelnök indítványozta, hogy a kormány függessze fel a határon túli magyarság kedvezménytörvényének végrehajtását, amíg a jogszabályt illetően nem születik megegyezés Magyarország és a szomszédos országok között.

December 12. – Jürgen Köppen, a brüsszeli bizottság magyarországi delegációjának vezetője úgy vélte, az idei országjelentés igen kedvező képet fest Magyarországról. A még megoldandó feladatok között említette meg a közbeszerzési rendszer és a szociális párbeszéd javítását, a

médiatörvény mielőbbi módosítását, a roma integráció és a korrupció elleni harc folytatását, valamint a kedvezménytörvény végrehajtásának ügyét.

December 13. – A román és magyar külügyminiszter telefonon megegyezett arról, hogy Cristian Diaconescu és Németh Zsolt államtitkárok tárgyalnak a státustörvény alkalmazásának kompromisszumáról. A kormányfői levélváltások nyomán érdemi haladás történt, és erősödött a lehetősége annak, hogy megszülessen a megállapodás a törvény alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről.

December 14. – Ha a két kormány között nem lesznek kommunikációs problémák, a következő hetekben sikerülhet megoldást találni a kedvezménytörvény ügyében – jelentette ki Markó Béla, az RMDSZ elnöke.

December 16. – Martonyi János magyar külügyminiszter bejelentette, hogy Orbán Viktor miniszterelnök személyes megbízottja, Németh Zsolt külügyi politikai államtitkár Bukarestbe utazik, hogy román partnereivel folytasson megbeszéléseket. Martonyi János nem tart kizártnak egy karácsony és újév között létrejövő magyar-román miniszterelnöki találkozót.

December 17. – Németh Zsolt szerint jelentős haladás történt a kedvezménytörvénnyel kapcsolatos bukaresti találkozón.

– Takács Albert újonnan megválasztott országgyűlési biztos szerint a státustörvény hatálybalépésével újabb problémák jelentkeznek, amelyek várhatóan diszkriminációs panaszügyekként jelennek meg az ombudsmanok gyakorlatában.

December 18. – A szlovák parlament külügyi bizottsága megszavazta, hogy a törvényhozás plénuma napirendjére tűzi a magyar kedvezménytörvény kérdését.

December 21. – Az elvi megállapodás megszületett a magyar-román egyetértési dokumentum szövegéről, de a kedvezménytörvényre vonatkozó részletek kimunkálása még folytatódik Budapesten – mondta Németh Zsolt külügyi államtitkár.

December 22. – Orbán Viktor magyar és Adrian Năstase román miniszterelnök Budapesten aláírta a két kormány közötti egyetértési nyilatkozatot a kedvezménytörvényről és a kétoldalú együttműködés kérdéseiről. Năstase kíséretében Magyarországra utazott Mircea Geoană külügyminiszter, Hildegard Carola Puwak, az európai integrációs ügyek minisztere, valamint egy 35 fős sajtókíséret. A küldöttség tagja az RMDSZ részéről Frunda György és Kelemen Attila is. Az aláírást követő nyilatkozatukban a felek egyetértettek abban, hogy sikerült megnyugtatóan rendezni a kedvezménytörvénnyel kapcsolatban felvetődött román aggályokat.

Január 1. – Életbe lépett a határon túli magyarokról szóló törvény.

Összeállította: **Bakk Miklós**

¹ Bakk Miklós – Bodó Barna: A státustörvény mint erőpróba, In: *Romániai Magyar Évkönyv 2001*, 317-340.

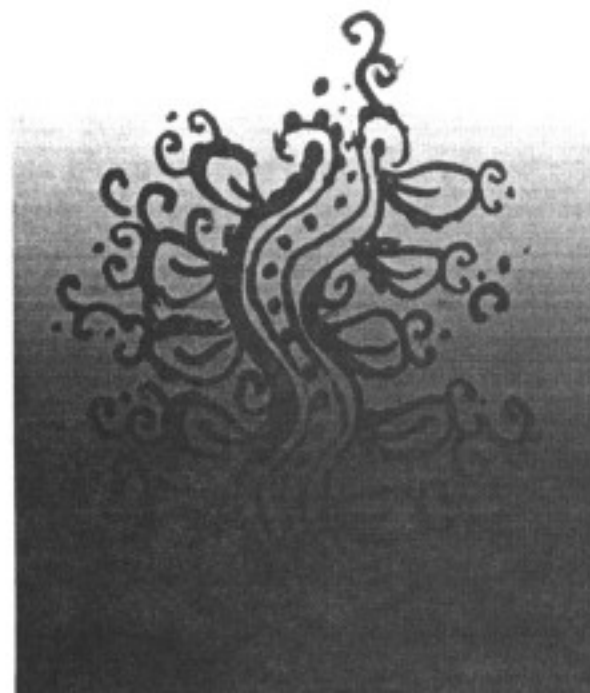
² A Pro Minoritate Alapítvány szervezte 2001. november 21-i tanácskozás címe *Szabad identitásválasztás*; a XXI. Század Intézet és a Teleki László Intézet 2001. november 30-án Budapesten szervezett nemzetközi konferenciát *A státustörvény: előzmények és következmények* címmel; az MTA Kisebbségkutató Intézete 2002. május 30-31-én szervezett tudományos konferenciát *Változások a Kárpát-medence etnikai tér- és identitás-szerkezetében* címmel, amelynek egyik hangsúlyos témája a státustörvény volt.

³ Az is fontos és figyelmet érdemlő, hogy az anyaországban kedvezménytörvényként emlegetett jogszabály a határon túli magyarok körében továbbra is státustörvény: a jogállás, az anyaország és a kisebbségben élő magyar egyén/közösség közötti jogviszony szimbolikusan is sokkal fontosabb a határon túliaknak, mint a különben nem lebecsülendő kedvezmények.

⁴ A kötet még parlamenti képviselők részére sem volt elérhető, külföldi recenzio és utalások alapján alakult ki a könyv tartalmáról és hangvételéről az a vélemény, hogy Năstase alapvetően nem fogadja el a státustörvényt.

Kronológiák, dokumentumok

2001 fontos belpolitikai eseményei

Január

4. - Vasile Lupu bejelenti, hogy jelöltként indul a Parasztpárt (PNTCD) elnöki székéért.
- Frunda György RMDSZ-szenátor szerint Ilie Ilaşcu kiszabadítását Moldova kormányának kell kérnie a transznisztriai hatóságoktól. Frunda szerint Ilaşcu megválasztása a román szenátusba alkotmányellenes volt.
8. - Összehívják a parlament rendkívüli ülészakát.
- A miniszterelnök tanácskozássorozatot kezdeményez a megyei Társadalmi Demokrácia Pártja (PDSR) szervezetekkel a prefektusok személyéről. Markó Béla Viorel Hrebenciuc-kal tárgyalt a magyar alprefektusok kinevezésének lehetőségéről a magyar többségű megyékben.
9. - Vlad Roşca volt közigazgatási miniszter és Mihai Gheorghiu képviselő kilép a PNTCD-ből. A párt Kolozs megyei szervezetének egy csoportja nem szavazta meg Andrei Margának, volt közoktatási miniszternek valamint hat hívének részvételét a PNTCD januárra tervezett kongresszusán.
12. - Radu Timofte PDSR-szenátor lesz a Román Hírszerző Szolgálat (SRI) igazgatója.
16. - A képviselőház 222 szavazattal 73 ellenében (a Nagy-Románia Párt/PRM ellenszavazatai) elfogadja az államosított ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló 10/2001-es törvényt.
18. - A képviselőház elfogadja a közigazgatási törvényt.
- 79 képviselő az alkotmánybírószágon megtámadja az államosított ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló 10/2001-es törvényt.
19. - A PDSR rendkívüli Országos Konferenciájának küldöttei egyhangúlag a párt elnökévé választják Adrian Năstăsét.
20. - Andrei Margát az előzményekhez képest meglehetősen váratlanul a PNTCD elnökévé választják. Marga a párt kongresszusán a második választási fordulóban Constantin Duda Ionescut győzte le.
- Az RMDSZ Képviselők Tanácsa jóváhagyja a PDSR-vel kötött együttműködési egyezmény („protokollum”) szövegét, melyet az RMDSZ Operatív Tanácsa dolgozott ki.
26. - A Kereszténydemokrata Nemzeti Szövetség (ANCD) elnöke kijelentette, hogy csak akkor fuzionálnak a Parasztpárttal, ha ezzel létrejön egy kereszténydemokrata pólus a román politikai életben.
27. - Radu Sîrbu lemond a PNTCD Kolozs megyei szervezetének elnöki tisztségéről.
28. - A Nemzeti Liberális Párt alelnöke, Horia Rusu közúti balesetben életét veszti.

Február

6. - Az Európai Bizottság előzetes jelentése a Romániával szembeni vízumkényszer megszüntetéséről. A jelentés szerint megszűnik Románia vízumkötelezettsége, de erre csak az

Európai Bizottság egy következő jelentése alapján kerül sor, melyet az Európai Tanácsnak kell jóváhagynia.

7. - Az Alkotmánybíróság elutasítja az ingatlantörvénnyel (10/2001-es sz. Tv.) szemben benyújtott alkotmányossági kifogásokat.

8. - Ion Iliescu államfő kihirdeti az államosított ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló törvényt.

9. - A Demokrata Párt (PD) Országos Koordinációs Tanácsa (CCN) elhatározza a rendkívüli Országos Konvenció összehívását májusban. A szavazást követően Traian Băsescu, a párt alelnöke, Bukarest főpolgármestere bejelenti, hogy jelölteti magát a párt elnöki tisztségére.

12. - A Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) és a Román Szociáldemokrata Párt (PSDR) elnökei, Adrian Năstase és Alexandru Athanasiu megkezdik a két párt egyesítésére vonatkozó tárgyalásokat. A fúzióra az év első hat hónapjában kell sort keríteni.

- Corneliu Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt (PRM) elnöke indítványt nyújt be a szenátusban a román törvények és az európai normák összehangolásáról a regionális nyelvek használatára vonatkozóan. Az indítvány felszólítja a kormányt, hogy vonja vissza a parlamentből a közigazgatási törvényt.

- A Legfelső Honvédelmi Tanács (CSAT) Ion Iliescu államfő javaslatára Gheorghe Fulgát nevezi ki a Külföldi Hírszerző Szolgálat (SIE) igazgatójává.

14. - Valeriu Stoica, a PNL első alelnöke felszólítja a PDSR vezetését, hogy távolítsa el a SIE tevékenységét felügyelő szakbizottság éléről Ristea Priboi képviselőt, mivel az valamikor aktív Szekuritáté-tiszt volt.

18. - A PNL kongresszusán Valeriu Stoica első alelnököt a párt elnökévé választják. Alelnöki megbízatást Crin Antonescu, Călin Popescu-Tăriceanu, Dinu Patriciu, Dan Radu Rușanu és Andrei Chiliman kap.

19. - A szenátus elutasítja Corneliu Vadim Tudor PRM-elnök indítványát, amely arra szólította fel a kormányt, hogy vonja vissza a parlamentből a közigazgatási törvényt.

27. - A PNTCD és az ANCD vezetői közös nyilatkozatot adtak ki a két párt minél gyorsabban végrehajtandó fúziójáról.

Március

1. - Az Európai Parlament határozatot hoz a román állampolgárokkal szembeni vízumkötelezettség feltétel nélküli megszüntetéséről.

- Ion Iliescu államelnök szerint Ristea Priboi azért választották a SIE-t felügyelő parlamenti bizottság élére, mert „ezen a területen dolgozott”.

6. - Andrei Marga, a PNTCD elnöke és Victor Ciorbea, az ANCD elnöke aláírja a két párt egyesüléséről szóló jegyzőkönyvet.

7. - A parlamenti pártok közös nyilatkozatban szállnak síkra Románia NATO-csatlakozása mellett.

15. - 73 PRM- és PDSR-képviselő alkotmányossági kifogást nyújtott be az alkotmánybírósághoz a közigazgatási törvény anyanyelv-használati előírásaira vonatkozóan.

- Az EU-tagállamok belügyminiszterei úgy döntenek, hogy a román állampolgárokkal szembeni vízumkötelezettség mindaddig érvényben marad, míg a román állam nem teljesíti az összes, Brüsszelben megszabott feltételt.

31. - A romániai pártok vezetői, a munkáltató és munkavállaló szervezetek, az akadémia valamint a civil társadalom képviselői Snagovon közös nyilatkozatot fogadnak el, melyben támogatják Románia NATO-felvétel érdekében tett erőfeszítéseit.

Április

5. - A román szenátus határozatot hoz a nyugati államokkal szemben létező vízumkötelezettség egyoldalú megszüntetéséről.

7. - A parlamentben megkezdődik a 2001. év költségvetésének vitája.

12. - A parlament elfogadja Románia 2001. évi állami és társadalombiztosítási költségvetését.

17. - 53 PNL- és PD-képviselő alkotmányossági kifogást nyújt be az alkotmánybírószágon a 2001. évi költségvetés törvényével szemben.

18. - A PNL felmondja a PSDR-vel 2000. végén kötött együttműködési egyezményt. A határozatot a párt vezetősége egyhangú döntéssel hozta meg.

19. - Ristea Priboi lemond a SIE tevékenységét felügyelő bizottság elnökségéről.

- Az Alkotmánybírószágot alkotmányosnak nyilvánítja a közigazgatási törvényt.

24. - A parlament SRI-bizottságának elnöke szerint a Radu Timoftét ért vádak, miszerint a SRI igazgatója a KGB ügynöke volt, manipulált dokumentumokon alapulnak.

25. - Virgil Măgureanu SRI-bizottság előtt tett nyilatkozata szerint Radu Timofte nem volt KGB-ügynök, és vizsgálat sem folyt ellene ezen a címen.

- Az alkotmánybírószágot elutasítja a költségvetési törvénnyel szemben benyújtott kifogást.

- Ion Iliescu államfő kihirdeti a közigazgatási törvényt.

26. - Günther Verheugen, az Európai Bizottság bővítési főbiztosa a Romániával szembeni vízumkötelezettség megszüntetését javasolja.

- A parlament SRI-bizottsága megállapítja, hogy Radu Timofte nem volt KGB-ügynök.

- Ion Iliescu államfő kihirdeti a 2001-es költségvetés törvényét.

Május

2. - A PSDR és a PSDR elnökei, Adrian Năstase és Alexandru Athanasiu megállapodnak, hogy a két párt fúziójára június közepéig kerül sor, amikor megtartják az új párt, a Szociáldemokrata Párt (PSD) alakuló kongresszusát.

18. - A Demokrata Párt (PD) rendkívüli Országos Konvenciója Traian Băsescu, Bukarest főpolgármesterét választja a párt elnökéül Petre Roman helyett.

Június

2. - A PNTCD országos vezető tanácsa elfogadja a PNTCD és ANCD fúziójáról szóló jegyzőkönyvet, és Victor Ciorbeát választja meg az Országos Vezető Bizottság elnökéül.

6. - Andrei Marga lemond a PNTCD elnöki tisztségéről. Victor Ciorbeát megválasztják ideiglenes elnöknek. A Marga- és a Ciorbea-szárny között kialakuló éles harc gyakorlatilag két táborra hasítja a Parasztpártot.

16. - Simona Marinescu, a PD titkára bejelenti a pártból való végleges távozását.

- A Szociáldemokrata Párt (PSD) alakuló kongresszusán bejelentik a PSDR és a PSDR egyesülését; az új párt elnöke Adrian Năstase. Az Országos Tanács tagjai közé választják Simona Marinescu, Avram Filipaș, Cristian Dumitrescu és Dan Ionescu volt PD-képviselőket.

17. - A PSD megalakulása utáni, első Országos Tanácsülésen a testület elnökéül Alexandru Athanasiut, a PSDR korábbi elnökét választják. A párt főtíkára Cosmin Gușă, s megválasztják a 12 alelnököt.

19. - A magyar országgyűlés elfogadja a kedvezménytörvényt. Adrian Năstase kijelenti, hogy Románia területén nem fogják alkalmazni a törvényt.

24. - A Román Nemzeti Egységpárt (PUNR) és a Román Nemzeti Párt (PNR) szövetségéből létrejött Nemzeti Szövetség Pártja (PAN) országos választmánya jóváhagyja a párt PD-be való beolvadásának tervét.

29. - Az Európai Bizottság 2002. január elsejétől javasolja az EU-s tagállamoknak a Romániával szembeni vízumkötelezettség megszüntetését. A végső döntést a Miniszterek Tanácsa (az Európai Tanács) szeptember 27-i tanácskozására tűzték ki.

Július

2. - A PSD állandó meghívotti státust kap a Szocialista Internacionáléban.

- A kormány létrehozza a *Románia Alapot*, amely költségvetésen kívüli forrásként Románia külföldi imázsa javítását szolgálja.

6. - Andrei Marga benyújtja a PNTCD elnöki tisztségéről való lemondását.

- A PNTCD országos vezető testülete (BNC) a párt ideiglenes elnökéül, a december 14-16-án tartandó rendkívüli kongresszusig terjedő időszakra Victor Ciorbeát jelöli ki.

9. - Az országos átvilágító bizottság (CNSAS) elnöke, Gheorghe Onișoru és a parlamenti SRI-bizottság elnöke, Ion Stan megegyeznek abban, hogy a Ticu-törvény módosításának tartalmaznia kell azt az előírást, miszerint a papok dossziéjának átvizsgálására csak az illető felekezet vezetőségének jóváhagyásával kerülhet sor.

Augusztus

7. - Románia főügyésze, Tănase Joița rendkívüli perújrafelvételt rendel el a Legfelsőbb Bíróság ítélete ellen, amellyel Victor Athanasie Stănculescu és Mihai Chițac tábornokok a temesvári forradalomban játszott szerepükért 15 év börtönbüntetést kaptak.

9. - I. Mihály, Románia egykori uralkodója az ingatlantörvény előírásai alapján kérvényt nyújt be a szinajai polgármesteri hivatalban a Peleş kastély visszaszolgáltatására vonatkozóan.

27. - A bukaresti törvényszék nem ismeri el az ANCD és PNTCD fúzióját. A bírák elutasítják a PNTCD kérését, hogy a törvényszék ismerje el az ANCD beolvadását, és törölje azt a politikai pártok jegyzékéből.

28. - A SRI tevékenységét felügyelő parlamenti bizottság többségi szavazattal eldönti, hogy felkéri a SRI-t, készítsen elemzést arról, miként érinti az állami ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló törvény a nemzetbiztonságot.

29. - A szenátus jogi bizottsága jóváhagyja a Btk. homoszexuális kapcsolatokat büntető, 200. paragrafusának törlését.

Szeptember

3. - A PSD főtíkára, Cosmin Gușă bejelenti, hogy pártja semmilyen politikai kezdeményezést nem tesz Miron Cozma ügyének rendkívüli perújrafelvétele érdekében.

5. - A PNL Állandó Bizottsága folytatja a tárgyalásokat a Szövetség Romániáért (ApR) párttal a legmegfelelőbb együttműködés kialakításáért. A PNL a politikai paletta jobbközép pólusának megteremtése érdekében a PNL-Câmpeanu, a Jobboldali Erők Szövetsége (UFD) és az ApR pártjaival kezdeményezett tárgyalásokat.
11. - Az Egyesült Államok elleni terrortámadást követően a Legfelső Honvédelmi Tanács (CSAT) biztonsági intézkedéseket fogantatosít a román államhatár és a román állampolgárok védelmében.
14. - A Legfelső Honvédelmi Tanács (CSAT) javasolja, hogy Románia bocsássa a NATO rendelkezésére felségterületét, felségvizeit valamint légerét. A javaslatról Ion Iliescu államfő levélben tájékoztatta a parlament két házának elnökét.
- A PRM elnöke, Corneliu Vadim Tudor kijelenti, hogy 1995-ben Romániában Hammász-terroristákat képeztek ki.
18. - A képviselőház ratifikálja a NATO és Románia között létrejött biztonsági egyezményt, melyet 1994. július 8-án írtak alá Brüsszelben, és amely lehetővé teszi a minősített információk cseréjét.
19. - A parlament két háza jóváhagyja Románia részvételét a NATO oldalán a terrorizmus elleni nemzetközi harcban.
21. - Ismét önálló pártként jegyezik be a Román Nemzeti Egységpártot (PUNR).
23. - Szebenben tanácskoznak az Erdély-Bánság Liga képviselői. Elhatározzák a párt bejegyzéséhez szükséges aláírások gyűjtését, valamint az alapszabályzat és a program véglegesítését.
24. - Corneliu Vadim Tudor, a PRM elnöke levélben értesíti Nicolae Văcăroiu-t, a szenátus elnökét, hogy lemond parlamenti mentelmi jogáról.
27. - Az Európai Tanács a szeptember 11-i New York-i terrortámadás nyomán kialakult helyzetben elhalasztja a Romániával szembeni vízumkényszer eltörlésével kapcsolatos döntése meghozatalát. A halasztásban szerepet játszott az is, hogy az ügynevezett vízum-munkacsoport csupán néhány nappal korábban, szeptember 24-én ült össze először.

Október

4. - A szenátus elfogadja a 2002. évi költségvetést.
18. - A szenátus jóváhagyja a lakossági nyilvántartást a Belügyminisztériumtól a helyi önkormányzatok, az útlevelesztályt pedig a prefektúrák hatáskörébe utaló kormányrendeleteket.
20. - A Parasztpárt Chiriță-Marga-Lupu-csoportosulása úgy dönt, hogy új pártot hoz létre Keresztény Néppárt néven.
22. - Mircea Geoană külügyminiszter bejelenti, hogy Románia felújítja az Oroszországgal folytatott tárgyalásokat az alapszerződés megkötése érdekében.
25. - A román kormány határozatot hoz arról, hogy a román állampolgárok december 1-étől milyen feltételek mellett utazhatnak ki az Európai Unió tagországaiba.
28. - Ioan Rus belügyminiszter, a PSD Kolozs megyei szervezetének vezetője bemutatja a Szociáldemokrata Program Erdélyért című vitairatot.

November

5. - A PRM indítványa a képviselőházban „A Moszkvában található román kincs és a Molotov-Ribbentrop-paktum és következményeinek elítélése” címmel.

- Adrian Păunescu PSD-szenátor Ion Antonescu marsall perének újratárgyalását követeli.
- 9.** - A képviselőház elutasítja a PRM bizalmatlan sági indítványát.
- 12.** - A Demokrata Párt (PD) is készít Kolozsvár- illetve Erdély-központú nemzeti programot Emil Boc képviselő, a párt kolozsvári fiókjának alelnöke szerint.
- 15.** - Radu Timofte SRI-igazgató kijelenti, hogy a Szekuritáté archívumában nem található meg Ion Iliescu, Adrian Năstase és Corneliu Vadim Tudor dossziéi.
- Az Európai Bizottság értékeli a román oktatásügyben elért eredményeket, de bírálja azt, hogy nem került sor a korábbi országjelentésben feltüntetett törvényhozási intézkedések meghozatalára.
- A parlament elfogadja a 2002. évi állami és társadalombiztosítási költségvetést.
- 18.** - A PSD nyolc moldvai szervezete Iași-ban elfogadja a Viorel Hrebenciuc által bemutatott Moldvai Kiáltvány (Manifestul pentru Moldova) című programdokumentumot.
- 19.** - Az EU egy tizenkét szakértőből álló küldöttsége felméri a vízumkötelezettség megszüntetése érdekében hozott román intézkedéseket. A szakértők a helyszínen is megvizsgálták a határőrizet biztonságosságát, az on-line kommunikációs rendszerek kiépítettségét, valamint az útlevelek biztonságosabbá tételét.
- A Ioan Rus által bemutatott Szociáldemokrata Program Erdélyért című dokumentum egyes Hargita és Kovászna megyére vonatkozó „elemé” beigazolódik, jelentette ki Cosmin Gușă, a PSD főtitkára. Ezekben a megyékben megfigyelhető, hogy megszűnt az állami autoritás – tette hozzá.
- 20.** - Ion Iliescu is megalapozottnak tartja a Hargita és Kovászna megyékben megfigyelhető, az állami autoritás megszűnésére vonatkozó kijelentéseket.
- 23.** - A PD szerint alaptalanok a Hargita és Kovászna megyékre tett, az állami autoritás megszűnésére vonatkozó kijelentések – nyilatkozta Liviu Negoită, a párt alelnöke.
- 29.** - A szenátus 88 szavazattal 2 ellenében megvonja Corneliu Vadim Tudor PRM-szenátor mentelmi jogát.
- 57 PNL- és PD-képviselő „A kutatás válsága címmel” bizalmatlansági indítványt nyújt be a képviselőházban.

December

- 1.** - Életbe lép az Európába utazó román állampolgárokat legalább 250 euró „kapupénz” felmutatására kötelező román sürgősségi kormányrendelet.
- 4.** - A PNL szenátorai arra kérik Ioan Rus belügyminisztert, hogy szüntesse meg az uniós térségbe utazó román állampolgárok kiutazása elé állított feltételeket.
- A képviselőház elutasítja „A kutatás válsága” címmel benyújtott bizalmatlansági indítványt.
- 5.** - 49 szenátor, a PSD-, PNL-, PD- és PRM-frakciók tagjai törvényjavaslatot nyújtottak be december 22-ének a „Nemzeti Szabadság Napjára”-vá nyilvánításáról.
- 7.** - Az Európai Unió tagállamainak bel- és igazságügy-miniszterei elhatározzák a román állampolgárokkal szembeni vízumkényszer megszüntetését.
- 8.** - A Provincia-csoport közzéteszi Memorandumát a romániai régiók létrehozásáról.
- 10.** - A PNL-, PD-, és PRM-szenátorok támogatásával bizalmatlansági indítványt nyújt be a szenátusban a Hargita és Kovászna megyei helyzettel kapcsolatosan. Az indítvány tárgya: a kormány nem képes autoritást gyakorolni az ország egész területén.

14. - A bukaresti törvényszék elfogadja a PNTCD kérését az ANCD beolvadásáról, és törli az ANCD-t a politikai pártok jegyzékéből.
16. - A Laeken-i EU-csúcs üdvözlí a Románia által megtett lépéseket, de úgy értékeli, hogy Románia és Bulgária 2004-ben még nem lesz érett a csatlakozásra.
- Ion Iliescu szerint Románia 2005-ben vagy 2006-ban csatlakozhat az Európai Unióhoz, amennyiben a gazdaság terén elért eredmények ezt lehetővé teszik.
17. - A Legfelső Törvényszék ügyészsége vizsgálatot kíván indítani a marosvásárhelyi SZKT-ülésen december 15-én elénekelt magyar himnusz miatt.
18. - 189 PD-, PNL- és PRM-képviselő bizalmatlansági indítványt kezdeményez „Hideg és éhség” címmel.
21. - A parlament két háza 283 szavazattal 178 ellenében elutasítja a „Hideg és éhség” című bizalmatlansági indítványt.
22. - Adrian Năstase román és Orbán Viktor magyar miniszterelnök Budapesten aláírja a határon túli magyarokról szóló törvény alkalmazásával kapcsolatos Egyetértési Nyilatkozatot.

Összeállította: **Szász Attila**

2001 kisebbségpolitikailag fontos belpolitikai eseményei

Január

6. Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke összehívására Marosvásárhelyen ülésezik a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa.

8. Az RMDSZ bukaresti hivatalában megbeszélésre került sor a szövetség vezetői, tisztségviselői és a Román Közszolgálati Rádió magyar nyelvű adásainak főszerkesztői között.

10-11. Markó Béla szövetségi elnök, Nagy Zsolt, az RMDSZ ügyvezető alelnöke és Kelemen Kálmán, az RMDSZ Kereszténydemokrata Platformjának elnöke Berlinben részt vesz az Európai Demokrata Unió (EDU), illetve az Európai Néppárt (EPP) kongresszusának munkálatain. A köszöntőbeszédet követően a pártelnökök nyilatkozatot fogadtak el, amely kitér az Európai Unió (EU) bővítésére. Az EDU pártelnökök berlini nyilatkozata külön figyelmet szentel az EU bővítésére. Ez alkalommal vált az EDU tagjává a Fidesz Magyar Polgári Párt és a szlovákiai Magyar Koalíció Pártja.

18. A Magyar Állandó Értekezlet résztvevői Budapesten konzultálnak a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozó törvénytervezetről. Az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi, Takács Csaba ügyvezető és Tökés László tiszteletbeli elnök képviseli.

19. Markó Attilát kinevezik a Tájékoztatási Minisztérium keretében létrehozott Interetnikus Kapcsolatok Hivatala helyettes-államtitkárává. Markó Attila korábban a Kisebbségvédelmi Hivatal törvényelőkészítő osztályát vezette igazgatói minőségben.

- RMDSZ-szenátorok és -képviselők a nemzetközi intézményekben a román parlament küldöttségei tagjaként: az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: Frunda György szenátor – tag, Kelemen Atilla képviselő – póttag; Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Parlamenti Közgyűlése – Kerekes Károly képviselő; EBESZ Parlamenti Közgyűlése – Tokay György képviselő; Nyugat-Európai Unió Közgyűlése – Szabó Károly szenátor; Bukarest-Chişinău interparlamentáris bizottsága – Vajda Borbála szenátor; Románia-EU közös Parlamenti Bizottsága – Pataki Júlia képviselő; Szilágyi Zsolt képviselő; Közép-európai kezdeményezés parlamentáris uniója – Borbély László képviselő; Interparlamentáris Unió – Kovács Csaba képviselő; Pécsi Ferenc képviselő.

20. Marosvásárhelyen ülésezik a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Az ülés napirendje: az RMDSZ választási kampányának és a választásokon elért eredményeinek elemzése; a 2001-es év stratégiájának megvitatása; kérdések, interpellációk. A Szövetségi Képviselők Tanácsa ellen-szavazat nélkül, kilenc tartózkodás mellett jóváhagyta azt a megállapodást, amelyet az RMDSZ

vezetése kötött a Szociális Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) kisebbségi kormányának parlamenti támogatásáról.

23. Frunda György szenátort választotta meg jogi bizottságának alelnökévé az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése. Az ülésen az RMDSZ-es politikust az Európa Tanács Európai Néppárt csoportja bővített vezetőségének tagjává is megválasztotta. A csoportban Frunda György egyedül képviseli Romániát.

26. A román kormány négy megyébe magyar nemzetiségű alprefektust nevez ki: Hargita megyében Dézsi József Zoltánt, Maros megyében Burkhárdt Árpádot, Szatmár megyében Riedl Rudolfot, Szilágy megyében pedig Csóka Tibort.

30. Markó Béla szövetségi elnök marosvásárhelyi hivatalában találkozott Pekár Istvánnal, a Duna Televízió elnökével, Meszleny László hírigazgatóval, valamint Bayer Zsolt helyettes kulturális elnökkel.

31. Prágában kerül sor az Európai Jobbközép Pártok Konferenciájára, melyen az RMDSZ-t Ráduly Róbert képviselőházi frakcióvezető-helyettes képviseli. A prágai tanácskozáson Romániából az RMDSZ-en kívül, a Keresztény-Demokrata Nemzeti Parasztpárt (PNTCD) és a Nemzeti Liberális Párt (PNL) vesz részt.

Február

1. Ion Iliescu államfő megbeszélésre hívja a parlamenti pártok képviselőit. A megbeszélésen az RMDSZ részéről Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Szabó Károly szenátor, szenátusi frakcióvezető-helyettese, Márton Árpád képviselő, frakcióvezető-helyettese és Demeter János, az Országos Önkormányzati Tanács elnöke vesz részt. A találkozó témája az elkövetkező időszak teendőinek és a törvényhozási prioritásoknak a számba vétele. Szóba került az egyházi ingatlanok mielőbbi visszaszolgáltatása, a folyó évi költségvetés sürgős elkészítésének a fontossága, a regionális fejlesztés, az oktatás kérdései is. Az RMDSZ vezetői úgy értékelik, hogy a szövetségnek konstruktív ellenzékként kialakult helye van a Parlamentben, és ezt a szerepét mindaddig megőrzi, míg a kormánypárttal aláírt egyezmény teljesítése megfelelően halad előre.

- Rákóczi Lajos fellebbezésére válaszolva a volt Szekuritáté irattárát vizsgáló országos bizottság (CNSAS) az érintettnek küldött 643/01.02.2001-es bizonylatában kijelenti: a Bizottság Tanácsa megállapította, hogy Rákóczi Lajos elutasított bármilyen együttműködést a volt titkosrendőrséggel.

3. Dunaszerdahelyen tartja III. kongresszusát a Magyar Koalíció Pártja. A háromszáznál több küldött értékelte és jóváhagyólag tudomásul vette a szlovák kormánykoalícióhoz tartozó magyar párt kétéves kormányzati tevékenységét. A kongresszust köszöntő szlovák miniszterelnök, Mikulás Dzurinda kijelentette: szeretné, ha a két év múlva esedékes kormányalakításnál az általa vezetett párt, a Szlovák Demokratikus és Keresztény Koalíció (SDK) és a Magyar Koalíció Pártja is jelen lenne. A kongresszuson az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök képviselte, aki köszöntő beszédében egy új magyar modellről beszélt, mely a kisebbségi jogokat alkotmányos

módon harcolja ki és valósítja meg, és ez a magyar minta egész Európa számára fontos kellene hogy legyen.

5. A szenátus az új ülészakot nyitó ülésén sor került az Állandó Büro tagjainak megválasztására. A választások eredményeképpen Puskás Bálint RMDSZ-es szenátor továbbra is a Szenátus alelnöke.

8. Az RMDSZ keretében működő Országos Önkormányzati Tanács első ülésére kerül sor Kolozsvárott az Ügyvezető Elnökség székházában. Az értekezleten részt vesz Takács Csaba ügyvezető elnök, Demeter János, az OÖT elnöke, Kerekes Gábor önkormányzatokért felelős ügyvezető alelnök, Zombori Vilmos, Markó Gábor, Bátori Géza, Molnos Lajos, Bekő Tamás, az OÖT alelnökei valamint Pálffy Zoltán és Sófalvi László, a testület titkárai. Jelen van Seres Dénes szenátor, a szenátus Közigazgatási és Területrendezési Bizottságának elnöke. A tanácskozás egyik fő témája az országos önkormányzati konferencia előkészítése.

10. Marosvásárhelyen Andrei Dimitriu, a Román Rádiótársaság vezérigazgatója, Gheorghe Verman, a területi rádióstúdiók igazgatója, valamint Markó Béla szövetségi elnök, Márton Árpád, a Képviselőház kulturális bizottságának titkára, Kelemen Hunor bizottsági tag, Kereskényi Sándor, a szenátus kulturális bizottságának tagja, Boros Zoltán, a rádió vezetőtanácsának tagja, Gáspárik Attila, az Országos Audiovizuális Tanács tagja, a kolozsvári és a temesvári területi rádiók igazgatói tanácskozást tartottak többek között a közszolgálati rádiózás korszerűsítéséről. Markó Béla a megbeszélés során kifejtette, hogy az RMDSZ programjának megfelelően szeretné elérni, hogy a meglévő közszolgálati rádiók magyar adásának időtartama megnövekedjen és elérjék azt, hogy 24 órát folyamatosan sugározzanak anyanyelvünkön.

13. Markó Béla szövetségi elnök, Vajda Borbála szenátor, valamint Kónya-Hamar Sándor és Szilágyi Zsolt képviselők az RMDSZ bukaresti hivatalában kínai küldöttséggel találkoznak. A küldöttség vezetője Cai Wu, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Külügyi Kapcsolatok Főosztályának miniszterhelyettese. A találkozón a héttagú küldöttség tagjaként részt vett Chen Delai is, a Kínai Népköztársaság bukaresti nagykövete is.

20. Az RMDSZ képviselőházi frakciójának vezetősége találkozott Emma Nicholson bárónővel, az Európai Unió romániai raportőrével. A megbeszélésen a képviselőházi frakció részéről részt vett Márton Árpád, Ráduly Róbert, Borbély László és Szilágyi Zsolt. A találkozón szó esik a romániai regionális fejlesztésről, a nyelvhasználatról, a magyar egyetem kérdéséről és a csángók problémáiról.

20-23. Németh Zsolt, a magyar külügyminisztérium államtitkárának négynapos romániai látogatása. A hivatalos látogatás első napján a magyar külügyi államtitkár vezette küldöttség az RMDSZ szövetségi elnökének vendége. A Markó Bélával folytatott személyes megbeszélést követően Németh Zsolt és küldöttsége találkozik az RMDSZ vezetőivel, parlamenti képviselőivel. A találkozón részt vesz Íjgyártó István, Magyarország bukaresti nagykövete, Alföldi László főkonzul, Lőrincz Csaba, a magyar külügyminisztérium helyettes államtitkára, Szabó Tibor, a HTMH elnöke, Szilágyi Mátyás főosztályvezető, Répás Zsuzsa személyi titkár, valamint Nagy Szabolcs tanácsos. Németh Zsolt külügyi államtitkár elmondta, látogatásának cél-

ja, hogy a magyar kormány felvegye a politikai kapcsolatot az új román kormánnyal. A külügyi államtitkár, mint korábbi bukaresti látogatásaikor, most is kikéri az RMDSZ-vezetők véleményét, hogy helyzetértékelésük ismeretében tárgyaljon román partnereivel.

22-24. Predeálon kerül sor a Project on Ethnic Relations (PER) szervezésében az „*Etnikai Kisebbségek politikai részvétele és Románia európai csatlakozása. Az RMDSZ és a politikai pártok kapcsolata*” című tudományos szemináriumra. A rendezvényen a kormánypárt részéről jelen volt Viorel Hrebenciuc alelnök, képviselőházi frakcióvezető, Cosmin Gușe pártfőtitkár, Valer Dorneanu, a Képviselőház elnöke és Răzvan Ionescu képviselő. Az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök, Borbély László ügyvezető alelnök, háznagy, Kelemen Hunor képviselő, a SZET elnöke, Demeter János Kovászna megyei tanácselnök, az OÖT elnöke, valamint Eckstein-Kovács Péter és Seres Dénes szenátorok képviselik. Nemzeti Liberális Párt (PNL) részéről Valeriu Stoica elnök és Mona Muscă képviselő van jelen, a Keresztény-Demokrata Nemzeti Parasztpárt (PNTCD) részéről Constantin Dudu Ionescu alelnök és Constantin Chiriță főtitkár, míg a Roma Pártot Nicolae Păun elnök képviseli. A rendezvényen részt vesz Ion Iliescu államelnök két tanácsosa; a Külügyminisztérium küldötte Cristian Niculescu államtitkár. Továbbá jelen van Joyce Rabens, az AEÁ Külügyminisztériuma Közép- és Észak-Európai főosztályának igazgatója, Susan Johnson, az Egyesült Államok bukaresti nagykövetségének helyettes nagykövetasszonya és Christopher Donnelly, a NATO-főtitkár különleges tanácsadója.

Március

1. Markó Béla, az RMDSZ elnöke Budapesten találkozik Orbán Viktorral, a Magyar Köztársaság miniszterelnökével, majd megbeszélést folytat a Határon Túli Magyarok Hivatalának vezetőivel, illetve más politikai és közéleti személyiségekkel.

9. Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke összehívja Marosvásárhelyre a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának ülését.

20. Adrian Năstase kormányfővel találkoztak a politikai pártok vezetői, hogy a költségvetéssel kapcsolatos álláspontjaikat egyeztessék. Az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök, Verestóy Attila szenátusi frakcióvezető, valamint a parlament két házának pénzügyi szakbizottságaiban résztvevő RMDSZ-es politikusok képviselték: Puskás Bálint, Borbély László, Birtalan Ákos és Winkler Gyula.

31. A marosvásárhelyi Kultúrpalota nagytermében együttes ülést tart a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács. Ezt követően a két testület külön tanácskozik.

Április

2. Az RMDSZ együttes frakciója találkozik Mihai Tănăsescu pénzügyminiszterrel. Téma a 2001. évi költségvetés. A találkozón jelen van Viorel Hrebenciuc, a PDSR frakcióvezetője is.

8-9. A Magyar Közszolgálati Televízió, a Duna Televízió és a Kossuth Rádió magas szintű képviselőit Marosvásárhelyen Markó Béla szövetségi elnök fogadja, az Ügyvezető Elnökség

kolozsvári székházában megtartott megbeszélésen jelen van Takács Csaba ügyvezető elnök, valamint Szép Gyula Művelődési és Egyházügyi alelnök. Az alakuló Kárpát-medencei Hírügynökség célja egységes tájékoztatási rendszerbe összefogni mindazon Kárpát-medencei településeket, ahol magyarok élnek.

9. A CBC (Cross Border Co-operation) programok és vállalkozásfejlesztés az önkormányzatokban címmel kerül megrendezésre a határmenti települések polgármestereinek nagyváradi találkozója.

11. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti hivatalában találkozik Lord Russell-Johnston-nal, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnökével.

19. Az Alkotmánybíróság visszautasítja a Nagy-Románia Párt parlamenti csoportja által a helyi közigazgatási törvény egyes cikkelyei ellen benyújtott óvást. A testület ezáltal alkotmányosnak nyilvánítja az önkormányzatok működését szabályozó törvényt.

20. A kisebbségi társadalmak kettős teher alatt nyögnek: az általános pénzhiány éppúgy ellehetetleníti a magas kultúra és a közművelődés intézményrendszerét, mint az ország bármely művelődési struktúráját, ugyanakkor hallatlanul felgyorsítja nemzeti közösségek asszimilációját, mivel kultúra = önazonosság, a kultúravesztés önazonosság-vesztést jelent. Az előállott határhelyzetben megoldást a közösségi összefogás jelenthet. Ezért kívánják létrehozni közadakozásból az *Erdélyi Magyar Kulturális Alapot*, amely pályázati alapon támogatná színházainkat, operánkat, könyvkiadóinkat, írott- és elektronikus médiánkat, tudományos műhelyeinket, könyvtárainkat, magyar házainkat, közgyűjteményeinket, műemlékeink megmentését. E célból az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület felhívással fordul az erdélyi magyar társadalomhoz, a világban bárhol élő nemzettársainkhoz, egyházi- és világi köztestületeinkhez, vállalkozókhöz, hogy segítsék a magyar kultúra megmentését és adakozzanak az Erdélyi Magyar Kulturális Alap számára.

25. A Nagy-Románia Párt (PRM) bepereli Markó Bélát, mivel az RMDSZ szövetségi elnöke azt állította, hogy a C.V. Tudor által vezetett párt szélsőséges alakulat, amennyiben Markó Béla bocsánatot nem kér kijelentéséért – nyilatkozta kedden, április 24-én a képviselőház plénuma előtt a PRM első alelnöke, Corneliu Ciontu. Válaszként Markó Béla azt nyilatkozta, hogy bármikor bárkinek szívesen elmagyarázza, miért tartja a Nagy-Románia Pártot szélsőséges alakulatnak, és nem vonja vissza kijelentését.

Május

2-4. Borbély László RMDSZ ügyvezető alelnök részt vesz Brüsszelben az Európai Néppárt Politikai Bizottsága ülésén. A bizottsági ülés napirendjén az Európai Néppárt álláspontjának kialakítása szerepelt az előkészületben levő Európa Unió Alkotmányának kidolgozására vonatkozóan.

5-6. Szegeden tartja a FIDESZ-Magyar Polgári Párt 13. Kongresszusát. Az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi és Takács Csaba ügyvezető elnök képviseli. A kongresszus a párt elnökévé

Pokorni Zoltánt választotta. Az RMDSZ nevében Markó Béla szövetségi elnök köszönti a kongresszust.

9. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti hivatalában fogadja Max van der Stoelt, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosát. A találkozóra a kisebbségügyi főbiztos elkíséri Walter Kemp főszaktanácsadó.

11-12. Belgrádban kerül sor az Európai Demokrata Unió Vezető Tanácsának (European Democrat Union Steering Committee) 79. ülésére. A jobb-közép, keresztény-demokrata párt-szövetség vezető testületének ülésén az RMDSZ-t Nagy Zsolt ügyvezető alelnök képviseli.

22. A román képviselőházban 152 igen-, 15 ellenszavazattal és 29 tartózkodással megszavazták a Tanügyi Bizottság visszautasító jelentését az akkreditációs törvény 5. és 6. cikkelyét módosító NRP-s tervet vonatkozóan. A Nagy-Románia Párt azt indítványozta, hogy egy felsőfokú oktatási intézmény és annak kihelyezett intézetei csak akkor kérhetnek-kaphatnak működési engedélyt, ha szerkezetükben román nyelvű szak is van.

23-27. A FUEV, az Európai Népcsoportok Federációjának 46.-ik kongresszusát rendezik meg a hollandiai Heereveen városban, amelyen az RMDSZ-t Pécsi Ferenc országgyűlési képviselő képviseli.

25. Marosvásárhelyen tartja soros ülését a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa.

26-27. RMDSZ-meghívásra Bugár Béla elnök vezetésével a Magyar Koalíció Pártja küldöttsége kétnapos látogatást tesz Erdélyben. A küldöttséget Kolozsváron Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, valamint az Ügyvezető Elnökség tagjai fogadják.

30. Mádl Ferenc magyar köztársasági elnök meghívására Markó Béla szövetségi és Takács Csaba ügyvezető elnök találkozóon vesz részt a Magyar Országgyűlésben a határon túli magyar szervezetek vezetőivel szervezett találkozóon. Az eszmecszerén a határon túli magyar szervezetek vezetőivel áttekintik a magyarság helyzetét, törekvéseit és időszerű teendőiket.

Június

1-2. Kolozsváron és Nagyváradon MSZP-küldöttség tesz látogatást. A látogatás célja a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvénytervezettel kapcsolatos módosító javaslatok áttekintése és megbeszélése volt. Az MSZP-küldöttség tagjai: Baráth Etele, az MSZP országgyűlési csoportjának frakcióvezető-helyettese, Kocsi László képviselő, a külügyi bizottság tagja és Hadnagy Miklós tanácsadó kapott helyet. Az RMDSZ részéről az Ügyvezető Elnökség képviselői mellett a szövetség Kolozs és Bihar megyei vezetőivel találkoztak. A konzultáció során véleményt cseréltek a státustörvényt illető MSZP-s módosító indítványokról.

13-14. A Magyar Szocialista Párt Nagy Sándor, MSZP frakcióvezető, Tabajdi Csaba országgyűlési képviselő, valamint Hadnagy Miklós szakértő összetételű küldöttsége az RMDSZ meghívására kétnapos bukaresti látogatása során tárgyalásokat folytat elsősorban a megszava-

zott kedvezménytörvény kapcsán a szövetség vezetőségével, valamint parlamenti csoportjával. Az MSZP képviselőivel elsősorban a törvény végrehajtásának konkrét kérdéseit vitatták meg. Nagy Sándor MSZP-frakcióvezető közölte, hogy az MSZP támogatja a törvény egészét és annak alapgondolatát, és pozitív szavazatuk döntő tényezője a határon túl élő magyarokkal vállalt szolidaritásnak, akiknek elsősorban a szülőföldön való boldogulás lehetőségeit kell megteremteni, majd elmondta, hogy a törvény tervezetének vitája során bizonyos részletkérdésekben többször is különböző nézeteket ütköztetett a kormánypárt és az MSZP. Az MSZP javasolta például, hogy legyen egy országgyűlési ombudsmanja a határon túl élő magyaroknak, akinek elsőrendű feladata volna a kedvezménytörvény magyarországi alkalmazása.

19. A Magyar Országgyűlésben sor kerül *A szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvénytervezet* végső szavazására. Az RMDSZ képviselőiben az Országgyűlés munkálatain részt vesz Markó Béla szövetségi elnök, Tökés László tiszteletbeli elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök. Markó Béla szövetségi elnök a törvénnyel kapcsolatosan elmondta, hogy annak a szülőföldön való maradáshoz kell elősegítenie.

23. A Vajdasági Magyarok Szövetsége VII. alkalommal tartja évente megrendezett, ez alkalommal programalkotó Közgyűlését Szabadkán. Az RMDSZ képviselőiben a Közgyűlésen részt vesz Takács Csaba ügyvezető elnök, Nagy Zsolt ügyvezető alelnök, valamint jelen van Kötő József EMKE elnök.

- A nagyváradai Polgármesteri Hivatal nagytermében kerül megrendezésre az a találkozó, amelynek témája a Magyarországot és Romániát összekötő autópálya helyzete és ennek perspektívái, valamint az autópálya romániai nyomvonala. A magyar és román kormány képviselői mellett a megbeszélésen részt vesznek a Bihar, Brassó, Kolozs, Máramaros, Maros, Szatmár és Szilágy megyei parlamenti képviselők, a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar megyei országgyűlési képviselők, valamint a Szállításiügyi Minisztérium és az Országos Útügyi Ügynökség képviselői. A találkozón *Közös Nyilatkozatot* írták alá, amely kimondja, hogy a Romániát Magyarországgal (Nagyvárad – Bukarest) összekötő autópálya regionális politikai, szociális és gazdasági prioritás.

27. A Magyar Állandó Értekezlet tagszervezetei üdvözlik a Magyar Köztársasággal szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényt – áll abban a közös nyilatkozatban, amelyet a határon túli magyar szervezetek vezetői 27-i, budapesti tanácskozásukon adtak ki. A találkozón az RMDSZ-t Tökés László tiszteletbeli elnök és Nagy Zsolt ügyvezető elnök képviselte. A nyilatkozatot az RMDSZ, a Magyar Koalíció Pártja, a Vajdasági Magyar Szövetség, a Vajdasági Magyar Demokrata Párt, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége és a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség vezetői írták alá. A nyilatkozat aláírói megállapítják, hogy a törvény hozzájárul a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarság helyzetének javításához, mindazonáltal továbbra is az egyes érintett országok felelősségének tartják a határon túli magyar közösségek helyzetének megnyugtató rendezését.

- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Európai Néppárt Csoportja Frunda György RMDSZ szenátort alelnöknek választotta.

- A két ház együttes ülése a pénzügyi bizottságok meghallgatásai alapján megszavazza a Országos Értékpapír-felügyelő Bizottság (CNVM, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare) és a

Biztosításokat Felügyelő Bizottság összetételét. A CNVM tagja Erős Viktor, a Biztosításokat Felügyelő Bizottságé pedig Bíró Albin lett.

28. Orbán Viktor kormányfő, Martonyi János külügyminiszter és Németh Zsolt külügyi államtitkár Budapesten megbeszélést folytat RMDSZ-vezetőkkel a státustörvény alkalmazásával szembeni többségi fenntartásokról és aggályokról, amelyeket Markó Béla szerint konzultációkkal kell feloldani.

30. Takács Csaba RMDSZ ügyvezető elnök összehívja Marosvásárhelyre a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának ülését. Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Nagy Zsolt ügyvezető alelnök, 13 megyei/területi szervezet képviselője, valamint Szabó István, Virág György és Zombori Vilmos megyei tanácselnökök vettek részt a 2001. június 30-án sorra kerülő Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa ülésén. A megbeszélés napirendjén szerepelt a szövetségi elnök politikai tájékoztatója a román és a magyar miniszterelnökkel folytatott megbeszélésekről, a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvény, a közigazgatási törvény alkalmazása, valamint a földtörvényt módosító kormányrendelet.

Július

2. Az Országos Akadémiai Akkreditációs Bizottság (CNEAA) öt újabb szak indításához adta meg az ideiglenes működési engedélyt az erdélyi magyar magánegyetem számára. A korábban engedélyezett négy csíkszeredai szak mellett további egy, illetve a már jóváhagyott egy marosvásárhelyi szak mellett további négy kapott ideiglenes működési engedélyt. Így a Sapientia Egyetem marosvásárhelyi karán ősztől a számítástechnika, mechatronika, automatika és szociál-pedagógia szakokon indulhat képzés, Csíkszeredában pedig agrár-közgazdaszat, könyvtel és gazdasági informatika, vidékfejlesztés, román, illetve angol nyelv és irodalom szakokra jelentkezhetnek a hallgatók. A CNEAA döntött arról is, hogy a magyar magánegyetem Sapientia Egyetem néven kezdheti majd meg működését.

4-6. Nagyváradon kerül sor a román és a magyar szabadalmi hivatalok vezetőinek évi soros találkozójára. A Magyar Szabadalmi Hivatal küldöttségét dr. Bendzsel Miklós elnök, míg a román Allami Találmányi és Védjegy hivatal delegációját Varga Gábor vezérigazgató vezeti. A tanácskozás során a résztvevők áttekintik az iparjogvédelem terén a két ország által elért eredményeket – különös tekintettel mindkét ország egyidejű meghívására az Európai Megegyezéshez való csatlakozásra 2002. július 1-ei dátummal.

9. Az RMDSZ szövetségi elnöke, Ügyvezető Elnökségének tagjai és a szövetség képviselőházi és szenátusi frakciójának tagjai tanácskoznak Kovásznán. Az ülés során kiértékelik az elmúlt parlamenti időszak eredményeit és sikertelenségeit. Véleményt cserélnek a kormánypárttal kötött megállapodásról, ugyanakkor gazdaságpolitikai kérdéseket is megvitatnak. Markó Béla szerint vannak eredmények a közigazgatásban, a decentralizációban, de még sokat kell tenni az anyanyelvhasználat, az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, valamint a tulajdonviszonyok tisztázása érdekében.

10. Az RMDSZ szövetségi elnöke, Ügyvezető Elnökségének tagjai és a szövetség képviselői és szenátorai a Szociáldemokrata Párt (PSD) parlamenti csoportjának tagjaival találkoztak

Kovácsnán. A kötetlen megbeszélésen a résztvevők értékelték a két politikai alakulat között kötött megállapodás eredményeit. Hangsúlyozták annak fontosságát, hogy a parlamentben, a területi szervezetek-, valamint a kormányzati prioritások szintjén szorosabb legyen az együttműködés. Szeptember elejéig mind az RMDSZ, mind a PSD megjelöli a már létező kapcsolattartó csoportok mellett, a különböző szakbizottságokban, valamint a parlamenti csoportok részéről a kapcsolattartásért felelős képviselőit.

- A kormány konzultatív szerveként működő Kisebbségek Tanácsa plenáris ülésén a testület létrehozásáról rendelkező, a Hivatalos Közlönyben július 6-án megjelent kormányhatározat módosítását javasolják. A tanácskozáson az RMDSZ részéről részt vett Czédly József, a bukaresti területi szervezet elnöke és Márton Árpád képviselő. A gyűlésen megvitatták és elfogadták a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának belső szabályzatát.

13. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti hivatalában fogadja a Martonyi János magyar külügyminiszter által vezetett küldöttséget, amely a román külügyi tárca meghívására tesz hivatalos látogatást Bukarestben. Az RMDSZ részéről jelen van Puskás Bálint szenátor, a Szenátus alelnöke. A megbeszélésen Martonyi János magyar külügyminiszter tájékoztatja az RMDSZ vezetőit a román miniszterelnökkel és külügyminiszterrel folytatott tárgyalások eredményeiről. A magyar külügyminiszter hangsúlyozza, a megbeszélések nem korlátozódtak a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozó kedvezménytörvényre. A tanácskozások folyamán döntöttek arra vonatkozóan, hogy szeptemberben összeül a kormányközi egyes bizottság a tárgyszerű, alapos vizsgálat érdekében. Markó Béla ismertette az RMDSZ álláspontját: a szövetség üdvözli a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozó kedvezménytörvényt, amelynek alkalmazását a romániai magyarság részéről nagy várakozás előzi meg és az RMDSZ-nek érdeke a törvény alkalmazását mielőbb előkészíteni Romániában.

24. Verestóy Attila RMDSZ szenátor, a szövetség bukaresti hivatalában találkozik Rolf Ekéus-szal, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosával. A találkozóra a kisebbségügyi főbiztost elkíséri Walter Kemp főszaktanácsadó, John Packer, az EBESZ főbiztos irodájának igazgatója, és Anna Jardfelt személyi titkár. A találkozón még jelen vannak Bereschi Zsuzsa külpolitikai tanácsos, Bartunek István személyi titkár és Asztalos Csaba jogtanácsos. Az egy hónapja hivatalba lépett főbiztos látogatásának célja a romániai kisebbség helyzetének feltérképezése.

29. Az RMDSZ marosvásárhelyi elnöki hivatalában Markó Béla szövetségi elnök találkozik Orbán Viktor miniszterelnökkel, aki tájékoztatta román kollégájával folytatott megbeszéléséről. Ezek után a magyar miniszterelnök és az RMDSZ elnöke a tusnádi nyári egyetem szombati rendezvényén tartottak előadást.

- Románia Legfelsőbb Törvényszéke elutasította az Udvarhelyi Polgári Egyesületnek a Marosvásárhelyi ítélőtábla 2000. november 23-i 713/A számú ítélete ellen benyújtott fellebbezését. A Legfelsőbb Törvényszék 2001. június 27-i 3232 számú döntése végleges és visszavonhatatlan. Ennek értelmében megszűnik az UPE jogi személyisége, amelyet a Hargita Megyei Törvényszék 2000/324. számú ítélete alapján szabálytalan körülmények között szerzett.

Augusztus

20. A millennium esztendejének legnagyobb ünnepén Markó Béla, az RMDSZ elnöke Mádl Ferenc államelnök meghívására részt vesz a budapesti állami ünnepségen. Az ünnepi rendez-

vénysorozat keretében a szövetségi elnök találkozik Orbán Viktor miniszterelnökkel, Németh Zsolttal, a Külügyminisztérium politikai államtitkárával, Szabó Tiborral, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnökével, valamint a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) többi képviselőjével.

28. Az RMDSZ bukaresti székházában ülésezik a Szövetség alkotmánymódosító javaslatait kidolgozó bizottsága. A bizottság tagjai a következő jogászok: Eckstein-Kovács Péter, Frunda György, Hajdu Gábor, Kovács Csaba, Seres Dénes, Székely Ervin, Tokay György és Varga Attila. A bizottság koordinátora Tokay György képviselő, titkára Asztalos Csaba.

28-29. Medgyessy Péter, a Magyar Szocialista Párt miniszterelnök-jelöltje kétnapos romániai látogatásra érkezik. Elkísérik Juhász Ferenc, az MSZP alelnöke, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának alelnöke és Szabó Vilmos, az MSZP Nemzetközi Titkárságának vezetője, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának alelnöke. Bukaresti látogatása során az MSZP küldöttsége találkozik Adrian Năstase miniszterelnökkel, majd az RMDSZ székházában fogadja Markó Béla szövetségi elnök valamint a szenátusi és képviselőházi frakciók vezető politikusai. A látogatás további állomásai Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kolozsvár, Nagyvárad, ahol a magyarországi politikusok az RMDSZ helyi vezetőivel és más közéleti személyiségekkel találkoznak.

31. Az RMDSZ meghívására Kolozsváron tanácskoznak az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői, és az államosított egyházi ingatlanok tulajdonjogával foglalkozó RMDSZ bizottság tagjai, valamint az egyházkerületek szakértői. Az ülésen részt vesz: dr. Jakubinyi György gyulafehérvári érsek, Tempfli József nagyváradai római katolikus püspök, Reizer Pál szatmári római katolikus püspök, Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, Pap Géza az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, Szabó Árpád az Unitárius Egyház püspöke és Mózes Árpád a Evangélikus Egyház püspöke. Az RMDSZ részéről jelen van: Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Eckstein-Kovács Péter és Puskás Bálint szenátorok, Kelemen Hunor SZET elnök, parlamenti képviselő, Márton Árpád parlamenti képviselő, Nagy Benedek az Egyházügyi Államtitkárság tanácsosa és Molnos Lajos a Művelődési és Egyházügy Főosztály előadója. A magyar történelmi egyházak vezetői felvetették az államosított, elkobzott egyházi ingóságok restitúciójának kérdését is: kegytárnyak, anyakönyvek, dokumentumok stb. Bizonyos helyzetekben, könyvtárak esetében ezeket nem lehet függetleníteni a visszaigényelt ingatlanoktól.

Szeptember

3. Az RMDSZ szenátusi frakciója 1 évre szólóan frakcióelnöknek Verestóy Attila, frakcióvezető-helyettesnek Szabó Károly, titkárnak pedig Sógor Csaba szenátorokat választja. A szenátusi frakció Puskás Bálint RMDSZ szenátort jelöli a Ház alelnöki tisztségének betöltésére, a jelölést a plénum elfogadja.

7. Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke összehívja a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsát.

8. Budapesten ülésezik a magyar-román kisebbségvédelmi szakbizottság. Napirenden szerepel többek közt a státustörvény és a törvény készülő végrehajtási rendelete, a magyarországi

román nemzeti kisebbség parlamenti képviselőtételének, a magyarországi önkormányzati törvény módosításának kérdései. Az RMDSZ-t Márton Árpád frakcióvezető-helyettes képviseli.

10. PSD-RMDSZ csúcstalálkozó, a kormánypártot Adrian Năstase kormányfő, Dan Ioan Popescu, Miron Mitrea, Octav Cozmâncă, Șerban Mihăilescu miniszterek, illetve Ion Solcanu és Viorel Hrebenciuc parlamenti frakció-elnökök képviselik. Az RMDSZ részéről Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Verestóy Attila, a szenátusi frakció elnöke, Kelemen Attila a képviselőházi frakció elnöke, valamint Borbély László ügyvezető alelnök, a képviselőház titkára van jelen. A kormányfő szerint a PSD és az RMDSZ politikai és parlamenti párbeszédét olyan külső tényezők befolyásolták, mint a határon túli magyarok jogállásáról szóló státustörvény. Szerinte a státustörvény kérdése kétértelmű helyzetet teremtett a szövetség számára, és ártott a kormánypárt és az RMDSZ kapcsolatának. Markó Béla szövetségi elnök megfogalmazza, hogy másként értékeli a státustörvény szerepét, és nem lenne szabad, hogy ez a törvény bárkit is zavarjon, mivel az alapul szolgáló elv az egész térség számára érvényes kellene hogy legyen. Markó Béla hangsúlyozza, hogy a két politikai alakulat közötti ellentétek nem az együttműködési megállapodásra vonatkoznak. Ugyanakkor azt a reményét fejezi ki, hogy meg lehet találni a státustörvény olyan végrehajtási módját, amely mindenki számára elfogadható kompromisszumot jelent. Az RMDSZ nem kíván moderátor szerepet játszani a két kormány között, de a maga eszközeivel az ellentétek elsimítására törekszik. A két párt közötti együttműködési megállapodás elemezése során a szövetség vezetői ismertetik a helyi közigazgatási törvény alkalmazásának késleltetésével kapcsolatos gondokat, valamint a földtörvény és az elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatását megnehezítő kérdéseket, hangsúlyt fektetve az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának sürgetésére. Továbbá szó esik a Babeș-Bolyai Tudományegyetem keretén belül működő magyar tanszék autonómiájának fejlesztéséről, a közszolgálati rádió és televízió magyar nyelvű adásainak bővítéséről, valamint a rendőrök kisebbségi nyelvismeretét szabályozó törvénytervezetről.

- Markó Béla szövetségi elnök fogadja Rolf Ekéust, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosát és kíséretét. A főbiztos hivatalos látogatásának célja tájékozódni a Romániában élő kisebbségek jogi helyzetének alakulásáról, valamint feltérképezni a román nemzetiségű többség, illetve a magyar kisebbség viszonyát. Érdeklődik a határon túli magyarok jogállását szabályozó státustörvény romániai vonatkozásairól is, jól ismeri a törvény szövegét, és bízik abban, hogy a két kormány kisebbségügyi szakbizottsága talál egy mindkét fél számára elfogadható megoldást. A főbiztos elsőrendű feladatának tartja megbizonyosodni arról, hogy a státustörvény által kiváltott vita nem vezet etnikumközi konfliktushoz.

12. Hágában tartja ülését az Európa Tanács Közgyűlésének jogi bizottsága, az egyik napirendi pont a jugoszláviai bűnügyi bíróság működésének megismerése. Frunda György szenátor, az ET jogi bizottságának alelnökeként, illetve közgyűlési tagként vett részt két horvát háborús bűnös tárgyalásán.

16. Adrian Năstase miniszterelnök részt vesz a sepsiszentgyörgyi Mihai Viteazul és a Mikó Imre líceumok tanévnyitóján, majd Csíkszeredába utazik, ahol az Octavian Goga kollégium és a Márton Áron elméleti líceum tanévnyitóját tiszteli meg.

17-18. Az EU és Románia Parlamentje vegyes bizottságának soros ülése Bukarestben. Az Integrációs Bizottság tagjaként az RMDSZ részéről az ülésen részt vesznek Pataki Júlia és Szi-

lági Zsolt képviselők. Fontos napirendi pontként szerepelt a roma kisebbség helyzetének javításáról szóló kormánystratégia ismertetése. A beszámoló a roma kisebbség néhány képviselőjének jelenlétében hangzott el. Mircea Geoană külügyminiszter általános és aktuális külpolitikai kérdéseket taglaló beszédében külön szól a magyar státustörvény romániai vonatkozásairól is. Kihangsúlyozza: a törvény nehézségeket okoz a román kormánynak, nem ért egyet a magyar jogszabállyal, előírásai nem felelnek meg az európai normáknak. Nem tájékoztatja a jelenlévőket a kétoldalú tárgyalások folyamatáról. Elfogadhatatlannak tartja, hogy egyetlen kisebbségnek külön jogszabályt dolgozzanak ki, de amennyiben ez az Európai Unió kívánsága, akkor megvalósítható, de csak az európai fórumok jóváhagyásával. Kifogásainak bemutatása után a miniszter elhagyta a termet, nem adott lehetőséget az RMDSZ képviselői számára, hogy ezzel kapcsolatos álláspontjukat kifejezzék. A román Európai Integrációs Bizottság megbízásából Nicolae Vlad Popa liberális szenátor bemutatja a státustörvény romániai hatásairól szóló jelentését, kihangsúlyozza, hogy a polgári nemzet fogalmát tartja elfogadhatónak, mindenféle diszkriminációt elvet. Külön kitér a külföldi munkavállalási jogra, minek kapcsán esélyegyenlőséget kért minden román állampolgár számára.

20. A Szenátus tárgyalja a román nyelv védelmére vonatkozó, George Pruteanu szenátor által beterjesztett törvényjavaslatot. Ezt megelőzően, a kulturális szakbizottságban több, RMDSZ által javasolt módosítás tekintetében sikerült konszenzust teremteni. A plénum megszavazta, hogy a román nyelvre való szó szerinti, szimultán lefordítás követelménye alól képezzenek kivételt az eredeti változatban feltüntetettek kivül, a más nyelveken írott művelődési jellegű szövegek, az így szerkesztett kiadványok, valamint a közoktatási, a helyi közigazgatási és a köztisztviselők státusára vonatkozó törvényekben megjelölt esetek. A nemzeti kisebbségek nyelvén kiplakázott, vagy másként nyilvánosság elé terjesztett reklámszövegekért nem kell 25 százalékos többlet illetéket fizetni, mint a más nyelvű feliratok esetében. A nyelvi tisztaság ellenőrzésével megbízott megyei hivatalokban alkalmazni kell az odaválói lakosságon belül 20 százalékot meghaladó kisebbségek egy-egy képviselőjét is. Az értetlenség falába ütközött a javaslat, hogy a kereskedelmi, a regionális és helyi rádió és televízió stúdiók esetében ne csupán a helyszíni közvetítéseket, hanem a kisebbségi nyelveken folyó adásokat se sújtsa a kötelező fordítás a szerkesztőségeket (nem csupán) anyagilag ellehetetlenítő követelménye.

20-22. Nagy Zsolt ügyvezető alelnök Sevillában részt vesz az Európai Néppárt 4-es számú munkabizottságának *Politikai kampányszervezés és média* című ülésén, ahol a pártok képviselői bemutatják pártja kampánystratégiáját.

22. Kolozsváron tartotta soros ülését a Szövetségi Egyeztető Tanács. Markó Béla szövetségi elnök a kormánypárttal való együttműködésre vonatkozóan ismertette az eredményeket és zökkenőket is, hangsúlyozván, hogy a Szövetség ezentúl is különös figyelmet fordít az elköszött földek, erdők és egyházi ingatlanok visszaszolgáltatására. Hozzászólásaikban a jelenlévők igényelték az állami magyar egyetemi oktatás nyomatékosabb támogatását, a BBTE keretén belül működő tanszékek és karok létrehozását és a vendégtanárok támogatására vonatkozó problémák megoldását.

24. Adrian Năstase kormányfőnek a magyar nyelvű sajtót és a tankönyvhasználatot bíráló nyilatkozata kapcsán Markó Béla szövetségi elnök kifejtette, hogy a miniszterelnöki vádak

alaptalanok, és a kormányfő maga is egy tudati fertőzés áldozata, akinek egyre gyakoribbak a magyar kisebbséget támadó nyilatkozatai. Az RMDSZ megelégtelt a sorozatos támadásokat, amelyek veszélyeztetik a kormánypárt és a szövetség között megkötött együttműködési szerződésben foglaltakat. Felkéri Adrian Năstase kormányfőt, hogy hagyjon fel a „magyarveszélyt” idéző nyilatkozataival. Az lett volna a természetes, ha előbb velünk is egyeztet, ugyanis aláírtunk egy együttműködési szerződést – nyilatkozik Markó Béla szövetségi elnök.

- Kolozsváron találkozára kerül sor a történelmi magyar egyházfők kezdeményezésére az egyházak és az RMDSZ képviselői között, a státustörvény alkalmazását illetően. A történelmi magyar egyházak vezetői megfogalmazzák szándékukat, hogy részt akarnak vállalni a törvény alkalmazásában, mellyel az RMDSZ jelenlevő vezetői egyetértettek, mint ahogy azt kifejezésre juttatták más alkalmakkor is.

24-25. A kisebbségek problémáival foglalkozó román-magyar vegyes bizottság Bukarestben ülésezik. A bizottság munkálatain az RMDSZ-t Márton Árpád, a Szövetség képviselőházi frakciójának alelnöke képviselte. A bizottság által elfogadott jegyzőkönyv négy részből áll: egy általános, alapelveket tartalmazó rész, egy a magyarországi román illetve a romániai magyar közösségek helyzetét tartalmazó rész, egy a státustörvénnyel kapcsolatos fejezet, és végül a két kormány felé javaslatokat megfogalmazó, jövőre vonatkozó rész. Az első, második és negyedik pontokban sikerült konszenzusos szöveget létrehozni. A státustörvénnyel kapcsolatban a román fél elvárás-csomagot terjesztett elő, a magyar fél pedig megfogalmazta ezzel kapcsolatos válaszait.

25. A Képviselőházban egyszerre tárgyalták a Kolozsvári Önálló Magyar Nyelvű Állami Egyetem újraalapítására vonatkozó, még 1998-ban benyújtott két – RMDSZ képviselőházi csoportja és a Kónya-Hamar Sándor, Mátis Jenő, Nagy István, Szilágyi Zsolt által előterjesztett – törvénytervezetet. A szakbizottság elutasító jelentése éles vitát keltett. Asztalos Ferenc az RMDSZ képviselőjében elmondta, hogy a romániai magyar közösséget megilleti az önálló állami magyar nyelvű egyetem, és azt az erdélyi felsőoktatási hagyományokkal, a hazai és nemzetközi jogszabályok biztosította lehetőséggel, és az európai felsőoktatásban létező gyakorlattal bizonyította. Szakbizottsági alelnökként az oktatási bizottságot politikai erkölcsatlenséggel vádolta az elutasító jelentés alapján. A képviselő kifejtette, hogy az elutasító jelentés érvei közül egyik sem érvényes, hiszen a jelentésben szándékosan hiányosan idéztek nemzetközi dokumentumot, érveik ellentétben állnak az Alkotmány 114. cikkelyével (amely a Sürgősségi Kormányrendeletek érvénybelépését szabályozza), és szintén szándékosan, a Kormányprogramot idézve kihagyták az önálló kisebbségi nyelven működő állami egyetem létrehozásának lehetőségéről szóló részt is.

26. Ion Iliescu államfő fogadja az RMDSZ küldöttségét. A szövetség részéről jelen vannak Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Verestóy Attila, az RMDSZ szenátusi frakciójának elnöke, Borbély László ügyvezető alelnök, a képviselőház titkára, valamint Kelemen Hunor, a SZET elnöke. A találkozó első felében a választások után kialakuló helyzetet, illetve Románia integrációs törekvéseit elemezték. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ támogatásáról biztosította mind az államfőt, mind a román kormányt. Ugyanakkor kifejezték, hogy végre tisztázni kellene, miként látják a román politikusok, illetve a politikai pártok az RMDSZ helyét és szerepét a román politikai életben. Az RMDSZ küldöttsége sze-

rint az utóbbi időben számos nézeteltérésre került sor, többek között azért, mert nem alkalmazzák a megszavazott törvényeket. Gondok vannak a földtörvény, illetve a helyi közigazgatási törvény alkalmazásával. Az egyházi javak visszaszolgáltatása ügyében még csak nem is körvonalazódik megoldás, ugyanis még nem létezik megfelelő jogi keret. Az állami magyar egyetem létesítésének kérdése, illetve a létező magyar nyelvű tanszékek bővítése is napirenden szerepelt. A küldöttség tagjai szóvá teszik a kormánypárt részéről egyre erősödő nacionalista megnyilvánulásokat, és a miniszterelnöknek a magyar nyelvű sajtó és tankönyvek elleni fellépését. Ismertetik az államelnökkel a román nyelv védelmére vonatkozó törvénynek azokat a vonatkozásait, amelyeket az RMDSZ nem fogadhatja el, mert a kisebbségi anyanyelvhasználatot korlátozza. A találkozón az RMDSZ képviselői szóvá teszik az Agache-ügyben elítélt kézdivásárhelyiek helyzetének jogorvoslási lehetőségeit is. Az államelnök megígéri, hogy megvizsgálja a küldöttség által felvetett kérdéseket, és kifejti, hogy véleménye szerint az RMDSZ-nek stabil és nélkülözhetetlen szerepe van a román politikai életben.

29. Marosvásárhelyen ülésezik a Szövetségi Képviselők Tanácsa. Az SZKT AB elnökének Frunda Györgyöt választják meg. Az SZKT meghallgatja a szövetségi elnök politikai tájékoztatóját, az Ügyvezető Elnökség féléves beszámolóját, a parlamenti csoport féléves beszámolóját, a Szövetségi Etikai és Fegyelmi Bizottság jelentését. A romániai gazdasági helyzet elemzése után a kérdéssel kapcsolatosan állásfoglalást fogad el.

Október

2. A Képviselőház elnöke, Valer Dorneanu és Ader János, a Magyar Országgyűlés elnöke által vezetett magyar delegáció közötti találkozón részt vesz dr. Kelemen Attila, az RMDSZ Képviselőházi frakciójának elnöke. A politikai és gazdasági kérdések után tárgyalnak a státustörvény gyakorlati alkalmazásának a kérdéséről. A román fél megismétli a státustörvénnyel kapcsolatos, jól ismert kifogásait. Válaszképpen Ader János válaszol a román fél által felvetett problémákra. A beszélgetés végkicsengése szerint csakis a szélesebb körű tárgyalások, és a szakszerű találkozók hozhatnak eredményt a státustörvény alkalmazása körüli vitában.

- Markó Béla szövetségi elnök találkozik Áder Jánossal, a Magyar Országgyűlés elnökével, a felek egyetértenek abban, hogy a két ország kapcsolatának nem szabad a státustörvény körüli vitára korlátozódnia. Áder János beszámol Adrian Năstase miniszterelnökkel folytatott tárgyalásáról.

- Áder János, a Magyar Országgyűlés elnöke vezette delegáció találkozik az RMDSZ képviselőházi és szenátusi frakcióinak tagjaival.

2. Az anyanyelvű oktatásért folytatott küzdelem jelképeivel, a könyvvel és gyertyával indítják útjára a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi tagozatának első évfolyamát. A marosvásárhelyi Kultúrpalotában tartott ünnepi évnnyitón a diákok mellett részt vesz a Magyar Köztársaság kormányának dr. Pálincás József oktatási miniszter vezette küldöttsége, Szabó Tibor a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Markó Béla, az RMDSZ elnöke, a Szövetség számos helyi és országos tisztségviselője, valamint számos közéleti személyiség. Az ünnepi eseményt Tonk Sándor, az új intézmény megbízott rektora nyitja meg. A 2001. év a Kárpát-medencei magyar oktatási intézmények kiépítésének és fejlesztésének esztendeje. A tudás és kultúra intézményei ma stratégiai jelentőségűek, hiszen lehetővé teszik

azt, hogy a jövő felé építkezzünk – hangsúlyozza beszédében a magyar oktatási miniszter, aki szerint az egyetem nem csak a megismerés, az anyanyelven megszerzett tudás szempontjából fontos: ez a hely a szellemi összetartozás, az összetartó erő jelképe is egyben.

9-13. Az EBESZ Lisszabonban rendezi meg az illegális emigrációval foglalkozó munkaértekezletét. A négynapos konferencián, amelynek résztvevői az EBESZ parlament tagjai, a kivándorlás kérdésével kapcsolatos jogi, emberjogi és humanitárius kérdéseket tárgyalják meg, az RMDSZ parlamenti csoportja részéről Tokay György, az Emberjogi Bizottság alelnöke vesz részt.

11. A Szenátus 63 mellette, 34 ellene leadott szavazattal és 14 tartózkodással elfogadta a Szövetség által is támogatott román nyelv védelmére vonatkozó törvényjavaslat függőben maradt 2. szakaszának 3. bekezdését, ezt követően pedig – hasonló arányban – a teljes törvényjavaslatot. Előzetesen Adrian Păunescu szenátor ismételt kísérletet tett a végső szövegváltozat megbuktatására, mely szerinte a többségi románság jogait sérti, szegregációhoz és elkülönüléshez vezet.

14. Markó Béla szövetségi elnök az RMDSZ bukaresti hivatalába időszerű politikai kérdések megvitatására összehívja az RMDSZ Operatív Tanácsát. Az ülés központi témáját a státustörvény alkalmazásával kapcsolatos kérdések képezik, tekintettel arra, hogy a közeljövőben sor kerül a MÁÉRT státustörvénnyel kapcsolatos ülésére.

18. Markó Béla szövetségi elnök megbeszélést folytat Adrian Năstase kormányfővel. A tárgyaláson az RMDSZ és a kormánypárt elnöke megállapodnak abban, hogy a két politikai alakulat csúcsvezetősége a következő héten találkozik, hogy részletesen áttekintsék az időszerű politikai kérdéseket, beleértve az együttműködési megállapodásban foglaltakkal kapcsolatos teendőket.

20. Markó Béla szövetségi elnök Bukarestben találkozik Kovács Lászlóval, a Magyar Szocialista Párt elnökével. A találkozón Markó Béla tájékoztatja az MSZP elnökét a romániai politikai helyzetről, az RMDSZ-nek a román kormánypárttal való együttműködéséről, és természetesen tárgyalnak a Velencei Bizottságnak a státustörvény kapcsán megfogalmazott állásfoglalásáról is. Kovács László rendkívül pozitívnak minősítette, hogy egy ilyen nagytekintélyű szakbizottság foglalkozott a kérdéssel, és nem csak román-magyar vonatkozásban, hanem kilenc európai ország gyakorlatát áttekintve alkotott véleményt a magyar státustörvényről. Az MSZP elnöke ugyanakkor nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy mindkét fél pozitívan értékelt a bizottsági állásfoglalást.

22. Ecaterina Andronescu oktatás- és kutatásügyi miniszter RMDSZ-küldöttséggel találkozik. A szövetség részéről Markó Béla RMDSZ elnök, Borbély László ügyvezető alelnök, a képviselőház titkára, Márton Árpád és Asztalos Ferenc képviselők vannak jelen. A megbeszélés célja a tankönyvkérdés megtárgyalása, és megegyezés születik egy tanügyi és tankönyvkérdésekkel foglalkozó közös bizottság létrehozását illetően. A bizottság feladata felmérni a romániai magyar iskolák tankönyvellátását és javaslatokat tenni a minisztériumnak a problémák megoldása érdekében, beleértve szakmai és költségvetési kérdéseket is. A Kovászna megyé-

ben lezajlott tanügyi ellenőrzésekre vonatkozóan a miniszter asszony közölte: a Kovászna megyei ellenőrzések véget értek, és nem terveznek hasonló kivizsgálásokat más megyékben.

23-24. A Nemzeti Kisebbségvédelmi Tanács már létező pénzügyi bizottsága mellett megalakul öt újabb szakbizottság: jogi, külkapcsolatok és civilszféra, gazdasági és szociális, oktatási és ifjúsági, művelődés és sajtó. A pénzügyi szakbizottság elnöke Czédly József.

25-26. Budapesten ülésezik a Magyar Állandó Értekezlet. A MÁÉRT ülésén az RMDSZ-t Markó Béla szövetségi elnök, Tőkés László tiszteletbeli elnök és Takács Csaba ügyvezető elnök képviseli. A MÁÉRT zárónyilatkozata a Velencei Bizottság jelentésével egybecsengően kimondja, hogy a kisebbségben élő nemzeti közösségek helyzetének megoldásáért a fő felelősséget az az állam viseli, amelyben e közösségek élnek, érdekükben ugyanakkor az anyaország is hozhat intézkedéseket és támogatást nyújthat. Markó Béla szerint Romániában is elhárulni látszanak a státustörvény alkalmazásának megfelelő előkészítését gátolni látszó politikai akadályok, ugyanakkor rámutat, hogy a térség országainak közös erőfeszítésére van szükség nemcsak a Kárpát-medencei magyar közösségek helyzetének rendezéséhez, hanem számos más kérdésben is.

25-27. Borbély László RMDSZ-képviselő részt vesz Rómában a Közép-Európai Kezdeményezés parlamenti csoportjának konferenciáján.

29. Az RMDSZ küldöttsége tárgyalást folytat a kormánypárt vezetőségével. Az RMDSZ részéről jelen van Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, Borbély László ügyvezető alelnök, a Képviselőház titkára, Frunda György, az SZKT elnöke, Kelemen Hunor, a SZET elnöke, Verestóy Attila, a szenátusi frakció elnöke, Kelemen Atilla, a képviselőházi frakció elnöke és Márton Árpád, a képviselőházi frakció alelnöke. A találkozón a résztvevők időszerű kérdéseket tárgyaltak meg: a 2002. évi költségvetés, a tankönyvek helyzete a magyar iskolákban, a földtörvény és a helyi közigazgatási törvény mielőbbi alkalmazásának szükségessége, magyar karok és tanszékek létesítése a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, illetve a státustörvény alkalmazásának lehetőségei.

November

2. Marosvásárhelyen ülésezik a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa.

6. Markó Béla szövetségi elnök fogadja a Keresztény-Demokrata Nemzeti Parasztpártnak Victor Ciorbea elnök által vezetett küldöttségét. A találkozón részt vesznek Constantin Dudu Ionescu főtitkár, Ion Caramitru és Radu Sârbu alelnökök, illetve Birtalan Ákos képviselő és Bartunek István, a szövetségi elnök személyi titkára. A megbeszélés tárgya a romániai belpolitikai helyzet, az ország európai és euro-atlanti integrációja, valamint a KDNPP és az RMDSZ együttműködése itthon és az Európai Néppárt keretében.

7. Miron Mitrea területrendezési, szállítás- és közmunkaügyi miniszter többnapos látogatásra érkezik Erdélybe. Körútja során Mitrea miniszter mindenképp a székelyföldi, azaz Hargita, Kovászna és Maros megyékben kíván pontos helyzetfelmérést végezni, tárgyalnak

többek között Székelyföld infrastruktúrájának fejlesztéséről. A miniszter erdélyi útján részt vesz Borbély László képviselő, a román kormánnyal való kapcsolattartásért felelős ügyvezető alelnök.

16. Takács Csaba ügyvezető elnök Kolozsvárra összehívja a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsának ülését. A tanácskozás, amelyen részt vesz Markó Béla szövetségi elnök, fő napi-rendi pontját a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény alkalmazásának előkészítésére vonatkozó kérdések képezik.

23. Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke meghívja az egyházak, a civil szervezetek és az RMDSZ képviselőit a határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény romániai alkalmazását Felügyelő Testület alakuló ülésére. A határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény romániai alkalmazását Felügyelő Testület összetétele: Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, valamint kilenc tag az RMDSZ, kilenc az erdélyi magyar történelmi egyházak és kilenc tag a civil szervezetek részéről. A tanácskozáson elfogadják az Országos Felügyelő Testület Működési Szabályzatát és megbízzák az RMDSZ-t annak a jogi személynek a megnevezésére, amely a szervezési, adminisztratív és koordinációs tevékenységet fogja végezni. A Testület Működési Szabályzata értelmében a törvény 2002. január-1-étől való alkalmazásához szükséges határozatokat fogad el.

19-20. Pécsi Ferenc parlamenti képviselő ausztriai látogatáson vett részt, a Valer Dorneanu házelnök vezette parlamenti delegáció tagjaként.

22. Markó Béla szövetségi elnök nyilatkozatot tesz közzé az utóbbi időben a közéletben eluralkodó magyarellenes megnyilvánulásokkal kapcsolatban. A magyarellenes megnyilvánulások egyfajta összegezése a Román Hírszerző Szolgálat tevékenységét ellenőrző parlamenti bizottság jelentése, amely teljes egészében ellentmond annak, amit felelős román politikusok itthon és külföldön hivatalos álláspontként hirdetnek. Ez a dokumentum ugyanis az országot instabillnak mutatja be, megkérdőjelezi a magyar közösség jogos törekvéseit és a nemzetbiztonságot fenyegető etnikai konfliktusok veszélyét idézi fel. Veszélyforrásnak tünteti fel az anyanyelvű oktatást, a nyilvános anyanyelvhasználatot, az anyanyelvű tájékozódást, sőt, még a vállalkozást és tulajdonszerzést is, ha ezáltal magyar nemzetiségű személyek gyarapodnak. A Kovászna, Hargita és részben Maros megyéről szóló – és minden parlamenti eljárási szabályt súlyosan megszegő – jelentés tulajdonképpen nemzeti elnyomásra és a más etnikumok elleni gyűlöletre uszít leplezetlenül. A Román Hírszerző Szolgálat tevékenységét ellenőrző bizottság jelentése tényekkel alá nem támasztott hazug rágalom sorozata, amely a többségben magyarok által lakott megyéket idegen testként kezeli. Ez a példátlan támadás nem tekinthető elszigetelt esetnek, mert jól beilleszkedik az elmúlt hetekben tapasztalt hasonló megnyilatkozások sorába, akár a tankönyvek, akár a csángók anyanyelv-tanulási törekvései szolgáltak ezek ürügyül. Az RMDSZ határozott állásfoglalást vár el minden felelős politikai erőtől, az államelnöktől, a kormánytól, a miniszterelnöktől, a parlamenti pártoktól, egyértelmű jelzést az egész társadalom számára, hogy a hosszú évtizedeken át gyakorolt asszimilációs hatalmi politikának ma már nem lehet esélye Romániában.

27-28. Borbély László RMDSZ képviselő részt vesz Brüsszelben az Európai Néppártokat tömörítő pártszövetség találkozóján.

30. Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Szovátán a romániai magyar közoktatás aktuális szerkezeti és tartalmi kérdéseit megvitató tanácskozást szervez. Az ülésen részt vesznek az RMDSZ oktatásért felelős országos és területi tisztségviselői, az RMPSZ elnöke és főtíkára, a szakminisztérium kisebbségi kérdésekben illetékes vezérigazgatója és munkatársai, a megyei tanfelügyelőségek magyar oktatásért felelős tisztségviselői.

30-2(dec.). Pécsi Ferenc RMDSZ-képviselő részt vesz a németországi SANKELMARK konferenciaközpontban tartott kisebbségjogi konferencián. Az értekezleten jelen vannak ENSZ-, EU-, EBESZ-szakértők is.

December

4. Az RMDSZ bukaresti székházában Rolf Ekeus, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa találkozik Markó Bélával, az RMDSZ elnökével. A főbiztos szerint a státustörvényre vonatkozó konklúziókat a két kormány által folytatott párbeszéd eredményének függvényében lehet levonni, ugyanakkor kiemeli a kormányközi tárgyalások fontosságát. A továbbiakban Rolf Ekeus az országon belüli interetnikus kapcsolatokról, a kisebbségek helyzetéről érdeklődik.

5. Sor kerül az RMDSZ és PSD vezetőségének találkozására. A megbeszélésen az RMDSZ részéről jelen volt Markó Béla szövetségi elnök, Takács Csaba ügyvezető elnök, az RMDSZ szenátusi és képviselőházi frakciónak elnökei, Verestóy Attila és dr. Kelemen Attila, Kelemen Hunor, a SZET elnöke, Frunda György, az SZKT elnöke, valamint Borbély László ügyvezető alelnök, a képviselőház titkára. A kormánypárt részéről Adrian Năstase miniszterelnök, Ion Solcanu és Viorel Hrebenciuc, a PSD parlamenti csoportjainak vezetői, Cosmin Gușe PSD-főtítkár, Octav Cozmâncă, közigazgatási miniszter, Șerban Mihăilescu kormányfőtítkár, Dan Ioan Popescu iparügyi miniszter és Mihai Nicolae Tănăsescu pénzügyminiszter. Megtárgyalták a két politikai alakulat közötti megállapodás mérlege elkészítésének elvi kérdéseit. Létrejön egy négy-négy tagú bizottság, amely az együttműködés négy szintjén (törvényhozás, kormányintézkedések, helyi és általános politika) konklúziókat fogalmaz meg. A felsorolt területeknek megfelelően a bizottság tagjai az RMDSZ részéről: Verestóy Attila szenátor, Borbély László képviselő, Seres Dénes szenátor és Frunda György szenátor. A konklúziók elkészítése december végére várható. Január első felében újabb megbeszélésre kerül sor, és akkor döntenek a további együttműködésről. A résztvevők a státustörvény kérdésével is foglalkoztak. A kérdés nyitott maradt, mert a román és magyar kormány között nem oldódtak fel a véleménykülönbségek.

7. A Hivatalos Közlönyben közzéteszik a helyi közigazgatási törvény anyanyelvhasználattal kapcsolatos alkalmazási előírásait, illetve a településnevek listáját a nemzeti kisebbségek nyelvén is. Románia kormánya a 2001. november 21-i ülésén fogadta el a helyi közigazgatási törvény által előírt nemzeti kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó rendelkezések végrehajtási szabályait. A három fejezetben megfogalmazott végrehajtási szabályok a helyi közigazgatási törvény anyanyelvhasználatra vonatkozó cikkelyei alkalmazását kiegészíti, pontosítja és megsértése esetén szankciókat is előír.

14. Marosvásárhelyen ülésezik a Területi Elnökök Konzultatív Tanácsa. Az ülés napirendjén A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény alkalmazásával kapcsolatos kérdé-

sek megbeszélése, valamint a Szövetség 2002-es évi költségvetés tervezetének áttekintése szerepelt.

15. Marosvásárhelyen a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése. Napirenden: a szövetségi elnök politikai tájékoztatója; az RMDSZ költségvetése; a szomszédos államokban élő magyarokról szóló magyar törvénnyel kapcsolatos kérdések; különfélék. Ugyanakkor külön is ülésezik a Szövetségi Képviselők Tanácsa, napirenden az Állandó Bizottság kiegészítése.

17. A Szenátus tárgyalja és a kormányzó szociáldemokrata és humanista párti, valamint az RMDSZ frakciók ellenszavazatával elveti az egyesült ellenzéki – liberális- demokrata- és Nagy-Románia párti – indítványt, amely kétségbe vonta a Kormány képességét az állami fennhatóság érvényesítésére az ország egész területén, illetve ténylegesen ismét a Hargita és Kovászna megyei kisebbségi románság sérelmeit és a magyar többség úgynevezett túlkapasait akarta vita tárgyává tenni. A Kormány részéről Vasile Dâncu miniszter kijelentette, semmi értelme kényszerítve megkövetelni a hazaszeretetet, ami vagy megvan őszintén vagy nincs meg az egyes kisebbségekben. Ha nincs meg, az egyéni tragédia, amit meggyőzéssel és nem büntetéssel lehet feloldani. Az RMDSZ-frakció álláspontját Puskás Bálint Zoltán szenátor foglalja össze, aki felszólalásában kifejtette, hogy a benyújtott indítvány célja politikai destabilizációt kelteni, ugyanakkor arra is rámutat, hogy az állami hatóságok elismerése elsősorban a törvények tiszteletben tartását, az állami intézmények működését, valamint a hadsereg és a rendőrség intézményeinek ellenőrizhetőségét jelenti. Ezek függvényében megállapítható, hogy Hargita és Kovászna megyékben nemhogy csorbult volna az állami intézmények autoritása, hanem a törvénytisztelet terén példaként lehetne említeni ezeket.

18. Borbély László RMDSZ-képviselő Szófiában részt vesz A bulgár tapasztalat az internetikus kapcsolatokban c. PER-szervezte konferencián. A konferencián jelen van Bulgária elnöke Georgi Parvanov, a főbb bolgár politikai pártok vezetői, valamint az Európai Unió megfigyelői.

22. Budapesten Orbán Viktor és Adrian Năstase aláírja a státustörvény romániai alkalmazására vonatkozó magyar-román egyetértési nyilatkozatot.

Összeállította: Szász Attila és Sepsi Barnabás

Közéleti krónika, 2001

Január 6-án Csíkszeredában nyolcadik alkalommal osztotta ki a Julianus Alapítvány a magyarság szolgálataért adományozott díjait. A kitüntetettek között volt Dávid Ibolya magyar igazságügyi miniszter, aki az aradi Szabadság-szobor kiszabadításáért több ízben emelt szót és kétoldalú román-magyar megbeszéléseket kezdeményezett. A szobor kiszabadításában szerepet vállaló P. Csergő Ervin és Matekovits Mihály szintén díjat vehetett át. Díjazott Haáz Sándor zenetanár, a szentegyházi gyermek-filharmonia vezetője, valamint dr. Szántó Árpád és Székely Pál, akik a cserhalmi emlékmű felállításában játszottak fontos szerepet. Nagy Dénes és Palkó Sarolta tizenegy gyermekes nagycsaládjuk elismeréseképpen vehették át a díjat. /Daczó Dénes): Nyolcadik alkalommal osztották ki a Julianus-díjakat. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 8./

Nagy érdeklődéssel fogadták a diákok az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) által elindított terminológiai előadás-sorozatot. A Kolozsvári Műszaki Egyetem számítás technika, gépészmérnöki, villamosmérnöki és építészeti, valamint a Babes–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) vegyészmérnöki karán több mint kétszáz magyar hallgató írta alá az előadások megtartására vonatkozó kérést. /Fazakas Annamária: Eredményes EMT-kezdeményezés. Műszaki karokat is támogat a Sapientia? – Krónika (Kolozsvár), jan. 15./

Január 22-én, a magyar kultúra napján Budapesten rendezett ünnepségen Rockenbauer Zoltán, a nemzeti kulturális örökség minisztere átadta a millenniumra alapított Kölcsey Ferenc-díjat, amelyet Kányádi Sándor, Novák Ferenc, Vásáry Tamás, Deim Pál és Illés György vehetett át. Kányádi Sándor költő, műfordító írói életművével, kiemelkedő irodalmi tevékenységével érdemelte ki a díjat. /A magyar kultúra napja. Kányádi Sándort Kölcsey-díjjal tüntették ki. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 24./

Január 22-én együttműködési megállapodást írt alá Budapesten a Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség (Csemadok), a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ), az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE), a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség (VMMSZ), a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK), a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, valamint a Magyar Művelődési Intézet (Budapest) és a Magyar Kultúra Alapítvány (Budapest). Az együttműködési megállapodásnak köszönhetően a Kárpát-medencei magyar kulturális és közművelődési szervezetek hatékonyabban járulhatnak hozzá a térségben élő magyarság politikai és kulturális együttéléséhez – összegezte véleményét Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatala elnöke. /Kárpát-medencei magyar kulturális szervezetek konferenciája. = Szabadság (Kolozsvár), jan. 24./

Újra próbálkozik Hunyad megye magyarsága, hogy önálló lappal szolgálja a területéhez tartozó szórványmagyarságot: megjelent a Hunyad Megyei Hírmondó /Déva, 1. évfolyam 1.

szám/. A nyolc oldalas folyóirat kiadója a Corvin Kiadó, főszerkesztője Hauer Erich. /makay): Hunyad Megyei Hírmondó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 24./ Ezen a címen /Hunyad Megyei Hírmondó/ 1994. szeptemberében indult a folyóirat, azonban 1995 elején megszűnt a lap.

Szerencsen tartották meg a Dialógusok 2001, régiók, kultúra, kapcsolatok c. konferenciát, melyen anyaországi és határon túli ismert közéleti személyiségek, a kulturális élet vezetői, polgármesterek, civil szervezetek képviselői, újságírók és mások találkoztak. /Sike Lajos: Dialógusok 2001 – Szerencs. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jan. 26./

Matekovits Mária, az EMKE Arad megyei elnöke javaslatot dolgozott ki az Arad megyei szórványoktatás megoldására. Arad megye magyarsága 58 ezer főre tehető. A magyarság fele Aradon, fele pedig vidéken él. Aradon a város lakosságának 15 %-a magyar. A megyében magyar tannyelvű oktatásban (óvodától liceumig) 3299 fiatal részesült, ez 5,68 %-a a megye magyarságának. A fiatalok 50 %-a nem anyanyelvén tanul, pedig az iskolahálózat lehetővé tenné a magyar nemzetiségű fiatalok 80 %-nak a beiskoláztatását. /Matekovits Mária, az EMKE Arad megyei elnöke: Arad megyei javaslatok a szórványoktatás stratégiájára. = Nyugati Jelen (Arad), jan. 30./

Január 22-én, a magyar kultúra napján hagyományteremtőnek szánták a román-magyar határ két oldalán megszervezett idei, Nagyvárad–Berettyóújfalu kettős helyszínű ünnepeket. Délelőtt Berettyóújfaluban rendeztek fórumot a Kárpát-medencei magyarság műveltségi állapotáról, délután ugyanezen témában Nagyváradon, a Körösvidéki Múzeumban. /Délelőtt ott, délután ott. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), jan. 30./

Január 30-án ünnepelte újraindulásának tizedik évfordulóját a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság. Csíky Boldizsár elnök megnyitóját követően Fülöp Géza titkár tekintette át az elmúlt tíz esztendő eseményeit. A megújhodott Kemény Zsigmond Társaság 95 összejövetelt tartott, színvonalas előadások hangzottak el az irodalom, a zene, a képzőművészet, az orvostudomány és a műszaki tudományok tárgyköréből. Az esten bemutatták a Kemény Zsigmond Társaság, 1991–2001 című kötetet. /B. Dósa Barna: Kemény Zsigmond Társaság. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 1./

Január 31-én ünnepélyesen beiktatták Kolozsváron, a Farkas utcai református templomban Pap Gézát, az egyházkerület 45. püspökét és az új tisztségviselőket: a püspöki főjegyzői tisztséget betöltő Kató Béla sespsilyefalvi lelkész és Ötvös József egyházkerületi generális direktort. /„Én, Pap Géza esküszöm...” = Szabadság (Kolozsvár), febr. 1./

Február 1-én kezdődött a Királyhágómelléki Református Egyházkerület rendkívüli közgyűlése. Tőkés László megnyitóbeszédében kifejtette, hogy aggasztó a rend és az egység megbomlása, széthúzás, pártosság tapasztalható. /Rais W. István, Szűcs László: Egyházkerületi Közgyűlések. Hat püspök szorgalmazta Váradon az egységet. = Bihari Napló (Nagyvárad), febr. 2./ A rendkívüli bővített közgyűlésen ellenszavazat nélkül hagyták jóvá a küldöttek a megújulási programot. Az előterjesztett dokumentum fejezetekre bontva összegezte a tennivalókat, az irányelveket. /Máté Zsófia: A Királyhágómelléki Református Egyházkerület közgyűlése. Elfogadták a cselekvési programot. = Bihari Napló (Nagyvárad), febr. 3./

Már évekkel ezelőtt kifüggesztették a Szilágy megyei magyarlakta településeken a kétnyelvű helységnévtáblákat. A kétnyelvű helységnévtáblákra jogosult Szilágy megyei települések 95 százalékában már 1996–97-ben sikerült kitenni a kétnyelvű helységnévtáblákat, és ezek szinte kivétel nélkül helyükön is maradtak – nyilatkozta a Szabadságnak Seres Dénes Szilágy megyei szenátor. Az elfogadás előtt álló közigazgatási törvény segítségével újabb négy Szilágy megyei település határába kerül kétnyelvű tábla: Szilágysomlyóra, Magyarkecelre, Egres-patakra és Zilahra. Ez utóbbi kemény diónak tűnik, ugyanis kétféle népszámlálási adattal kell számolni: az egyik szerint Zilahnak mint közigazgatási központnak csak 19,6 százaléka magyar, a másik szerint – magának a városnak – 20,1 – mondta a szenátor. /Szabó Csaba: Márciustól Zaláu városát Zilahként is jegyzik. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 2./

A 1998/13-as sz. sürgősségi kormányrendelet döntött a gyulafehérvári Batthyáneum visszaszolgáltatásáról. Az RTDP Fehér megyei szervezete a bíróságon keresetet nyújtott be a Batthyáneum épületének visszaszolgáltatása ellen. Hosszú ideig tartó pereskedés után a gyulafehérvári táblabíróság az érsekségnek kedvező döntést hozott. Akkor az RTDP megyei szervezete az Alkotmánybírósághoz fordult azzal az indokkal, hogy a kormányrendelet alkotmányellenes. Idén január 16-án az Alkotmánybíróság elutasította az RTDP helyi szervezete által benyújtott keresetet. A továbbiakban a pereskedés helyi szinten folytatódik. Ugyanez a helyzet a temesvári Piarista Gimnázium esetében is. /Restitutio hazai módra. = Vasárnap (Kolozsvár), febr. 4./

Bihar megyének nemhogy magyar alprefektusa, de a közhivatalok élén vezető funkciót betöltő RMDSZ-es tisztségviselője sem marad. A kormánypárt megyei bizottsága legutóbbi ülésén eldöntötte: minden közhivatal élére PDSR-s tagot állít. – A prefektúra 43 tagú adminisztratív bizottságában mutatóban sem marad magyar nemzetiségű. Ebben a bizottságban a Bihar megye lakóinak 30 százalékát kitevő magyarságot ezentúl senki sem képviseli. Szilágyi Zsolt Bihar megyei parlamenti képviselő elmondta, a kormánypárt területi szervezete nem tartja tiszteletben az országos vezetés ígérését. /Gergely Gizella: Egyetlen RMDSZ-es sem marad a Bihar megyei közhivatalok élén. = Krónika (Kolozsvár), febr. 5./

Február 1-én Birtalan Ákos képviselő, a Sapientia Alapítvány kurátora, valamint a Kovásza Megyei Tanács és Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala szervezésében tartották meg a háromszéki felsőoktatás jövője az Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretében c. tanácskozást. Keresztély Irma Kovászna megyei főtanfelügyelő a háromszéki közoktatás helyzetéről számolt be. A nagyszebeni Lucian Blaga egyetem Kézdivásárhelyen indított ősztől néhány szakot távoktatással, ide kb. hatszáz fiatal iratkozott be, nagyrészüik Háromszékről, a hallgatóknak csupán elenyésző hányada román nemzetiségű. Az oktatás román nyelven folyik. “Miközben a magyar egyetem létrehozásán munkálkodunk, elveszítettünk ezer fiatalt” – mondotta a főtanfelügyelő. /Éltes Enikő: A háromszéki fiatalok akarnak tanulni. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 6./

Tordán a dalkör hivatalosan 1872-ben alakult meg. A tordai Magyar Dalkörnek 1969-ben 102 tagja volt. 1994. június 11-én volt a dalkör új zászlójának avatása, amelyen több vidéki dalárda is részt vett. Azonban 2000 áprilisától, Szöcs Sándor karnagy távozásával, a dalkör tevékenysége megszűnt. Új karnagy nincs, és nem tudnak fizetett karnagyot alkalmazni. /Tompá Sándor: A tordai Magyar Dalkör. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 8./

Kettős évfordulót ünnepelt a közelmúltban a marosvásárhelyi Hahota társulat: 15. kabaréjával és 10. szilveszteri műsorával lépett közönség elé. /Tíz esztendő Thália színpadán. = Népújság (Marosvásárhely), febr. 8./

Szatmárnémetiben három éve van magyar főiskolai tagozat, s állami főiskola, három éve indult be a román-magyar-német tagozattal működő közigazgatási főiskola, s immár második tanévét kezdte a magyar tanítóképző-angol nyelv kar. Ez utóbbi tanulmányi aligazgatója dr. Bura László, az ismert tanár, közíró, nyelvész, helytörténész. A legnagyobb baj az, hogy nincs tankönyv. A tanárok maguk írják a jegyzeteket. Már nyomdában a román és a magyar irodalom, a gyermekirodalom, a magyar nyelv és a képzőművészeti módszertan útmutatója, a pedagógia és a matematika útmutatója. A nyíregyházi főiskola adománya megvetette a főiskola könyvtár alapját. Nyolcvanöt tanító, óvónő, illetve középiskolai végzettséggel tanító felvételizett sikerrel a távoktatásra. Ez nagyon fontos, mert Szatmár megyében több mint száz szakképzetlen tanító oktatja elemiben a magyar gyermekeket. /Sike Lajos: Főiskola a József főherceg laktanyában. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), febr. 9./

A 65 ezres lélekszámú megyeközpontban, Zilahon a diáklétszám drasztikusan csökken. A magyar nyelvű oktatás helyzete: Zilahon jelenleg 93 első osztályos gyermek van. Tavaly 97, tavalyelőtt 138, három évvel ezelőtt pedig 168 elsős kisdíák volt. Összesen 496 elemista tanul magyarul, az általános iskolákba (V-VIII. oszt.) pedig 774 gyermek jár (jelenleg 196 nyolcadikos van). Közel 280 gyermekkel kevesebb fog négy-nyolc év múlva általános iskolába járni. Ez több, mint tíz osztálynyi magyar gyermek! Szilágysomlyón 223 gyermek jár a magyar tannyelvű V-VIII. osztályokba, viszont csak 193 I-IV. osztályos van. Szilágycseh: 219 általános iskolás mellett alig 165 elemista, Zsibón 63 általános iskolásra 45 elemista jut. Megyei szinten a magyar oktatásban 2.958 általános iskolás mellett 2.692 elemi iskolás van. Ezek szerint néhány év alatt több mint 13 osztálynyi gyerek tűnik el a megye magyar tannyelvű oktatásából! A csökkenésben nagy szerepe van az elvándorlásnak. /Józsa László: Mint oldott kéve... = Szilágyság (Zilah), febr. 9./

Déván az Eminescu-Petőfi Általános iskolában február 7-én tartották meg az idei Vörösmarty Mihály-szavalóverseny körzeti szakaszát. A rendezvényen dévai és vajdahunyadi tanulók vettek részt. /Gáspár-Barra Réka: Vörösmarty-szavalóverseny Déván. – Nyugati Jelen (Arad), febr. 9./

Fülöp Mária nyugdíjas könyvtáros egyetért azzal, hogy Faragó József professzor felvette az erdélyi magyar könyvtárügy és bibliográfia ügyét. A könyvtárak állománya nem felel meg a lakosság nemzetiségi összetételének. A könyvtárakban, levéltárakban alig van magyar, a könyvtárakból már régen eltűntek a magyar nyelvű feliratok, útmutatók. Létkérdés az Erdélyi Magyar Nemzeti Könyvtár létrehozása. Ebben a jövőben erdélyi magyar könyvtárban kellene létrehozni az erdélyi magyar bibliográfia műhelyét, amely összehangolná az országban folyó bibliográfusi tevékenységet. Össze kell állítani a kurrens Erdélyi Magyar (Nemzeti) Bibliográfiát, el kell indítani a folyóiratok repertóriumát. /Romániai Magyar Időszaki Kiadványok Repetóriuma/. /Fülöp Mária: Kis szerény visszhang. = Helikon (Kolozsvár), febr. 10./

Tíz éve, február 15-én mutatkozott be először az aradi Kölcsey Színpad. Azóta már a negyedik generáció játszik, s az akkor előadott darabot, a Kocsonya Mihály házasságát immár

ötödszörré újíttotta fel Pávai Gyula rendező. A február 15-i jubileumi összeállításon telt ház volt, tíz év legsikeresebb darabjaiból láthattak összeállítást a megjelentek. /Németh Beatrix: A tízéves Kölcsey Színpad telt ház előtt játszott. – Nyugati Jelen (Arad), febr. 17./

Dobolyi Gyula képzőművész-tanár jóvoltából teljesült az immár évtizedes álom: Szent István-mellszobrot állítottak Csíkszentmárton temploma előcsarnokában. A felavatás január 14-én volt, a szobor megálmodója halálának hetedik évfordulóján. /Koncsag László: Szent István-szobor Csíkszentmártonban. = Vasárnap (Kolozsvár), febr. 18./

Február 17-én Kolozsváron a Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány adott otthont a magyar civil szervezetek először megrendezett megyei tanácskozásának. A szervezők: Heltai Gáspár Alapítvány és a Pro Identitas Alapítvány minden Kolozs megyében bejegyzett alapítványt meghívtak a fórumra. Közülük több mint 30 szervezet küldte el képviselőit a megbeszélésre. Előadást tartott Pillich László, a Heltai Gáspár Alapítvány ügyvezető elnöke, Somai József, az Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért elnöke, valamint Varga Zoltán, a Civitas Alapítvány elnöke. /Nánó Csaba: Kolozs megyei magyar civil szervezetek fóruma. Nem akarnak „gittegetlet” létrehozni. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 19./

Február 16-án végre megnyílt a csíkzsögödi Nagy Imre festőművész képeinek kiállítása – közel 15 éves rejtegetés után –, Marosvásárhelyen, a Nagy Imre Képtár. /Lokodi Imre: Megnyílt a Nagy Imre Képtár. = Népszerűség (Marosvásárhely), febr. 19./

Február 17-én Kolozsváron a Mátyás-ház nagytermében kilencedik alkalommal kezdődött meg a Mátyás király emlékére rendezvénysorozat. „Azért nézünk értékeinkre vissza, hogy jobban tudjunk előre haladni” – mondta László Bakk Anikó, a mozgalom fő irányítója és szervezője a megnyitón. Fellépett a Gáspár Enikő vezette zilahi Wesselényi kamarakórus. /Megkezdődött a IX. Mátyás-napok rendezvénysorozat. = Szabadság (Kolozsvár), febr. 19./

Ötödik alkalommal szervezték meg február 17-én az alsíki egyházi kórustalálkozót. A környék római katolikus egyházközségei kántorainak kezdeményezésére létrejött rendezvény helyszíne ez alkalommal a csíkszentgyörgyi-bánkfalvi templom volt. A Gloria nevet viselő találkozó sorshúzás alapján eldöntött sorrendben lépett színre az öt egyházi énekhar: Csíkmenaság, Csíkszentimre, Csíkszentsimon, Csíkszentmárton és Csíkszentgyörgy-Bánkfalva. /Sarány István: Alsíki egyházi kórustalálkozó. = Hargita Népe (Csíkszereda), febr. 19./

Február 16-án tartotta alakuló ülését Déván a Petőfi Sándor Kulturális Egylet. Céljai között szerepel a dévai magyarság hagyományainak újjáélesztése, táncsoport, színjátszókor, kórus, zenekar, szavalókor létrehozása és helyi vonatkozású kiadványok megjelentetése. /Gáspár-Barra Réka: Megalakult a dévai Petőfi Sándor Kulturális Egylet. – Nyugati Jelen (Arad), febr. 21./

Február 20-án Magyarpécska község elbúcsúztatta katolikus plébánosát, a püspökétől más beosztást kapott Heinrich József esperest. Egy évtizeden át olyan papja volt Magyarpécskának, akinek nem volt magánélete, hanem csak közösségi. Százezer kilométereket tett meg Romániában és külföldön, hogy öregbítse Pécska jóhírét, hogy támogatást hozzon a

helybélieknek vagy plébániájának. Minden évben gyarapodott valamivel a helyi katolikus közösség, a plébánia és a templom. Nyolc éven keresztül rendszeresen megjelent a plébánia által kiadott Pécskai Újság, és már több, mint öt év telt el azóta, hogy a plébánia kis klubjában bemutatták az első Magyarpécskán kiadott, a község történelmét magyarul bemutató könyvet. Eredményes munkát fejt ki a Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület, a Mester János cserkészcsapat is pécskai, és az egyház-iskola kapcsolat is élő. A püspök Heinrich Józsefet a temesvári Gerhardinum katolikus líceum igazgatójának nevezte ki. /”A szárnyaláshoz adjon neki erőt” = Nyugati Jelen (Arad), febr. 22./

Február 25-én Kolozsváron tanácskoztak a magyar történelmi egyházak képviselői. Úgy határoztak, hogy mind a román, mind a magyar miniszterelnöktől meghallgatást kérnek. Kidolgoztak egy olyan dokumentumot, amelyben sürgetik a részletes, korrekt kultusztörvény elfogadását. Ennek megalkotása lassan tizenegy éve húzódik. A Kolozsváron megfogalmazott beadványt a Vallásügyi Államtitkárságnak címezték, s abban ismertették azt a minimumot, amelynek szerintük be kellene kerülnie a törvénybe. /Szeghalmi Örs: Egyházi vezetők tanácskoztak Kolozsváron. = Bihari Napló (Nagyvárad), febr. 23./

Székelyudvarhelyen szervezték meg február 24-én a Gyermek Néptáncsoportok II. Találkozóját. A két éve Székelyudvarhelyre költözött vajdasági Csalóka zenekar kezdeként a Kékiringó /Székelyudvarhely/ táncosainak húzta a talpalávalót, akik udvarhelyszéki táncrenddel nyitottak. Fellépett az Ördögborda /Balánbánya/, a Mákvirágok /Székelykeresztúr/, az ötven tagot számláló Szömörce /Bihardiószeg/ és az Eszterlanc /Sepsiszentgyörgy/. Kétszázhusz gyermek táncolt a színpadon. /Sok kicsi táncos láb. Gyermek-néptánctalálkozó Udvarhelyen. – Krónika (Kolozsvár), febr. 26./

Az Áprily Lajos Líceum /Brassó/ igazgatója, Nedeczky László ismertette helyzetüket. Végre megkapták az ígért hárommilliárd lejes világbanki támogatást, s ezt az összeget a meg egyezés szerint az önkormányzat kiegészítette harmincszázaléknyi hozzájárulással. A pénz két iskolát, az Andrei Şaguna Kollégiumot és az Áprily Lajos Líceumot illeti. Megkezdték a felújítást, így az iskola fűtőberendezésének a korszerűsítését. – Szinte minden tanáruk elismert szaktekintély a maga területén. Bálint Ferenc informatikatanár az iskola diákszínjátzó csoportjával, a határon túl is ismert. A helyi RMDSZ megalkuvásának köszönhetően nincs változás: az épületbe befészkelte magát a 6-os számú román általános iskola, s bár lenne hová költöznie, még mindig ott működik. /Váradi Mária: Elkelve az elismerés. – Erdélyi Napló (Nagyvárad), febr. 27./

Február 22-én Nagyváradon találkozott Szilágyú Zsolt parlamenti képviselő a város iskolai magyar tagozatainak képviselőivel, hogy tájékozódjon a problémákról. A magyartanárhiány krónikussá vált. Negyvenen vannak, akiknek különbözeti vizsgát kellene tenniük a kolozsvári magyar tanszéken, de a magas költségek miatt erre nincs lehetőségük. Nincs elegendő tankönyv, a meglévő tankönyvek többsége pedig rossz minőségű, gyakran magyartalan. Az iskolák könyvtárában alig 10–15 százalék a magyar könyvek aránya. /Nagy Tibor: Magyar tagozatok gondjairól volt szó. = Bihari Napló (Nagyvárad), febr. 28./

Február 27-én felmentették hivatalából János Mihályt, Kovászna megyei művelődési főfelügyelőt és helyette a minisztérium Bartók Botondot, a múzeum régészét nevezte ki az

intézmény élére. Jánó faxon kapta meg az értesítést arról, hogy azonnali hatállyal felmentik hivatalából. A hivatalos dokumentumban semmiféle indoklás nem szerepelt sem az elbocsátásról, sem a kinevezésről. Jánó Mihály 1990-től irányította a megyei művelődési felügyelőség munkáját, nevéhez számos jelentős kulturális rendezvény megszervezése kötődött. Bartók Botond kinevezése felháborodást váltott ki, hiszen múltja nem makulátlan. /Farkas Réka: Menezstették hivatalából Jánó Mihályt. = Krónika (Kolozsvár), febr. 28./

Február 24-én Eredmények és feladatok a háromszéki néprajzkutatásban címmel néprajzi konferenciát tartottak a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeumban. Zömében háromszéki fiatal néprajz-kutatók mutatták be dolgozataikat. Dimény Attila, a Múzeumbarátok Egyesülete elnöke szerint a rendezvény célja: fiatal néprajzosok bemutatkozása és a háromszéki néprajzkutatás további feladatainak kijelölése. A tanácskozás szükséges volt: Háromszék néprajza gazdag, de kevésbé látványos terület a kutató számára, ezért a közelmúltig kevesebbet foglalkoztak vele. /Néprajzos konferencia. = Székely Hírmondó (Kézdivásárhely), márc. 2./

Kétnapos nemzetközi közgazdász-konferencia kezdődött március 2-án Kolozsváron, a Romániai Magyar Közgazdász Társaság Ifjúsági Frakciója (RIF) rendezésében és a Sapientia Alapítvány támogatásával. /Ördög I. Béla: Nemzetközi közgazdász-konferencia Kolozsváron. A fiatalok megmozdították az erdélyi magyar közgazdásztársadalmat. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 3./

Az új évezred egybeesik a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye megalakításának 200. évfordulójával. Ebből az alkalomból készült interjú Reizer Pál püspökkel. A püspök visszatekintett az egyházmegye múltjára. A megalapítástól, 1804-től 1944-ig tartott a fehérlés időszak. Nagy papi egyéniségek vezették az egyházmegyét. Dr. Scheffler János szent életű püspököt bebörtönözték, a jilavai börtönben halt meg. Az egyházat a kommunista terror sem törte meg. A következő negyven év valóban a legnehezebb volt az egyházmegye történetében. Az egyház „megmaradását elsősorban vértanú püspökeinknek, hűséges papságunknak köszönhetjük, akik kezdetben a börtönt, később az állandó zaklatást is vállalva végezték lelkipásztori munkájukat.” – hangsúlyozta Reizer püspök. /Interjú Ft. Reizer Pál püspökkel, a Szatmári Római Katolikus Egyházmegye főpásztorával. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), márc. 5./

Március 3-án Szentegyházásfalván rendezték meg a III. Homoródmenti Népdalvetélkedőt. /Népdaléneklő verseny. – Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 5./

Az Apáczai Csere János Közművelődési Egyesület /Brassó/ a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával „Az 1000 éves államiség és annak vetülete Brassó megyében” c. programja keretében jöttek össze sokan március 2-án, a Reménység Háza központban. Itt értékelték azt a pályázatot is, amelyet az egyesület hirdetett meg, s amelynek célja a Barcaságban tevékenykedő ismeretlen vagy kevésbé ismert személyiségek, írók, költők felkutatása és bemutatása volt. Az ACSJKE elnöke, Házy-Bakó Eszter díszoklevéllel tüntette ki az idén hetvenötödik életévét betöltő Reiff István tanárt, „a brassói kultúra örökös szenátorát”. Tavaly ezt a díjat Lendvay Éva brassói költő kapta. /Magyar kulturális est. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 5./

A gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház a múlt évadban Bohócos barangolások című műsorával a műfaj legjobb kritikai díját kapta Kisvárdán, a határon túli színházak találkozóján. A társulat az idén is előrukkolt egy gyermekelőadással: Főzzünk, főzzünk valamit sikeres a gyergyói óvodákban. /Gergely Edit: Fél óra mesés rottyogás a varázsüstben. A Figura Stúdió Színház új gyerekelőadásával óvodákban turnézik. – Krónika (Kolozsvár), márc. 6./

Első ízben vendégszerepel a kolozsvári Állami Magyar Opera társulata a budapesti Operaházban, az együttes Erkel Ferenc István király című művét mutatja be március 12-én, díszelőadáson. /A kolozsvári magyar opera a budapesti Dalszínház díszelőadásán. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 8./

A magyar tagozaton tanuló nyolcadikos gyermekek a tantárgyak jó részét jegyzetekből, avagy régi tankönyvekből tanulják, mert nincs elegendő magyar nyelvű tankönyv. Így a tanároknak, diákoknak nagyobb erőfeszítéssel kell készülniük az év végi kísérettségire. A tanárnak diktálnia kell, fénymásolóval sokszorosítanak. /Tankönyvhiány a nyolcadikosoknál. = Hargita Népe (Csíkszereda), márc. 8./

Március 8-án Kolozsváron, a Röser könyvesboltban Szilágyi Júlia irodalomkritikus bemutatta Tibori Szabó Zoltán Élet és halál mezsgyéjén – Zsidók menekülése és mentése a magyar-román határon 1940–1944 között /Minerva Művelődési Egyesület, Kolozsvár/ című kötetét. /Élet és halál mezsgyéjén. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 9./

A sepsiszentgyörgyi Charta Kiadó, Kisgyörgy Tamás képzőművész-igazgató kezdeményezésére, a Székely Nemesi Családok három kötetének új kiadása után újabb vállalkozásba kezd: Életem, Háromszék címmel régi fotók kötetbe szerkesztésével és megfelelő szövegkísérettel rekonstruálja a XIX. század végi és a XX. századi Háromszék történetét. A megjelenő első kötet a trianoni békediktátumig fogta egybe a kiadóhoz beküldött fotóanyagot. /Sylvester Lajos: Új könyvsorozat a láthatáron. Életem, Háromszék. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 10./

A Legfelsőbb Bíróság is elutasította a sepsiszentgyörgyi tanács azon határozatát, hogy a December 1. utca felső végét Petőfi Sándorról keresztelte el. Ezzel lezárult a két éve tartó pereskedés, /((kilyén): Volt-nincs Petőfi utca. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), márc. 10./

A kommunista diktatúra áldozataira emlékeztek március 9-én Csíkszeredában. A tavaly májusban felállított emlékműnél az egyházak képviselői mellett jelen voltak a volt rabok is. /((Daczó Dénes): Áldozatokra emlékeztek. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 12./

Szeben megye magyar oktatása volt a témája a Medgyesen tartott nagyszabású értekezletnek a képviselők, az RMDSZ, az EMKE, valamint a történelmi magyar egyházak képviselőinek részvételével. A Millennium Ház zsúfolásig megtelt. Szeben megye szórvány. Az összes helységek közül Medgyes tartja magát a legerősebben. A 9800 magyar lakosból kitelik a Báthory Istvánról elnevezett elemi iskola fenntartása. /Kalmár Zoltán: Legdrágább, kincünk. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 12./

Március 10-én Szatmárnémetiben, a római katolikus székesegyházban tizenkét kórus közreműködésével került sor a XI. Ökumenikus kórus-seregszemlére. Az immár hagyományos eseményt Muzsnay Árpád nyitotta meg, köszöntve a résztvevőket és Guttman Mihályt, a Romániai Magyar Dalosszövetség tiszteletbeli elnökét. /XI. Ökumenikus kórus-seregszemle. „Az Úr hívott ide mindnyájunkat” = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), márc. 12./

Március 10-én ünnepélyesen átadták Aradon a plébánián létesített római katolikus katetikai központot. A Temesvári Római Katolikus Egyházmegye területén a temesvári, illetve a resicabányai katetikai központ után Aradon nyílt meg a harmadik olyan hely, ahol továbbképzésben részesülnek az egyházi életben résztvevő valamennyi laikus szervezet képviselői. /Újaradon megnyílt a katetikai központ. = Nyugati Jelen (Arad), márc. 13./

Rockenbauer Zoltán, a magyar művelődési tárca vezetője március 15-e alkalmából művészeti díjakat adott át Budapesten. A kitüntetettek között az eddignél jóval nagyobb számú erdélyi magyar művész is található: Terényi Ede zeneszerző-zenetudós, a kolozsvári Konzervatórium tanára (Erkel Ferenc-díj), Csíky András kolozsvári színművész és Czintos József, a szatmárnémeti Északi Színház színművésze (Jászai Mari-díj), Ferenczes István csíkszeredai költő, a Székelyföld főszerkesztője és Fodor Sándor kolozsvári író (József Attila-díj), Demény Attila zongoraművész-karmester, a kolozsvári Magyar Opera főrendezője (Nádasdy Kálmán-díj), Murádin Jenő művészettörténész, kolozsvári képzőművészeti főiskola (Németh Lajos-díj), Almási István népzenekutató, kolozsvári Folklórintézet (Szabolcsi Bence-díj) és Beke György újságíró (Táncsics Mihály-díj). /Művészeti díjak nemzeti ünnepen. Az egész nemzet művészetében gondolkodtak. = Szabadság (Kolozsvár), márc. 15./

A millenniumi emlékművek állítása sorában az elmúlt évben Háromszéken első volt Futásfalva. Monumentális emlékművet állított az erdővidéki Barót és Nagybacon, Uzon lakossága, emléktáblával tisztelgett Ikafalva, Lécfalva és a Kovászna melletti Papolc. Vannak települések, ahol a millennium tiszteletére állítottak emléket a magyar szabadságharc és a két világháború hőseinek és áldozatainak (Feldobolyban, Málnáson, Nagyajtán), de emlékkopják hirdetik a millenneumot Vargyason, Kézdiszentléleken és Rétyen. Sepsiszentgyörgyön Jókai Mór, egykori országgyűlési képviselő bronzplakkal ellátott emléktáblája (a ház falán, ahol vendégeskedett) és a Szent Gellért-templom olaj freskói állítanak emléket a millenniumnak (Hervay Zoltán festőművész munkái). Március 15-én újabb emlékműveket emelnek majd Bölönben, Haralyban, Ilyefalván, stb. Maksán elkészítik a hajdani templom eredetijéhez hasonló „kazettás mennyezetet”, melynek eredetije a Budapesti Iparművészeti Múzeumban van. /Kisgyörgy Réka: Sokasodnak a millennium maradandó emlékei. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 15./

Kézdivásárhelyen tartották az erdélyi magyarság központi március 15-i ünnepségét, melyet a Duna Televízió közvetített. A hagyományörző díszruhás huszárokat, bandériumokat a környék falvainak színpompás felvonulása követte. Markó Béla, az RMDSZ elnöke mondott beszédet. Dr. Matolcsy György, a magyar kormány gazdasági minisztere felolvasta Orbán Viktor kormányfőnek a Kárpát-medencei magyarsághoz szóló üdvözetét. A román miniszterelnök, Adrian Năstase március 15-i üdvözetét Tamás Sándor parlamenti képviselő, a kézdivásárhelyi városi RMDSZ elnöke olvasta fel. A székely és a magyar himnusz eléneklését

követően megkoszorúzták Gábor Áron főtéri emlékművét. /Flóra Gábor: „Gábor Áron rész-
ágyúja” Kézdivásárhely márciusi ifjúsága. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 17./

Négy megye /Kolozs, Szilágy, Beszterce-Naszód és Fehér/ anyanyelvi oktatása a kö-
vetkező képet mutatja. A négy megyében magyar oktatás minden fokon csak Kolozs megyé-
ben működik, azonban a középiskola minden profiljára, a szakoktatás változatos mesterségei-
re már Kolozs megyében sem jelentkezhetnek tanulók. A kisebbségi oktatás ezekben a me-
gyékben a leépülés sorsára jutott. Ezen változtatni az oktatás jelenlegi rendszerében, infrast-
ruktúrájában nehezen lehet. Azokban a megyékben, amelyekben 30%-nál kevesebb magyar él
(mind a négy megye ide tartozik), csak olyan, új beruházással létrehozott iskolaközpontokban
lehetne fejleszteni a magyar oktatást, amelyek V. osztálytól bennlakással, ösztöndíjakkal vár-
nák a szórványvidéken magyarul tanulni akarókat. A román költségvetés ezt nem támogatja.
Az oktatás szintentartására olyan szükségmegoldásokat kell találni, amelyek nem kerülnek
plusz pénzbe. – Óvodai, általános iskolai és középiskolai oktatás magyar nyelven működik
mind a négy vizsgált megyében. Erdélyi viszonylatban az óvodásoknak még 6,3%-a tanul ma-
gyar anyanyelvén, az I–IV. osztályosoknak 5,2%-a, az V–VIII. osztályosoknak 4,5%-a, a IX-
XII. osztályosoknak már csak 3,6%-a, a szakoktatásban részesülőknek csak 2,3%-a. A szám-
arányok megyei szinten is ugyanezt mutatják. Kolozs megyében a magyar óvodákba a megye
óvodásainak 13,5%-a jár, magyar nyelvű liceumokba már csak 8,3%, szakiskolába pedig
mindössze 2%-a. Kolozs megye magyar lakosságának a részaránya az 1992-es népszámlálás
adatai szerint 19,8%, míg a magyar nyelven tanuló óvodásoké és iskolásoké mindössze
10,1%. /Anyanyelvi oktatás négy erdélyi megyében. = Szabadság (Kolozsvar), márc. 17./

Március 17-én Aradon, a minorita rendházban találkoztak a Kárpát-medencei Katoli-
kus Közösségek Hálózatának romániai közösségei. Megnyitó beszédében Molnár Melinda,
romániai fő szervező rendkívüli fontosságot tulajdonított annak, hogy a HÁLÓ segítségével
a Kárpát-medence közel 700 magyar közössége talált egymásra. /Aradon először. HÁLÓ-
találkozó. = Nyugati jelen (Arad), márc. 20./

Székelyudvarhely és Szarvas színháza együttműködést alakít ki. Elkezdődtek a székely-
udvarhelyi Tomcsa Sándor Színház és a szarvasi Weöres Sándor Regionális Színház kopro-
dukciója, Shakespeare Sok hűhó semmiért című darabjának próbái. /Zilahi Imre: Együtt
könnyebb. Szarvas és Udvarhely koprodukcióra készül. = Krónika (Kolozsvar), márc. 21./

A környék szóránymagyarságát is felkarolja a magyar kulturális központ, a dési Ma-
gyar Ház, amely az Illyés Közalapítvány anyagi támogatásával jött létre 1995-1996-ban. Itt
működik a dési Népfőiskola, amely 1999-ben ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját, az
Incze János Közkönyvtár, az Aranyeső néptáncgyűttes és az Assisi Szent Ferenc cserkész-
csapat. /Balogh Zoltán ügyvezető alelnök, Dész: A dési EMKE tevékenysége. – Romániai
Magyar Szó (Bukarest), márc. 22./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Műszaki Szakosztálya hatodik éve rendezi meg a Fialat
Műszakiak Tudományos Ülészakát Kolozsvaron. Az idei rendezvény március 23-án kezdő-
dött. Idén a doktorandusok és a fiatal kutatók több mint 35 tudományos dolgozattal jelent-
keztek, amelyeket négy szekcióban mutattak be. /Rác Éva: Biztosított a műszaki kutatók
utánpótlása. = Szabadság (Kolozsvar), márc. 24./

Március 24-én Szovátán, a Teleki Oktatási Központban tartotta a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Országos Küldöttgyűlését. A Szövetség idén ünnepli megalakulásának 10. évfordulóját – hangsúlyozta Lászlófy Pál elnöki beszámolója. A Bolyai Nyári Akadémia intézményesítésével sikerült elérni a Kárpát-medencei pedagógus továbbképzésbe való integrációt. Kiemelt feladatként valósította meg az RMPSZ a négy oktatási központ kialakítását /a szovátai Teleki Oktatási Központ, a Partium-i, a kolozsvári Gál Kelemen valamint a Székelyföldi Oktatási Központ/. E központok fenntartását és működtetését kiemelten a magyarországi Oktatási Minisztérium anyagi és szellemi támogatása biztosítja. Folyamatban van a Sapientia Alapítvány által beindítandó magyar egyetem akkreditációja. /Tíz éves a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 26., Bögözi Attila: Jó munkalétkörben, szolgálatot teljesítve. Tíz éves a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), márc. 27./

Március 24-én Nagyváradon tartotta honismereti találkozóját a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság. Dukrét Géza elnök bevezetője után előadások hangzottak el, majd megtartották a közgyűlést. /Helytörténészeink nem tétlenkednek. = Bihari Napló (Nagyvárad), márc. 26./

Március 29-én a bákói református parókia épületében találkozott Sógor Csaba csiki szenátor egyes moldvai csángó szervezetek képviselőivel. A megbeszélésre a szenátor kezdeményezésére került sor. A Via Spei (Remény Útja) csángó fiatalok szervezetének vezetője, Farkas János a magyar nyelvoktatással kapcsolatosan ismertette a tapasztalatokat. Jelenleg néhány iskolában fakultatív jelleggel heti egy alkalommal folyik magyar nyelvoktatás, Pusztinán viszont Bilibók Jenő, a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének elnöke saját otthonában oktatja anyanyelvükre a gyermekeket. /Szüszer-Nagy Róbert: Sógor Csaba Csángóföldön. = Hargita Népe (Csíkszereda), ápr. 2./

Az Illyés Közalapítvány az elmúlt tíz évben több mint 4300 pályázat megvalósítását támogatta összesen 2 milliárd forintot meghaladó mértékben Romániában – közölte Tibád Zoltán, az Illyés Közalapítvány romániai alkuratoriumának titkára az MTI-vel. Idén a romániai szaktestületi pályázatokra majdnem 15 százalékkal több pénz, összesen 185,5 millió forint jut. /Illyés Közalapítvány – Románia. = RMDSZ Sajtófigyelő, ápr. 3. – 64. sz./

Máramaroszigeten a Hollósy Simon Művelődési Egylet (HSME) több szakosztályt működtet, azonban tevékenysége gyakorlatilag az ifjúsági Ki mit tud?-ból, a szavalóestekből, és a minden ősszel megrendezendő Hollósy Napokból áll. A HSME tevékenysége erősen megosztja a helyi magyar közvéleményt. Egykor hat magyar oktatási intézménye volt a városnak, jelenleg csak egy általános iskolában, illetve a Dragoş Vodă Elméleti Líceumban működik magyar tagozat, évfolyamonként egy-egy osztállyal. Az 1992-es népszámláláskor a város lakossága 44.231 fő volt, ebből 33.878-an románnak, 8247-en magyarnak vallották magukat. Az utóbbi években tömegesen vándorolt külföldre a szigeti magyar értelmiség. Ma alig valamivel több mint másfélezerre tehető a reformátusok száma, a római katolikusok 6500-an lehetnek. /Pataky Lehel Zsolt: Szigetvilág. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), ápr. 3./

Temesváron rendezték meg a III. Határon Túli Műszaki Magyar Diákok Tudományos Diákkonferenciáját. A határon túli magyar diákok nem anyanyelvükön tanulják a szakmát.

Emiatt nem tudják szabatosan kifejezni magukat, egy dolgozat megvédésénél ez komoly problémát jelent. Ezért missziót teljesítenek a határon túli diákköri konferenciák, amelyek megnyilatkozási lehetőséget biztosítanak a Kárpát-medence egyetemlein tanuló magyar nemzetiségű hallgatóknak. /Diákköri konferenciák a Kárpát-medencében. A kapcsolatteremtés fontos láncszemei. = Nyugati Jelen (Arad), ápr. 4./

A Hármashatár Irodalmi Társaság április 7-én Szatmárnémetiben tartja soron következő ülését. A Társaságot Kárpátalja, Szabolcs–Szatmár–Bereg és Szatmár megye alkotói hozták létre, azzal a céllal, hogy egymást jobban megismerjék, egymás alkotásait terjesszék és közös kiadványokat hozzanak létre. A Költészet a XXI. század elején című kerekasztal-beszélgetésen Kárpátaljáról jelen lesz Füzesi Magda költő és Zubánics László, a Beregi Hírlap főszerkesztője. /A Magyar Költészet Napja alkalmából. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), ápr. 5./

Elekes Botond, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya vezetője összegezte a magyarországi könyvtámogatások szerepét. A romániai/ erdélyi magyar könyvkiadás szempontjából leglényegesebb újdonság a magyar állami támogatás megjelenése volt. 1992–2000 között a magyarországi költségvetési források mai értéken számolva több mint kétmilliárd forinttal segítettek a szomszédos országok magyar könyvkiadásának újjáalakulását. Ennek az összegnek kb. 45-50 százaléka mindig Erdélynek jutott. E forrásból Romániában 1997-ben 32 kiadó 136 könyvcímét, 1998-ban 33 kiadó 124 könyvcímét, 1999-ben 27 kiadó 108 könyvcímét és 2000-ben 34 kiadó 119 magyar nyelven megjelenő kiadványát támogatták. 1999-ben a tárca millenniumi könyvkiadási pályázatán a határon túli könyvkiadók 20,5 millió Ft (ebből az erdélyiek 15 millió Ft) támogatást nyertek. A minisztérium a minőségi könyvkiadás érdekében az elmúlt két évben összesen 50 alkotói ösztöndíjat (ebből 20-at erdélyieknek) biztosított határon túli történészeknek, néprajzkutatóknak, vallástörténészeknek, szépiróknak stb. Az ösztöndíjanként 250 ezer Ft évi támogatás az alkotói munka külső feltételeinek javítását célozta meg. /Elekes Botond, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma főosztályvezetője: A számok önmagukért beszélnek. = Krónika (Kolozsvár), ápr. 7./

Minden tavasszal Kolozsváron tartja az Aranka György Beszédművelő Kör és az Anyanyelvőpolók Erdélyi Szövetsége az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati vetélkedőt, valamint a vers- és prózamondó versenyt. A szervezést az idén is a kolozsvári Apáczai Csere János Gimnázium vállalta fel. Kilenc megyéből 53 versenyző érkezett. Az Édes anyanyelvünk vetélkedő győztesei ősszel a Sátoraljaújhelyen sorra kerülő versenyen már Kárpát-medencei mezőnyben versenyezhetnek tovább. /Cs. Kovács Katalin: Az anyanyelv napjai Kolozsváron. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 9./

Nyolcadik alkalommal szervezte meg a hét végén, Marosvásárhelyen a Tudományos Diákköri Konferenciát a Marosvásárhelyi Magyar Diákszövetség. Ennek keretében orvostanhallgatók általános orvostudományi, fogorvos-tudományi és gyógyszerészettudományi témakörökről tartottak előadásokat. /Máthé Éva: Diákköri konferencia – nyolcadszor. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 10./

Elhunyt dr. Benkő András /Fejérd, 1923. jan. 21. – Kolozsvár, 2001. ápr. 9./ zenetörténész professzor. Mindvégig dolgozott, legutóbb Az európai egyházi zene történetén munkálkodott. Jelentős munkái: A Bolyaiak zeneelmélete, a Zenei kislexikon, Bartók Béla romániai hangversenyei, Zoltán Aladár-monográfia, Az egyházi ének története. Ő volt a Zenetudományi írárok szerkesztője. A kolozsvári Gh. Dima Zeneművészeti Akadémia zenetörténeti tanszékén 35 évet tanított. /Kulcsár Gabriella: Isten Önnel, tanár úr! Búcsú dr. Benkő András zenetörténész professzortól (1923–2001). = Szabadság (Kolozsvár), ápr. 10./

A Királyhágómelléki Református Egyházkerületben a 2000. évben tovább folytatódott a létszámapadás: 2255 keresztelésre 4121 haláleset jutott, a lélekszám csökkenése ebben az évben 1866 fő volt. /Partiumi Közlöny (A Királyhágómelléki Református Egyházkerület hivatalos lapja, Nagyvárad), ápr. 12./

Az előző éveket figyelembe véve látható, hogy a születések száma csökken, de a halálesetek számának még nagyobb mértékű csökkenése miatt a lélekszámapadás nem emelkedik évről évre. Hozzátehető, hogy a fogyatkozás így is aggasztó mértékű:

1977. év: 2488 keresztelő, 4893 temetés, a fogyás 2455 főt tesz ki. /Partiumi Közlöny (Nagyvárad), 1998. márc. 24./

1988. év: 2424 keresztelés, 4503 temetés, az év végére 2079 fővel voltak kevesebben. /Partiumi Közlöny (Nagyvárad), 1999. máj. 21./

1998. év: 2251 keresztelés, 4155 haláleset, a lélekszám csökkenése ebben az évben 1904 fő volt. /Partiumi Közlöny (Nagyvárad), 2000. ápr. 21./

Április 17–22. között tartották Csíkszeredában, a Hargita Megyei Kulturális Központ rendezésében a X. Országos Diákszínjátszó Fesztivált, 13 csoport részvételével. /X. Országos Diákszínjátszó Fesztivál – ODIF. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 18./

A tíz napig tartó VI. Bánsági Magyar Napok eseményei között van: Székely László emlékkiállítás (Gyulán és Békéscsabán), Mennék haza, de otthon vagyok címmel az újvidéki Színes Szilánkok diákszínpad előadása, Bartók Béla születésének 120. évfordulója tiszteletére rendezett gálaműsor a temesvári Operában, amelynek keretén belül a kolozsvári Magyar Opera bemutatja a Csodálatos mandarin c. balettelőadást, a temesvári főiskolákon tanuló magyar képzőművész fiatalok kiállítása, a nagyváradi Kiss Stúdió Árva Bethlen Kata c. előadása és a Hagyománykeresőben folklórest. /VI. Bánsági Magyar Napok. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 19./

Április 20-án Sepsiszentgyörgyön Kányádi Sándor dedikálásával kezdődött meg az Erdélyi Magyar Könyvklub hivatalos bemutatkozása. Az EMK létrehozásával lehetőség lesz arra, hogy az erdélyi olvasók is tagjai lehessenek ennek a határokon átnyúló szellemi közösségnek. Az EMK idei első katalógusa, a Tavasz–Nyár 2001 című, 150 ezer példányban jelenik meg. /Nyugaton több évtizedes, nálunk most indul. Erdélyi Magyar Könyvklub. = Nyugati Jelen (Arad), ápr. 21./

Április 22-én került sor az immár 12. alkalommal megrendezett Kőrösi Csoma Sándor-napok zárórendezvényére. Az emlékezők Kovásznáról átzarándokoltak Csomakőrösre, ahol Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke hirdetett ígét. A templom

előtti téren került sor Csoma Sándor mellszobrának koszorúzó ünnepségére. /Nagy fiára emlékezett Csomakőrös. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 24./

Április 19-21-e között Zilah és Szilágysomlyó volt az Erdélyi Múzeum Egyesület Orvostudományi és Gyógyszerészeti Szakosztálya XI. tudományos vándorülésszakának a színhelye. Dr. Feszt György egyetemi tanár, a szakosztály elnöke mondta el, hogy az elmúlt évtized tudományos vándorulásain mintegy 1100 dolgozat hangzott el. A XI. ülésszaknak háromszáznál több résztvevője volt, és az előterjesztett 177-ből 85 szakdolgozatot vitattak meg. /Fejér László: Orvostudományi és gyógyszerészeti ülésszak. A családorvoslás az új század kihívása. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 25./ Az EME mintegy 3.000 tagja jelenleg öt szakosztályban fejti ki tevékenységét: filozófiai, nyelvészeti és történelmi; orvostudományi és gyógyszerészeti; természettudományi és matematikai; jogi, közgazdasági és társadalomtudományi, illetve a technikai tudományok szakosztályában. /XI. Orvostudományi és Gyógyszerészeti Vándorgyűlés. = Szilágyság (Zilah), ápr. 27./

Budapesten átadták a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT) képviselőinek azt a CD-ROM-csomagot, amely az eddigi legbővebb, legteljesebb válogatás a magyar népzenei anyagból. Dr. Pozsony Ferenc egyetemi tanár, a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság elnöke elmondta, hogy az Utolsó Óra program keretében az utóbbi öt év során számos erdélyi zenésszel, együttessel készült stúdiófelvétel a magyar fővárosban. A szerződés szerint mindebből az erdélyi együttesek ingyen másolhatnak át oktatási célra. /"Visszaadták" Erdélynek. Kolozsváron a magyar népzenei archívum anyaga. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), ápr. 26./

Április 27-én kezdődött Nagybányán Németh László centenáriumi ünnepség-sorozat. Az első napon a Németh László Gimnázium diákszínjátsoi díszelőadást tartottak: az író életművéből. Másnap kolozsvári újságíró szakos egyetemi hallgatók mutatnak be összeállítást. /Németh László-napok Nagybányán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), ápr. 28./

A GIM a gyimesi csángó katolikus fiatalok képviselői szervezete és ilyenként egyedülálló a Gyimes völgyében. Székhelyük Gyimesfelsőlokon a katolikus plébánia. Célkitűzéseik: a gyimesi csángó fiatalok érdekképviselete. Információs szolgálat, tanácsadás, ifjúsági közösségfejlesztő hétvégek szervezése stb. /Mi a GIM? = Vasárnap (Kolozsvár), ápr. 29/

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság (Nagyvárad) június 30-ig meghosszabbította felhívását, amellyel korábban azokhoz az erdélyi és partiumi településekhez fordult, ahol turulmaradas emlékművet avattak fel, függetlenül attól, hogy az áll még vagy sem. A beérkezett adatok alapján a Partiumi Füzetek kiskönyv-sorozatában ezekről kötetet adna ki, mi több szeretné megszervezni az illető települések előljárónak találkozóját is. /Tovább tart a (Turul)madárszámlálás. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 2./

Romlik a magyar nyelv helyzete az oktatásban, állapította meg Péntek János, az Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetségének (AESZ) elnöke, kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár Kovásznán, a Magyar Nyelv Napjai rendezvényen. Péntek professzor bírálta a forgalomban lévő nyelvtankönyvek színvonalát, beszélt a szakterminológia egységesítéséről, és más nyelvi bajokról. Benő Attila egyetemi adjunktus az államnyelv és kisebbségi nyelvek érintkezéséről,

a jogfosztott nyelvi helyzetről szolt. /Komoróczy György: Romlik a magyar nyelv helyzete az oktatásban. A Magyar Nyelv Napjai Kovásznán. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 3./

Új folyóirat jelent meg a napokban, a Jászó Társaság kiadásában, a közművelődési és helytörténeti Vidék /Sepsiszentgyörgy/, amely tartalmazza a Vidéki Gazda mezőgazdasági mellékletet. A lapot Hargita és Kovászna megyében terjesztik. /Új lap: a Vidéki Gazda. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 3./

Május 4-én Kolozsvárott megnyitották az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány szervezésében lebonyolítandó kétnapos konferenciát, az erdélyi magyar társadalmi szervezetek fórumát. A magyar állami költségvetés közel hárommilliárd forintot bocsát rendelkezésre és az erdélyi civil szervezetek fogadókészek erre a felelős feladatra. Az anyaországban kiírni jelentős anyagi források állnak rendelkezésre az Európai Unióban és az országban is. Május 5-én szekcióülésekkel folytatódott Kolozsváron a III. Civil Fórum. /Ördög I. Béla: III. Civil Fórum 2001 Kolozsváron. „A tudás mint társadalmi erőforrás” = Szabadság (Kolozsvár), máj. 5./

Kárpát-medencei információs irodahálózatot hoz létre Agora elnevezéssel a határon túli magyar fiatalok számára az ifjúsági és az oktatási tárca, valamint a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH). A 75 millió forintos támogatással megvalósuló oktatási és kulturális szolgáltató-hálózat első négy központját májusban, illetve júniusban adják át. Az erdélyi iroda Kolozsváron, a kárpátaljai Beregszászon, a vajdasági Szabadkán, a felvidéki pedig Pozsonyban nyílik. /Kárpát-medencei információs hálózat. – Krónika (Kolozsvár), máj. 5./

Idén hetedszerre jelenik meg az erdélyi ballagók névsorát tartalmazó dokumentumkötet, a Maturandusok. /Maturandusok 2001. Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 2001./ A szerkesztők 1995-ben jelentkeztek először a dokumentumkötettel, és már 1996-ban megpróbálták nyitni a magyar nyelvterületek felé azzal a reménnyel, hogy a Maturandusok lassan a Kárpát-medencei magyarság legfontosabb maturandus-felmérőjévé, pótolhatatlan kordokumentumává fog válni. A kiadvány 1997-ben érte el a teljességet: sikerült begyűjtenie és kötetbe szerkesztenie az erdélyi, délvidéki, kárpátaljai, németországi magyar nyelven érettségizők névsorait. Azonban hol egyik, hol másik anyaországon kívüli országrész maradt ki objektív okok miatt a kötetből. /Szabó Csaba: Maturandusok 2001: az erdélyi és vajdasági ballagók névsora. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 8./

Balánbányán a független román polgármester ledöntötte az RMDSZ hirdetésményeinek kiragasztására szolgáló táblát. A május 2-i rendkívüli tanácsülésen az RMDSZ-többségű testület a PDSR-s kollégák egyetértésével eldöntötte, hogy vissza kell állítani az RMDSZ hirdetésményeinek kiragasztására szolgáló táblát. /Rédai Attila: Puszkaporos hangulat. RMDSZ-es tanácsosokkal vitázik a balánbányai polgármester. = Krónika (Kolozsvár), máj. 10./

Április 21-én ünnepelték Kolozsváron az Iskola Alapítvány megalakulása ötödik évfordulóját, melyet összekötötték a szórványoktatásról szóló szakmai tanácskozással. – Vetési László, a Szórvány Alapítvány elnöke meghatározta a szórványstratégiát. Minden régióban és területen el kell készíteni a szórványmagyarság lokális, teljes, átfogó, gazdasági, kulturális, etnikai, nyelvi, önértékelési rehabilitációs tervét. Oktatásszerűt gyermeknemzedék nő fel. Ez a nemzedék gyakorlatilag nem férhet hozzá saját anyanyelvi információihoz. Egy közösség elő-

ször oktatási szórvány lesz, utána bekövetkezik az etnikus szórvány. – Bodó Barna, a Szórvány Alapítvány elnöke az ingázás és oktatás problémájáról értekezett. /Csomafáy Ferenc: Tiltakozunk és építeni fogunk. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 11./

Nagyváradról, Kolozsvárról, Csíkszentgyörgyről, Szamosújvárról, Szatmárnémetiből és Nagybányáról több mint húsz cserkészvezető vett részt továbbképzésen április 27-május 1. között a Nagybánya melletti üdülőhelyen, Izvorán. /Cserkészvezetőkkel a természetben. = Vasárnap (Kolozsvár), máj. 13./

Május 12-én Kolozsváron tartotta évi közgyűlését az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Elnöki megnyitójában Benkő Samu kifejtette: a 142 éve alakult és 12 éve újjáéledt tudományos egyesület a mostoha körülmények közepette is él, működik. Sipos Gábor előzetesen írásban ismertetett főtitkári beszámolóját kiegészítve kiemelte: az utóbbi időben egyre aktívabb a szatmárnémeti fiókszervezet. – A közgyűlésen megerősítették az EME társadalomtudományi kutatóintézetének rendeltetését: szakembereket képezni a nemzeti önismereti tudományszakok művelésére, a múzeumi, könyv- és levéltári örökség szakszerű őrzésére. Már működő három szakosztálya: történettudományi, nyelv- és irodalomtudományi, társadalomismereti. Feladatait főállású tudományos kutatókkal és alkalmi munkatársakkal végzi. Igény mutatkozik a természettudományok és a műszaki tudományok szakosztályainak beindítására is, de ennek egyelőre anyagi korlátai vannak. /Ördög I. Béla: EME-közgyűlés: Társadalomtudományi Kutatóintézet alakul. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 14./ Az EME honlapja március óta használható /www.eme.ro/. Jelenlegi taglétszámuk 4351, ebből 2277 egyetemi hallgató. – A könyvtár helyhiánya nyomasztó. A jövőben az EME és a Sapientia Alapítvány közös könyvtárat létesít. Az EME rendszeres kiadványai: Erdélyi Múzeum, Múzeumi Füzetek /Természettudományi és Matematika Szakosztály évkönyve/, Orvostudományi Értesítő, Erdélyi Tudományos Füzetek, új kiadvány a Collegium Geographicum ifjúsági folyóirat és a Collegium Biologicum. /Sipos Gábor főtitkári jelentése az Erdélyi Múzeum-Egyesület 2000. Évi munkájáról. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 11./ Gaal György felhívta a figyelmet, hogy nem működik a romániai magyar kiadványok könyvtári begyűjtése. Kötő József, az EMKE elnöke a Kisebbségkutató Intézet kolozsvári megalakulásában rejlő lehetőségekre irányította a figyelmet. Ki kell jární, hogy az EME – a kis transzszilván akadémia – részesüljön az intézet költségvetéséből, és az így nyert összegeket az erdélyi magyar tudományos élet fejlesztésére fordíthassa. /Kis transzszilván akadémia. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), máj. 15./

Május 11-12-én tartották Nagykarolyban a Károlyi Gáspár Napokat. A nagykarolyi református templomban Csomós József gönci református esperes igehirdetése után Csúry István Károlyi Gáspár munkásságának jelentősége címmel tartott előadást. Gönc, Vizsoly és Nagykaroly polgármesterei együtt megkoszorúzták Károlyi Gáspárnak a nagykarolyi református templom bejárata mellett álló szobrát. /Károlyi Gáspár Napok. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), máj. 14./

Május 11-én Kolozsváron, a Bethlen Kata Diakóniai Központban ünnepelték a Romániai Máltai Segélyszolgálat tízéves születésnapját. Az 1991. május 11-én megalapított segélyszolgálat elnöke, Puskás Bálint Zoltán üdvözölte a hazai és külföldi vendégeket. Elmondta, hogy 24 fiókszervezettel a legnagyobb segélyszolgálatá váltak Romániában. /Köllő Katalin: A hit védelmében és a rászorultak megsegítéséért. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 14./

Május 12-én az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének szervezésében második alkalommal rendezték meg Sepsiszentgyörgyön a Kriza János országos balladamondó-versenyt. /Balladamondó-verseny. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 14./

Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (E.MT) gépészeti szakosztálya által szervezett találkozók, konferenciák bemutatott dolgozatok a hazai és a nemzetközi kutatás eredményeinek összegzését jelentik. Az OGÉT 2001, mint minden eddigi országos gépészeti találkozó iránt nagy volt az érdeklődés. /Dr. Csibi Vencel-József az EMT Gépészeti szakosztályának elnöke: Gépgyártás a harmadik évezred elején. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 15./

A Varadinum-ünnepség keretén belül a Sapientia Varadiensis Alapítvány meghívására a Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága Nagyváradon tartotta meg kihelyezett ülését. Dr. Berényi Dénes akadémikus-elnök ismertette a MTA határokon átnyúló támogatási-együttműködési programjait. Tarnóczy Mariann titkár elmondta, hogy 1990-ben megkezdődött a határon túli magyar tudósok bekapcsolása. Létrejött a Határon Túli Köztestület, amelynek tagjai lehetnek a tudományos fokozattal rendelkező határon túli magyar kutatók is. Szarka László titkár, a Kisebbségi és Etnikai Kutatások Intézetének igazgatója a támogatásokról számolt be. A Domus Hungarica intézménye a kutatók számára megteremtette a munka feltételeit. A következő két évben 100-100 millió forintot különítettek el a határon túli tudomány támogatására. /T. Szabó Edit: A Tudomány Napja. Magyar akadémikusok érkeztek Nagyváradra. – Krónika (Kolozsvár), máj. 17./

Tízéves az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. Első elnöke Tulit Ilona sepsiszentgyörgyi magyartanár volt, őt követte Zsigmond Győző (ma egyetemi adjunktus), néhány éve pedig Péntek János nyelvészprofesszor, kolozsvári tanszékvezető egyetemi tanár tölti be az elnöki tiszteket. A szövetség szakmai, tudományos irányítója az első perctől kezdve Péntek János volt. Az AESZ alosztálya Kolozsvárott az Aranka György Nyelvművelő Kör. /Kormoróczy György: Tízéves az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. Nyelvművelés magas fokon. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 17./

Május 18-án felavatták Temesváron, a város központjában a Nyugati Jelen helyi szerkesztőségét. Az Aradon nyomtatott magyar lap hosszabb ideje három megye, Arad, Temes és Hunyad megye újságja is. Graur János, a temesvári Új Szó hetilap főszerkesztője köszöntötte az aradi kollégákat, akik a regionális lappal hozzájárulnak ahhoz, hogy ezen a vidéken a magyar anyanyelvű olvasók nagyobb választékhoz jussanak. /Szerkesztőséget avatott Temesváron a Nyugati Jelen. = Nyugati Jelen (Arad), máj. 19./

Răzvan Theodorescu művelődésügyi miniszter Nagyváradon kijelentette: szóba sem jöhet a múzeumnak otthont adó palota visszaszolgáltatása a római katolikus egyháznak, amely legfeljebb kártérítést kaphat. Tempfli József megyés püspök szerint kártérítés nem fogadható el. Ha a hazai bíróságon nem sikerül kérésüket orvosolni, a római katolikus egyház a nemzetközi bírósághoz fordul jogorvoslásért. /Állami tulajdonba marad a püspöki palota. Răzvan Theodorescu a teljes visszarendeződés híve. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 21./

Május 19-én Nagyváradon ünnepélyes átadták az Arany János Kollégium felújított épületét. – Egy kisebbség pedig csak akkor válik egyenjogúvá, ha oktatási rendszerével az átlag fölé próbál emelkedni – jelentette ki beszédében Pokorni Zoltán oktatási miniszter. A miniszter emlékeztetett arra, hogy Kárpátalján a beregszászi magyar tanítóképző most kapta meg az ukrán állam akkreditációját, a román illetékesek megadták az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) Csíkszeredán tervezett karainak ideiglenes működési engedélyét. Komoly munka folyik a felvidéki Révkomáromban a magyar nyelvű felsőfokú oktatás beindítására, és hasonló komoly tervek vannak Vajdaságban is. /Felavatták a Partiumi Keresztény Egyetem Arany János kollégiumát. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 21./

Május 19-én Kolozsváron köszöntötték 75. születésnapján Kallós Zoltán folklórkutatót. Több budapesti együttes is fellépett a műsorban. Ezután a vendégek Kallós Zoltán szülőfalujába, Válaszútra voltak hivatalosak születésnap vacsorára. /Sándor Boglárka Ágnes – Valkai Krisztina: A szeretet és az azonosulás életműve. A 75 éves Kallós Zoltánt köszöntötték. – Szabadság (Kolozsvár), máj. 21./

Május 19-20-án hatodszor rendezték meg a Jakabffy Napokat Szatmárnémetiben, ez jórészt Muzsnay Árpádnak, az EMKE alelnökének köszönhető. /Jakabffy Elemér szellemi hagyatékából erőt, tartást lehet meríteni a jelen küzdelmeihez. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), máj. 21./ Május 20-án Lugoson folytatódott a Szatmárnémetiben megkezdődött rendezvény. Először Jakabffy Elemér emléktábláját koszorúzták meg a résztvevők. Ezután a közíró életművét értékelő konferenciát tartottak. Bakk Miklós politológus a jogtudós által 1940-ben megalkotott kisebbségi törvénytervezet kapcsán a kérdés megoldásának közép-európai modelljeit elemezte. /Bartók mellett említendő. Jakabffy Elemér kisebbségi politikusra emlékeztek. – Krónika (Kolozsvár), máj. 22./

Május 19-én Sepsiszentgyörgyön tartotta közgyűlését az Erdélyi Ötvenhatosok Bajtársi Társasága. Az egyesület új elnököt választott, és döntött arról, hogy együttműködési kapcsolatra lép a magyarországi '56-os Szövetséggel. A Társaság alelnöke, Puskás Attila és a hírhedt Szoboszlay-perben életfogytiglanra ítélt Ferencz Béla Ervin ferences szerzetes felidézte a múltat. /benkő): Ötvenhatosok találkozója. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 21./

A Kriza János Néprajzi Társaság és a Hargita Megyei Kulturális Központ közös szervezésében május 18–20. között Csíkszeredában konferenciát tartottak az erdélyi fazekasság múltjáról és jövőjéről. A néprajzi konferencia kiváló alkalomnak bizonyult arra, hogy a megyei kulturális központ és a Kriza János Néprajzi Társaság szakmai együttműködési szerződést kössön. Május 18-án Székelyudvarhelyen, majd a Csíkszeredában bemutatták a közel-múltban megjelent erdélyi néprajzi köteteket. A konferencia május 19-én kezdődött. /Konferencia az erdélyi fazekasságról. = Hargita Népe (Csíkszereda), máj. 21./

A jubileumi Festum Varadinum rendezvénysorozat utolsó napján ökumenikus istentiszteletet tartottak a Nagyváradon. Bejelentették, hogy a Tökés Lászlóról elnevezett kisvárdai alapítvány kuratóriuma az idén Tempfli József nagyváradai római katolikus megyés püspököt tünteti ki. /Ünnepségzáró istentisztelet. „Szólj, cselekedj és szolgálj” = Bihari Napló (Nagyvárad), máj. 21./ Immár tizedik alkalommal rendezték meg május 13-20. között Nagyváradon a Festum Varadinum ünnepségsorozatot. Az eddigi Festum Varadinumok ren-

dezvényeinek száma meghaladja a háromszázat, ezeken összesen mintegy kétszázezren vettek részt. Az idei rendezvénysorozat a Bazilikában megtartott ünnepi szentmisével és a Szent László-körmenettel kezdődött. A Kanonok soron idén is megtartották az Apáról fiúra elnevezésű bihari kézművesek találkozóját. Megnyílt Bányai Szabados Katalin és Popon Krisztina közös kiállítása. A Varadinum keretében első alkalommal tartották meg a tudomány napját a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága (MTKEB) szervezésében. Ezt követően Tudomány határok nélkül címmel nyílt ülést tartott a MTKEB. /Józsa Tímea: Varadinum 2001. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 23./

Május 18-án Szatmárnémetiben tanácskoztak a Kárpát-medence magyar közművelődési ernyőszervezetei. Összeállították a Kárpát-medencei művelődési eseménynaptárt és kérték a köz- és magánalapítványok kuratóriumait, hogy kiemelt módon támogassák az eseménynaptárban szereplő rendezvényeket. – A résztvevők elhatározták, hogy kialakítják a Kárpát-medencei magyar közművelődési mozgalom koordinációját. A koordinációs munka megszervezésére és ellátására a jelenlevők felkérték a Határon Túli Magyarok Hivatalát. /Közművelődési ernyőszervezetek zárónyilatkozata. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 22./

Tízéves a szatmárnémeti Szent István Kör. A kör vezetője, Thoroczky Sándor tanár közölte, hogy kétnapos rendezvénysorozattal emlékeznek a megalakulásra. Tíz év alatt közel 80-90 előadást tartottak, közben alkalmi, ünnepi összejöveteleket, március 15-én vagy augusztus 20-án. A kör emléktáblát helyezett el és emlékszobát rendezett be a szamoskrassói Darvai-kúriában Bem Józsefnek, és emléktáblát avatott a vértanú pap, az 1849-es áldozat, Gonczeky János emlékére Szatmárnémetiben. Ünnepi rendezvénysorozatuk május 26-án kezdődik tudományos tanácskozással. /A Szent Koronáról szóló előadással ünnepel a Szent István Kör. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), máj. 23./

Szatmár megyében a magyar anyanyelvű általános iskolások 22,5 százaléka román osztályokban tanul. Ez számszerűen több mint sok, közel háromezer gyermeket jelent! Idén Szatmár megyében 57 magyar IX. osztály várja a magyar fiatalokat, több mint az elmúlt évtizedekben bármikor. /Sike Lajos: „Magyar osztályba tessék írni!” = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 26./

Az erdélyi római katolikus egyház Egyházmegyei Tanács (Státus) néven ismertté vált szervezete újjáalakult május 21-én a gyulafehérvári érseki palotában. A tanács gyökerei az erdélyi fejedelemség idejére vezethetők vissza, egyik legfontosabb tevékenysége az egyházi vagyon kezelése volt. 1991 óta ideiglenes bizottság vezette az Egyházmegyei Tanácsot, viszont mára szükségessé vált egy formailag bejegyzett szervezet létrehozása. Az újjáalakulási gyűlés legfontosabb feladatának tekintette a hivatalos bejegyzés intézését, valamennyi egyházi, illetve státusi vagyon mihamarabbi visszaigénylését és ennek érdekében megalakítottak egy 27 tagból álló ideiglenes igazgatótanácsot. Az Egyházmegyei Tanács székhelye Csíkszeredában lesz, ahol a bejegyzést is végzik. /Újjáalakult a Státus. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 29./

Május 26-án tudományos ülészakkal egybekötött szoboravató ünnepséget tartottak Buziásfürdőn. Klebelsberg Kunó, az Arad megyei Pécska szülötte után Buziásfürdő jótévője, Trefort Ágoston egykori magyar kultuszminiszternek is szobrot állítottak a Bánságban. Le-

leplezték Jecza Péter temesvári szobrászművész alkotását. /(Pataki Zoltán): Európának és jó magyarnak lenni. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), máj. 29./

Lupényban az 1-es számú I-VIII. osztályos iskolában magyar tagozatra 83-an járnak, közülük 43-an a felső tagozatba, ismertette helyzetüket Csavlovics Teodóra matematikatanár, az iskola aligazgatója. A Zsil völgyében Lupényban van a legnépesebb magyar nyelvű tagozat. Az egész Zsil völgyében válságba került, leépült a magyar nyelvű oktatás, ami a petrosényi magyar felső tagozat összesen 7 diákjával érzékeltethető. 12 év óta egyetlen tanár sem érkezett a Zsil völgyébe. /Pillantás a Zsil-völgyi magyar nyelvű oktatásba. Mindennapos küzdelem a túlélésért. = Nyugati Jelen (Arad), máj. 29./

A második világháború óta nem volt magyar nyelvű amatőr színtársulat Gyulafehérváron. A város 70 ezer lakójából ma alig 2000-en vallják a magyart anyanyelvüknek. Néhány lelkes fiatal, több hónapos készülődés után, május 27-én a Diákművelődési Házban előadta Tamási Áron Vitéz lélek című háromfelvonásos népi játékát. A szereplők nagy része Gyulafehérváron tanuló székelyföldi egyetemista. /(Ij): Vitéz lelkek Fél évszázad után feltámadt az amatőr színjátszás. = Szabadság (Kolozsvár), máj. 30./

Idén tizedik alkalommal tartják meg Marosvásárhelyen a Bárdos Lajos – Nagy István Kórusfesztivált. Erdély-szerte örvendetes módon alakultak ki a magyar nyelvű kóruséneklés fórumai: Kolozsváron, Tordaszentlászlón, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán, Szászrégenen, Gyergyószentmiklóson, Nagyenyeden és Marosvásárhelyen például. /Bárdos Lajos – Nagy István Kórus fesztivál, 2001. = Népújtság (Marosvásárhely), máj. 30./

A kézdivásárhelyi Református Kollégium szervezésében május 25-27. között került sor az erdélyi református kollégiumok első, országos történelem tantárgyversenyére. Részt vettek a kolozsvári, sepsiszentgyörgyi, marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi és a rendező kézdivásárhelyi református kollégiumok diákjai, tanárai. /(Iochom): Honismereti és művelődéstörténeti vetélkedő. Ezer év Európában. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), máj. 31./

Tordaszentlászlóról Cegőtelkére érkeztek a Kárpát-medence 48 olyan településének képviselői, amelyek a Szent László nevet valamilyen formában viselik, illetve ahol templomi freskókban él még a Szent László-legenda. Cegőtelkén istentisztelettel kezdődött a Lármafa-találkozó. /Gönczi Irénke: Lármafa-találkozó Cegőtelkén. = Krónika (Kolozsvár), jún. 2./

Június 2-án Csíksomlyón több százezer zarándok gyűlt össze a hagyományos pünkösdzombati búcsún. „Jogunk van ahhoz, hogy keresztény hitünket nemzeti színekben, anyanyelvünkön ünnepeljük meg” – hangsúlyozta Jakubinyi György gyulafehérvári érsek a hagyományos csíksomlyói búcsúra érkezettek köszöntő beszédében. Az ünnepi szentmise főcelebránsa Bíró László kalocsai segédpüspök, a központi szeminárium rektora volt. – Keressük a gyökereket, félünk, hogy asszimilálódik nyelvünk, felszívódik kultúránk, és kihűl a hitünk – mondta. Illyés Gyulát idézve hangsúlyozta: a szél kihívására a fa gyökereivel válaszol, a kegyhely pedig e gyökerekhez visz vissza. Délután a csángók számára csángómisést tartottak a somlyói plébániatemplomban. /Több százezer zarándok Csíksomlyón. Jégesőben is keresztények és magyarok. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 4./

Június 3-án felavatták Orbán Balázs mellszobrát Lengyelfalván, szülőfalujában, a művelődési ház előtti téren. A szobrot a lengyelfalvi Zawaczki Walter, a nagyváradi képzőművészeti főiskola végzős hallgatója formázta és Sántha Csaba szovátai képzőművész öntötte. A szobor elkészítését a budapesti V. kerületi önkormányzat támogatta. Az ünnepélyt megnyitó szentmisén millenniumi zászlóátadásra került sor, melyet a budapesti vendégek ajándékoztak Lengyelfalvának. /Szoboravatás Lengyelfalván. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 4./

Június 3-án Dávid Ibolya igazságügy-miniszter, az MDF elnöke jelenlétében tették le Gyimesfelsőlokon az Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnázium új épületszárnyának alapkövét. A Szent Erzsébet Gimnáziumban, mely előzőleg középiskolaként, május elsejétől pedig 12 osztályos tanintézetként működik, jelenleg közel kétszáz diák tanul. A politikus kijelentette, az Európai Unióban újból egymásra talál az egy és oszthatatlan nemzet és nyelv, amelyeket békediktátumok határaival ideiglenesen szét lehet osztani ugyan, de amelyet a kultúra összetart. Bálint Lajos segédpüspök helyezte el a gimnázium új épületszárnyának alapkövét. /Katolikus gimnázium Gyimesfelsőlokon. Lámpás szerepben. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 5./

A Bethlen Gábor Kollégium /Nagyenyed/ igazgatósága, magyar tanári munkaközössége, az V-VIII. osztályosok diákönkormányzata június 1-2-án az EMKE égisze alatt Szórványszínjátzó Találkozót szervezett. A rendezvényen kb. 200 kisdíák vett részt Bethlenszentmiklósról, Becéből, Balászfalváról, Gyulaféhevárról, Magyarlapádról, Felvincről, Torockóról és Nagyenyedről. /Demény Piroska, szervező tanár: Tini-buli, táncház, kabaré és szalonnasütés. Szórványszínjátzó Találkozó a Bethlen Gábor Kollégiumban. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 6./

Június 4-én tartották Biharvajdán az újjáépített református templom felavatását. Az 1999 karácsonyán leégett templomot kül- és belföldi összefogással sikerült helyreállítani. Az üszkös falmaradványokat vizsgálva derült ki, hogy régi, 12. századi templom maradványait őrzi a hajlék; most Emódi János és fia, Tamás régészek feltárta falrészeket is megtekinthetik a Vajdára látogatók. /(Balla Tünde): „Sötét a világ, ragyogj, kicsi láng...” = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 6./

A költészet tavasza elnevezéssel első alkalommal tartottak versmondó vetélkedőt Zilahon a Népi Alkotások Háza szervezésében. Zilahi, szilágysomlyói, sarmasági középiskolák tanulói vetélkedtek. Különdíjakat ajánlott fel a városi RMDSZ, valamint a Pro Zilah Egyesület. /A költészet tavasza. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 6./

A Hargita Megyei Kulturális Központ és a Kőlik Hagyományörző Művelődési Egyesület harmadszor szervezte meg június 4-én a máréfalvi székely kapuk napját, amely Kovács Piroska tanárnőnek köszönhetően egyre népszerűbb. /Fülöp D. Dénes: A műemlékvédelmet szorgalmazzák. Székely kapuk napja Máréfalván. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 7./

Június 1-én nyílt meg Kisvárdán a Határon Túli Magyar Színházak XIII. Fesztiválja. A nyitónapon Rockenbauer Zoltán, a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere találkozott a társulatok vezetőivel, és ez alkalommal azt is hangsúlyozta, hogy a tárca minden művészeti ágra kiterjedően, egységben szemléli a magyar kultúrát. A tárca évről évre egyre jelentősebb

összeggel támogatja az anyaországon kívüli magyar színjátszást. Parászka Miklós társulatigazgató kifejtette: a Csíki Játékszín célja, hogy elsősorban a Csíkszeredában és a város környékén élő mintegy 90 000 magyar ember igényét szolgálja ki. Ugyanakkor innen elérhető még a dél-erdélyi szörványvidék is. /A Csíki Játékszín kisvárdai sikere. A fő cél az értékteremtés. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 8./

Június 8-10-e között zajlott Szovátn az Innovatív vállalkozók – vállalkozó önkormányzatok című nagyszabású konferencia, melyet az RMDSZ ügyvezető elnöksége, illetve a Szabadelvű Kör RMDSZ-platform szervezett. A meghívottak között önkormányzati képviselők, illetve vállalkozók voltak. /Kiss Olivér: Vállalkozásként működtetett önkormányzatok. Markó: Új stratégia kell a regionális fejlesztésben. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 11./

A virágnak megtiltani nem lehet címmel tartották meg az elmúlt hétvégén a második újszentesi pünkösdi hagyományörző-vetélkedőt I-VIII. osztályos tanulók számára. A népdal-énekes vetélkedőn a házigazda újszentesiek mellett a temesvári Bartók Béla Líceum és 26-os Általános Iskola, illetve a Csanádi és a nagyszentmiklósi általános iskolák tanulói vettek részt. /"A virágnak megtiltani nem lehet" = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 12./

Június 2-án Szászrégenben, a főtéren zászlókkal gyülekeztek a X. találkozóra érkező kórusok és a város fúvószenekarának kíséretével végigvonultak a főúton a református templomig. /Tizedszerre Szászrégenben. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 13./

Június 12-én Tökés László püspök, Borsi Zsigmond esperes és a Bihari Református Egyházmegye lelkészeinek jelenlétében felavatták Kisháza újjáépített templomát. A helybeli 12 fős református közösségből mindössze négyen vettek részt az istentiszteleten, nagyobb számban jelentek meg a helyi ortodoxok. Tökés László püspök a kisebbségi sorban élők már-már genetikailag beidegződött félelmeiről beszélt. A nyáj kiszolgáltatott, sérülékeny, ezért fontos e kicsiny, de takaros templom jelképes üzenete: ez a néhány kisházi református a Bihari Egyházmegye, Krisztus testének tagja – mondta a püspök. „Templomra szükség van, mert ha a végeket feladjuk, a központ lesz a vég”, mondta Berkes Sándor tenkei lelkipásztor. /"Ha a végeket feladjuk, a központ lesz a vég" = Bihari Napló (Nagyvárad), jún. 14./

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Magyar Írószövetség, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtudományi tanszéke, az Anyanyelvi Konferencia és a Korunk Stúdió szervezésében június 14-én Kolozsváron megkezdődött az Identitásproblémák Erdélyben az ezredfordulón című konferencia. Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztője felhívta a figyelmet: ünneplésre ad okot az, hogy a Korunk illetve a Helikon irodalmi folyóiratok immár 75 esztendőös múltra tekinthetnek vissza. /S. Á. B.): Kibővült Szabédi-napok. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 15./

A szamosújvári Kaláka néptáncgyűttes 1992 őszén alakult középiskolásokból és fiatalokból. Kilenc év alatt a csoport több mint 250 előadást tartott elsősorban a Mezőség olyan falvaiban, ahova eddig még nem, vagy ritkán jutott el együttes. 1997-ben az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület nekik ítélte a Könczei Ádám-díjat, a mezőségi népzene és néptánc tervszerű átörökítése érdekében kifejtett tevékenységükért. Az amatőr néptáncscsoport az ál-

taluk létrehozott Téka Művelődési Alapítvány intézményes keretei között működik. /Négyszáz gyermeknek oktatnak. Gazdag nyári program vár a szamosújvári Kalákára. = Krónika (Kolozsvár), jún. 15./

Kézdivásárhelyen a (kantai) római katolikus plébánia, a Pro Cantus Egyesület, valamint a Seprődi János Nemzetközi Kóruszövetség közös szervezésében május 26-án megtartották a felsőháromszéki katolikus templomi kórusok VII. és a Seprődi János Kóruszövetség háromszéki tagegyesületeinek I. közös találkozóját. Tizenhárom énekar jelent meg a találkozón. /Fórika Balázs: Lélekemelő dalosünnep. = Vasárnap (Kolozsvár), jún. 17./

Országszerte közel 14 ezer diák vett részt június 19-én, a képességvizsga második napján, a kisebbségi nyelv és irodalom vizsgán. Közülük 12 ezernél többen magyar, 1304-en német, 34-en szerb (Krassó-Szörény és Temes megyében), 34-en ukrán (Máramaros megyében) és 78-an szlovák (Arad, Bihar, Szilágy megyében) irodalomból vizsgáztak. Pozitív változás a matematika vizsgát illetően: idén először a tételek magyar nyelvű változata is elkészült, így a diákoknak nem kell várakozniuk a fordításra. /IC. E.: Képességvizsga: az idén nem kell várni a számtan tételek fordítására. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 20./

Kőhalomban a helyi unitárius egyházközség június 17-én felavatta a három éve elhunyt László Gyula festőművész és régész tiszteletére készített emléktáblát, a székelyudvarhelyi Sántha Csaba bronzplakettjét. /Emléktábla László Gyulának. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 21./

190 résztvevője van a nyolcadik alkalommal Homoródfürdőn szervezett folklórtábornak. A június 18-án kezdődött tíznapos táborba hat megyéből érkeztek gyermekek és tanárok. /Nemzetiségi folklórtábor Homoródfürdőn. = Hargita Népe (Csíkszereda), jún. 21./

Június 21-én kezdődött a Kárpát-medencei közművelődési civil szervezetek második budakalászi fóruma a Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Kollégium szervezésében. Közel száz küldött érkezett a tanácskozásra: Romániából, Jugoszláviából, Szlovákiából, Ukrajnából, Horvátországból, Szlovéniából és Ausztriából. Romhányi András, a Magyar Kollégium elnöke, az MMI Határon Túli Magyarok Osztályának vezetője elmondta: a tanácskozás célja, hogy képet adjon a civil szféra kulturális, közművelődési munkájának jelentőségéről, továbbá módszertani, szakmai segítséget nyújtson a határon túli magyar kulturális civil szervezetek napi munkájához, felmérje a határon túli magyarok közművelődési kezdeményezéseinek szellemi és anyagi erőforrásokat. /II. Budakalászi Fórum. Kárpát-medencei kisebbségi magyar közművelődési civil szervezetek fóruma. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 22./ A Kárpát-medencei Kisebbségi Magyar Közművelődési Civil Szervezetek 2. Fóruma résztvevői felhívásukban üdvözölték a státustörvény elfogadását és felajánlották együttműködésüket az abban megfogalmazott célkitűzések megvalósításához. Szükségesnek tartják, hogy a civil szféra vállalja fel a magyar szellemben történő oktatással és neveléssel járó társadalmi feladatokat. /Felhívás. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 27./

A kolozsvári Állami Magyar Színház 2000-2001-es évadja már májusban véget ért, ezután következett egy olyan turné, amely a színház egyik leghosszabb kiszállása volt: a vajdasá-

gi és a szlovákiai turné 18 napig tartott, majd jött a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja és a pécsi Országos Színházi Találkozó. Közel egy hónapig voltak úton. Más jelentősége volt ennek a turnénak, mint a hosszúságában ehhez hasonlítható több mint ötletes nagy-britanniai kiszállásnak, amely a színháznak a legnagyobb nemzetközi elismerést hozta meg. Sok meghívást kaptak, s így jutottak el Franciaországba, Finnországba, Spanyolországba, Németországba, Lengyelországba és más országokba. – Visszatérve a mostani alkalomra: olyan magyarok határon túli területeket jártak be (Délvidéket és Felvidéket), ahova eddig még nem jutott el erdélyi társulat ilyen turnéval. Mindezt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatása tette lehetővé. Vajdaságban útjuk állomásai Nagybecskerek, Kikinda, Zenta és Újvidék voltak. A felvidéki előadások színhelyei: Kassa, Rimaszombat, Dunaszerdahely és Komárom. /Nánó Csaba: A kolozsvári Állami Magyar Színház rendkívüli turnéja. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 23./

Június 25-én tartották Marosvásárhelyen az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT) által szervezett Országos Szakmai Napokat (OSZN) számos neves bel- és külföldi tudós, egyetemi tanár, akadémikus részvételével. Dr. Bíró Károly EMT-elnök köszöntötte a résztvevőket. /bálint-bodolai-korondi): Országos Szakmai Tanácskozás. Tanácskoztak az erdélyi magyar műszaki szakemberek. = Népújság (Marosvásárhely), jún. 25./

A háromszéki kísérettségizők mindössze 62,4 százaléka tett sikeres vizsgát az idén: a közel háromezerből kevesebben mint kétezren. A leggyengébb eredmények a román vizsgán születtek, majd a földrajzon, de magyar nyelv és irodalomból sem jeleskedtek a vizsgázók. A leggyengébb eredményeket azoknál a központoknál jegyezték, ahol többnyire a falusi iskolák végzősei vizsgáztak. Az első eredmények után több mint hatszázan fellebbeztek, de csak százhatvanegyen kapták meg az átmenő jegyet. /Országosan az utolsó helyeken. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 27./

Június 30-án öt fiatalot szentel pappá Reizer Pál római katolikus püspök, közülük négyen a budapesti Központi Papnevelő Intézet végzősei, az ötödik a gyulafehérvári teológián végzett. /m.j.): Pap- és diakónusszentelés a székesegyházban. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), jún. 28./

Nyolc személyt diakónussá, négyet pedig pappá szentelt az elmúlt napokban a gyulafehérvári székesegyházban dr. Jakubinyi György érsek. /Diakónus- és papszentelés a székesegyházban. = Szabadság (Kolozsvár), jún. 29./

Június 29-én közgyűlést tartott a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Nagyváradon, a várad-olaszi templomban. A püspöki bejelentéseket követően a közgyűlés egy sor határozatot és állás foglalást fogadott el. A június 6-án megkezdettnek a folytatása volt a Királyhágómelléki Református Egyházkerület mostani közgyűlése. /Péter I. Zoltán: Állásfoglalások közgyűlése. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 30./

Gyimesbükkön Deáky András panziójában zajlik június 25-július 1. között a moldvai csángó gyermekek és az őket tanító pedagógusok közös tábora, amelynek célja azon sajátos oktatási módszerek kipróbálása, melyek a 2001 őztől beinduló moldvai csángó oktatási

program megvalósítását szorgalmazzák. A tavaly Klézsén és Pusztinán beindult, iskolán kívüli magyar nyelvoktatást idén a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége szervezésében tíz helysége kiterjesztik: Klézsén, Pusztinán, Somoskán, Lészpeden, Trunkon, Külsőrekecsinben, Dioszén, Forrófálván, Budán és Bakóban szakképzett tanárok vállalnak iskolán kívüli oktatást, mivel a Bákó megyei tanfelügyelőség máig akadályozza a moldvai csángó gyerekek anyanyelvének oktatását. /Deáky András): Moldvai csángó oktatási tábor Gyimesbükkön. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), jún. 30./

Július 5-én kezdődik a Magyar Reformátusok Világszövetségének (MRVSZ) jubileumi közgyűlése Félixfürdön. A közgyűlést ötvenként hívják össze, a mostaninak a napirendjén többek között teljes tisztújítás is szerepel. – A Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata július 3-án ülésezett a magyarországi Nagykőrösön, s dr. Erdélyi Gézát, a Felvidéki Református Egyházkerület (Szlovákia) püspökét választotta zsinati elnökké, ügyvezető elnökké pedig dr. Hegedűs Lóránt dunamelléki püspököt. /Dérer Ferenc: Magyar Reformátusok Világszövetsége. = Bihari Napló (Nagyvárad), júl. 5./ Félixfürdön július 6-án zárul a Magyar Reformátusok Világszövetsége (MRVSZ) közgyűlése, megalakulásának 10. évfordulóján. A közgyűlés újráválasztotta elnöknek Tőkés László püspököt. /Rais W. István, Szűcs László: Öt földrész reformátusai Félixfürdön. Újabb öt évre Tőkés László az MRVSZ elnöke. = Bihari Napló (Nagyvárad), júl. 6./

A határon túli magyar katolikus kispapok július 13-ig tartó találkozója kezdődött meg a Pannonhalmi Bencés Főapátságban erdélyi, felvidéki és kárpátaljai szemináriumi növendékek részvételével. /Határon túli kispapok találkozója Pannonhalmán. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 11./

Június 26-30. között rendezték meg Debrecenben a Magyar Kórusok Millenniumi Fesztiválját. Nagy Ferenc, a Seprődi János Kóruszövetség elnöke elmondta, hogy Erdélyből, továbbá a Felvidékről, Kárpátaljáról illetve Magyarországról érkeztek kórusok. /Járay Fekete Katalin: Azonos hullámhosszon. – Népújtság (Marosvásárhely), júl. 11./

Július 15-én Csíkszeredán, a Márton Áron Gimnáziumban megtartott ünnepi megnyitóval megkezdődött a Bolyai Nyári Akadémia, a Kárpát-medence több mint ezer pedagógusa számára. A magyar oktatók számára rendezett továbbképző nem kap román költségvetési támogatást. Ez évben a résztvevők 21 szekcióban hallgathatják a 154 szakember előadását. /Daczó Dénes): Megnyílt a Bolyai Akadémia. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 16./

Július 1-én tartották az Ezer Székely Leány Napját. A rendezvényt még ünnepélyesebbé tette az alapító Domokos Pál Péter születésének 100. évfordulója. /Évről évre több résztvevő. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 2./

Egyszerre öt újabb szak indításához adta meg az ideiglenes működési engedélyt az erdélyi magyar magánegyetem számára a román akkreditációs bizottság (CNEAA) július 2-i ülésén. Az eddig engedélyezett négy csíkszeredai szak mellett további egy, és az eddig jóváhagyott egy marosvásárhelyi szak mellett további négy kapott ideiglenes működési engedélyt. A CNEAA döntött arról is, hogy a magyar magánegyetem Sapientia Egyetem néven kezdheti

majd meg működését. Az egyetem felállítására létrehozott Sapientia Alapítvány eredeti névjavaslatát – Erdélyi Magyar Tudományegyetem – már korábban elvetette a bizottság. /Sapientia Egyetem néven indulhat az erdélyi magyar tudományegyetem. Újabb szakokat engedélyeztek. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 3./

Több mint 7500 diák érettségizett július 3-án Romániában anyanyelvén. A legtöbben – 6988 tanuló – magyar nyelven vizsgáztak, ezen kívül 609 diák német, 37 ukrán, 36 török, 32 szlovák, 30 szerb és 13 horvát nyelven érettségizett. /Rostás Szabolcs: Anyanyelven érettségiztek. Közel hétezer magyar diák vizsgázott. = Krónika (Kolozsvár), júl. 4./

Július 4-én megkezdődött Csíkszeredában a XVIII. Régizene Fesztivál. /XVIII. Régizene Fesztivál. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), júl. 5./

Ötödik alkalommal rendezték meg a Szejke Szépteremtő Kaláka alkotótábort, mely június 21-től 29-ig tartott. A szakágak a következők voltak: fafaragók, szövők-varrók, bútorfestők, bogzók, szalmafonók. /Dávid Gyöngyvér szövő-varró: Szépteremtő Kaláka alkotótábor. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), júl. 5./

Július 5-én az írásbeli érettségénél a magyar diákoknak várakozniuk kellett, a tételek lefordítása ugyanis órát vett igénybe. Így a két kolozsvári érettségi központban a diákok csupán délben kezdhettek hozzá a tételek kidolgozásához. Ugyanez lesz a következő napon is. /Köllő Katalin: Érettségi: Több órát várták a tétel lefordítását. = Szabadság (Kolozsvár), júl.

6. / Az oktatásügyi miniszter asszony előzőleg ígéretet tett arra, hogy a tételeket eleve lefordítva küldik el Bukarestből, de ez több tárgynál nem történt meg. /Köllő Katalin: Ismét órát vártak a tételek lefordítására. – Szabadság (Kolozsvár), júl. 7./

Hosszan tartó betegség után, július 1-jén, 73 éves korában elhunyt Panek Zoltán /Terep, 1928. jan. 22. – Budapest, 2001. júl. 1./ író, költő, a Magyar Írószövetség tagja. Tanulmányait a szatmárnémeti Kölcey Ferenc Főgimnáziumban kezdte, majd Bukarestben az Irodalmi Főiskolán folytatta. Több vers- és prózakötete jelent meg romániai kiadók gondozásában. 1986-ban nyugdíjba vonult, a következő évtől Magyarországon élt. /Elhunyt Panek Zoltán. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), júl. 6./

Marton József, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem katolikus teológia dékánja elmondta, hogy a 42 végzős hallgató közül 32-en jelentkeztek ebben a vizsgaidőszakban licenciátusi vizsgára, s mindnyájan sikerrel vizsgáztak. A teológián a hallgatók két szakot tanulnak, ez megkönnyíti majdani elhelyezkedésüket. – Évente rendeznek teológiai napokat, idén kettőt is volt. Az októberben rendezendőnek a témája a katolicizmus az erdélyi fejedelemség idején, ezt a konferenciát a magyar tanszékekkel közösen szervezik. /Teológiai képzés, személyi érettség a cél. = Vasárnap (Kolozsvár), júl. 8./

Az önálló Szatmári Római Katolikus Egyházmegye közel kétszáz éves. A kommunizmusban a püspökségeket esperesi rangra fokozták le. Scheffler János szatmári püspököt 1952-ben letartóztatták, s még abban az évben meghalt a hírhedt zsilavai börtönben. Boldogá avatása folyamatban van. 1990-ben a pápa visszaállította az egyházmegyéket Nagyvárad, Szatmárnémeti, Temesvár, Jászvásár és Bukarest központokkal. 1990-ben Reizer püspök

visszatért a volt püspöki palotába. Az elmúlt tíz évben a püspökség tevékeny volt: megalapították a Hám János Római Katolikus Szemináriumi Líceumot, a vidéki diákok részére van a 120 férőhelyes internátus. Nagykárolyban 160 tanulóval működik a Kalazanczi Szent József Római Katolikus Líceum. /Pataky Lehel Zsolt: Helyrehozni negyven év hibáit. Interjú Reizer Pál szatmári római katolikus megyés püspökkel. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), júl. 10./

Két teljes évadot tud maga mögött a Csíki Játékszín, állapította meg Parászka Miklós színművész, a Csíki Játékszín igazgatója. Adott a Csíki-medence 90 000 magyar emberrel, s adott a város 50 000 magyar emberrel, ahol egyetem létesül, s a kulturális igény napról napra nő. /Gál Éva Emese: „Az előadás teljesítette feladatát”. Beszélgetés Parászka Miklós színművésszel, a Csíki Játékszín igazgatójával. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 11./

A kis- és nagyérettségien jól szerepeltek a Temes megyei magyar iskolák végzős diákjai, teljesítményük felülmúlja a megyei átlagot. Ennek ellenére folyamatosan csökken a magyarul tanuló gyermekek létszáma a Bánságban. Ma már a bánsági gyerekek kevesebb, mint 1%-a tanul magyarul, ez a felnőtt magyar lakosság 10%-os számarányához viszonyítva rendkívül kevésnek tűnik. Van egy olyan feltételezés, hogy a bánsági magyar gyermekek kétharmada román vagy más nyelvű iskolába jár és csak egyharmad tanul magyarul. /Pataki Zoltán: A magyar iskolák színvonala az átlagosnál jobb. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 14./

Június 13-án a kaplonyi egyházközség búcsúnapját ülte a templom melletti szabad téren. A búcsús szentmisén megjelent tíz ferences, élükön Páll Leó provinciálissal, aki köszönetet mondott Kaplony népének a ferenceseknek 1951-től 15 éven át nyújtott támogatásért. 1951. augusztus 20-án az összes erdélyi ferencet Máriaradnára deportálták. A radnai tábor kilenc hónapig tartott, utána folytatódott a deportálás. Az 1951-es deportálásra a ferencesek három helyen emlékeztek: a Nagykároly melletti Kaplony községben, Máriaradnán és Csíksomlyón, azoknak az egyházmegyéknek a területén, ahol a ferencesek működnek. 1951-ben 122 ferencet zsúfoltak össze Máriaradnán. Ekkor mozdultak meg a ferencesek ügyében az emberek. Gyűjtési akciókat szerveztek, a begyűlt élelmet elszállították Máriaradnára, majd később a másik három kényszerlakhelynek kijelölt helyre. Csíksomlyón augusztus 11-én emlékeznek meg másodszor a ferencesek az elhurcoltatásról. A harmadik megemlékezés Máriaradnán lesz, augusztus 20-án. Ötven év alatt megritkultak a sorok, a 122 ferencesből kevesen érték meg az 50. évi megemlékezést. /Fr. Pap Leonárd: A ferencesek deportálása 1951-ben. – Vasárnap (Kolozsvár), júl. 15./

Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői 2000 februárjában, Kolozsváron létrehozták a Sapientia Alapítványt, amelynek feladatául szabták meg az erdélyi magyar magán-egyetem megeremtését. A Sapientia Alapítvány 11 szak beindításához szükséges akkreditációs csomagot terjesztett elő, ebből 7-et hagytak jóvá. Az egyetem több helyszínen, Nagyváradon, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen és Kolozsváron működne. A Partiumi Keresztény Egyetem hosszabb távon integrálódni fog az EMTE-be. Kolozsváron egyelőre nem szorgalmazták a szakok indulását. /Papp Annamária: Megmarad az Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvár-központúsága. Interjú dr. Tonk Sándorral, az EMTE rektorával. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 16./

Kolozsváron a Millenniumi Sokadalom rendezvénysorozat július 14-én a Báthory Gimnáziumban kezdődött. A magyar Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal idén négy határon túli városban szervez hasonló ünnepséget, ebből kettőt Erdélyben (Marosvásárhelyen és Kolozsváron). A kolozsvári rendezvényen 20 felnőtt és 14 gyermek táncsoport lépett fel. /Sándor Boglárka Ágnes: Jogainkért dallal, tánccal is küzdeni kell. Millenniumi sokadalom – gyér közönséggel. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 16./

Július 15-én ünnepélyes felavatták Ördöngösfüzesen az egyházi múzeum-szórványközpontot. Lapohos András nyugalmazott tanár, az ördöngösfüzesi iskola hajdani igazgatója, a közösségi ház megálmodója és jövőbeni gondozója románul és magyarul elmondta, a református egyházkerületől származik a száz négyzetméteres telek, amelyre a kis múzeum-közösségi ház felépült. /K. E.: Egyházi múzeum-szórványközpontot avattak Ördöngösfüzesen. Példás mezősségi összefogás a szórványmagyarságért. – Szabadság (Kolozsvár), júl. 16./

Immár másodszor szerveznek református szórványtábort Mákófalván. – Ezen a nyáron is megszervezték a szamosújvári szórványtábort, 62 gyermekkel. Olyan kicsinyekről van szó, akik nem magyar tannyelvű iskolába járnak. /(erkei): Szórványtáborok. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 17./

Dr. Péntek Jánost, a kolozsvári Magyar Nyelv és Kultúra Tanszék vezetőjét hatvanadik születésnapján köszöntötték a Kriza János Néprajzi Társaságnál. Ebből az alkalomból készült beszélgetésben az egyetemi munka szervezését emelte ki, az 1990 őszén beinduló néprajz szakot. 1993-ig az irodalomnak és a nyelvnek, ezen belül a néprajznak közös tanszéke volt. A néprajz szak, amely 1990-ben indult, és 2000-ben lett főszak, rendkívül vonzza a fiatalokat. /Köllő Katalin: A derű, mint az élet fontos tartozéka. Születésnap-i beszélgetés Péntek Jánossal. – Szabadság (Kolozsvár), júl. 18./

Erősítsétek az egyházat! – biztatta a pályakezdő lelkészeket július 17-én Nagyváradon, a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központban Tókés László püspök. A végzősök közül 19-en kezdik meg a szolgálatot az Királyhágómelléki Egyházkerületben. Az idei végzősökkal 50 százalék fölél emelkedett az egyházkerület ama lelkészeinek száma, akik 1989 után léptek szolgálatba. /Kulcsár Andrea: Fiatal lelkészek köszöntése. = Bihari Napló (Nagyvárad), júl. 18./

Aradon az 1-es Iskola esetében megtörtént a költözés és a vagyoneosztás, megkezdődött a padok, a bútorzat és a tanfelszerelések, szemléltető eszközök elszállítása. A Csiky Gergely Iskolacsoportban is igyekeztek minden feltételt biztosítani a befogadáshoz. Végre visszakaptuk saját épületünket – mondta Éder Ottó, a Csiky igazgatója. A román iskolában húzzák, halogatják a költözést, az egy fedél alatt eltöltött évek során minden ingóságot saját leltárunkba vettek. A tanárok, szülők többségének egyik szeme sír, a másik meg nevet. Örülnek annak, hogy sikerült visszakapni az egykori Katolikus Gimnáziumot, mások viszont fájó szívvel gondolnak arra, hogy az 1-es Iskolában viszont több mint száz év után megszűnik a magyar szó. /Puskel (Péter: Az aradi magyar oktatás erős fellegvára lesz ez az iskola. – Nyugati Jelen (Arad), júl. 20./

Július 23-án a schengeni határ problémakörének megvitatásával kezdte meg munkáját Tusnádfürdőn a XII. Bálványosi Nyári Szabadegyetem, amely ebben az évben a „Kényszerek és lehetőségek” átfogó címet választotta az egyhetes vitasorozatnak. – A román miniszterelnököt minden évben meghívták Tusnádfürdőre, de oda az évek során egyetlen miniszterelnök sem ment el. Orbán Viktor kormányfő viszont, aki 1990 óta a bálványosi szabadegyetem valamennyi eddigi rendezvényén részt vett, idén is ellátogat Tusnádfürdőre. /Bálványosi Nyári Szabadegyetem – tizenkettedszer. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 24./

Az erdélyi magyar magánegyetem létrehozásának gondolata két évvel ezelőtt Tusnádfürdőn, az akkori nyári szabadegyetemen fogalmazódott meg, s ma az első felvételek vizsgákat tartják az ősszel induló Sapientia erdélyi magyar tudományegyetemre – hangsúlyozta július 24-én Misovicz Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatalának gazdasági elnökhelyettese. /Bálványosi Nyári Szabadegyetem. Tusnádfürdőn született meg az EMTE létrehozásának gondolata. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 25./

A Kolozsvári Magyar Diákszövetség július 18-22. között rendezte meg az Erdélyi Diáktalálkozót Szejkefűrdőn. A rendezvényeket 3500 fiatal látogatta. /Erdélyi Diáktalálkozó Szejkefűrdő. = Hargita Népe (Csíkszereda), júl. 25./

Július 26-án Budapesten megállapodást írt alá az RMGE /Romániai Magyar Gazdák Egyesülete/ és a magyar Földművelésügyi Minisztérium. A megállapodás a romániai magyar gazdák, kis- és középtermelők versenybe hozását, a kétoldalú gazdakapcsolatok kialakítását, a szaktanácsadói hálózat létrehozását, közös információs rendszer megvalósítását, közös regionális programok beindítását tűzte ki célul. /S. M. L.: Várják a magyarországi földvásárlókat. = Krónika (Kolozsvár), júl. 27./ Az RMGE 14 megyei szervezete 11.000 tagot tömörít. /Romániai agrárképviselő az FVM-ben. = Udvarhelyi Híradó (Székelyudvarhely), júl. 31./

A múlt héten immár második alkalommal szervezett református szórványtábort a mákófalvi református lelkész. /Lőrincz Emese: Otthon románok vagyunk... Sátrat bontott a református szórványtábor. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 28./

Kalotaszentkirályon a július 29-én megnyílt 11. Nemzetközi Néptánc-tábor az Ady Endre Emléknapiak előzték meg, amely keretében felavatták a település zászlaját és címerét /A címet Bakó László készítette/. /Péntek László: Nemzetközi tánc-tábor követi az Ady-napokat. Zászló- és címeravatás Kalotaszentkirályon. = Szabadság (Kolozsvár), júl. 30./

Marosvásárhelyen öt szakon kezdik meg ősszel az oktatást a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretében. Dr. Hollanda Dénes professzor, a marosvásárhelyi központ dékánja közölte: a műszaki karon nem teltek be a helyek. A szociálpedagógia szakon betelt mind a 20 tandíjmentes és 20 tandíjköteles hely. Az informatikán betelt a 25 tandíjmentes hely, és hatan 200 dolláros évi tandíjat fizetnek majd. A számítástechnikán 20-an tanulnak ingyenesen, 4-en tandíjat fizetnek; az automatizálás szakon 20 tandíjmentes hely telt meg, tandíjköteles helyre nem vettek fel senkit; a mechatronika szakon pedig 13 diák kezdi meg a felkészülést októbertől – ingyenesen. /Máthé Éva): Marosvásárhelyi Sapientia: Ősszel pótfelvételt tartanak. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), júl. 31./

Felsőcsernátonban augusztus 5-én leleplezik Bod Péter szobrát – Bocskay Vince alkotását –, előtte az istentiszteleten Pap Géza, az erdélyi református egyházkerület püspöke hirdet igét. – Angyalos is hazavárja szülőtteit, augusztus 4-én ünnepi istentisztelet, millenniumi zászlóátadás, majd millenniumi emlékmű leleplezése van műsoron. /Flóra Gábor): Emlékálító falunapok Háromszéken. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 4./

Emlékművet lepleztek le augusztus 4-én Barcaföldváron, annak a volt fogolytábornak a területén, amelyben a második világháború után magyarországi, felvidéki, vajdasági és észak-erdélyi magyarok ezrei raboskodtak. A földvári tranzitlágerbe többnyire civileket gyűjtötték össze 1944-ben és 1945-ben, akiket hosszabb-rövidebb időszak után a Szovjetunió különböző munkatáborába szállítottak. A hídvégi református egyház már 1999-ben megkísérelt emlékművet állítani az egykori tábor utolsó még látszó tömegsíjára, ezt azonban a barcaföldvári polgármester leromboltatta. Idén június második felében a sziklatömb ismét a helyére került. Az elmúlt hetekben állították vissza helyére azt az emlékoszlopot is, amelyet az ötvenes években a haláltábor áldozatainak hozzátartozói emeltek, de amelynek márványlapjait az évek során összetörték. Ismeretlen tettesek néhány évvel ezelőtt az oszlopot is kiöntötték. /Megidézett történelem. Emlékművet lepleztek le az egykori barcaföldvári haláltábor területén. = Szabadság (Kolozsvar), aug. 6./

Az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet szervezésében augusztus 3-5. között Küküllődombón immár ötödik alkalommal rendezték meg az unitárius ifjúsági egyletek színjátszó seregszemléjét. Közel 350 fiatal töltött három napot Küküllődombón Erdély mintegy 16 településéről, és Brassótól Csíkszeredáig, Lupénytől Nagybanyáig jöttek olyan csoportok is, amelyek csak megfigyelőként vettek részt. /(lokodi): Érted – Világ. V. ODFIE Színjátszó Találkozó Küküllődombón. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 6./

Augusztus 5-én befejeződött a XI. Kalotaszentkirályi Népzenei és Néptánc tábor. Innen többen az augusztus 6-án kezdődő választói újabb néptánc táborba indultak. /Péntek László: Véget ért a kalotaszentkirályi népzenei és néptánc tábor. = Szabadság (Kolozsvar), aug. 6./

Első nagyszabású nyári táborát szervezte meg a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) július 29. és augusztus 1. között Marosfőn. A találkozón a szövetség 18 tagszervezetének 150 képviselője mellett 15 hollandiai fríz fiatal is jelen volt, továbbá a Vajdasági Ifjúsági Fórum képviselői. /Nagy István: MISZSZ Civil szervezetként is hatékonyan. = Erdélyi Napló (Nagyvárad), aug. 7./

Ezernél is több turista és természetbarát részvételével zajlott augusztus 1–5. között az Erdélyi Kárpát Egyesület kolozsvári osztálya által szervezett X. jubileumi Országos Vándortábor, Székelyjő faluban. /Ilonczai Tamás: Jubileumi vándortábor Kalotaszegen. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 11./

Augusztus 11-én tartották az Egyetemes Unitárius Találkozót Szejkefürdőn. Székelyudvarhelyi lovasok felvonulása, ünnepélyes zászlóátadás köszöntötte a résztvevőket. Dr. Szabó Árpád püspök ünnepi beszéde, a külföldi testvéregyházak képviselőinek üdvözlője, Orbán

Balázs síremlékének megkoszorúzása tette emlékezetessé a találkozót. /Járay Fekete Katalin: Egyetemes Unitárius Találkozó Szejkefűrdőn. = Népújság (Marosvásárhely), aug. 13./

Váratlanul elhunyt Fábián Ernő /Kovácsna, 1934. okt. 12. – Kovácsna, 2001. aug. 9./ nyugalmazott tanár, író, filozófus. Az erdélyi gondolkodás elkötelezett híveként könyvei, elemzései, kritikája maradandó érték az erdélyi magyar közélet számára. /Flóra Gábor: Elhunyt Fábián Ernő. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 11./ A temetésre Kovásznára érkező Németh Zsolt magyar külügyi államtitkár búcsúzott elsőként Fábián Ernőtől, testamentumként jelölve meg Fábián Ernő életfilozófiáját összefoglaló, néhány éve kiadott könyvét, a Megmaradásunk parancsait. Az államtitkár kiemelte: Fábián Ernő tanár volt, a nemzet tanára. Beszédet mondott Katona Ádám, Kónya Ádám és Gazda József. /Flóra Gábor: Akik az útban bíznak, szárnyakra lelnek... = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 13./

Elhunyt Mohy Sándor (1902–2001), a mindenkit csak támogató, oktató, európai híréstőművész, a kolozsvári művésztsadalom doyenje. /Németh Júlia: Mohy Sándor (1902–2001) = Szabadság (Kolozsvár), aug. 13./

Augusztus 11-én Szászrégenben, a katolikus plébániatemplom kertjében ünnepség keretében felavatták Wass Albert szobrát, Jorga Ferenc helybeli szobrász munkáját. A szászrégeni plébános, Pakó Benedek fő érdeme az, hogy a kertben immár Petőfi, Márton Áron szobra is ott díszel. /Máthé Éva: Karddal, kaszával... = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 13./

A Majláti Hétvége /augusztus 10-12./ utcákon végigvonuló zenekaros, lovas hívogatóval kezdődött. Másnap reggel az iskolaudvaron találkoztak fél évszázad végzősei. Az iskolának jelenleg 86 tanulója van, Dobszó a címe a majlátiak erre az alkalomra nyomtatott időszakos kiadványának, amellyel meglepték a vendégeket, s érzékelték, hogy a szórványban is megkezdődött a szellemi építkezés. /Puskel Péter: Majláti Hétvége 2001. = Nyugati Jelen (Arad), aug. 14./

Immár második alkalommal szervezték meg a falunapokat Csíkkarcfalván és Jenőfalván. A szervezők – Karcfalva Községi Tanácsa, a Nagyboldogasszony Egyesület, a Csíkjenőfalvánt Egyesület, valamint a Csörgő Ifjúsági Szervezet – gazdag programot állítottak össze. Bemutatták Pál-Antal Sándor főlevéltáros-kutató Csíkkarcfalva múltjából című könyvét. /Kristó Tibor: Nagyboldogasszony-napok Csíkkarcfalván. = Hargita Népe (Csík-szereda), aug. 15./

A Moldvai Csángómagyar Szövetség hírlevele beszámolt arról, hogy július 23.-augusztus 10. között nyári oktatás folyt Pusztina, Frumósza, és Lujzi-Kalagor településeken. A jelentkezők magyar írás-olvasást és számítógép ismereteket tanulhattak. Augusztus 4-5-én először került megrendezésre a „Pusztinai Napok” című rendezvény Pusztinán. A kétnapos program alatt Nyisztor Ilona és a pusztinaiak mellett felléptek a külsőrekecsini, klézsei és gyimesközéploki néptáncosok. /Csángó hírek nyár derekáról. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 17./

Elkezdődött a harmadik alkalommal megrendezett Szent István-napi néptáncfalalkozó Kolozsváron. Hagyomány és identitás címmel konferenciát tartottak. A szimultán fordított három nyelvű konferencia jól sikerült. /Köllő Katalin: Útban a közösségek Európája felé. Szent István-napi néptáncfalalkozó. = Szabadság (Kolozsvár), aug. 18./

Jeles politikusok, történészek, közéleti személyiségek részvételével tartották meg augusztus 18-án a Maros megyei Hármashaluhoz tartozó Székelyszentistvánon a magyar államalapítás ezredik évfordulójának szentelt ünnepséget. /(Máthé Éva): Ismét ünnepelt Székelyszentistván. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 20./

A millenniumi év helyi zárórendezvénye ünnepi istentiszteletekkel kezdődött Sepsi-szentgyörgyön, majd a Szent József plébánia udvarán felszentelték a Szent István tiszteletére emelt millenniumi emlékművet. Ezt követően a különböző egyházak hívei közös menetoszlopban, élükön papjaikkal és a Kelemen Antal vezényelte rétyi fúvószenekarral vonultak a szemerjai református temető mögötti domboldalra, az 1849 júliusi szemerjai csata egyik színhelyére. /(Éltes Enikő): Millenniumi záróünnepség emlékműavatással. – Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 21./

A nagybányai Lendvay Márton Színjátszó Kör és Alapítvány augusztus 13-18-a között első ízben szervezett táborozást a máramarosi színjátszók és kulturális programszervező részére Koltón, a református gyülekezeti otthonban, Varga Károly helyi református tiszteletes jóvoltából. A pedagógusok nem jöttek el. Máramaros megyében még mindig sok helyütt attól is félnek, hogy magyarul megszólaljanak. /Dancs Artúr: I. Színjátszó Tábor – Koltó 2001. Színjátszásról a szórvány szórványában. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 21./

Szatmár megye egyik legrégebbi civil szervezeteként pontosan tíz éve alakult meg a szatmárnémeti Szent István Kör, mely a magyarságtudat és az önismeret erősítését tűzte ki egyik legfontosabb feladatának. /Névadójára emlékezett a tízéves Szent István Kör. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 21./

Tradíciója van már a magyarórdi találkozónak, melyet a Horváth István Alapítvány 1993-tól rendez meg a költő Horváth István szülőfalujában. Az idei találkozó szeptember 1-én lesz. A költő lánya, Horváth Arany közölte: az idei találkozó témája a nemzeti sors és irodalom. Nemzetben gondolkodó, határon belül és határon túl élő írókat hívtak meg, Magyarországról: Csoóri Sándor, Görömbei András, Pomogáts Béla, Pálfy G. István; Felvidékről: Dobos László; Vajdaságból: Dudás Károly; Kárpátaljáról: Vári Fábrián László; Erdélyből: Ferenczes István, Fodor Sándor, Lászlóffy Aladár, Markó Béla, Nagy Pál, Sütő András. /(Csomafáy Ferenc): Magyarórdi Találkozó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 24./

A falunapok keretében augusztus 26-án, vasárnap a fúvószenekarok találkozója jelentette a nap fénypontját Parajdon. /Kristó Tibor: Falunapok Parajdon. Fúvószenekarok találkozója. = Hargita Népe (Csikszereda), aug. 27./

A gyergyószárhegyi ferences kolostor jelenleg a Szépteremtő Kaláka népművészeti tábornak ad otthont. A táborban népi mesterek tanítják a népi mesterségek csínjaira a résztvevő pedagógusokat. /Az alkotóközpont hírei. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), aug. 28./

Harmadik alkalommal rendeztek falunapokat Szapáryfalván maroknyi fiatal erőfeszítése révén. A háromnapos rendezvény bővelkedett programokban. /Király Zoltán: Szapáryfalvi Napok 2001. = Nyugati Jelen (Arad), aug. 30./

Felvétek vizsga előtt két nappal, augusztus 29-én különös döntést hozott a Bukaresti Egyetem vezetősége, az Idegen Nyelvek és Irodalmak Kartjához, melynek keretében a Hungarológia Tanszék is működik. A rektori intézkedés szerint legalább 15 beiratkozottnak kell lennie minden tanszéken. Emiatt azt a négy (eddig fő) szakot (magyar, bolgár, cseh, lengyel,) amelyen az idén nem volt meg a 15-ös jelentkezési létszám, az idei tanévtől lefokozták mellékszakká. /Különös döntés a Bukaresti Egyetemen, a felvétek küszöbén. A korlátozás a Hungarológia Tanszékét is sújtja. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 1./ Törvénytelenség, de érdektelenség is – vélte Molnár Szabolcs egyetemi tanár, a Hungarológiai Tanszék vezetője. Ezzel a döntéssel a magyar közösség 12 évi munkája válik gyakorlatilag semmivé. /Gyarmath János): Valami elúszott... „Leszállékolták” a Hungarológiát. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 3./

A Heltai Alapítvány az idén ünnepli fennállásának tizedik évfordulóját. Az alapítvány munkáját Pillich László, a Heltai Alapítvány elnöke ismertette. Az alapítvány a könyvtári tevékenységen keresztül próbálta meg egy autonóm intézmény modelljét igazolni. 1992-től dolgoztak azon, hogy a hagyományápoló intézményesülés megerősödjön. Szerepet vállaltak a kalotaszegi, sófalvi, válaszúti táborok szervezésében. /Máté Erzsébet: „Nem az a dolgunk, hogy az emberek helyett gondolkozzunk, hanem az, hogy állandóan, újra és újra esélyt teremtsünk a számukra.” = Szabadság (Kolozsvar), szept. 1./

Szeptember 1-én Nemzeti sors és irodalom címen írótalálkozóra került sor Magyarózdton. A Horváth István-élmű felavatásával egybekötött ünnepségen sok anyaországi és határon túli magyar irodalmi személyiség vett részt. Erdélyből jelen volt Kötő József EMKE-elnök, Cseke Péter, Fodor Sándor, Lászlóffy Aladár, Nagy Pál, Sütő András, valamint Czirják Árpád érseki helynök és Fülöp G. Dénes, a marosvásárhelyi vártemplom lelkésze. Magyarországról Csoóri Sándor, Pálffy G. István és Pomogáts Béla a Magyar írószövetség elnöke jöttek el. Kárpátalját Vári Fábrián László képviselte. A találkozás végén összeállított zárónyilatkozatban a következők állnak: „...nem az emlékezés, hanem a sorsunk által kikényszerített, de eddig igazában meg nem talált utak keresése volt tanácskozásunk fő célja.” A marosvécsi találkozó óta „erősen lefokozódott az irodalom és általában a szellem jelentősége.” /Valkai Krisztina: Utak keresése – Írótalálkozó Magyarózdton. Horváth István-élművet avattak fel a költő szülőfalujában. = Szabadság (Kolozsvar), szept. 3./

Szeptember 7-én immár harmadik alkalommal került sor a Hargita Megyei Kulturális Központ szervezésében a székelyföldi néprajzosok konferenciájára Csíkszeredában. /Kristó Tibor: Néprajzos konferencia. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 8./

Vetési László református lelképásztor, a Diaszpóra Alapítvány vezetője szeptember 3-4-re kétnapos tanácskozásra hívta meg a szórványügyekkel foglalkozó református egyházmegyei vezetőket, a szórványegyházmegyéek espereseit, illetve a szórványgondozó lelképásztorokat a Hunyad megyei Algyógyra. A két egyházkerületből mintegy ötven lelkész és tiszteletesasszony jelent meg. Vetési László a szolgálók közül dr. Tőkés István érdemeit méltatta, aki

augusztus 8-án volt 85 esztendő. /Krassay Szörény: Az Algyógyi Munkaközösség kilencedik munkagyűlése. = Nyugati Jelen (Arad), szept. 8./

Szeptember 9-én Szászrégenben, a katolikus egyház hatáskörébe tartozó árvaház parkjában leleplezték Benedek Elek szobrát, Jorga Ferenc alkotását. Az elmúlt évtizedben lépésről lépésre hozzáfogtunk múltunk visszaszerzéséhez – hangsúlyozta beszédében Markó Béla, az RMDSZ elnöke az ünnepségen. /Benedek Elek-szobrot avattak Szászrégenben. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 11./

Szeptember 12-én kezdődött Gyergyószentmiklóson a kisebbségi színházi kollokvium. Szabó Tibor, a helyi Figura Színház igazgatója beszámolt arról, hogy meghívták minden romániai magyar hivatásos társulatot, ezek: a nagyváradai Állami Színház Szigligeti Társulata, a temesvári Csiky Gergely Színház, a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház, a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház, a csíkszeredai Csíki Játékszín, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház, a kolozsvári Állami Magyar Színház, a marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata. Fellép a két romániai magyar magántársulat, a nagyváradai Kiss Stúdió Színház és a marosvásárhelyi Arteast Alapítvány Underground Társulata is. /Kisebbségi színházi kollokvium Gyergyószentmiklóson. = Szabadság (Kolozsvár), szept. 13./

Gelencén szeptember 15-én a falu nagy szülöttje, Jancsó Benedek tanár, irodalomtörténész és nyelvész nevét viselő iskola udvarán felavatják a névadó mellszobrát, Petrovits István sepsiszentgyörgyi művész alkotását. /(Iochom): Szoboravatás Gelencén. = Háromszék (Sepsiszentgyörgy), szept. 15./

Szeptember 16-án dr. Jakubinyi György érsek ünnepi szentmisével felszentelte Parajd új római katolikus templomát. /(Bajna György): Templomszentelés Parajdon. = Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 17./

Szeptember 23-án, Godó Mihály /1913-1996/ jezsuita atya emlékére celebrálnak szentmisét Szatmárnémetiben. Godó Mihály a szatmárnémeti jezsuita rendház tagjaként rendkívül sokat tett az ifjúság neveléséért, /(m.j.): Vasárnap Godó Mihályra emlékeznek. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), szept. 21./
Godó Mihály 18 évet töltött börtönben.

Szeptember 16-án Dabolcon felavatták a Gellért Sándor emlékművet. A költő ebben a faluban töltötte gyermekkorát. Felavatták Kovács Albert lázári kőfaragó kivitelezésében a költő márvány emlékoszlopát, benne Gellért Sándor arcképével. /Sike Lajos: Gellért Sándor végleg Dabolcra költözött. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), szept. 21./

A szolgáltató könyvtár és nemzeti értékek védelme címmel tartottak konferenciát és konzultációkat szeptember 26-án Székelyudvarhelyen, a Városi Könyvtárban. 35 hazai vendég, valamint az anyaországból öt meghívott előadó volt jelen. /Könyvtáros konferencia. - Hargita Népe (Csíkszereda), szept. 27./

Háromszéken nyomoznak az iskolákban a magyarországi tankönyvek után. Adrian Năstase kormányfő a helyzet kivizsgálását kérte, és jelezte, ahol ilyen nyomra bukkannak, leváltják az igazgatót. A tankönyv-ellenőrzési akció ellen tiltakozott a sepsiszentgyörgyi városi

tanács RMDSZ-frakciója és a városi RMDSZ-szervezet. /Farkas Réka: Háromszéki jelentés. Nyomoznak a külföldi tankönyvek után. – Krónika (Kolozsvár), okt. 1./

Szamosújváron szeptember 27-30-a között rendezték meg III. Nemzetközi Gyermekeknéptánc Fesztivált, melyen négy magyarországi és nyolc hazai együttes /több mint 250 gyermek/ vett részt. /T. Bense Erika: Óvodástól iskolásig. Gyermekeknéptánc-fesztivál Szamosújváron. = Krónika (Kolozsvár), okt. 1./

Fennállásának 10. évfordulóját ünnepelte szeptember 29-én Tasnádon a helyi Bíró Lajos Ökológiai Társaság, /boros: Jubileumi tudományos ülés Tasnádon. = Szatmári Friss Újság (Szatmárnémeti), okt. 1./

Szeptember 29-30-án ünnepelte a Mesekaláka, Sepsiszentgyörgy gyermekszínháza negyedik születésnapját. /(Éltes Enikő): Lászlóffy Aladár és Farkas Árpád a gyermekek között. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 2./

Október 3-án ünnepséggel nyitotta meg kapuit az Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi Műszaki és Humán Kara. A státustörvény már él, alkot, létrehoz, intézményeket segít életre – hangzott el Szabó Tibor, a Határon Túli Magyarok Hivatala elnökének beszédében. /Bodolai Gyöngyi: A szellemi összetartozás jelképe. = Népújság (Marosvásárhely), okt. 4./

Október 4-én Orbán Viktor magyar miniszterelnök jelenlétében tartott ünnepségen felavatták Nagyváradon a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) felújított székházát, és megnyitották az egyetemi tanévet. A PKE hét karának akkreditált szakán 653 diák tanul majd 122 egyetemi oktató irányításával. /Tibori Szabó Zoltán: Megnyitotta kapuit a partiumi egyetem. Orbán Viktor részt vett a nagyvárad tanévnyitón. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 5./

Vallásosság, olvasáskultúra, nemzettudat témával kezdődött október 4-én kétnapos konferencia a csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Házban hazai és külföldi könyvtárosok, pedagógusok részvételével. /Kovács Attila: Színvonalas konferencia Csíksomlyón. = Hargita Népe (Csíkszereda), 2001.okt. 5./

Bukarestben, a Petőfi Művelődési Társaságban köszöntötték Dr. Demény Lajos tanárt, kutatót, a történelemtudományok doktorát, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagját 75 éves születésnapja alkalmából. Demény Lajos /sz. Kisfülpös, 1926. okt. 6./ a Bolyai Tudományegyetemen kezdte egyetemi tanulmányait, amit Szentpéterváron fejezett be, megszerezve a doktori címet. Bukarestben a Társadalomtudományi Akadémia tanára, tanszékvezető helyettes, majd a Román Akadémiai Könyvkiadónál szerkesztő, a Nicolae Iorga Történettudományi Intézet főkutatója, a nemzetiség-történeti kutatások osztályvezetője. 1990-ben miniszterhelyettes a Közoktatási Minisztériumban, majd Bihar megyei szenátor, a szenátus oktatási, kutatási, ifjúsági és testnevelési bizottságának alelnöke, és 1993-tól a Nicolae Iorga Történelemtudományi Intézet főmunkatársa. /Kovács László, Bukarest: A 75 éves dr. Demény Lajos köszöntése. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 11./

Kossuth Lajos egész alakos szobrát leplezték le és avatták fel október 14-én Gyergyócsomafalva főterén. A 19. század végén készült emlékmű eredetijét a Trianont követő években román nacionalisták Marosvásárhelyen lerombolták. A csomafalvi Köllő Miklós (1861–1900) alkotásának mását végül a helybéli Borsos Miklós Művészetéért Alapítvány (BMMA) kezdeményezésére Sántha Csaba szovátai képzőművész formázta újra. /Kristály Lehel: Székelyek Kossuthért. – Erdélyi Napló (Nagyvárad), okt. 16./

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület /EME/-kiadványokból október 20-án kiállítás nyílik Kolozsváron. Az 1990-es újjászerveződés után az EME újraindította nagymúltú folyóiratait, az Erdélyi Múzeumot, a Múzeumi Füzeteket, az Orvostudományi Közleményeket és sorozataikat: az Erdélyi Tudományos Füzeteket és az Erdélyi Történelmi Adatokat. A műszaki tudományok eredményeinek közzétételére fórumot teremtettek Műszaki Tudományos Füzetek címmel. Romániai Magyar Bibliográfiák címmel sorozatot indítottak. /Benkő Samu: EME-kiadványok. = Szabadság (Kolozsvár), okt. 20./

Újra megjelent a Romániai Magyar Szó (Bukarest). Az olvasó, az előfizető kerek egy hétig nem vehette kézbe lapját, a Romániai Magyar Szót. /Gyarmath János: Minden magyar házban Romániai Magyar Szó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), okt. 23./

A külföldiek, köztük svédek adományából korszerűen berendezett gyimesbükki gyermekkórházat a megyei hatóságok a nyár elején egyik napról a másikra kiürítették, még a villanydrótokat is kirángatták a falakból. A Bákó Megyei Tanács eljuttatta a lapnak a gyimesbükki kórház megszüntetésének általa ismert történetét. /Bákó megye tanácsa replikát küldött. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 3./

Brassóban Moyses Mártonra emlékeztek, aki 29 éves korában, iszonyú vallatások és megalázások után úgy döntött, életét adja a szabadságért, és a brassói megyei pártbizottság előtt önmagát felgyújtva tiltakozott az elnyomás ellen. Moyses Mártont /sz. Sepsiszentgyörgy, 1941/ 1960-ban elhurcolták a politikai rendőrség emberei. Hét év börtönnel sújtották kommunistaellenes, forradalmi versei miatt. 1970. február 13-án fölgyújtotta magát. Ugyanúgy választotta a szabadító halált, mint Prágában Jan Palach, Budapesten Bauer Sándor vagy, mint később ugyancsak Brassóban Liviu Cornel Babes. Három hónapon át szenvedett, majd május 15-én meghalt. /(Tóásó Áron Zoltán): Megváltozott helyszín. Moyses Márton példája. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 5./

A magyar Ifjúsági és Sportminisztérium az Európai Ifjúsági Napon, november 8-án kitüntetési ünnepséget rendezett Budapesten. Szent Imre-díjjal tüntették ki Kallós Zoltán erdélyi néprajzkutatót. Kilencen kaptak Miniszteri Elismerő Oklevelet, közülük kettő határon túli: Bőjte Csaba ferences szerzetes Erdélyből és Maráczai László Délvidékről. /(Guther M. Ilona): Magyar kitüntetések az ifjúságért tevékenykedőknek. Kallós Zoltán Szent Imre-díjat kapott. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 10./

November 11-én, vasárnap szórványtalálkozó volt Konstancán. Immár hagyománnyá vált, hogy esztendőnként találkoznak a galaci, brailai és konstancai református egyháztagok. /Fazekas Lóránd: Szórvány a szórványban. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 13./

Kolozsváron 1999-től Szabédi László Emlékház működik, ahol több erdélyi magyar író könyvtári hagyatékát őrzik. Az emlékházban őrzik a Szabédi kézirat- és könyvtári hagyatékokon kívül Balogh Edgár, Méliusz József és Kacsó Sándor hagyatékát is, számítógépes rendszerbe szedve. A cél az, hogy a romániai magyar irodalom személyiségeinek a hagyatékát tárolják az emlékházban. /*(köllő): Írói hagyaték. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 17./*

A csíkszeredai Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) aulájában tartották az I. Székelyföldi Tudományos Diákköri Konferenciát. – A székelyföldi főiskolák és egyetemek hallgatói, Kézdivásárhelytől Gyergyószentmiklósig, Csíkszeredától Székelyudvarhelyig, első alkalommal találkozhatnak tudományos keretek között – hangsúlyozta november 17-én köszöntőbeszédében dr. Birtalan Ákos, a Berde Áron Tudományos Társaság elnöke, a rendezvény főszervezője. /*Szüszer-Nagy Róbert: I. Székelyföldi Tudományos Diákköri Konferencia. – Hargita Népe (Csíkszereda), nov. 19./*

Első ízben rendezik meg a Háromszéki Magyar Kórustalálkozót Sepsiszentgyörgyön, november 23-25-e között, amikor 17 kórus műsorában gyönyörködhetnek a hallgatók. /*Háromszéki Magyar Kórustalálkozó. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 23./*

A Romániai Magyar Dalosszövetség 20 vegyeskart, 6 kamarakórust, 4 férfi-, 4 gyermek-, 3 leány-, 2 nőikart, 1 fúvószenekart, régizene, népi tánc és népzene együtteseket, scholát, gyermekfilharmóniát, összesen 44 kórust, zenei együttest tart nyilván. Mindez több mint 2100 tagot számlál. /*(Tóásó Áron Zoltán): A Romániai Magyar Dalosszövetség találkozója Brassóban. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 20./*

November 20-án Gyimesközéplekon megalakult a helyi ifjúsági szervezet, a Csángó Ifjak Középleki Közössége (CSIKK). A szervezet célkitűzései: népi hagyományok ápolása, a moldvai csángómagyar fiatalok segítése, és velük való együttműködés, kulturális és vallásos tevékenységek szervezése a fiatalok számára. /*Megalakult a Csángó Ifjak Középleki Közössége. = Népújság (Marosvásárhely), nov. 23./*

November 24–25-én Kolozsváron a Kriza János Néprajzi Társaság, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége, és a Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány szervezésében megtartott Csángó Napok gazdag programjának legkiemelkedőbb eseményét a könyv bemutatóval és kiállítás-megnyitóval egybekötött ünnepi műsor jelentette. /*Ördög Béla: Csángó Napok Kolozsváron. = Szabadság (Kolozsvár), nov. 26./*

Kovács Béla, a Partiumi Keresztény Egyetem rektora a vele készített interjúban kifejtette: a Sulyok István Református Főiskola jogutódjaként létrejött nagyváradi magánegyetem tízéves múltat tekint vissza. Az egyetem 2000. december 7-én nyert hivatalos akkreditációt a román államtól. 210 fő első évfolyamos hallgatójuk és 165 végzősük van, öt tagozaton. – Idén már hét egyetemi szakot hirdettek. A tanítóképző főiskolán tavaly végzett az első generáció és nem sikerült diplomát szerezniük, ez az egyedüli szak, amelyikre még várják az akkreditációt. /*Balla Tünde: A román állam ma sem segít minket. Interjú Kovács Bélával a Partiumi Keresztény Egyetem rektorával. = Romániai Magyar Szó (Bukarest), nov. 29./*

November 29-én Kolozsváron, a Kriza János Néprajzi Társaságnál Nagy Olgát, a néprajztudóst, a publicistát és az oktatót köszöntötték nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Átnyújtották az ünnepeltnek A magyar népi kultúráért emlékérmét. /Ördög I. Béla: Nagy Olga kitüntetése. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 1./

December 1-én tartotta Kolozsváron évi közgyűlését az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE). A közgyűlés elfogadta a „Felhívás az Erdélyi Magyar Kulturális Alap létrehozására” című összeállítást. Ezt az alapot az EMKE közadakozásból hozná létre, mely pályázati alapon támogatná a művelődési és kulturális intézményeket. Az EMKE felhívással fordul az erdélyi magyar társadalomhoz, a világban bárhol élő magyarokhoz, egyházi- és világi köztestületekhez, a vállalkozókhoz: adakozzanak az Erdélyi Magyar Kulturális Alap számlájára. /Köllő Katalin: Új programokat indít az EMKE Péter Károly Balázs Ferenc-díjat kapott. – Szabadság (Kolozsvár), dec. 3./

Első ízben szervezték meg december 1-jén Besztercén a megye magyar civil szervezeteinek fórumát, amelyre a szervezők a megye minden egyesületét és alapítványát meghívták. /Sz. Cs.: Sikeres volt a magyar civil fórum. = Szabadság (Kolozsvár), dec. 3./

December 8-án megtartották a háromszéki civil szervezetek vásárral egybekötött találkozóját Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeumban. Ördögh-Gyárfás Lajos elmondta, a nyilvántartások szerint Háromszéken 211 civil szervezet működik, ezek közül 170-180 folytat művelődési, ifjúsági, sport-, valamint térségfejlesztési tevékenységet. /Farkas Réka: Az önszerveződési képesség mértékegysége. = Krónika (Kolozsvár), dec. 10./

Első ízben tartották meg a magyar népi gyermekjátékok Gyöngykoszorú találkozóját december 8-án, Marosvásárhelyen. A Kultúrpalota színpadán a jeddi, beresztelki, marosvásárhelyi (1. számú Általános Iskola), mezőpaniti gyermekek „játszottak”. /b.d. [Bölöni Domokos]: Csilicsalamádé, nyári karalábé, Sári hopp! – Népújtság (Marosvásárhely), dec. 10./

December 9-én ünnepelte tízéves születésnapját a sepsiszentgyörgyi székhelyű Jádzó Társaság, a Romániai Magyar Nem Hivatásos Színjátékosok Egyesülete. Idén először bábosok is részt vettek a rendezvényen: ezalatt tanfolyamon tanulhatták a bábjáték elméletét-gyakorlatát. Sombori Sándor író, a Jádzó Társaság első tiszteletbeli elnöke kiemelte, hogy a műkedvelők „taps és pénz nélkül” dolgoznak, és elviszik a színházat a falvakba is, ahová a hivatásosak ma már nem jutnak el. /(demeter): Tízéves a Jádzó Társulat. Sok díj a megyében maradt. – Háromszék (Sepsiszentgyörgy), dec. 10./

Összeállította: **Udvardy Frigyes**

A 2001-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok

Törvények

- 2001/8-as tv. a *mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos kedvezményeket*, támogatásokat tartalmazza a villanyenergia-, a gázolaj- és a földgázfogyasztás terén;
- 2001/10-es tv. az 1945. március 6 és 1989. december 22 közötti időszakban visszaéléssel átvett egyes ingatlanok jogi rendszeréről, amely lehetővé teszi természetes- és jogi személyek számára, hogy *visszaigényeljék az állam által törvénytelenül elkobzott ingatlanokat*;
- 2001/25-ös tv. *pénzügyi támogatási formák* megállapításáról a Kovászna és Hargita megyei Ortodox Püspökség keretén belül működő kis jövedelmű vagy jövedelem nélküli vallásfelekezeti egységek számára;
- 2001 /32-es tv. a *Polgári Eljárási Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről*;
- 2001/38-as tv. az *ökologikus mezőgazdasági élelmiszertermékekről* szóló 2000/34-es számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/41-es tv. a *mezőgazdasági élelmiszertermékek szerinti szakmaközi szervezetekről* szóló 2000/55-ös számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/46-os tv. a *mezőgazdasági termelőknek juttatandó ingyenes értékjegyeken* alapuló országos programról szóló 1999/219-es számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/55-ös tv. a Bukarestben 1997. május 7-én aláírt *finanszírozási memorandum* és a Románia és Magyarország közötti határon túli együttműködésre vonatkozó 1996-os PHARE-programnak Romániában való implementálásáról szóló megegyezési memorandum jóváhagyásáról;
- 2001/56-os tv. a *Románia és Magyarország közötti határon túli együttműködési programra* – RO9912 – vonatkozóan Románia Kormánya és az Európai Bizottság között Bukarestben, 1999. december 30-án aláírt PHARE finanszírozási memorandum ratifikálására vonatkozó 2000/101-es számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/95-ös tv. az Osztrák Köztársaság, a Bolgár Köztársaság, a Horvát Köztársaság, a Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, Románia, a Szlovák

Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között a *közép-európai egyetemi tanulmánycserékkel kapcsolatos programnak* (CEEPUS) a 2000. január 1 – 2004. december 31-i időszakra való meghosszabbításáról Budapesten 1998. február 7-én megkötött egyezmény ratifikálásáról szóló 2000/31-es számú sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;

- 2001/105-ös tv. az egyes importból származó javakkal kapcsolatos *importjárandóságok és vámjuttalék alóli mentesítésről* szóló 2001/4-es sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001 / 123-as tv. az *idegenekre vonatkozó szabályozásról* Romániában;
- 2001/196-os tv. a *mezőgazdasági jövedelemadó felfüggesztéséről*;
- 2001/215-ös *helyi közigazgatási törvény*, amely szavatolja anyanyelvünk használatát a helyi közigazgatásban, valamint azt is, hogy az önkormányzatok hatáskörének növelésével párhuzamosan a költségvetési forrásokat is növelni kell;
- 2001/216-os *2001-re szóló évi költségvetési törvény*, amely tartalmazza többek között azt a javaslatot, miszerint a jövedelemadóból az önkormányzatoknak visszaosztott rész az államnak járó rész terhére 1, 5 %-kal nő.
- 2001/224-es tv. a *földalapról szóló 1991 /18-as törvény alkalmazásával* kapcsolatos tevékenységek pénzügyi támogatásának biztosításáról;
- 2001 /225-ös tv. a *Privatizálással és az Állami Érdekeltségek Adminisztrálásával Foglalkozó Hatóság* létesítéséről;
- 2001/226-os tv. a Romániában történő *regionális fejlesztésről*;
- 2001/227-es tv. a *vízumrendszer egyoldalú megszüntetéséről* az Európai Unió tagállamaiban élő állampolgárok számára;
- 2001/228-as tv. a *földalapról szóló*, újraközzétett 1991/18-as tv. és a 1997/169-es tv. előírásai szerint igényelt mezőgazdasági földterületek és erdőterületek feletti tulajdonjog helyreállításáról szóló 2000/1-es tv. alkalmazásával kapcsolatos tevékenységek finanszírozásának biztosításáról;
- 2001/230-as tv. a *jövedelemadóról*;
- 2001/241-es tv. a *bérlők oltalmazásáról és a lakás rendeltetésű helyiségek bérének megállapításáról* szóló 1999/40-es sürgősségi kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/242-es tv. a *pénzügyi támogatási formákról* a romániai vallásfelekezetekhez tartozó, kis jövedelmű vagy jövedelem nélküli vallás felekezeti egységek számára. Ez a törvény a nem klerikális személyek számára előírja a legkevesebb országos minimálbér biztosítását.

- 2001/243-as tv. az *Országos Lakásügynökségen* keresztül építendő lakásokra szánt telkek jogi rendszerének szabályozásáról;
- 2001/244-es tv. a *romániai vallásfelekezetek kis jövedelmű vagy jövedelem nélküli egységei számára* bizonyos pénzügyi támogatási formák megállapításáról szóló 2000/72-es számú kormányrendelet jóváhagyásáról;
- 2001/250-es tv. az 1996/114-es *lakásügyi törvény módosításáról* és kiegészítéséről;
- 2001/258-as tv. az állami költségvetésből finanszírozott *beiskolázási keretszám fölött diákok tandíjjal való felvételéről* a közoktatásba (líceumokba, szakiskolákba és inasiskolákba);
- 2001/265-ös tv. az *Országos Lakásügynökség létrehozásáról* szóló 1998/152-es tv. módosításáról;
- 2001/268-as tv. az állam köz- illetve magántulajdont alkotó *mezőgazdasági társaságok privatizációjáról* és az Állami Földbirtokok Ügynökségének létesítéséről;
- 2001/276-os tv. a *turisztikai gazdasági társaságok privatizálási folyamatának* gyorsítása és befejezése érdekében;
- 2001/292-es tv. *járandóságok nyújtásáról* az 1945. március 6-tól bevezetett diktatúra által politikai okokból üldözött személyek, valamint a külföldre deportált vagy fogságba ejtett személyek számára;
- 2001/302-es tv. a *gazdasági tevékenységek fejlesztését* célzó egyes intézkedésekről;
- 2001/321-es tv. az 1 év alatti gyerekeknek járó *ingyenes tejpor biztosítására* vonatkozik. Ez a törvény a polgármesteri hivatalok hatáskörébe utalja át a tejpor kiosztását.
- 2001 /337-es tv. a *helyi közpénzügyekre* vonatkozóan;
- 2001/340-es tv. az *Országos Szakmai Foglalkoztatási és Képzési Ügynökség* létesítéséről, szervezéséről és működéséről;
- 2001/344-es tv. Gyulafehérvár municípiumnak és övezetének *nemzeti érdekű objektummá* nyilvánítására vonatkozóan;
- 2001/350-es *területrendezési és urbanisztikai törvény*. A törvény pontosan szabályozza a helyhatóságok feladatköreit az urbanisztikai és területrendezési szakterületekre vonatkozóan.
- 2001/388-as tv. a *mezőgazdasági termelőknek* egy hektárnyi megművelt területért egymillió lejnyi közvetlen *támogatás nyújtásáról* a 2001. évben, állami költségvetésből;

- 2001/396-os tv. a *nemzeti kisebbségek helyzetének* tanulmányozásával foglalkozó intézet létrehozásáról;
- 2001/400-as tv. az *országos erdőállományhoz* tartozó bizonyos földterületek végleges elfoglalásáért járó illeték alóli mentesítéséről;
- 2001/413-as és a 2001/453-as tv. az 1991/50-es *lakásépítések engedélyeztetéséről* szóló törvényt módosítják. Ezekben a törvényekben pontosabb szabályozás található a helyhatóságok építkezések engedélyeztetésével kapcsolatos hatásköreit illetően, ugyanakkor az építkezéshez szükséges engedélyek kibocsátása leegyszerűsödik.
- 2001/415-ös tv. a *magánvállalkozók ösztönzéséről*, továbbá kis- és közepes vállalatok létesítésére és fejlesztésére;
- 2001/416-os tv. az *országos minimálberről*;
- 2001/422-es tv. a *történelmi műemlékek oltalmazásáról*;
- 2001/455-ös az *elektronikus aláírásról* szóló törvény, amely alapja lehet a következő évek fejlődésének, hiszen olyan tevékenységi területet szabályoz, amely nélkül a XXI. század elképzelhetetlen.
- 2001/456-os tv. a *Büntető Törvénykönyv és a Büntető Eljárási Törvénykönyv módosításáról* és kiegészítéséről;
- 2001/457-es tv. az *Idős Személyek Országos Tanácsának* létrehozásáról, szervezéséről és működéséről;
- 2001/469-es tv. az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti időszakban visszaélésrel átvett bizonyos ingatlanok jogi rendszerére vonatkozó 2001/10-es tv. által előírt *határidők módosításáról*;
- 2001/520-as tv. az *Országos Gyermekjog-védelmi Ügynökség* létrehozásáról és a gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységek újjászervezéséről;
- 2001/529-es tv. a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem multikulturális struktúráiról szóló 2000/285-ös *sürgősségi kormányrendelet elutasításáról*;
- 2001/534-es tv. az *orvosi rendelők* szervezéséről és működéséről;
- 2001/538-as tv. az 1974/60-as számú *állategészségügyi törvény módosításáról*;
- 2001/618-as tv. Románia kormánya és az Európai Bizottság közötti, a Románia és Magyarország közötti (R00003) közötti határon túli PHARE program keretén belüli együttműködésre vonatkozó *finanszírozási Memorandum jóváhagyásáról*;

- 2001/654-es tv. a vadgazdálkodásról, mely a vadászatra, a vadállományra és annak védelmére vonatkozó jogszabályt módosítja.
- 2001/647-es tv. módosítja az 1999/142-es számú törvényt az *egyházi személyzet fizetésének* az állam általi támogatására vonatkozóan;
- 2001/655-ös tv. a *légkör védelméről*;
- 2001 /713-as tv. az 1995/84-es *tanügyi törvény módosítására* és kiegészítésére vonatkozóan;
- 2001/740-es tv. a *Segesvár és környéke turisztikai térséggé* nyilvánításával kapcsolatos fejlesztési program elfogadásáról és gyakorlatba ültetéséről;
- 2001/743-as tv. a *2002. évi költségvetésről*.

Kormányrendeletek

- 2001/3-as sz. rendelet a Segesvár és környéke turisztikai térséggé való fejlesztésével kapcsolatos program elfogadásáról és gyakorlatba ültetéséről;
- 2001/7-es sz. rendelet a személyi jövedelemadó-kedvezményekről, bizonyos jövedelemkategóriák mentesültek az adózás alól;
- 2001/8-as sz. rendelet az 1994/34-es számú, a mezőgazdasági jövedelemadóról szóló törvényt módosítja;
- 2001 /24-es sz. rendelet a mikrovállalatok adóztatásáról;
- 2001/61-es sz. rendelet a 1991/82-es könyvviteli törvényt módosítja és kiegészíti;
- 2001/62-es sz. rendelet az állategészségügyi szolgálatra és ellenőrzésre vonatkozó törvény kiegészítéséről, szabályozza az állatorvosi rendelők koncessziós rendszerben történő privatizálását is.
- 2001/65-ös sz. rendelet az ipari parkok létesítéséről és működéséről;
- 2001/68-as sz. rendelet az 1999/146-os a kórházak szervezéséről, működéséről valamint pénzügyi támogatásáról szóló törvény módosításáról;
- 2001/75-ös sz. rendelet a hatósági adóügyi nyilvántartás megszervezéséről, működéséről;
- 2001/79-es sz. rendelet az utak rendszeréről szóló 1997/43-as számú kormányrendelet módosításáról és kiegészítéséről;
- 2001/83-as sz. rendelet az útlevel-kibocsátási és -nyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről;
- 2001/84-es sz. rendelet a személy-nyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről, a lakosság-nyilvántartás átkerül a rendőrségtől a polgármesteri hivatalok és a megyei tanácsi apparátus hatáskörébe;
- 2001/85-ös sz. rendelet a tulajdonosi társulások létesítéséről, szervezéséről és működéséről;

- 2001/86-os sz. rendelet a helyi közületi utasszállítási szolgáltatásokról;
- 2001/88-as sz. rendelet a vészhelyzetek kezelése érdekében létrehozott apparátust illeszti bele a közösségi szolgáltatások rendszerébe.

Sürgősségi kormányrendeletek

- 2001/12-es sz. SKR a Gyermekvédelmi és Örökbefogadási Országos Hatóság létesítéséről;
- 2001/24-es sz. SKR a földalapról szóló, újraközzétett 1991/18-as tv. és a 1997/169-es tv. előírásai szerint igényelt mezőgazdasági földterületek és erdőterületek feletti tulajdonjog helyreállításáról;
- 2000/1-es tv. alkalmazásával kapcsolatos tevékenységek finanszírozásának biztosítására vonatkozó kormányrendelet módosításáról;
- 2001/26-os sz. SKR az audiovizuális törvény módosításáról és kiegészítéséről;
- 2001/30-as sz. SKR a mezőgazdasági termelőknek minden egyes hektár megművelt területért egymillió lejnyi közvetlen támogatás nyújtásáról a 2001. évben, állami költségvetési finanszírozással;
- 2001/49-es sz. SKR a nyilvános nyugdíjrendszerről és egyéb társadalombiztosítási járandóságokról szóló 2000/19-es tv. módosításáról és kiegészítéséről;
- 2001/52-es sz. SKR a turisztikai gazdasági társaságok privatizálási folyamatának gyorsításáról és befejezéséről;
- 2001/60-as sz. SKR a közbeszerzésekről;
- 2001/61-es sz. SKR a 1974/60-as állategészségügyi tv. módosításáról;
- 2001/74-es sz. SKR a helyi közigazgatási törvény 152-es cikkelyének kiegészítéséről;
- 2001/76-os sz. SKR a kereskedők bejegyzésével és működésük engedélyezésével kapcsolatos egyes adminisztratív alakítások egyszerűsítéséről;
- 2001/78-as sz. SKR a Számvevőszék szervezéséről és működéséről;
- 2001/108-as SKR az agrárvállalkozásokról;
- 2001/140-es sz. SKR a mezőgazdaság- és vidékfejlesztési speciális előcsatlakozási okirat műszaki és pénzügyi életbe ültetését célzó SAPARD Ügynökség létesítéséről, szervezéséről és működéséről szóló 2000/142-es sz. SKR 1. szakaszának módosításáról.

Kormányhatározatok

- 2001/165-ös sz. határozat az egészségügyi társadalombiztosítási rendszer keretében a 2001-es orvosi ellátás feltételeire vonatkozó keretszerződés jóváhagyásáról;
- 2001/166-os sz. határozat az Országos Fogyasztóvédelmi Hatóság szervezéséről és működéséről;
- 2001/231-es sz. határozat az országos minimális bruttó alapfizetés megállapításáról szóló 2000/1166-os sz. határozat módosításáról;

- 2001/244-es sz. határozat az 1999/133-as magánvállalkozók ösztönzéséről, a kis- és közepes vállalatok létesítéséről és fejlesztéséről szóló tv. módszertani szabályainak jóváhagyásáról;
- 2001/292-es sz. határozat a 2001. március 3-6. közötti időszakban Fehér, Bihar, Beszterce, Kolozs, Hunyad, Máramaros és Szatmár megyékben a természeti csapások, okozta károk elhárítása érdekében történő költségkategoróriák jóváhagyásáról;
- 2001/384-es sz. határozat a külföldön dolgozó román állampolgárok védelméről szóló 2000/156-os tv. alkalmazására vonatkozó módszertani szabályok jóváhagyásáról;
- 2001/411-es sz. határozat Románia kormánya és Magyarország kormánya közötti 2000. május 9-én, Budapesten aláírt egyezmény jóváhagyásáról, az idénymunkások alkalmazását illetően;
- 2001/412-es sz. határozat Románia kormánya és Magyarország kormánya közötti 2000. május 9-én, Budapesten aláírt egyezmény jóváhagyásáról, a két ország közötti gyakor-nokcsereit illetően;
- 2001/441-es sz. határozat a turisztikai gazdasági társaságok privatizálási folyamatának gyorsításáról és befejezéséről szóló 2001/52-es sz. SKR alkalmazására vonatkozó módszertani szabályok jóváhagyásáról, valamint az alkalmazáshoz szükséges egyes intézkedésekről;
- 2001/460-as sz. határozat az új típusú román útlevelek forgalomba helyezéséről;
- 2001/476-os sz. határozat az idegenekre vonatkozó törvény módszertani szabályainak jóváhagyásáról;
- 2001/488-as sz. határozat az Országos Statisztikai Intézet szervezéséről és működéséről;
- 2001/491-es sz. határozat a 2001. március 3-6. közötti időszakban Fehér, Bihar, Beszterce, Kolozs, Hunyad, Máramaros és Szatmár megyékbeni természeti csapások okozta károk elhárításával kapcsolatos 2001/292-es kormányhatározat módosításáról;
- 2001/504-es sz. határozat a Románia területén történő népszámlálást illetően;
- 2001/589-es sz. határozat a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának létesítéséről;
- 2001/590-es sz. határozat az Országos Kataszteri, Geodéziai és Kartográfiai Hivatal szervezéséről és működéséről;
- 2001/614-es sz. határozat az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti időszakban visszaéléssel átvett egyes ingatlanok jogi rendszeréről szóló 2001/10-es tv. alkalmazása érdekében módszertani szabályok jóváhagyásáról;
- 2001/631-es sz. határozat a Románia Közmunkaügyi és Területrendezési Minisztériuma valamint a Magyarország Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztériuma közötti, 2000. november 2-án Gyulán aláírt, területrendezéssel kapcsolatos egyezmény jóváhagyásáról;
- 2001/661-es sz. határozat a termelői bizonyítvány kibocsátási módszereiről;
- 2001/664-es sz. határozat a romániai lakosság és lakások 2002. évi összeírásának szervezéséről és lebonyolításáról;
- 2001/728-as sz. határozat módszertani szabályok jóváhagyásáról a hátrányos helyzetű övezetek rendszeréről szóló 1998/24-es sz. SKR alkalmazását illetően;
- 2001/1005-ös sz. határozat a Művelődésügyi és Vallásügyi Minisztérium költségvetés-ki-egészítéséről a csíkszeredai Szent Kereszt római katolikus parókia támogatása érdekében;

- 2001/1060-as sz. határozat a csíkszeredai Vákár Lajos műjégpálya modernizálása érdekében történő anyagi támogatásról;
- 2001/1194-es sz. határozat a Diszkriminációs Tanács szervezéséről és működéséről;
- 2001/1206-os sz. határozat a módszertani szabályok jóváhagyásáról a 2001/215-ös helyi közigazgatási tv. azon kitételét illetően, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok anyanyelvükön érvényesülhessenek a helyi közigazgatásban.

Minisztériumi jogszabályok

Mezőgazdasági, Élelmezés- és Erdőügyi Minisztérium

- 2001/64-es sz. miniszteri rendelet az erdőgazdasági üzemtervek, vázlatos erdőrendezési tanulmányok és az erdősített legelők átalakítását célzó tanulmányok kidolgozására szakosított egységek engedélyezésére vonatkozó módszertan jóváhagyására.

Munkaügyi és Társadalmi Szolidaritási Minisztérium

- 2001/25-ös és 500-as sz. miniszteri rendeletek az étkezési jegyek indexált névértékének megállapításáról 2001 első valamint második félévére.

Turisztikai Minisztérium

- 2001/170-es sz. miniszteri rendelet a turisztikai engedélyek és szabadalmak kibocsátásának kritériumaira és módszertanára vonatkozó szabályok jóváhagyásáról.

Összeállította: **Péter Zsuzsa**

Állásfoglalások, nyilatkozatok, üzenetek RMDSZ-dokumentumok

Állásfoglalás

A Szövetségi Képviselők Tanácsa elemezte a 2000 novemberi választások eredményét, a választási kampányt és a választás után kialakult helyzetet. A Tanács megállapította hogy a parlamenti és elnökválasztás a romániai magyarság, az RMDSZ megerősödését jelentette a romániai politikai életben. Ugyanakkor aggódom a szélsőséges nacionalista erők előretörését. Fontos számunkra, hogy a felelős politikai pártok összefogása szigetelje el ezeket az erőket.

A sikeres kampány és választási eredmények bebizonyították a romániai magyarság felelős magatartását. Ezért köszönet jár minden választópolgárnak. Az a felelősségteljes feladat hárul a szövetségre, hogy a magyarság érdekeit szem előtt tartva, az RMDSZ Programját követve támogassa azokat az intézkedéseket, melyek Románia demokratizálódását segítik.

Ennek érdekében jött létre a kormányzó párttal aláírt megállapodás, mely behatárolt időre konstruktív ellenzéki szerepet szán az RMDSZ-nek.

Bízunk abban, hogy a kezdeti pozitív lépéseket mások követik az erdélyi magyar közösség, Románia minden állampolgára számára.

Marosvásárhely, 2001. január 20.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

79. számú Határozat

Az SZKT felhatalmazza az Ügyvezető Elnökséget, nevezzen meg egy bizottságot, amely a következő SZKT ülésig véglegesíti az RMDSZ cselekvési program tervezetét a következő időszakra.

Marosvásárhely, 2001. január 20.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

80. számú Határozat

Az SZKT felkéri a szövetségi elnököt, igényelje a volt Titkosszolgálat dossziéit az Átvilágító Bizottságtól, 90 napon belül végezze el az RMDSZ tisztségviselők átvilágítását.

Marosvásárhely, 2001. január 20.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

81. számú Határozat

A Szövetségi Képviselők Tanácsa elfogadta a Szövetségi Operatív Tanácsnak a 2000. szeptember 13. és december 27. között hozott határozatait, közleményeit.

Marosvásárhely, 2001. január 20.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

82. számú Határozat

A Szövetségi Képviselők Tanácsa elfogadta a Nemzetépítő Platform megalakulását.

Marosvásárhely, 2001. március 31.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

83. számú Határozat

A Szövetségi Képviselők Tanácsa nem fogadta el a MIT által delegált új SZKT-tagokat.

Marosvásárhely, 2001. március 31.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

84. számú Határozat

A Szövetségi Képviselők Tanácsa úgy döntött, hogy a 2003-ban esedékes kongresszusig az SZKT összetétele megmarad a jelenlegi elvek szerint.

Marosvásárhely, 2001. március 31.

Szövetségi Képviselők Tanácsa

Nyilatkozat

A romániai magyar történelmi egyházak, az országos magyar civil szervezetek és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség vezetőinek a 2001. november 7-én tartott tanácskozásán hozott határozatait értelmében, 2001. november 23-án Kolozsvárott megalakult A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény romániai alkalmazását Felügyelő Testület.

Az Országos Felügyelő Testület – tudatában a törvény történelmi jelentőségének a szomszédos államokban élő magyar közösségek számára, amely hozzájárul az otthonmaradás esélyeinek növeléséhez, a magyar identitástudat megőrzéséhez –, a törvény alkalmazása céljából a következő döntéseket hozta:

1. Elfogadta az Országos Felügyelő Testület Működési Szabályzatát.
2. Megbízta az RMDSZ-t annak a jogi személynek a megnevezésére, amely a szervezési, adminisztratív és koordinációs tevékenységet fogja elvégezni.
3. Meghozta azokat a határozatokat, amelyek az elfogadott Működési Szabályzat értelmében a törvény 2002. január 1-étől való alkalmazásához szükségesek.

Kolozsvár, 2001. november 23.

Az alapítók nevében, az Országos Felügyelő Testület tagjai:

A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség részéről

A Nagyváradi Római Katolikus Püspökség részéről

A Szatmári Római Katolikus Püspökség részéről

A Temesvári Római Katolikus Püspökség részéről

Az Erdélyi Református Egyházkerület részéről

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület részéről

Az Erdélyi Magyar Evangélikus Egyház részéről

Az Unitárius Egyház részéről

A Romániai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége részéről

- A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete részéről**
- A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége részéről**
- A Romániai Magyar Gazdák Egyesülete részéről**
- Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság részéről**
- Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület részéről**
- A Romániai Magyar Közgazdász Társaság részéről**
- Az Országos Magyar Diákszövetség részéről**
- A Magyar Ifjúsági Tanács részéről**
- A Magyar Ifjúsági Tanácson kívüli ifjúsági szervezetek részéről**
- A Romániai Magyar Demokrata Szövetség részéről**

A magyar-román egyetértési nyilatkozat*

A Magyar Köztársaság és Románia kormányai között a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényről és a kétoldalú együttműködés egyéb kérdéseiről a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya, a továbbiakban mint „Felek”

- attól a közös erőfeszítéstől vezérelve, mely szerint kétoldalú kapcsolataikat a kölcsönös egyetértés és a jószomszédi együttműködés szellemében erősítik;
- szem előtt tartva a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelmével foglalkozó európai és nemzetközi dokumentumok rendelkezéseit;
- igazodva a Velencei Bizottságnak az anyaországok részéről a nemzeti kisebbségeiknek nyújtott kedvezményes elbánásról szóló jelentéséhez, amely meghatározza azokat a feltételeket, melyek jogszerűvé teszik az anyaországok szerepvállalását – nevezetesen a területi szuverenitás tiszteletben tartását, a szerződések tiszteletben tartását, a jószomszédiség elvét, az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartását, különösen a diszkrimináció-mentesség elvét;
- figyelembe véve az EBESZ nemzeti kisebbségi főbiztosának nyilatkozatát, valamint az Európai Bizottságnak a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvénnyel kapcsolatban kialakított álláspontját, amely felhívja az érintett államokat, hogy törekedjenek az érvényes európai normáknak megfelelő kétoldalú megegyezésre, összhangban a Magyar Köztársaság és Románia között kötött kölcsönös megértési, együttműködési és jószomszédági szerződéssel, különösképpen annak a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogai védelmével foglalkozó rendelkezéseivel;
- elismerve, hogy az országaikban élő nemzeti kisebbségek számára a valódi jog- és esélyegyenlőség biztosítása, továbbá a szülőföldjükön való boldogulás feltételeinek megteremtése elengedhetetlen tartozéka a térség stabilitásának, a kulturális és nyelvi sokszínűség valamint tolerancia értékeivel alapuló „jövő Európája” létrehozásának;

* Nem hivatalos fordítás.

- ismételten kinyilvánítva szilárd eltökéltségüket a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlesztési ütemének fenntartására, és készen arra, hogy az államaik közti kereskedelmi kapcsolatok bővülését ösztönözzék;
- tekintettel a 2002-ben esedékes prágai csúcstalálkozóra, s üdvözölve Romániának a csatlakozási feltételek teljesítése terén elért haladását, a Magyar Köztársaság támogatja Románia elhatározását, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének tagjává váljon;
- ismételten leszögezve, hogy kölcsönös, folyamatos és hathatós támogatásban részesítik egymás Európai Unióba történő integrálódási szándékát; eltökélten arra, hogy valamennyi előttük álló nyitott kérdést megoldják, és előmozdítsák együttműködésüket; az alábbiakban egyeztek meg:

I. A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényt illetően:

1. Jelen nyilatkozat megállapítja a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvénynek a román állampolgárokat érintő végrehajtási feltételeit.
2. Minden román állampolgár, származására való tekintet nélkül, a Magyar Köztársaság területén érvényes munkavállalási engedély alapján ugyanazokat a munkavállalási feltételeket és elbánást élvezi. A munkavállalási engedélyek a Magyarországon tartózkodó idegen állampolgárok munkavégzési engedélyeztetéséről hozott általános rendelkezések szerint kerülnek kibocsátásra. A munkavállalási engedélyek egy naptári évben legfeljebb három hónapra szólnak, de lehetőség van azok meghosszabbítására, s a román állampolgárok számára a Magyar Köztársaság területén az alábbi könnyítések állnak rendelkezésre: a Magyar Köztársaság területén dolgozó román állampolgárokat bármilyen alkalmazási szerződés alapján megilleti az a jog, hogy az e célra alapított közhasznú szervezethez forduljanak az önfelfinanszírozó egészségügyi ellátás költségeinek előzetes megtérítéséért. 2002 januárjának első hetében a Felek levélváltás útján az idénymunkát érintő módosításokat csatolnak a Szezonális munkavállalók foglalkoztatásáról szóló egyezményhez. Ezek a módosítások csak a három hónapra (és nem hat hónapra, amint az egyezmény előírásaiban áll) kibocsátott munkavállalási engedélyek esetére érvényes további kiegészítő, kölcsönösen biztosított előnyöket érintik. Az egyezmény alkalmazása során az etnikai alapú különbségtétel kizárására vonatkozó kölcsönös kötelezettségvállalást is rögzíteni fogják.
3. A nem magyar identitású román állampolgárok nem kapnak igazolványt, és nem lesznek jogosultak olyan előnyökre, amelyeket a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény biztosít.
4. Az igazolványok kiállításának folyamata (a kérvények átvétele, az igazolványok kiadása, továbbítása) a Magyar Köztársaság területén fog elsősorban lezajlani a magyar hatóságok által felállított megyei közigazgatási hivatalokban, illetve a Belügyminisztérium Irodájában, valamint a magyar diplomáciai képviselőteken.
5. A magyar ajánlószervezetek vagy egyéb szervezetek Románia területén nem adnak ki olyan ajánlást, amely az etnikai eredetre vagy egyéb feltételre vonatkozik. Ezek a szervek illetve egyéb szervezetek Románia területén csak – egyéb hivatalosan igazoló iratok híján – jogilag nem kötelező erejű információt szolgáltathatnak.
6. A magyar hatóságok által az előnyök igénybevételére jogosító hivatalos igazolvány neve: Magyar igazolvány.

8. Az igazolvány csak a legszükségesebb személyes adatokat (vezetéknév, keresztnév, állampolgárság, lakóhely szerinti ország, stb.) és az előnyökre való jogosultságot tartalmazza, s nincs benne utalás a származásra vagy nemzeti identitásra.
9. Az igazolványok kiadásának kötelező feltételei az alábbiak:
 - megfelelően betervezett kérelem,
 - az állampolgársága szerinti államban lakó, magyar kisebbséghez tartozó személy szabadon tett, magyar identitásának vállalásán alapuló nyilatkozata,
 - a magyar nyelv ismerete, vagy
 - az állampolgárság szerinti állam nyilvántartása, amely a személyt magyarként jegyzi, vagy
 - a személy egy magyar érdekképviseleti szervezet tagja (különösen az RMDSZ-tag), vagy egy magyar egyház bejegyzett tagja.
10. A Felek tárgyalásokat kezdenek a Magyar-román Kormányközi Vegyes Bizottság Nemzeti Kisebbségi albizottsága keretében a Magyar Köztársaság területén élő román kisebbség és a Románia területén élő magyar kisebbség részére kivételezett elbánást biztosító megállapodás megkötéséről, annak érdekében, hogy megőrizzék e kisebbségek kulturális önazonosságát, összhangban a nemzetközi dokumentumok előírásaival, a Velencei Bizottság jelentésével és az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosának útmutatásaival.
11. A Magyar Köztársaság nem nyújt támogatást a romániai magyar politikai szervezeteknek, kivéve a román hatóságok előzetes értesítésével és hozzájárulásával.
12. A Felek közös tapasztalatainak alapján a Magyar Köztársaság kormánya hat hónappal a jelen Egyetértési Nyilatkozat aláírását követően kezdeményezi a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény felülvizsgálatát és szükséges módosításait. 2002. január 1-ig a Magyar Köztársaság hatóságai meghozzák a szükséges intézkedéseket a jelen egyezmény előírásainak megvalósítása érdekében, végrehajtási jogszabályok formájában, s a továbbiakban is figyelembe veszik a Kisebbségi Bizottság ajánlásait, amely a jövőben vizsgálni fogja a Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvénnyel kapcsolatos kérdéseket is.

II. A kétoldalú kapcsolataik kérdésében:

1. A Magyar Köztársaság és Románia közötti aktív partnerség 5. évfordulójának alkalmából a Felek összehívják a Kormányközi Vegyes Bizottság rendkívüli ülését. A kétoldalú együttműködés terén teendő konkrét előrelépések kidolgozása érdekében a Felek az Aktív Együttműködési és Partnerségi Kormányközi Vegyes Bizottság szakbizottságaiban, illetve annak 2002 első negyedére tervezett plenáris ülésén áttekintik a kétoldalú kapcsolatok teljes spektrumát és javaslatokat tesznek a szükséges intézkedésekre.
2. A Magyar-román Aktív Együttműködési és Partnerségi Kormányközi Vegyes Bizottság Kisebbségügyi Szakbizottságának 2001. október 19-i, budapesti 4. ülésén aláírt jegyzőkönyvben foglalt ajánlásokat a két kormány jóváhagyja, és megteszi a szükséges intézkedéseket a gyakorlati megvalósítás érdekében.
3. A Felek elsőséget biztosítanak a két országot összekötő vasúti és közúti hálózat fejlesztésének, valamint az ehhez kapcsolódó határátkelő infrastruktúra programnak.

5. A Felek megbeszéléseket kezdenek egy, a kis- és közepes vállalkozásaiknak a másik országába irányuló befektetéseit garantáló közös pénzügyi alap működési feltételeinek kidolgozása céljából.
6. A Felek megosztják egymással az euro-atlanti integrációs folyamattal kapcsolatos tapasztalataikat.
7. A Felek kifejezésre juttatják, hogy érdekükben áll minden lehetséges intézkedést megtenni a kétoldalú kapcsolatok jogi kereteinek aktualizálása és fejlesztése céljából.

Kelt Budapesten, 2001. december 22-én két eredeti, angol nyelvű példányban.

Az SZKT állásfoglalása a kézdivásárhelyi Agache-ügyben

A romániai magyar közvélemény, valamint az RMDSZ különböző testületei és szervezetei megdöbbenéssel vették tudomásul, hogy a romániai igazságszolgáltatás az úgynevezett „Agache-ügyben” megrendezett perek vádlottjait börtönbüntetéssel sújtotta.

Ez a tény egyedülálló a romániai igazságszolgáltatásban és etnikai diszkriminációs jellegű, hiszen 1989 decemberében Kézdivásárhelyen sem történt más, mint Románia sok más városában és falvában.

Az időközben forradalmi hősnek kikiáltott milicista tiszt a népharag áldozata lett, haláláért nem vonható felelősségre egyik vagy másik személy a forradalom résztvevői közül.

A bírósági eljárások sorozata, ezek lebonyolítási módja arra vall, hogy elrettentő példának szánták, politikai és etnikai megfontolásokból, a romániai magyarság megfélemlítésére.

Az SZKT elítéli ezt az eljárást, teljes együttérzést vállal az elítéltekkel és ezek családjai-
val, és felkéri az RMDSZ vezetőségét, hogy továbbra is tegyen meg mindent az elítéltek érdekében.

Mivel az RMDSZ eddigi eljárásai és felhívásai nem hoztak eredményt, az SZKT követeli az etnikai diszkriminációból kiinduló téves ítélet következményeinek megszüntetését, és úgy véli, hogy az „Agache-ügy” ilyen jellegű kezelése rossz fényt vet a romániai demokráciára és igazságszolgáltatásra.

Ugyanakkor felkérjük Ion Iliescu urat, Románia elnökét, hogy alkotmányos jogaival élve gyakoroljon kegyelmet Héjja Dezső és Reiner Antal, súlyos betegségük ellenére börtönbe zárt áldozatok részére.

Marosvásárhely, 2001. szeptember 29.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa

Állásfoglalás

Az 1989-es forradalom óta eltelt több mint egy évtizedben a vélemény- és sajtószabadság jelentős szerepet játszott a demokratikus intézményrendszer kialakításában. A romániai magyar nemzeti közösség önszerveződésében az anyanyelvű tájékoztatás az identitás megőrzésének is egyik fontos pillére. Az RMDSZ programjában felvállalta a magyar nyelvű közszolgálati rádió és televízió fejlesztését, az írott sajtó számára a megfelelő infrastruktúra kiépítésének támogatását. Meggyőződésünk, hogy az anyanyelvű tájékoztatást sem nyelvtörvénnyel, sem más jogszabállyal nem lehet korlátozni.

Aggasztónak tartjuk Románia miniszterelnökének a magyar nyelvű sajtóval kapcsolatos azon kijelentéseit, amelyek megkérdőjelezik a szabad és független tájékoztatás jogát. Elfogadhatatlannak tartjuk ugyanakkor, hogy a kormány meg akarja tiltani a külföldön nyomtatott könyvek használatát az oktatási folyamatban, amely szándék szöges ellentétben áll Románia nemzetközi kötelezettségvállalásaival.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa következetesen kiáll a román és magyar nyelvű sajtó függetlensége, a vélemény-nyilvánítási szabadság biztosítása mellett.

Marosvásárhely, 2001. szeptember 29.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa

A terrorizmussal kapcsolatos állásfoglalás

Az SZKT és a romániai magyarság megdöbbenéssel és felháborodással fogadta az Amerikai Egyesült Államok népet érő tragikus csapás hírét.

Két héttel a terrortámadás után kibontakozóban van a terrorizmus elleni közös fellépés természetes igénye, az az összefogás, amely az együttérzésen túl tevéleges szolidaritást sürget.

Meggyőződésünk, hogy az esztelen erőszak, az intolerancia, a fanatikus szélsőségeség ellen csak nemzetközi összefogással léphetünk fel.

Úgy véljük, hogy ennek az összehangolt fellépésnek meg kell nyilvánulnia minden állam, minden ország belpolitikájában is.

A terrorizmus elleni harc tehát nem csupán nemzetközi, de nemzeti (belpolitikai) ügy is. Tudatosítanunk kell: mindenféle intolerancia szörnyeket szül. A másság, mások értékeinek szűklátókörű, fanatikus tagadása a terror globalizálódásának melegágya. Az erőszak megnyilvánulásai ugyanakkor ürügyet szolgáltatnak minden olyan sanda szándéknak, amelyek az alapvető emberi szabadságjogok és a kisebbségi közösségek jogainak korlátozását célozzák.

Az SZKT hangsúlyozza, hogy mint eddig is, ma is kiáll az elvek békés megvitatása, a párbeszéd, a vallások, kultúrák és érdekek együttélése mellett.

Az európai és euro-atlanti integráció feltétlen híveiként a továbbiakban is mindent meg kívánunk tenni azért, hogy Románia megtalálja helyét a civilizáció, a demokrácia, a szabadság és az emberi jogok alapján álló nemzetközi összefogásban.

A tragikus szeptember 11-ét követő együttérzés és gyász napjait a cselekvés hetei és évei kell hogy kövessék itthon és a nagyvilágban.

Marosvásárhely, 2001. szeptember 29.

A Szövetségi Képviselők Tanácsa

Nyilatkozat

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakulásától kezdve magáénak vallotta és következetesen vállalja ezután is a moldvai csángómagyarság törekvéseit, támogatja politikai és jogi küzdelmét, amelyet önazonosságának megőrzéséért, anyanyelvének mind az oktatásban, mind az egyházban való szabad gyakorlásáért folytat.

Románia Alkotmánya és hatályos törvényei kimondják, hogy minden állampolgárnak joga van az anyanyelvű oktatáshoz. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által elfogadott és az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által is megerősített 1521/2001-es Ajánlás a romániai csángómagyarság alapvető emberi-, állampolgári- és egyszersmind etnikai jogainak maradéktalan szavatolását szorgalmazza a román kormánynál, beleértve az anyanyelv szabad használatát, az identitás megtartását, a kulturális és nyelvi sajátosságok megőrzését. Éppen ezért felháborító az a sorozatos zaklatás, amelyet egyes román hatóságok folytatnak azon moldvai csángók ellen, akik gyermekeik számára a magyar nyelv oktatását kérik, illetve azon oktatók ellen, akik megpróbálják azt lehetővé tenni.

Az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa és Egyeztető Tanácsa a leghatározottabban elítéli ezt a jogsértést, és minden törvényes eszközt megragad ezután is, hogy a magukat magyaroknak valló csángók jogait érvényre juttassa.

Az SZKT és a SZET felszólítja a román kormányt, alkalmazza a hatályos tanügyi törvényt, és késedelem nélkül intézkedjék azért, hogy a moldovai csángómagyarok is állami tanintézetekben tanulhassanak anyanyelvükön, valamint zaklatásoktól mentesen gyakorolhassák, ápolhassák hagyományaikat érdekképviseleti-, civil- és szakmai szervezeteik égisze alatt.

Az SZKT és a SZET ugyanakkor felkéri az illetékes római katolikus egyházi Főhatóságot, hogy mielőbb járuljon hozzá ahhoz, hogy Moldvában is magyarul hallgathassák a szentmisét azok, akik ezt igénylik.

Marosvásárhely, 2001. december 15.

**Elfogadta a Szövetségi Képviselők Tanácsa
és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése**

Nyilatkozat

Nemrégiben a Román Hírszerző Szolgálat tevékenységét ellenőrző parlamenti bizottság elnöke, a bizottság néhány tagjának részvételével, sajtótájékoztatót tartott, amelyen a testület állítólagos jelentését mutatták be, amely teljes egészében ellentmond annak, amit felelős román politikusok itthon és külföldön hivatalos álláspontként addig és azóta is hirdettek illetve hirdetnek.

A Kovászna, Hargita és részben Maros megyéről szóló, a parlamenti eljárási szabályokat megszegő fogalmazvány, mely tulajdonképpen nemzeti elnyomásra és a más etnikumok elleni gyűlöletre uszít, tényekkel alá nem támasztott rágalmak sorozata. Ezt a példátlan támadást többek közt azért sem tekinthetjük elszigetelt esetnek, mert jól beilleszkedik az utóbbi időszakban tapasztalt hasonló megnyilatkozások sorába.

Sajnálattal kell megállapítanunk ugyanakkor, hogy a magyarellenes kampány a demokratikus ellenzék pártjaiban is támogatókra talált.

Az RMDSZ támogatásával elfogadott reformintézkedések, a tulajdonviszonyokat rendező jogszabályok, a helyi közigazgatás reformjának folytatása, a kisebbségek jogállásával kapcsolatos kormányzati intézkedések, legutóbb pedig a vízumkötelesség eltörlése beilleszkednek Románia integrációs törekvéseibe.

Mindezeket az eredményeket veszélyeztetik a fent említett felelőtlen nyilatkozatok.

Az ország integrációs esélyeit kihasználni csak következetes politikai vonalvezetéssel és félreérthetetlen európai irányultsággal lehetséges, erre pedig nem alkalmas az olyan kétarcú politika, amely nem képes féken tartani saját visszahúzó erőit.

Bízónak tartjuk, hogy magas tisztségeket betöltő román politikusok marasztalták el a diverzáns, felelőtlen nyilatkozatáradatot. Továbbra is határozott állásfoglalást várunk el minden felelős politikai erőtől, egyértelmű jelzést az egész társadalom számára, hogy a hosszú évtizedeken át gyakorolt asszimilációs hatalmi politikának vége szakadt Romániában. A nyilatkozatokon túlmenően pedig felelős politikai cselekvést is várunk: a külföldön nyomtatott könyvek betiltásáról szóló átirat hatályon kívül helyezését, a Román Hírszerző Szolgálatot felügyelő bizottság egy valós tényeken alapuló jelentésének szabályszerű megvitatását, és amennyiben az szükségesnek mutatkozik, a vétkesek felelősségre vonását.

Marosvásárhely, 2001. december 15.

**Elfogadta a Szövetségi Képviselők Tanácsa
és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése**

Nyilatkozat

A Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács üdvözli A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény elfogadását. A 2002. január 1-én hatályba lépő törvény hozzájárulhat a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok nemzeti önazonosságának megőrzéséhez, megszilárdulásához, szülőföldjükön való megmaradásukhoz és gyarapodásukhoz.

Üdvözöljük a törvény alkalmazását Felügyelő Országos és Területi Testületek megalakulását, amelyekben a történelmi magyar egyházak, civil társadalmi szervezetek és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselői vesznek részt. Az Országos Felügyelő Testület által elfogadott határozatok hozzájárulnak az alkalmazási folyamat kereteinek kialakításához. Ezek értelmében szövetségünk a területi szervezetekre támaszkodva, az egyházak és civil társadalmi szervezetek bevonásával tesz eleget a jogszabály alkalmazásával kapcsolatos feladatoknak.

Üdvözöljük az RMDSZ vezetőségének mind a román, mind a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásait, amelyeknek célja, hogy a romániai magyar közösség is igénybe vehesse a 2002. január 1-től hatályba lépő törvény által nyújtott kedvezményeket.

Az SZKT és a SZET reményét fejezi ki, hogy a román kormány részéről az utóbbi időben tapasztalt megegyezési szándék nyomán, a két kormány közötti egyeztetések eredményeként mihamarabb kedvező megállapodás születik a törvényről vitás kérdésekben.

Marosvásárhely, 2001. december 15.

Elfogadta a Szövetségi Képviselők Tanácsa és a Szövetségi Egyeztető Tanács együttes ülése

Összeállította: **Benedek Ildikó**

Orbán Viktor miniszterelnök március 15-i üdvözlete a világ magyarságához

Még csak tegnapelőtt volt, hogy az Oszmán Birodalom zászlaja lengett Buda várán. S hol van már az a birodalom? Szinte csak tegnap volt, hogy az osztrák császár az orosz cár segítségével vérbe fojtotta szabadságharcunkat. S hová lettek azóta a cárok? Csak néhány perce, hogy a világtörténelem utolsó kolosszusa végigcsöröpölt lánctalpaival fővárosunk utcáin. S hol van már az az ország, amely ezt megtette velünk?

A víz szalad, a kő marad.

A történelmi csapások soha nem roppantották meg a magyarság gerincét: végig ugyanaz a szabadságvágyó és alkotó nemzet maradt. Bár a szörnyűségek megviselték derűlátásunkat, nem csonkították meg életkedvünket, jövőbe vetett reményünket, hajóröptető hitünket.

Az új évezred első márciusának idusán megadatott, hogy azzal a jó hírrel forduljak a nemzethez, hogy a rajtunk ejtett sebek begyógyulóban vannak. Mátyás király óta nem álltak ilyen biztatóan a csillagok. Rövidesen egy széles európai haza keretein belül egyesülnek az egymást elveszített nemzetrészek.

Isten segedelmével az új évezrednek emelt fővel, tiszta lappal és nyitott lélekkel indulhatunk neki.

2001. március 15.

Orbán Viktor
a Magyar Köztársaság miniszterelnöke

Adrian Năstase miniszterelnök Üzenete a romániai magyar állampolgárokhoz

Tisztelt magyar honfitársak!

1848. március 15-e az önök számára a szabadság, egyenlőség és testvériség jelképe, azé a pillanaté, amikor egy nemzet áldozatvállalással, munkával és tehetséggel hozzáfogott saját jövőjének építéséhez. Abban az évben az európai népek a zsarnokság ellen lázadtak fel, és a haladás és gyökeres társadalmi változás útjára léptek. A magyar forradalmárok szabadságeszményében és értékrendjében a román forradalmárok is osztoztak, még akkor is, ha néha egyikük is, másikuk is eltérően értelmezte azokat.

Elődeink emlékezete és áldozata olyan üzenet számunkra, amelyet nem szabad soha elfelejtenünk, de egyben olyan üzenet is, amely nem csökkentheti a köztünk levő hidak további építésének lehetőségét és az emberi szolidaritás gesztusait. Sokkal fontosabb megértenünk, hogy sorsunk arra szánt bennünket, hogy egymás mellett éljünk ezen a vidéken. Ez azt jelenti, hogy azon túl ami elválaszt minket, fontosabb az, ami összeköt. A jövőnk csak közös jövő lehet az európai népek családjában. Ezért úgy gondolom, hogy a tolerancia, a szabadság, a piacgazdaság, a demokrácia és az állampolgárok jobb élete iránti elkötelezettség összefogásra szólít bennünket és közös erőfeszítésre Románia euro-atlanti integrációja és modernizációja érdekében.

Az új Európa olyan átfogó értékrend, amelyben az európai identitás nem zárja ki a nemzeti hovatartozás kinyilvánításának szabadságát. De a kultúra és az anyanyelv megnyilvánulásának kedvező keret kiépítéséhez egymás iránti nyitottságra, a másság iránti toleranciára van szükség, amely hosszú idő alatt kristályosodik ki.

Sokat kell még tanulnunk. Egyikünk is, másikunk is még előítéletek, szenvedélyek és sztereotípiák foglya. A toleranciát meg kell tanulni, és a mi feladatunk megerősíteni azt az intézményes keretet, amelyben az egymás elfogadása nem okoz többé gondot. Teljes határozottsággal megerősítjük, hogy a problémáink megoldását a mérsékelt magatartás és a párbeszéd jelentik, azaz egy európai szellemű közösségi tudat kialakítása.

Kívánom, hogy ez az ünnep a méltóság, az öröm és a remény ünnepe legyen!

Adrian Năstase
Románia miniszterelnöke

Álláspont az Európai Bizottság 2001 évi rendes jelentéséhez Románia EU-csatlakozásáról

A *Jelentés* (Brüsszel, 2001.11.13. SEK/2001, 1753) a csatlakozási feltételekre vonatkozó B. fejezet emberi jogokról és kisebbségvédelemről szóló 1.2. pontjában megállapítja, hogy Romániában

- előrelépést jelent a 2001 szeptemberében elfogadott Törvény a diszkrimináció felszámolásáról,
- a vallásszabadság az Alkotmány által szavatolt, s ezen szabadság gyakorlása nem akadályozott,
- előkészítették az 1948-ból származó, a vallási felekezetek jogállását szabályozó dekretum revízióját,
- 2001 februárjában elfogadták az állam által 1945-1989 között fizikai személyektől eltulajdonított ingatlanok visszaszolgáltatásának törvényét, amely megfelel az Emberi Jogok Védelmére vonatkozó Európai Egyezmény előírásainak,
- továbbra is problémát jelent az állam tulajdonába átvett egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása, amelyet a jövőben különleges rendelkezésekkel szabályoznak,
- a mezőgazdasági- és erdőterületek visszaadását törvény rendezi, amelynek hibája, hogy a nem megfelelő eredeti megfogalmazás miatt nehezen végrehajtható és amely kiegészítésre szorul.

A *Jelentés* szerint a kisebbségjog és a kisebbségvédelem terén az elmúlt időszakban néhány pozitív előrelépés történt:

- a kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozó törvényes szabályozás erősíti az anyanyelv használatát,
- a romániai „magyar etnikum”-ról megállapítja, hogy a kisebbségek közül politikailag a legaktívabb,
- a törvényes szabályozók az emberi jogok védelme területén kellő színvonalúak, az anyanyelv tanítására, az anyanyelvű oktatásra széleskörű jogokat biztosítanak,
- előrelépést jelent a kisebbségek anyanyelvének használata azon közigazgatási egységek hatóságai előtt, amely közigazgatási egységekben az illető kisebbségekhez tartozó személyek számaránya meghaladja a 20 %-ot,
- a Petőfi-Schiller elnevezésű Állami Egyetem szervezése mellett, lehetőséget teremtettek a magyar kormány által finanszírozott magánegyetem létesítésére, amelyen 2001-ben 450 hallgató kezdte meg tanulmányait.

Az 1.3. pontban feltüntetett általános következtetések között a *Jelentés* megemlíti:

- Románia a koppenhágai politikai feltételeket teljesítette,
- az emberi jogok védelme területén előrelépés történt,
- további prioritások az állami gondozottak életfeltételeinek javítása, a gyermekvédelmi politika reformja, a roma-kérdés megoldására vonatkozó országos stratégia kidolgozása és alkalmazása.

Mint megállapítható, a *Jelentés*ben a romániai magyar nemzeti közösség problémáiról, jogsérelmeiről nem történik említés. Ezért arra kérjük az Európai Bizottságot és a Európai Parlamentet, tanulmányozza észrevételeinket és figyeljen fel a demokratikus jogállam értékrendje szerint jogfosztottságnak minősülő helyzetünkre.

Romániában, a magyar nemzeti közösség tagjaiként, szülőföldünkhöz ragaszkodva, egyenrangú polgárokként óhajtunk létezni. Azaz: nem csupán egyenjogúként (equality before the law), hanem teljes és tényleges egyenlőségben (full and effective equality)! (Framework Convention for the Protection of National Minorities, art. 4, p. 1-2, Council of Europe). A romániai magyarság mai állapotát ezen kinyilvánított igényhez kell mérni, s az általános emberi jogokhoz és szabadságokhoz tartozó „kisebbségi jogok” és kollektív jogok akadálytalan gyakorlásának feltételeit és törvényes lehetőségeit ehhez mérten kell értékelni és szavatolni.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás során a romániai magyar nemzeti közösség számára nélkülözhetetlenek a Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény rendelkezéseinek jogi garanciái, az Európai Unió Állampolgárságra vonatkozó, 1991-ben elfogadott Határozatának előírásai az etnikai- és nyelvi közösségek önazonosságának védelméről, az Európa Tanács 1993/1201. sz. Ajánlásában foglalt kollektív dimenziójú jogok maradéktalan érvényesítése, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának azonnali és következetes alkalmazása, a Helyi Autonómia Európai Chartájában és a Regionális Autonómia Európai Chartája Tervezetében foglalt elvek, a Románia által az EBESZ-dokumentumokban vállalt politikai kötelezettségek jogi rendelkezésekké változtatása.

A közakaratot megjelenítő közösségi követelések alapján, amelyek megegyeznek az említett nemzetközi dokumentumok és az Európai Unió Állampolgárságra vonatkozó előírásaival, a jogsérelmek, többek között, a következők:

- Románia Alkotmánya, illetve törvényei nem ismerik el történelmi és területi sajátosságokkal rendelkező közösségeként az erdélyi magyarságot.
- Szülőföldünkön, az érvényben levő törvények szerint, „a nemzeti kisebbséghez tartozó személyekként” létezőnk, kollektív dimenziójú jogainkat nem ismerik el!
- Még mindig az 1945-ből származó 86. sz. Törvény által jóváhagyott Nemzetiségi Statútum az érvényes.
- A romániai magyarság közképviselője által benyújtott Nemzeti Kisebbségekről és Autonóm Közösségekről szóló Törvénytervezetet a Képviselőház Különleges Bizottsága elutasította.
- A magyar nemzeti közösség számára sem az Alkotmány, sem a törvények nem szavatolják a közösségi önkormányzást (community self-government), a sajátos hatáskörök (specific responsibilities) átadását és gyakorlását, a személyi elvű autonómia statútumának törvényerőre emelését (statut of autonomy, – self-administration by a national community –; Report of the CSCE Meeting of Experts on National Minorities, Geneva, 1991).

- A helyi közigazgatási egységekben többségben levő magyar közösség, nemzeti önazonosságának megőrzéséért, nem rendelkezik különleges státussal (special status).
- A Székelyföld és túlnyomó számbeli többséget képező magyarsága nem rendelkezik területi autonómiával (autonomy on a teritorial basis – Report of the CSCE Meeting of Experts on National Minorities, Geneva, 1991).
- Nem állították vissza az 1959-ben protokollummal megszüntetett, magyar oktatási nyelvű, Kolozsvári Állami Magyar Tudományegyetemet. A Petőfi-Schiller Állami Egyetem létrehozására vonatkozó Kormányrendeletet, amely román, magyar, német oktatási nyelvű felsőoktatási intézmény létrehozására irányult, nem hajtották végre.

A Tanügyi Törvény:

- Megfosztja a Magyar Történelmi Egyházakat azon joguktól, hogy az állami oktatási rendszerben a teológiai és a szociális-misszionárius képzés mellett világi oktatási struktúrával rendelkezessenek.
- Állami közvagyonként telekkönyveztetni a Történelmi Magyar Egyházaktól és az erdélyi magyarság szervezeteitől állam által 1945 után elvett több, mint 1.300 iskolát.
- Megfosztja a magyar nemzetiségű diákokat azon joguktól, hogy a Románok Történelmét és Románia Földrajzát a gimnáziumban és a líceumban anyanyelvükön tanulhassák.
- Az érvényben levő törvényes rendelkezések nem teszik lehetővé, hogy a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának értelmében, az 500.000 aláírással a Szenátusba benyújtott Tanügyi Törvénytervezet igényeinek megfelelően, minden szinten, formában, típuson és szakon létre lehessen hozni a magyar nyelvű oktatási hálózatot, óvodától egyetemig, és annak ellenőrzését ellátó önálló tanfelügyeletet.
- Az Akkreditációs Törvény jóváhagyott módosítása szerint magyar oktatási nyelvű egyetem, más egyetemek fakultásaiból, csakis akkor hozható létre, ha a létesítést megelőzően már létezik legalább egy akkreditált román oktatási nyelvű fakultás.
- Románia Parlamentje még nem ratifikálta a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját.

Az anyanyelv-használat terén:

- Az igazságszolgáltatásban csakis hivatalos tolmács jelenlétében lehet a magyar nyelvet használni.
- A magyar nyelven készült jogi okmányokat nem ismerik el.

A közigazgatási hatóságok előtt és a közszolgálati szervezetekben, a Helyi Közigazgatási Törvény értelmében:

- A magyar nemzetiségű nem juthat hozzá anyanyelvén a helyi (megyei) közigazgatási hatóságok által kiadott dokumentumokhoz.
- Az ellenőrző szervek által a gazdasági és a szociális területen végrehajtott ellenőrzések során az ellenőröknek nem kötelessége a magyar nyelv használata.
- A többségben magyar nemzetiségű polgárok által lakott helyi közigazgatási egységben a magyar nyelv nem egyenrangú az állam hivatalos nyelvével.

- A helyi tanács ülésein csak akkor használhatja anyanyelvét a magyar tanácsos, ha a magyar nemzetiségű tanácsosok száma meghaladja a tanács tagjainak egyharmadát – holott a helyi közigazgatási hatóságok előtt a magyar nyelv használatára a 20 százalékos lakossági részarány feljogosít.
- A megyei közigazgatási egység területén a magyar nemzetiségűek a megyei hatóságokkal való kapcsolatban nem használhatják anyanyelvüket.
- A helyi közigazgatási egység etnikai arányait megváltoztathatják.
- A helyi közigazgatási egység területének megváltoztatásakor a hatóságok nem kötelesek figyelembe venni a település nemzeti hagyományait, az ott élő nemzeti közösség kötődését és sajátos érdekeit, számbeli többségének kialakítását.
- A megyei közigazgatási egység területének határait népszavazás mellőzésével is megváltoztathatják.
- A megyei közigazgatási egység területén jogszabályilag nem tilos az etnikai arányok megváltoztatása.
- A megyei közigazgatási egység területének megváltoztatásakor nem kell figyelembe venni az ott élő magyar nemzeti közösség sajátos kötődését és érdekeit, nem kell törekedni arra, hogy a magyar lakosság többséget alkosson.
- A megyei közigazgatási egység területén, ahol a magyar nemzetiségűek többséget képeznek a megye összlakosságához viszonyítva, a magyar nyelv nem egyenrangú az állam hivatalos nyelvével.

A gazdasági és a társadalmi életben a romániai magyar nemzetiségű állampolgár:

- nem használhatja anyanyelvét a gazdasági vagy a társadalmi élet dokumentumaiban, különösen a munkaszerződésekben, adásvételi szerződésekben,
- pénzügyi és bankügyi szabályozókban nem használják a magyar nyelvet,
- kórházakban, öregotthonokban, nyugdíjházakban és egyéb szociális intézményekben nem szavatolt, hogy a gondozott anyanyelvén részesüljön méltó elbánásban.

Nem szűnt meg a Történelmi Magyar Egyházakat sújtó diszkrimináció:

- Nem semmisítették meg a Telekkönyvekben a Történelmi Magyar Egyházak vagyonát 1937-ben és 1945-ben rektifikáció címén a Román Állam tulajdonába juttató bejegyzéseket, amelyekre hivatkozva az egyházak jogfosztottságát ma is fenntartják.
- Nem szüntették meg a diszkriminációt a Történelmi Magyar Egyházak tulajdonjogának visszaállítása, illetve az állam tulajdonába juttatott vagyonaik kártalanítása terén, s nem alkalmazzák az Európa Tanács 1997/1123. sz. Határozatában előírt 'restitutio in integrum' elvét. Diszkriminációt tartalmaz az 1991/18. sz. Földtörvény, az 1997/167. sz. Földtörvény, a 2000/1. sz. Földtörvény, az 1995/112. sz. Törvény az államosított házak kártalanításáról, a 2000/94. sz. Sürgősségi Kormányrendelet az egyházi ingatlanok visszaadásáról, a 2001/10. sz. Törvény az 1945. március 6. és 1989. december 22. közötti időszakban állami tulajdonba juttatott ingatlan vagyonok kártalanításáról. Nem alkalmazzák az 1999/83. sz. Sürgősségi Kormányrendeletet, amely az állam által elvett egyes egyházi ingatlanok visszaadásáról, illetve mellékletének további kiegészítéséről rendelkezik.

A magyar nemzetiségű romániai állampolgárok megkülönböztetésben részesülnek, továbbá:

- Nem szavatolják a teljes és tényleges egyenlőséget a közigazgatásban való alkalmazás terén. Hagyományosan magyar nemzetiségűek által lakott számos településen a helyi, kiváltképpen a megyei közigazgatásban alig néhány magyar alkalmazott található, mint például Kolozsvárott, Nagyváradon, Aradon, stb.
- Nem engedik szabadon az 1989 decemberi események kapcsán diszkriminatív módon bebörtönzött magyar nemzetiségű polgárokat.
- Nem törölték a magyar nemzeti közösségre és a magyar történelmi egyházakra nézve diszkriminatív rendelkezéseket minden törvényből, rendeletből, határozatból és gyakorlatból, kiváltképpen a tanügyi törvényből, a közigazgatási törvényből, a földtörvényből, a kártalanítási törvényből.
- Nem kapnak megfelelő jogi védelmet egyes magyar közösségi egyesületek a hatósági zaklatások ellen, kiváltképpen a Kolozsvári Magyar Rokkantak Egyesülete.

A romániai magyar nemzeti közösség jogfosztottsága bizonyítható és nyilvánvaló. A teljes és tényleges egyenlőség eléréséhez alkotmánymódosításra, az Európai Parlament 2001. szeptember 5-i Határozatának megfelelően, törvények kiegészítésére, diszkrimináció ellenes rendelkezések elfogadására és következetes végrehajtására van szükség, hogy a romániai magyarsághoz tartozó személyek akadálytalanul, az Európai Unió polgáira jellemző módon és eszközökkel szerezzenek garanciát és kellő feltételeket egyéni és kollektív jogaik gyakorlására.

Kiemelten hangsúlyozzuk, hogy az EU feltételeinek, illetve a magyar nemzeti közösség, a Történelmi Magyar Egyházak követeléseinek, a romániai-magyarságot és a magyar egyházakat sújtó rendelkezések és gyakorlat megszüntetését szavatoló törvényes előírásoknak Románia Európai Unióba való felvétele előtt kell teljesülniük, s ennek érdekében hatékony monitorizációra van szükség!

Érvényesüljenek tehát az Európai Unió alapelvei az autonómiára törekvő erdélyi magyar nemzeti közösség és a Történelmi Magyar Egyházak tekintetében is!

Kolozsvár, 2002. március 4.

Magyarok Világszövetsége Erdélyi Társasága

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ALAPÍTÁNY
SZÖRÁNY

